İMÂM NEVEVÎ

Riyâzü's Sâlihîn

PEYGAMBERİMİZDEN HAYAT ÖLÇÜLERİ

رياض الصالحين

Prof. Dr. M. Yaşar KANDEMİR
Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN
Prof. Dr. Raşit KÜÇÜK

6

1

ERKAM YAYINLARI

235- باب بيان جماعة منَ الشهداء في ثواب الآخرة ويغسلون ويُصَلَّى عليهم بخلاف القتيل في حرب الكفار

ŞEHİTLERİN ÂHİRETTEKİ SEVABI

ŞEHİT OLANLARIN ÂHİRETTEKİ SEVABININ AÇIKLANMASI, KÂFİRLERLE SAVAŞIRKEN ŞEHİT OLANLAR DIŞINDA ŞEHİT HÜKMÜNE GİRENLERİN YIKANIP ÜZERLERİNE NAMAZ KILINMASI GEREKTİĞİ

Hadisler

1356- عنْ أبي هُرَيْرةَ ، رضيَ اللَّه عَنْهُ ، قالَ : قالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « الشُّهَدَاءُ خَمسَةٌ : المَطعُونُ ، وَالمبْطُونُ ، والغَرِيقُ ، وَصَاحبُ الهَدْمِ وَالشَّهيدُ في سبيل اللَّه » متفقٌ عليهِ .

1356. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Şehitler beş kısımdır: Bulaşıcı hastalığa yakalanan, ishale tutulan, suda boğulan, göçük altında kalan ve Allah yolunda savaşırken şehit olanlar."

Buhârî, Cihâd 30; Müslim, İmâre 164. Ayrıca bk. Buhârî, Ezân 32; Tirmizî, Cenâiz 65

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

1357- وعنهُ قالَ : قالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ما تَعُدُّونَ الشهداءَ فِيكُم ؟ قالُوا : يا رسُول اللَّهِ من قُتِل في سبيل اللَّه فَهُو شهيدٌ . قال : « إنَّ شُهَداءَ أُمَّتي إذاً لَقلِيلٌ ، » قالُوا: فَمنْ يا رسُول اللَّه ؟ قال : « منْ قُتِل في سبيلِ اللَّه فهُو شَهيدٌ ، ومنْ ماتَ في سبيل اللَّه فهُو شهيدٌ ، ومنْ ماتَ في الطَّاعُون فَهُو

شَهيدٌ ، ومنْ ماتَ في البطنِ فَهُو شَهيدٌ، والغَريقُ شَهيدٌ » رواهُ مسلمٌ .

1357. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

– "Siz kimleri şehit sayıyorsunuz?" diye sordu. Sahâbîler:

– Yâ Resûlallah! Kim Allah yolunda öldürülürse o şehittir, dediler. Peygamber Efendimiz:

– "Öyleyse ümmetimin şehitleri oldukça azdır" buyurdu. Ashâb:

– O halde kimler şehittir, yâ Resûlallah! dediler. Resûl-i Ekrem:

– "Allah yolunda öldürülen şehittir; Allah yolunda ölen şehittir; bulaşıcı hastalıktan ölen şehittir; ishalden ölen şehittir; boğularak ölen şehittir" buyurdu.

Müslim, İmâre 165. Ayrıca bk, İbni Mâce, Cihâd 17

Açıklamalar

Şehitlik ve şehitler hakkında pek çok sahih hadis vardır. Bunlardan bazısı kitabımızın okumakta olduğumuz "Cihad" bölümünde yer aldı. Şu ana kadar okuduğumuz hadisler de cephede savaşırken şehit olanlarla ilgilidir. Sahâbe-i kirâm da şehid denince cephede can verenleri anlıyordu. Bu sebeple Resûl-i Ekrem'in sorusuna bildikleri gibi cevap verdiler. Peygamber Efendimiz onlara daha başka şehitler de bulunduğunu haber verdi. Burada beş çeşit şehitten söz edilmektedir. Daha başka sahih hadislerde bu sayı yedi, sekiz, dokuz hatta on olarak da geçer. Bu rivayetler arasında bir zıtlık olduğu söylenemez. Çünkü Resûl-i Ekrem Efendimiz kendisine gelen vahye göre bunları zikretmiş olmalıdır. Ayrıca benzeri durumlarda olduğu gibi, Peygamber *aleyhisselam*'ın bir cinsin bütün çeşitlerini bir defada saymadığı düşünülebilir. Bu sahih naslardan hareketle İslâm âlimleri şehitleri üç kısma ayırmıştır:

* Allah yolunda savaşırken öldürülen ve hem dünya hem âhiret ahkâmı itibariyle şehit sayılanlar.

* Âhiret ahkâmı itibariyle şehit sayılan, ancak dünyada kendilerine şehit muamelesi yapılmayanlar.

* Sadece dünya ahkâmı itibariyle şehit sayılanlar.

İlk sırada yer alanlar, harp esnasında savaş meydanında müşrikler tarafından öldürülen veya üzerinde yara bere olduğu halde harp alanında ölü bulunan kimselerdir. Zulmen öldürülen müslümanlar da aynı hükme girer. Harp meydanında şehit olanlar kefenlenir, fakat cenazesi yıkanmaz. Hanefî mezhebi imamlarına göre şehidin üzerine cenaze namazı kılınır. Fakat İmam Şâfiî ve İmam Mâlik'e göre şehitlerin üzerine cenaze namazı da kılınmaz.

İkinci sırada yer alanlar, dünyada kendilerine yapılacak muamele itibariyle birincilere yapılanın hiçbirine tabi olmadığı için, âhiret ahkâmı itibariyle şehittir. İşte bunlar hadisimizde sayıldığı gibi, bulaşıcı hastalıktan, aşırı ishalden, suda boğulmaktan ve bir göçük altında kalmaktan dolayı hayatlarını yitirenlerdir. Daha başka rivayetlerde bunlara ilave olarak **zâtü'l-cenbden ölen kimselerin**, **yanarak ölenlerin, karnında çocukla ölen kadınların** da şehit sayılacakları bildirilir. Bazı hadislerde **yol kesiciler tarafından öldürülenlerle, zulüm ve işkence edilerek öldürülenlerin** de şehit sayıldığı görülür. Bundan sonra gelecek hadislerde de şehit hükmünde olanların bir kısmını göreceğiz. Bunların şehit hükmünde olmaları, yakalandıkları amansız hastalıklar karşısındaki çaresizlikleri, su ve sel baskını, toprak kayması ya da zelzele gibi tabiî âfetlere karşı koyamamaları ve karşılaştıkları bu güçlüklere göğüs germeleri, sabretmeleri sebebiyledir.

Üçüncü sınıfı oluşturanlar, harpten kaçarken veya çapulculuk yaparken ya da ganimetten bir şey aşırırken öldürülenlerdir. İnsanlar bunların iç yüzünü bilmez, fakat onların şehit olduğunu zannederler. Bunların halini yalnız Allah bilir ve kendilerine âhirette de hiçbir sevap verilmez. Yani onlar şehit olmayıp öyle zannedilenlerdir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Şehitlik, Allah katında en üstün mertebelerden biri olup, farklı dereceleri vardır.

2. Allah yolunda savaşırken harp meydanında şehit düşenler dünya ve âhiret ahkâmı itibariyle şehittir.

3. Bulaşıcı hastalık, ishal, göçük altında kalma, suda boğulma ve bunlar dışında şehit olarak nitelendirilenler âhiret şehididirler.

1358- وعن عبدِ اللَّهِ بن عمْرو بن العاص ، رضي اللَّه عنْهُمَا ، قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ قُتِل دُونَ مالِه ، فَهُو شهيدٌ » متفقٌ عليه .

1358. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Malı uğrunda öldürülen kimse şehittir."

Buhârî, Mezâlim 33; Müslim, Îmân 226. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 29; Tirmizî, Diyât 21; Nesâî, Tahrîm 22, 23, 24; İbni Mâce, Hudûd 21

1360 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1359- وعنْ أبي الأعور سعيدِ بنِ زَيْدِ بنِ عمرو بنِ نُفَيْلٍ ، أحدِ العشَرةِ المشْهُودِ لَهمْ بالجَنَّةِ ، رضي اللَّهِ عنْهُمْ ، قال : سمِعت رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : « منْ قُتِل دُونَ مالِهِ فهُو شَهيدٌ ، ومنْ قُتلَ دُونَ دمِهِ فهُو شهيدٌ ، ومن قُتِل دُونَ دِينِهِ فَهو شهيدٌ ، ومنْ قُتِل دُونَ أهْلِهِ فهُو شهيدٌ » .

رواه أبو داود ، والترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1359. Cennetle müjdelenen on sahâbîden biri olan Ebü'l-A'ver Saîd İbni Zeyd İbni Amr İbni Nüfeyl *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Malı uğrunda öldürülen şehittir; kanı uğrunda öldürülen şehittir; dini uğrunda öldürülen şehittir; ailesi uğrunda öldürülen şehittir."

Ebû Dâvûd, Sünnet 29; Tirmizî, Diyât 21

Saîd İbni Zeyd

Sahâbe-i kirâmın önde gelenlerinden ve ilk müslümanlardandır. Saîd cennetle müjdelenen on sahâbîden biridir. Bu sebeple Saîd İbni Habîb şöyle demiştir: "Nebî sallallahu aleyhi ve sellem' in yanında Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Sa'd, Saîd, Talha, Zübeyr ve Abdurrahman İbni Avf'ın derecesi aynı idi. Onlar, savaşta Hz.Peygamber'in önünde, namazda da arkasında idiler". Saîd İbni Zeyd, Hz. Ömer'in amcasının oğlu, aynı zamanda kız kardeşi Fâtıma'nın kocasıdır. Onların her ikisi de Ömer'den önce müslüman olmuşlardı. Hz. Ömer onların evinde müslüman oldu. Saîd ilk muhacirler arasında yer aldı. Hz. Peygamber onu ensardan Übey İbni Ka'b ile kardeş yaptı. Bedir Gazvesi'nden sonra Resûl-i Ekrem'in bütün savaşlarında bulundu. Bedir'e özrü sebebiyle katılamamıştı. Daha sonra Yermük Savaşı ile Dımaşk'ın fethine de katıldı. Saîd, duası makbul olan bir sahâbî idi. Saîd İbni Zeyd, Resûl-i Ekrem Efendimiz'den 48 hadis rivayet etti. Ondan hadis nakledenler arasında sahâbeden Abdullah İbni Ömer, Amr İbni Hureys, Ebü't-Tufeyl; tâbiînden Ebû Osman en-Nehdî, Saîd İbni Müseyyeb, Kays İbni Ebû Hâzim gibi ileri gelen şahsiyetler vardır.

Saîd, 52 (672) senesinde Akîk'de vefat etti ve cenazesi Medine'ye getirilerek orada defnolundu. Cenazesini Abdullah İbni Ömer yıkadı ve namazını da kıldırdı.

Allah ondan razı olsun.

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

1360- وعنْ أبي هُرَيرة ، رضي اللَّه عنْهُ ، قالَ : جاء رجُلٌ إلى رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقَال: يا رسول اللَّه أرأَيت إنْ جاءَ رَجُلٌ يُرِيدُ أَخْذَ مالي ؟ قال : « فَلا تُعْطِهِ مالكَ » قال : أَرأَيْتَ إنْ قَاتلني ؟ قال : « قَاتِلْهُ » قال : أَرأَيت إن قَتلَني ؟ قال : « فَأنْت شَهيدٌ » قال : أَرأَيْتَ إنْ قَتَلْتُهُ ؟ قال : « هُوَ في النَّارِ » رواهُ مسلمٌ .

1360. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bir adam geldi ve:

–Yâ Resûlallah! Bir kişi gelip malımı almak isterse ne yapayım? dedi. Resûl-i Ekrem:

– "Ona malını verme" buyurdu.

– Benimle savaşmaya kalkarsa ne dersin? diye sordu;

– "Sen de onunla savaş" cevabını verdi.

– Adam beni öldürürse? dedi; Peygamberimiz:

– "Sen şehit olursun" buyurdu.

– Peki ben adamı öldürürsem? deyince, Efendimiz:

– "O cehennemdedir" buyurdu.

Müslim, Îmân 225

Açıklamalar

Malını başkasına vermemek ve onu korumak için mücadele ederken öldürülen kimsenin şehit sayılacağına dair hadis 20'ye yakın sahâbî tarafından rivayet edilmiş olup bütün güvenilir hadis kitaplarında yer alır. Bir başkasının malına haksız yere tecavüzde bulunmak ve onu gasp etmek dinimizde haram kılınmıştır. Bir atasözümüzde çok güzel ifade edildiği gibi, mal canın yongasıdır. Bu koruma sadece malla ilgili olmayıp, Saîd İbni Zeyd hadisinde açıkça belirtildiği üzere, can, din, ırz ve namus da korunulması icab eden ve uğrunda gerekirse savaşılacak olan en aziz değerlerdir. Bu sebeple, bunları müdafaa ederken öldürülen kimse şehit sayılmaktadır. Öldüren kişiye de diyet ve kısas yoktur. Hadis umûmî olduğu için, müdafaa hususunda malın azı ile çoğu arasında bir fark gözetilmemiştir. Bu, İslâm âlimlerinin hemen tamamının görüş birliği içinde oldukları hususlardan biridir. İmam Nevevî, mal müdafaasının vâcip değil câiz olduğunu söylemiştir.

Bir mü'mini dininden dönmeye veya bid'atler işlemeye zorlayanlara, ya da dininin icaplarını yerine getirmesine engel olanlara karşı da meşrû müdafaa hakkı kullanılır. Aynı şekilde kişinin ailesinin namusunu koruması vâciptir. Bütün bu korumaları yaparken, öldüğü takdirde şehit hükmünde olur; mütecâviz durumunda olanı öldürdüğü takdirde kendisine şer'î

cezalardan herhangi biri uygulanmaz. O halde netice olarak dini, canı, malı ırz ve namusu himâye edip korumak herkesin en tabiî hakkı ve görevidir. İslâm devletinin fertlere yönelik en önemli görevlerinin başında onların can, mal, din, ırz ve namus güvenliklerini sağlamak gelir. Bu konuda ruhsatla amel ederek kendini, ailesini ve malını düşmana teslim edenin işi Cenâb-ı Hakk'a kalmış olur; fakat cesaret ve kahramanlık gösterip öldürülürse o kimse şehitlik makamına ulaşır. Şehitlik makamının çeşitli dereceleri bulunduğuna daha önce muhtelif vesilelerle temas etmiştik.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Malı, canı, dini, ırz ve namusu koruyup müdafaa etmek aslî görevlerimizin başında gelir.

2. Malını, canını, din ve namusunu müdafaa ederken öldürülen kimse Allah katında şehitlik mertebesine ulaşır.

3. Malı, canı, dini, ırz ve namusu müdafaa ederken mütecaviz durumunda olanı öldürene diyet ve kısas gerekmez.

4. Kişilerin can, mal, din, ırz ve namus güvenliklerini sağlamak İslâm devletinin en önemli görevidir.

236- باب فضل العتق

KÖLE ÂZAT ETMENİN FAZİLETİ

Âyet

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ [11] وَمَا أَدْرَاكَ مَاالْعَقَبَةُ [12] فَكُّ رَقَبَةٍ [13]

"Fakat o sarp yokuşu göğüsleyemedi. Sarp yokuşun ne olduğunu sen nereden bileceksin? O köle âzat etmektir."

Beled sûresi (90), 11-13

Âyet-i kerîmede geçen "akabe" kelimesi, engin bir vadiden yüksek bir dağa doğru çıkan sarp yokuş anlamına gelir. Hayır yapmak, özellikle bir insanın canını kurtarmak ve her türlü hürriyetten mahrum olan bir köleyi hürriyetine kavuşturmak hiç de kolay bir iş değildir. Onun için bu büyük hayrı başarmak, sarp bir yokuşu göğüsleyip onu aşmaya benzetilmiştir. İnsan olmanın aslı ve esası, insanca bir hürriyete sahip olmaktır. İslâm'ın en

yüce gayelerinden biri, bütün insanları kula kul olmaktan kurtarıp Allah'a kul yapmaktır. İmam Nevevî'nin cihad bölümünün hemen peşinden bu bahsi getirmesi derin bir kavrayış ve anlayışın, bir incelik ve zerafetin eseridir. Çünkü insanın hürriyetini kaybettiği ve esir düştüğü alan daha çok harp meydanlarıdır. Hür olan ve insan onuruna yakışır bir hayat sürenler, kendi hemcinslerinin esir ve köle olarak yaşamasına rıza gösteremezler. Bu sebeple İslâm bir takım cezaların ve suçların keffâreti olarak köle âzat etmeyi şart koşmuştur.

Hadisler

1361- وعنْ أبي هُريرةَ ، رضي اللَّه عنهُ ، قال : قال لي رَسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مِنْ أَعْتَقَ رقَبةً مُسْلِمةً أَعْتَقَ اللَّه بِكُلِّ عُضْوٍ مِنْهُ عُضْواً مِنْهُ مِنَ النَّارِ حتى فَرْجَهُ بِفرجهِ » . متفقٌ عَليهِ .

1361. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim müslüman bir köleyi âzat ederse, Allah Teâlâ onun her uzvuna karşılık âzat edenin bir uzvunu cehennem ateşinden kurtarır. Hatta üreme uzvuna karşılık üreme uzvunu da ateşten âzat eder."

Buhârî, Keffârât 6; Müslim, Itk 22-23. Ayrıca bk. Tirmizî, Nüzûr 14

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

1362- وعَنْ أبي ذَرٍّ ، رضي اللَّه عنهُ ، قالَ : قُلْتُ يا رسُولَ اللَّه ، أيُّ الأعْمالِ أفضَل ؟ قَال : « الإيمانُ باللَّه ، والجِهادُ في سبيلِ اللَّهِ » قَالَ : قُلْتُ : أيُّ الرِّقَابِ أفْضَلُ ؟ قالَ : « أنْفَسُهَا عِنْد أَهْلِهَا ، وَأَكثَرُهَا ثَمَناً » متفقٌ عليه .

1362. Ebû Zer *radıyallahu anh* şöyle dedi:

– Yâ Resûlallah! Yapılan işlerin hangisi daha faziletlidir? diye sordum,

– "Allah'a iman ve Allah yolunda cihad etmek" buyurdu.

– Hangi köleyi âzat etmek daha faziletlidir? dedim,

– **"Sahibi yanında en kıymetli ve fiatı en yüksek olanı"** buyurdular.

Buhârî, Itk 2, Keffârât 6; Müslim, Îmân 136. Ayrıca bk. İbni Mâce, Itk 4

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in mü'min bir köleyi âzat etmekle ilgili hadisleri farklı metinler ve ayrı sahâbî ravileriyle bütün sahih hadis kitaplarında yer alır. Bu konuyla ilgili hadisleri rivayet eden sahâbî sayısı 15'e ulaşmaktadır. Köle âzat etmenin hassasiyetle tavsiye buyurulması, bunun hayır ve iyiliğin en üstünlerinden biri olması sebebiyledir. Fakat buna güç yetiremeyenlerin iyiliğin hangisini işlemeye güçleri yeterse onu yerine getirmeleri gerekir. Çünkü Resûl-i Ekrem: *"Hiç olmazsa yarım hurma ile sadaka vererek cehennem ateşinden korununuz"* buyurmuşlardır (Buhârî, Edeb 34, Rikâk 51, Tevhîd 36; Müslim, Zekât 66-70). Köle âzadı üzerinde bu kadar özenle durulması, bunun cehennem ateşinden kurtulmanın en başta gelen yolu olması, bir canı âzat etmenin öneminin kavranması ve esasen Allah'a kul olarak yaratılan insanın kula kulluktan kurtarılması gibi üstün faziletleri ihtivâ etmesindendir. Köle âzadı ile ilgili rivayetler, önemi ve çokluğu sebebiyle hadis kitaplarımızın içinde müstakil bir bölüm teşkil eder. Fıkıh eserleri de konuyla ilgili ahkâm üzerinde bütün ayrıntılarına varıncaya kadar durur.

Hadislerde geçen **rakabe** tabiri, aslında boyun anlamına gelir. Böyle denilmesinin sebebi, kölenin mânen boynundan bağlanmış gibi olduğuna işaret etmek içindir. Fakat rakabe sözü hem köle hem de câriyeyi kapsar. Bilindiği gibi erkek esirlere köle, kadınlara da câriye denilir. Rakabe bu iki anlamı kapsadığı için, İslâm âlimleri köle mi yoksa câriye mi âzat etmenin daha faziletli sayılacağında ihtilaf etmişlerdir. Köle âzadında müslüman ve sahibi nezdinde en kıymetli olandan başlamak tercih edilir. Bu sebeple hadîs-i şerifte uzuvları tam ve gücü kuvveti yerinde kölelerin âzat edilmesi öne çıkarılmıştır. Çünkü uzvu noksan ve sağlam olmayanları âzat etmek daha kolaydır. Köle âzat etmenin cehennemden kurtuluş sebebi ve âzat edeni cennete götürecek bir amel olduğunu ve en faziletli işlerin başında geldiğini öğrenen sahâbîler, köleleri hürriyetlerine kavuşturma yarışına girmişlerdir. Bu cümleden olarak İbni Hacer'in *Şerhu'l-Minhâc*'da naklettiği Abdurrahman İbni Avf'ın toplam otuz bin köleyi âzat edip hürriyetlerine

kavuşturduğu, bir günde sekiz bin köle âzat ettiği yönündeki sahih bilgiler, kayda değer bir fazilet örneğidir (Bk. İbni Allân, Delîlü'l-fâlihîn, IV, 159).

Bu vesile ile şu gerçeği bir kere daha açıkça ifade etmek faydalı olur: İslâm, yeryüzünden köleliği kaldırmak için bütün tedbirleri almış, her türlü çareye başvurmuş ve bunu bir insanlık ideali haline getirmiştir. Dinimiz köleler için de bir hukûkî yapı getirip geliştirmiştir. Bu, insanlık tarihinde ilk ve yegâne oluşunun yanında, köleyi bir insan olarak görüp hakları bulunduğunu herkese kabul ettirmesi ve pratik hayata yansıtması açısından da önemlidir. Böyle bir gelişme, köle ve câriyelerin birer mal sayıldığı o günün değil, günümüzün şartlarında bile asla küçümsenemez**.**

1362 numaralı hadis daha uzun bir metin olarak 118 numara ile de geçmişti.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Salih amellerin ve iyiliklerin temeli imandır.
2. Amellerin en faziletlisi, Allah'ın dinini yüceltmek için yapılan cihaddır.
3. Köle ve câriye âzat etmek en faziletli işlerden biridir.
4. Köle âzadı sayesinde insan cehennemden kurtulup cennete girer.
5. Köle ve câriyenin en kıymetlisini âzat etmek daha faziletlidir.
6. İslâm'ın hedefi, her çeşidiyle köleliği yeryüzünden kaldırmaktır.

237- باب فضل الإِحْسَان إلى المملوك

KÖLELERE İYİLİK ETMEK

Âyet

وَاعْبُدُواْ اللّهَ وَلاَ تُشْرِكُواْ بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللّهَ لاَ يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالاً فَخُورًا [36]

"Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın."

Nisâ sûresi (4), 36

Âyet-i kerîmede iyiliğe ve yardıma lâyık olanlar sıralanmaktadır. Onlardan konumuzla ilgili olan **"ellerinizin altında bulunanlar"** kısmıdır. Çünkü bununla kastedilenler öncelikle köle ve câriyelerdir. Çünkü onlar kendilerine sahip olanların emrinde ve hükmü altındadırlar. Fakat el altında bulundurulan savaş esirleri, bakılmaya muhtaç olan ve hiçbir şeyi bulunmayan kimseler de bu anlatımın kapsamına girerler. Kur'ân-ı Kerîm bunlara iyilik yapılmasını emrettiği gibi, Peygamber Efendimiz'in pek çok hadisleri ve uygulamaları da bunu en güzel şekilde açıklayıp örneklendirmiştir. Hz. Ali *radıyallahu anh'*in bildirdiğine göre, Efendimiz ölüm döşeğindeki tavsiyesinde bile köle ve câriyeleri düşünmüştür. Buna göre: *"Namaza, özellikle namaza dikkat ediniz. Elinizin altında bulunanlar hakkında da Allah'tan korkunuz"* (Ebû Dâvûd, Edeb 124; İbni Mâce, Vasâyâ 22) buyurmuştur. Yine Abdullah İbni Amr'dan rivayet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem Efendimiz: *"Bir kimseye sahibi bulunduğu kimselerin yiyeceğini vermemesi günah olarak yeter"* (Müslim, Zekât 40) buyurmuşlardır. Bu yöndeki emir ve tavsiyelerin pek çok olduğunu ve hadis kitaplarımızın ilgili bölümlerinde yer aldığını bir kere daha hatırlamalıyız.

Hadisler

1363- وعن المَعْرُورِ بن سُويْدٍ قالَ : رأَيْتُ أبا ذَرٍّ ، رضِيَ اللَّه عَنْهُ ، وعليهِ حُلَّةٌ ، وعَلى غُلامِهِ مِثْلُهَا ، فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذلك ، فَذكر أَنَّه سَابَّ رَجُلاً على عهْدِ رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَعَيَّرَهُ بأُمِّهِ ، فَقَال النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّك امْرُؤٌ فِيك جاهِلِيَّةٌ » : هُمْ إخْوانُكُمْ ، وخَولُكُمْ ، جعَلَهُمُ اللَّه تَحت أيدِيكُمْ ، فَمَنْ كَانَ أَخُوهُ تَحت يَدهِ فليُطعِمهُ مِمَّا يَأْكلُ ، وَلْيُلْبِسْهُ مِمَّا يلبَسُ ، ولا

تُكَلِّفُوهُم مَا يَغْلِبُهُمْ ، فإن كَلَّفتُمُوهُم فَأَعِينُوهُم » ،متفقٌ عليه .

1363. Ma'rûr İbni Süveyd şöyle dedi:

Ben, Ebû Zer *radıyallahu anh*'ı üzerinde değerli bir elbise ile gördüm. Aynı elbiseden kölesinin üzerinde de vardı. Kendisine bunun sebebini sordum; Ebû Zer, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında bir adama sövdüğünü ve onu annesinden dolayı ayıpladığı-
nı anlattı. Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ona şöyle dedi:

"Sen, kendisinde Câhiliye huyu bulunan bir kimsesin. Onlar sizin hizmetçileriniz ve aynı zamanda kardeşlerinizdir. Allah onları sizin himayenize vermiştir. Kimin himayesinde bir kardeşi varsa, kendi yediğinden ona yedirsin, giydiğinden de giydirsin. Onlara üstesinden gelemeyecekleri şeyleri yüklemeyiniz. Şayet yükleyecek olursanız kendilerine yardım ediniz."

Buhârî, Îmân 22, Itk 15; Müslim, Eymân 40. Ayrıca bk. Buhârî, Edeb 44; Ebû Dâvûd, Edeb 124; Tirmizî, Birr 29; İbni Mâce, Edeb 10

Ma'rûr İbni Süveyd

Tâbiîn tabakasının önde gelenlerinden olup künyesi Ebû Ümeyyedir. Kûfe'lidir. Güvenilir bir ravi olmakla şöhret kazanmıştır. Hayat hikâyesinden bahseden eserlerde 120 sene yaşadığı zikredilir. Ebû Zer'in dışında Hz. Ömer ve Abdullah İbni Mes'ûd'dan da hadis rivayet etmiştir. Onun rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer almıştır.

Allah ona rahmet eylesin.

Açıklamalar

Hayat hikâyesini (bk. 62 numaralı hadis) anlatırken işaret edildiği gibi Ebû Zer, ilk müslümanlardandır. Sonra kabilesinin yanına dönüp uzun süre orada kalmış, bu sebeple Bedir, Uhut ve Hendek Gazvelerinde bulunamamıştı. Daha sonra Medine'ye gelerek Resûl-i Ekrem Efendimiz'in vefatına kadar onun yanında kaldı. Gösterilen kaynaklarda değişik ifadeler ve bazı detaylarla rivayet edilen bu hadiste Ebû Zer'in kendisine kötü söz

söylediği ve annesi yüzünden ayıpladığı kişinin Bilâl-i Habeşî olduğu söylenir. Bilâl, bilindiği gibi zencî bir anadan doğma idi. Ebû Zer ona "Ey kara karının oğlu!" demişti. Resûl-i Ekrem Efendimiz, Ebû Zer'in bu davranışını "*Câhiliye huyu*" olarak nitelendirmiştir. Çünkü bu davranış, bir insanı ırkından ve renginden dolayı kınayıp ayıplamak anlamına gelmektedir. Bu ise dinimizde kesinlikle yasaklanan hususlardandır. **Bir insanın rengi, ırkı, cinsiyeti kınama sebebi olamaz. Zira bu özellikler hiç kimsenin kendi elinde değildir. Bunları tenkit, yaratıcıyı tenkit etmek demektir.** Oysa bir cihetle bütün insanlar kardeştir. Hepsi Âdem ile Havva'dan türemişlerdir. Burada bir de İslâm kardeşliği söz konusudur ki, bu kan kardeşliğinden daha önemlidir. Bir insan köle de olsa, âzat edilmiş de bulunsa eğer müslümansa o bütün müslümanların kardeşidir. Bir müslümanı başka bir müslümanın uygun olmayan sebeplerle küçük görmesi câiz değildir. İşte bundan dolayı Peygamber Efendimiz bu vesileyle bütün müslümanların kardeşliğini bir kere daha hatırlatmış ve kardeşlerin birbirine yardımcı olmaları gereğini vurgulamıştır. Kölelere karşı iyi muamele etmek gerekir. Onlara sövmek, anne ve babalarını yermek, taşıyamayacakları yükler yüklemek yasaklanmıştır. Buna mukabil, kendi yediğinden onlara yedirmek, giydiğinden onlara da giydirmek emredilmiştir. Bu, mutlaka aynı yiyecekten veya aynı giyecekten olacak anlamına gelmese de aç ve açık bırakmayıp güzelce bakmak yükümlülüğünü getirir. Hizmetçi, çırak ve bir işte çalıştırılanlar için de aynı kurallar geçerlidir. Hatta dinimiz hizmetimizi gören hayvanlara bile kötü muamale edilmesini yasaklamıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kölelere kötü söz söylemek, hakaret etmek ve onları anne babaları sebebiyle kınamak yasaklanmıştır.

2. Kölelere ve hizmetçilere iyi muamelede bulunmak gerekir.

3. Köle ve hizmetçilere karşı büyüklenmek yasaklanmıştır.

4. Köle ve hizmetçilere kendi yediğinden yedirmek, giydiğinden giydirmek emredilmiştir.

5. Köle ve hizmetçilere güç yetiremeyecekleri yükler yüklemek yasaklanmıştır.

6. Câhiliye ahlâkı sayılan huylardan sakınmak gerekir.

7. Bütün insanlar, bir ana ve babadan gelmeleri açısından kardeştirler. İslâm kardeşliği bunun üstünde bir önem taşır.

8. İyiliği emir ve kötülükten nehiy görevini sürekli yapmak gerekir.

1364- وَعَنْ أبي هُريرَةَ ، رضي اللَّهِ عَنْهُ ، عَن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : قالَ : إذا أَتى أحدَكم خَادِمُهُ بِطَعامِهِ ، فَإنْ لم يُجْلِسْهُ معهُ ، فَلْيُناولْهُ لُقمةً أوْ لُقمَتَيْنِ أوْ أُكلَةً أوْ أُكلَتَيْنِ ، فَإنَّهُ ولِيَ عِلاجهُ»رواه البخاري .

« الأُكلَةُ » بضم الهمزة : هِيَ اللُّقمَةُ .

1364. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden birinize hizmetçisi yemeğini getirdiğinde, şayet onu yanına oturtmazsa, kendisine bir iki lokma (veya bir iki çiğnem) versin. Çünkü yemeği o yapmıştır."

Buhârî, Itk 18, Et'ıme 55. Ayrıca bk. Müslim, Eymân 42; İbni Mâce, Et'ıme 19

Açıklamalar

Bu hadis, bir önceki Ebû Zer hadisinin tefsiri niteliğindedir. Çünkü orada köle sahibinin kendi yediğinden kölesine de yedirmesi, giydiğinden giydirmesi emredilmişti. Bu emrin tam bir eşitliği gerektirmediğinde âlimler görüşbirliği içindedirler. Üzerinde ittifak edilen bir başka husus, bir yerde herkesin yediği yiyeceklerden köleye de yedirmenin vâcip olduğudur. Giyecek konusunda da aynı kural geçerlidir. Ancak bir kimsenin kendisinin yiyip kölesine tattırmaması hoş karşılanmamıştır. Ebû Hüreyre hadisine göre köle sahibi köleyi sofraya oturtup oturtmama hususunda serbest bırakılmıştır. Bu ve benzeri hadislerdeki emir, bu işin farz olduğuna değil, sünnet olduğuna delil teşkil eder. O halde köleye, hizmetçiye, çırağa kendi yediğinden yedirmek, giydiğinden giydirmek, onlara iyi muamelede bulunmak, yapabilecekleri işleri teklif etmek, gönüllerini hoş tutmak ve

insanca muamele etmek gerekir. Bu kurallar, hangi sosyal gruba mensup olursa olsun, dinimizin insana verdiği değerin bir göstergesidir.

İslâm'ı kölelikle ilgili hukûkî düzenlemeler getirmesi sebebiyle tenkit edenler en büyük haksızlığı yapmaktadırlar. Çünkü İslâm bu düzenlemeleri getirmek sûretiyle köleleri insanca muameleye muhatap kılmış ve sahiplerine çok büyük sorumluluklar yüklemiştir. Meşhur deyimiyle "köle almak köle olmaktır" prensibini insanların zihinlerine iyice yerleştirmiştir. Bu sayede zaman içinde köleliğin tamamen kaldırılması, şayet bu mümkün olmazsa onların belirlenmiş hukuk kuralları çerçevesinde birer insan olarak yaşaması temin edilmiştir. İslâm'a bu yönde suçlamalar yöneltenler, genelde batı diye adlandırdığımız hıristiyan kültür çevresine mensup kişiler olup, asırlarca hiçbir hukuk kuralı ve insânî ölçü tanımadan insanları köle olarak kullanmış ve onlara bir eşya muamelesi yapmışlardır. Hatta batının tarih boyunca anlayış ve düşüncesinde geliştirdiği bu zihinsel birikim ve davranış tarzı, günümüzde bile kendi dışındaki insanları, toplumları hatta bir kısım devletleri köle mantığı içinde görme alışkanlığından kurtulamadığını göstermektedir. Bunun pek çok örnekleri, târihî birer belge niteliği taşıyan kitaplarda dünya kütüphanelerinin raflarını dolduracak kadar büyük bir yekün teşkil eder. İslâm'ın kölelere nasıl davrandığı ve onları hürriyetlerine kavuşturma yönünde ne büyük fedâkârlıklar yapıldığı, köleler içinden ne kadar seçkin âlimler ve şöhretli kişiler yetiştirildiği de insanlığa bugün bile yol ve yön gösterecek yüzakı örnekleri olarak tarihin silinmez hafızasının kayıtları arasında yer alır. Müslüman araştırıcılar bu yöndeki târihî birikimi insanlığın gözleri önüne serme mükellefiyetini üzerlerinde taşımaktadırlar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm köleleri de insan olarak görür ve onlara insanca muamele yapılmasını ister.

2. Köle ile aynı sofrada oturmak ve yiyip içmek dinimizin tavsiye ettiği faziletli ve tevâzua uygun bir davranıştır.

3. Köle sahibinin kendi yiyip içtiğinden kölesine de yedirmesi, giydiğinden ona da giydirmesi müstehaptır.

4. Köle ve hizmetçileri küçümsemek ve hakir görmek câiz değildir.

238- باب فضل المملوك الذي يؤدي حقَّ اللهِ وحقَّ مواليهِ

ALLAH'IN VE EFENDİSİNİN HAKKINI YERİNE GETİREN KÖLENİN FAZİLETİ

Hadisler

1365- عَن ابنِ عُمَرَ، رضي اللَّه عَنْهُما ، أَنَّ رَسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : إنَّ العَبْد إذا نَصحَ لِسيِّدِهِ ، وَأَحْسَنَ عِبادةَ اللَّهِ ، فَلَهُ أَجْرُهُ مرَّتيْنِ » متفقٌ عليه .

1365. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallalahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir köle efendisine hizmetinde samimi davranır ve Allah'a güzelce ibadet ederse onun için iki kat ecir vardır."

Buhârî, Itk 17; Müslim, Eymân 43. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 125

1367 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1366- وعَنْ أبي هُريرَةَ ، رضي اللَّه عنهُ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « للعبدِ المملُوكِ المُصْلحِ أَجْرَانِ » ، والَّذِي نَفسُ أبي هُرَيرَة بيَدِهِ لَوْلا الجهَادُ في سَبِيلِ اللَّهِ ، والحَجُّ، وبِرُّ أمِّي ، لأحْببتُ أَنْ أمُوتَ وأنَا ممْلوكٌ . متفقٌ عليهِ .

1366. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Efendisine hizmette samîmî olan bir köle için iki kat ecir vardır."

Ebû Hüreyre'nin canını kudretiyle elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, Allah yolunda cihad, hac ve anneme iyilik emri olmasaydı, köle olarak ölmek isterdim.

Buhârî, Itk 16; Müslim, Eymân 44

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

1367- وعَنْ أبي مُوسَى الأشْعَرِيِّ ، رضي اللّه عنْهُ ، قال : قالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «الممْلُوكُ الذي يُحْسِنُ عِبَادَةَ رَبِّهِ ، وَيُؤدِّي إلى سَيِّدِهِ الذي عليهِ مِنَ الحقِّ ، والنَّصِيحَةِ ، والطَّاعَةِ ، لهُ أجْرَانِ » رواهُ البخاريُّ .

1367. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Rabbine güzelce ibadet eden, efendisine karşı vazifelerini hakkıyla ve samimiyetle yerine getiren, ona itaat eden köle için iki ecir vardır."

Buhârî, Itk 17

Açıklamalar

Köle sahibi efendinin kölesine karşı birtakım hak ve sorumlulukları olduğu gibi, kölenin de efendisine karşı yerine getirmesi gereken vazifeleri vardır. Köle, her şeyden önce sahibine karşı dürüst ve samimi hareket etmek zorundadır. Sahibinin malına ihanet etmemek, onu hakkıyla korumak ve işlerinde lâyıkıyla çalışmak onun görevidir. Çünkü köle, sahibinin malının bekçisi ve koruyucusudur. Kölenin Allah katında alacağı iki ecirden biri, sahibine canla başla hizmet etmesi ve dürüst davranmasının, diğeri de Rabbine güzelce ibadette bulunmasının ecridir. İslâm dini her seviyedeki insanın hak ve vazifelerini tanzim etmiş, bunların yerine getirilmesini sağlayan dünyevî ve uhrevî müeyyideleri de müslümanlara açıkça bildirmiştir. Ne efendilerin köleleri ezmesine ne de kölelerin efendilerine karşı ihanetine müsamaha ile bakmıştır. İslâm toplumunda bu yönde bir huzursuzluğun yaşanmaması için gerekli düzenlemeleri yapmış, iman ile ilgili olan uhrevî müeyyideyi daha da öne geçirmiştir. Bu gerçek, aynı zamanda müslüman bir toplumun hangi temeller üzerinde daha sağlam durabileceğinin ve yükselebileceğinin de bir göstergesidir.

Ebû Hüreyre'nin Allah yolunda cihadı, haccı ve annesine iyi muameleyi öne geçirmesinin sebebi, cihad ile hac için köleye sahibinin izin vermesinin şart oluşundandır. Annesine hizmet için bile bazı durumlarda efendisinin izni gerekir. Namaz ve oruç gibi diğer bedenî ibadetlerde kölenin izne

ihtiyacı yoktur. Ebû Hüreyre'nin annesi, Ümeyme veya Meymûne isminde sahâbî bir hanım idi.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Efendinin köleye karşı birtakım yükümlülükleri olduğu gibi, kölenin de efendisine karşı yerine getirmesi gereken vazife ve sorumlulukları vardır.

2. Bazı ibâdetlerin yerine getirilmesi hür olma şartına bağlıdır. Sahipleri, kölelerin hür olma şartı gerektirmeyen ibadetlerine engel olmamalıdır.

3. Rabbine karşı ibadetlerini, efendisine karşı görevlerini yerine getiren köle Allah katında iki kat ecir alır.

1368- وعَنْهُ قَالَ : قَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم : « ثلاثةٌ لهُمْ أَجْرانِ : رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الكتاب آمن بنبيَّه وآمنَ بمُحَمدٍ ، والعبْدُ المَمْلُوكُ إذا أَدَّى حقَّ اللَّهِ ، وَحقَّ مَوَالِيهِ ، وَرَجُل كانَتْ لَهُ أَمةٌ فَأَدَّبها فَأَحْسَنَ تَأْدِيبَها ، وَعلَّمها فَأَحْسَنَ تَعْلِيمَها ، ثُمَّ أَعْتقَهَا فَتَزَوَّجَهَا ، فَلَهُ أَجْرَان » متفقٌ عَليهِ .

1368. Yine Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Üç sınıf insan vardır ki, onların sevapları iki kattır: Kitap ehlinden olup da hem kendi peygamberine hem de Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iman eden kimse; hem Allah'ın hakkını hem de efendisinin hakkını yerine getiren köle; câriyesi bulunan ve bu câriyeyi güzelce terbiye eden, iyice eğitip öğreten, sonra da onu âzat edip kendisiyle evlenen kimse. İşte bunların iki kat ecri vardır."

Buhârî, İlim 31, Itk 16, Nikâh 12; Müslim, Îmân 241. Ayrıca bk. Tirmizî, Nikâh 25; Nesâî, Nikâh 65; İbni Mâce, Nikâh 42

Açıklamalar

Bilindiği gibi kendilerine ilâhî kitap verilmiş kimseler anlamında yahudi ve hıristiyanlara Ehl-i kitap denmektedir. Burada iki kat ecir alacakları bildirilen Kitap ehlinin kimler olduğu konusunda çeşitli görüş ve düşünceler

ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden biri, hadiste anılan Ehl-i kitâb'ın dinlerini bozmadan kalan kimseler olduğudur. Bunlar Yahudilik ve Hıristiyanlığın aslını koruyarak Resûl-i Ekrem Efendimiz'e de yetişip ona iman ederlerse kendilerine iki ecir vardır. Dinlerinin aslını korumayıp bozduktan sonra müslüman olanlar ise bir ecir alırlar.

Bir başka görüş ise şöyledir: Dinlerini tahrif etmiş olsalar bile, İslâmiyet'i kabul etmeleri halinde yine iki ecir alırlar. Bu durumda hem tahrif etmiş oldukları dinleri üzere iken yaptıkları hayırlar, hem de müslüman olduktan sonra işledikleri iyilikler karşılığında kendilerine sevap ve ecir verilir. Bu ve benzeri hadisler, Kur'an'ın şu âyetleriyle ortaya konulan gerçeği açıklayıcı ve pekiştirici niteliktedir:

"Bu Kur'an'dan önce kendilerine Kitap verdiklerimiz, buna inanırlar. Onlara Kur'an okunduğu zaman: "Ona inandık; o, Rabbimizden gelen gerçek haktır; zaten biz ondan önce de müslümanlar idik" derler. İşte onlara, sabretmelerinden ötürü mükâfatları iki kere verilir" [Kasas sûresi(28), 52-54].

Kölenin Allah'ın hakkını ve efendisinin hakkını ödemesi ile kastedilen mânanın ne olduğunu yukarıdaki hadislerde açıklamıştık. Namaz ve oruç gibi farz olan ibadetleri yerine getirmek Allah'ın hakkını ödemek; hizmetlerini tam olarak yerine getirip ihanet etmemek de efendisinin hakkını ödemek demektir.

Kişinin sahip olduğu câriyeyi terbiye etmesi, onun ahlâkını güzelleştirip edep kâide ve kurallarını kendisine öğretmek suretiyle, iyi ve faydalı bir kimse haline getirmesi demektir. Bu işi yaparken güzelce yapmak, onu azarlamadan, dövmeden, kötü söz söylemeden, şefkat ve merhametle muamele ederek terbiye edip eğitmek, İslâm'ın özen gösterilmesini istediği insânî prensiplerdendir. Bu da bir efendinin sahip olduğu câriyeye karşı yerine getirebileceği en büyük hayırdır. Bundan dolayı o kişi sevap ve ecir kazanacaktır. Sonra da böyle bir câriyeyi âzat edip hürriyetine kavuşturur ve onunla evleninirse böyle bir kimsenin ecir ve sevabı ikiye katlanır. Çünkü o, içinde yaşadığı topluma ve insanlık ailesine hürriyetine sahip bir kadın, bir eş ve bir anne kazandırmış olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah hayır ve iyilik işleyen kimselere iki kat veya daha çok ecir ve sevap verir.

2. Yahudi ve Hıristiyanlar, İslâm'a davet edilmede müşriklerden öncelikli bir yere sahiptirler. Kur'an ve Sünnet'in genel yönlendirişi bu mahiyettedir.

3. Köleler hem Allah'a karşı hem de efendilerine karşı hak ve vazifelerini yerine getirmek suretiyle daha büyük ecir ve sevap kazanırlar.

4. Bir câriyeyi güzelce terbiye edip, eğitmek ve öğretmek, sonra da âzat ederek onunla evlenmek, kat kat ecir ve sevap almaya vesile olur.

5. İslâm, her alanda iyilikleri ve güzellikleri geliştirip yaygınlaştırmayı hedef alır.

239- باب فضل العبادةِ في الهرج وهو الاختلاط والفتن ونحوها

KARGAŞA VE FİTNE ZAMANINDA İBADETİN FAZİLETİ

Hadis

1369- عنْ مَعقِلِ بن يسارٍ ، رضي اللَّه عنْهُ ، قَالَ : قال رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « العِبَادَةُ في الهَرْجِ كهِجْرةٍ إلَيَّ » رواهُ مُسْلمٌ .

1369. Ma'kil İbni Yesâr *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ortalık kargaşa içindeyken ibadet etmek, bana hicret etmek gibidir."

Müslim, Fiten 130. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 31; İbni Mâce, Fiten 14

Açıklamalar

Hadiste geçen "herc" kelimesine, kargaşa, fitne zamanı, müslümanlar arasındaki savaş hali, işlerin karmakarışık hale gelmesi, toplumda kargaşa

çıkaran asılsız haberler gibi anlamlar verilmiştir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'e hercin ne olduğu sorulduğunda: *"Herc, katildir"* (Buhârî, Edeb 39; Müslim, İlim 11) buyurmuştur. Katilden maksat, fitne zamanında müslümanların birbiriyle çarpışmaları ve karşılıklı öldürmelerin olmasıdır. Bunun daha çok kıyamete yakın zamanlarda olacağı ve çoğalacağı da bir çok sahih hadiste haber verilmiştir.

Kargaşa ve fitne zamanında ibadet etmenin faziletli ve ayrıcalıklı olmasının sebebi, böyle anlarda insanların pek çoğunun fitneye karışarak Allah'a ibadetten ve kulluk vazifelerini gerektiği gibi yerine getirmekten mahrum kalacağı içindir. Mekke'den Medine'ye hicret eden sahâbîler, büyük fedâkârlık göstererek, mallarını mülklerini, evlerini barklarını, bütün yakınlarını orada bırakıp sadece Allah'a daha iyi ibâdet edebilmek, dinlerinin gereğini yerine getirmek ve Resûl-i Ekrem'e bağlılıklarını göstermek için bu yolculuğu ve vatanlarını terketmeyi göze almışlardı. Onlar bu davranışlarıyla Allah katında çok büyük ecirler ve sevaplar kazandılar. İşte fitne zamanında, kargaşalara katılmayarak, daha çok kan dökülmesine sebep olmamak için köşesine çekilip ibadet edenler de onlar gibi büyük ecir ve sevaplara nâil olurlar. Bu tutum, toplumun ıslahı ve kendilerine örnek alacakları akl-ı selim sahibi kişiler bulmaları açısından önem taşır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bazı zamanlarda Allah'a ibadet ve tâat diğer zamanlardan daha önemli ve faziletlidir. Kargaşa ve fitne zamanları böyledir.

2. Fitne zamanında insanların bir çoğu ibadetlerden ve kulluk görevlerini yerine getirmekten gâfil olurlar.

3. Allah'a daha iyi kulluk edebilmek ve dinin emirlerini gerektiği gibi yerine getirebilmek maksadıyla vatanını terkederek sâlihlerin yaşadığı güvenli bir memlekete hicret etmek faziletli amellerdendir.

240- باب فضل السَّماحةِ في البيع والشراء والأخذ والعطاء ، وحسن القضاء والتقاضي ، وإرجاح المكيال والميزان ، والنَّهي عن التطفيف ، وفضل إنظار الموسِر والمُعْسِر والوضع عنه

ALIŞ VERİŞLE İLGİLİ FAZİLETLİ DAVRANIŞLAR

SATIŞTA, ALIŞTA, ALIP VERMEKTE CÖMERT DAVRANMAK, BORCUNU GÜZELCE ÖDEYİP ALACAĞINI BAĞIŞLAMAK, ÖLÇÜ VE TARTIDA TERAZİYİ ALACAKLI TARAFA EĞDİRMEK, EKSİK ÖLÇMEKTEN KAÇINMAK, ZENGİN VE FAKİR BORÇLUYA MÜHLET VERMEK VE ALACAĞINDAN BİR KISMINI BAĞIŞLAMAK

Âyetler

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلْ مَا أَنفَقْتُم مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُواْ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللّهَ بِهِ عَلِيمٌ [215]

1. "Şüphesiz Allah yapacağınız her hayrı bilir."

Bakara sûresi (2), 215

Âyet-i kerîmenin tamamının anlamı şöyledir: **"Sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: Maldan harcadığınız şey, ebeveyn, yakınlar, yetimler, fakirler ve yolcular için olmalıdır. Şüphesiz Allah yapacağınız her hayrı bilir."**

Bu âyet, Uhut Savaşı'nda şehit olan Amr İbni Cemûh'un, Resûl-i Ekrem'e: "Mallarımızı nelere harcayıp nerelere vereceğiz?" diye sorması üzerine indi. Amr, çok yaşlı ve malı çok olan bir sahâbî idi. Bu âyet, hayır cinsinden Allah rızası için olan her şeyin, yani hem her çeşit malın hem de gerek vâcip gerek nâfile türünden her iyilik ve hayrın öncelikle ana babaya yönelik olması gerektiğini anlatmaktadır. Sonra en yakın akraba, üçüncü sırada da ihtiyaç içinde olan yetimler, yoksul fakirler ve yolda kalmış yolcular gelir. Anneye, babaya, onların anne ve babaları olan nineye ve dedeye bakmak, öncelikli görev ve sorumluluktur. Bu konuda İslâm'ın öngördüğü temel esas **"el-akrab fe'l-akrab: en yakından uzağa doğru"** prensibidir. Bunlar dışında kalanlara da gerek farz olan zekâttan, gerekse sadaka cinsinden nâfile olarak harcama yapılması, dinimizin üzerinde önemle durduğu ve çok değer verdiği bir iyilik ve hayırdır. Çünkü toplumda sosyal dengeyi sağlamanın en başta gelen yolu budur. Herkes en

yakınından başlar, onların arasında bulunan fakir ve muhtaçlara karşı görevlerini yerine getirirse, bu mesele toplumda büyük çapta halledilmiş olur.

وَيَا قَوْمِ أَوْفُواْ الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلاَ تَبْخَسُواْ النَّاسَ أَشْيَاءهُمْ وَلاَ تَعْثَوْاْ فِي الأَرْضِ مُفْسِدِينَ [85]

2. "Ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı adaletle yapın. İnsanlara eşyalarını eksik vermeyin."

Hûd sûresi (11), 85

Cenâb-ı Hak bundan önceki 84. âyette, Şuayb *aleyhisselâm*'ın dilinden Medyen halkına ölçüyü ve tartıyı eksik yapmamayı emretmiştir. Bir sonraki 86. âyetin anlamı ise şöyledir: **"Eğer mü'min iseniz Allah'ın helâlinden bıraktığı kâr sizin için daha hayırlıdır. Ben üzerinize bir bekçi değilim."** Müfessirler Medyen halkının ticaretle uğraştıklarını ve bolluk içinde bir hayat sürdüklerini ifade ederler. Çünkü Kur'an'ın ilgili âyetlerinden bu hükme varılmaktadır. Fakat bolluk içinde olma ve müreffeh bir hayat sürmenin gereği haksızlık etmek değil, insanların hukukuna saygılı olmak, halkın yararına hizmet etmek ve Allah'a karşı şükrünü yerine getirmektir. **Ölçüyü ve tartıyı noksan yapanlar, hayırlarını boşa gidermiş olurlar. Çünkü bu davranışları ve neticede kazançları haramdır.** Haram kazançtan yapılan harcamanın hayır ve iyilik sayılmayacağı ve makbul olmayacağı bilinen bir gerçektir. Haramla iştigal eden, alış verişe hile karıştıran ve böylece insanların haklarına tecavüz edenler, ellerindeki malı mülkü yitirdikten başka, kıyamet gününde de bunun çetin azâbını çekerler. İşte bütün peygamberler, insanlara karşı şefkat ve merhametle dolu oldukları için, toplumlarını ve bütün insanları hem dünyada bir felâketten, hem de âhirette can yakıcı bir azâptan korumak maksadıyla, en açık biçimde uyarmışlar, başlarına gelecek musibetleri kendilerine haber vermişlerdir. Kur'an'ın, çeşitli peygamberlerin dilinden bize bildirdiği bu gerçekler, iş ve çalışma ahlâkının temel prensiplerini, müslüman bir ülkenin takip etmesi gereken iç ve dış siyasetin esaslarını da ortaya koyucu niteliktedir. Müslümanların bu yönde gösterilecek ilmî mesâiye özellikle günümüzde çok büyük ihtiyacı ve bilgilenme zarureti vardır.

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ [1] الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ [2] وَإِذَا كَالُوهُمْ أَو وَّزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ [3]
أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُم مَّبْعُوثُونَ [4] لِيَوْمٍ عَظِيمٍ [5] يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ [6]

3. "Ölçü ve tartıda hile yapanların vay haline! Onlar, insanlardan bir şey ölçüp aldıkları zaman ölçüyü tam yaparlar; kendileri onlara bir şey ölçtükleri veya tarttıkları zaman eksik yaparlar. Onlar, büyük bir gün için tekrar diriltileceklerini sanmıyorlar mı? O gün insanlar âlemlerin Rabbi huzurunda duracaklardır."

Mutaffifîn sûresi (83), 1-6

Ölçü ve tartı, bir arada yaşama mecburiyetinde olan bütün insanları az veya çok ilglendirir. Çünkü bir insanın bütün ihtiyaçlarını kendisinin üretmesi düşünülemez. Her birimiz hemen her gün bir alış-veriş yapmak zorundayız. Ticârî hayat dediğimiz bu sâha, en yakın çevremizden en uzak yere kadar beşerî ilişkilerin temelini teşkil eder. İnsanlık varolalıdan beri bu muameleler devam edegelmektedir. Bu sebeple bütün peygamberler geldikleri toplumda dürüstlüğün esasını öncelikle ölçü ve tartıda görmüşlerdir. Ölçü ve tartıda dürüstlük imanla da doğrudan ilgilidir. Onun için Cenâb-ı Hak, **"Tekrar diriltileceklerini sanmıyorlar mı?"** sorusuyla insanları âdeta sarsmaktadır. Bir yerde hak ve adaletin varlığının, bireylerin ve toplumun yetişmişliğinin önemli göstergelerinden biri, ölçü ve tartının doğru, dürüst yapılmasıdır. Tabiî ki bunun ilk şartı da ölçü ve tartı aletlerinin doğru olmasıdır. Eksik ve noksan tartan aletleri kullanmak câiz değildir. Doğru aletler kullananların uyması gereken temel prensip ise, doğru ölçüp tartmaktır. Bir insanda hak ve adalet duygusu, insaf ve vicdan olmazsa bunları gereği gibi yerine getirmesi de düşünülemez. Bu güzel hasletlerin kaynağı her şeyden önce sağlam bir imandır. Kişi, başkalarının hakkını kendi hakkı gibi görmedikçe doğru ve dürüst hareket etmesi, hilekârlıktan kurtulması zordur. İşte "vay haline" diye tercüme ettiğimiz "veyl"i hak edenler böyleleridir. **Veyl**, şiddetli kötülük, hüzün ve helâk, elem verici azâp ve cehennemde bir vadinin adıdır. Mutaffifîn sûresinin bu ilk âyetleri sadece ticaretle ilgili muamelelere işaret etmemekte, her kişinin maddî anlamdaki mal varlığı ile alâkalı haklarını ve mes'ûliyetlerini

kapsayan hem pratik hem de ahlâkî her türlü sosyal ilişki türüne temas etmektedir.

Hadisler

1370- وعَنْ أبي هُريرة ، رضِيَ اللَّه عنْهُ ، أَنَّ رجُلاً أتى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يتَقاضَاهُ فَأَغْلَظَ لَهُ، فَهَمَّ بِهِ أَصْحابُهُ ، فَقَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « دعُوهُ فَإِنَّ لِصَاحِبِ الحَقِّ مقَالاً » ثُمَّ قَالَ : « أَعْطُوه سِنًّا مِثْلَ سِنِّهِ » قالوا : يا رسولَ اللَّهِ لا نَجِدُ إلاَّ أَمْثَل مِنْ سِنِّهِ ، قال : « أَعْطُوهُ فَإِنَّ خَيْرَكُم أَحْسنُكُمْ قَضَاءً » متفقٌ عليه .

1370. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir adam alacağını istemek üzere Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldi ve Peygamberimiz'e karşı ağır bir ifade kullandı. Bunun üzerine ashâb ona haddini bildirmek istediler. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

– **"Onu bırakınız. Çünkü alacaklı olanın söz söylemeye hakkı vardır"** buyurdu. Sonra da:

– **"Onun devesiyle aynı yaşta olan bir deve veriniz"** diye emretti. Sahâbîler:

– Yâ Resûlallah! Ancak onun devesinden daha iyi olan yaşlısını bulabiliyoruz, dediler. Peygamber Efendimiz:

– **"O halde onu veriniz; şüphesiz ki sizin hayırlınız borcunu en güzel şekilde ödeyendir"** buyurdu.

Buhârî, İstikrâz 4, Vekâlet 6, Hibe 23; Müslim, Müsâkât 120. Ayrıca bk. Tirmizî, Büyû‘ 75; Nesâî, Büyû‘ 64

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, bir beşer olarak içinde bulunduğu toplumda bütün insanlarla birlikte yaşamakta idi. Hatta peygamberlik vazifesi gereği onlarla herkesten daha çok iç içeydi. Çünkü kendisine inzâl olunan Kur'an'ı,

Allah'ın emirlerini ve yasaklarını bütün insanlara tebliğ edip ulaştırmakla mükellefti. Bu görevin insanlarla daha çok içli dışlı olmayı gerektirdiği açıktır. Her insan gibi onun da sevinçli ve kederli anlarının olması, alış veriş yapması, borç alması, borç vermesi ve benzeri sosyal ilişkiler içinde bulunmasından daha tabiî bir şey olamaz. Ancak o, bütün bunları yaparken çevresine örnek bir tavır sergilemek ve insanlara önderlik yapmakla başkalarından ayrılır.

Bazı hadis şârihleri, Peygamber Efendimiz'e gelen ve macerası anlatılan, fakat adı zikredilmeyen bu kişinin Zeyd İbni Şu'be el-Kinânî olduğunu belirtmişlerdir. Zeyd, o sırada henüz İslâm'la müşerref olmamıştı. Daha sonra müslüman olduğu kesin olarak bilinmektedir. Ahmed İbni Hanbel'in rivayetinde belirtildiğine göre, Peygamberimiz ondan bir deve ödünç almış, böylece kendisine borçlanmıştı. Resûl-i Ekrem Efendimiz borçlanmaktan Allah'a sığındığı halde, zaruri ihtiyaç durumunda borçlanmanın câiz olduğunu bu ve benzeri rivayetlerle ümmetine göstermiştir. **İhtiyaç halinde borçlanmak bütün İslâm âlimlerine göre câizdir. Fakat ihtiyacı yokken borçlanmak câiz görülmemiştir.**

Alacaklı durumunda olan Zeyd, Peygamber Efendimiz'e gelip ağır sözler söyleyince sahâbe-i kirâm onu bu kaba davranışından dolayı cezalandırmak istemiş, fakat Resûl-i Ekrem buna izin vermemiştir. Borçluya ağır sözler söylemek bedevilerin âdeti idi. Efendimiz bunu biliyordu. Bu ağır söz, söğüp saymak veya küfrünü gerektirecek tarzda bir davranış içine girmek şeklinde anlaşılmamalıdır. Sadece hakkını almak için kaba davranmaktan ibarettir. Bu sebeple Efendimiz *"Onu bırakınız, çünkü hak sahibinin söz hakkı vardır"* buyurmuştur. Fakihler bu hadisten birtakım sonuçlar çıkarmışlardır. Buna göre, herhangi bir hayvanı ödünç almak ulemânın bir çoğuna göre câizdir. Bir kimse bedenen sağlam ve bir mecliste hazır olsa bile bir başkasını borcunu ödemeye veya birtakım işlerini takibe vekil tayin edebilir. Zira Peygamberimiz bu hadiste sahâbeyi kendi borcunu ödemeye vekil kılmıştır. Bir malı ödünç alan kimse, cins, tartı veya ölçü itibariyle **aldığından daha iyisini** alacaklıya verebilir. Bu bir iyilikten ve hayırdan ibarettir. Ancak iki tarafın da başlangıçta böyle bir fazlalığı ve daha iyisini alıp vermeyi şart koşmamış olmaları gerekir. Böyle bir şart koşulursa o fâiz sayılır. Hadîs-i şerîfte görüldüğü gibi Peygamber Efendimiz'in alacaklısına verdiği daha iyi deve böyle bir şarta bağlı değildi.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz.Peygamber bir beşer olarak, başka insanların karşılaştığı her davranışa muhatap olmuştur.

2. İnsanlar arasında hüsn-i muâmele dediğimiz iyi geçim esastır. Katı ve kaba davranana onun gibi değil, eğitici ve ders verici tarzda davranmak gerekir.

3. Kâfirle alış-veriş ve alacak borç muamelesinde bulunmak câizdir.

4. Borç alınan malın daha iyisini ve daha fazlasını vererek borcunu ödemek câizdir. Ancak bu önceden böyle bir şarta bağlanmamış olmalıdır.

5. İhtiyaç olmadan borç almaktan sakınmak gerekir.

1371- وعَنْ جابرٍ ، رضي اللَّه عنْهُ ، أَن رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « رَحِم اللَّه رجُلا سَمْحاً إذا بَاع ، وَإذا اشْتَرى ، وَإذا اقْتَضى » . رواه البخاريُّ .

1371. Câbir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Satışta, alışta ve borcunu istemekte kolaylık gösteren kimseye Allah rahmet etsin."

Buhârî, Büyû‘ 16. Ayrıca bk. İbni Mâce, Ticârât 28

Açıklamalar

Kolaylık prensibi, genel anlamda dinimizin temel esasıdır. Gerek Kur'an gerek Sünnet'in bu yöndeki talimatları ve Resûl-i Ekrem Efendimiz'in her asra ışık tutucu nitelikteki uygulamaları bizim için önemli bir fikrî zemin ve fiilî örnek teşkil etmektedir.

Kur'an'ın çeşitli âyetleri ile Peygamber Efendimiz'in hadislerinde dinin kolaylık olduğu açıkça belirtilmiştir. Bundan maksadın dinimizin kurallarına uymak ve onları zorlaştırmamak olduğu açıktır. Müslümanlar da insanlarla olan muamelelerinde kolaylık esasını öne geçirmelidir. Özellikle alış verişte ve borçludan alacağını istemekte bu prensip daha da önem taşır. Çünkü insanların hemen tamamı toplum içinde bu muameleye muhatap olup, ihtiyaçlarını alış veriş yapmak suretiyle temin ederler. Bu yönde gösterilecek kolaylık onların muhtaç oldukları zaruri ihtiyaçları temine

yardımcı olur. Ayrıca mü'minlerin arasında dostluğun ve kardeşliğin doğmasına imkân verir. İnsanların büyük çoğunluğunun zaruri ihtiyaçlarını bile yerine getiremeyecek kadar fakir olduğu ülkeler günümüzde de dünya nüfusunun ekseriyetini oluşturmaktadır. Bu sebeple alış verişte insanlara anlayışlı davranmak ve kolaylık göstermek, iyilik ve hayrın en önemlilerindendir. Resûl-i Ekrem Efendimiz böyle davrananlara dua etmektedir ki, onun duasının reddedilmeyeceğine her mü'min gönülden inanır. Peygamberimiz bu konuyla ilgili hadislerinin birinde: *"Allah Taâlâ sizden önceki ümmetlerden bir kişiyi bağışladı. Çünkü o sattığı zaman kolaylaştırır, satın aldığında kolaylık gösterir ve borçludan alacağını isterken kolaylığı tercih ederdi"* (Tirmizî, Büyû‘ 74; Nesâî, Büyû‘ 104; İbni Mâce, Ticârât 28) buyurmuştur. Tirmizî ve İbni Mâce rivayetleri böyle bir kimseyi Allah'ın cennetine koyduğu haberini açıkça belirtir ki, bağışlamanın anlamı da netice itibariyle budur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm dini temelde kolaylık üzerine bina kılınmış olup, insanlarla muamelede bu esası öne geçirmek gerekir.
2. Alış veriş ve borçlanma toplumda hemen her ferdi ilgilendiren bir muamele çeşidi olup, bu alanda kolaylık yolunu tercih etmek faziletli bir davranış olur.
3. İnsan, hakkı olan bir şeyi talep ederken de kolaylık yolunu seçmelidir.

1372- وعَنْ أبي قَتَادَةَ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، قَالَ : سمِعْتُ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : «مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُنَجِّيَهُ اللَّه مِنْ كُرَبِ يَوْمِ القِيَامَةِ ، فَلْيُنَفِّسْ عَنْ مُعْسِرٍ أوْ يَضَعْ عَنْهُ » رواهُ مسلمٌ .

1372. Ebû Katâde *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kıyamet gününün sıkıntılarından Allah'ın kendisini kurtarmasından hoşlanan kimse, borcunu ödeyemeyene mühlet tanısın veya ondan bir bölümünü indirsin."

Müslim, Müsâkât 32. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 23

Açıklamalar

Borçlanmanın mecburiyet ve zaruret anında câiz olacağına daha önce işaret etmiştik. Bu şartlar altındaki bir borçlunun ne kadar güç durumda olduğunu tahmin etmek zor değildir. Böyle bir kimsenin işini yoluna koyması durumunda borcunun vaktini geçirmesi veya ödememesi câiz olmaz. İşte bu zaruretler içinde borçlanmış olan bir kimse şayet borcunu ödeyecek imkân bulamamışsa, ona mühlet tanımak ve borcunun bir bölümünü veya tamamını affetmek son derece faziletli bir davranıştır. Bunun karşılığı olarak Cenâb-ı Hak o kimsenin kıyamet günündeki sıkıntılarını giderecektir. Şüphesiz bu, dünyadaki hiçbir iyilikle kıyaslanmayacak derecede önemli bir mükâfattır. Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurur: "**Eğer borçlu darlık içinde ise, bir kolaylığa çıkıncaya kadar ona mühlet vermek (gerekir). Eğer (gerçekleri) anlarsanız bunu sadakaya (veya zekâta) saymak sizin için daha hayırlıdır** [Bakara sûresi(2), 280]. Peygamber Efendimiz'in bunu teşvik eden bir çok hadisleri vardır. Şu kadar var ki, borçlu olan kimse bunu asla istismar yoluna gitmemelidir. Bilindiği gibi bir farzı edâ etmek, nâfileyi yerine getirmekten yetmiş derece daha faziletlidir. Fakat bazı meseleler bundan istisna edilmiştir ki onları şöyle sıralamak mümkündür:

* Borçluyu borcundan kurtarmak, ödemesini beklemekten daha faziletlidir. Oysa borcu affetmek mendup, ödemeyi beklemek farzdır.

* Selâmı ilk önce vermek, selâma cevap vermekten daha faziletlidir. Oysa selâm vermek sünnet, almak farzdır.

* Namaz vakti girmeden abdest almak, vakit girdikten sonra abdest almaktan daha faziletlidir. Oysa vakit girmeden abdest almak mendup, vakit girince almak farzdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Borçlu zengin olsun fakir olsun ona müsamahalı davranmak gerekir.

2. Borçlu fakir ise onun borcundan indirimde bulunmak veya tamamını bağışlamak en faziletli amellerden biridir.

3. İyilik ister büyük ister küçük olsun, âhiretteki mükâfatı bağışlanma ve ebedî saadet olabilir.

1373- وعنْ أَبِي هُريرةَ ، رضي اللّه عَنْهُ ، أنَّ رَسُول اللّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم قَالَ : « كَانَ رجلٌ يُدايِنُ النَّاسَ ، وَكَان يَقُولُ لِفَتَاهُ : إذا أَتَيْتَ مُعْسِراً فَتَجاوزْ عَنْهُ ، لَعلَّ اللَّه أنْ يَتجاوزَ عنَّا فَلقِي اللَّه فَتَجاوَزَ عنْهُ » متفقٌ عَليهِ .

1373. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İnsanlara borç para veren bir adam vardı. O hizmetçisine şöyle derdi:

– Darda kalmış bir fakire vardığında onu affediver; umulur ki Allah da bizim günahlarımızı affeder.

Nihayet o kişi Allah'a kavuştu ve Allah onu affetti."

Buhârî, Enbiyâ 54; Müslim, Müsâkât 31. Ayrıca bk. Buhârî, Büyû‘ 18

1376 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1374- وعَنْ أبِي مسْعُودٍ البدْرِيِّ ، رضِي اللَّه عنْهُ ، قَال : قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «حُوسب رَجُلٌ مِمَّنْ كَانَ قبلكم فَلَمْ يُوجدْ لَهُ مِنَ الخَيْرِ شَيَّءٌ ، إلاَّ أَنَّهُ كَان يُخَالِطُ النَّاس ، وَكَانَ مُوسِراً ، وَكَانَ يأْمُرُ غِلْمَانَه أن يَتَجَاوَزُوا عن المُعْسِرِ . قال اللَّه ، عزَّ وجَلَّ : « نَحْنُ أحقُّ بِذَلكَ مِنْهُ ، تَجاوَزُوا عَنْهُ » رواه مسلمٌ .

1374. Ebû Mes'ûd el-Bedrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden önceki ümmetlerden bir adam hesaba çekildi; hayır namına hiçbir şeyi bulunamadı. Fakat bu adam insanlarla düşer kalkardı ve zengin bir kimse idi. Hizmetçisine, darda kalan fakirlerin borcunu affetmesini emrederdi. Azîz ve Celîl olan Allah:

"Biz affetmeye ondan daha lâyıkız; onu affediniz" buyurdu."

Müslim, Müsâkât 30. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 120

1376 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1375- وعنْ حُذَيْفَةَ ، رضي اللَّه عنْهُ ، قَالَ : أُتِى اللَّه تَعالى بِعَبْد من عِبَادِهِ آتاهُ اللَّه مَالاً ، فَقَالَ لَهُ : ماذَا عمِلْتَ في الدُّنْيَا ؟ قَالَ : وَلا يَكْتُمُونَ اللَّه حديثاً قَال : يَاربِّ آتَيْتَنِي مالَكَ فَكُنْتُ أُبايِعُ النَّاسَ ، وَكانَ مِنْ خُلُقي الجوازُ ، فكُنْتُ أَتَيَسرُ عَلى المُوسِرِ، وأُنْظِرُ المُعْسِر . فَقَالَ اللَّه تَعَالى : « أَنَا أَحقُّ بذِا مِنْكَ ، تجاوزُوا عَنْ عبْدِي » فقال عُقْبَةُ بنُ عامرٍ ، وأَبو مَسْعُودٍ الأنصاريُّ ، رَضِيَ اللَّه عنْهُما : هكذا سَمِعْنَاهُ مِنْ في رَسولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم. رواهُ مسلمٌ .

1375. Huzeyfe *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Allah'ın kendisine mal ihsân ettiği kullarından biri Cenâb-ı Hakk'ın huzuruna getirildi. Allah Teâlâ ona:

– Dünyada ne yaptın? diye sordu. Hadisin râvisi Huzeyfe, kullar Allah'tan hiçbir sözü gizleyemezler, demiştir. Bu adam da:

– Ey Rabbim! Bana malını verdin; ben de insanlarla alış veriş yapardım. Alış verişte kolaylık göstermek benim huyumdu. Zengine kolaylık gösterir, fakire mühlet verirdim, dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ:

– "Ben buna senden daha lâyıkım" dedi. (Meleklere de) **"Kulumu affediniz"** buyurdu.

Ukbe İbni Âmir ve Ebû Mes'ûd el-Ensârî *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

– Biz bunu Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ağzından böylece işittik.

Müslim, Müsâkât 29

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

1376- وعنْ أبي هُريرَةَ ، رضي اللَّه عنْه ، قَالَ : قَالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « من أَنْظَرَ مُعْسِراً

أَوْ وَضَعَ لَهُ ، أظلّهُ اللّه يَوْمَ القِيامَةِ تَحْتَ ظِلِّ عَرْشِهِ يَوْمَ لا ظِلَّ إلاَّ ظِلُّهُ » .

رواهُ الترمذيُّ وقَال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1376. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse darda bulunan borçluya mühlet verir veya borcunun bir kısmını ya da tamamını bağışlarsa, Cenâb-ı Hak o kişiyi Allah'ın gölgesinden başka gölge bulunmayan kıyamet gününde arşının altında gölgelendirir."

Tirmizî, Büyû‘ 67. Ayrıca bk. Müslim, Zühd 74; İbni Mâce, Sadakât 14

Açıklamalar

Görüldüğü gibi yukarıdaki hadislerin hepsinin muhtevası aynıdır. Hadis kitaplarımızda konu ile ilgili daha pek çok rivayet yer alır. İhtiyaç içinde olan insanlara borç para vermek veya onları borçlandırmak suretiyle alış veriş yapmak dinimizin önem verdiği hayırlardan biridir. Borçla alış verişin, bir nevi taksitle satış olduğu ifade edilir. Ancak burada borçluya herhangi bir ek ödeme şartı koşmamak temel prensiptir. Bu hayrı tefecilik ve faizcilik olarak algılamak ve buna kapı aralamak şeklinde görmek elbetteki en büyük hatadır. Çünkü dinimizin şiddetle yasakladığı en büyük haramlardan biri tefecilik ve faizciliktir. İslâm'ın câiz gördüğü "karz-ı hasen"dir. Adından anlaşılacağı gibi en güzel şekilde borçlandırmak ve öderken de hiçbir fazlalık istemediği gibi, olabildiğince kolaylık göstermek, hatta ödeme gücü olmayanın borcunun bir kısmını indirmek veya tamamını affetmek suretiyle iyiliği ve hayrı daha da artırmaktır. Nitekim yukarıdaki hadislerde bu güzel haslet övülmüş ve neticede böyle hayırhah ve cömert davranan kimseyi Allah Teâlâ'nın kıyamet gününde günahlarını affederek cennetine koyacağı müjdesi verilmiştir. İkinci hadis daha da önemli bir gerçeği ortaya koymaktadır ki, insanlara borç para verip onları sıkboğaz etmeyen, hatta ödeyemeyecek durumda olanların borcunu affeden, ama bundan başka hiçbir hayrı bulunmayan kimseyi Cenâb-ı Hakk'ın sadece bu güzel muamelesi ve "karz-ı hasen" anlayışı sebebiyle bağışlayıp cennete koyacağı müjdelenmiştir. Resûl-i Ekrem Efendimiz bütün bu tavsiyeleriyle huzurlu

ve güvenli, fertleri birbirine her hususta yardımcı olan, kardeşlik temeli üzerine kurulu bir toplum oluşturmayı hedeflemiştir. Peygamberimiz, kıyamet gününde cereyan edecek hadiseleri olmuşçasına anlatarak bunların Cenâb-ı Hak tarafından kendisine bildirilen gerçekler olduğunu ve aynen vuku bulacağını haber vermiş olmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de de kıyamet gününde, cennet ve cehennemde karşılaşılacak gerçeklerin aynı şekilde haber verildiğini görürüz. Allah'ın elçisinin gelecek ile ilgili verdiği bilgiler, Allah Teâlâ'nın ona vahiy yoluyla bildirdiği hakîkatlerdir. Bizim bunlara inanmak zorunda olduğumuz en belirgin ve bilinen gerçeklerdendir. Çünkü Allah'ın resûlleri sözlerinde ve işlerinde doğruluk önderleridir. Onlardan hakîkate aykırı bir söz ve davranış asla çıkmaz. Bu şekilde inanıp kabullenmek imanın gereklerindendir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İnsanlara karz-ı hasen olarak ödünç para vermek ve alış verişlerinde kolaylık sağlamak, en faziletli amellerden biridir.

2. Borçlu kimse borcunu ödeyemeyecek durumda ise, alacaklının onun borcundan indirim yaparak veya tamamen bağışlayarak hayır işlemesi, kıyamet gününde günahlarının affına ve cennete girmesine vesile teşkil eder.

3. Zenginlerin halk ile iç içe yaşaması ve onlara alış verişlerde kolaylık göstermesi bir fazilettir.

4. Dünyada yapılan her iyiliğin karşılığı kıyamet gününde misliyle veya daha fazlasıyla mükâfatlandırılır. Dünyada bir kimsenin sıkıntısını giderenin Allah da kıyamet günündeki sıkıntılarını giderir.

1277- وعَنْ جابرٍ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، أنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، اشْتَرى مِنْهُ بَعِيراً ، فَوَزَنَ لَهُ، فَأَرْجَحَ متفقٌ عليه .

1377. Câbir *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ondan bir deve satın almıştı. Devenin parasının tartılmasını ve üzerine bir miktar ilâve edilmesini emretti.

Buhârî, Büyû‘ 34, Hibe 23; Müslim, Müsâkât 109-115

Açıklamalar

İmam Nevevî'nin burada çok muhtasar olarak zikrettiği bu hadis, anılan kaynaklarda ve daha başka sahih kitaplarda farklı lafızlarla ve daha uzun metinler halinde yer alır. Buhârî, *Sahîh*'inin yaklaşık 20 ayrı yerinde çeşitli konulara delil getirmek maksadıyla bu rivayeti farklı şekillerde nakleder. Bazı hadis şârihleri, hadisenin bir gazvede geçtiğini söylerken, İbni Hacer, Zâtürrikâ Gazvesi'nde cereyan ettiğini belirtir. Buna göre Câbir, hastalanan devesinin Resûl-i Ekrem'in dürtmesiyle iyileşmesinden sonra, onu Efendimiz'in isteği üzerine kendisine satar; fakat Medine'ye kadar üzerine kendisinin binmesini de şart koşar. Hz. Peygamber onun bu şartını kabul eder ve Câbir Medine'ye kadar devesine biner. Bedelinin de Medine'de ödenmesi kararlaştırılır. Peygamberimiz, Medine'ye gelindiğinde devenin bedeli olarak kararlaştırılan miktarın daha fazlasıyla ödenmesini emreder. Sonra da satın aldığı bu deveyi Câbir'e bağışlar. Bu rivayetten hareketle İslâm hukukçuları borç öderken kararlaştırılan miktardan biraz fazla vermenin câiz olduğuna hükmederler. Bu hadisten, ihtiyaç içinde olan bir kimsenin malını satın alıp bedelini sahibine ödeyerek sonra aynı malı ona bağışlamanın bir iyilik ve fazilet olduğu da anlaşılır. Resûl-i Ekrem Efendimiz, yaptığı alış verişlerde ortaya koyduğu bu uygulamalarla ümmetin tüccarlarına, satıcı ve alıcı durumunda olanlara yol göstermiş ve örnek olmuştur. İslâm âlimleri bu örnek uygulamalardan hareketle ticârî muamelelerde nelerin câiz olup olmadığını tartışma ve bir neticeye ulaşma imkânını bulmuşlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Satıcının bir müddet daha binebilmek şartıyla hayvanını satması câizdir.
2. Borç ödeme ve hakları yerine getirme hususunda vekâlet câizdir.
3. Borç öderken kararlaştırılan miktarın üzerinde bir fazlalık vermek müstehaptır.
4. Malını satışa arzetmeyen birine satış teklif etmek câizdir.
5. Satın alınan bir malın bedelini ödedikten sonra, aynı malı tekrar sahibine bağışlamak bir hayır ve fazilettir.

1378- وعنْ أبي صَفْوَان سُوْيدِ بنِ قَيْس ، رضي اللّه عنهُ ، قَالَ : جَلَبْتُ أَنَا ومَخْرمَةُ الْعبدِيُّ بَزًّا مِنْ هَجَر ، فَجاءَنَا النَّبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَسَاومنَا بسراويلَ ، وَعِنْدِي وَزَّانٌ يزنُ بالأَجْرِ ، فَقَالَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لِلْوَزَّانِ : « زِنْ وَأَرْجِحْ » رواهُ أبو داودَ ، والترمذيُّ وقال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1378. Ebû Safvân Süveyd İbni Kays *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Ben ve Mahreme el-Abdî, satmak üzere Hecer kasabasından bezden yapılmış elbise getirttik. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* yanımıza geldi ve bizden iç çamaşırı almak istedi. Yanımda paraları tahsil eden bir muhasebecim vardı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona:

"Alacağın ücreti tart; bir miktar da ilâve et" buyurdu.

Ebû Dâvûd, Büyû‘ 7; Tirmizî, Büyû‘ 66. Ayrıca bk. Nesâî, Büyû‘ 54; İbni Mâce, Libâs 12, Ticârât 34

Süveyd İbni Kays

Ebû Safvân veya Ebû Merhab künyesiyle anılan Süveyd, sahâbe-i kirâmdan olup ticaretle iştigal ederdi. Hz. Peygamber'le arasında geçen bu alış verişin Mekke-i Mükerreme'de cereyan ettiği nakledilir. Ancak Ebû Hüreyre, Peygamberimiz'in Medine çarşısından da iç çamaşırı satın aldığını bize anlatır. Hatta Efendimiz'in aldıklarını taşımak isteyince, Resûl-i Ekrem'in: "Bir şeyin sahibi onu taşımaya başkasından daha lâyıktır" diyerek eşyasını kendisinin taşımayı yeğlediğini nakleder. Süveyd, daha sonraları Kûfe'ye yerleşmiştir. Sünen sahipleri onun hadislerini nakletmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, çarşı ve pazara çıkarak satıcı ve alıcılarla görüşür, ihtiyacı olan şeyleri satın alırdı. Onun bu davranışı, bizzat hayatın içinde olma anlamına geldiği gibi, kendisine toplumun iktisâdî yapısını,

ekonomik durumu, halkın alım gücünü müşahade etme imkânı da vermekteydi. Bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz'in anılan konularda pek çok hadislerinin olması bizi şaşırtmamalıdır. Gerek Mekke gerek Medine çarşısı ve pazarlarında başka ülkelerden getirilen ithal ürünler de bulunmaktaydı. Peygamberimiz'in bu mallardan alıp kullandığını birçok rivayetten öğrenmekteyiz. Hadiste adı geçen ve bizim iç çamaşırı diye tercüme ettiğimiz sirvâl, uzun don veya bir nevi pantolondur. Sirvâl, Arapça bir kelime olmadığı gibi pantolon da onlara mahsus bir giysi değildi. Bu sebeple Peygamber Efendimiz'in onu giyip giymediği konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Satın aldığını fakat giymediğini söyleyenler olmuşsa da, hem satın aldığını hem de giydiğini söyleyenler çoğunluktadır.

Esasen hadisin bu konuda zikredilmesinin sebebi, Peygamberimiz'in satın aldığı bir mal karşılığında istenilen bedelin az da olsa üstünde bir ödemede bulunmasıdır. Bu davranış, alış verişte bir iyilik ve fazilettir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in alış verişlerinde çok kere bunu uyguladığını görmekteyiz. Onun bu tavrı mü'minler için bir örnek teşkil etmektedir. O, bu davranışıyla çarşı pazardaki esnaf ve tüccarı dürüst davranmaya, alıcıları da satıcının hakkını gözetmeye ve ticaret mallarının piyasaya bol miktarda gelmesini sağlamaya teşvik etmiş olmaktadır. Ayrıca böylesi bir tavra muhatap olan kişinin, alıcıya karşı hilekârlık yapmayacağı ve kusurlu mal vermeyeceği umulur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Satıcı ve alıcı ticârî münasebetlerinde anlayış içinde hareket etmelidirler.

2. Piyasaya mal akışını sağlama açısından satıcıları koruyup kollamak gerekir.

3. Peygamber Efendimiz, çoğu kere aldığı mal karşılığında, kararlaştırılan fiatın üstünde bir miktar ödemiştir.

كتابُ العِلم

241- بابُ فضل العلم

İLİM BÖLÜMÜ

İLMİN ÜSTÜNLÜĞÜ

Âyetler

وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا

1. "De ki: Ey Rabbim! İlmimi artır."

Tâhâ sûresi (20), 114

Cenâb-ı Hak, Peygamber Efendimiz'e ilmin dışında herhangi bir şeyi kendisine artırması için dua etmesini emretmemiştir. Çünkü ilim bitip tükenmeyen bir hazinedir. Sadece sahibine değil başka insanlara ve hatta bütün canlılara da fayda verir. Hak ile bâtılı ayırmanın en önemli vasıtası ilimdir. İlmin artması insana bir yük değil, tam aksine onu yücelten bir fazilettir. İnsanın ilmi ve bilgisi arttıkça tevâzuu da artar; kişi birtakım kuruntulardan kurtulur; gerçeği anlar ve iyi bir insan olmaya elinden geldiğince özen gösterir. İlmin zıddı olan cehâlet, bilgisizlik ise şiddetle kınanır.

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

2. "De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"

Zümer sûresi (39), 9

Allah Teâlâ bu âyet-i kerîmede ilmi övmekte, kıymetini ve üstünlüğünü bize açıklamakta, cehâleti ise yermekte, onun bir noksanlık, bir eksiklik olduğunu haber vermektedir. Âlim kişi Allah'a karşı itaatkâr olur; câhil isyankârdır. Bu ikisi birbirinin zıddı olup itaat fazilet, isyân ise düşüklük ve ahmaklıktır. Cehâletin her çeşidi dinimizde reddedilmiş ve kınanmıştır. Çünkü cehâletin her türünde küfür ve isyândan bir pay vardır. İslâm öncesi döneme Câhiliye denilmesinin sebebi, bütün toplumun şirke dalmış olması ve putlara tapınmaları idi.

Doğru bilgi ve ilim insanı şirkten arındırır ve Allah'a gerçek mânada kul olmaya yöneltir. Eğer böyle olmuyorsa, bu kişinin noksanlığına ve öğrendiği bilginin eksikliğine bağlanır. Bazılarının zannettiği gibi, câhil sadece okuma yazma bilmeyen değil, küfür ve inkârda sâbit kadem olandır. İlim ve bilgiden nasibi olmayan, mektep ve medrese görmemiş kimseler de

ilim sahibi sayılmazlar. İslâm âlimleri bu âyeti delil göstererek, câhil bir erkeğin âlim bir hanımın dengi olmadığı için onunla evlenmesinin uygun olmayacağını belirtirler.

يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ

3. "Allah içinizden iman edenlerin ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltir."

Mücâdele sûresi (58), 11

Allah iman edenlerin ve imanlarının gereğini yerine getirenlerin derecelerini yükseltir. Onları dünyada başarı sahibi kılar, âhirette de cennetteki makamlarını yüceltir. İlim ile meşgul olan ve öğrendiklerinin gereğini yerine getiren âlimleri de üstün derecelere ve makamlara kavuşturur. Âyet-i kerîme ilmin ve âlimlerin fazileti konusunda açık delillerden biridir. Kur'ân-ı Kerîm'de gerek doğrudan gerekse muhtevâ ve mahiyet olarak ilmin fazileti ve âlimlerin üstünlüğü ile ilgili pek çok âyet vardır. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in de ilimle ilgili yüzlerce hadisi bulunmaktadır. İslâm'ın ilme verdiği değer tartışma götürmeyecek kadar açık ve nettir. Bu hadislerden bir kısmını aşağıda okuma imkânı bulacağız. Ancak bunlar, tıpkı âyetlerde olduğu gibi bu kitapta yer verilen sadece birkaç örnekten ibarettir.

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاء

4. "Allah'tan kulları içinde ancak ilim sahibi olanlar korkar."

Fâtır sûresi (35), 28

İlim sahibi olan kimseler Cenâb-ı Hakk'ı nasıl bilip tanımak gerekirse öylece bilirler. Böyle olanlar gönüllerinde ve kalplerinde Allah saygısını ve sevgisini sürekli hissederler. Çünkü bir şey hakkında saygı ve sevgi, onun hakkındaki bilgi ve o bilginin derecesiyle uyumlu olur. Bir mü'minin Allah hakkındaki ilmi ne kadar ileri derecede ve mükemmel olursa, Allah'a karşı saygısı da o kadar ileri ve mükemmel olur. Dolayısıyla bu seviyede bulunanlar peygamberin uyarmasından hakkıyla yararlanır, maddî ve manevî kirlerden kendilerini temizler ve kötülüklerin her çeşidinden korunurlar. Peygamber Efendimiz: *"Ben sizin Allah'tan en çok korkanınız ve en ileri takvâ sahibi olanınızım"* (Buhârî, Nikâh 1; Müslim, Sıyâm 74) buyurur. Allah'tan korkan âlimlerin saygısı, korkusu ve sevgisi ne kadar

yüksek olursa, ümidi de o oranda çok olur. Dolayısıyla, Allah'ın en çok değer verdiği kimseler de âlimler olmaktadır. Onlar sadece ilmin nazarî yanı ile değil, amelî ciheti ile de öndedirler. Bu sebeple "İlim rütbesi bütün rütbelerin üstündedir". Çünkü bilenler o bilgiyi hayatlarına uygularlar; başkalarının uygulamasına vesile olurlar ve böylece büyük hayır ve sevap kazanırlar.

Hadisler

1379- وعَنْ مُعاوِيةَ ، رضي اللَّه عنْهُ ، قال: قَال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « مَنْ يُرِد اللَّه بِهِ خيْراً يُفَقِّهْهُ في الدِّينِ » متفقٌ عليه.

1379. Muâviye *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah, hakkında hayır dilediği kimseye din hususunda büyük bir anlayış verir."

Buhârî, İlim 10, Humus 7, İ'tisâm 10; Müslim, İmâre 175, Zekât 98, 100. Ayrıca bk. Tirmizî, İlim 4; İbni Mâce, Mukaddime 17

Açıklamalar

Bu hadis, yukarıda bir bölümüne işaret edilen kaynaklar dışındaki daha birçok sahih kitapta yer alır. Onu sadece Muâviye değil, İbni Abbâs, Ebû Hüreyre, Abdullah İbni Ömer ve Abdullah İbni Mes'ûd gibi hadis rivayetinde önde gelen sahâbîler de Peygamber Efendimiz'den, bazıları daha uzun metinler halinde olmak üzere naklederler. Buhârî'nin rivayetinde hadisin devamı şöyledir: *"Ben verici değil, sadece taksim ediciyim. Veren ise Azîz ve Celîl olan Allah'tır. Bu ümmet, kıyamet günü gelinceye kadar Allah'ın buyruğu üzere devam edip gidecektir. Kendilerine muhalefet edenler onlara bir zarar veremeyecektir."*

Hadiste geçen iki kelime özellikle dikkat çekicidir. Bunlardan birincisi **"hayır"** olup, ya bütün hayırları veya birçok hayrı kapsar. Cenâb-ı Hak kulları hakkında daima hayır ister; onlar hakkında şerri ve kötülüğü ise asla murad etmez; ancak halkeder, yaratır. Kula hayır ile şerri ayırdedecek akıl ve idraki de ihsan eder. Şerri ve kötülüğü aklı ve iradesiyle seçen kulun kendisidir. İkinci kelime de **"fıkıh"** tır. Bu kökten türemiş olan "fakîh"

kelimesinin anlamı "derin anlayış sahibi" demektir. Çünkü fıkıh, bir şeyi iyice bilmek, hakkıyla bilmek, keskin anlayış ve kavrayış sahibi olmak anlamına gelmektedir. Fıkıh ilmine bu adın veriliş sebebi de, bu ilmin böyle bir anlayış ve kavrayış gerektirmesindendir. Bu ilimde mahâret sahibi olan kimseye de fakîh denilir. Fakat ilim ehlinde bulunması gereken anlayış ve kavrayış sadece fıkıh ilmiyle sınırlı değildir. Bütün ilimlerde buna ihtiyaç hissedilir. Onun için Peygamber Efendimiz'in bu hadislerini belli bir ilim alanına hasretmek doğru olmaz.

Din ilimleri başta olmak üzere, bütün ilim ve bilgi dallarında anlayış sahibi olanlar daha başarılı ve öncü vasfı taşıyan kimseler olurlar. İnsana bu anlayışı bahşeden Allah'tır. Hadisin devamında açıkça görüldüğü gibi, Resûl-i Ekrem Efendimiz kendisine vahyolunan Kur'an'ı hiçbir ayırım yapmaksızın herkese tebliğ etti. Birilerine öğretip de başkalarından saklayıp gizlemedi. Herkes aynı bilgilere ve aynı tebliğe muhatap olduğu halde, onların içinden bazısı daha ileri seviyede anlayış ve kavrayış sahibi oldu ve toplumda seçkin bir mevkide bulunmaya hak kazandılar. Ashâb-ı kirâmın hepsi ilim ve anlayış açısından aynı seviyede değillerdi. Onlardan bir kısmı âyet ve hadislerin sadece görünen zâhirî mânalarını anlarken, bir kısmı da onların incelik ve derinliklerine nüfuz ederlerdi. Ashâbın durumu böyle olunca ümmetin diğer fertlerinin derecelerinin farklı olacağı öncelikle kabul edilir. İşte insanlara hak ve hakikati gösteren ve onları eğitip öğreten âlimler, bir toplum içinde Allah'ın kendileri hakkında hayır murad ettiği en üstün ve örnek kişilerdir. Çünkü onlar Allah'ın yeryüzündeki elçileri olan peygamberlerin Cenâb-ı Hak katından getirdikleri ilâhî gerçekleri insanlara öğretmeye devam eden "peygamber vârisleri"dir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah, kulları hakkında sadece hayrı ister ve onların bu yöndeki gayretlerine yardım eder.

2. İlim, hayrın en önemli ve en faziletlisidir.

3. İlim, bütün hayırları içinde toplar ve Cenâb-ı Hak ilim ehlinden razı olur.

1380- وعنْ ابنِ مسْعُودٍ ، رضيِ اللّه عنْه ، قَال: قَال رسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « لا حَسَد إلاَّ في اثْنَتَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللَّه مَالاً فَسلَّطهُ عَلى هلَكَتِهِ في الحَقِّ ، ورَجُلٌ آتاهُ اللَّه الحِكْمَةَ فهُوَ يَقْضِي بِهَا ، وَيُعَلِّمُهَا » مُتَّفَقٌ عَليهِ. والمرادُ بالحسدِ الْغِبْطَةُ ، وَهُوَ أنْ يتَمنَّى مِثْلَهُ .

1380. Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yalnız şu iki kimseye gıbta edilir:

Allah'ın kendisine ihsân ettiği malı hak yolunda harcayıp tüketen kimse;

Allah'ın kendisine verdiği ilimle yerli yerince hükmeden ve onu başkalarına da öğreten kimse."

Buhârî, İlim 15, Zekât 5, Ahkâm 3, İ'tisâm 13, Tevhîd 45; Müslim, Müsâfirîn 268. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 24; İbni Mâce, Zühd 2

Açıklamalar

Hadisimizde geçen "hased" sözü gıbta anlamına geldiği için böyle tercüme ettik. Bu hadis daha önce 545, 572, 573 ve 999 numaralarla geçmiş ve oralarda yeterli açıklamalar yapılmıştı. İlimle olan ilgisi sebebiyle burada bir kere daha getirilmiştir. Çünkü hadiste geçen "hikmet" i âlimlerimiz Kur'an ve Sünnet olarak anlamışlar ve bunların ilmine sahip olmak şeklinde yorumlamışlardır. Zira herkesin bilmesi ve öğrenmesi farz olan bilgiler vardır. Bunlar, öncelikle Kur'an ve Sünnet'ten elde edilen ve mutlaka bilinmesi gereken temel ilmihal bilgileridir. Her müslüman ferdin bu iki temel kaynağın bütün bilgilerine sahip olması mümkün değildir. Ümmetin âlimleri bu bilgileri öğrenir, hayatlarına uygular ve başkalarına da öğretirler. Bildiklerini hayatlarına uygulamayanlar, onların doğruluğuna başkalarını inandıramaz ve etkili olamazlar. Bilgisini kendine saklayan ve başka insanlara öğretmeyenler ise Allah katında sorumlu olurlar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kendilerine bir nimet verilen ve bu nimetin hakkını yerine getiren kimselere gıbta edilir.

2. Hak ve hayır yolunda kullanılan maddî zenginlik gıbtaya lâyıktır.

3. İlim sahibi olup gereğini hayatına uygulayan ve başkalarına öğreten kimselere de gıbta edilmesi câizdir.

4. Her nimetin şükrü, onun kendi cinsinden bir hayır ve fazilete sarfı ile yerine getirilir.

1381- وعَنْ أبي مُوسى، رضي اللَّه عنْهُ ، قال : قَالَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَثَلُ مَا بعثَنِي اللَّه بِهِ مِنَ الهُدى والْعِلْمِ كَمَثَل غَيْثٍ أصاب أرْضاً ، فَكَانَتْ مِنْهَا طَائفَةٌ طَيِّبَةٌ قَبِلَتِ المَاءَ فَأَنْبَتَتِ الْكَلأَ ، وَالْعُشْب الْكَثِيرَ ، وَكَانَ مِنْهَا أجَادِبُ أمسَكَتِ المَاءَ ، فَنَفَعَ اللَّه بِهَا النَّاسَ، فَشَرِبُوا مِنْهَا وَسَقَوْا وزَرَعُوا ، وأَصَاب طَائفَةً مِنْهَا أُخْرى إنَّما هِي قِيعانٌ ، لا تمْسِكُ مَاءً ، وتُنْبِتُ كَلأً ، فَذلكَ مثَلُ منْ فَقُهَ في دِينِ اللَّهِ ، وَنَفَعَهُ ما بَعَثَنِي اللَّه بِهِ فَعلِمَ وَعلَّمَ، وَمَثَلُ منْ لَمْ يَرْفَعْ بِذلكَ رأساً ، وَلَمْ يَقْبَلْ هُدَى اللَّهِ الَّذي أُرْسِلْتُ بِهِ » متفقٌ عليه.

1381. Ebû Mûsâ el-Eş’arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah’ın benimle göndermiş olduğu hidâyet ve ilim, yeryüzüne yağan bol yağmura benzer. Yağmurun yağdığı yerin bir bölümü verimli bir topraktır: Yağmur suyunu emer, bol çayır ve ot bitirir. Bir kısmı da suyu emmeyip üstünde tutan çorak bir yerdir. Allah burada biriken sudan insanları faydalandırır. Hem kendileri içer, hem de hayvanlarını sular ve ziraatlarını o su sayesinde yaparlar. Yağmurun yağdığı bir yer daha vardır ki, düz ve hiçbir bitki bitmeyen kaypak ve kaygan arazidir. Ne su tutar, ne de ot bitirir. İşte bu, Allah’ın dininde anlayışlı olan ve Allah’ın benimle gönderdiği hidâyet ve ilim kendisine fayda veren, onu

hem öğrenen hem öğreten kimse ile, buna başını kaldırıp kulak vermeyen, Allah'ın benimle gönderdiği hidâyeti kabul etmeyen kimsenin benzeridir."

Buhârî, İlim 20; Müslim, Fezâil 15

Açıklamalar

Cenâb-ı Hakk'ın Peygamber Efendimiz vasıtasıyla insanlığa gönderdiği hidayet ve ilim, kıyamet gününe kadar onlar için iki temel rehberdir. Hidayet, Kur'an'ın tavsiye ettiği ve gidilmesini istediği yolun adıdır. Bir başka deyişle en doğru yola, sırât-ı müstakîme ulaşmadır. Kur'an, müttekîler için bir yol göstericidir. Hayrın her çeşidi hidayet olarak adlandırılır. Bütün peygamberler insanlığın hidayet önderleridir. Kur'ân-ı Kerîm, bahsettiği bütün peygamberlerin bu yöndeki çağrılarını, davet prensiplerini ve eşşiz misallerini bize anlatır. Bunlardan alınacak pek çok dersler vardır. Çünkü insanların hidayete ulaşmasına yönelik plân ve projelerimizi bunların ışığında yapabiliriz.

İlim, Allah'ın insana verdiği anlayış ve seziş kabiliyetinin ürünüdür. Hak ile bâtılı ayırt edebilmenin en önemli vasıtalarından biri de ilimdir. Çünkü gerçek ilim, doğru bilgi, insanı hakka ve hakikate ulaştırır. Hidayet, ilmin önünü açar ve insanları hakikate yönelik çalışmalara yöneltir. Bundan dolayı ilimden daha önce zikredilmiştir. Hidayet ve ilim birbirinin tamamlayıcısıdır. Bu sebeple Peygamber Efendimiz, kendisiyle gönderilen ilim ve hidayeti yeryüzüne yağan ve toprağa isabet eden bol yağmura benzetmiştir. Yağmurun kurumuş yeryüzü için ne büyük bir nimet olduğunu ve ona âdeta yeniden can verdiğini düşünürsek, hidayet ve ilmin de hak ve hakikatten uzaklaşmış, küfür ve cehâlet batağına saplanmış, kararmış kalpler için ne büyük bir rahmet ve aydınlatıcı bir nur olduğunu anlarız. Ancak toprağa isabet eden yağmur nasıl yeryüzünün her yerinde aynı sonucu doğurmazsa, insanlara tebliğ edilen ve öğretilen hidayet ve ilim de her insanda aynı şekilde netice vermez. Topraklar gibi insanlar da birbirinden farklıdır. Kabiliyet ve kapasiteleri oranında istifade ederler. Burada dikkat etmemiz gereken en önemli şey, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hidayetle birlikte bir ilim getirdiği ve bunu öğrenmeye insanların teşvik edildiğidir. Bu ilim öncelikle Kur'an ve Sünnet'in bilgisidir. O halde hangi ilim ve bilgi alanında çalışırsak çalışalım, ilmimizin temeli bu iki kaynak

olacaktır. Ancak Kur'an ve Sünnet'in bütün müsbet bilgileri öğrenmeye insanları teşvik ettiğini düşünürsek, her bilgi alanı bu teşvikin içine girmiş olur.

Hadis daha önce 164 numara ile geçmiş ve bu konular orada yeterince açıklanmıştı. Bu münasebetle anılan hadisin açıklamasına bir kere daha bakılabilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hidayet ve ilim, Cenâb-ı Hakk'ın peygamberler vasıtasıyla insanlara ulaştırdığı en büyük iki nimettir.

2. İnsanlar da tıpkı topraklar gibi çeşit çeşittir. Her insanın kabiliyet ve kapasitesi farklıdır.

3. Ölü toprağı dirilten ve ona âdeta yeniden can veren yağmur gibi, hidayet ve ilim de insanların aklını, gönlünü ve ruhunu canlandırır, aydınlatır.

4. İlmi öğrenmeye niyet etmek, öğrenmek, öğrendiğini yaşamak ve başkalarına da öğretmek dinimizin önemle teşvik ettiği hayırlardandır.

1382- وعَنْ سَهْلِ بن سعدٍ ، رضي اللَّه عنْهُ ، أنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ لِعَليٍّ ، رضي اللَّه عنْهُ : « فو اللَّهِ لأنْ يهْدِيَ اللَّه بِكَ رجُلاً واحِداً خَيْرٌ لكَ من حُمْرِ النَّعم » متفقٌ عليهِ.

1382. Sehl İbni Sa'd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* Ali *radıyallahu anh*'a şöyle dedi:

"Allah'a yemin ederim ki, Cenâb-ı Hakk'ın senin aracılığınla bir tek kişiyi hidayete kavuşturması, senin, en kıymetli dünya nimeti olan kırmızı develere sahip olmandan daha hayırlıdır."

Buhârî, Fezâilü'l-ashâb 9, Meğâzî 38; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 34

Açıklamalar

Hadisi daha önce uzun bir metin halinde 177 numara ile okumuştuk. 95 numara ile Ebû Hüreyre rivayeti olarak da bir bölümü geçmişti. Burada

getirilen kısım, Peygamber Efendimiz'in, Hz.Ali'ye Hayber Gazvesi'nde düşmanla çatışmaya girmeden önce söylediklerinin sadece bir cümlesidir. Bir tek insanın hidayetine, doğru yolu bulmasına vesile olmak, dünya nimetlerinin en kıymetlisine, hatta tamamına sahip olmaktan daha faziletlidir. Çünkü bu dünyadaki her şey ve hatta dünyanın kendisi geçicidir. Oysa hidayet ve ilim kalıcı olup ecri ve mükâfatı bizi ebedî âlemde mutlu kılacaktır. İslâm'da savaşın gayesi, insanların hidayetine, hakkı ve gerçeği kabulüne engel olunmasını ortadan kaldırmaktır. Savaşı kâide ve kurallarına uygun olarak yapmak, cihadın İslâm'a bir davet olduğunu bilmek ve ona göre hareket etmek ancak ilimle mümkün olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanları Allah'ın dinine davet etmek, en faziletli amellerin başında gelir.

2. Bir tek kişinin hidayetine vesile olmak, dünya nimetlerinin en kıymetlilerine sahip olmaktan daha hayırlıdır.

3. Dine davet ancak ilimle mümkün olur.

1383- وعن عبدِ اللَّه بن عمرِو بن العاص ، رضي اللَّه عنْهُما ، أَنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: «بلِّغُوا عَنِّي ولَوْ آيَةً ، وحَدِّثُوا عنْ بني إسْرَائيل وَلا حَرجَ ، ومنْ كَذَب علَيَّ مُتَعمِّداً فَلْيتبَوَّأْ مَقْعَدهُ من النَّار » رواه البخاري .

1383. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Benim tarafımdan (tebliğ edilen Kur'an'dan) **bir âyet bile olsa insanlara ulaştırınız. İsrailoğulları**(nın ibretli kıssaları)**ndan da haber verebilirsiniz. Bunda bir sakınca yoktur. Kim bile bile bana yalan isnad ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın."**

Buhârî, Enbiyâ 50. Ayrıca bk. Tirmizî, İlm 13

Açıklamalar

Allah'ın elçileri olan peygamberlerin en başta gelen görevi dini tebliğ etmek, ilâhî hakikatlerin bütün insanlara ulaşmasını sağlamaktır. Bu sebeple

Peygamber Efendimiz dinin tebliğine büyük önem vermiş ve ümmete de bu konuda birtakım mükellefiyetler yüklemiştir. Bu tebliğin esasını Kur'an ve Sünnet'in teşkil ettiğinde şüphe yoktur. Herkes Kur'an ve Sünnet'i mükemmel şekilde bilemeyebilir; fakat bir tek âyet bile olsa başkalarına bunu ulaştırmak bir vazifeyi yerine getirmek demektir. Bazı hadis şârihleri, burada **âyet** kelimesinin lugat mânasının kastedildiğini belirterek, onun fayda veren her söz anlamına geldiğini söylemişlerdir. Yani dini tebliğ etmek maksadıyla söylenilen her faydalı söz bir âyet olarak anlaşılabilir. Bu konudaki Kur'an âyetleri ile Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hadislerinde yer alan emirlerden çıkarılan netice, İslâm'ı bilenlerin bilmeyenlere öğretmesinin vâcip olduğudur. Vâcip kavramını kullanmayan mezheplere göre ise farz-ı kifâyedir.

Kur'an'dan bir tek âyeti bilen kimse, o kadarını da bilmeyene nisbetle ilim sahibi sayılır. O halde bilen, bildiğini başka insanların istifadesine sunmak zorundadır. Peygamber Efendimiz bir çok kere konuşmalarını bitirdikten veya bir bilgiyi ashâba aktardıktan sonra: *"Bu sözlerimi, burada bulunanlarınız bulunmayanlara ulaştırsın"* (Buhârî, İlim 9, 10, 37, Hac 132, Meğâzî 51, Sayd 8, Edâhî 5, Fiten 8, Tevhîd 24; Müslim, Hac 446, Kasâme 29, 30; Ebû Dâvûd, Tatavvû‘ 10; Tirmizî, Hac 1; Nesâî, Hac 11; İbni Mâce, Mukaddime 18) buyururlardı. Sahâbîler bu emre uyarak, Efendimiz'den işittikleri sözleri, gördükleri davranışları, onun tasviplerini ve her türlü bilgiyi çok iyi muhafaza ederek hem diğer sahâbîlere hem de kendilerinden sonraki nesillere aktardılar. Kâdî Beyzâvî, bu hadiste âyetin tebliğinin zikredilip hadisin anılmayış sebebini açıklarken, Allah'ın korumasını tekeffül edip üstlendiği Kur'an'ın bir âyetini tebliğ etmek vâcip olunca, hadisi tebliğ etmenin öncelikle gerekli olacağını söyler.

İsrâiloğulları'nın ibretli kıssalarının anlatılmasına ruhsat verilmiştir. Buradaki emir sîgası "haber veriniz" anlamında ise de, bu emir vâcip değil mübah olduğu için biz "haber verebilirsiniz" diye tercüme ettik. Hadiste geçen: *"Bunda bir sakınca yoktur"* kısmı, emrin mübahlık ifade ettiğinin delili olmaktadır. İslâm'ın başlangıcında fitne ve fesada sebep olabileceği endişesiyle İsrâiloğulları'nın haberlerinin nakledilmesi, kitaplarının okunması yasaklanmıştı. Sonraları İslâm'ın inanç esasları, şer'î hükümler tamamlanınca, bu sakıncalar ortadan kalkmış, onların

haberlerinin nakli mübah kılınmıştır. Ancak bu nakillerin câizliği, ibret alınabilecek ve gerçek olan kıssalarla sınırlandırılmıştır. Yalan olduğu bilinen haberlerin ve uydurma kıssaların nakli ise kesinlikle yasaklanmıştır. Çünkü bunlar ilim ve bilgi olarak adlandırılamaz.

Yalan, doğruluğun zıddıdır; gerçeğin aksini haber vermektir. Yalan söyleyenin kasıtlı veya hata ile söylemiş olması arasında bir fark yoktur. Neticede söylenen söz yalandır. Ancak günah olan maksatlı olarak ve bile bile söylenen yalandır. Yalanın en çirkini Resûl-i Ekrem adına uydurulandır. Çünkü Peygamber Efendimiz'in sözleri herkesi bağlayıcıdır. Onun adına hadis uydurmanın gayesi ve hedefi, dinin bir aslını bozmak, dinden olmayan bir şeyi ona sokmak veya buna benzer sebepler olabilir. Bu uydurma faaliyeti mutlaka aleyhde değil, lehde bir gaye taşıyabilir. Birtakım câhiller, ibadetlere teşvik, Kur'an sûrelerinin fazileti, gece ve gündüz vakitlerinde kılınan nafile namazların fazileti, birtakım yasaklardan sakındırma gibi konularda hadis uydurulmasını câiz görmüşlerdir ki, bu en büyük günahlardan sayılır. Hiçbir şekilde ve hiçbir konuda hadis uydurmak câiz değildir. İslâm âlimleri bu tür anlayışları kesinlikle reddetmişlerdir. Hangi çeşit olursa olsun Peygamberimiz adına yalan söz uydurulması en büyük haramlardan biridir. Bu fiili işleyenin cezası, cehenneme girmektir. Çünkü böyle bir kimse şeriatı hafife almış, onun emirlerini ve yasaklarını yeterli görmemiş, Allah ve Resûlü adına dine ilavede bulunmuş sayılır. Peygamber Efendimiz adına bir söz uydurmanın âhiretteki cezasının cehennem olacağını haber veren hadis, aralarında aşere-i mübeşşerenin de yer aldığı 62 sahâbî tarafından rivayet edilmiş olup lafzî mütevâtirdir. Bu kadar çok sahâbînin birlikte rivayet ettikleri bir başka hadis bulunmamaktadır. Muhaddisler, hadisleri rivayet ederken gösterilen ihmalin, dikkatsizliğin ve ilgisizliğin sonucu ortaya çıkan birtakım hataların da bu hadisteki tehdide dahil olacağını söylerler. Bu sebeple İslâm âlimleri hadisin hem senedi hem de metni üzerinde hassasiyetle durmuş ve her iki alanda bir çok ilim dallarının ortaya çıkmasını sağlamışlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm'ın tebliği en büyük hayır olup, her müslümanın üzerine gerekli bir görevdir.

2. İslâm dinini başkalarına tebliğ etmek ve dinin esaslarını öğretmek maksadıyla ilim öğrenmek farz-ı kifâyedir; bu görevi yerine getirenler bulunmazsa, bütün müslümanlar sorumlu olurlar.

3. Geçmiş ümmetlerin ibret alınacak cinsten ve gerçek olan kıssalarını anlatmakta bir sakınca yoktur.

4. İlmi yaymak esas olup, gizlemek câiz değildir.

5. Allah'ın dini hakkında yalan söylemek ve Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ağzından yalan uydurmak en büyük günahlardan biri olup, cezası cehennemdir.

6. Hadis naklinde son derece dikkatli olmak, ihmalkâr davranmamak ve hata yapmamak gerekir.

1384- وعنْ أبِي هُريرةَ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قالَ : « .... ومَنْ سلَك طرِيقاً يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْماً ، سهَّلَ اللَّه لَهُ بِهِ طَرِيقاً إلى الجَنَّةِ » رواهُ مسلمٌ .

1384. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim ilim tahsil etmek için bir yola girerse, Allah o kişiye cennetin yolunu kolaylaştırır."

Müslim, Zikr 39. Ayrıca bk. Buhârî, İlim 10; Ebû Dâvûd, İlim 1; Tirmizî, Kur'ân 10, İlim 19; İbni Mâce, Mukaddime 17

Açıklamalar

İslâm dini, ilim öğrenmeyi, bilgi sahibi olmayı ve cehâleti ortadan kaldırmayı hedefler. Kur'ân-ı Kerîm'in "oku" emri ile başlaması ve bir bölümüne konunun başında işaret ettiğimiz pek çok âyet ile onlarca hadiste ilmin teşvik edilmesi özellikle ilk asırlarda âdeta bir ilim ordusunun teşekkülüne vesile oldu. Müslümanlar ilmi her şeyden önemli gördüler ve âlimleri toplumun önderleri kıldılar. İlim elde etmek ve Resûl-i Ekrem'in bir tek hadisini bizzat ondan duyan kimseden işitmek için uzun yolculuklar yapan ilim ehli kişiler oldu. Bu günün imkânları ile dahi dolaşılması kolayca göze alınamayacak genişlikteki İslâm coğrafyasının tamamını

gezen ilim yolcularının sayısı binlerle ifade edilmektedir. Müslümanlar daha sonraki asırlarda, başta İslâmî ilimler olmak üzere bir çok ilim ve bilgi alanı geliştirdiler ve bunların bazılarının ilk kurucuları ve geliştiricileri oldular. Onları bu çalışmalara teşvik eden başta inançları ve bu inancın kaynağı olan Kur'an ve Sünnet idi. Zamanla bu azim ve gayretler ihmal edildi; müslümanlar da bu üstünlüklerini kaybettiler. Fakat onları yeniden üstün kılacak prensipler ve bunun temelini teşkil eden temiz kaynaklar, bütün saflığı ve berraklığı ile elimizdedir. İşte Kur'an ve Sünnet, bu dinamizmi her zaman canlı tutmanın yegane gücüdür. Bu yönde hareket edenlere Cenâb-ı Hak daima yardım eder ve onlara cennetin yolunu kolaylaştırır.

Bu hadis 247 numara ile daha uzun bir metin olarak da geçmişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İlim öğrenmek en faziletli amellerden biridir.

2. Cennete girmenin yollarından biri, ilim öğrenmektir; çünkü ilim insana hakkı ve bâtılı birbirinden ayırdedebilme vasfı kazandırır.

1385- وَعَنهُ ، أيضاً ، رضي اللَّه عنْه أنَّ رَسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « مَنْ دعا إلى هُدىً كانَ لهُ مِنَ الأجْر مِثلُ أجورِ منْ تَبِعهُ لا ينْقُصُ ذلكَ من أُجُورِهِم شَيْئاً » رواهُ مسلمٌ.

1385. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Hidâyete davet eden kimseye, kendisine uyanların sevabı kadar sevap verilir. Bu onların sevaplarından da hiçbir şey azaltmaz."

Müslim, İlim 16. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 6; Tirmizî, İlim 15; İbni Mâce, Mukaddime 14

Açıklamalar

1381 numaralı hadisin açıklamasında hidayet kelimesinin anlamı üzerinde kısaca durulmuştu. Ayrıca, açıklamakta olduğumuz bu hadis, başkalarını sapıklığa (dalâlete) çağıran kimseye de günah verileceği

ilâvesiyle 176 numara ile geçmişti. Hidayet tabirinin mahiyeti ile ilgili bazı bilgilere orada da yer verilmişti. **Hidâyete davetten** maksat, öncelikle insanları İslâm'a davet, müslüman olanı da sâlih ameller işlemeye davettir. İslâm'a davet ilim ve bilgi ile olduğu gibi, dinin gereklerini yerine getirmek, sâlih ameller işlemek de aynı şekilde ilim ve bilgi sahibi olmakla mümkündür. Müslüman olmak, dünyada bir insana nasip olabilecek en büyük nimettir. Kıymet ve fazilet açısından başka hiçbir şey müslüman olmakla kıyas edilemez. Bir insanın hidayetine vesile olmanın bütün dünya nimetlerine sahip olmaktan daha üstün olduğunu 1382 numaralı hadisten öğrenmiştik. Bir kimsenin vasıtasıyla müslüman olan kişi ne kadar hayır, iyilik ve fazilet işler, bunun karşılığında Allah katında ne kadar ecir ve sevap kazanırsa, onun müslüman olmasına vesile olana bu sevaplardan bir hisse verilir. Fakat kendisinin sevap ve ecrinden de hiçbir şey noksanlaşmaz. İslâm âlimleri, hidayete ve sâlih amellere, iyi ve güzel işlere davet hususunda en büyük ecir ve sevabın Kur'an'ın kendilerine **"es-sâbikûne'l-evvelûn"** dediği ilk müslümanlara, sonra bütün sahâbîlere ve onları takip edip **selef-i sâlihîn** diye anılan hayırlı nesillere ait olduğunu, daha sonra da onların yollarını takip eden herkesin bu ecir ve sevaptan hisselerini alacağını belirtirler. Böylece her müslüman kişi, işlediği hayır ve iyi işler karşılığında bu ve benzeri hadislerde anılan sevap ve ecirden nasibini almış olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanları hidayete, yani İslâm'ın yoluna davet etmek en büyük hayırdır.
2. Müslümanlara yönelik davet, dinin emirlerini yerine getirme yönündeki teşviklerdir.
3. Davetin temeli ve dinin gereğini yerine getirebilme imkânı ilim ve bilgi iledir.
4. Hidayetine vesile olunan kimsenin işlediği hayırların sevabından onun doğru yolu bulmasına vesile olana da bir pay verilir. Bu durum kişinin sevap ve ecrinden hiçbir şey eksiltmez.

1386- وعنْهُ قال : قَالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إذا ماتَ ابْنُ آدَم انْقَطَع عَملُهُ إلاَّ مِنْ ثَلاثٍ :

صَدقَةٍ جارية ، أوْ عِلمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ ، أوْ وَلدٍ صالحٍ يدْعُو لَهُ » رواهُ مسلمٌ .

1386. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İnsanoğlu öldüğü zaman bütün amellerinin sevabı da sona erer. Şu üç şey bundan müstesnadır: Sadaka-i câriye, istifade edilen ilim, kendisine dua eden hayırlı evlat."

Müslim, Vasiyyet 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizî, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8

Açıklamalar

Ölüm, bu dünyada yaşanan geçici hayatın sona ermesi, varlığı kesin olan ebedî hayata geçişin başlangıcıdır. Ölümle hayat durduğu gibi, yapılan hayırlar da, günahlar da sona erer. Ancak ilâhî hikmetin bir sonucu olarak bazı işlerin sevabı, bazı işlerin günahı ölümden sonra da devam eder. 171 ve 172 numaralı hadislerin açıklamalarında bu hususa temas edilmişti.

Hadisimizde sevabı ölümden sonra da devam eden üç amelden bahsedilmektedir. Bunlardan biri **sadaka-i câriye** yani hayrı devam eden iyiliktir. Herkesin faydalandığı ve varlığı devam ettiği müddetçe sevabı da devam eden hayırlardır. Câmi ve mescidler, mektep ve medreseler, yollar ve köprüler, çeşmeler ve sebiller, hanlar ve hamamlar, her çeşit hayır vakıfları bunun örneğidir. Bunları yapanların, yapımına katkı sağlayanların amel defteri kapanmaz ve sevabı sürekli olur.

Sevabı devamlı olan ikinci sâlih amel, **kendisinden insanların sürekli faydalandığı ilimdir.** İnsanın öğrendiği ilmi, elde ettiği bilgiyi başkalarına öğretmesi en büyük hayırlardan biridir. Bunun çeşitli yolları ve şekilleri vardır. Talebe yetiştirmek, kendi ilmini ve bilgisini onlara öğretmek en önemlisidir. Bunun yanında kitap yazmak ve yayınlamak, günümüzün modern imkânlarından faydalanarak disketlere aktarmak, kasete ve filme almak, onların muhafaza edildiği ilmî araştırma merkezleri kurmak, konferanslar ve seminerler vermek, kısaca ilmini ve bilgisini kendisinden sonraki nesillere bir şekilde aktarmak, kişinin amel defterinin kapanmamasına ve sevabının devamlı olmasına vesile teşkil eder. Tabiî ki

bu ilim ve bilgilerin faydalı ve hayırlı olması önemli bir şarttır. Çünkü zararlı bilgiler zararlı insanlardan daha kalıcıdır. Zira insan ölür gider, fakat zararlı fikirler devam eder. Bunun da sahibi için sürekli bir vebal olacağı açıktır. Kişinin ölümünden sonra sevabını devamlı kılacak olan üçüncü amel, **arkasında kendisine dua edecek sâlih evlat bırakmaktır.** Sâlih evlatla kastedilen müslüman evlattır. Anne babaya düşen en önemli görev, çocuklarını iyi bir müslüman olarak yetiştirmektir. Böyle bir evlat, ölümlerinden sonra anne babasına kendisi dua ettiği gibi, başkalarının da dua etmesine vesile olan işler yapar.

Hadisi 951 numara ile de okumuştuk.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ölüm dünya hayatının sonu, ebedî olan ahiret hayatının da başlangıcıdır. Ölüm, kişinin dünyadaki amellerini ve sevabını da sona erdirir.

2. Bazı ameller vardır ki, sevabı öldükten sonra da devam eder. Bunlar, sadaka-i câriye, faydalanılan ilim ve anne babasına dua eden müslüman evlattır.

3. İlmi ve bilgiyi sadece öğrenmek değil, fakat aynı zamanda başkalarına öğretmek ve kendinden sonraki nesillere en iyi yollarla aktarmak gerekir.

1387- وَعنْهُ قَالَ : سمِعْتُ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « الدُّنْيَا ملْعُونَةٌ ، ملْعُونٌ ما فِيهَا، إلاَّ ذِكرَ اللَّه تَعَالى ، وما والاَهُ ، وعَالماً ، أوْ مُتَعلِّماً » رواهُ الترمذيُّ وقال : حديثٌ حسنٌ.

قولهُ « وَمَا وَالاهُ » أي : طاعةُ اللِّه .

1387. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Dünya ve onun içinde olan şeyler değersizdir. Sadece Allah'ı zikretmek ve O'na yaklaştıran şeylerle, ilim öğreten âlim ve öğrenmek isteyen öğrenci bundan müstesnadır."

Tirmizî, Zühd 14. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 3

Açıklamalar

Hadiste değersiz anlamı verdiğimiz mel'un kelimesi, lânetlenmiş demektir. Lânet, tard etmek, uzaklaştırmak, kovmak ve sövmek gibi anlamlara gelir. **Dünyanın lânetlenmesi**, onun değersiz ve kıymetsiz olduğunu ifade etmek içindir. Yoksa genel anlamda dünyanın lânetlenmesini yasaklayan bir çok hadis vardır. Sadece kişiyi Allah'tan uzaklaştıran şeylerin lânetlenmesi câizdir. Buna rağmen insanların pek çoğunun gayesi ve hedefi, bu geçici dünyanın yine kendisi gibi gelip geçici ve bitip tükenecek olan nimetlerine düşkünlük göstermek, dünyalık zenginlikler elde etmek ve şehvetinin esiri olmaktan öteye gidememektedir. Bir insanın gaye ve hedefini bunlarla sınırlı kılması, ulvî düşüncelerden ve insanlara faydalı olmaktan uzak durması doğru bir davranış olamaz. Çünkü dünyaya ve dünyalığa düşkünlük insanı Allah Teâlâ'dan ve O'na hakkıyla kulluktan uzaklaştırır.

Allah'ı zikir, yani daima O'nu anmak, kalbinde ve gönlünde bulundurmak, O'nun murakabesi altında olduğunu bilmek, kişiyi Cenâb-ı Hakk'a yaklaştıracak ibadet ve tâatleri yapmak iyi bir kul olmanın gereğidir. Bu niteliklere sahip bir mü'min aynı zamanda zâhid yani dünyaya ve dünyalığa esir olmamış iyi bir insandır. İşte bu özellikler değerli ve kıymetlidir.

Değerli ve kıymetli bir başka nitelik de, **ilim ve bilgi sahibi bir öğretici veya ilim öğrenmeye arzulu ve istekli bir öğrenici olmaktır.** İlmin ve bilginin üstünlüğü tartışılamaz. Dolayısıyla âlimler üstün vasıflı insanlardır. Çünkü onlar Allah'ı en iyi bilen, O'na gereken saygıyı gösteren, bilmeyenleri öğreten ve eğiten seçkin insanlardır. Bu özellikler en büyük hayır ve en üstün fazilettir. İlim yolundaki öğrenciler de aynı durumdadır; onlar da ileride âlim olacak ve insanlara fayda sağlayacak, İslâm'ın öğretim ve eğitimini devam ettirecek kimselerdir.

Hadis 479 numara ile "Zühd Bölümü"'nde de geçmişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Genel anlamda dünyanın lânetlenmesi câiz değildir. Ancak kişiyi Allah'tan ve O'na kulluktan uzaklaştıran şeyler lânetlenmiştir.

2. Dünyaya aşırı düşkünlük ve ona bağlanıp kalmak dinimizde asla hoş karşılanmamıştır.

3. Allah'ı zikir ve kişiyi Cenâb-ı Hakk'a yaklaştıran ameller en kıymetli özelliklerdir.

4. İlmin üstünlüğü ve âlimlerin fazileti tartışılmayacak kadar önceliklidir.

5. İlim insanı Allah'a yaklaştırır ve kişinin değerini yükseltir; onu kınanmaktan ve küçük görülmekten kurtarır.

6. İlim öğretmek kadar öğrenmek de önemli ve faziletlidir.

1388- وَعَنْ أنسٍ ، رضي اللَّه عنْهُ قالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ، صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَن خرَج في طَلَبِ العِلمِ ، فهو في سَبيلِ اللَّهِ حتى يرجِعَ » رواهُ الترْمِذيُّ وقال : حديثٌ حَسنٌ .

1388. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İlim tahsil etmek için yolculuğa çıkan kimse, evine dönünceye kadar Allah yolundadır."

Tirmizî, İlim 2

Açıklamalar

İlmin bir nevi cihad olduğuna daha önce işaret edilmişti. Çünkü cihadın gayesi insanlara İslâm'ı duyurup ulaştırmaktır. Bunun en önemli vasıtası ilimdir. İlim tahsilinin ve bunun için yola çıkmanın faziletinden bahseden pek çok hadis vardır. Allah yolunda cihada çıkan kimseye evine dönünceye kadar her adım için sevap yazıldığı gibi, ilim tahsili için yola çıkana da evine ve yurduna dönünceye kadar aynı şekilde sevap yazılacağına ve bunun bir nevi Allah yolunda cihad sayılacağına bu hadis bir kere daha şahitlik etmektedir.

İslâm dini, müslümanları ilim ve hikmet nerede ise, onu bulup öğrenmeye ve bu uğurda hiçbir fedakârlıktan çekinmemeye teşvik eder. İlim tahsili için bitmez tükenmez yolculuklar yapan pek çok âlim vardır. Hadis ravilerine dair eserlerde tahsil uğrunda çok yolculuk yapanlar için "rahhâle" ve "cevvâle" gibi nitelemeler kullanılır. Bu iki tabirin anlamı, durmadan yolculuk yapan ve yeryüzünü dolaşan demektir. Bu kişilerin gayesi sadece ilim öğrenip öğretmekten ibaretti. Onların bir çoğu bu yolculuklar esnasında hayatlarını kaybetmiş ve doğup büyüdükleri diyarlardan çok uzaklarda gömülmüşlerdir.

Peygamber Efendimiz'in şu hadisi bu gerçeği âdeta taçlandırmaktadır: *"Bir kimse İslâm'ı ihyâ edip yaşatmak için ilim tahsil ederken ölürse, onunla peygamberler arasında sadece bir derece vardır"* (Dârimî, Mukaddime 32).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İlim öğrenmek, Allah yolunda cihadın bir çeşididir. İlim öğrenen kişiye Allah yolunda cihad edenin ecri gibi sevap verilir.
2. Allah yolunda cihad eden mücâhide karşı gösterilen sorumluluk, Allah rızası için ilim öğrenen kimseye de aynen gösterilir.

1389- وعَنْ أبي سَعيدٍ الخدْرِيِّ ،رضي اللَّه عَنْهُ ، عَنْ رسُولِ اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لَنْ يَشبَع مُؤمِنٌ مِنْ خَيْرٍ حتى يكون مُنْتَهَاهُ الجَنَّةَ » . رواهُ الترمذيُّ ، وقَالَ : حديثٌ حسنٌ .

1389. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Mü'min, cennete girinceye kadar hiçbir hayıra doymaz."

Tirmizî, İlim 19

Açıklamalar

Kişiyi Allah'a yaklaştıran her şey hayır olarak adlandırılır. Her hayır, neticede o hayrı işleyen kimseyi cennete götürür. Bütün hayırları bilmek

ilimle mümkün olduğu için, en üstün hayrın ilim olduğu kabul edilir. Çünkü ilim, itikadın sahih ve amellerin salih olmasını temin eder. Dolayısıyla herhangi bir hayrı bilinçli olarak işlemek daha da faziletlidir. Gerçek mânada kâmil mü'min hayır işlemekten bıkıp usanmaz; hayrını gün geçtikçe daha da artırır. Neticede işlediği hayırlar o mü'mini cennette en üstün derecelere kavuşturur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kişiyi Allah'a daha çok yaklaştıran her davranış, hayır ve iyiliktir.
2. Hayrın ve iyiliğin en üstünü ilim öğrenmek ve öğretmektir.
3. Sağlam iman ve makbul ameller ilimle bilinir ve hayata uygulanır.

1390- وعَنْ أبي أُمَامة ، رضي اللَّه عنْهُ ، أنَّ رَسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « فضْلُ الْعالِمِ على الْعابِدِ كَفَضْلي على أَدْنَاكُمْ » ثُمَّ قال : رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّ اللَّه وملائِكَتَهُ وأَهْلَ السَّمواتِ والأرضِ حتَّى النَّمْلَةَ في جُحْرِهَا وحتى الحُوتَ لَيُصَلُّونَ عَلى مُعَلِّمِي النَّاسِ الخَيْرْ» رواهُ الترمذي وقالَ : حَديثٌ حَسنٌ .

1390. Ebû Ümâme *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Âlimin âbide üstünlüğü, benim sizin en aşağı derecede olanınıza üstünlüğüm gibidir." Sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki Allah, melekleri, gök ve yer ehli, hatta yuvasındaki karınca ve balıklar bile insanlara hayrı öğretenlere dua ederler."

Tirmizî, İlim 19

Sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1391- وَعَنْ أبي الدَّرْداءِ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، قَال : سمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، يقولُ: « منْ سلك

طَرِيقاَ يَبْتَغِي فِيهِ علْماَ سهَّل اللّه لَه طَرِيقاَ إلِى الجنةِ ، وَإنَّ الملاِئِكَةَ لَتَضَعُ أجْنِحَتَهَا لِطالب الْعِلْمِ رِضاً بِما يَصْنَعُ ، وَإنَّ الْعالِم لَيَسْتَغْفِرُ لَهُ منْ في السَّمَواتِ ومنْ في الأرْضِ حتَّى الحِيتانُ في الماءِ ، وفَضْلُ الْعَالِمِ على الْعابِدِ كَفَضْلِ الْقَمرِ عَلى سائرِ الْكَوَاكِبِ، وإنَّ الْعُلَماءَ وَرَثَةُ الأنْبِياءِ وإنَّ الأنْبِياءَ لَمْ يُورِّثُوا دِينَاراً وَلا دِرْهَماً وإنَّما ورَّثُوا الْعِلْمَ ، فَمنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحظٍّ وَافِرٍ » . رواهُ أبو داود والترمذيُّ .

1391. Ebü'd-Derdâ *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*i şöyle buyururken işittim:

"Bir kimse, ilim elde etmek arzusuyla bir yola girerse, Allah o kişiye cennetin yolunu kolaylaştırır. Muhakkak melekler yaptığından hoşnut oldukları için ilim öğrenmek isteyen kimsenin üzerine kanatlarını gererler. Göklerde ve yerde bulunanlar, hatta suyun içindeki balıklar bile âlim kişiye Allah'tan mağfiret dilerler. Âlimin âbide karşı üstünlüğü, ayın diğer yıldızlara olan üstünlüğü gibidir. Şüphesiz ki âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler altın ve gümüşü miras bırakmazlar; sadece ilmi miras bırakırlar. O mirası alan kimse, bol nasip ve kısmet almış olur."

Ebû Dâvûd, İlim 1; Tirmizî, İlim 19. Ayrıca bk. Buhârî, İlim 10; İbni Mâce, Mukaddime 17

Açıklamalar

Ebû Ümâme rivayetinin baş tarafında, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem'*e biri âbid diğeri âlim iki kişinin durumu ve derecelerinin sorulduğu belirtilir. Bunun üzerine Efendimiz soruya cevap olarak bu hadisi söyler. Alî el-Kârî, durumu sorulan iki kişinin o anda yaşamakta olan ve biri ibadette diğeri ilimde kemâl mertebesine ermiş iki kişi olabileceğini veya geçmişte yaşamış bu niteliklere sahip iki temsîlî kişi olabileceğini söyler. Âlimler ve âbidler, Allah katında üstün ve faziletli sayılan iki sınıftır. Âlim,

öncelikle Allah'ın Kitab'ını ve Resûlü'nün Sünnet'ini öğrenen, bunların gereğini yerine getiren ve başka insanlara da öğreten kimsedir. Şu kadar var ki, ilim sadece bunlardan ibaret değildir. Dünya ve âhiret saâdetine yönelik her türlü bilgiye ilim denir. Âlimler, farz olan ibadetleri yerine getirdikten sonra kalan zamanlarını ilim öğrenmeye ve öğretmeye ayırırlar. Âbidler de üzerlerine farz olan bilgileri öğrendikten sonra, bunun dışında kalan vakitlerini Allah'a ibadetle geçirirler. Bu yönelişin her ikisi de Allah katında makbul ve faziletlidir. Ancak, her iki kâmil kişi birbirine müsâvî olmayıp, âlim olan âbid olandan daha üstündür. Çünkü ilim sahibi sürekli bir gayret içindedir ve sadece kendisine değil başkalarına da faydalı olmaktadır. İbâdet eden bir kişinin ameli de faziletli olmakla beraber, onun faydası kişinin kendisiyle sınırlıdır. Allah Teâlâ, çalışana mutlaka karşılığını verir; kendisinden isteyene ise dilerse verir. İlim öğrenmenin bizâtihi kendisi farzdır; farzın üzerine fazladan ibadet etmek ise nâfiledir. Farz bir amelin nâfile ibadetten daha üstün olduğu açıktır.

Peygamber Efendimiz'in **âlimin âbide üstünlüğünü**, kendisinin en aşağı derecede olan bir sahâbîye olan üstünlüğüyle kıyas etmesi, konuyu mübalağalı bir tarzda ortaya koyup, önemine dikkat çekmek içindir. "Benim sizin en faziletlinize olan üstünlüğüm gibidir" deseydi yine değişen bir şey olmazdı. Nitekim bir sonraki hadiste bu kıyası ay ile yıldızlar arasında yapmıştır. Ayın aydınlığı ve bu aydınlıktan yeryüzünün faydalanması yıldızlarla kıyas edilince çok üstündür. Yıldızın aydınlığı, sadece kendisini görmemizi sağlar; oysa ayın ışığı karanlık gecede dünyamızı da aydınlatır. Âbidin ibâdeti kendisi için şüphesiz faydalıdır; fakat âlimin ilmi başkalarına da fayda verir.

Âlim olanlara Allah'ın, meleklerin, gök ve yer ehli ile karınca ve balığın dua etmeleri, âlimin kıymetini, üstünlüğünü, Allah'ın rahmetinin ve ihsanının onlar için olduğunu ifade eder. Yaratılmışlar da her canlıya hayırları dokunan kimseler olmaları sebebiyle âlimler için Cenâb-ı Hakk'a yakarır ve dua ederler. **Gök ehlinden** maksat melekler olup âlimin üstünlüğünü ve kıymetini en iyi bilenler onlardır. **Yer ehlinden** sayılan insanlar da kendilerinin ıslahının âlimlerin ilmi sayesinde olduğunu bilirler. Karada yaşayan hayvanlardan özellikle karıncanın zikredilmesi, yuvasında en çok azık biriktiren hayvanın o olması; deniz hayvanlarından balığın

zikredilmesi de onun diğer deniz hayvanlarına kıyasla çeşidinin çokluğu, insanlara fayda sağlaması ve bereketli oluşu sebebiyledir. Ayrıca âlimler insanlara hayrı ve iyiliği öğretirler. Yeryüzündeki her canlı kendi hayatiyetini, insanların onlara karşı merhametli davranışları sayesinde korur. İnsanlar da bu güzel hasletleri âlimlerden öğrenir ve onlar sayesinde elde ederler. Çünkü âlemin nizamı ve düzeni ilim ile sağlanabilir ve devamı mümkün olur. Hatta cemâdât denilen cansız varlıkların bile âlimlere dua etmesinin mümkün olduğunu söyleyenler olmuştur. Buna mâni bir durum da yoktur. Çünkü şu âyet-i kerîme bunun en belirgin delilidir: **"Yedi gök, yeryüzü ve bunların içinde bulunanlar, O'nu tesbih ederler. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur; ama siz onların tesbihlerini anlamazsınız"** [İsrâ sûresi(17), 44].

Âlimlerin nebîlerin vârisleri olması, peygamberlerin insanlara tebliğ ettikleri ilâhî kitapları hıfzedip korumaları, emirlerini ve yasaklarını öğrenip insanlara öğretmeleri sebebiyledir. Yani bu vârislik, ilim, ilmin gerektirdiği amel, insanın bunlar sayesinde ulaştığı kemâl ve mükemmel insan olma gayreti itibariyledir. Çünkü peygamberler bu özelliklerin herbirine eksiksiz sahiptirler. Bu sebeple İslâm nazarında âlim denilince ilk akla gelen kimseler şeriat ilimleriyle meşgul olanlardır. Peygamberlerin miras bıraktığı ilmi öğrenenler, bol nasip ve kısmete nâil olurlar. Bu nasip ve kısmet önce ilim zenginliği, sonra da bu sayede ulaştıkları dünya nimetleridir. Onlar dünyalık bir mal biriktirmek arzusuyla ilim öğrenmeseler de Allah kendilerine bunu nasip eder; dünyalık nimetleri az bile olsa, ilimleri ve bilgileri gereği Allah'ın kendi hisselerine ayırdığına rıza gösterirler. Peygamberler geçici olan dünya malına karşı bir hırs ve sevgi beslemezler; ondan zarurî ihtiyaçlarına yetecek kadarını alır, yakınlarına dünya malından bir miras bırakmazlar. Şayet geride dünyalık mal bırakmışlarsa o bütün ümmete ait bir sadakadır. Nitekim Peygamber Efendimiz'in geride bıraktığı malları mirasçılarına değil ümmete kalmıştır. Şuayb *aleyhisselâm'*ın pek çok koyunu, Eyyûb ve İbrahim *aleyhimessselâm'* ın sahip oldukları dünyalık zenginlikler de mirasçılarına değil ümmetlerine kalmıştır. Diğer peygamberler için de durum aynıdır. Özellikle altın ve gümüşün zikredilişi, dünya malının en kıymetlilerinin ve insanların en çok düşkün olduklarının bunlar olması sebebiyledir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Âlim de âbid de Allah katında faziletlidir.

2. Âlim kimse âbid olandan daha faziletlidir. Çünkü ilim öğrenmek farz, farz ibadetleri yerine getirdikten sonra daha çok ibadet yapmak nafiledir.

3. Âlimin ilminin faydası bütün insanları, hatta bütün canlıları kapsayıcı bir özellik taşır; âbidin ibadetinin faydası ise kendisiyle sınırlıdır.

4. İbâdetlerin ve kulluğun sıhhati de ilme bağlı olduğu için, önce ilim sonra amel gelir. Çünkü bilmeyen herhangi bir işi de hakkıyla yerine getiremez.

5. Âlime ve ilim öğrenen talebeye, Allah, melekler, insanlar ve diğer canlıların her biri kendi lisanları ile dua ederler.

6. En büyük ve en üstün zenginlik ilim zenginliğidir. Çünkü ilim zenginliği insana hürmet ve saygı kazandırır. Mal mülk zenginliği ise çok kere düşman kazandırır.

7. İlmin üstünlüğü, bildiği ile amel etmekle, ahlâk ve edepte Resûl-i Ekrem'e uymakla ölçülür.

8. Âlimler peygamberlerin vârisleri olduğu için onlara saygısızlık, fâsık ve sapıkların yoludur.

1392- وعن ابن مسْعُودٍ ، رضي اللَّه عنْهُ ، قال : سمِعْتُ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : «نَضَّرَ اللَّه امْرءاً سمِع مِنا شَيْئاً ، فبَلَّغَهُ كما سَمعَهُ فَرُبَّ مُبَلَّغٍ أَوْعى مِنْ سَامِعٍ » . رواهُ الترمذيُّ وقال : حديثٌ حَسنٌ صَحيحٌ .

1392. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bizden bir şey işitip, onu aynen işittiği gibi başkalarına ulaştıran kimsenin Allah yüzünü ağartsın. Kendisine bilgi ulaştırılan nice insan vardır ki, o bilgiyi, bizzat işiten kimseden daha iyi anlar ve korur."

Tirmizî, İlim 7. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, İlim 10; İbni Mâce, Mukaddime 18; Menâsik 76

Açıklamalar

Bu hadis, gösterilen kaynaklarda çeşitli sahâbîler tarafından değişik lafızlarla rivayet edilmiştir. Fakat her bir rivayetin mahiyeti aynıdır. Peygamber Efendimiz'in sözlerini, sünnetini ve hadislerini işiten kimselerin ona herhangi bir ilave ve çıkarma yapmadan aynen işittikleri gibi rivayet etmeleri gerekir. Bunun Resûl-i Ekrem'in hayır duasını alacak kadar önemli bir iş olduğu bu rivayette açıkça görülmektedir. 1383 numaralı hadisin açıklamasında Peygamber Efendimiz'e yalan isnad etmenin ne kadar ağır bir suç, büyük bir günah ve kişiyi cehenneme sokacak bir haram olduğuna işaret edilmişti. İslâm âlimleri, hadisleri iyice ezberleyip büyük bir hassasiyetle korumayan, onları yanlış rivayet edenlerin de Peygamberimiz'in bu tehdidine muhatap olacağını ifade ederler. Çünkü sünnet ve hadisler Kur'an'dan sonra dinimizin ikinci temel kaynağını teşkil eder. Bu sebeple sahâbîler Resûl-i Ekrem'in sünnet ve hadislerini korumaya ve aynen ondan işittikleri ve gördükleri gibi sonraki nesillere aktarmaya büyük bir özen göstermişler ve bu hassasiyeti sonrakilerin de göstermeleri gerektiği yönünde toplumu eğitmişlerdir. Böylelikle sünnetin ve hadislerin nesilden nesile en sahih şekilde aktarılması sağlanmış, tahrif ve uydurmalardan korunması mümkün olmuştur. Bu korumanın sadece ezberleme yoluyla olduğu söylenemez; yazı da korumanın önemli unsurlarından birini teşkil eder. Peygamberimiz'in ilmi yazı ile kaydetmeyi tavsiye ettiğini de biliyoruz. Bu sebeple Efendimiz'in zaman-ı saâdetlerinden başlamak üzere ilmin yazı ile zabtı ve korunması, İslâm dünyasında çok erken dönemlerde tedvin ve tasnif faaliyetlerinin başlamasına vesile oldu. Böylece hâfızalarda ve kalblerde korunan hadisler ve diğer bilgiler yazı ile de tesbit edildi.

İlmi hıfzedip korumanın bir başka anlamı da o ilmin gereği ile amel edip, onu hayata geçirmek ve uygulama alanına koymaktır. Yani bir ilim sadece öğrenilip bilinmek için değil, yaşamak ve hayat tarzı haline getirilmek için elde edilir. Kur'an ve Sünnet'teki hatta beşerî ilimlerdeki emirlerin, yasakların, ibretli kıssaların anlatılmasının ve tarihin bilinmesinin sebebi budur. Tecrübî ilimler dediğimiz deneye dayalı bilim alanları için de aynı ölçüleri uygulamak mümkündür. İyi ve güzel olan bir şey her zaman ve zeminde aynı özelliği korur; kötü ve çirkin olarak kabul edilenler için de aynı kural geçerlidir. Meselâ edepli olmak Âdem *aleyhisselâm* zamanında

da iyi idi, günümüzde de iyidir; bunun aksini iddia etmek akılla bağdaşmaz. Ahlâksızlığın her türü dünya kurulalıdan beri kötü ve çirkin kabul edilir, günümüzde de durum aynıdır.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Resûl-i Ekrem Efendimiz'e mâledilen bütün sahih hadisler aynen onun ağzından çıkan lafızlarla mı rivayet edilmiş ve bize ulaşmıştır? Böyle bir iddiaya "evet" demek mümkün değildir. Bu konuda çok ciddî gayretler de gösterilmiş olsa, bu lafızların tamamının Peygamber Efendimiz'in aynen ağzından çıkan kelimeler olduğu söylenemez. Ancak, şartları yerine getirilmek suretiyle mâna ile rivayetin câiz olduğunda bütün âlimler görüşbirliği içindedir.

Hadisimizde ortaya konulan bir başka gerçek, **ilmi öğrenen ve hıfzeden kimsenin onu sadece kendisine saklamasının câiz olmadığı,** tam aksine başkalarına tebliğ edip ulaştırma göreviyle de sorumlu olduğudur. Başlangıçtan beri açıkladığımız gibi, tebliğ edenin görevi bilgiyi işittiği ve öğrendiği şekilde aynen başka insanlara ulaştırmaktır. Kendisine ilim ve bilgi ulaşan kimsenin daha iyi koruyan, daha iyi anlayan ve o bilgilerden daha iyi hüküm çıkaran biri olması mümkündür. Onun için bundan sonra gelecek olan hadiste görüleceği gibi ilmi gizlemek değil, yaymak esastır. İlmi yukarıda açıklanan yollarla hıfzedip korumak, başkalarına ulaştırıp tebliğ etmek faziletli bir iş olduğu gibi, onu anlamaya ve kavramaya çalışmak, hükümler çıkarmak ve hayata uygulamak da üstün bir niteliktir. Bu sebeple ilme hizmetin her çeşidi bir fazilettir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, kendisinin hadislerini işitip güzelce hıfzeden ve koruyan, işittiği gibi başkalarına nakledenleri övmüş ve onlara hayır dua etmiştir.

2. İlmi nakletmek bir emanettir; emaneti hakkıyla yerine getirmek gerekir.

3. İlmi gizlemek ve kendisinden başkasına öğretip aktarmamak câiz değildir.

4. Kendisine ilim tebliğ edilen bir kişi, onu kendisine ulaştıran kişiden daha iyi anlayıp değerlendirebilir.

5. İlmi hıfzedip korumak, ezberlemek, yazmak ve hayata uygulamak şeklinde olur.

1393- وعن أبي هُريرةَ ، رضي اللَّه عنْهُ ، قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ سُئِل عنْ عِلمٍ فَكَتَمَهُ ، أُلجِم يَومَ القِيامةِ بِلِجامٍ مِنْ نَارٍ » . رواهُ أبو داود والترمذي ، وقال : حديثٌ حسنٌ .

1393. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimseye bildiği bir konu sorulduğunda cevap vermezse, kıyamet gününde ağzına ateşten bir gem vurulur."

Tirmizî, İlim 3. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, İlim 9; İbni Mâce, Mukaddime 24

Açıklamalar

İlim bölümünün başlangıcından beri ifade etmeye çalıştığımız gibi ilmi başkalarından esirgeyip saklamak değil, açıklamak ve yaymak, daha çok insana ulaşmasını sağlamak esastır. Çünkü âlimin vazifesi bilmeyenlere öğretmek, insanları hakka davet etmek, ilminden başkalarını faydalandırmak ve bütün insanların hidayete kavuşması, böylece dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşması için çaba harcamaktır. Burada, bir kimsenin bildiği halde cevap vermeyerek başkalarından esirgediğinden bahsedilen ve kıyamet gününde de kişinin ağzına gem vurulmasına sebep olan ilmin, herkes için bilinip öğrenilmesi zarûrî sayılan bilgiler olduğu kabul edilir. Bu bilgiler, genel anlamda ilmihal bilgileri diye anılan, itikadımızın, ibâdetlerimizin ve yaşadığımız hayatla ilgili diğer muamele ve ilişkilerimizin Allah katında makbul olması için ne yapmamız, nasıl hareket etmemiz gerektiğini öğreten bilgilerdir. Çünkü esirgenmesi câiz olmayan ve herkes için lüzumlu olan ilim budur. Kâfire İslâm'ı anlatmak, müslümana ibadetleri öğretmek, nelerin helâl nelerin haram olduğunu bilmek, bilmeyenin sorması halinde bunları cevaplandırmak zorunlu olup bu yöndeki bilgileri başkalarından esirgemek câiz olmaz. Gizlenilmemesi gereken bilgi gizlenir, insanlardan esirgenirse, ilmin yüksek gaye ve hedeflerinden uzaklaşılmış olur. Bunları gizleyen kimsenin ağzına kıyâmet gününde bir gem vurulur ve o, ilmi gizlemenin cezasını böylece çeker. Ağza gem vurulmasının sebebi, ilmin yayılmasına onun engel olması sebebiyledir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İlim ehli olan kimsenin bilgisini gizlemesi câiz değildir.

2. Din âlimlerinin ilmi tebliğ edip başkalarına öğretmeleri şattır.

3. Zarûrî dinî bilgileri başkalarından esirgeyip saklamak büyük günahlardan sayıldığı için âhiretteki cezası da ağırdır.

1394- وعنه قال : قال رسولُ اللّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ تَعلَّمَ عِلماً مِما يُبتَغَى بِهِ وَجْهُ اللَّهِ عز وَجَلَّ لا يَتَعلَّمُهُ إلا ليصِيبَ بِهِ عرضاً مِنَ الدُّنْيا لَمْ يجِدْ عَرْفَ الجنَّةِ يوْم القِيامةِ » يعني : ريحها ، رواه أبو داود بإسناد صحيح .

1394. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim kendisinde Allah'ın rızası aranan bir ilmi sadece dünyalığa sahip olmak için öğrenirse, o kimse kıyamet gününde cennetin kokusunu bile duyamaz."

Ebû Dâvûd, İlim 12. Ayrıca bk. İbni Mâce, Mukaddime 23

Açıklamalar

Umûmî mânada dinî ilimler dediğimiz Kur'an ve Sünnet ilimleri, Allah rızası için öğrenilen ve öğretilen ve bir bölümü farz-ı ayn, bir bölümü de farz-ı kifâye hükmünde olan ilimlerdir. Bu ilimler, mal, mülk, mevki ve makam elde etmek için öğrenilmez. Ancak bunları öğrenen insanlar bu vesile ile dünyalık mala, mülke, birtakım makam ve mevkilere yükselebilirler. Bunda herhangi bir sakınca yoktur. Çünkü bu ilimleri öğrenen kişinin gayesi bunlara ulaşmak değil Allah'ın rızâsına nail olmaktır. Mal ve mülk sahibi olup bunları Allah yolunda sarfetmek, ulaştığı mevki ve makamda insanlara hizmet etmek de Allah rızâsını elde etmenin bir yolu olabilir.

Dünyevî ilimler denilen ve yukarıda anılanlar dışındaki bilgi alanlarını kapsayan ilimleri öğrenmek de müslümanlar için farz-ı kifâye kabul edilir. Şu kadar var ki, dünyaya yönelik ilimler ve insanın bir meslek kazanmasını sağlayacak bilgiler, dünya malı kazanmak, mevki ve makam sahibi olmak maksadıyla da öğrenilebilir. Aynı zamanda bunlar elinin emeğiyle geçinmenin ve başkalarına muhtaç olmamanın, toplumu inanan insanların yönetmesinin, idârî mevkilerde müslümanların bulunmasının vasıtası ve vesilesi olduğu için bir ibadet niyetiyle yapılır. Kısacası müslüman, faydalı

olan her ilim ve bilgiyi elde etmeye özen gösterir; zararlı olan şeylerden ise uzak durur. Dikkat edilmesi gereken en önemli husus, dini, dünyanın ve dünyalık elde etmenin vasıtası kılmamaktır. Hasan el-Basrî, ip üzerinde oynayan bir cambazı gördüğünde: "Bu şahsın yaptığı iş bizim ilim erbabı arkadaşlarımızın bir kısmının yaptığından daha iyidir; çünkü o dünyalıkla dünyalık kazanıp yiyor; bizimkiler din ile dünyalık kazanıp yiyorlar" demiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kur'an ve Sünnet ilimleri sadece Allah rızası için öğrenilir.

2. İlim öğrenmede ihlas ve samimi niyet her şeyden önce gelir.

3. Allah rızası için öğrenilen bir ilim vesilesiyle dünyalık bir mala, mevki ve makama kavuşmak haram veya yasak değildir. Bu durum kişinin ihlasına da zarar vermez.

4. Her ilim dalında insan yetiştirmek müslümanlar üzerine bir vecîbedir.

1395- وعنْ عبدِ اللَّه بن عمرِو بنِ العاص رضي اللَّه عَنهُما قال: سمِعتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول: « إنَّ اللَّه لا يقْبِضُ العِلْمَ انْتِزَاعاً ينْتزِعُهُ مِنَ النَّاسِ ، ولكِنْ يقْبِضُ العِلْمَ بِقَبْضِ العُلَماءِ حتَّى إذا لَمْ يُبْقِ عالماً ، اتَّخَذَ النَّاسُ رُؤوساً جُهَّالاً فَسئِلُوا ، فأَفْتَوْا بغَيْرِ علمٍ ، فَضَلُّوا وأَضَلُّوا » متفقٌ عليه.

1395. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellemi* şöyle buyururken işittim:

"Allah Teâlâ ilmi insanların hafızalarından silip unutturmak suretiyle değil, fakat âlimleri öldürüp ortadan kaldırmak suretiyle alır. Neticede ortada hiçbir âlim bırakmaz. İnsanlar bir kısım cahilleri kendilerine lider edinirler. Onlara birtakım meseleler sorulur; onlar da bilmedikleri halde fetva verirler. Neticede hem kendileri sapıklığa düşer, hem de insanları saptırırlar."

Buhârî, İlim 34; Müslim, İlim 13. Ayrıca bk. Buhârî, İ'tisâm 7; Tirmizî, İlim 5; İbni Mâce, Mukaddime 8

Açıklamalar

Hadisimizde kastedilen ilmin Kur'an ve Sünnet ilmi olduğu açıktır. Hadisin mahiyet ve muhtevası bunu gayet sarih bir şekilde ortaya koymaktadır. Hadis şârihleri, ilmin yok olması, âlimlerin ortadan kalkması ve bilgisizliğin yayılıp câhillerin toplumların başına lider olması âhir zamanda, kıyamete yakın dönemde olacaktır derler. Buna karşılık Kâdî İyâz: "Bu hal ve vaziyet, kesinlikle doğruyu haber veren Resûl-i Ekrem Efendimiz'in söylediği gibi zamanımızda ortaya çıkmıştır" demektedir. Bedreddîn el-Aynî, o kadar çok ulemâ, fukahâ ve büyük muhaddislerin bulunduğu bir zamanda yaşayan Kâdî İyâz'ın böyle söylemesine şaşar. Çünkü kendi zamanında İslâm diyarları önceki asırlara kıyasla fakih ve muhaddislerden mahrum durumdadır; birtakım câhiller de fetvâ makamındadır. O, bütün bunları söz konusu ederek ne diyeceğini bilemediğini söyler. Onlara gıbta eden, görüş ve düşüncelerini günümüze aktarmaktan bile âciz olan bizlerin bu günkü halimize ne diyeceğimizi de biz düşünmeliyiz. Gerçekten günümüzde dînî ilimler alanı, o dönemlerle kıyas edilemeyecek derecede bir adam kıtlığı (kaht-ı ricâl) içindedir. Bu gün, ortaya çıkan bir çok yeni meselenin çaresi ve çözümü, geçmişte gerçekleşmiş benzer birtakım meselelere kıyas edilerek halledilmeye çalışılmaktadır. İlme yeni katkılar sağlayan ve günlük problemlere çareler üretebilen insanların sayısı sadece ülkemizde değil, İslâm dünyasında bile neredeyse parmakla sayılacak kadar azalmıştır. Özellikle aklına estiği gibi fetvâ verenler, dînî ve ilmî kaygı taşımayanlar da çoğalmıştır. Ancak, bütün bu olup bitenler bizleri ümitsizliğe değil, dînî gayrete ve ilim seferberliğine sevketmelidir. Türkiye, yüzlerce İmam-Hatip Lisesi, Kur'an Kursu ve onlarca İlahiyât Fakültesi ile diğer İslâm ülkeleri arasında çok seçkin bir yere sahiptir. Bu yönelişler ve samimi gayretler elbette bir gün meyvelerini verecektir.

Kur'an, Sünnet ve icmâ gibi şer'î bir asla dayanmayan şahsî ve indî görüşler İslâm adına ictihad ve fetvâ olarak takdim edilemez. Şer'î açıdan itibar edilen **kıyas** İslâm nazarında muteber ve geçerli bir yoldur. İslâm hukukunun dört aslından dördüncüsüdür. Kur'ân-ı Kerîm'in şu âyeti bunun delilidir: **"Ey görmek ve anlamak gücüne sahip olanlar! Olan olaylardan ibret alınız; (görülmeyen olayları görülenlere kıyas ediniz")** [Haşr sûresi (59), 2]. Kur'an, Sünnet ve icmâa dayanan rey yani

isabetli görüşler ise ictihad sayılır ve İslâm nazarında makbul olan, övülen rey budur. Hiçbir ilmî vukûfa dayanmayan kıyas ve ictihadlar ise kötü karşılanır ve makbul sayılmaz. **"Hiçbir surette bilmediğin şeyi söyleme"** [İsrâ sûresi (16), 37] âyeti bu çeşit kıyas ve ictihadlar yapmanın câiz olmadığına delâlet eder. Böyle yapanlar hem kendileri dalâlete düşerler hem de insanları dalâlete, sapıklığa sevketmiş olurlar. Günümüzde özellikle sözlü ve yazılı basındaki, din âlimi olma vasfı taşımayan, buna rağmen din adına hükümler verenlerin birtakım görüş ve düşünceleri bu açıdan son derece ibret vericidir**.**

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İlim hafızalardan silinmek suretiyle değil, âlimlerin ortadan kalkmasıyla yok olacaktır.

2. Âlimler, yeryüzündeki insanların en emin olanları, hayır ve faziletin timsalleridir.

3. Âlimleri faziletli kılan, sahip oldukları ilimdir.

4. Müslüman toplumların görevi, ilme ve âlime değer vermek ve ulemânın sayısının artması için gayret etmektir.

5. İlimsiz ve bilgisiz olarak din konusunda konuşmaktan ve fikir beyan etmekten son derece sakınmak gerekir.

6. Âlim olmayan kişilerin toplumların başına geçip onları yönlendirmesi sapıklığa yol açar.

7. Kıyas ve ictihad dinin iki önemli unsuru olup, ehil olmayanlara bırakılamaz.

كتابُ حمد الله تعالى وشكره

242- بابُ فضل الحمد والشكر

HAMD VE ŞÜKRÜN FAZİLETİ

Âyetler

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُواْ لِي وَلاَ تَكْفُرُونِ [152]

1. “Siz beni anın ki, ben de sizi anayım. Bana şükredin; nankörlük etmeyin.”

Bakara sûresi (2), 152

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِن شَكَرْتُمْ لأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِن كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ [7]

2. "Eğer şükrederseniz, nimetlerimi muhakkak artırırım."

İbrâhim sûresi (14), 7

Kulun Rabbine karşı ilk ve en önemli vazifesi, O'nun güzel adını dilinden düşürmemek ve lutfettiği sayısız nimetlerden dolayı O'na şükretmektir. Allah Teâlâ yukarıdaki âyet-i kerîmelerde insana işte bu vazifesini hatırlatmakta ve siz beni gerektiği şekilde anıp zikedin ki, ben de sizi bana yakışan şekilde anayım, buyurmaktadır.

İnsan Allah'ı üç şekilde zikreder:

Diliyle, O'nun güzel isimlerini anarak, verdiği her şeye hamdederek, Kur'ân-ı Kerîm'ini okuyarak ve O'na dua ederek zikreder.

Kalbiyle, O'nun varlığını gösteren delilleri düşünüp içindeki şüpheleri atarak, kâinâtın sırlarını anlamaya gayret ederek, Allah'ın her emir ve yasağının hikmetini kabul edip O'na boyun eğerek zikreder.

Bedeniyle, organlarının her birini Allah'ın buyrukları doğrultusunda yerli yerinde kullanarak zikretmiş olur. O zaman Allah Teâlâ da nimetlerine karşı nankörlük etmeyen, kendisini unutmayan bu şükredici kuluna merhamet eder, ona olan nimetlerini daha fazla artırır, dualarını kabul eder, onu sıkıntılardan kurtarır.

Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok âyetinde Allah Teâlâ kurtuluşa ermek için kendisini zikretmemiz gerektiğini hatırlatmakta [Cum'a sûresi (62), 10], ayakta olsun, otururken olsun, yanımız üzerine yatarken olsun kendisini bol bol zikretmemizi istemekte [Nisâ sûresi (4), 103]; mallarımızın, çocuklarımızın, ticaret ve alış verişlerimizin bizi Allah'ı zikretmekten alıkoymaması gerektiğini bildirmektedir [Münâfikûn sûresi (63), 9; Nûr sûresi (24), 37].

Allah'ı zikretmekle ilgili pek çok buyruğunu okuyacağımız Peygamber Efendimiz de (bk. 1411-1467 numaralı hadisler) Allah'ı anıp zikreden kimsenin diri, O'nu zikretmeyenin ölü sayılacağını söylemektedir (Buhârî, Daavât 66; Müslim, Zikir 12).

İkinci âyet-i kerîmede Allah Teâlâ, verdiği nimetler sebebiyle kullarının kendisine şükretmesini istemektedir. Nimeti verene şükür, bir kadir ve kıymet bilme işidir. Gördüğü iyilikler karşısında sessiz kalmak, en azından teşekkür etmemek ise nankörlüktür. Âyetin devamında **“Eğer nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz azâbım çok şiddetlidir”** buyurulmak suretiyle kıymet bilmemenin kabalığı, çirkinliği ve cezalandırmayı gerektiren bir davranış olduğu ortaya konmaktadır. Aşağıda okuyacağımız hadisler, kulun Rabbine hamdetmesinin Cenâb-ı Hakk’ı pek memnun ettiğini ve bu sebeple kuluna daha fazla iyilik ve ikramda bulunduğunu göstermektedir. Âyetteki şükredene nimetlerin artırılması vaadi hem dünya hem de âhiret hayatını kapsamaktadır. Saymakla tükenmeyen iyilikleri sebebiyle Allah’a şükreden bir kimse, elde ettiği nimetlerin daha fazlasına mutlaka kavuşacaktır. İnsan, kendisine sayısız nimetler lutfeden Rabbine şükretmekle kalmamalı, iyiliğini gördüğü insanlara da teşekkür etmelidir. Resûl-i Ekrem Efendimiz Allah’a şükürle insana teşekkür arasındaki yakın ilgiyi şöyle ifade buyurmuştur: *“İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah’a şükretmiş olmaz”* (Ebû Dâvûd, Edeb 11; Tirmizî, Birr 31).

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَم يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُن لَّهُ وَلِيٌّ مِّنَ الذُّلَّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا

3. “Allah’a hamdolsun, de!”

İsrâ sûresi (17), 111

دَعْوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلاَمٌ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ [10]

4. “Onların duaları, *bütün hamdü senâlar âlemlerin Rabbi Allah’a mahsustur,* diye son bulur.”

Yûnus sûresi (10), 10

Bu iki âyet-i kerîmede, insanın Cenâb-ı Hakk’a olan hamdü senâ görevi hatırlatılmaktadır. Allah Teâlâ’ya duyulan saygıyı ve minneti **hamd** sözü kadar güzel ifade eden bir başka kelime yoktur. **el-Hamdü lillâh** diyerek, her türlü yüceltmenin Allah’a mahsus ve hamdin sadece O’nun hakkı olduğunu söyleyen bir kimse, Rabbi’ni derin bir hürmetle anmış olur. Şurası unutulmamalıdır ki, Allah’a şükretmenin ilk şartı, O’na hamdetmektir. Allah’a hamdetmeyen bir kimse, O’na şükretmemiş sayılır.

İnsan bir işe başlarken olduğu kadar, bitirirken de Cenâb-ı Hakk'ı en güzel isim ve vasıflarıyla anıp yâdetmeli, lutuflarından dolayı O'na hamdetmelidir. Yukarıdaki âyetlerin sonuncusunda, cennette nice nimetlere kavuşmuş olan bahtiyar kimselerin, bu nimetlerden faydalandıktan sonra Cenâb-ı Hakk'a şükranlarını,**"Bütün hamdü senâlar âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur"** diye sunacakları belirtilmektedir. Demekki insanoğlunun görevi Allah Teâlâ'ya her yerde ve her zaman hamdini sunmaktır. Zira O, ebediyyen hamd edilecek yegâne Rab'dır. Yüce Kitâb'ına **el-Hamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn** diye başlaması da, bizi sonsuz kudretiyle idaresi altında tutup dilediği şekilde yöneten Rabbimiz'e her fırsatta **el-Hamdü lillâh** diyerek bağlılığımızı ve en üstün saygımızı sunmamız gerektiğini göstermektedir.

Hamdin Allah'a mahsus olduğunu ve her şeyin O'nu hamdettiğini gösteren birçok âyet bulunmaktadır. Bunlardan birkaçını hatırlayalım:

"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur" [En'âm sûresi (6), 1].

"Hamd, göklerin Rabbi, yerin Rabbi, bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur" [Câsiye sûresi (45), 36].

"Gök gürültüsü, Allah'ı hamd ile tesbih eder. Melekler de O'nu heybetinden dolayı tesbih ederler" [Ra'd sûresi (13), 13].

Hadisler

1396- وعن أبي هُرَيْرة ، رضي اللَّه عنْهُ ، أَنَّ النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أُتِي لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِهِ بِقَدَحَيْنِ مِن خَمْر ولَبن ، فنظَرَ إلَيْهما فأَخذَ اللَّبنَ ، فَقَالَ جبريلُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « الحمْدُ للَّهِ الَّذي هَداكَ للفِطْرةِ لوْ أَخَذْتَ الخَمْرَ غَوتْ أُمَّتُكَ » رواه مسلم .

1396. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'e İsrâ gecesinde, birinde şarap, diğerinde süt bulunan iki bardak getirildi. Bardaklara şöyle bir baktıktan sonra süt bardağını aldı.

Bunun üzerine Cebrâil:

“Seni, insanın yaratılış gayesine uygun olana yönlendiren Allah’a hamdolsun. Şayet içki dolu bardağı alsaydın, ümmetin sapıklığa düşerdi” dedi.

Müslim, Îmân 272 , Eşribe 92. Ayrıca bk. Buhârî, Tefsîru sûre (17), 3, Eşribe 1, 12; Nesâî, Eşribe 41

Açıklamalar

Peygamber *aleyhisselâm*’a süt ve şarap sunulması olayı İsrâ gecesi Beytü’l-makdis’te mi, yoksa mi’rac esnasında mı oldu? Bazı rivayetlerde bu olayın Beytü’l-makdis’e (Îliyâ’ya: Buhârî, Eşribe 1; Müslim, Eşribe 92) götürüldüğünde geçtiği, rivayetlerin çoğunda ise mi’rac esnasında vuku bulduğu ifade edilmektedir. Resûl-i Ekrem’in Hz. Mûsâ ve Hz. Îsâ ile görüştüğünü belirttikten sonra kendisine şarap ve süt sunulması olayını anlatması, sonra beş vakit namazın farz kılındığını ifade buyurması bu olayın mi’rac esnasında meydana geldiğini göstermektedir.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bu ilâhî lutfa nâil olduğu tarihte içki henüz yasaklanmadığı halde onun içkiyi değil de sütü alıp içmesi, Cebrâil *aleyhisselâm*’ın yorumladığı gibi, Allah’ın Resûlü’nün **fıtratı** yani iyi, doğru ve insanın yaratılıştan sahip olduğu özelliklere uygun olanı tercih ettiğini göstermektedir. Şüphesiz süt temiz ve hoş bir gıdadır. Şarap ise, **ümmü’l-habâis** diye de anıldığı üzere, her türlü kötülüğün kaynağıdır. **Şarap** kelimesi, insanı sarhoş edip baştan çıkaran içkilerin genel adıdır.

Mü’minlere cennette şarap sunulacağına bakarak, bundan şarabın zararlı bir şey olmadığı sonucunu çıkarmak isteyenler bulunabilir. Şüphesiz cennet şarabı ile dünya şarabı arasında, isim benzerliği dışında hiç bir ilgi yoktur. Zira dünya şarabı insanı sarhoş edip ona her fenalığı yaptırdığı halde, cennet şarabının insanı sarhoş etme ve onu rezilliğe sevketme özelliği yoktur.

Bu olayın meleklerin huzurunda cereyan etmesine bakarak, Allah Teâlâ’nın bu seçkin kullarına, Resûl-i Ekrem’inin doğruyu seçen, kötü ve

zararlı şeylerden uzak duran faziletli bir insan olduğunu göstermek istediği söylenebilir.

Cebrâil *aleyhisselâm* Resûl-i Ekrem Efendimiz'e *"Şayet içki dolu bardağı alsaydın, ümmetin sapıklığa düşerdi"* demekle şunu anlatmaktadır: Ey Muhammed! Sen temizlik ve saflık bakımından insanın yaratılış gayesine uygun olan sütü değil de içkiyi tercih etseydin, ümmetin de senin yolundan giderek içkiyi tabii görüp benimseyecekti. İçkiyi tabii görüp benimseyenler ise sapıklığa düşerler. Zira *"İçki bütün kötülüklerin anasıdır."* Peygamber *aleyhisselâm* İslâmiyet'ten önce de ağzına içki koymamıştı. İçki içenlerin perişan halini görerek içkiden nefret etmişti. Yaratılıştan taşıdığı bu güzel haslet sebebiyle de mi'racda kendisine süt ve içki ikram edilince sütü tercih etmişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Güzel bir iş yapan veya kötü bir işten kurtulan kimse, kendisine iyi işi nasip ettiği ve kötü bir sonuçtan koruduğu için Allah Teâlâ'ya hamdetmelidir.

2. İnsan yeni bir nimete kavuşunca, o nimeti lutfeden Allah'a hamd ü senâ etmeli, şükrünü sunmalıdır.

3. İçki kötülüklerin anasıdır. İnsanı azdıran ve ona her fenalığı yaptıran bu belâdan uzak durmalıdır.

1397- وعنْهُ عنْ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « كُلُّ أمْرٍ ذِي بال لا يُبْدأُ فيه بـــ : الحمد للَّه فَهُوَ أقْطُع » حديثٌ حسَنٌ ، رواهُ أبو داود وغيرُهُ .

1397. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah'a hamdederek başlanmayan her önemli iş bereketsiz olur."

Ebû Dâvûd, Edeb 18. Ayrıca bk. İbni Mâce, Nikâh 19

Açıklamalar

Cenâb-ı Hakk'ın bütün insanlığı doğru yola iletmek üzere gönderdiği Kur'ân-ı Kerîm'in **el-Hamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn** diye başlaması, her işin başının Allah'a hamd olduğunu göstermektedir. İnsan dünyaya çırılçıplak geldiğini, daha sonra "bu benim" diye sahip çıktığı her şeyin kendisine Allah tarafından verildiğini unutmamalıdır. Kendisine bir şey verene teşekkür etmek insanî bir görev ve bir terbiye meselesi olduğuna göre, bunca nimeti verene her fırsatta hamdini ve şükrânını sunmak bir kulluk görevi ve İslâmî terbiyenin gereğidir.

Hadîs-i şerîfin *Sünen-i Ebû Dâvûd'*daki rivayeti, **el-Hamdü lillâh diye başlamayan her konuşma bereketsizdir** şeklindedir. Bunun için olmalıdır ki İmam Şâfiî, bir kimsenin konuşmasına ve yapmak istediği işlere Allah'a hamdü senâ ve Resûlullah'a salât ü selâm ile başlamasının pek yerinde bir davranış olduğunu söylemiştir. İslâm âlimleri de duaya önce Allah'a hamdü senâ, ardından Peygamber *aleyhisselâm*'a salât ü selâm ile başlanmasının, sonunda da yine hamd ve salât ile bitirilmesinin uygun olacağı konusunda fikir birliği etmişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1.Yapılan her iyi ve değerli işe Allah'a hamdederek başlamalıdır.

2. Önemli bir konuşma yapılacağı zaman da önce besmele çekmeli, sonra Allah'a hamdetmelidir.

3. Dinin çirkin görüp yasakladığı bir işe kesinlikle besmele ve hamd ü senâ ile başlamamalıdır.

1398- وعَن أبي مُوسى الأشعرِيِّ رضي اللَّه عنْهُ ، أنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إذا ماتَ ولَدُ العبْدِ قال اللَّه تعالى لملائِكَتِهِ : قَبضْتُمْ ولَدَ عبْدِي ؟ فيقولُون : نَعمْ ، فَيقولُ : قبضتُم ثَمرةَ فُؤَادِهِ ؟ فيقولون : نَعَمْ ، فيقولُ : فَمَاذَا قال عَبْدي ؟ فيقولونِ : حمِدكَ واسْتَرْجَع ، فَيقُولُ اللَّهُ تَعالى : ابْنُوا لِعَبْدِي بيْتاً في الجنَّةِ ، وسَمُّوهُ بَيْتَ الحمْدِ » رواهُ الترمذي وقالَ : حديثٌ حسنٌ .

1398. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kulun çocuğu vefat ettiği zaman Allah Teâlâ meleklerine:

- "Kulumun çocuğunu elinden aldınız öyle mi?" diye sorar. Onlar da:

- Evet, diye cevap verirler. Allah Teâlâ:

- "Kulumun gönül meyvesini mi kopardınız?" diye sorar. Melekler:

- Evet, diye cevap verirler. Allah Teâlâ tekrar:

- "O zaman kulum ne dedi?" diye sorar. Melekler:

- Sana hamdetti ve *"innâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn:* *Biz Allah'tan geldik, Allah'a döneceğiz"* **dedi, diye cevap verirler.**

O zaman Allah Teâlâ şöyle buyurur:

- "Kulum için cennette bir köşk yapın ve ona hamd köşkü adını verin."

Tirmizî, Cenâiz 36

Açıklamalar

Başa gelen sıkıntılara katlanan, üzücü olaylar karşısında isyan etmeyen, Allah Teâlâ'nın emrine teslim olup O'na boyun eğen kulun bu uysal davranışı Cenâb-ı Hakk'ı memnun eder. Mü'min bir kulun Allah'ın emrine boyun eğişi, hadisimizde temsilî bir şekilde anlatılmıştır. Buna göre Allah Teâlâ, Azrâil *aleyhisselâm*'a, kulunun başına gelen sıkıntının büyüklüğünü anlatmak ister gibi, Ahmed İbni Hanbel'in *Müsned*'indeki (IV, 415) rivayete göre, "Ey ölüm meleği!" diye hitap ederek, "Kulumun çocuğunun rûhunu kabzettin öyle mi?" diye sorar. Ondan olumlu cevap aldıktan sonra, yavrusunu kaybeden kulunun acısını dile getirmek ve onun çektiği ıstırabı meleklerine de bildirmek arzusuyla, "Kulumun gözünün nurunu, gönlünün meyvesini elinden mi aldın?" diye tekrar sorar.

Gönlü kırık kulunun hâlini meleklerden daha iyi bildiği halde, bu dayanılması zor olay karşısında onun nasıl bir tahammül gösterdiğine meleklerinin dikkatini çekmek maksadıyla "Bu duruma kulum ne dedi?"

diye sorar. Onlar da bu mü’min insanın sabrını, yiğitliğini, Rabbine teslimiyetini dile getirirler; onun **innâ lillâh ve innâ ileyhi râci‘ûn** dediğini, yani kimimiz bir müddet önce, kimimiz bir müddet sonra, ama netice itibariyle hepimiz mutlaka Cenâb-ı Hakk’ın huzuruna varacağız, dediğini anlatırlar.

Kulunun sıkıntılar karşısındaki sabrını takdir eden Cenâb-ı Mevlâ, onun ıstırablı zamanında bile Rabbine hamdetmeyi unutmadığına dikkat çekmek ve böylece büyük bir mükâfatı hakettiğini göstermek üzere, kuluma bu hamdü senâsına karşılık cennette bir köşk hazırlayınız ve bu köşke, onun davranışına uygun bir ad vererek, **Hamd Köşkü** deyiniz, buyurur.

Bu hadis 924 numara ile daha önce geçti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir derde uğrayan kimse, Allah’ın verdiği bu sıkıntıya katlanmalı ve sabrının mükâfâtını O’ndan beklemelidir.
2. İnsan dilini hamdetmeye alıştırmalı, karşılaştığı acı tatlı her şeyden dolayı Allah’a hamdetmelidir.
3. Çocuğunu kaybeden veya benzeri bir sıkıntıyla karşılaşan mü’-min, feryâdü figan etmeyip başa gelene sabretmeli ve kendisine bunu uygun gördüğü için Allah’a hamdetmelidir.
4. Başa gelen dert ve sıkıntı ne kadar büyük olursa, sabredip Allah’a hamd edildiği takdirde, onun mükâfatı da o kadar büyük olur.

1399- وعنْ أَنَسَ رضي اللَّه عنهُ قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّ اللَّه لَيرضي عنِ العبْدِ يَأْكُلُ الأَكْلَةَ فَيَحْمَدُهُ عَليْهَا ، وَيَشْرب الشَّرْبَةَ فَيَحْمَدُهُ عَلَيْهَا » رواهُ مسلم .

1399. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ, kulunun bir şey yedikten sonra hamdetmesinden, bir şey içtikten sonra hamdetmesinden hoşnut olur.”

Müslim, Zikir 89. Ayrıca bk. Tirmizî, Et’ime 18

Açıklamalar

İnsanoğlu saymakla bitiremeyeceği kadar çok ve o nisbette de büyük nimetlere sahiptir. Bu nimetlerin değerini bilmek, onları kendisine karşılıksız vereni hatırlamak insanın kulluk görevidir. Hayatını devam ettirmek için yediği ve içtiği nimetler, sahip olduğu sayısız lutuflardan sadece ikisidir. Bu nimetleri kendisine veren Cenâb-ı Mevlâ, ondan son derece kolay ve külfetsiz bir görev beklemektedir. Yediği ve içtiği nimetlere şükür ve hamd görevi.

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ'nın hamde lâyık olduğunu ve O'na hamdetmenin insanın vazifeleri arasında bulunduğunu gösteren pek çok âyet vardır. Bunlardan bir kısmını konumuzun seyri içinde gördük. Görmediklerimizden bir kısmı da şunlardır:

"Andolsun ki, onlara: 'Gökten su indirip onunla ölümünün ardından yeryüzünü canlandıran kimdir?' diye sorsan, mutlaka, 'Allah' derler. De ki: (Öyleyse) hamd de Allah'a mahsustur. Fakat onların çoğu (söyledikleri üzerinde) düşünmezler" [Ankebût sûresi (29), 63].

Allah'a hamdetmek, kul için aynı zamanda büyük bir şereftir. Zira Cenâb-ı Hakk'ın en mâsum mahlûku olan meleklerin işi gücü Allah'a hamdetmekten ibarettir.

"Melekleri görürsün ki, Rablerine hamd ile tesbih ederek Arş'ın etrafını kuşatmışlardır" [Zümer sûresi (39), 75].

"Arş'ı yüklenen ve bir de onun çevresinde bulunanlar (melekler), Rablerini hamd ile tesbih ederler" [Mü'min sûresi (40), 7].

Melekler bir şey yiyip içmedikleri halde, Allah Teâlâ'ya, sadece kâinatın Rabbi olduğu için böylesine hamd ile tesbih ediyorlar. O'nun bunca nimetinden faydalanan insanların acaba nasıl hamdetmesi gerekir!

Bu hadîs-i şerîf 142 ve 437 numara ile daha önce ilgili bahislerde geçti ve oralarda, insanın Allah'a hamd ve şükür vazifesi hakkında kısa ve öz bilgi verildi.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kulun en önemli görevi Allah’ın rızâsını kazanmaktır. Cenâb-ı Hak kulunun bir şey yiyip içtikten sonra Rabbine hamd etmesinden hoşnut olduğuna göre, insan bu son derece kolay görevini ihmal etmemelidir.

2. Nimetinin kadrini bilen kulundan Allah Teâlâ’nın hoşnut olması, O’nun kuluna karşı şefkat ve merhametinin büyüklüğünü göstermektedir.

كتابُ الصلاة على رسول الله صلى الله عليه وسلم

243- باب فضل الصلاة على رسول الله صلى الله عليه وسلم

RESÛLULLAH’A SALÂT Ü SELÂM GETİRMEK

Âyet:

نَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا [56]

“Allah ve melekleri Peygamber’e çok salavât getirirler. Ey mü’minler! Siz de ona çokça salât ve selâm getirin.”

Ahzâb sûresi (33), 56

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şânını yücelten âyet-i kerîmelerden biri de budur. Hem Allah’ın hem de meleklerin Resûlullah Efendimiz’e salavât getirmeleri, onun Allah katındaki değerini ortaya koymaktadır. Allah’ın, Peygamber-i Zîşân’a salavât getirmesi, ona merhamet etmesi, şan ve şerefini yüceltmesidir. Meleklerin Resûlullah’a salavât getirmesi de, aynı şekilde onun kadir ve kıymetini anıp, yüce mertebelere erişmesi için Allah’a niyazda bulunmaları demektir.

Allah Teâlâ bu âyet-i kerîmede, kendisinin ve meleklerin Resûl-i Ekrem’ine salavât getirdiklerini hatırlattıktan sonra, kullarına hitaben, ona bizim gibi siz de salâtü selâm getirin, saygıların en yücesiyle onu yâdedin, buyurmaktadır. Aşağıdaki hadîs-i şerîflerde Resûlullah’a nasıl salâtü selâm getirileceği açıklanacaktır.

Hadisler

1400- وعنْ عبد اللّه بن عمرو بن العاص ، رضي اللّه عنْهُمَا أنَّهُ سمِع رسُول اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : « من صلَّى عليَّ صلاَةً ، صلَّى اللَّه علَيّهِ بِهَا عشْراً » رواهُ مسلم .

1400. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinlediğini söylemiştir:

"Kim bana bir defa salâtü selâm getirirse, bu sebeple Allah Teâlâ da ona on misli merhamet eder."

Müslim, Salât 70. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 26; Tirmizî, Vitir 21; Nesâî, Ezân 37, Sehv, 55

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, bu hadîs-i şerîfte kendisine salâtü selâm getirmemizi istemektedir. Daha doğrusu, konumuzun başındaki âyet-i kerîmede görüldüğü üzere, ona salâtü selâm getirmemizi Allah Teâlâ emretmektedir. Peygamber'e salâtü selâm'ın çeşitli şekilleri olup bunlardan bir kısmı 1407-1410 numaralı hadislerde görülecektir.

İslâm âlimleri salât kelimesine, salât edene göre farklı mânalar vermişlerdir. Şöyle ki, bir kimseye **Allah'ın salât etmesi**, ona rahmet etmesi, sevap vermesi demektir; **meleklerin** bir kimseye **salât etmesi** ise, ona istiğfâr etmeleri, yani günahının bağışlanmasını niyâz etmeleri demektir (Tirmizî, Vitir 21).

Hadisin bazı rivayetlerinde, Hz. Peygamber'e bir salât getirene, Cenâb-ı Hakk'ın on defa merhamet edeceği müjdesine ilâveten, *o kimsenin on günahının bağışlanacağı, mânevî mertebesinin on derece daha yükseltileceği* de haber verilmektedir (Nesâî, Sehv 55).

Ashâb-ı kirâm'dan Ebû Talha el-Ensârî'nin anlattığına göre, bir gün Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* mütebessim bir çehreyle ashâb-ı kirâmın yanına geldi ve Cebrâil *aleyhisselâm*'ın kendisine şu müjdeyi getirdiğini haber verdi:

“Muhammed! Ümmetinden biri sana bir salât getirdiğinde benim onun günahlarının bağışlanması için on defa istiğfâr etmem, o kimsenin sana bir selâm getirmesi halinde de benim ona on selâm vermem seni sevindirmez mi?” (Nesâî, Sehv 55).

Hz. Peygamber’e salâtü selâm getirmek hem Allah’ın rahmetini hem de meleklerin dua ve istiğfârını kazanmaya vesile olduğuna göre, bu imkânı ve fırsatı iyi değerlendirmek gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber’e salâtü selâm getirmek, Allah’ın rahmetini ve rızâsını kazanmaya vesiledir.

2. Bu sebeple her fırsatta Resûl-i Ekrem Efendimiz’e salâtü selâm getirilmelidir.

1401- وعن ابن مسْعُودٍ رضي اللَّهِ عنْهُ أنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « أَوْلى النَّاسِ بي يوْمَ الْقِيامةِ أَكْثَرُهُم عَليَّ صلاةً » رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ .

1401. İbni Mes’ûd *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Kıyâmet gününde insanların bana en yakın olanları, bana en çok salât ü selâm getirenleridir.”

Tirmizî, Vitir 21

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz’e çokça salâtü selâm getirebilmek için onu çok sevmek gerekir. Zira insan sevdiğini dilinden düşürmez; onu her fırsatta anar. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i anıp yâdetmenin özel bir usûlü vardır. O da, güzelim adı zikredilince, “Allahümme salli alâ Muhammed” veya “Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed” yahut “sallallahu aleyhi ve sellem” demektir.

Resûlullah Efendimiz’in dindeki ve Allah katındaki yerini ve önemini gerektiği şekilde kavrayamayanlar, ben Allah’ı daha çok seviyor ve her fırsatta O’nu anıyorum; ayrıca Hz. Peygamber’i anmaya ne gerek var? diye düşünebilirler. İnsanın en fazla sevip sayması gereken şüphesiz Allah Teâlâ’dır. Ona beslenecek muhabbeti ve hürmeti bir başka muhabbet ve hürmetle kıyaslamak elbette mümkün değildir. Bununla beraber Allah Teâlâ Resûl-i Ekrem’ine beslenecek sevgi ve saygının önemini Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle anlatmaktadır:

“Ey Resûlüm! İnsanlara de ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız, bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve suçlarınızı bağışlasın” [Âl-i İmrân sûresi (3), 31].

Allah katında böylesine üstün yeri olan bir Peygamber, elbette sevilmeye, sayılmaya ve her fırsatta anılmaya lâyık bir kimsedir.

Konumuzun başındaki âyet-i kerîmede gördüğümüz üzere ona salât ü selâm getirmemizi Allah Teâlâ istemektedir. Şu hale göre Peygamber *aleyhisselâm*’a salât ü selâm getirmek farzdır. Acaba ona ne kadar zamanda bir salât ü selâm getirilirse bu görev ifa edilmiş olur? **Âlimler, bir müslümanın ömründe en az bir defa salât ü selâm getirmesinin farz olduğunu kabul etmişlerdir.** Bazı âlimler, Resûl-i Ekrem Efendimiz’in **adının her anılışında**, onu anan ve güzel adını duyan herkesin salât ü selâm getirmesinin farz olduğunu belirtmişlerdir. Bazı âlimler ise, **bir mecliste bir çok defa anılsa bile, ona bir defa salât ü selâm getirmenin yeterli olacağını** söylemişlerdir. Adının her anılışında salât ü selâm getirmek en uygun davranıştır. Büyük fakîh ve muhaddis **Tahâvî** de (ö. 321/933) bu görüştedir.

Şöhretli hadis âlimi İbni Hibbân, bu hadisi değerlendirirken, Hz. Peygamber’e en fazla salât ü selâm getirenlerin, meslekleri icabı ehl-i hadîs olduğunu söylemekte, kıyâmet gününde Resûlullah’ın sevgisini ve şefâatini herkesten çok onların kazanacağını ifade etmektedir. Biz de sevgili kardeşlerimize, hadisleri ve hadisle ilgili kitapları çok okumalarını tavsiye eder, Resûlullah Efendimiz’in sevgi ve şefâatine nâil olmalarını niyâz ederiz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber'e âhirette en yakın, şefaatine en lâyık kimseler, ona en çok salâtü selâm getirenlerdir.

2. İnsan bu bulunmaz fırsatı kaçırmamak için ona her zaman salâtü selâm getirmeye çalışmalıdır.

1402- وعن أوسِ بن أوسٍ ، رضي اللَّه عنْهُ قال : قالَ رسولُ اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّ مِن أَفْضلِ أيَّامِكُمْ يَوْمَ الجُمُعةِ ، فَأَكْثِرُوا عليَّ مِنَ الصلاةِ فيه ، فإنَّ صَلاتَكُمْ معْرُوضَةٌ علَيَّ » فقالوا : يا رسول اللَّه ، وكَيْفَ تُعرضُ صلاتُنَا علَيْكَ وقدْ أرَمْتَ ؟، يقولُ :بَلِيتَ ،قالَ:«إنَّ اللَّه حَرم على الأرْضِ أجْساد الأنْبِياءِ » .

رواهُ أبو داود بإسنادٍ صحيحِ .

1402. Evs İbni Evs *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **"Günlerinizin en faziletlisi cuma günüdür. Bu sebeple o gün bana çokça salâtü selâm getiriniz; zira sizin salâtü selâmlarınız bana sunulur"** buyurunca, ashâb-ı kirâm:

- Yâ Resûlallah! Vefat ettiğin ve senden hiçbir eser kalmadığı zaman salâtü selâmlarımız sana nasıl sunulur? diye sordular.

Bunun üzerine Peygamber *aleyhisselâm*:

- **"Allah Teâlâ peygamberlerin bedenlerini çürütmeyi toprağa haram kıldı"** buyurdu.

Ebû Dâvûd, Salât 201, Vitir 26. Ayrıca bk. Nesâî, Cum`a 5; İbni Mâce, İkamet 79, Cenâiz 65

Açıklamalar

Allah katında birbirinden değerli ve hayırlı zaman dilimleri vardır. Yılın en hayırlı günü **arefe günü**, haftanın en hayırlı günü **cuma günü**, ayların en hayırlısı ise **ramazan ayı**dır.

Resûl-i Ekrem Efendimiz cuma gününün faziletinden bahsederek *"Üzerine güneş doğan en hayırlı gün cuma günüdür"* buyurmuştur (bk. 1149 numaralı hadis). Demek oluyor ki, bu mübarek zaman dilimi, diğer günlere nazaran Allah katında özel bir öneme sahiptir. Günlük hayatımızdan da bildiğimiz gibi, insan hayatında özel günlerin ayrı bir yeri, bu günlerde sunulan hediyelerin büyük bir değeri vardır. Bizim salât ü selâmlarımız Resûl-i Ekrem Efendimiz'e sunduğumuz birer hediye demektir. Şu halde bu hediyeleri, Peygamber-i Zîşân Efendimiz'e, *üzerine güneş doğan en hayırlı günde* sunacak olursak, hediyemiz daha bir değer kazanacak, Efendimiz onları daha büyük bir hoşnutlukla kabul edecektir.

Bizim **salâtü selâmlarımızı Resûlullah Efendimiz'e kim sunar?** 1450 numaralı hadiste de görüleceği üzere, Allah Teâlâ'nın yeryüzünü dolaşan ve özellikle zikredenleri arayan melekleri vardır. Bunların bir kısmının görevi, Resûlullah'a salâtü selâm getirenleri tesbit etmek ve onların selâmını Peygamber-i Zîşân Efendimiz'e götürüp sunmaktır (Nesâî, Sehv 46; Dârimî, Rikak 58; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, I, 387, 441, 452).

Peygamber *aleyhisselâm* kendisine sunulan salâtü selâmı nasıl duyar? Hadisimizin devamı bu soruya cevap teşkil etmektedir. O da peygamberlerin vücutlarının, Allah Teâlâ'nın onlara olan ikramı sebebiyle çürümemesidir. Peygamberlerin vücutlarının çürümemesi şüphesiz bir mûcizedir. Ümmeti kabrinin başında salâtü selâm getirirse, bunu bizzat duyar ve selâma cevap verir. Uzaktaki bir ümmeti Peygamber *aleyhisselâm*'a **"Allahümme salli alâ Muhammed'in ve alâ âli Muhammed"** veya **"sallallahu aleyhi ve sellem"** diye salâtü selâm gönderdikçe, bu hediye kendisine sunulur. O da bu hediyeyi alıp kabul ederek onu gönderen ümmetinden memnun olur.

Bu hadîs-i şerîfin ilk kısmı Cuma Gününün Fazileti bahsinde 1160 numarayla geçmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ peygamberlerin vücutlarını yiyip tüketmeyi yeryüzüne yasakladığı için onların bedenleri çürümez.

2. Peygamber Efendimiz'e gönderilen salâtü selâmlar ona sunulur. O da bu selâmları alır.

3. Cuma günü diğer günlerden daha faziletli bir gündür. Bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz’e göndereceğimiz salât ü selâmları daha çok cuma günü göndermeli ve böylece daha çok sevap kazanmalıyız.

1403- وعنْ أبي هُريْرةَ رضي اللَّه عنهُ قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « رَغِم أنْفُ رجُلٍ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ علَيَّ » رواهُ الترمذي وقالَ : حديثٌ حسنٌ .

1403. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Yanında adım anıldığı halde bana salâtü selâm getirmeyen kimse perişan olsun.”

Tirmizî, Daavât 101

Açıklamalar

Konumuzun daha önce geçen hadislerinde açıklandığı üzere, Allah Teâlâ’nın ve meleklerin bile kendisine salâtü selâm getirdiği, hatta Cenâb-ı Hakk’ın **“Ona siz de salât ü selâm getirin!”** buyurduğu Peygamber *aleyhisselâm*’ın adını duyup da **“Allahümme salli alâ Muhammed”** veya **“sallallahu aleyhi ve sellem”** demeyen bir kimsenin durumunu anlamak zordur. Müslüman olduğunu söyleyen bir kimsenin, İslâm toplumlarında canlı bir şekilde yaşayan bu âdeti daha önce duymaması, bilmemesi mümkün değildir. Bildiği halde yapmaması ise anlaşılacak ve izah edilecek gibi değildir. Halbuki bir insan, yukarıda dörder kelimeden meydana geldiğini gördüğümüz salâtü selâm şekillerinden birini söylemekle en azından on sevap kazanacaktır. Allah Teâlâ dilerse, şüphesiz onun mükâfatını yüzlerce kat fazlasıyla da verir. Yanında Peygamber *aleyhisselâm*’ın adı anıldığı halde, böyle bir sevabı önemsemediği veya Peygamber’ine duyması gereken saygıyı duymadığı için ona salât ü selâm getirmeyen kimsenin mânevî sorumluluğu şüphesiz

çok büyüktür. 1405 numaralı hadiste görüleceği üzere Resûl-i Ekrem Efendimiz böyle bir kimseyi “cimri” diye nitelemektedir.

Peygamber’ine salâtü selâm getirmeyen bir kimse de, yukarıdaki hadiste buyurulduğu üzere perişan olmayı, burnu yere sürtülmeyi, yani hem insanlar hem de Allah katında değersiz ve önemsiz biri olmayı haketmiş demektir.

Bazı âlimler bu ifadeye bakarak, Peygamber *aleyhisselâm*’ın adı her anıldıkça ona salâtü selâm getirmenin farz olduğu sonucunu çıkarmışlar, bazıları da bir mecliste bir defa salâtü selâm getirmenin yeterli olacağını, yani insanı sorumluluktan kurtaracağını söylemişlerdir.

Bu hadîs-i şerîfin devamı şöyledir: *“Ramazân-ı şerife girip de bu ay çıkmadan kendini Cenâb-ı Hakk’a bağışlatamayan kimse perişan olsun. Anne ve babası yaşlılık günlerini yanında geçirip de (onları hoşnut ederek) cennete giremeyen kimse perişan olsun”* (Tirmizî, Daavât 101).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber *aleyhisselâm*’ın adını duyan bir kimse ona salâtü selâm getirmelidir.

2. Bazı âlimlere göre Peygamber Efendimiz’in adı her anıldıkça ona salâtü selâm getirmek farzdır.

1404- وعنهُ رضي اللَّه عنْهُ قال : قالَ رَسُولُ اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَجْعلُوا قَبْرِي عِيداً ، وَصلُّوا عَلَيَّ ، فَإنَّ صَلاتَكُمْ تَبْلُغُني حيْثُ كُنْتُمْ » رواهُ أبو داود بإسناد صحيح .

1404. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Kabrimi bayram yeri haline çevirmeyiniz. Bana salâtü selâm getiriniz. Zira nerede olursanız olun sizin salâtü selâmınız bana ulaşır.”

Ebû Dâvûd, Menâsik 97

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin baş tarafında Efendimiz'in üç kelimelik bir tavsiyesi daha yer almakta ve: *"Evlerinizi kabirlere benzetmeyiniz"* buyurmaktadır. 1020 numarayla daha önce geçtiği üzere bunun mânası, evinizde Kur'an okuyunuz, namaz, özellikle nâfile namaz kılınız. Şayet böyle yapmazsanız, siz artık hiçbir ibadet yapamayan ölülere benzersiniz; evlerinizi de kabristana benzetirsiniz, demektir. Çünkü Resûlullah Efendimiz'in buyurduğu üzere *"İçinde Allah'ın anıldığı ev ile Allah'ın anılmadığı evin farkı diriyle ölünün farkı gibidir"* (bk. 1437 numaralı hadis).

Peygamber Efendimiz'in *"Kabrimi bayram yeri haline getirmeyiniz"* buyurmak suretiyle bize birkaç hususu hatırlattığı söylenebilir:

Bayram yerleri gülüp eğlenilen, şenlik yapılan yerlerdir. Resûl-i Ekrem Efendimiz kabrinin etrafında, bayram yerindeymiş gibi merâsim ve şenlik yapılmasını doğru bulmamakta, kabirlerin insana âhireti hatırlatacağı gerçeğinden hareketle, kendi kabrinin başında da mânevî bir havaya girilmesini, onun huzurundaymış gibi davranılmasını tavsiye etmekte dir.

Kabr-i saâdetinin bayram yeri haline getirilmemesi tavsiyesinin bize hatırlattığı diğer bir husus da şu olabilir: Bayramlar yılda iki defa gelir. Resûl-i Ekrem Efendimiz kabr-i şerifinin arada bir değil, mümkün olduğu kadar fazla ziyaret edilmesini istemektedir. Bu iki hususu bir arada düşünmek de mümkündür. Şayet düğüne, bayrama gider gibi rengârenk elbiseler giyerek yılda bir iki defa kabr-i saâdet ziyaret edilirse, o mübarek makamı ziyaret etmekten alınacak mânevî haz ve ibret alınmaz, duyulacak huzur duyulmaz olur. O takdirde bu ziyaret bir nevi merâsim haline gelebilir ve Resûl-i Ekrem'in *"Allahım! Kabrimi puthâne haline getirme!"* (Mâlik, *Muvatta'*, Kasru's-salât fi's-sefer 85; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 246) diyerek Allah'a sığındığı kötü hal gerçekleşmiş olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber'in kabri bir bayram havası içinde değil, mânevî bir hava içinde saygıyla ve üstün bir edeple ziyaret edilmeli, orada asla gürültü yapılmamalıdır.

2. Medine’de ve civarında yaşayanlar, Resûl-i Kibriyâ’yı sık sık ziyaret etmeli, uzakta bulunanlar ise fırsat buldukça o mübarek diyara gitmelidir.

3. Salâtü selâmlarımız hiç bekletilmeden Resûl-i Ekrem Efendimiz’e iletildiği için her fırsatta ona salavât getirerek saygı ve bağlılığımızı sunmamız gerekir.

1405- وعنهُ أنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « ما مِنْ أحد يُسلِّمُ علَيَّ إلاَّ ردَّ اللَّه علَيَّ رُوحي حَتَّى أرُدَّ عَليهِ السَّلامَ » . رواهُ أبو داود بإسناد صحيحٍ .

1405. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Bir kimse bana salâtü selâm getirdiği zaman, onun selâmını almam için Allah Teâlâ ruhumu iade eder.”

Ebû Dâvûd, Menâsik 96. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 527

Açıklamalar

Bu hadisi ilk bakışta kavramak kolay değildir. 1402 numarayla okuduğumuz hadîs-i şerîf, bu konuda bize yardımcı olacaktır.

Peygamber Efendimiz *günlerin en faziletlisi olan cuma günü kendisine çokça salâtü selâm getirilmesini isteyip de, sizin salâtü selâmlarınız bana sunulur*, buyurduğu zaman ashâb-ı kirâm:

- Yâ Resûlallah! Vefat ettiğin ve artık senden hiçbir eser kalmadığı zaman salâtü selâmlarımız sana nasıl sunulur? diye sormuşlardı. Bunun üzerine Peygamber *aleyhisselâm*:

- *"Allah Teâlâ peygamberlerin bedenlerini çürütmeyi toprağa haram kıldı"* buyurmuştu.

Peygamberlerin ölümden sonraki hayatları nasıl bir hayattır, sorusuna doyurucu bir cevap vermemiz mümkün değildir. Bununla beraber şehidler hakkındaki âyetleri düşündüğümüz zaman bu soruya zihnimizde bir ölçüde çözüm bulabiliriz. Cenâb-ı Mevlâ **“Allah yolunda öldürülenlere ‘ölüler’ demeyiniz. Bilakis onlar diridirler, lakin siz**

anlamazsınız” buyurmaktadır [Bakara sûresi (2), 154]. Bir başka âyet bu konuda biraz daha bilgi vermektedir: **“Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Allah’ın lutuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde Rableri yanında bol bol nimetler içindedirler”** [Âli İmrân sûresi (3), 169-170]. Şehidleri ölü değil diri saymamız gerekeceğine göre, Cenâb-ı Hakk’ın insanların en seçkini olan Resûl-i Ekrem Efendimiz’in mübarek ruhunu, ümmetinin salâtü selâmına cevap vermek üzere iade ettiğine inanmak hiç de zor olmamalıdır.

Ümmetinin gönderdiği salâtü selâm’a karşılık vermek üzere Allah Teâlâ’nın iade ettiği şeyin Efendimiz’in ruhu mu, yoksa bazı âlimlerin ileri sürdüğü gibi konuşma ve cevap verme özelliği mi olduğu üzerinde kafa yormak da bizi bir sonuca götürmez. Önemli olan, ümmet-i Muhammed’in getirdiği salâtü selâmların Efendimiz’e ulaşması, onun da buna cevap vermesidir. Bunun nasıl gerçekleştiği o kadar da önemli değildir.

Dünya hayatında kendisine saygı duyduğumuz bir insanın bize itibar göstermesi, verdiğimiz veya gönderdiğimiz selâmı alması bizi ne kadar sevindirir! Gönderdiğimiz selâmı almak suretiyle bizi şereflendiren zâtın Peygamber Efendimiz olduğu tasavvur edilince, bu bizim için ne büyük saâdet olur! Onun pâk ruhuna sunulan salavât-ı şerîfelerin bizzat kendisi tarafından alındığını bilmek, bu nâçiz ümmet için şereflerin en büyüğü, bahtiyarlıkların en yücesidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kabrinde bizim bilmediğimiz bir hayata sahiptir.

2. Mübarek ruhuna sunulan salâtü selâmları bizzat alması, ümmeti için en büyük şereftir.

3. Rahmet Peygamberi tarafından salâtü selâmına karşılık verilmek gibi büyük bir fırsat kaçırılmamalıdır.

1403- وعن علِيٍّ رضي اللَّه عنْهُ قال : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « الْبخِيلُ من ذُكِرْتُ عِنْدَهُ ، فَلَم

يُصَلِّ علَيَّ » . رواهُ الترمذي وقالَ : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1406. Ali *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cimri, yanında adım anıldığı halde bana salâtü selâm getirmeyen kimsedir."

Tirmizî, Daavât, 101. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, I, 201

Açıklamalar

Tükenir korkusuyla malını harcamayan kimseye cimri denir. Yaygın olan anlayış budur. Bu anlamdaki cimriden daha kötü olanı ise, Allah'ın Resûlü'nün ifadesiyle, yanında Peygamber *aleyhisselâm*'ın adı anıldığı halde ona salâtü selâm getirmeyen kimsedir. Hadisin bazı rivayetlerine göre Resûl-i Ekrem Efendimiz, adını duyduğu halde kendisine salâtü selâm getirmeyen kimseyi **"büsbütün cimri"** diye nitelemiştir. Çünkü bu kimse, Cenâb-ı Hakk'ın **"Allah ve melekleri Peygamber'e çok salavât getirirler. Ey mü'minler! Siz de ona çokça salât ve selâm getirin"** [Ahzâb sûresi (33), 56] emrine uymamış, boynuna borç olan bir görevi yerine getirmemiş ve böylece Rabbi'nin emri karşısında cimri durumuna düşmüştür. Ayrıca böyle bir kimse sadece Rabbi'ne değil kendine karşı da cimrilik yapmıştır.

Zira Resûlullah'a salâtü selâm getirmek suretiyle kazanacağı mânevî ecre önem vermemiş, kendini elde edeceği büyük bir sevaptan mahrum bırakmış ve bu suretle Peygamber Efendimiz'in buyurduğu gibi **"büsbütün cimri"** olup çıkmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber *aleyhisselâm* mü'minlerin ebedî saâdeti kazanmalarına vesile olduğu için ümmetinin ona karşı çeşitli görevleri vardır. Bunlardan biri de, adı duyulduğu zaman kendisine salavât getirmektir.

2. Cimrinin en fenası, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in buyurduğu gibi, yanında Resûlullah'ın adı anıldığı halde ona salât ü selâm getirmeyen kimsedir.

1407- وعنْ فَضَالَةَ بنِ عُبَيْدٍ ، رضي اللّه عَنْهُ ، قال : سمِع رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم رَجُلاً يدْعُو في صلاتِهِ لَمْ يُمَجِّدِ اللَّه تَعالى ، وَلَمْ يُصلِّ عَلى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فقال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « عَجِلَ هذا » ، ثمَّ دعَاهُ فقال لهُ أوْ لِغَيْرِهِ : إذا صلَّى أحَدُكُمْ فليبْدأْ بِتَحْمِيدِ ربِّهِ سُبْحانَهُ والثَّنَاءِ علَيهِ ، ثُمَّ يُصلي عَلى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ثُمَّ يدْعُو بَعدُ بِما شاءَ » .

رواهُ أبو داود والترمذي وقالا : حديثٌ حسن صحيحٌ .

1407. Fedâle İbni Ubeyd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namazdan sonra Allah’a hamd etmeden, Peygamber *aleyhisselâm*’a salâtü selâm getirmeden dua eden bir adamı işitti. Bunun üzerine:

“Bu adam acele etti” buyurdu. Sonra o adamı yanına çağırdı. Ona veya bir başkasına şöyle buyurdu: **“Biriniz dua edeceği zaman önce Allah Teâlâ’ya hamdü senâ etsin, sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e salâtü selâm getirsin. Daha sonra da dilediği şekilde dua etsin.”**

Ebû Dâvûd, Vitir 23. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 65; Nesâî, Sehv 48

Açıklamalar

Bir gün Resûlullah Efendimiz ashâb-ı kirâm ile birlikte Mescid-i Nebevî’de otururken içeri bir adam girdi. Hadisimizin bir başka rivayetinden öğrendiğimize göre, adını bilemediğimiz bu zât yalnız başına namaz kıldıktan sonra **“Allahümmağfir lî verhamnî**: *Allahım beni bağışla ve bana merhamet et”* diye dua etmeye başladı. Halbuki her işin olduğu gibi duanın da bir âdâbı ve usûlü vardı. Kendisinden bir şey istenecek, yardımı niyâz edilecek olan Cenâb-ı Hakk’a saygısını sunmak, O’nu lâyık olduğu şekilde hamdü senâ etmek, O’nun huzurunda kendisine şefâat

edecek olan Peygamber-i Zîşân’a salavât getirmek gerekirdi. Bu sebeple Allah'ın Resûlü o zâtın acele ettiğini söyledi ve ashâbına nasıl dua etmeleri gerektiğini öğretmek için bu fırsatı değerlendirmek istedi. Yanına çağırdığı o sahâbîye veya o yanında otururken diğer ashâbına hitaben yukarıdaki sözlerini söyledi.

Namazdan sonra veya diğer zamanlarda Allah’a dua edecek kimse duasına **el-Hamdü lillâhi Rabbi’l-âlemîn ve’s-salâtü ve’s-selâmü alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihî ve sahbihî ecmaîn** diye veya buna benzer bir hamdele ve salvele ile başlamalıdır. Nitekim bir defasında Resûl-i Ekrem Efendimiz sahâbîlerden birinin Allah’a hamd ve Resûlü’ne salât getirerek duaya başladığını gördü. Onu takdir ederek **“Ey namaz kılan zât! Dua et, duan kabul olunur”** buyurdu (Tirmizî, Daavât 65).

Müslümanlar hayatı ve yaşama biçimini olduğu kadar dua ve ibadeti de Allah'ın Resûlü’nden öğrenirler ve böylece her şeyi âdâbına ve usûlüne uygun olarak yapmaya gayret ederler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Duayı Resûlullah Efendimiz’in öğrettiği gibi yapmaya çalışmalıdır.

2. Duaya önce Allah’a hamdederek başlamalı, sonra Allah'ın Resûlü’ne salâtü selâm getirmelidir.

3. Daha sonra Allah Teâlâ’dan isteyeceği şeyleri söylemeli, en sonra yine Allah’a hamd ederek, meselâ **“âmîn ve’l-hamdü lillâhi Rabbi’l-âlemîn”** diyerek duayı bitirmelidir.

1408- وعن أبي محمد كَعبِ بن عُجرَةَ ، رضي اللَّه عنْهُ ، قال : خَرج علَيْنَا النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقُلْنا : يا رسولِ اللَّه ، قَدْ عِلِمْنَا كَيْف نُسلِّمُ عليْكَ فَكَيْفَ نُصَلِّي علَيْكَ ؟ قال : «قُولُوا : اللَّهمَّ صَلِّ على مُحمَّدٍ ، وَعَلى آلِ مُحمَّد ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلى آلِ إبْرَاهِيمَ ، إنَّكَ حمِيدٌ مجيدٌ . اللهُمَّ بارِكْ عَلى مُحَمَّد ، وَعَلى آلِ مُحَمَّد ، كما بَارَكْتَ على آلِ إبْراهِيم ، إنَّكَ حميدٌ مجيدٌ » .متفقٌ عليهِ .

1408. Ebû Muhammed Kâ‘b İbni Ucre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir gün Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* yanımıza gelmişti. Kendisine:

- Yâ Resûlallah! Sana nasıl selâm vereceğimizi öğrendik, sana nasıl salavât getireceğiz? diye sorduk. O da şöyle buyurdu:

- ***“Allâhümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed, kemâ salleyte alâ âli İbrâhîm, inneke hamîdün mecîd. Allâhümme bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed, kemâ bârekte alâ âli İbrâhîm, inneke hamîdün mecîd***: *Allahım! İbrâhim’in âline rahmet ettiğin gibi Muhammed’e ve âline de rahmet et. Şüphesiz sen övülmeye lâyık ve yücesin. Allahım! İbrâhim’in âline hayır ve bereket lutfettiğin gibi Muhammed’e ve âline de hayır ve bereket ihsan et. Şüphesiz sen övülmeye lâyık ve yücesin,* **deyiniz.”**

Buhârî, Daavât 32, Tefsîru sûre (33), 10; Müslim, Salât 66. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 179; Tirmizî, Vitir 20; Nesâî, Sehv 51; İbni Mâce, İkâme 25

Kâ‘b İbni Ucre

Medineli sahâbîlerden olup Bey‘atürrıdvân’da bulunan bahtiyarlardandır. Büyük sahâbîlerden Ubâde İbni’s-Sâmit’in dostu olmasına rağmen henüz İslâmiyet’i kabul etmemişti. Bir gün Ubâde radıyallahu anh onu gözetledi ve evden ayrıldığını görünce gidip putunu kırdı. Kâ‘b eve gelip de putunun parçalanmış olduğunu görünce çok öfkelendi. Gazapla evinden çıkıp Ubâde’nin yanına giderken durumunu bir daha düşündü. Kararını değiştirdi ve arkadaşının yanına giderek İslâmiyet’i kabul etti.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in vefatından sonra Kûfe’ye yerleşen Kâ‘b, hicrî 51 veya 53 yılında 75 veya 77 yaşında iken Medine’de vefat etmiş, kendisinden 47 hadis rivayet edilmiştir.

Allah ondan razı olsun.

1410 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1409- وعنْ أبي مسْعُود الّبدْريِّ ، رضي اللّه عنْهُ ، قالَ : أَتاناَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وَنَحْنُ في مَجْلِس سعد بنِ عُبَادَةَ رضي اللَّه عنهُ ، فقالَ لهُ بَشِيرُ بْنُ سعدٍ : أمرَنَا اللَّه أنْ نُصلِّي علَيْكَ يا رسولَ اللَّهِ ، فَكَيْفَ نُصَّلي علَيْكَ ؟ فَسكَتَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، حتى تَمنَّيْنَا أنَّه لمْ يَسْأَلْهُ ، ثمَّ قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قولُوا : اللَّهمَّ صلِّ عَلى مُحَمَّدٍ ، وَعَلى آلِ مُحمَّدٍ ، كما صليْتَ على آل إِبْراهِيم ، وَبارِكْ عَلى مُحَمَّد ، وعَلَى آلِ مُحمَّد ، كما بَاركْتَ عَلى آل إبْراهِيم ، إنكَ حمِيدٌ مجِيدٌ ، والسلام كما قد عَلِمتم » رواهُ مسلمٌ .

1409. Ebû Mes'ûd el-Bedrî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Biz Sa'd İbni Ubâde *radıyallahu anh* ile birlikte otururken Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yanımıza geldi. Beşîr İbni Sa'd ona:

- Yâ Resûlallah! Allah Teâlâ sana salavât getirmemizi emretti. Sana nasıl salâtü selâm getireceğiz? diye sordu.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sükût buyurdu. Sükûtun uzaması sebebiyle biz içimizden, keşke sormasaydı, diye geçirdik. Sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- ***"Allâhümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed, kemâ salleyte alâ âli İbrâhîm, ve bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed, kemâ bârekte alâ âli İbrâhîm, inneke hamîdün mecîd*****:** *Allahım! İbrâhim'in âline rahmet ettiğin gibi Muhammed'e ve âline de rahmet et. Allahım! İbrâhim'in âline hayır ve bereket lutfettiğin gibi Muhammed'e ve âline de hayır ve bereket ihsan et. Şüphesiz sen övülmeye lâyık ve yücesin,* **deyiniz. Selâm ise bildiğiniz gibidir."**

Müslim, Salât 65. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru sûre (33), 23

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

1410- وعَنْ أبي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ ، رضي اللّه عنهُ ، قالَ : قَالُوا يا رسول اللَّه كَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْكَ ؟ قالَ : « قولُوا : اللَّهُمَّ صلِّ على مُحمِّدٍ ، وعَلى أزْواجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ ، كما صَلَّيْتَ على إبْراهِيمَ ، وبارِكْ عَلى مُحَمَّدٍ ، وعَلى أَزْوَاجِهِ وذُرِّيَّتِهِ ، كما بارَكتَ على إبْراهِيم ، إِنَّكَ حمِيدٌ مجِيدٌ » متفقٌ عليهِ .

1410. Ebû Humeyd es-Sâ'idî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Ashâb-ı kirâm:

- Yâ Resûlallah! Sana nasıl salavât getireceğiz? diye sordular. Şöyle buyurdu:

- ***"Allâhümme salli alâ Muhammedin ve alâ ezvâcihî ve zürriyyetihî kemâ salleyte alâ İbrâhîm, ve bârik alâ Muhammedin ve alâ ezvâcihî ve zürriyyetihî kemâ bârekte alâ İbrâhîm, inneke hamîdün mecîd***: *Allahım! İbrâhim'in âline rahmet ettiğin gibi Muhammed'e, hanımlarına ve zürriyetine de rahmet et. İbrâhim'e hayır ve bereket lutfettiğin gibi Muhammed'e, hanımlarına ve zürriyetine de hayır ve bereket ihsan et. Şüphesiz sen övülmeye lâyık ve yücesin,* **deyiniz."**

Buhârî, Enbiyâ 10, Daavât 33; Müslim, Salât 69. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 179; Nesâî, Sehv 54; İbni Mâce, İkâme 25

Açıklamalar

Ashâb-ı kirâm, **et-Tahiyyâtü** duasını öğrenirken, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ***"es-Selâmü aleyke eyyühe'n-nebiyyü ve rahmetullâhi ve berekâtüh"*** diye **selâm** edileceğini de öğrenmişlerdi. Ahzâb sûresindeki (33/56) **"Ey mü'minler! Resûlullah'a çokça salât ve selâm getirin"** âyeti nâzil olunca, Peygamber *aleyhisselâm*'a başvurarak nasıl salât getirileceğini öğrenmek istediler. İkinci hadisten öğrendiğimize göre Resûl-i Ekrem Efendimiz kendisine bu sual sorulduğu zaman sükût buyurdu. Ya âdeti üzere o konuda vahiy gelmesini bekledi veya bu suâle en uygun cevabı verebilmek için düşünme ihtiyacını hissetti. Sükûtun uzaması, Resûlullah'ı yorup üzdüklerini zanneden sahâbîleri endişeye sevketti ve keşke bu sual

sorulmasaydı, Resûlullah Efendimiz de üzülmeseydi diye düşündüler. Çok geçmeden Allah'ın Resûlü yukarıdaki üç hadiste üç değişik rivayetini gördüğümüz ve daha başka rivayetlerini de bildiğimiz salavâtı tavsiye buyurdu.

1408 numaralı hadisteki salavât şekline, hem " Allâhümme salli" hem de "Allâhümme bârik" okunurken ***"ve alâ âli İbrâhîm"*** kısmının eklenmesiyle, Hanefîler'in okumayı tercih ettikleri, *Sahîh-i Buhârî'*deki (Enbiyâ 10) salavât şekli elde edilmiş olur.

Hadîs-i şerîflerde geçen **"İbrâhim'in âli"**, **"Muhammed'in âli"** ifadelerine gelince; bir kimsenin âli, onun soyu, ailesi, taraftarları, dost ve arkadaşları, temsil ettiği fikirlere bağlı zümreler anlamına gelmektedir. **Âl-i Nebî**, **Âl-i Resûl** ifadeleri de Âl-i Muhammed anlamına gelmektedir.

Yukarıda okuduğumuz salâtü selâmlarda geçen Âli Muhammed'in ne mânaya geldiği hususunda iki görüş vardır. Birinciye göre, Âl-i Muhammed, soy itibariyle Hz. Peygamber'e en yakın kimseler olup kendilerine zekât verilmesi haramdır. Zira onların zekât alması, hem kendilerini rencide edebilir hem de toplumda onlara duyulan saygıyı sarsabilir. İkinci görüşe göre Âl-i Muhammed, dinî bakımdan Hz. Peygamber'e tâbi olanlardır.

Yani Hulefâ-yi Râşidîn, ashâb-ı kirâm ve daha sonra gelen müslümanlar Âl-i Muhammed'dir. Zira asıl yakınlık soy yakınlığı değil, inanç ve fikir yakınlığıdır. Âl-i Muhammed'e kimlerin girdiği hususunda mezheplerin farklı görüşleri vardır. "Hz. Peygamber'in Ehl-i Beytine Saygı ve Onların Üstünlükleri" bahsinde bulunan 347 numaralı hadisin açıklamasında Resûlullah'ın Ehl-i beyt'i konusunda bilgi verilmiştir.

Burada, namazlarda tahiyyattan sonra salavât getirmenin İmâm Şâfiî ve Ahmed İbni Hanbel'e göre farz, Hanefîler'e göre sünnet olduğunu da belirtelim.

Niçin Salâtü Selâm Getiriyoruz?

Resûlullah Efendimiz'e salât ü selâm getirmeye bizi teşvik eden birkaç sebep vardır. Bunlardan biri, kâinâtın tek sahibinin onu rahmetiyle, rızâ ve hoşnutluğu ile yüceltmesi, yani ona salavât getirmesidir. Bir diğer sebep,

bütün meleklerin ona dua ve istiğfâr ederek saygılarını sunmaları, yani ona salavât getirmeleridir. Bu gerçekleri Kur'ân-ı Kerîm'den öğreniyoruz. Onu hem Cenâb-ı Hakk'ın hem de meleklerin böylesine yücelttiğini görünce, kendisine salâtü selâm getirmenin bir görev olduğunu anlıyoruz. Ayrıca bizi karanlıktan aydınlığa çıkarmasına, bize kurtuluş yolunu göstermesine karşı minnet ve şükranımızı arzetmek için bu görevi daha büyük bir arzu ve iştiyakla yerine getiriyoruz. Hele bir de Yüce Rabbimiz'in bize **"Ona siz de salâtü selâm getirin"** buyurduğunu öğrenince hem namazlarımızda hem mübarek adının anıldığını duyduğumuzda hem de sevgi ve saygımızı arzetmek istediğimizde kendisine salavât getiriyoruz.

Efendimiz'e salâtü selâm getirirken Cenâb-ı Hakk'a şöyle dua etmiş oluyoruz:

"Yâ Rabbî! Resûl-i Ekrem'inin nâmını, şânını hem dünya hem de âhirette yüce kıl. Onun getirdiği İslâm Dini'ni bütün cihana yay ve bu dini dünya durdukça yaşat. Ona âhirette ümmetine şefaat etme hakkı ver ve kendisine sayısız sevap ihsan eyle!"

Salât ü selâm böylesine derin mânalar ihtiva ettiğine ve faydası hem bize hem de bütün müslümanlara ulaştığına göre, salât ü selâm getirme hususunda kesinlikle cimrilik etmemeliyiz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Namazda tahiyyâtı okuduktan sonra, yukarıda örneklerini gördüğümüz veya hadis kitaplarında daha başka şekilleri de bulunan salavât hadislerinden biri okunmalıdır.
2. Herhangi bir yerde Peygamber *aleyhisselâm*'ın adı anılınca veya ona salâtü selâm göndermek istendiğinde Efendimiz'in öğrettiği salavât şekillerinden biri okunmalıdır.
3. Ashâb-ı kirâmın, bilmedikleri hususları Peygamber Efendimiz'e sorup öğrendikleri yukarıdaki hadislerin her birinde görülmektedir.

كتاب الأذكار

244- باب فضل الذكر والحثِّ عليه

ALLAH’I ZİKRETMENİN FAZİLETİ VE ZİKRE TEŞVİK

Âyetler

تْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاء وَالْمُنكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ [45]

1. **“Allah’ı zikretmek en büyük ibadettir.”**

Ankebût sûresi (29), 45

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُواْ لِي وَلاَ تَكْفُرُونِ [152]

2. “Siz beni anın ki, ben de sizi anayım.”

Bakara sûresi (2), 152

Zikir, hatırlayıp anmak demektir. İnsan Allah’ı ya **diliyle zikreder**; Kur’an okumak, dua etmek, Allah Teâlâ’yı güzel isimleriyle anmak gibi; ya **kalbiyle zikreder**; Allah Teâlâ’nın varlığını gösteren delilleri, yani kâinâtı ve Kur’an’da sözü edilen her şeyi düşünmek gibi; yahut **bedeniyle zikreder**; namaz başta olmak üzere bedenle yapılması gereken bütün görevleri yapmak gibi. Her ne suretle olursa olsun Allah’ı zikretmek en değerli ibadettir.

“Beni anın ki, ben de sizi anayım” âyet-i kerîmesi Allah’ı anma işinin tek taraflı olmadığını, kulun Allah’ı andığı gibi Allah’ın da kulunu andığını göstermektedir. Kulun Allah Teâlâ’yı anması demek, anlatıldığı üzere diliyle, kalbiyle ve bedeniyle Cenâb-ı Hakk’ı anması demektir. Zaten Allah Teâlâ’yı uyanık bir gönülle anan kimse, onun yasaklarından uzak durur. Diğer bir söyleyişle, dilindeki zikir onu kötülüklere yaklaştırmaz. Böyle bir zikrin karşılığı, Allah Teâlâ’nın kulunu anmasıdır. **Cenâb-ı Hakk’ın kulunu anması ise**, onu bağışlaması, ona çok sevap vermesi, hatta meleklerinin yanında ondan bahsetmesi demektir. 1438 numaralı hadiste göreceğimiz üzere Merhametli Rabbimiz *“Kulum beni bir topluluk içinde zikrederse, ben de kulumu o cemaatten daha hayırlı bir topluluk içinde anarım”* buyurmaktadır. Kulun Cenâb-ı Hak tarafından anılması, onun büyük hayır ve bereketlere nâil olması, dilinden hikmetlerin dökülmesi demektir. Bütün bunlar **“Allah’ı zikretmenin en büyük ibadet”** olduğunu göstermektedir.

وَاذْكُر رَّبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعاً وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالآصَالِ وَلاَ تَكُن مِّنَ الْغَافِلِينَ [205]

3. "Sabah akşam tevâzu içinde yalvararak, ürpererek ve sesini yükseltmeden Rabbini an. Sakın gafillerden olma!"

A'râf sûresi (7), 205

Bu âyet-i kerîme Allah Teâlâ'yı nasıl zikretmemiz gerektiğini hatırlatmakta ve bize dua ve zikir edebini öğretmektedir. Dua edecek veya zikredecek kimsenin önce **sessiz ve sâkin olması** gerekir. Bu hâl insanın riyâ ve gösterişten uzaklaşmasını sağlar. Sonra kul, Rabbinin büyüklüğü karşısında kendi zayıflığını ve güçsüzlüğünü düşünerek **mütevâzi olmaya** gayret etmelidir. Saltanatı sonsuz bir kudretin huzurunda bulunduğunu hatırlayarak **içinde bir korku ve ürperiş hissetmeye** çalışmalıdır. **Sadece kendisinin işiteceği bir sesle** dua ve zikretmelidir. Bu hâl düşüncede yoğunlaşmayı sağlar. Sabahın ve akşamın, özellikle gecenin sâkin ve huzurlu saatleri ibadet ve zikir için en uygun zamanlardır. Bu bereketli zamanların kıymetini bilmeli, onları boşa geçiren gafillerden olmamalıdır.

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانتَشِرُوا فِيالْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيراًلَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ [10]

4. "Allah'ı çok zikredin ki, kurtuluşa eresiniz."

Cum'a sûresi (62), 10

Bütün kötülüklerin başı Allah Teâlâ'yı unutmaktır. Allah'ı hatırlamayan, O'nun kulları için hazırladığı hayat ölçülerine değer vermeyen kimseler, kendi basit zevk ve çıkarlarının içinde boğulmaları sebebiyle kendilerinden başkasını düşünmezler. Halbuki insan yaratıcısını ne kadar çok hatırlayıp anarsa, davranışlarına o nisbette çeki düzen verir ve O'nun rızâsını kazanmaya bakar. İyi bir insan olmanın, dolayısıyla hem dünyada hem âhirette mutlu olmanın yolu her fırsatta Allah Teâlâ'yı anmaktır. Sabah, akşam, gece, gündüz, karada, denizde, hazarda, seferde, otururken, yatarken, işine giderken gelirken, sağlamken, hastayken, kısaca her zaman, her yerde ve her fırsatta Rabbini anmalıdır. İnsanın iki cihanda başarısı ve kurtuluşu buna bağlıdır. Zikir Cenâb-ı Hakk'ı sadece dil ile anmaktan ibaret

değildir. Allah Teâlâ’nın yapılmasını emrettiği ve Resûlullah’ın ümmetine tavsiye ettiği her ibadet, her hayır ve güzel iş birer zikirdir.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيراً وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا [35]

5. “Müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mü’min erkekler ve mü’min kadınlar, kendini Allah’a ibadete veren erkek ve kadınlar, samimi ve doğru olan erkek ve kadınlar, mütevâzi ve Allah’a saygılı erkek ve kadınlar, zekât ve sadaka veren erkek ve kadınlar, oruç tutan erkek ve kadınlar, iffetlerini koruyan erkek ve kadınlar, Allah’ı çok zikreden erkek ve kadınlar var ya, işte bütün bunlara Allah mağfiret ve büyük mükâfat hazırlamıştır.”

Ahzâb sûresi (33), 35

Âyet-i kerîmede iyi müslümanın belli başlı özellikleri sayılmaktadır. Bunlardan biri de Allah’ı çok zikretmektir. **Allah’ı çok zikreden erkek ve kadınlar**, tıpkı kendini Allah’a ibadete veren, samimi ve doğru olan, mütevâzi ve Allah’a saygı duyan, zekât ve sadaka veren, oruç tutan ve iffetlerini koruyan erkek ve kadınlar gibi Cenâb-ı Hakk’ın affını ve mağfiretini elde edecekler, ayrıca O’nun kendileri için hazırladığı hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir insanın hayal edemediği cennet nimetlerini de kazanacaklardır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيراً [41] وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا [42]

6. “Ey iman edenler! Allah’ı çok zikredin. Sabah akşam O’nu tesbih edin.”

Ahzâb sûresi (33), 41-42

Üçüncü âyet-i kerîmede de gördüğümüz üzere, buradaki **“sabah akşam”** ifadeleri bütün vakitleri içine almaktadır. Demek oluyor ki, Allah Teâlâ kendisini her an ve her fırsatta anmamızı, zikir ve tesbih etmemizi

istemektedir. Bir yerde otururken veya bir yere gidip gelirken yahut tezgâh başında çalışırken **“sübhânallah”**, **“elhamdülillah”, “Allahü ekber”** demek ne yürümeye ne de iş yapmaya engeldir. Bazan bu zikirleri söyleyerek, bazan **“lâ ilâhe illallah”** diyerek, kimi zaman **“lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi’l-aliyyi’l-azîm”** diye tekrar ederek daha hızlı ve âhenkli yürümek ve şevkle çalışmak mümkündür.

Allah’ı anarken, O’nu zikir ve tesbih ederken kalbin uyanık olması arzu edilen bir şeydir. Fakat bazı kimseler Allah’ı anıp zikretmeyi tıpkı nefes alıp verir gibi bir alışkanlık haline getirdikleri için gayri şuûrî olarak da zikir ve tesbih ederler. Bunda bir sakınca bulunmamakla beraber esas olan, dile kalbin eşlik etmesidir. İnsan bir zikri söylerken mânasını düşünürse, Cenâb-ı Hakk’a saygısını sunarken ve O’nu noksan sıfatlardan tenzih ederken gönlü uyanık olursa dilindeki zikir daha bir değer kazanır. Yukarıdaki âyet-i kerîmelerde emredildiği şekilde Allah Teâlâ’yı çokça zikredebilmek için bunu alışkanlık haline getirmeye gayret et melidir.

Hadisler

1411- وعَنْ أبي هُريرةَ ، رضي اللَّه عنْهُ قالَ : قالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « كَلِمتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلى اللِّسانِ ، ثَقِيلَتانِ في المِيزَانِ ، حَبِيبَتَانِ إلى الرَّحْمنِ:سُبْحان اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، سُبحانَ اللَّه العظيمِ»متفقٌ عليهِ.

1411. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Dile hafif, mîzana konduğunda ağır gelen ve Rahmân olan Allah’ı hoşnut eden iki cümle vardır: *Sübhânallahi ve bi-hamdihî sübhânallahi’l-azîm*: *Ben Allah’ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve O’na hamdederim. Ben Yüce Allah’ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tekrar tenzih ederim”*

Buhârî, Daavât 65, Eymân 19, Tevhîd 58; Müslim, Zikir 31. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 60; İbni Mâce, Edeb 56

Açıklamalar

İmam Buhârî bu hadîs-i şerîfi *Sahîh*'inin muhtelif bölümlerinde zikrettikten sonra, o kıymetli eserini yine bu hadis ile bitirmiştir. Onun bu tutumu çok anlamlıdır.

Peygamber Efendimiz bu zikrin **yükte hafif, pahada ağır** olduğunu söylüyor. Söylemesi pek kolay, ama insana kazandırdığı sevap hesapsız denecek kadar çoktur, buyuruyor.

Hadîs-i şerîfte **esmâ-i hüsnâ**dan "**Rahmân**"ın özellikle söylenerek, bu zikrin *Rahmân olan Allah'ı hoşnut edeceğinin* belirtilmesiyle anlatılmak istenen şudur: Allah'ın rahmeti ve merhameti çok geniştir. Kolayca söylenmekle beraber pek derin mânalar ihtiva eden bu zikri söyleyenleri Cenâb-ı Hak rahmetiyle kuşatır, onlara hayır ve bereket ihsan eder.

Dilimizde çok kullanılan **tesbih** sözü, **sübhânallah** anlamına gelmektedir. Sübhânallah ise, ben Allah Teâlâ'yı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih ederim. O'na hiçbir eksikliği yakıştırmam, yaklaştırmam. O'nu en yüce, en üstün sıfatlarla anarım, demektir. **Sübhânallâhi ve bi-hamdihî** zikrini söylemenin fazileti 1415, 1442 ve 1454 numara ile tekrar gelecektir. **Günde yüz defa sübhânallâhi ve bi-hamdihî** zikrini tekrarlayan bir kimsenin günahları **deniz köpüğü** kadar bile olsa hepsinin bağışlanacağını müjdeleyen bir başka hadis (bk. 1413 hadis numaralı) bu zikrin değerini göstermeye yeterlidir. Zira bu zikir, diğer önemli zikirleri de ihtiva etmektedir. **"Bizler sana hamdeder, seni şânına yakışmayan sıfatlardan tenzih ederiz *(ve nahnü nüsebbihu bi-hamdik)*"** âyet-i kerîmesinde de görüldüğü üzere bu zikir meleklerin zikridir. Diğer bir söyleyişle Allah Teâlâ'nın meleklere öğrettiği zikirdir. Onun değeri de işte buradan gelmektedir. Bu kadar değerli ve sevabı hudutsuz olan **sübhânallâhi ve bi-hamdihî** cümlesine bir de **sübhânallâhi'l-azîm** eklenerek hadisimizde tavsiye buyurulan zikrin söylenmesi, onun önemini açıkça göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cenâb-ı Hakk'ı noksan sıfatlardan tenzih eden, O'nu en üstün sıfatlarla yâdeden zikirleri her fırsatta söylemelidir

2. Peygamber Efendimiz "Sübhânallahi ve bihamdihî sübhânallâhi'l-azîm" gibi zikirleri çok okumamızı tavsiye etmektedir.

3. Bu zikrin söylenmesi ne kadar kolaysa, sevabı da o nisbette çoktur.

1412- وعَنْهُ رضي اللَّه عنْهُ قال : قالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لأن أَقُولَ سبْحانَ اللَّهِ ، وَالحَمْدُ للَّهِ ، ولا إلَه إلاَّ اللَّه ، وَاللَّه أكْبرُ ، أَحبُّ إليَّ مِمَّا طَلَعَت عليهِ الشَّمْسُ » رواه مسلم .

1412. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

***"Sübhânallâhi velhamdülillâhi velâ ilâhe illallahü vallâhü ekber* demek, benim için, üzerine güneş doğan her şeyden daha kıymetlidir."**

Müslim, Zikir 32. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 128

Açıklamalar

Bu zikirde dört ayrı zikir bulunmaktadır. Biri **sübhânallah**'tır. Bir önceki hadiste de belirtildiği üzere bu kısacık sözün anlamı, ben Allah'ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih ederim, O'na hiçbir eksikliği yakıştırıp yaklaştırmam, demektir.

İkincisi **elhamdülillâh**'tır. Bunun anlamı da, ben Cenâb-ı Hakk'ı bana verdiği sayısız iyilikler sebebiyle bütün gönlümle övgüyle anarım, demektir. Her fırsatta Allah'a hamd etmek kulun en başta gelen görevidir. **Elhamdülillâh** demek aynı zamanda Allah'a şükretmektir. Diğer bir ifadeyle hamd şükrün başıdır. Allah'a hamd etmeyen kimse, aynı zamanda O'na şükretmemiş olur.

Üçüncüsü **lâ ilâhe illallah**'tır. Kâinâtta yegâne varolan, ebediyyen yaşayacak olan sadece Allah'tır. O'ndan başka bir mevcut, O'ndan başka ibadete lâyık bir varlık yoktur. Benim biricik Rabbim, önünde en derin hürmetle eğildiğim, huzurunda secdeye kapandığım sadece O'dur, gibi mânalara gelmektedir.

Dördüncüsü de **Allahü ekber**'dir. Allah'ın büyüklüğü, azameti, kudreti, saltanatı, kısaca O'nun kibriyâsı hiç kimsenin bilemeyeceği kadar yücedir, uludur, anlamına gelir.

Allah'ın Resûlü bu zikri, *üzerine güneş doğan her şeyden daha üstün* tuttuğunu söylemektedir. Bu ifadesiyle Efendimiz bütün dünya nimetlerinin gelip geçici, fakat bu zikrin sevabının kalıcı olduğunu hatırlatmakta, bunun için de fâni şeylerin değil, sevabı tükenmeyen işlerin peşine düşmek gerektiğini îmâ etmektedir. Belki de Peygamber Efendimiz bu zikri söylemeyi, bütün dünyayı elde edip sonra da onu Allah yolunda harcamaya tercih edeceğini belirtmek istemiş, dolayısıyla bu zikrin **dünyaya bedel** olduğunu ifade buyurmuştur:

Bu hadîs-i şerîfte geçen her bir zikir kelimesinin Peygamber Efendimiz tarafından tavsiye edildiği daha önce de görülmüştü (bk. 1142 numaralı hadis). Buna göre Resûl-i Ekrem s*allallahu aleyhi ve sellem* her gün herkesin vücudundaki eklemler sayısınca birer sadaka vermesi gerektiğini belirtmiş ve **"Her tesbih bir sadaka, her hamd bir sadaka, her tehlil (lâ ilâhe illallah demek) bir sadaka, her tekbir bir sadakadır"**, buyurmuştur. Namazımızı bitirdikten sonra günde aşağı yukarı beş defa söylediğimiz ***"Sübhânallahi velhamdülillâhi velâ ilâhe illallahü vallâhü ekber*** zikrini bir mü'min her gün doksan defa söylerse, vücudundaki 360 eklemin her biri için bir sadaka vermiş olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz bize, bu hadîs-i şerifte öğrettiği zikri okumayı tavsiye etmektedir.

2. Dünya gelip geçici, zikirlerin sevabı ise kalıcıdır. İşte bu sebeple Peygamber Efendimiz bu zikrin yeryüzündeki her şeyden daha üstün olduğunu belirtmektedir.

1413- وعنهُ أنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « منْ قال لا إله إلاَّ اللَّه وَحْدَهُ لا شرِيكَ لَهُ، لهُ المُلكُ ، وَلهُ الحَمْدُ ، وَهُوَ عَلى كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ ، في يومٍ مِائةَ مَرَّةٍ كانَتْ لَهُ عَدْل عَشر رقَابٍ وكُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنةٍ ،

وَمُحِيت عنهُ مِائة سيِّئَةٍ ، وكانت له حِرزاً مِنَ الشّيطَانِ يومَهُ ذلكَ حتى يُمسِي ، ولم يأتِ أَحدٌ بِأفضَل مِمَّا جاءَ بِهِ إلاَّ رجُلٌ عَمِلَ أكثَر مِنه » ، وقالَ : «من قالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبحمْدِهِ ، في يوْم مِائَةَ مَرَّةٍ ، حُطَّتْ خَطَاياهُ ، وإنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ البَحْر » متفقٌ عليهِ .

1413. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu söyledi:

"Bir kimse her gün yüz defa, *lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr*, derse, on köle âzâd etmiş kadar sevap kazanır; ona yüz iyilik sevabı yazılır; yüz günahı bağışlanır; bu zikir o gün akşama kadar o kimsenin şeytandan korunmasını sağlar. Bu zikri ondan daha fazla tekrarlayan kimse dışında hiç kimse daha faziletli bir iş yapmamış olur". Resûl-i Ekrem sözüne şöyle devam etti: **"Bir kimse günde yüz defa *sübhânallâhi ve bi-hamdihî* derse, onun günahları deniz köpüğü kadar bile olsa hepsi bağışlanır.**

Buhârî, Bed'ü'l-halk 11; Daavât 64, 65; Müslim, Zikir 28. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 59, 62; İbni Mâce, Duâ 14

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

1414- وعَنْ أبي أيوبَ الأنصَاريِّ رضي اللَّه عَنْهُ عَن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَنْ قالَ لا إله إلاَّ اللَّه وحْدهُ لا شَرِيكَ لهُ ، لَهُ المُلْكُ ، ولَهُ الحمْدُ ، وَهُو على كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ ، عشْر مرَّاتٍ : كان كَمَنْ أَعْتَقَ أَرْبعةَ أنفُسٍ مِن وَلِد إسْماعِيلَ » متفق عليهِ .

1414. Ebû Eyyûb el-Ensârî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse on defa, *lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr*, derse,

İsmâil *aleyhisselâm*'ın soyundan dört kimseyi hürriyetine kavuşturmuş gibi sevap kazanır."

Buhârî, Daavât 64; Müslim, Zikir 30. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 103

Açıklamalar

Her iki hadiste de ***"Lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr"*** zikri tavsiye edilmektedir. Genellikle namazlardan sonra ve dua etmeden önce okunan bu zikrin mânası şudur: *"Allah'tan başka ilah yoktur, yalnız Allah vardır. O tektir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'na mahsustur. O'nun gücü her şeye yeter"*. Birinci hadiste sözünün devamında Resûl-i Ekrem Efendimiz'in tavsiye buyurduğu ***sübhânallahi ve bi-hamdihî*** zikrinin anlamı ise, *"Ben Allah'ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve O'na hamdederim"* demektir.

Hadisimizdeki **"Mülk O'nundur"** cümlesiyle Cenâb-ı Hakk'ın muazzam saltanatının yüceliği anlatılmaktadır. Melekler âlemiyle birlikte bütün kâinat, daha açık bir ifadeyle yaratılmış ne varsa hepsi O'nun malı, O'nun saltanatının bir parçasıdır. Dolayısıyla bunlar üzerinde tasarruf etme hakkı da sadece O'nundur. Bir şeyi var etmek, yok etmek, ele geçirmek, yönetmek, nimet vermek, cezalandırmak, büyütmek, küçültmek, yapmak, yıkmak, ağlatmak, güldürmek, kısaca hükmünü icrâ etmek sadece O'nun yetkisi dahilindedir.

Böyle bir varlık her şeye kâdirdir. **O'nun gücü her şeye yeter**. Hiçbir yardımcıya, hiçbir vekile ve vasıtaya ihtiyacı yoktur. Her ne isterse kendi güç ve kudretiyle yapar. O "ol!" der, her şey oluverir.

Şüphesiz mülk ve saltanat, güç ve kudret kime aitse, şânına lâyık **hamd de O'na mahsustur**.

Bu zikir ne zaman ve kaç defa okunacak? Bazı rivayetlerde bu zikrin sabahleyin yapılması tavsiye edilmektedir. Bu ilâve birinci hadisimizdeki *"O gün akşama kadar şeytan kendisine bir fenalık yapamaz"* ifadesine de açıklık getirmektedir. Bu kadar sağlam olmayan bir başka rivayette de **sabah namazından sonra ve kimseyle**

konuşmadan önce **on defa** okunması tavsiye edilmektedir (Tirmizî, Daavât, 63).

Birinci rivayette bu zikrin günde **yüz defa**, ikinci rivayette ise **on defa** söylenmesi istenmektedir. Zira herkes her gün bu zikri yüz defa söylemeye imkân bulamayabilir. Yoğun işi sebebiyle bu zikri büsbütün terkederek onun sevabından mahrum kalmamak için hiç değilse günde on defa söylenmesi arzu buyurulmaktadır. Namazlardan sonra ve dua etmeden önce bu zikri zaten beş defa söyleyen müslümanların, beş defa daha söyleyerek Efendimiz'in bu tavsiyesini yerine getirmeleri hiç de zor değildir. Bu zikri günde yüz defa tekrarlamak isteyenlerin, hepsini aynı zamanda söylemesi de gerekmez. Şüphesiz en münasibi başlayınca bitirmek ve akşama kadar şeytandan korunmak için de sabahleyin okumaktır. Zaten bu zikrin söylenmesi en fazla 7-8 dakika alır. Buna imkânı ve vakti olmayanlar fırsat buldukça beşer onar defa tekrarlayarak da yüze tamamlayabilirler

Kazanılacak Sevap Miktarı. Birinci hadiste bu zikri yüz defa okuyana on köle âzâd etmiş sevabı verileceği söylenirken, ikinci hadiste rastgele köleler değil de İsmâil *aleyhisselâm*'ın soyundan on köleyi âzâd etmiş gibi sevap kazanacağı belirtilmektedir.

Hadisimizdeki *"Günahları deniz köpüğü kadar bile olsa hepsi bağışlanır"* ifadesini, bu konudaki genel kaideye göre değerlendirmek ve bağışlanan bu hataların **küçük günahlar olduğunu** bilmek gerekir. Zira yapılan büyük günahlar Allah Teâlâ'yı ilgilendiriyorsa, o günahı işleyen kimsenin Mevlâ'sından af dileyip günahına tövbe etmesi gerekir; şayet günahı kul hakkını ilgilendiriyorsa, kendisine haksızlık ettiği kimseyi bulup onunla helâlleşmesi, ödemesi gereken bir şey varsa ödeyip kendini bağışlatması şarttır. Küçük günahlar, insanın Allah'a karşı sorumlu olup da yapmadığı görevler yüzünden kazanılır. **"Size yasak edilen büyük günahlardan kaçınırsanız, kusurlarınızı örter ve sizi şerefli bir yere koyarız"** [Nisâ sûresi (4), 31] âyetinden de öğrendiğimize göre, küçük günahların bağışlanması, büyük günahlardan sakınma şartına bağlıdır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Bu zikir Cenâb-ı Hakk'ın kudretini en güzel şekilde ifade etmektedir.

2. Elden geliyorsa günde yüz defa, değilse on defa tekrarlanmalıdır.

3. Bir günde on köleyi hürriyetine kavuşturma sevabı kazanmak, amel defterine yüz iyilik kaydettirmek, yüz günahını bağışlatmak ve hele günahları deniz köpüğü kadar bile olsa hepsini affettirmek, üstelik o gün akşama kadar şeytandan korunmak, başka türlü ele geçmez bir fırsattır.

1415- وعنْ أبي ذَرٍّ رضي اللَّه عَنْهُ قالَ : قالَ لي رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ألا أُخْبِرُكَ بِأَحبِّ الكَلامِ إلى اللَّهِ ؟ إنَّ أحبَّ الكَلامِ إلى اللَّه : سُبْحانَ اللَّه وبحَمْدِهِ » رواه مسلم .

1415. Ebû Zer *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana:

“Allah’ın en çok hoşlandığı sözü sana bildireyim mi? Allah’ın en çok hoşlandığı söz, ***sübhânallahi ve bi-hamdihî*** **demektir”**, buyurdu.

Müslim, Zikir 85

Açıklamalar

1411 numaralı hadisteki iki cümleden ibaret zikrin birinci cümlesi bu idi. Yanından ayrılmayan bazı fakir sahâbîleri böyle müjdelerle sevindirdiğini bildiğimiz Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*, Müslim’deki rivayetten öğrendiğimize göre, Ebû Zerr’e:

- *“Allah’ın en çok hoşlandığı sözü sana bildireyim mi?”* diye sorduğu zaman, Ebû Zer:

- Yâ Resûlallah! Allah’ın en çok hoşlandığı sözü bana bildir, diye sevinmişti. *“Ben Allah’ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve O’na hamdederim”* anlamındaki bu son derece muhtevalı zikri herhalde Ebû Zer *radıyallahu anh* bir daha dilinden bırakmamıştır. Ebû Zerr’in *Sahîh-i Müslim*’deki diğer rivayetine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e:

- Hangi söz (zikir) daha faziletlidir? diye sorulmuştu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem Efendimiz:

- *Allah’ın melekleri veya kulları için seçtiği sübhânallâhi ve bi-hamdihî sözüdür,* buyurmuştu (Müslim, Zikr 84).

Şüphesiz zikirlerin en üstünü Allah’ın kelâmı olan Kur'ân-ı Kerîm’dir. Onu okumak ve hele mânasını anlamaya çalışmak suretiyle okumak insana daha fazla sevap kazandırır. Hadîs-i şerîflerde geçen zikirleri Peygamber Efendimiz’e Cenâb-ı Hakk’ın öğrettiğinde şüphe yoktur. Hadisimizin diğer rivayetinde geçen *“Allah’ın melekleri veya kulları için seçtiği”* zikir sözü de bunu göstermektedir. Öyle de olsa, bu zikirleri, sevap bakımından Kur'ân-ı Kerîm ile mukayese etmek mümkün değildir. Bununla beraber insan her zaman Kur’an okuyamaz. İşte bu sebeple bir kimse yakaladığı fırsatları değerlendirmeli, bir iki defa söylemekten ibaret bile olsa Resûlullah’ın öğrettiği zikirleri tekrarlamalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bazı zikirlerin Allah Teâlâ’yı daha çok hoşnut ettiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple onları daha fazla okumaya çalışmalıdır.

2. ***Sübhânallahi ve bi-hamdihî*** zikri en makbûl zikirlerden biridir.

1416- وعَنْ أبي مالكٍ الأشْعَرِيِّ رضي اللَّه عنْهُ قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «الطُّهُورُ شَطْرُ الإيمان ، والحمدُ للَّهِ تَمْلأُ المِيْزانَ ، وسُبْحَانَ اللَّهِ والحمْدُ للَّه تمْلآنِ أو تَمْلأُ ما بَيْنَ السَّمَواتِ والأرْضِ » رواهُ مسلم .

1416. Ebû Mâlik el-Eş’arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Temizlik imanın yarısıdır. *el-Hamdü lillâh* duası mizanı, *sübhânallahi ve’l-hamdü lillâhi* zikri ise yer ile göklerin arasını sevap ile doldurur.”

Müslim, Tahâret 1. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 86

Açıklamalar

Önemli birkaç konuyu ihtiva eden bu hadîs-i şerîfin tamamı 26 numarayla daha önce geçmiş ve bu konular orada kısaca açıklanmıştır. Hadisin ilk cümlesi olan *“Temizlik imanın yarısıdır”* ifadesi ise, ilgisi sebebiyle “Abdestin Fazileti” bahsinde 1033 numara ile müstakil olarak ele alınmıştır.

Efendimiz *Temizlik imanın yarısıdır* buyurmakla şunu belirtmiş olmalıdır: Bir insanın önce Allah’ın emirlerine muhatap olabilmesi, sonra da O’nun yanında değer kazanabilmesi için göğsünde iman taşıması nasıl ilk şart ise, iman sahibi bir kimsenin ilk yapacağı iş de temizliğe riayet etmesidir. Zira temizlenmeden hiçbir ibadeti yapmak mümkün değildir. Şu halde ben iman sahibiyim diyen kimsenin mutlaka temizlik esaslarına uyması gerekir.

Hadisimizde ikinci olarak *elhamdülillâh* zikri ile *sübhânallahi ve’l-hamdü lillâhi* zikrinin insana kazandıracağı hadsiz hesapsız sevaptan söz edilmektedir. Şayet Resûl-i Ekrem Efendimiz, bu zikri söyleyene cennette şöyle bir güzellik verilecektir, buyursaydı, bunu bir ölçüde kavramamız mümkün olacaktı. Fakat bazı sevapları tam mânasıyla anlayıp kavramak mümkün değildir. İşte bu sebeple Allah’ın Resûlü bu iki zikri söyleyen kimsenin kazanacağı sevabı temsilî olarak anlatmakta ve şöyle demektedir: *Elhamdülillâh* diyen kimseye verilecek sevabı bizim maddî ölçülerimizle anlatacak olursak, onun kazanacağı mükâfatın, amelleri tartan **mîzân**ı dolduracağını, *sübhânallahi ve’l-hamdü lillâhi* diyen bir kimsenin elde edeceği sevabın da yer ile gök arasını dolduracağını söylememiz gerekir. Mîzânın büyüklüğü hakkında bir fikri bulunmayan kimseye bu anlatım da yeterli değildir. Burada İbni Abbas’a nisbet edilen bir rivayetten söz etmemiz gerekecektir. Bu rivayete göre mîzânın bir dili, iki de kefesi vardır. Bu kefelerden biri batıda, diğeri de doğudadır. Bu kefelerden birine kişinin sevabı, diğerine de günahı konacaktır. Demek oluyor ki, *elhamdülillâh* diyen, *sübhânallahi ve’l-hamdü lillâhi* zikrini söyleyen kimsenin kazanacağı sevap, anlatılması mümkün olmayacak kadar çoktur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman temiz insandır. İman ile temizlik birbirinden ayrılmayan iki din esasıdır.

2. el-*Hamdülillâh* ve *sübhânallahi ve'l-hamdü lillâhi* zikirleri insana hesapsız sevap kazandırır.

3. Allah Teâlâ, rızâsını arayan kulları için sayıya, hesaba gelmeyen nimet ve lutuflar hazırlamıştır.

1417- وعَنْ سعْدِ بنِ أبي وقَّاصٍ رضي اللَّه عنْهُ قال : جاءَ أَعْرَابي إلى رسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقالَ : علِّمْني كَلاماً أَقُولُهُ . قالَ : « قُل لا إلهِ إلاَّ اللَّه وحدَهُ لا شريكَ لهُ ، اللَّه أَكْبَرُ كَبِيراً ، والحمْدُ للَّهِ كَثيراً ، وسُبْحانَ اللَّه ربِّ العالمِينَ ، ولا حوْل وَلا قُوَّةَ إلاَّ باللَّهِ العَزيز الحكيم » ، قال : فَهؤلاء لِرَبِّي ، فَما لي ؟ قال : « قُل : اللَّهُمَّ اغْفِرْ لي وارْحمني. واهْدِني ، وارْزُقْني » رواه مسلم .

1417. Sa'd İbni Ebû Vakkâs *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir bedevî Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek:

- Bana söyleyeceğim bir zikir öğret, dedi.

Resûl-i Ekrem ona şu zikri okumasını tavsiye etti:

- "***Lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke leh, Allâhü ekber kebîran ve'l-hamdü lillâhi kesîrâ ve sübhânallâhi Rabbi'l-âlemîn, velâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-Azîzi'l-Hakîm:*** *Tek olan Allah'tan başka ilâh ve O'nun bir eşi ve benzeri de yoktur. Kudreti ve saltanatıyla Allah en büyüktür. Bitip tükenmeyen hamd O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih ederim. Günahtan kaçacak güç, ibadet edecek kuvvet ancak Azîz ve Hakîm olan Allah'ın yardımıyla kazanılabilir."*

Bedevî:

- Bunlar Rabbim için söyleyeceğim dua ve zikirlerdir. Kendim için ne söylemeliyim? dedi.

Resûl-i Ekrem:

- ***“Allâhümmağfir lî verhamnî vehdinî verzuknî:*** *Allahım, beni bağışla, bana merhamet et, rızânı kazandıracak işler yaptır ve bana hayırlı rızık ver,* **de”** buyurdu.

Müslim, Zikir 33-36

Açıklamalar

Bedevî denen ve çölde yaşayan bu insanların arasında bazı zeki kimseler Peygamber Efendimiz’e gelerek yerinde ve isabetli sorular sormuşlar ve bu sebeple sahâbîleri pek sevindirmişlerdir. Bu bedevî sayesinde öğrenilen zikir ve dua da sahâbî efendilerimizi mutlaka memnun etmiştir.

Derin mânalarla dolu bu zikrin üzerinde önemle düşünülmesi gereken cümlelerinden biri, her zaman tekrarlayıp durduğumuz *“**lâ havle velâ kuvvete illâ billâh**: Günahtan kaçacak güç, ibadet edecek kuvvet ancak Allah’ın yardımıyla kazanılabilir*” ifadesidir. Bu veciz cümle insanın aczini bütün açıklığı ile ortaya koymaktadır. Allah’ın izni ve yardımı olmadan parmağını bile oynatmaya güç yetiremeyecek insanoğlu, yine O’nun lutfu ve yardımı sayesinde günahlardan korunabilmekte, Rabbine ibadet edecek gücü ve kuvveti kendinde bulabilmektedir.

Bu zikrin Cenâb-ı Hakk’ın ezelî ve ebedî sıfatlarını pek güzel dile getirdiğini, O’nun şanını yücelttiğini gören bedevî, bir de kendisinin dini ve dünyası için faydalı olacak bir dua öğrenmek istedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*, yeni müslüman olanlara öğrettiği çok kısa, fakat pek muhtevalı bir niyâzı ona da öğretti. Demekki bu bedevî de yeni müslüman olmuş biriydi. ***“Allâhümmağfir lî verhamnî vehdinî verzuknî”*** diyen bir kimse hem dünyası hem de âhireti için güzel dileklerde bulunmakta ve Âlemlerin Rabbine şöyle yalvarmaktadır: Allahım, günahlarımı büsbütün silerek beni **bağışla**; içinde bulunduğum her durumda sana itaat etme imkânını lutfetmek suretiyle bana **merhamet et**; rızânı kazanmamı sağlayacak **güzel halleri elde etmemi ve değerli işler yapmamı sağla**; bana **helâl rızık nasip et.**

1472 numarada görüleceği üzere hadisin bu kısmı **“vehdinî”**den sonra **“ve âfinî”** ilâvesiyle veya **“vehdinî”** yerine **“ve âfinî”** ilavesiyle de

rivayet edilmektedir. **“Âfinî”,** *bana âfiyet ver*, demektir. Âfiyet hem dünya hem de âhiretle ilgili hayırları kapsayan geniş anlamlı bir kelimedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Efendimiz’in bedevîye öğrettiği zikir, Allah’ın bir ve tek, noksan sıfatlardan arınmış olduğunu pek güzel ifade ettiği için her fırsatta okunmalıdır.

2. Resûl-i Ekrem’in bedevîye öğrettiği dua ise insanın Cenâb-ı Hakk’a arzetmesi gereken maddî ve mânevî ihtiyaçlarını dile getirmektedir.

1418- وعنْ ثوبانَ رضي اللَّه عنْهُ قال : كان رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إذا انْصَرَف مِنْ صلاتِهِ اسْتَغفَرَ ثَلاثاً ، وقال : « اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلامُ ، ومِنكَ السَّلامُ ، تباركْتَ يَاذا الجلالِ والإكرام » قِيل للأَوْزاعي وهُوَ أَحَد رُواةِ الحديث : كَيفَ الاستِغفَارُ ؟ قال : تقول : أَسْتَغْفرُ اللَّه ، أَسْتَغْفِرُ اللَّه . رواهُ مسلم .

1418. Sevbân *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* selâm verip namazdan çıkınca üç defa **istiğfâr** eder ve ***“Allâhümme ente’s-selâm ve minke’s-selâm tebârekte yâ ze’l-celâli ve’l-ikrâm:*** *Allahım selâm sensin. Selâmet ve esenlik sendendir. Ey azamet ve kerem sahibi Allahım, sen hayır ve bereketi çok olansın****”*** derdi.

Hadisin râvilerinden biri olan Evzâî’ye:

- İstiğfâr nasıl yapılır? diye sorulunca:

- Estağfirullah, estağfirullah demektir, dedi.

Müslim, Mesâcid 135, 136. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 25; Tirmizî, Salât 108; Nesâî, Sehv 81, 82; İbni Mâce, İkame 32

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîften ve benzeri diğer rivayetlerden öğrendiğimize göre Peygamber *aleyhisselâm* bir farz namazı kılıp bitirdikten sonra üç

defa **estağfirullah** (Allah'tan beni bağışlamasını dilerim) der, hepimizin bildiği **Allâhümme ente's-selâm** zikrini okuyacak kadar oturur, şayet kıldığı o farzdan sonra bir sünnet kılacaksa hemen yerinden kalkar, evine giderek o sünneti kılardı. Fakat sabah namazından sonra sünnet kılmadığı için bazan güneş doğuncaya kadar namaz kıldığı yerde otururdu. Peygamber-i Zîşân'ın namazın hemen ardından istiğfâr etmesinin sebebi, Rabbine gereği gibi ibadet ve kulluk edememenin bir özrü olarak düşünülebilir.

Allahım selâm sensin demek, yüceliğine ve üstün sıfatlarına yakışmayan her kusur, noksan ve değişimden uzak ve münezzehsin, demektir. **Selâmet ve esenlik sendendir** demek, bu iyilikler senden beklenir ve umulur; sen bize esenlik verirsen dünyada ve âhirette bahtiyâr oluruz; vermezsen mutsuz oluruz, demektir. İnsanlar dünyada sulh ve sükûnu sağlamak, huzur ve bahtiyarlık içinde yaşamak için didinip dururlar. Halbuki sulh da, huzur ve bahtiyarlık da Cenâb-ı Hakk'ın lutfuyla mümkündür. Bunun için insan, huzuru ve sükûnu önce onu kendisine verecek olandan istemelidir. **Tebârekte** sözünün anlamı sen hayır ve bereketi çok olansın, demek olduğu gibi, sen zâlimlerin yakıştırdığı yaratılmışlarda bulunan sıfatlardan uzaksın, sen kendisine gereği gibi ibadet edilemeyecek olan yüce Allah'sın mânasına da gelmektedir. Efendimiz bu derin mânalı zikri, Allah Teâlâ'nın doksan dokuz isminin sonuncusu olan "**Zü'l-celâli ve'l-ikrâm"** ile bitirmiştir. "**Zü'l-celâli ve'l-ikrâm"** esmâ-i hüsnâsı 1494 numaralı hadiste açıklanacaktır. Burada kısaca şunu belirtelim ki, **celâl**, azamet ve yücelik, **ikrâm** da iyilik, ihsan ve lutuf demektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Namazı bitirince üç defa **estağfirullah** demelidir.
2. Daha sonra **Allahümme ente's-selâm**'ı okumalıdır.

1419- وعَن المُغِيرةِ بن شُعْبةَ رضي اللّه عَنْهُ أنَّ رَسُول اللّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَان إذا فَرغَ مِنَ الصَّلاة وسلَّم قالَ : « لا إلهَ إلاَّ اللّه وحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ ، لهُ المُلْكُ ولَهُ الحَمْدُ ، وهُوَ عَلى كُلِّ شَيءٍ قَديرٌ . اللَّهُمَّ لا

مانِعَ لما أعْطَيْتَ ، وَلا مُعْطيَ لما مَنَعْتَ ، ولا ينْفَعُ ذا الجَدِّ مِنْكَ الجدُّ » متفقٌ عليهِ .

1419. Muğîre İbni Şu‘be *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* selâm verip namazdan çıkınca şu duayı okurdu:

“Lâ ilâhe illallâhü vahdehû lâ şerîke leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr. Allâhümme lâ mâni‘a li-mâ a‘tayte ve lâ mu‘tıye li-mâ mena‘te velâ yenfeu ze’l-ceddi minke’l-ceddü: *Allah’tan başka ilâh yoktur, yalnız Allah vardır. O tektir, ortağı yoktur. Mülk O’nundur, hamd O’na mahsustur. O’nun gücü her şeye yeter. Allahım! Senin verdiğine engel olacak, vermediğini de verecek bir kimse yoktur. Senin lutfun olmadan hiçbir zengine serveti fayda vermez.”*

Buhârî, Ezân 155, İ‘tisâm 3, Kader 12, Daavât 18; Müslim, Mesâcid 137, 138. Ayrıca bk. Müslim, Salât 194, 205, 206; Ebû Dâvûd, Salât 140, Vitir 25; Tirmizî, Salât 108; Nesâî, Tatbîk 25, Sehv 85, 89

Açıklamalar

Hadisimizin râvisi Muğîre İbni Şu‘be *radıyallahu anh* Muâviye’nin Kûfe valisiyken, Muâviye *radıyallahu anh* ona bir mektup yazarak Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in namazlardan sonra okuduğunu duyduğu bir duayı kendisine bildirmesini istedi. O da hadisimizdeki duayı Peygamber *aleyhisselâm*’dan duyduğunu bir mektup yazarak bildirdi.

Peygamber Efendimiz namazlardan sonra selâm verir vermez muhtelif dualar okurdu. Hadisimizdeki dua da bunlardan biridir. Bazı rivayetlerde bu duayı Resûlullah Efendimiz’in farz namazlardan sonra okuduğu (Buhârî, Ezân 155), bazı rivayetlerde de her namazdan sonra okuduğu (Buhârî, Daavât 18) belirtilmiştir. Burada şunu da açıklamamız gerekir: Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’in farz namazlardan sonra çeşitli örneklerini gördüğümüz duaları okumasına bakarak, bazı İslâm âlimleri farzlardan sonra dua etmenin, nâfilelerden sonra dua etmekten daha uygun olacağını söylemişlerdir.

Bu dua ve zikir başlıca iki cümleden meydana gelmektedir. Birincisi, namaz kılıp tesbihleri çektikten sonra ardından söyleme alışkanlığına sahip olduğumuz *"lâ ilâhe illallâhü vahdehû lâ şerîke leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr"* cümlesidir. 574 numaralı hadisin açıklamasında bu konuda daha geniş bilgi verilmiş ve Peygamber Efendimiz'in tesbihlerden sonra bu zikri söyleyen kimsenin günahları deniz köpükleri kadar çok olsa bile bağışlanacağını belirttiği (Ebû Dâvûd, Vitir 24) söylenmişti. 1413 numaralı hadiste yine Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu zikri her gün yüz defa tekrarlayan kimsenin *"on köle âzâd etmiş kadar sevap kazanacağını, ona yüz iyilik sevabı yazılacağını, yüz günahının bağışlanacağını, o gün akşama kadar şeytandan korunacağını"* ifade buyurduğu zikredilmişti. 1414 numaralı hadiste yine bu zikirden söz edilmiş, Resûlullah'ın ifadesiyle, bu zikri günde on defa okuyan kimseye İsmâil *aleyhisselâm*'ın soyundan dört kimseyi hürriyetine kavuşturmuş gibi sevap yazılacağı görülmüştü.

İkinci cümle ise *"Allâhümme lâ mânia"* diye başlayan zikirdir. Cenâb-ı Hakk'ın kudretini pek mükemmel şekilde ifade eden birinci zikir gibi bu da yegâne güç ve kudretin Allah Teâlâ'nın elinde bulunduğunu belirtmekte, malına, servetine güvenerek kendini güç kuvvet sahibi zanneden gafillere, O kudret sahibi istemediği takdirde zenginliklerinin hiçbir fayda sağlamayacağını çok keskin bir ifadeyle ortaya koymaktadır. Sadece varlıklılara değil, kendinde güç vehmedenlere güçleri, kendini büyük görenlere büyüklükleri, sultanlara saltanatları Allah istemedikçe fayda vermez. İnsana sadece **amel-i sâlih** dediğimiz ihlâsla yapılmış ibadet, tâat ve iyiliklerin fayda vereceği unutulmamalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ashâb-ı kirâm, bildikleriyle yetinmezler, daha çok bilen arkadaşlarına baş vurmak suretiyle bilgilerini geliştirirlerdi.
2. Selâm verip namazdan çıktıktan sonra zaman zaman hadisimizdeki bu zikri de okumalıdır.

1420- وعَنْ عبد اللَّه بن الزُّبَيْرِ رضي اللَّه تعالى عنْهُما أَنَّهُ كان يقُول دُبُرَ كَلِّ صلاةٍ، حينَ يُسَلِّمُ : لا إلَه إلاَّ اللَّه وَحْدَهُ لا شريكَ لهُ ، لهُ الملكُ ولهُ الحَمْدُ ، وهُوَ عَلى كُلِّ

شيءٍ قَديرٌ . لا حوْلَ وَلا قُوَّةَ إلاّ بِاللّه ، لا إلهِ إلاّ اللّه ، وَلا نَعْبُدُ إلاَّ إيَّاهُ ، لهُ النعمةُ ، ولَهُ الفضْلُ وَلَهُ الثَّنَاءُ الحَسنُ ، لا إله إلاَّ اللَّه مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ولوْ كَرِه الكَافرُون .قالَ ابْنُ الزُّبَيْر : وكَان رسولُ اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُهَلِّلُ بِهِنَّ دُبُرَ كُلِّ صَلاةٍ مكتوبة ، رواه مسلم .

1420. Abdullah İbni'z-Zübeyr *radıyallahu anh* namazdan sonra selâm verince her defasında şöyle derdi:

"Lâ ilâhe illallâhü vahdehû lâ şerîke leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr; lâ havle velâ kuvvete illâ billâh; lâ ilâhe illallahu velâ na'büdü illâ iyyâh; lehü'n-ni'metü ve lehü'l-fazlu ve lehü's-senâü'l-hasen; lâ ilâhe illallahu muhlisîne lehü'd-dîne velev kerihe'l-kâfirûn: *Allah'tan başka ilâh yoktur; yalnız Allah vardır. O tektir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'na mahsustur. O'nun gücü her şeye yeter. Günahtan kaçacak güç, ibadet edecek kuvvet ancak Allah'ın yardımıyla kazanılabilir. Allah'tan başka ibadete lâyık bir ilâh yoktur. Biz yalnız O'na ibadet ederiz. Sahip olduğumuz nimet ve lutuf O'nundur. En güzel medh ü senâ O'na yakışır. Kâfirler hoşlanmasa bile, bütün samimiyetimizle, Allah'tan başka ilâh yoktur, deriz"*.

Abdullah İbni'z-Zübeyr, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in her namazdan sonra bu sözlerle zikrettiğini söyledi.

Müslim, Mesâcid 139, 140. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 25; Nesâî, Sehv 34

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin baş tarafı bu zikri Abdullah İbni'z-Zübeyr'in bizzat hazırlayıp okuduğu kanaatini uyandırıyorsa da, hadisin son cümlesi bu zikrin Resûl-i Ekrem Efendimiz tarafından yapıldığını ortaya koymaktadır.

Bu zikrin ilk yarısındaki bazı cümleler daha önce açıklanmıştı. Burada ilk defa geçen ifadeler üzerinde duralım. Bu ifadelerden biri "*Sahip olduğumuz nimet ve lutuf O'nundur*" cümlesidir. Yiyip içtiğimiz, giyip

kuşandığımız nimetleri bize bir insan da vermiş olsa, o nimetin asıl sahibi Allah Teâlâ'dır. İnsanlar sadece bir vasıtadan ibarettir. Üstelik bu nimetleri, onları hakettiğimiz, onlara lâyık olduğumuz için elde etmiyoruz. Bunlar tamamen Cenâb-ı Hakk'ın bize birer lutuf ve ihsânıdır. Bize düşen bunları haketmeye ve onlara lâyık olmaya gayret etmektir. Zâtının yüceliği, sıfatlarının üstünlüğü, kısaca yegâne yaratıcı olması sebebiyle de "*En güzel medhü senâ O'na yakışır*". O'nun birliğini kabul etmeyen "*kâfirler hoşlanmasa bile*", münâfıklar ve işi gücü gösterişten ibaret olan kimseler aksini yapsa da biz "*Bütün samimiyetimizle, Allah'tan başka ilâh yoktur*" diyerek O'na bağlılığımızı sunar, ibadet ve tâatımızı arzederiz. Sırf kulluğumuzu göstermek maksadıyla yaptığımız ibadetleri kabul buyurup onlara sevap verirse, bu sadece O'nun fazlı ve lutfu sayesindedir; şayet yaptıklarımızdan dolayı bizi cezalandırırsa, bu da onun şaşmaz adaleti sebebiyledir.

Peygamber Efendimiz namazdan sonra ashâbının duyup öğrenmesi için sesini birazcık yükselterek bu zikri okurdu.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz ashâb-ı kirâma, her şeyi olduğu gibi, en güzel ifadelerle zikretmeyi de öğretirdi.

2. Biz de her biri derin mânalar yüklü bu zikirleri okumaya çalışmalıyız.

1421- وعنْ أبي هُريرةَ رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ فُقَرَاءَ المُهاجِرِينَ أَتَوْا رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقالُوا: ذَهبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بالدَّرجَاتِ العُلى ، وَالنَّعِيمِ المُقيمِ : يُصَلُّونَ كَما نُصلِّي ، وَيصُومُونَ كما نَصُومُ ، ولهمُ فَضْلٌ مِنْ أمْوالٍ : يحجُّونَ ، ويَعْتَمِرُونَ ، وَيُجاهِدُونَ ، ويتَصَدَّقُون . فقالَ: « ألا أُعلمُكُمْ شَيْئاً تُدْرِكُونَ بِهِ مَنْ سبَقَكُمْ ، وتَسبِقُونَ بِهِ منْ بَعْدكُمْ . ولا يَكُونُ أَحَدٌ أَفْضلَ مِنْكُمْ إلاَّ مَنْ صَنَعِ مِثلَ ما صَنَعْتُم ؟ » قالُوا : بَلَى يا رسول اللَّه ، قال : «تُسبِّحُونَ ، وتَحْمدُونَ وتُكَبِّرُونَ ، خلْفَ كُلِّ صلاةٍ ثلاثاً وثَلاثينَ » قال أَبُو صالح الرَّاوي عنْ

أبي هُرَيْرةَ ، لمَّ سئِل عِنْ كيْفِيةِ ذِكْرِهنَّ ، قَالِ : يقول : سُبْحان اللَّه ، والحمْدُ للَّه ، واللَّه أكْبرُ ، حتَّى يكُونَ مِنْهُنَّ كُلِّهنَّ ثلاثاً وثلاثين . متفقٌ عليهِ وزاد مُسْلمٌ في روايتِهِ : فَرجع فُقَراءُ المُهَاجِرِينَ إلى رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فقالوا : سمِع إخْوانُنا أهلُ الأمْوال بِما فعَلْنَا ، ففعَلُوا مِثْلهُ ؟ فقالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ذلكَ فَضْلُ اللَّه يُؤْتِيهِ منْ يشاءُ » .

« الدُّثُورُ » جمع دَثْرٍ « بفتحِ الدَّالِ وإسكانِ الثاء المثلَّثَةِ » وهو المالُ الكثيرُ .

1421. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Mekke'den Medine'ye hicret eden müslümanların fakirleri Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek şöyle dediler:

- Varlıklı müslümanlar cennetin en yüksek derecelerini ve ebedî nimetleri alıp götürdüler. Bizim kıldığımız namazları onlar da kılıyorlar. Tuttuğumuz oruçları onlar da tutuyorlar. Fazla malları olduğu için hac ve umre yapıyorlar, cihad ediyorlar ve sadaka veriyorlar, biz veremiyoruz.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem onlara:

- **"Sizden önde gidenlere yetişebileceğiniz, sizden sonra gelenleri geçebileceğiniz, sizin yaptığınızı yapanlar dışında herkesten üstün olacağınız bir şeyi haber vereyim mi?"** diye sordu.

- Evet, söyle yâ Resûlallah! dediler.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "Her namazın ardından otuz üçer defa Allah'ı tesbih eder, O'na hamdeder ve tekbir getirirsiniz."

Hadisi Ebû Hüreyre'den rivayet eden Ebû Sâlih'in söylediğine göre, sahâbîler bu zikirleri nasıl okuyacaklarını sorunca Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

“Her birinden otuz üçer defa olmak üzere *sübhânallah, elhamdülillah, Allâhü ekber*, dersiniz."

Buhârî, Ezân 155; Daavât 18; Müslim, Mesâcid 142. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 24

Müslim’in bir rivayetinde şu ilâve vardır:

Birkaç gün sonra fakir muhâcirler Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e tekrar gelerek:

- Zengin kardeşlerimiz bizim yaptığımız zikirleri duymuşlar. Aynını onlar da yapıyorlar, dediler.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "Ne yapalım! Artık bu Allah'ın bir lutfudur, Allah lutfunu dilediğine verir."

Müslim, Mesâcid 142

1423 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1422- وعنْهُ عنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « مَنْ سَبَّحَ اللَّه في دُبُرِ كُلِّ صلاةٍ ثَلاثاً وثَلاثينَ ، وَحمِدَ اللَّه ثَلاثاً وثَلاثين ، وكَبَّرَ اللَّه ثَلاثاً وَثَلاثينَ وقال تَمامَ المِائَةِ : لا إلهَ إلاَّ اللَّه وحْدَه لا شَرِيك لهُ ، لَهُ المُلْكُ وَلَهُ الحمْد ، وهُو على كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ ، غُفِرتْ خطَاياهُ وإن كَانَتْ مِثْلَ زَبدِ الْبَحْرَ » رواهُ مسلم .

1422. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Her namazdan sonra kim otuz üç defa *sübhânallah*, otuz üç defa *elhamdülillâh*, otuz üç defa *Allâhü ekber* der, yüze tamamlamak için de *lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke leh, lehü’l-mülkü ve lehü’l-hamdü ve hüve alâ külli şey’in kadîr:* *Allah’tan başka ilâh yoktur; yalnız Allah vardır. O tektir, ortağı yoktur. Mülk O’nundur, hamd O’na mahsustur. O’nun gücü her şeye yeter”* **derse, günahları deniz köpüğü kadar çok olsa bile affedilir.”**

Müslim, Mesâcid 146. Ayrıca bk. Nesâî, Sehv 96

Aşağıdaki hadisle beraber açıklanacaktır.

1423- وعنْ كعْبِ بن عُرْوةَ رضي اللَّه عَنْهُ عَنْ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مُعقِّبَاتٌ لا يَخِيبُ قَائِلُهُنَّ أو فَاعِلُهُنَّ دُبُرَ كُلِّ صلاةٍ مكتُوبةٍ : ثَلاثاً وثَلاثينَ تَسْبِيحَةً ، وَثَلاثاً وَثَلاثِينَ تَحْمِيدَةً ، وَأَرْبَعاً وثَلاثِينَ تَكبِيرةً » رواه مسلم .

1423. Kâ‘b İbni Ucre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Farz namazların ardından okunan zikirleri okuyan -veya bunları yapan- kimse hiçbir zaman zarara uğramaz. Bunlar otuz üç defa *sübhânallah*, otuz üç defa *elhamdülillâh*, otuz dört defa *Allâhü ekber* demektir.”

Müslim, Mesâcid 144, 145. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 25; Nesâî, Sehv 92

Açıklamalar

Her üçü de namazlardan sonra çekilen tesbih ile ilgili bu hadîs-i şerîflerden ilki 574 numara ile “Şükreden Zenginin Fazileti” bahsinde geçmiş ve orada genişçe açıklanmıştı. Müslüman kardeşlerimizin namazlardan sonra okuma alışkanlığına sahip oldukları bu üç zikrin hadisimizde görüldüğü üzere hoş bir hatırası vardır. Her şeylerini Mekke’de bırakarak Resûlullah’a yardım etmek ve böylece Allah’ın rızâsını kazanmak için Medine’ye hicret eden sahâbîler, sevap kazanma hususunda kimseden geri kalmak istemiyorlardı. Çünkü dünyanın daha çok sevap kazanma bakımından bir yarış yeri olduğunu iyi biliyorlardı. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü onlara bu üç zikri tavsiye etti ve bu zikirlerin onları **kendilerinden önde gidenlere** yani kendilerinin yapamadıkları hayır ve iyilikleri yapanlara yetiştirebileceğini, **sonra gelenleri arkada bırakabileceğini** yani bu zikirleri söylemeyenleri geçip gideceklerini, ama sevabı çok büyük olan bu zikri kendileri kadar söyleyenlerin de aynı sevabı elde edeceklerini bildirdi. Böylece daha sonraki yüzyıllarda gelecek ümmetinin de, bu

konudaki tavsiyesini tuttukları takdirde çok büyük sevap kazanacaklarını müjdeledi.

İkinci hadîs-i şerîf birinciyi tamamlamakta ve doksan dokuz tesbih, tahmîd ve tekbirden sonra yüzüncü olarak ***lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke leh*** diye başlayan zikri söylemek gerektiğini belirtmektedir. 1413 ve 1414 numaralı hadislerde bu sonuncu cümlenin başlı başına bir zikir olduğunu görmüş ve onu **günde yüz defa** söyleyen kimsenin kazanacağı hesapsız sevapları okumuştuk.

Üçüncü yani 1423 numaralı hadis daha öncekilerin aynı olmakla beraber, burada onlara ilâveten iki husus belirtilmektedir. Biri bu zikirlerin **farz namazlardan sonra** okunması, diğeri de sayıyı yüze tamamlamak için tekbirlerin otuz üç değil, **otuz dört** defa söylenmesidir.

Öyleyse Cenâb-ı Hakk’ın her türlü noksan sıfatlardan münezzeh olduğunu pek güzel ifade eden **sübhânallah** demeyi, her nevi mükemmelliğin Allah Teâlâ’da bulunduğunu dile getiren **elhamdülillâh** zikrini söylemeyi, benim Rabbim yaratılmışların tam olarak kavrayamayacağı kadar yücedir demek olan **Allâhü ekber** zikrini tekrarlamayı ihmal etmemeliyiz.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Efendimiz’in büyük sevaplar vaad ederek tavsiye buyurduğu bu zikri her namazdan sonra söylemeye gayret etmelidir.
2. Dünyayı hayır yarışlarının yapıldığı bir alan olarak görmeli ve bu yarışta ön sırada bulunma azmiyle ömrü değerlendirmelidir.
3. Allah Teâlâ’nın bazı insanlara daha fazla sevap kazanma imkânı vermesi, O’nun bir lutfu ve ihsânı ve sadece kendisinin bileceği bir iştir.

1424- وعنْ سعدِ بن أبي وقاص رضي عنْهُ أنَّ رَسُول اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ يَتَعوَّذُ دُبُر الصَّلَواتِ بِهؤلاءِ الكلِمات : « اللَّهُمَّ إنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الجُبْنِ والْبُخلِ وَأَعوذُ بِكَ مِنْ أنْ أَرَدَّ إلى أرْذَل العُمُرِ وَأَعُوذُ بِكَ

مِنْ فِتْنَةِ الدَّنْيا ، وأعوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ القَبر » رواه البخاري.

1424. Sa‘d İbni Ebû Vakkas *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namazlardan sonra şu duayı okuyarak Allah’a sığınırdı:

“Allâhümme innî eûzü bike mine’l-cübni ve’l-buhl, ve eûzü bike min en uredde ilâ erzeli’l-ömr, ve eûzü bike min fitneti’d-dünyâ, ve eûzü bike min fitneti’l-kabr: *Allahım! Korkaklıktan, cimrilikten sana sığınırım. Erzel-i ömürden sana sığınırım. Dünya fitnesinden sana sığınırım. Kabir fitnesinden sana sığınırım.”*

Buhârî, Cihâd 25, Daavât 37, 41, 44. Ayrıca bk. Müslim, Zikir 50, 52; Nesâî, İstiâze 5, 6, 27, 39; İbni Mâce, Duâ 3

Açıklamalar

Bu hadisten ve benzeri hadîs-i şerîflerden öğrendiğimize göre, Peygamber Efendimiz insan için son derece tehlikeli olan bazı hususlardan Allah’a sığınmış, dolayısıyla bize bunlardan şiddetle sakınmamız ve bizi onlardan koruması için Cenâb-ı Hakk’a sığınmamız gerektiğini belirtmiştir. Konumuzun bundan sonraki hadislerinde ve “Dualar Bölümü”nde Resûl-i Ekrem Efendimiz’in nelerden Allah’a sığındığı görülecektir.

Bu hadiste ilk olarak **korkaklık**tan ve **cimrilik**ten uzak durmamız ve onlardan Allah’a sığınmamız tavsiye buyurulmaktadır. **Korkaklık**, canını gereğinden fazla severek bir kısım ilâhî emirleri yapmamaktır. Allah yolunda cihad etmek, insanlara iyiliği emredip onları fenalıktan sakındırmak, gerektiğinde bir zâlim karşısında doğruyu savunmak cana o kadar değer vermemekle, nefsi gereğinden fazla şımartmamakla ilgilidir. Halbuki müslümana yakışan, tedbiri elden bırakmamak kaydıyla cesaret, yiğitlik ve atılganlıktır. **Cimrilik** ise sahip olduğu nimetleri yerinde harcamamaktır. Zengin olduğu halde mal tutkusuyla servetini Allah yolunda sarfetmemek, âlim olduğu halde tembelliği sebebiyle eser vermemek veya insanlara nasihatte bulunmamak cimriliktir. Halbuki insan, Cenâb-ı Hakk’ın şu dünyada sayılı kimselere lutfettiği servet ve ilim gibi nimetleri esirgemeden harcayarak âhiret yurdunu güzelleştirmeye çalışmalıdır.

Erzel-i ömür bir Kur'ân-ı Kerîm terimidir. İki âyet-i kerîmede insanoğlunun hayat safhaları belirtildikten sonra, bazı kimselerin bilgili iken bir şey bilemez hale gelmesi için erzel-i ömre yani **“ömrün en kötü, en verimsiz çağına”** iletileceği belirtilmektedir [Nahl sûresi (16), 70; Hac sûresi (22), 5). İnsanın iyice ihtiyarladığı, düşkün hâle geldiği, başkalarının eline avucuna bakıp onların yardımına muhtaç olduğu, bildiklerini unutup tekrar çocukluk günlerine döndüğü ve böylece âcizliğinin, güçsüzlüğünün, bunaklığının, bilgisizliğinin ve anlayışsızlığının iyice ortaya çıktığı bu dönem, **erzel-i ömür** denen perişanlık günleridir. Peygamber Efendimiz’in işaret buyurduğu gibi, Cenâb-ı Hak’tan bizi böyle perişan bir hale düşürmemesini niyâz etmeliyiz.

Dünya fitnesi pek çeşitlidir. Câzibesiyle insanı baştan çıkaran mal, mülk, nefsin hoşlandığı çeşitli zevkler, hatta insanı başkasına muhtaç edip zor durumda bırakan fakirlik birer dünya fitnesidir. Bunların hepsi insana âhiret yolcusu olduğunu, yapması gereken birtakım görevleri bulunduğunu unutturan, ihmâl ettiren ve ayağını kaydıran uçurumlardır. Bu hadisi rivayet eden muhaddislerden biri dünya fitnesinin deccâl olduğunu söylemiştir (Buhârî, Daavât 37). Nitekim Peygamber Efendimiz deccâl fitnesinin **dünya fitnesi**nin en büyüğü olduğunu söylemiştir (İbni Mâce, Fiten 33). Yüce Rabbim hepimizi onun şerrinden muhafaza buyursun (Âmin).

Kabir fitnesi de Peygamber *aleyhisselâm*'ın Allah'a sığındığı tehlikelerden biridir. Meleklerin ölen herkesi sorguya çekmesiyle başlayan kabir hayatı, iyi kullar için huzur ikliminin başladığı, dünyadaki görevini gerektiği gibi yapmayanlar için de sıkıntıların başlayıp devam ettiği bir başka âlemdir. Resûl-i Ekrem Efendimiz bu durumu, *"Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur* (Tirmizî, Kıyâmet 26) diye ifade buyurmuştur. Kabir azâbı hakkında 1426 numaralı hadiste bilgi verilecektir.

Hadisimizin râvisi olan Sa'd İbni Ebû Vakkas *radıyallahu anh*'ın bu zikre çok önem verdiği ve onu kendi çocuklarına, tıpkı bir öğretmenin öğrencilerine yazı yazmayı öğrettiği gibi titizlikle bellettiği söylenmektedir. On dördü erkek, yedisi kız olmak üzere yirmi bir çocuğu bulunan Sa'd hazretlerinin, yavrularının dünya ve âhiret saâdetine ne kadar önem verdiği ve dolayısıyla Peygamber sünnetine nasıl sarıldığı görülmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz her namazdan sonra korkaklıktan, cimrilikten, erzel-i ömürden, dünya ve kabir fitnesinden Allah'a sığınırdı.

2. Resûl-i Ekrem'in yaptığı ve tavsiye buyurduğu duaları öğrenip yapmalı, onları, tıpkı ashâb-ı kirâm gibi çocuklarımıza da öğretmeliyiz.

3. Cenâb-ı Hakk'ın affına mazhar olduğu halde, Resûlullah Efendimiz'in bu duaları hiç ihmal etmemesi bizi gayrete getirmeli, her birimizi bekleyen bu tehlikelerden Yüce Rabbimiz'e sığınmalıyız.

1425- وعنْ معاذٍ رضي اللَّه عَنْهُ أَنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَخَذَ بيَدِهِ وقال : « يَا مُعَاذُ ، وَاللَّهِ إِنِّي لأُحِبُّكَ » فقال : « أُوصِيكَ يَا معاذُ لا تَدعَنَّ في دُبُرِ كُلِّ صَلاةٍ تقُولُ : اللَّهُمَّ أعِنِّي على ذِكْرِك ، وشُكْرِكَ ، وَحُسنِ عِبادتِكَ » . رواهُ أبو داود بإسناد صحيحٍ .

1425. Muâz *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onun elinden tuttu ve:

“Muâz! Vallahi seni gerçekten seviyorum” buyurdu. Sonra sözüne şöyle devam etti: **“Muâz! Her namazdan sonra şu duayı mutlaka okumanı tavsiye ediyorum: *Allâhümme einnî alâ zikrike ve şükrike ve hüsni ibâdetik*:** *Allahım! Seni anıp zikretmek, nimetine şükretmek, sana lâyık ibadet etmek için bana yardım eyle!.”*

Ebû Dâvûd, Vitir 26. Ayrıca bk. Nesâî, Sehv 60

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin *Sünen-i Nesâî*’deki rivayetine göre Efendimiz sahâbîsi Muâz İbni Cebel’in elinden tutarak:

- **“Muâz! Vallahi seni gerçekten seviyorum”** buyurdu. O da Peygamber-i Zîşân’ın eline yapışarak:

- Ben de seni çok seviyorum, yâ Resûlallah! dedi. *Sevdiğiniz kimseye, onu sevdiğinizi söyleyiniz*, buyuran Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* bu emrini bizzat uyguladıktan ve tavsiye edeceği duanın iyice öğrenilmesi için uygun bir ortam hazırladıktan sonra, bu sevgili sahâbîsine yukarıdaki kısa, özlü duayı öğretmişti. Birini seven onun iyiliğini ister; onun dinine ve dünyasına faydalı olacak işler yapar. İşte Efendimiz de öyle yapmış, sevgili sahâbîsine Allah’tan istenecek en kıymetli şeyleri öğretmiştir.

Allah Teâlâ’dan istenmesi gereken bu üç şey, insanın en önemli üç görevidir. Bu görevlerden birincisi, Cenâb-ı Hakk’ın adını dilden düşürmemektir. İkincisi her an binlercesinden faydalanılan sayısız nimetlerine gereği gibi şükredebilmektir. Üçüncüsü de O’nun şanına yakışır şekilde kulluk görevini yapabilmektir.

İnsanların gönlüne hitap eden kimselerin, muhatapları üzerinde umdukları tesiri yapabilmek için Efendimiz’in bu irşad metodundan yeterince faydalanması gerekir. Tatlı bir dil, yumuşak bir üslûp ve sımsıcak bir gönül irşad hayatının vazgeçilmez unsurlarıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan sevdiği kimseye, onu sevdiğini söylemelidir.

2. Namazlardan sonra bu özlü duayı yapmaya çalışmalıdır.

3. Allah'ı zikir, O'na şükretmeye yöneltir; Allah'a şükür, O'na gerektiği gibi ibadet etmeye sevkeder. Bir bakıma zikir kulluğun başı, şükür sonudur.

1426- عنْ أبي هُرَيْرة رضي اللّه عَنْهُ أَنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ: « إذا تَشَهَّد أَحدُكُمْ فَليسْتَعِذ بِاللَّه مِنْ أرْبَع ، يقولُ : اللَّهُمَّ إنِّي أعُوذُ بِكَ مِنْ عذَابِ جهَنَّمَ ، وَمِنْ عَذَابِ القَبرِ، وَمِنْ فِتْنةِ المحْيَا والمَماتِ ، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ المَسِيح الدَّجَّالِ » . رواه مسلم .

1426. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Biriniz namazda tahiyyâtı bitirdiği zaman, dört şeyden Allah'a sığınarak şöyle desin: *Allâhümme innî eûzü bike min azâbi cehennem ve min azâbi'l-kabr ve min fitneti'l-mahyâ ve'l-memât ve min şerri fitneti'l-mesîhi'd-deccâl:* *Allahım, cehennem azâbından ve kabir azâbından, hayat ve ölüm fitnesinden, kör deccâlin fitnesine uğramaktan sana sığınırım.***"**

Müslim, Mesâcid 128. Ayrıca bk. Müslim, Mesâcid 130-134; Ebû Dâvûd, Salât 149, 179; Nesâî, Sehv 64

Açıklamalar

Resûlullah Efendimiz selâm verip namazdan çıkmadan önce şu dört şeyden Allah'a sığınmakla, bize hem nasıl dua edeceğimizi öğretmekte hem de bizim için büyük tehlike teşkil eden hâdiseleri haber vermektedir.

Cehennem azâbı. Kur'ân-ı Kerîm'de ve onun tefsiri olan hadîs-i şerîflerde birçok defa cehennem azâbından bahsedilmiş, oradaki korkunç sahneler tasvir edilmiş ve böylece insanlar cehennem azâbını gerektirecek bir hayat tarzından sakındırılmıştır. Resûlullah Efendimiz bu duasıyla, cehennem azâbından insanın ancak Allah'a sığınarak kurtulabileceğine işaret etmektedir.

Kabir azâbı. Hz. Âişe kabir azâbının olup olmadığını Resûl-i Ekrem'e sorduğunu, onun da **"Evet, kabir azâbı haktır"** buyurduğunu ve kıldığı her namazda kabir azâbından Allah'a sığındığını söylemektedir (Nesâî,

Sehv 64). Hz. Osman bir kabre baktığı zaman sakalları ıslanıncaya kadar ağlar, sonra da Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, *kabri âhiret yolculuğunun ilk menzili olarak kabul ettiğini, buradan kurtulan kimse için sonrasının daha kolay olacağını, buradan kurtulamayan için de sonrasının daha çetin olacağını* belirttiğini söylerdi (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, I, 63). Kabir azâbı, Allah'ın buyruklarına uymayan insanın ölümünden kıyamete kadar geçecek olan uzun bekleyiş safhasında göreceği bir tür işkencedir. Mâhiyetini tam olarak bilemediğimiz bu azâba tâbi tutulmak için insanın mutlaka kabirde bulunması da gerekmemektedir.

Hayatın fitnesi. İnsan hayatta çeşitli sıkıntılara uğrar. Zira bu dünya imtihan yeridir. Bizzat kendisi veya yakınları bedenî rahatsızlıklara yakalanabilir. Bunlara sabretmeyip isyan etmek, Allah'ın verdiğine razı olmamak hayatın fitnesidir. Çeşitli zaaflar ve tutkular sebebiyle dünyadaki imtihanı kaybetmek veya Allah'ın istediği gibi bir hayat tarzına sahip olamamak da yine hayatın fitnesidir. Asıl belâ belâyı vereni bilmemektir.

Ölümün fitnesi. İnsan hayata büsbütün vedâ etmeden önce, henüz can çekiştiği sırada şeytanın onu imanından etmek üzere hazırladığı tuzaklar veya meleklerin kabirdeki çetin imtihanları ölümün fitnesidir. Bu imtihanı kaybedenler için kabir azâbı başlayacaktır. Resûlullah Efendimiz hem ölüm fitnesinden hem de kabir azâbından ayrıca Allah'a sığınmıştır.

Deccâlin fitnesi. Peygamber Efendimiz kendi zamanında deccâlin çıkmayacağını bildiği halde, onun çıkacağı zamanda yaşayacak ümmetini uyarmak maksadıyla deccâlin hilelerinden söz etmiş ve bu felâketin bir müslüman için en büyük belâ olduğunu haber vermiştir. Resûl-i Ekrem'in deccâl fitnesinden Allah'a sığınmasını, belki de Cenâb-ı Hak'tan ümmetini bu belâdan korumasını niyâz etmesi şeklinde anlamak gerekecektir. Böylece bütün ümmetine onun şerrinden Allah'a sığınmalarını da öğütlemiş olmaktadır.

Hadislerde deccâl, **mesîhü'd-deccâl** şeklinde geçmektedir. Deccâl hile anlamına gelen decel kelimesinden türemiştir. Hilekâr, düzenbaz demektir. Mesîh de silmek anlamına gelen mesh kelimesinden türemiştir. Deccâle **mesîh** denmesi, kendinden hayrın silinip alınması veya bir gözünün, hiç yokmuş gibi tamamen silinmesi yani yüzünün bir tarafının dümdüz ve dolayısıyla kör olması, bazılarına göre ise çok seyahat etmesi

sebebiyledir. Hz. Îsâ'ya da mesîh denmiştir. Bunun sebebi de onun mübarek elini hastalara sürerek (meshederek) iyileştirdiği içindir.

1812-1823 numaralı hadislerde deccâl konusu geniş bir şekilde ele alınacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kabir azâbı ve cehennem azâbı vardır; bu azaplar hak ve gerçektir. İnsan bu çetin azaplardan Allah'a sığınmalıdır.

2. Kıyamet yaklaştığı zaman çıkacak olan deccâlin fitnesi, bütün fitnelerin en çetinidir. O belâlı devre kimin yetişeceği bilinmemekle beraber, yine de ondan Allah'a sığınmalıdır.

3. Hayat ve ölüm fitnesinden kurtuluş yoktur. Allah'ın rızâsına uygun bir hayat sürmeye gayret etmekle beraber, bu imtihanlarda bize yardım etmesi için Cenâb-ı Hakk'a niyaz edilmelidir.

1427- وعنْ عَلِيٍّ رضي اللَّه عنْهُ قال : كانَ رَسُولُ اللَّهِ إذا قام إلى الصَّلاةِ يكونُ مِنْ آخِرِ ما يقولُ بيْنَ التَّشَهُّدِ والتَّسْلِيم : « اللَّهمَّ اغفِرْ لي ما قَدَّمتُ وما أَخَّرْتُ ، وما أَسْرَرْتُ ومَا أعْلَنْتُ ، وما أَسْرفْتُ ، وما أَنتَ أَعْلمُ بِهِ مِنِّي ، أنْتَ المُقَدِّمُ ، وَأنْتَ المُؤَخِّرُ ، لا إله إلاَّ أنْتَ » رواه مسلم .

1427. Ali *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namazda, teşehhüd ile selâm arasında yaptığı duayı şöyle diyerek bitirirdi:

"Allâhümmağfirlî mâ kaddemtü vemâ ahhartü, vemâ esrartü vemâ a'lentü, vemâ esraftü, vemâ ente a'lemü bihî minnî, ente'l-mukaddimü ve ente'l-muahhir, lâ ilâhe illâ ente: *Allahım! Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım, gizlediğim ve açığa vurduğum, ölçüsüz bir şekilde işlediğim ve benden daha iyi bildiğin günahlarımı affeyle! Öne geçiren de sen, geride bırakan da sensin. Senden başka ilâh yoktur."*

Müslim, Müsâfirîn 201, Zikir 70. Ayrıca bk. Buhârî, Teheccüd 1, Daavât 10, Tevhîd 8, 24; Ebû Dâvûd, Salât 119, Vitir 25; Tirmizî, Daavât 32

Açıklamalar

Müslüman, Allah'a işte böylesine teslim olan, iyi kötü, hayır şer, lehte aleyhte her şeyin ondan geldiğine gönülden inanan kimsedir. Bu dualar Peygamber Efendimiz'in derin teslimiyetini ne güzel ifade etmektedir.

Hadisin *Sahîh-i Müslim*'deki rivayeti, yukarıda gördüğümüz gibi, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu duayı namazda teşehhüd ile selâm arasında okuduğunu göstermekte, bazı rivayetlerde de selâm verip namazdan çıktıktan sonra okuduğunu (Ebû Dâvûd, Vitir 25) ortaya koymaktadır. Namaza kalktığı vakit okuduğu uzun duayı bu cümlelerle bitirdiği gibi (Tirmizî, Daavât 32), geceleyin namaz kılmak üzere kalktığında okuduğu uzun duanın içinde bunun bazı cümlelerini tekrarladığı da görülmektedir. Bu durum hadisimizin ne kadar önemli ve derin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Peygamber Efendimiz, olmuş ve olacak bütün hataları bağışlandığı halde *"Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım günahlarımı affeyle!"* gibi sözlerle dua etmek suretiyle, hem kulluğunu Allah'a arzetmekte hem üstün tevâzuunu ortaya koymakta hem de bize günahlardan arınmak için nasıl dua edilmesi gerektiğini öğretmektedir.

Gizlediğim ve açığa vurduğum ifadesi, kimse görmeden yaptığım ve yaptığımı başkalarının gördüğü günahlar anlamına geldiği gibi, gönlümden geçen ve dilimle söylediğim günahlar anlamına da gelir.

Öne geçiren de sen, geride bırakan da sensin cümlesi, bazı kullarına anlayış ve üstün kabiliyetler veren Cenâb-ı Hakk'ın onları kendi dinine yaklaştırdığı ve böylece derecelerini yükseltme fırsatı verdiği, bazılarını da, bizim bilmediğimiz sebeplerle doğru yoldan uzaklaştırdığı, seviyelerini hayvanlardan bile aşağıya düşürdüğü gerçeğine işaret etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûlullah Efendimiz Rabbine karşı son derece mütevâzi idi; O’na olan kulluk görevini hakkıyla yapmaya gayret ederdi.

2. Peygamber *aleyhisselâm* Cenâb-ı Mevlâ’nın yüceliğini bizim de gönülden duymamızı ve O’ndan bizi bağışlamasını dilememizi istemektedir.

3. Günahları bağışlandığı halde o böyle dua ve niyazda bulunursa, hesapsız günahı bulunan bizlerin daha çok istiğfâr etmesi gerekir.

1428- وعنْ عائشةَ رضي اللّه عنْهَا قَالَتْ : كانَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُكْثِرُ أنْ يقولَ في رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ : سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدك ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لي » متفقٌ عليهِ .

1428. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* rükû ve secdede şu duayı çok okurdu:

“Sübhâneke’llâhümme rabbenâ ve bi-hamdik. Allâhümm’ağfir lî: *Allahım! Yüce Rabbimiz! Seni ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve sana hamdederim. Allahım! Beni bağışla.”*

Buhârî, Ezân 123, 139; Megâzî 5, Tefsîru sûre (110), 1; Müslim, Salât 217. Ayrıca bk. Müslim, Salât 218-220; Ebû Dâvûd, Salât 148, 151; Nesâî, Tatbîk, 64, 65

1432 numaralı hadisle beraber açıklanacaktır.

1429- وَعَنْهَا أنَّ رَسُولَ اللّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ يَقُولُ في رُكوعِهِ وسجودِهِ : « سُبُّوحٌ قدُّوسٌ ربُّ الملائِكةِ وَالرُّوحِ » رواه مسلم .

1429. Yine Âişe *radıyallahu anhâ*’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* rükû ve secdede iken:

“Sübbûhün kuddûsün Rabbü’l-melâiketi ve’r-rûh: *Allahım! Sen ulûhiyyetine yakışmayan sıfatlardan tamamıyla münezzehsin. Sen bütün kusurlardan ve noksanlardan tamamıyla arınmışsın, mukaddessin. Sen meleklerin ve Rûh’un Rabbisin”* derdi.

Müslim, Salât 223. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 147; Nesâî, Tatbîk 11, 75

1432 numaralı hadisle beraber açıklanacaktır.

1430- وعَنِ ابن عَبَّاسٍ رضي اللَّه عنْهُما أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « فَأَمَّا الرُّكوعُ فَعَظِّموا فيهِ الرَّبَّ ، وأمَّا السُّجُودُ فَاجْتَهِدُوا في الدُّعاء فَقَمِنٌ أنْ يُسْتَجَاب لَكُمْ » رواه مسلم.

1430. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Rükûda âlemlerin Rabbine tâzim ediniz. Secdede ise dua etmeye çalışınız; çünkü oradaki duanızın kabul olma şansı daha fazladır."

Müslim, Salât 207. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 148; Nesâî, Tatbîk 8, 62

1432 numaralı hadisle beraber açıklanacaktır.

1431- وعن أبي هريرةَ رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « أقربُ ما يَكونُ العبْدُ مِن ربِّهِ وَهَو ساجدٌ ، فَأَكثِرُوا الدُّعاءَ » رواهُ مسلم .

1431. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kulun Rabbine en yakın olduğu hal secde halidir. İşte bu sebeple secdede çok dua etmeye bakın!"

Müslim, Salât 215. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 148; Nesâî, Tatbîk 78

Aşağıdaki hadisle beraber açıklanacaktır.

1432- وعنهُ أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كان يقُولُ في سُجُودِهِ اللَّهُمَّ اغفِرْ لي ذَنبي كُلَّهُ : دِقَّه وجِلَّهُ ، وأَوَّله وَآخِرَهُ ، وعلانيته وَسِرَّه » رواهُ مسلم .

1432. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* secdede şöyle dua ederdi:

***“Allâhümmağfirlî zenbî küllehû, dikkahû ve cillehû, ve evvelehû ve âhirehû, ve alâniyetehû ve sirrehû:** Allahım! Günahımın hepsini, küçüğünü, büyüğünü, öncesini, sonrasını, açığını, gizlisini bana bağışla!**”*

Müslim, Salât 219. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 148

Açıklamalar

Yukarıdaki hadislerde **rükû ve secde** halinin önemi belirtilmekte ve kulun Rabbine en yakın olduğu bu iki samimi durumun nasıl değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Önce rükû ve secde halinin önemini açıklayalım. Peygamber Efendimiz 1430 numaralı hadiste *“Rükûda âlemlerin Rabbi’ne tâzim edin”* buyurmak suretiyle bu halin Allah’ı yüceltmeye ve O’na kulluğunu arzetmeye en uygun durum olduğunu söylemektedir. İşte bunun için biz, yine Efendimiz’in öğrettiği şekilde, ***Sübhâne rabbiye’l-azîm:** Ben ulu Rabbimi O’nun ulûhiyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih ederim”* diyerek Cenâb-ı Hakk’a saygımızı arzederiz.

Aynı hadisin devamında Resûl-i Muhterem Efendimiz, *“Secdede iken dua etmeye çalışınız; çünkü oradaki duanızın kabul olma şansı daha fazladır”* buyurmaktadır. Zira secde hali, insanın benliğini, gururunu bir yana attığını, kendi hiçliğini farkettiğini, Allah’tan başka tapacak tanrı bulunmadığını kabul ettiğini ve bütün samimiyetiyle Rabbi’nin kudretine teslim olduğunu gösteren bir haldir. Resûl-i Ekrem Efendimiz *“Kulun Rabbine en yakın olduğu hal secde halidir”* buyururken, insanın secdedeki bu samimi tavrını kastetmiştir. Kulun bu mütevâzi haliyle kudretli Rabbinin rahmetini, merhametini daha kolay kazanacağını düşündüğü için de *“Secdede çok dua etmeye bakın!”* buyurmuştur.

Secde halinin kulu Rabbine yaklaştırmasının bir de tarihî yönü vardır. Kur'ân-ı Kerîm’de anlatıldığı üzere, Allah Teâlâ Âdem *aleyhisselâm*’ı yarattığı zaman meleklere, **“Âdem’e secde edin!”** diye emretmişti. O zaman bütün melekler secde ettiği halde İblis kibirlendiği için secde etmemiş ve böylece Allah’ın rahmetini kaybederek kâfirlerden olmuştu [Bakara sûresi (2), 34]. İnsan Cenâb-ı Hakk’ın yüce huzurunda alnını yere koyup secde etmek suretiyle “Rabbim, ben senin yüceliğini kabul ediyorum. Senin emrine uyarak huzurunda secde ediyorum. Ben şeytanın

yanında değil, meleklerin safında yer almak istiyorum. Benim kulluğumu kabul et” diye Rabbine niyâz etmektedir. Secde halini değerli kılan kulun işte bu samimiyetidir. İnsan, Rabbine yakın olduğu halleri ve zamanları iyi bilmeli ve bunları, Efendimiz’in tavsiye buyurduğu gibi, dua ederek değerlendirmelidir. Burada, ilgisi sebebiyle, kulun Rabbine en yakın olduğu bir diğer zamanı daha belirtelim. Peygamber *aleyhisselâm*’ın haber verdiğine göre gecenin son üçte biri, yani teheccüd namazlarının kılındığı seher vakti, kulun, Rabbinin rahmetine yakın olduğu zamandır (Tirmizî, Daavât 118; Nesâî, Mevâkît 35). Bu zamanların kıymetini iyi bilmelidir.

Resûlullah Efendimiz’in **rükû ve secde** halini zikir ve dua ile değerlendirmemizi emrettiği görülmektedir. Kendisi de Kur'ân-ı Kerîm’de birçok âyette geçen **“fesebbih** (veya **ve sebbih**) **bi hamdi rabbike: *Rabbini hamd ile tesbih et*”** [meselâ bk. Hicr sûresi (15), 98; Tâhâ sûresi (20), 130; Kâf sûresi (50), 39] emirlerine uyarak rükû ve secde hallerinde (bir örneğini 1428 numaralı hadiste gördüğümüz üzere) Rabbini hamd ile tesbih etmiştir.

Yine Kur'ân-ı Kerîm’de pek çok örneği bulunan **“Rabbi’ğfirlî: *Rabbim beni bağışla*”** [meselâ bk. A‘râf sûresi (7) 151; Sâd sûresi (38), 35) şeklindeki emirlere uyarak secde ederken (1428 ve 1432 numaralı hadislerde gördüğümüz üzere) Allah’tan af ve bağışlanma dilemiştir. Resûlullah Efendimiz’in kendisi zaten bağışlandığına göre, bu niyazlarıyla ümmetinin bağışlanmasını dilemiş olmalıdır. Böylece o, bize, Allah’tan nasıl af dileyeceğimizi de öğretmiştir. Bizim rükûda söylediğimiz ***“sübhâne rabbiye’l-azîm”*** zikri ile secdede söylediğimiz ***“sübhâne rabbiye’l-a‘lâ:*** *Ben yüce Rabbimi O’nun ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih ederim”* zikrini de yine Resûl-i Ekrem Efendimiz öğretmiştir (Ebû Dâvûd, Salât 147; Tirmizî, Mevâkît 79; Nesâî, İftitâh 77, Tatbîk 74; İbni Mâce, İkâme 179). 1428 ve 1429 numaralı hadislerdeki zikirler, onun rükû ve secdede yaptığı pek çok zikirden ikisidir. Rükû ve secdede her ihtiyacın Cenâb-ı Hakk’a arzedilebileceği anlaşılmaktadır. Her iki halde de Peygamber *aleyhisselâm*’ın öğrettiği dua ve zikirler okunmalıdır. Hele nâfile namazlarda insan bu dua ve zikirleri beş, yedi, hatta on ve on bir defa söyleyebilir.

1429 numaralı hadiste geçen **sübbûh ve kuddûs** kelimeleri Cenâb-ı Hakk’ın sıfatlarıdır. Şânına yakışmayan sıfatlardan O’nun münezzeh olduğunu en mükemmel şekilde ifade edebilmek için mübalağa sîgası kullanılmıştır. *“Sen rûhun Rabbisin”* ifadesindeki **“rûh”**un Cebrâil *aleyhisselâm* olması ihtimali daha fazladır. Bazı açıklamalara göre Rûh, pek üstün özelliklere ve yeteneklere sahip büyük bir melektir. Bazı âlimler Ruh kelimesiyle meleklerin de göremediği bazı varlıkların anlatıldığını ileri sürmüşlerdir. **Meleklerin ve Rûh’un Rabbi** ifadesiyle, onların en itaatkâr ve Allah Teâlâ’ya devamlı ibadet eden varlıklar olduğuna işaret buyurulduğu anlaşılmaktadır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Rükû hali, kulun Cenâb-ı Hakk’a tazimini arzetmesine en uygun durumdur.

2. Secde hali, kulun Rabbine en yakın ve O’nun rahmetini kazanmaya en elverişli olduğu zamandır. Bu sebeple secdede yapılan dua ve zikirlerin kabul edilme imkânı daha fazladır.

3. Rükû ve secdede Peygamber Efendimiz’in öğrettiği dua ve zikirleri okumak suretiyle Rabbimize bağlılığımızı arzetmeye ve O’nun merhametini elde etmeye çalışmamız gerekir.

1433- وعنْ عائشةَ رضي اللَّه عنْها قالَتْ : افتَقدْتُ النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ذَاتَ لَيْلَةٍ ، فَتَحَسَّسْتُ، فَإِذَا هُو راكعٌ أوْ سَاجدٌ يقولُ : « سُبْحَانكَ وبحمدِكَ ، لا إلهَ إلاَّ أنْتَ » وفي روايةٍ : فَوقَعَت يَدِي على بَطْنِ قَدميهِ ، وهُوَ في المَسْجِدِ ، وهما منْصُوبتانِ ، وَهُوَ يَقُولُ : « اللَّهُمَّ إنِّي أعُوذُ بِرضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ ، وبمُعافاتِكَ مِنْ عُقوبتِكَ ، وَأَعُوذُ بِك مِنْكَ ، لا أُحْصِي ثَنَاءً عليكَ أنْتَ كما أثنيتَ على نَفْسِكَ » رواهُ مسلم .

1433. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Bir gece Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanımda olmadığını farkettim, karanlıkta el yordamıyla bakınmaya çalıştım. Bir de

baktım ki, rükûda -veya secde halinde-:

“Sübhâneke ve bi-hamdik, lâ ilâhe illâ ente: *Ben seni ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve sana hamdederim. Senden başka ibadete lâyık ilâh yoktur* **”** diye zikrediyor.

Müslim, Salât 221.

Diğer bir rivayete göre şöyle dedi:

(Onu araştırırken) elim ayağının tabanına temas etti. Secde vaziyetinde iki ayağını da dikmiş şöyle diyordu:

“Allâhümme innî eûzü bi-rızâke min sahatik, ve bi-muâfâtike min ukûbetik, ve eûzü bike minke, lâ uhsî senâen aleyke, ente kemâ esneyte alâ nefsike: *Allahım! Senin gazabından rızâna, azâbından affına sığınırım. Ben senden sana sığınırım. Ben seni lâyık olduğun şekilde medh ü senâ edemem. Sen kendini nasıl medh ü senâ etmişsen öylesin.* **”**

Müslim, Salât 222. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 148; Nesâî, Tatbîk 71, İsti‘âze 62

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfte Hz. Âişe *radıyallahu anhâ*’nın samimi bir itirafını okumaktayız. Sevgili annemiz bir gece -muhtemelen şâbanın on yedinci gecesi- Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanında ve yatağında bulunmadığını farketti. Birden onun diğer hanımlarından birinin yanına gitmiş olabileceğini düşündü. İçini kemiren bu şüpheyle odanın içinde el yordamıyla Efendimiz’i aramaya başladı. Onun her zaman namaz kıldığı köşede, secdeye kapanmış ve ayaklarının parmak uçları kıbleye dönük vaziyette Allah’ı zikirle meşgul olduğunu görünce düşündüğü şeyden dolayı utandı ve “Yâ Resûlallah! Anam babam sana fedâ olsun, ben ne düşünüyorum, sen ne yapıyorsun!” diye kendini kınadı.

Hadîs-i şerîfin birinci rivayetinde bulunan tesbih ve tenzihi, konumuzla ilgili yukarıdaki hadislerde açıkladık. Efendimiz’in *“Allahım! Senin gazabından rızâna, azâbından affına sığınırım”* sözü, son derece kapsamlı bir rahmet ve merhamet niyâzıdır. Senin o müthiş ve düştüğü yeri perişan eden gazabından; kaçıp kurtulacak, sığınıp barınacak bir yer bulunmayan

azâbından yine senin himâyene, barındırdığı kimseyi âbâd eden rahmetine sığınırım, demektir. Allah Teâlâ'nın *"Rahmetim gazabımdan öndedir"* (Buhârî, Tevhîd, 15, 22, 28) buyurduğunu herkesten iyi bilen bir zâtın böyle mânidar bir ifadeyle Cenâb-ı Hakk'a sığınması da son derece tabiidir. Yine onun *"(Yâ Rabbî!) Senden sana sığınırım"* demesi de Cenâb-ı Hakk'ın rahmetine pek latîf bir ilticâdır.

Resûlullah Efendimiz *"(Yâ Rabbî!) Ben seni lâyık olduğun şekilde medhü senâ edemem. Sen kendini nasıl medhü senâ etmişsen öylesin"* buyurmakla, insanın o Zât-ı Kibriyâ'yı gerektiği gibi övmekten âciz olduğunu pek güzel bir şekilde itiraf etmiştir. Bir insan bütün gayretini sarfederek ve bildiği bütün övgü sözlerini kullanarak Cenâb-ı Hakk'ı övmeye çalışsa, kudreti ve sıfatları sonsuz olan Vâcip Teâlâ hazretlerini O'na lâyık şekilde medhü senâ edemez. O'nun kullarına ihsânını sayıp dökmeye kalksa, **"Allah'ın nimetlerini saymaya kalkışsanız, onları sayamazsınız"** [İbrâhim sûresi (14), 34; Nahl sûresi (16), 18] âyetinde insanın aczi olanca açıklığıyla belirtildiği üzere, ilâhî lutufların binde birini sayamaz. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Cenâb-ı Mevlâ'ya hitaben *"Sen kendini nasıl medhü senâ etmişsen öylesin"* diye işaret ettiği medhü senâlardan biri şu âyet-i kerîmede görülmektedir:

"Bütün hamdü senâlar göklerin ve yerin Rabbi, bütün âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. Göklerde ve yerde azamet yalnız O'nundur. O en üstündür, hikmet sahibidir" [Câsiye sûresi (45), 36-37].

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. "Kulun Allah'a en yakın olduğu secdede", her zaman okuna gelen ***sübhâne rabbiye'l-a'lâ*** zikri yerine, zaman zaman yukarıdaki son derece kapsamlı zikri de okumalıdır.

2. İnsan Cenâb-ı Hakk'ı olanca gücüyle övmeye kalksa buna bilgisi ve kudreti yetmez.

3. Secdede ayakları dikerek ayak parmaklarının da secde etmesini sağlamak gerekir.

1434- وعنْ سعدِ بنِ أبي وقاصٍ رضي اللّٰه عنْهُ قال : كُنَّا عِنْد رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال: «

أيعجِزُ أحدُكم أنْ يكْسِبَ في كلِّ يوْمٍ ألفَ حَسنَة ، « فَسَألَهُ سائِلٌ مِنْ جُلَسائِهِ : كيفَ يكسِبُ ألفَ حَسنَةٍ ؟ قالَ : « يُسَبِّحُ مِائةَ تَسْبِيحة ، فَيُكتَبُ لهُ ألفُ حسَنَةٍ ، أوْ يُحَطُّ عنْهُ ألفُ خَطِيئَةٍ » رواه مسلم .

قال الحُميدِيُّ : كذا هو في كتاب مسلم : « أوْ يُحَطُّ » قال : البَرْقَانيُّ : ورواهُ شُعْبَةُ، وأبو عوانَةَ ، ويَحيَى القَطَّانُ ، عَنْ مُوسى الذي رواه مسلم مِن جِهتِهِ فقالوا : « وَيُحَطُّ » بِغَيْرِ ألفٍ .

1434. Sa'd İbni Ebû Vakkâs *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında bulunuyorduk. Bize:

- **"Sizden biri her gün bin sevap kazanmaktan âciz midir?"** diye sordu. Yanında oturanlardan biri:

- Bir kimse her gün bin sevabı nasıl kazanır? diye sordu. Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

- **"Yüz defa *sübhânallah* der, ona bin iyilik yazılır veya bin günahı bağışlanır."**

Müslim, Zikir 37. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 58

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz ashâbına önemli bir şey söyleyeceği zaman, onların ilgisini çekecek sorular sorar ve böylece sözünü dikkatle dinlemelerini sağlardı. Her gün bin sevap kazanmak ashâb-ı kirâmın arayıp da bulamayacağı bir nimetti. Ama bu kadar çok sevap bir günde nasıl kazanılırdı? İnsan bir gün gibi kısa bir zamanda kendisine bin sevap kazandıracak birçok iyiliği nasıl yapabilir? Nitekim orada bulunanlardan biri bunu merakla sordu.

Bir iyiliğe on sevap verileceği bir ilâhî kanun olup bunu bizzat Cenâb-ı Hak **"İyilik edene, yaptığı iyiliğin on misli mükâfat verilir. Kötülük yapan da yaptığının dengiyle cezalandırılır"** [En`âm sûresi (6), 160]

âyet-i kerîmesiyle haber vermiştir. Resûl-i Ekrem Efendimiz de bu kanuna dayanarak *“yüz defa sübhânallah diyene bin sevap yazılacağını”* veya o kimsenin Allah hakkı ile ilgili günahlarından bin tanesinin bağışlanacağını belirtmiştir. Hadisin bazı rivayetlerinde **veya** yerine **ve** dendiği görülmektedir ki, bu takdirde günde yüz defa sübhânallah diyen kimseye, vadedilen bu mükâfatların ikisi birden verilecektir.

Yapılan **bir iyiliğe on sevap** verilmesi, Allah Teâlâ’nın kullarına vadettiği mükâfatın en aşağı derecesidir. Şayet Cenâb-ı Hak kulun davranışından ve samimiyetinden hoşnut olursa, onun yaptığı iyiliği yedi yüz misliyle, hatta kat kat fazlasıyla değerlendirir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sübhânallah zikri, Cenâb-ı Hakk’ı O’na yakışmayan sıfatlardan tenzîh anlamına geldiği için sevabı da çoktur.
2. İnsan, sahip olduğu ömrü bir sermâye bilmeli, elinden geldiği ölçüde sermayesini artırmaya bakmalıdır.
3. Günde yüz defa sübhânallah diyen kimse hem bin sevap kazanır hem de kul hakkıyla ilgili olmayan günahlarından bin tanesi affedilir.

1435- وعنْ أبي ذَرٍّ رضي اللَّه عنْهُ أَنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « يُصْبِحُ عَلى كُلِّ سُلامَى مِنْ أَحدِكُمْ صَدَقةٌ : فكُلُّ تَسْبِيحةٍ صدقَةٌ ، وكُلُّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ ، وَكُلُّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ ، وكُلُّ تَكْبِيرةٍ صدقَةٌ ، وَأَمْرٌ بِالمعْرُوفِ صَدقَةٌ ، وَنَهْيٌ عَنِ المُنكَرِ صدقَةٌ . وَيُجْزِيءُ مِنْ ذلكَ ركْعتَانِ يَرْكَعُهُما منَ الضُّحَى » رواه مسلم .

1435. Ebû Zer *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Her birinizin her bir eklemi için günde bir sadaka vermesi gerekir. İşte bu sebeple her tesbih bir sadaka, her hamd bir sadaka, her tehlîl (lâ ilâhe illallah demek) **bir sadaka, her tekbîr bir sadaka, iyiliği**

tavsiye etmek sadaka, kötülükten sakındırmak sadakadır. Kuşluk vakti kılınan iki rek`at namaz bunların yerini tutar."

Müslim, Müsâfirîn 84, Zekât 56. Ayrıca bk. Buhârî, Sulh 11, Cihâd 72, 128; Ebû Dâvûd, Tatavvu` 12, Edeb 160

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfin mânası çok kapsamlıdır. Bu sebeple *Riyâzü's-sâlihîn*'de "Hayır Yollarının Sayısızlığı" bahsi ile "Kuşluk Namazının Fazileti" konularında da zikredilmiştir (bk. nr. 119, 1142).

Hadisimiz bize önce Cenâb-ı Hakk'ın lutfettiği sağlık nimetini hatırlatmakta ve bu nimetlerden sadece birinden, vücudun hareketini, eğilip doğrulmasını, oturup kalkmasını sağlayan eklemlerden sözetmekte ve bunların şükrünün, her gün her eklem sayısınca bir sadaka, yani her gün 360 sadaka vermek olduğunu belirtmektedir.

İnsanın mala pek düşkün olduğunu bilen Resûl-i Ekrem Efendimiz, onun her gün sadece eklemleri için bu kadar sadaka veremeyeceğini düşünmüş ve bu görevin maddî bir ödeme yapmadan da yapılabileceğini hatırlatmak maksadıyla her tesbîhin yani **sübhânallah** demenin, her tahmîdin yani **elhamdülillâh** demenin, her tehlîlin yani **lâ ilâhe illallah** demenin ve her tekbirin yani **Allâhüekber** demenin birer sadaka olduğunu söylemiştir.

"İyiliği Emir Kötülükten Nehiy" bahsi ile "Hayır Yollarının Sayısızlığı" konularında birçok hadisin ışığında geniş bir şekilde açıklandığı üzere, Peygamber Efendimiz sevap kazanmanın pek çok yolu bulunduğunu hatırlatmış, saydığımız zikirlerden başka insanlara iyiliği, doğruluğu tavsiye etmek, onları yaptıkları kötülüklerden sakındırmak gibi iyiliklerin de birer sadaka olduğunu belirtmiştir.

Yüce Rabbimizin kullarını ne kadar çok sevdiğini gösteren sayısız örneklerden biri, lutuflarına hamd ve şükretmenin yolunu da kolaylaştırmasıdır. İnsan, Cenâb-ı Hakk'a şükretmek için ibadet borçları dışında ayrıca zaman ayırmak zorunda bile değildir. Otururken, dinlenirken, yürürken, işine gidip gelirken, yukarıda örnekleri verilen zikirleri tekrarlamak suretiyle Rabbine şükür görevini ifa edebilir.

Allah'a şükür görevini en mükemmel şekilde yerine getirmek ise namaz ibadetiyle mümkündür. Zira namaz her türlü şükrü ve iyiliği ihtiva eden bir ibadettir. İşte bu sebeple **her gün kılınacak iki rek'at kuşluk namazı, sağlık şükrü yerine geçer.**

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sağlık ve âfiyet içinde olmak Allah'a şükretmeyi gerektirir. Sadece eklemlerin şükrü, her gün 360 sadaka vermektir.

2. Sübhânallah, elhamdülillâh, Allâhü ekber ve lâ ilâhe illallah zikirlerini birer defa söylemek dört sadaka yerine geçer.

3. Her gün iki rek'at kuşluk namazı kılmak suretiyle o günün sağlık şükrünü toptan ifa etmek de mümkündür.

1436- وعَنْ أُمِّ المؤمنينَ جُوَيْرِيَةَ بنتِ الحارِثِ رضي اللَّه عَنْها أَنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم خَرجَ مِنْ عِنْدِهَا بُكرَةً حِينَ صَلَّى الصُّبْحَ وهِيَ في مسْجِدِهَا ، ثُمَّ رَجع بَعْد أَنْ أَضْحى وهَي جَالِسةٌ فقال : « مازلْتِ على الحال التي فارَقْتُكَ عَلَيْهَا ؟ » قالَتْ : نَعمْ : فَقَالَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لَقَدْ قُلْتُ بَعْدِكِ أَرْبَعَ كَلمَاتٍ ثَلاثَ مرَّاتٍ ، لَوْ وُزِنَتْ بمَا قُلْتِ مُنْذُ الْيَومِ لَوَزَنْتهُنَّ : سُبْحَانَ اللَّهِ وبحمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ ، وَرِضَاءَ نَفْسِهِ ، وَزِنَةَ عرْشِهِ ، ومِداد كَلمَاتِه » رواه مسلم.

وفي روايةٍ لهُ : سُبْحانَ اللَّهِ عددَ خَلْقِهِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ رِضَاءَ نَفْسِهِ ، سُبْحانَ اللَّهِ زِنَةَ عَرْشِهِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ مِداد كَلماتِهِ » .

وفي روايةِ الترمذي : « ألا أُعلِّمُكِ كَلِماتٍ تَقُولِينَها ؟ سُبْحانَ اللَّهِ عَدَدَ خلْقِهِ ، سُبْحانَ اللَّهِ عَددَ خَلْقِهِ ، سُبْحانَ اللَّه عدد خَلْقِهِ ، سُبْحانَ اللَّه رضا نَفْسِهِ ، سُبْحان اللَّهِ رضا نَفْسِهِ، سُبْحانَ اللَّه رضا نَفْسِهِ ،

سُبحَانَ اللّه زِنَةَ عرْشِهٍ ، سُبحَانَ اللّه زِنَةَ عرْشِهٍ ، سُبحَانَ اللّٰه زِنَةَ عرْشِهٍ ، سُبحَانَ اللّٰهِ مِدادَ كَلماتِهِ ، سُبحَانَ اللّٰهِ مِدادَ كَلماتِهِ ، سُبحَانَ اللّٰهِ مِدادَ كَلماتِه » .

1436. Mü'minlerin annesi Cüveyriye Binti'l-Hâris *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün sabah namazını kıldıktan sonra, Hazret-i Cüveyriye namaz kıldığı yerde oturmakta iken erkenden evden çıktı. Kuşluk vakti tekrar eve döndü. Cüveyriye *radıyallahu anhâ*'nın hâlâ yerinde oturmakta olduğunu görünce:

- **"Yanından ayrıldığımdan beri hep burada oturup zikirle mi meşgul oldun?"** diye sordu. O da:

- Evet, diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

- **"Senin yanından ayrıldıktan sonra üç defa söylediğim şu dört cümle, senin sabahtan beri söylediğin zikirlerle tartılacak olsa, sevap bakımından onlara eşit olur**: ***Sübhânallâhi ve bi-hamdihî adede halkihî ve rızâ nefsihî ve zinete arşihî ve midâde kelimâtihî****: Yarattıkları sayısınca, kendisinin hoşnut olduğunca, arşının ağırlığınca ve bitip tükenmeyen kelimeleri adedince ben Allah'ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve O'na hamdederim."*

Müslim, Zikir 79. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 24

Müslim'in diğer bir rivayeti şöyledir:

"Sübhânallâhi adede halkıhî, sübhânallâhi rızâ nefsihî, sübhânallâhi zinete arşihî, sübhânallâhi midâde kelimâtihî

Müslim, Zikir 79. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 56

Tirmizî'nin rivayeti ise şöyledir:

"Sana okuyacağın bir zikir öğreteyim mi? ***Sübhânallâhi adede halkıhî, sübhânallâhi adede halkıhî, sübhânallâhi adede halkıhî; sübhânallahi rızâ nefsihî, sübhânallahi rızâ nefsihî, sübhânallahi rızâ nefsihî; sübhânallahi zinete arşihî, sübhânallahi zinete arşihî, sübhânallahi zinete arşihî; sübhânallahi midâde kelimâtihî,***

***sübhânallahi midâde kelimâtihî, sübhânallahi midâde kelimâtihî,* dersin.”**

Tirmizî, Daavât 104. Ayrıca bk. Nesâî, Sehv 94

Cüveyriye Binti’l-Hâris

*Hz. Cüveyriye Benî Mustalik kabilesinin reisi Hâris İbni Ebû Dırâr’ın kızıydı. Hicretin 5. yılında (626-27) bu kabilenin müslümanlara karşı savaş hazırlığı yaptığını öğrenen Hz. Peygamber onlardan önce davrandı ve **Benî Mustalik Gazvesi**’yle onları mağlûp etti. Alınan yüzlerce esir arasında Cüveyriye de vardı. Resûl-i Ekrem Efendimiz İslâm düşmanı bu kabileyi dine ısındırmak için Arapların bir geleneğinden faydalanarak onlarla akrabalık bağı kurmak istedi ve Cüveyriye’ye evlilik teklif etti. O da bu teklifi kabul ederek mü’minlerin annesi olma şerefine erdi. Müslümanlar Cüveyriye’nin Peygamber Efendimiz’le evlendiğini duyunca, Allah'ın Resûlü’nü memnun etmek için ellerindeki esirleri serbest bıraktılar. Mustalikoğulları da çok geçmeden İslâmiyet’i kabul etti. Hz. Cüveyriye’nin müslüman olmadan önceki adı “hayırlı kadın” anlamında **Berre** idi. Böyle isimleri, insanın kendi kendini temize çıkarması kabul ettiği için doğru bulmayan Resûl-i Ekrem, onun adını “küçük kız” anlamındaki Cüveyriye adıyla değiştirdi.*

Hadisimizde uzun süre zikirle meşgul olduğunu gördüğümüz Hz. Cüveyriye ibadete çok düşkündü. Resûlullah Efendimiz’den yedi hadis rivayet etti. Ondan da İbni Abbas, Câbir İbni Abdullah ve İbni Ömer gibi sahâbîler hadis rivayet etti. Mü’minlerin annesi Cüveyriye 56 yılında (676) Medine’de vefat eti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* o gün sabah namazından sonra Hz. Cüveyriye’nin yanından ayrılıp kuşluk vakti tekrar eve döndüğünde onun hâlâ namaz kıldığı yerden ayrılmadan zikirle meşgul olduğunu gördü. İbadete ve zikre düşkün olan annemize, bazı zikirlerin diğerlerinden daha değerli olduğunu ve insana daha çok sevap kazandırdığını anlatarak ona hadisimizdeki zikri öğretti.

Peygamber Efendimiz'in öğrettiği dört kelimeden biri, ***"Sübhânallâhi adede halkihî:*** *Ben Allah'ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan* ***yarattıkları sayısınca*** *tenzih ederim"* cümlesidir. İlk rivayete göre Efendimiz **tesbih**e bir de **hamd** ekleyerek aynı şeyi söylemiştir. Yarattıklarının sayısını şüphesiz sadece Allah Teâlâ bilir. Onları yine kendisinin izniyle meselâ bir meleğinin sayması mümkün olsa bile, bir insan için böyle bir sayım mümkün değildir. İşte bu ve daha sonra gelecek ifadelerle Resûl-i Ekrem Efendimiz, Cenâb-ı Hakk'ı sayıya gelmeyecek derecede çok tesbih ettiğini ifade buyurmuştur.

"Sübhânallahi rızâ nefsihî: *Ben Allah'ı, O'nun rızâsını kazanmak için kendisinin hoşnut olacağı sayıda tesbih ederim,* demektir. Cenâb-ı Hakk'ın hoşnutluğunun ne kadar tesbih etmekle kazanılacağını bilmek mümkün değildir. İşte bu sebeple Efendimiz'in bu zikri de sayılarla ifade edilemeyecek kadar geniş kapsamlıdır.

"Sübhânallahi zinete arşihî: *Ben Allah'ı arşının ağırlığınca tesbih ederim,* demek olup yine sayıya gelmez muazzam bir miktarı ifade etmektedir. Senedi zayıfça olmakla beraber bir hadîs-i şerîfte Resûl-i Ekrem Efendimiz arşın büyüklüğü hakkında şöyle bir misâl vermektedir: Yedi kat gök ile yedi kat yer, Allah'ın kürsüsü yanında, çölün ortasına atılmış bir yüzük halkası kadar küçük kalır. Arşın kürsüye göre büyüklüğü ise, çölün halkaya olan büyüklüğü kadardır (İbn Belbân, *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbni Hibbân,* II, 66, nr. 361).

"Sübhânallahi midâde kelimâtihî: *Ben Allah'ı O'nun bitip tükenmeyen kelimeleri sayısınca tesbih ederim,* demektir. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* bu sözle, Allah Teâlâ'nın kelimelerinin saymakla bitmeyeceğini anlatmak istemiştir. Şu âyet-i kerîme de bunu belirtmektedir: **"De ki: Rabbimin sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsaydı, bir o kadarını daha ilâve etseydik, Rabbimin sözleri tükenmeden denizler tükenirdi"** [Kehf sûresi (18), 109].

Peygamber Efendimiz bu zikirlerde sayıya gelebilecek şeylerin yanında, sayıların bile âciz kaldığı ifadelerle zikrini tamamlamıştır. Bu da göstermektedir ki, Resûlullah'ın öğrettiği zikirler, başkalarının hazırladığı zikirlerden çok daha anlamlı ve faziletlidir.

Hadîs-i şerîfte gördüğümüz üç farklı rivayetin her birini Resûl-i Ekrem Efendimiz'in tavsiye etmesi muhtemeldir. Herkes bunlardan sadece birini veya istiyorsa her birini okuyabilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz'in öğrettiği zikirler son derece kapsamlı ve geniş mânalıdır.

2. Bazı zikirler diğerlerine göre daha üstün olduğundan o zikirleri daha çok söylemeye gayret etmelidir.

3. Allah Teâlâ samimiyetle yapılan az işe çok sevap lutfeder.

1437- وعنْ أبي مُوسَى الأشعريِّ ، رضي اللَّه عنهُ ، عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قال : «مَثَلُ الذي يَذكُرُ ربَّهُ وَالذي لا يذكُرُهُ ، مَثَل الحيِّ والمَيِّتِ » رواهُ البخاري .

ورواه مسلم فقال: «مَثَلُ البَيْتِ الَّذي يُذْكَرُ اللَّه فِيهِ ، وَالبَيتِ الذي لا يُذْكَرُ اللَّه فِيهِ ، مَثَلُ الحَيِّ والمَيِّتِ » .

1437. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Rabbini zikredenle etmeyenin farkı, diriyle ölünün farkı gibidir."

Buhârî, Daavât 66

Müslim ise bu hadisi şöyle rivayet etmiştir:

"İçinde Allah'ın anıldığı ev ile Allah'ın anılmadığı evin farkı, diriyle ölünün farkı gibidir."

Müslim, Müsâfirîn 211

Açıklamalar

Resûlullah Efendimiz, Cenâb-ı Hakk'ın ism-i şerîfi ve zikr-i cemîliyle parıldayan mü'min gönülleri, damarlarında kan dolaşan diri vücutlara benzetmiştir. Allah'ı zikretmediği için paslanan ve mânevî kirlerle örtülen

gafil kalbleri de ölülerin hareketsiz bedenlerine benzetmiştir. Demekki zikir kalplerin canı, ruhu ve hayatıdır.

Kâinat devamlı surette hareket halindedir. İnsanın da tıpkı bir parçası olduğu bu kâinat gibi canlı ve diri olması gerekir. Günün muhtelif saatlerinde ibadet mecburiyetinin getirilmesi yani sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarının kılınması kalpleri diri tutmak içindir. Bu zorunlu ibadetler kalbin can suyudur. Kalbin daha huzurlu olması, mevlâsını daha fazla anmasıyla mümkündür. Kur'ân-ı Kerîm'de, Allah'a yönelen ve doğru yola eren kimselerden söz edilirken **"Bunlar iman edip kalpleri Allah'ın zikriyle huzur bulan kimselerdir; haberiniz olsun ki, kalpler sadece Allah'ın zikriyle huzur bulur"** [Ra'd sûresi (13), 28] buyurulması bu gerçeği göstermektedir.

Kalpleri kaplara benzetmek de mümkündür. Boş sandığımız bir kap, esasen boş olmayıp hava ile doludur. İçine sıvı doldurduğumuz zaman, kaptaki hava yerini sıvıya bırakır. Kalpleri de ya Allah'ın zikri veya şeytanın oyunları meşgul eder. Bunun değişmez bir ilâhî kanun olduğunu şu âyet-i kerîme açıkça göstermektedir: **"Kim Allah'ın uyarısına karşı gözlerini kaparsa, yanından ayrılmayan bir şeytanı ona musallat ederiz"** [Zuhruf sûresi (43), 36]. Demek ki kalpler hiçbir zaman boş kalmaz. Orayı ya zikrullah veya gaflet doldurur. Şu halde şeytana fırsat vermemek ve böylece gülleri hiç solmayan ebedî hayatı kazanmak için ebedî olan Allah'ın zikriyle gönülleri canlı ve diri tutmak gerekir.

Hadisimizin ikinci rivayetindeki *"İçinde Allah'ın anıldığı ev ile Allah'ın anılmadığı evin farkı diriyle ölünün farkı gibidir"* ifadesiyle Peygamber *aleyhisselâm,* evin kendisini değil içinde oturanları kastetmiştir.

1131 numaralı hadiste Resûlullah Efendimiz'in *"Namazınızın bir kısmını evlerinizde kılınız da oraları kabirlere çevirmeyiniz"* buyurduğunu ve kendi evi mescide bitişik olduğu halde, özellikle sünnet namazları evinde kıldığını okumuştuk. 1020 numaralı hadiste de *"Evlerinizi kabirlere çevirmeyiniz. Şüphesiz şeytan, içinde Bakara sûresi okunan evden kaçar"* diye uyardığını görmüştük. Şu halde evlerimizi canlandırmanın, oraları bir kabir ve ören olmaktan kurtarmanın yolu, içinde ibadet etmek, namaz kılmak, Kur'an okumak ve Allah'ı anmaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'ı anıp zikretmeyen bir kalp ölü bir organ gibidir.

2. Evlerimizi de orada Kur'an okuyup namaz kılarak ve Cenâb-ı Hakk'ı zikrederek şenlendirmeliyiz. Aksi halde, Efendimiz'in buyurduğu gibi evlerimizin kabristandan farkı kalmaz.

1438- وعنْ أبي هُريرةَ ، رضي اللَّه عنْهُ، أنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « يقُولُ اللَّه تَعالى : أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عبدي بي ، وأنا مَعهُ إذا ذَكَرَنِي ، فَإن ذَكَرَني في نَفْسهِ ، ذَكَرْتُهُ في نَفسي ، وإنْ ذَكَرَني في ملإٍ ، ذكَرتُهُ في ملإٍ خَيْرٍ منْهُمْ » متَّفقٌ عليهِ .

1438. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: Ben kulumun beni düşündüğü gibiyim. Beni zikrettiği zaman onunla beraberim. Eğer beni yalnız başına anarsa, ben de onu yalnız anarım. Şayet beni bir toplulukla beraber anarsa, ben de onu daha hayırlı bir topluluk içinde anarım."

Buhârî, Tevhîd 15; Müslim, Zikir 2, 19, 50; Tevbe 1. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 131; İbni Mâce, Edeb 58

Açıklamalar

Buraya hadîs-i şerîfin zikirle ilgili olan ilk kısmı alınmıştır; devamı ise 414 ve 441 numaralarda geçmiştir. Hadisin burada zikredilmeyen kısmında Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **"Eğer kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşırım. Bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. Eğer bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak varırım."**

Resûl-i Ekrem Efendimiz bu hadîs-i şerîfte Allah Teâlâ'nın kuluna olan yakınlığını anlatmakta, kul Rabbine ne kadar yaklaşırsa, Cenâb-ı Hakk'ın da ona daha fazlasıyla karşılık vereceğini belirtmektedir. Şimdi hadisteki meseleleri birer birer ele alalım.

“Ben kulumun beni düşündüğü gibiyim” ifadesiyle âlemlerin Rabbi, kulunun kendisi hakkındaki inancına ve kanaatine büyük önem verdiğini söylüyor. Hadîs-i şerîfteki “zan” sözü, kesin bilgi anlamınadır. Buna göre hadisin mânası, **eğer kulum kendisine iyi davranacağıma, onu rahmetimle kuşatacağıma, vadettiğim lutufları kendisine ihsan edeceğime gönülden inanıyorsa ve bu konuda hiçbir şüphesi yoksa, o beklediklerini aynen görecektir. Benden bir şey isterse kendisine mutlaka vereceğim; dua ederse duasını kabul edeceğim,** demektir. Buna hüsnüzan denmektedir. Resûlullah Efendimiz *“Her biriniz* (başka şekilde değil) *ancak Allah’a hüsnüzan ederek ölsün”* buyurmaktadır. 442 numaralı hadisin açıklamasında geniş bilgi verdiğimiz üzere hüsnüzan Allah Teâlâ hakkında iyi düşüncelere sahip olmak, kuluna sayısız lutuf ve ihsanlarda bulunacağına bütün gönlüyle inanmaktır.

Allah Teâlâ’nın kendileri hakkında nasıl davranacağı konusunda insanlar başlıca iki gruba ayrılır. Bir grubun Cenâb-ı Hakk’ın vaadleri konusunda hiçbir şüphesi yoktur. Bu kimseler, **“Onlar gerçekten Rablerine kavuşacaklarına ve ancak O’na döneceklerine inanırlar”** [Bakara sûresi (2), 46] âyetinde belirtilen üstün vasıflı mü’minlerdir. Onlar ilâhî müjdelerin gerçekleşeceğine kesinlikle inanırlar. Kibirlerinden yanlarına varılmayan büyüklük hastası birtakım kimseler ise, **“Bize dönmeyeceklerini sandılar”** [Kasas sûresi (28), 39] âyetiyle işaret edildiği üzere, bir hesap gününe inanmayan veya bu konuda şüphesi olanlardır. Allah Teâlâ onlara da zanlarına ve kanaatlerine göre davranacağını ve kendilerini ilâhî rahmetten faydalandırmayacağını belirtmektedir.

“Kulum beni zikrettiği zaman onunla beraberim” ifadesinin anlamı, ona yardım ederim, onu başta şeytan olmak üzere her türlü kötülükten korurum, ayrıca onun sözlerine değer verir, dualarını kabul ederim, demektir.

“Eğer beni yalnız başına anarsa, ben de onu yalnız anarım” demek, beni kimse duymayacak şekilde içinden anarsa, bu hareketinden memnun olur ve onun mükâfâtını bizzat ben, uygun göreceğim şekilde gizlice veririm, demektir.

Allah Teâlâ yukarıdaki iltifatının devamında **“Şayet beni bir toplulukla beraber anarsa, ben de onu daha hayırlı bir topluluk içinde**

anarım” buyurmakla, kendisini mü’minlerle beraber anacak olan kulunu, bir örneği 1450 numaralı hadiste görüleceği üzere, günahsız, tertemiz, herkesten daha çok ibadet eden ve ilâhî sırlara vâkıf olan seçkin meleklerinin yanında, belki de peygamberlerinin huzurunda anmak suretiyle mükâfâtlandıracağını îmâ etmektedir. **“Beni anın ki, ben de sizi anayım”** [Bakara sûresi (2), 152] âyetiyle işaret buyurulan anma işte budur. Siz beni hürmetle anın, ben de sizi nimetlerimi istifadenize vererek anayım, demektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan Allah Teâlâ’yı lutuf ve ihsanlarıyla, rahmet ve bağışlarıyla anmalı, O’nu öyle bilmeli ve bu nimetleri kendisine de lutfedeceğini ummalıdır. Ben çok günahkârım; beni cehennemine atar ve bana azâb eder diye ümitsizliğe kapılmamalıdır.

2. Ümitsizliğin bir küfür çıkmazı olduğu unutulmamalıdır.

3. Cenâb-ı Hakk’ı her yerde, her fırsatta, yalnız başına ve diğer insanlarla beraber anıp zikretmelidir.

1439- وعَنْهُ قال : قالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « سبقَ المُفَرِّدُونَ » قالوا : ومَا المُفَرِّدُونَ يا رسُول اللَّهِ ؟ قال : « الذَّاكِرُونَ اللَّه كَثيراً والذَّاكِراتُ » رواه مسلم .

روي : « المُفَرِّدُونَ » بتشديد الراء وتخفيفها ، والمَشْهُورُ الَّذي قَالَهُ الجمهُورُ : التَّشديدُ.

1439. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **“Müferridler öne geçti”** buyurdu. Bunun üzerine sahâbîler:

- Müferridler ne demektir, yâ Resûlallah? diye sordular. Resûl-i Ekrem de:

- **“Allah’ı çok anan erkeklerle kadınlardır”** buyurdu.

Müslim, Zikir 4. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 128

Açıklamalar

Bir defasında Allah'ın Resûlü ya Medine’den Mekke’ye gidiyor veya Mekke’den Medine’ye dönüyordu. Medine’den bir günlük mesafede bulunan Cümdân dağına gelince yanındakilere:

- *“Yürüyün, bu Cümdân dağıdır. Müferridler öne geçti”* buyurdu. Ashâb-ı kirâm, akrânı ölüp yalnız kalan yani yetîmü’l-akrân olanlara **müferrid** veya **müfrid** dendiğini biliyorlardı. **Allah’ın rızâsını kazanmak ve yüksek dereceler elde ederek öne geçmekle** bunların ne ilgisi vardı? Resûl-i Ekrem bu sözle acaba hangi davranışı kastetmişti? Allah’ın rızâsını kazanma hususunda kimseden geri kalmamayı, hatta bu konuda en önde olmayı kendilerine şiar edinen ashâb-ı kirâm, müferrid ne demekse öğrenip öyle olmak için:

- **Müferrid**ler ne demektir, yâ Resûlallah? diye merakla sordular. Resûl-i Zîşân müferridleri şöyle tanıttı:

- Onlar **“Allah’ı çok anan erkeklerle kadınlardır.”**

Böylece sahâbîler müferridlerin bütün müferridlerin varlığıyla Allah’a yönelen, sadece ve sadece O’na ihlâsla ibadet eden, dünyanın maddî zevk ve lezzetlerini bir yana atan, eskiyen ve solan güzellikleri elleriyle bir köşeye iten, Allah’ı zikretmeyi, O’nu fikretmeyi en büyük zenginlik kabul eden, vakitlerinin çoğunu zikrullah ile geçiren erkekler ve kadınlar olduğunu öğrendiler.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* müferridleri ve onların elde edeceği mânevî kazancı şöyle dile getirdi:

“Müferridler Allah’ı zikretmeye düşkün olan kimselerdir. Zikir onların sırtlarındaki günah yüklerini indirdiği için kıyamet günü hafiflemiş olarak gelirler” (Tirmizî, Daavât 128).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ’yı çok zikretmek iyi insanların özelliğidir.
2. Cenâb-ı Hakk’ı çok zikrederek O’nun rızâsını elde etmeye bakmalıdır.
3. Zikrullah insanı günah kirlerinden arındırıp tertemiz yapar.

1437- وعن جابرٍ رضي اللّه عَنْهُ قالَ : سمِعْتُ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : « أَفْضَلُ الذِّكرِ : لا إله إلاَّ اللَّه » . رواهُ الترمِذيُّ وقال : حديثٌ حسنٌ .

1440. Câbir *radıyallahu anh*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim dedi:

"Zikrin en faziletlisi *lâ ilâhe illallah*'tır."

Tirmizî, Daavât 9. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 55

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin tamamı şöyledir: *"Zikrin en faziletlisi **lâ ilâhe illallah**, duanın en faziletlisi de **elhamdülillâh** demektir."* Kitabımızın müellifi Nevevî, hadisin sadece zikir konusuyla ilgili ilk cümlesini eserine almıştır.

Kelime-i tevhîd dediğimiz ve Allah'tan başka ilâh yoktur anlamındaki **lâ ilâhe illallah** sözü imanın esasıdır. Kelime-i tevhîde inanmadan mü'min olunmaz. Kelime-i tevhîdi söyleyen kimse, kâinatta sadece Allah'ın var olduğuna, O'ndan başka ibadete lâyık bir varlık bulunmadığına inandığını ifade etmekte, aynı zamanda kendisinin sadece O'nun önünde secdeye kapandığını dile getirmektedir. Peygamberler insanlara kelime-i tevhîdi öğretmek için gönderilmişler ve bu uğurda ölümü göze almışlardır. Şehitler kelime-i tevhîd uğrunda canlarını fedâ etmişlerdir. **Lâ ilâhe illallah** zikri işte bu ve benzeri sebeplerle önemlidir. Bazı âlimler kelime-i tevhîdin insanın içindeki kötü vasıfları ve zaafları yok etme özelliğine sahip olduğunu, onun bu sebeple en faziletli zikir sayıldığını söylemişlerdir.

Bu zikir bahsinde, içinde **lâ ilâhe illallah** cümlesinin bulunduğu muhtelif hadisler okuduk. Özellikle 1413, 1414, 1420 ve 1422 numaralı hadislerin ya kelime-i tevhîd ile başladığını veya onların içinde kelime-i tevhîd bulunduğunu ve bu zikirleri belli sayılarda söyleyen kimselerin hesapsız iyilikler kazanacağını gördük. İşte bu sebeple insan, son derece geniş mânalı olan diğer zikirlerle beraber **lâ ilâhe illallah** zikrini de dilinden düşürmemelidir.

En faziletli dua olan **elhamdülillâh** sözünü söyleyen kimse, Cenâb-ı Hakk'ı, kendisine verdiği sayısız nimetler sebebiyle bütün gönlüyle

övdüğünü belirtmektedir. Hamdin içinde şükür de mevcuttur. Daha doğrusu hamd şükrün başıdır. Bir kimse Allah’a hamd etmiyorsa, O’na şükretmiyor demektir. Özellikle bir şey yenip içildiği, Cenâb-ı Hakk’ın herhangi bir nimetinden faydalanıldığı zaman elhamdülillâh denmelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kelime-i tevhîd Allah’ın varlığını, birliğini ifade etmesi sebebiyle sözlerin ve zikirlerin en değerlisidir.

2. **Lâ ilâhe illallah** zikrini dilden düşürmemelidir.

1441- وعنْ عبد اللَّه بن بُسْرٍ رضي اللَّه عنْهُ أَنَّ رَجُلاً قال : يا رسُولَ اللَّهِ ، إنَّ شَرائِعَ الإسْلامِ قَدْ كَثُرتْ علَيَّ ، فَأخبرْني بِشيءٍ أتشَبَّثُ بهِ قال : « لا يَزَالُ لِسَانُكَ رَطْباً مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ » رواهُ الترمذي وقال : حديثٌ حَسَنٌ .

1441. Abdullah İbni Büsr *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir adam Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’e hitâben:

- Yâ Resûlallah! İslâmiyet’in emirleri çoğaldı. Bana sıkı sıkıya yapışacağım bir şey söyle, dedi. O da:

- **“Dilin hep Allah’ı zikretsin!”** buyurdu.

Tirmizî, Daavât 4. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 53

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz’den böyle bir istekte bulunan kimsenin bir bedevî olduğunu İbni Mâce’deki rivayetten öğreniyoruz. Öte yandan bu zâtın, İslâmiyet’in ileriki yıllarında, sünnet ve nâfile ibadetlerin arttığı bir zamanda Efendimiz’in huzuruna geldiği de anlaşılmaktadır. Muhtemelen bedevî, yaşlılığını bahane ederek veya sevap kazanma yollarının, belki de zikirlerin ve duaların öğrenemeyeceği kadar fazla olduğunu ileri sürerek kendisine **az işle çok sevap kazandıracak** bir şey öğretmesini istedi. Bedevînin bu isteğini, ben namaz kılamam, oruç tutamam, bana daha kolay bir şey emret, şeklinde anlamak elbette mümkün değildir. Zira Allah Teâlâ’nın farz kıldığı bir ibadeti yapmamak için kimsenin bahanesi

olamayacağı gibi, farz ibadetlerin yerine daha kolayını tavsiye etmeye de kimsenin yetkisi yoktur.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bedevînin bu isteğini yerinde buldu ve ona belli bir yere, belli bir zamana, belli bir hâle bağlı olmadan, hatta gençlik veya yaşlılık farkı gözetmeden her çağda yapabileceği bir nâfile ibadeti, zikrullahı tavsiye etti. Efendimiz bu ifadesiyle, herkesin zorlanmadan kolayca söyleyebileceği zikirleri tekrarlamasını öğütlemektedir. Bu durumda kimsenin zikretmemek için bir bahânesi kalmamaktadır. Sadece “Allah, Allah” veya “lâ ilâhe illallah” yahut “sübhânallah” demek veyahut da benzeri zikirleri söylemek herkes için mümkündür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yaşlılığı veya rahatsızlığı sebebiyle nâfile namaz kılamayan, nâfile oruç tutamayan kimseler, kolayca söyleyebilecekleri zikirleri yapmalıdır.

2. Rahmeti ve lutfu sonsuz olan Cenâb-ı Mevlâ, samimiyetle yapılan az ibadete çok sevap verir.

1442- وعنْ جابرٍ رضي اللَّه عنهُ ، عَنِ النبيِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « منْ قال : سُبْحانَ اللَّهِ وبحَمدِهِ ، غُرِستْ لهُ نَخْلَةٌ في الجَنَّةِ » . رواه الترمذي وقال : حديث حسنٌ .

1442. Câbir *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Bir kimse *sübhânallahi ve bi-hamdihî*: *Ben Allah’ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve O’na hamdederim,* **derse, cennette onun için bir hurma ağacı dikilir.”**

Tirmizî, Daavât 60. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 56

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

1443- وعن ابن مسْعُودٍ رضي اللَّه عَنْهُ قال : قال رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم « لَقِيتُ إبراهيمَ صَلّى

إِللهُ عَلَيْهِ وسَلّم لَيْلَةَ أسْرِيَ بي فقال : يا مُحمَّدُ أقرِيءْ أُمَّتَكَ مِنِّي السَّلام ، وأَخبِرْهُمْ أنَّ الجنَّةَ طَيِّبةُ التُّرْبِةِ ، عذْبَةُ الماءِ ، وأنَّها قِيعانٌ وأنَّ غِرَاسَها : سُبْحانَ اللَّه ، والحمْدُ للَّه ، ولا إله إلاَّ اللَّه واللَّه أكْبَرُ » .

رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ .

1443. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İsrâ gecesinde İbrâhim *aleyhisselâm***'a rastladım. Bana şunu söyledi: Yâ Muhammed! Ümmetine benden selâm söyle ve onlara cennetin toprağının çok güzel, suyunun tatlı, arazisinin son derece geniş ve dümdüz, ağaçlarının da *sübhânallahi ve'l-hamdü lillâhi velâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber'*den ibaret olduğunu haber ver."**

Tirmizî, Daavât 59

Açıklamalar

Birinci hadiste **sübhânallahi ve bi-hamdihî** demenin sevabının çok olduğu anlatılmaktadır. Zira Peygamber Efendimiz'in bildirdiğine göre, Allah Teâlâ bu zikri melekleri veya kulları için seçmiştir (Müslim, Zikir 84). 1411 numaralı hadiste geçtiği üzere bu zikrin yanına bir de **sübhânallahi'l-azîm** tesbihini ilâve ederek ***sübhânallahi ve bi-hamdihî sübhânallahi'l-azîm*** demek dilde hafif olmakla beraber, mizanda ağır gelecek ve Cenâb-ı Hakk'ı memnun edecektir.

Sadece bir defa **sübhânallahi ve bi-hamdihî** diyen kimseye *"cennette bir hurma ağacı dikileceği"*ni bildiren bu hadisi, Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'in rivayet ettiği bir başka hadis teyit etmektedir. Bir gün Ebû Hüreyre hazretleri ağaç dikerken Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onu gördü ve:

- **"Ebû Hüreyre ne dikiyorsun?"** diye sordu. O da:

- Kendim için bir fidan dikiyorum, diye cevap verdi. O zaman Allah'ın Resûlü:

- **“Sana bundan daha hayırlı bir fidanı haber vereyim mi?”** diye sorunca, Ebû Hüreyre:

- Evet, yâ Resûlallah, diyerek ne buyuracağını merakla beklemeye başladı. Peygamber *aleyhisselâm* da:

- “***Sübhânallahi ve’l-hamdü lillâhi velâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber,* de! Bu sözlerin her birine karşılık cennette sana bir hurma fidanı dikilir”** buyurdu (İbni Mâce, Edeb 56).

Hadisimizin ikinci rivayeti de bu hadisi teyit etmektedir. Efendimiz isrâ ve Mi’rac gecesinde büyük dedesi İbrâhim *aleyhisselâm* ile karşılaştığında, dedesi ona ve dolayısıyla onun ümmetine duyduğu sevgi sebebiyle, önünde sonunda gelecekleri ebedî yurtları hakkında bilgi verdi ve cennetin toprağının çok güzel, suyunun tatlı, sâhasının son derece geniş ve düz olduğunu belirtti; güzel ve geniş topraklı, güzel sulu bir yerin ekime elverişli olacağını herkesin bildiğini dikkate alarak, ebedî yurdunuz için şimdiden ağaç yetiştirmeye bakın, yani Allah’ı zikirle meşgul olun, şunu da bilin ki, cennetin ağaçları ***sübhânallahi ve’l-hamdü lillâhi velâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber*** zikirlerinden ibarettir, dedi. Dolayısıyla cennetimizi kendi zikirlerimizle güzelleştireceğimizi haber verdi.

Konumuzla ilgili hadisler, bir mü’minin bu zikirlerden her birini söylediği an yeni bir hurma ağacına sahip olacağını bildirmektedir. Bu hadisleri böyle hakiki mânasıyla anlamak mümkün olduğu gibi, orada geçen ağaç ve hurma ağacı ifadelerinin, insanın kazanacağı sayısız bereketleri ifade eden birer sembol olduğunu düşünmek de mümkündür. Nitekim Allah Teâlâ **güzel bir söz** dediği kelime-i tevhîdi**, kökü yerde duran, dalları gökte olan bir ağaca,** hurma ağacına benzetmiştir [İbrâhim sûresi (14), 24]. En bereketli ağaç olarak bilinen hurma, uzun yıllar nasıl meyve verip durursa, bu güzel zikirlerin de onları söyleyene bitip tükenmeyen sevaplar kazandıracağı anlatılmış olabilir.

Cennet hakkındaki bilgilerimiz Kur'ân-ı Kerîm’de anlatılan ve Resûlullah Efendimiz tarafından haber verilenlerden ibarettir. Şüphesiz bu bilgiler cenneti bütün yönleriyle tanımak için yeterli değildir. Allah Teâlâ **“Rabbinin huzuruna çıkıp orada durmaktan korkanlar için iki cennet vardır”** [Rahmân sûresi (55), 46] buyurmaktadır. Acaba bu

cennetlerden biri, saraylarının altından ırmakların aktığı, içinde her türlü meyvenin bulunduğu haber verilen cennet, diğeri de ağaçları zikirler sayesinde biten bir cennet mi? Yoksa cennetin bir kısım ağaçları Cenâb-ı Hakk'ın lutfu olarak orada bulunacak, diğerlerini yine Cenâb-ı Hakk'ın adaleti gereği zikirler ve tesbihler mi yetiştirecek? Akla daha başka ihtimaller de gelebilir. Şüphesiz bunlara cevap vermek mümkün değildir. Ama gerçek olan şudur ki, cenneti ve içindeki nimetleri insana kazandıracak olan, onun ibadeti, zikirleri, hayırları, kısacası ihlâsıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cennet, toprağı, suyu, arâzisi güzel bir mekândır. Orayı güzelleştirmek kulun elindedir.

2. İnsanın yapacağı çeşitli zikirler, kendi cennetini güzelleştirecek, ağaçlarla donatacaktır.

1444- وعنْ أَبي الدِّرداءِ ، رضيَ اللَّه عَنْهُ قالَ : قالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَلا أُنَبِّئُكُم بِخَيْرِ أَعْمَالِكُمِ ، وأَزْكَاهَا عِند مليكِكم ، وأَرْفعِها في دَرجاتِكم ، وخَيْرٌ لَكُمْ مِنْ إِنْفَاق الذَّهَبِ والفضَّةِ ، وخَيْرٌ لَكُمْ مِنْ أَنْ تَلْقوْا عدُوَّكم ، فَتَضربُوا أَعْنَاقَهُم ، ويضرِبوا أَعْنَاقكُم؟» قالوا : بلَى ، قال:« ذِكْرِ اللَّهِ تَعالى » .

رواهُ الترمذي ، قالَ الحاكمُ أَبو عبد اللَّهِ : إِسناده صحيح .

1444. Ebü'd-Derdâ *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashâbına:

- **"Size en hayırlı, Allah katında en değerli, derecenizi en fazla yükseltecek, sizin için sadaka olarak altın ve gümüş dağıtmaktan daha kazançlı, düşmanla karşılaşıp da sizin onların boynunu vurmanızdan, onların da sizi öldürmesinden daha çok sevap getirecek amelin ne olduğunu haber vereyim mi?** diye sordu. Onlar da:

- Evet, söyle dediler. Resûl-i Ekrem de:

- **“Allah Teâlâ’yı zikretmektir”** buyurdu.

Tirmizî, Daavât 6. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 53

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf zikrin önemini ve kıymetini pek güzel ortaya koymaktadır. Zira insanın en değerli iki şeyi vardır. Biri malı, diğeri de canı. Hadisimiz zikrullah’ın, Cenâb-ı Hakk’ın hoşnutluğunu kazanmak için fedâ edilecek candan da, bu uğurda sarfedilecek maldan da değerli olduğunu, insana daha çok sevap kazandıracağını göstermektedir. Burada Muâz İbni Cebel hazretlerinin bir sözünü hatırlamakta fayda vardır. Peygamber Efendimiz’in bu değerli sahâbîsi, **insanı Allah’ın azâbından, zikrullahtan daha iyi kurtaracak bir şeyin bulunmadığını** söylemektedir (Tirmizî, Daavât 6).

Şâfiî fakihi **İzzeddin İbni Abdüsselâm**’ın (ö. 660/1262) anlayışına göre, bütün ibadetlerde sevabın, çekilen zahmete ve yorgunluğa bakılarak verilmeyeceğini bu hadis ortaya koymaktadır. Diğer bir söyleyişle Allah Teâlâ, çok amele vereceği sevaptan daha fazlasını bazan az bir amele de verebilir.

Şüphesiz böylesine değerli olan ve insana nice nâfile ibadetten daha fazla sevap kazandıran zikir, bütün organların sultanı kabul edilen kalbin iştirakiyle yapılan zikirdir. Uyanık bir kalp ve duyarlı bir gönülle yapılan zikir dünya ile alâkayı kesmek suretiyle mümkün olabilir. Bu ise son derece güçtür. Zikrullahı işte böylesine değerli kılan, Allah’ı âdetâ görürcesine ve O’nun huzurunda olduğunu hissedercesine bir şuur haliyle yapılmasıdır. Dil Allah’ı zikrederken kalbin de ona katılması insanı âdeta melekleştirir. Hatta onun meleklerden de üstün bir seviyeye çıkmasına imkân hazırlar. Zira böyle bir şuur haliyle Allah’ı zikreden kimse, devamlı surette Rabbiyle beraber olduğu için ne bir fenalık düşünebilir ne de elinden kötülük gelir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bütün varlığı ve şuuruyla Allah’ı zikretmek en büyük, en hayırlı ve Allah katında en değerli ibadettir.

2. Kalbin dile katılmasıyla yapılan zikir Allah rızâsı için altın ve gümüş dağıtmaktan ve düşmanla cihad etmekten daha kazançlıdır.

3. Böyle bir zikir insanı her türlü kötülükten uzaklaştırır.

1445- وعن سعْدِ بنِ أَبي وقَّاصٍ رضي اللَّه عَنْهُ أَنَّهُ دَخَل مع رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم على امْرأَةٍ وبيْنَ يديْهَا نَوىً أَوْ حصىً تُسبِّحُ بِه فقال : « أَلا أُخْبِرُكِ بما هُو أَيْسرُ عَلَيْكِ مِنْ هذا أَوْ أَفْضَلُ » فقالَ : « سُبْحانَ اللَّهِ عددَ مَا خَلَقَ في السَّماءِ ، وَسُبْحانَ اللَّهِ عددَ ما خَلَقَ في الأَرْضِ ، سُبحانَ اللَّهِ عددَ ما بيْنَ ذلك ، وسبْحانَ اللَّهِ عدد مَا هُوَ خَالِقٌ . واللَّه أَكْبرُ مِثْلَ ذلكَ ، والحَمْدُ للَّهِ مِثْلَ ذلك ، ولا إِله إِلا اللَّه مِثْل ذلكَ ، ولا حوْل ولا قُوَّةَ إِلاَّ باللَّه مِثْلَ ذلك » . رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ .

1445. Sa'd İbni Ebû Vakkâs *radıyallahu anh*'in rivayet ettiğine göre, kendisi bir gün Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile beraber, önündeki hurma çekirdekleriyle veya çakıl taşlarıyla tesbih çeken bir kadının yanına girdi. Peygamber *aleyhisselâm* kadına:

"Bundan daha kolayını -veya daha faziletlisini- sana haber vereyim mi?" diye sorduktan sonra şöyle buyurdu: ***"Sübhânallahi adede mâ halaka fi's-semâi ve sübhânallahi adede mâ halaka fi'l-ard ve sübhânallahi adede mâ beyne zâlike ve sübhânallahi adede mâ hüve hâlik*****:** *Ben Allah'ı gökyüzünde yarattıkları sayısınca ulûhiyyetine yakışmayan sıfatlardan tenzîh ederim. Ben Allah'ı yeryüzünde yarattıkları sayısınca ulûhiyyetine yakışmayan sıfatlardan tenzîh ederim. Ben Allah'ı yerle gök arasında yarattıkları sayısınca ulûhiyetine yakışmayan sıfatlardan tenzîh ederim. Ben Allah'ı bundan sonra yaratacakları sayısınca ulûhiyyetine yakışmayan sıfatlardan tenzîh ederim,* **de. *Allahü ekber*'i de böyle, *elhamdülillâh*'ı da böyle, *lâ ilâhe illallah*'ı da böyle, *lâ havle velâ kuvvete illâ billâh*'ı da böyle söylersin."**

Tirmizî, Daavât 113. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 24

Açıklamalar

1436 numaralı hadisimizle bu hadis arasında büyük bir benzerlik vardır. Hatırlanacağı üzere Resûl-i Ekrem Efendimiz bir gün sabah namazını

kıldıktan sonra mü'minlerin annesi Cüveyriye Binti'l-Hâris *radıyallahu anhâ*'nın yanından ayrılıp dışarı çıkmıştı. Cüveyriye annemiz namaz kıldığı yerde oturmuş zikirle meşguldü. Peygamber *aleyhisselâm* kuşluk vakti eve döndüğünde Hz. Cüveyriye'nin sabah namazındanberi yerinden ayrılmadan zikirle meşgul olduğunu öğrenince ona:

"Senin yanından ayrıldıktan sonra üç defa söylediğim dört cümle senin sabahtan beri söylediğin zikirlerle tartılacak olsa, sevap bakımından onlara eşit olur", buyurmuş ve şu zikri söylemişti: ***Sübhânallahi ve bi-hamdihî adede halkıhî ve rızâ nefsihî ve zinete arşihî ve midâde kelimâtihî:*** *Yarattıkları sayısınca, kendisinin hoşnut olduğunca, arşının ağırlığınca ve bitip tükenmeyen kelimeleri adedince ben Allah'ı ulûhiyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve O'na hamdederim.*" Yahut bu zikirleri ***"Sübhânallâhi adede halkıhî, sübhânallahi rızâ nefsihî, sübhânallahi zinete arşihî, sübhânallâhi midâde kelimâtihî"*** şeklinde ayrı ayrı söylemesini tavsiye etmişti.

Konumuz olan hadîs-i şerîfte ise Resûlullah Efendimiz Hz. Cüveyriye mi, Hz Safiyye mi, yoksa Hz. Sa'd İbni Ebû Vakkâs'ın bir yakını mı olduğunu bilemediğimiz bir hanıma o zikrin benzeri olan bu zikri tavsiye buyurduğunu görüyoruz. Şayet bu hanım, Efendimiz'in eşlerinden biri ise, bu olayın tesettür âyetinden önce mi, yoksa sonra mı olduğunu da bilemiyoruz. Meselenin bu yönü zaten o kadar da önemli değildir. Önemli olan Efendimiz'in, muhtemelen tesbih bulamadığı için hurma çekirdekleriyle veya çakıl taşlarıyla zikreden o hanımı, böyle yapma, diye menetmeyip ona yaptığından daha kolayını -veya daha faziletlisini- öğretmesidir. Daha az emekle daha çok sevap kazanmayı kim istemez! Öte yandan az bir gayretle çok sevap kazandıracak faziletli zikirleri bir peygamber kadar kim bilebilir! İşte bu sebeple biz, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öğrettiği zikirlere büyük önem vermeliyiz.

Demek oluyor ki hadisimizdeki zikri söyleyecek bir kimse önce Efendimiz'in öğrettiği şekilde ***sübhânallah*** zikrini, ardından da ***Allahü ekber, elhamdülillâh, lâ ilâhe illallah*** *ve* ***lâ havle velâ kuvvete illâ billâh*** zikirlerini tamamlayacaktır. Diğerlerine örnek olmak üzere ***Allahü ekber*** zikrinin nasıl söyleneceğini görelim: ***"Allâhü ekberu adede mâ***

halaka fi's-semâ', v'Allahü ekberu adede mâ halaka fi'l-ard, v'Allahü ekber adede mâ beyne zâlik, v'Allahü ekberu adede mâ hüve hâlık."

Bu zikri söyleyen kimse, *ben gökyüzünde yarattıkları sayısınca Allah'ın en yüce olduğunu söylerim. Ben yeryüzünde yarattıkları sayısınca Allah'ın en yüce olduğunu söylerim. Ben yerle gök arasında yarattıkları sayısınca Allah'ın en yüce olduğunu söylerim. Ben bundan sonra yaratacakları sayısınca Allah'ın en yüce olduğunu söylerim*, demiş olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Tesbih çekerek zikretmek câizdir.

2. Cenâb-ı Mevlâ'yı Resûlullah Efendimiz'in bu hadiste öğrettiği şekilde zikreden kimse, sayısını Cenâb-ı Hak'tan başka kimsenin bilemeyeceği bu kadar çok mahlûk sayısınca Allah'ı zikretmiş olur.

1446- وعنْ أَبي مُوسى رضي اللَّه عنْه قال : قالَ لي رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَلا أَدُلُّك على كَنْزٍ مِنْ كُنُوزِ الجنَّةِ ؟ » فقلت : بلى يا رسول اللَّه ، قال : « لا حول ولا قُوَّةَ إلاَّ بِاللَّهِ » متفقٌ عليه .

1446. Ebû Mûsâ *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana hitâben:

- **"Cennet hazinelerinden bir hazineyi sana bildireyim mi?"** buyurdu. Ben de:

- Evet, Yâ Resûlallah, bildir, dedim. Şöyle buyurdu:

- ***"Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh:*** *Günahtan kaçacak güç, ibadet edecek kuvvet ancak Allah'ın yardımıyla kazanılabilir."*

Buhârî, Megâzî 38, Daavât 50, Kader 7, Tevhîd 9; Müslim, Zikir 44-46. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 26; Tirmizî, Daavât 3, 58; İbni Mâce, Edeb 59

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfin hoş bir hikâyesi vardır. Bilindiği üzere bir hadisin Efendimiz tarafından söylenmesine sebep olan hâdiseye **sebeb-i**

vürûd denir. Hayber Gazvesi dönüşünde ashâb-ı kirâm efendilerimiz bir tepeye çıktıklarında veya bir vâdiye indiklerinde içlerinden gelen bir coşkuyla ve var güçleriyle *Allahü ekber* diye tekbir, *lâ ilâhe illallah* diye tehlil getiriyorlardı. Medine'yi görünce, belki de sevinip heyecanlandıkları için *"Allahü ekber Allahü ekber, lâ ilâhe illallahu vallâhü ekber"* dedikleri de belirtilmektedir. Gördüğü her yanlışı hemen düzelterek sahâbîlerine doğru olanı öğreten Efendimiz: **"Ey İnsanlar!"** diye seslendikten sonra, **"Kendinize acıyın. Siz ne sağıra sesleniyorsunuz ne de yanınızda bulunmayan birine. Sizi çok iyi duyan ve yanınızda bulunan birine dua ediyorsunuz. O sizinle beraberdir"** buyurdu. Hadisimizin râvisi Ebû Mûsâ el-Eş'arî hazretleri Resûlullah Efendimiz'in bindiği hayvanın arkasında bulunuyor, o da içinden, bazı rivayetlere göre ise Efendimiz'in duyacağı bir sesle "lâ havle velâ kuvvete illâ billâh" diyordu. Peygamber Efendimiz ona iltifat buyurarak, hadîs-i şerîfte okuduğumuz şekilde kendisiyle sohbet etti.

"Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh" zikrini, *kötülüklerden korunmak, iyilik yapmaya güç yetirmek ancak Allah'ın yardımıyla mümkün olur"* diye de tercüme etmek mümkündür. Kısaca **havkale** diye de ifade edilen bu cümle, Allah istemedikçe insanın en küçük bir hareket yapamayacağını, bir halden bir başka hale geçemeyeceğini, hatta zihninden bir fikri geçiremeyeceğini pek güzel ifade etmektedir.

Efendimiz bu zikrin **"cennet hazinelerinden bir hazine"** olduğunu söylemekle, sevabının çokluğunu ve bunu söyleyen kimse için o sevabın cennette biriktirildiğini anlatmak istemiş olabileceği gibi, insanların gözünde defineler, hazineler nasıl değerli ise, herkesin önemini görüp farkedemediği bu zikir de öylesine değerlidir demek istemiş olabilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'ı zikrederken veya dua ederken sesi fazla yükseltmemek gerekir.
2. Allah insana şah damarından daha yakın olduğuna göre, O'nu anarken ölçülü olmalıdır.
3. **Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh** zikrini çokca tekrarlamalıdır.

245- باب ذكر الله تعالى قائماَ وقاعداَ ومضطجعاَ ومحدثاً وجُنباً وحائضاً إلا القرآن فلا يحل لجنب ولا حائض

ALLAH'I HER DURUMDA ANMAK

AYAKTA İKEN, OTURURKEN, YATARKEN, ABDESTSİZKEN, CÜNÜPKEN VE HAYIZLIYKEN ALLAH'I ANMANIN CÂİZ OLDUĞU,
AMA CÜNÜP VE HAYIZLI OLANLAR İÇİN KUR'AN OKUMANIN HELÂL OLMADIĞI

Âyet

نَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَاخْتِلاَفِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِّأُوْلِي الألْبَابِ [190]
الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىَ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذا بَاطِلاً سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ [191]

"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akıl sahiplerine gerçekten ibretler vardır. Onlar ayakta iken de, otururken de, yatarken de Allah'ı anarlar."

Âl-i İmrân sûresi (3), 190, 191

Sağlam bir akla sahip olan kimse göklerin yüksekliğine, genişliğine, onlarda gördüğü ay, güneş, yıldızlar ve diğer gezegenlerin çeşitliliğine, yeryüzünün hârika manzarasına, dağlara, denizlere, nehirlere, ovalara, ağaçlara, meyvelere, çiçeklere ve diğer bitkilere, rüzgara, buluta, yağmura, yer altından çıkan çeşit çeşit madenlere baktıkça Allah'ın kudretine hayran kalır. Gece ile gündüzün hep birbiri ardınca gelişine, kâh birinin kâh diğerinin uzayıp kısalışına, dört mevsimin birbirinden farklı oluşuna baktıkça ilâhî sanatın yüceliğine meftun olur. Bütün bu hârika şeyler aklını mükemmel surette çalıştıranları Allah'ın kudreti önünde baş eğdireceği için, onlar her hâlü kârda Allah'ı anmaya, ayakta iken, otururken, yatarken O'nu zikretmeye kendilerini mecbur hissederler.

Resûl-i Ekrem Efendimiz geceleri ibadet etmek üzere kalktığı zaman pencerenin önüne oturup gökyüzüne bakarak bu âyet-i kerîme ile devamındaki on âyeti okurdu [Buhârî, Tesîru sûre (3), 17, 18].

Hadisler

1447- وعنْ عائشة رضيَ اللَّه عنْهَا قَالَت : كانَ رسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يذكُرُ اللَّه تَعالى على كُلِّ أَحيانِهِ . رواه مسلم .

1447. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Allah Teâlâ’yı her halinde zikrederdi.

Müslim, Hayz 117. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tahâret 9; Tirmizî, Daavât 9; İbni Mâce, Tahâret 11

Açıklamalar

Kulluğun en üstünü, Cenâb-ı Hakk’ı her an anmak, O’nu dilinden düşürmemektir. Kulların en üstünü olan Resûlullah Efendimiz de işte bu sebeple yürürken, otururken, yatarken, bineğinin üzerinde bir yere giderken, abdestli iken, abdestsizken, bu bölümün başındanberi pek çok örneğini gördüğümüz zikirleri söylemek suretiyle Allah’ı anardı. Allah’ı her an kalbiyle anmak yani O’nu kalbinden çıkarmamak en önemli zikirdir. Cenâb-ı Hakk’ı çok anmayı emreden âyetlerde işte bu hal anlatılmak istenmiştir. İnsanın her an ve her durumda Allah’ı anabileceğini söyleyen İslâm âlimleri, yalnız cünüp veya hayızlı iken yani boy abdesti almayı gerektiren bir durumda veya âdet görmekte iken Kur’an okunup okunamayacağı konusunda ihtilâf etmişlerdir. Âlimlerimizin büyük çoğunluğu (cumhur) cünüp ve hayızlı olanların Kur’an okumasını haram saymışlardır. Ama insanın bu durumda iken bile **içinden** Kur’an okumasında, zikir ve dua niyetiyle **bismillâh** veya **elhamdülillâh** demesinde bir sakınca görmemişlerdir. İmam Mâlik hayızlı kadınların Kur’an okumasının câiz olduğunu söylemiştir. Cünüp ve hayızlı kimsenin yarım âyet okuyabileceği, hatta âdet gören bir hanım öğretmenin âyetleri kesik kesik yani kelime

kelime okuyabileceği kabul edilmiştir. Abdest bozarken ve cinsel temasta bulunurken diliyle Allah'ı zikretmek de doğru değildir (mekrûhtur). Kalbiyle zikretmeye ise hiçbir durum engel değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz her halinde Allah'ı zikrederdi.
2. İnsan Allah Teâlâ'yı her halinde ve her ânında zikretmeye çalışmalıdır.

1448- وعن ابنِ عبَّاسٍ رضي اللَّه عنْهما عن النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لو أَنَّ أَحَدكُمْ إِذا أَتَى أَهلَهُ قالَ:بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيطَانَ وَجنِّبِ الشَّيطانَ مارزَقْتَنَا ،فَقُضِي بيْنهُما ولَدٌ ،م يضُرّهُ»متفقٌ عليه.

1448. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Biriniz eşiyle birleşeceği zaman, *'bismillâh, Allâhümme cennibne'ş-şeytâne ve cennibi'ş-şeytâne mâ razaktenâ:* *Allahım! Şeytanı bizden ve bize vereceğin çocuktan uzaklaştır'* **derse ve bu beraberlikten çocukları olursa, şeytan ona zarar veremez."**

Buhârî, Vudû' 8, Bed'ü'l-halk 11, Nikâh 66, Daavât 54, Tevhîd 13; Müslim, Nikâh 116. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Nikâh 45; Tirmizî, Nikâh 8

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf her şeyi Allah'ın yaptığına, hayrın da şerrin de O'ndan geldiğine gönülden inanmanın ve O'na teslim olmanın örneklerinden birini ortaya koymakta ve doğacak çocuklarının iyi bir müslüman olarak yetişmesini ve yaşamasını isteyen eşlerin cinsel temasta bulunmak istedikleri zaman, bunu Efendimiz'in öğrettiği şekilde Cenâb-ı Hak'tan niyâz etmelerini tavsiye etmektedir.

Hadisimizdeki **"biriniz eşiyle birleşeceği zaman"** ifadesi, yukarıda kaynaklarını verdiğimiz bazı rivayetlerde "biriniz eşiyle birleşmek istediği zaman" şeklindedir. Böylece bu duanın birleşme esnasında değil, daha önce yapılacağı anlaşılmaktadır.

Şeytanın doğacak çocuğa zarar vermemesi sözü, bazı rivayetlerde *“Şeytan ona ebediyyen zarar vermez”* (Buhârî, Nikâh 66, Daavât 54, Tevhîd 13; Müslim, Nikâh 116), *“Şeytan ona musallat olmaz”* (Buhârî, Bed’ü’l-halk 11) şekillerinde daha kesin ifadelerle rivayet edilmiştir. Bununla beraber bu ifadeler, şeytanın doğacak o çocuğa hiçbir şekilde zarar vermeyeceği, onun yanına hiç yaklaşmayacağı anlamına gelmez. Zira şeytanın insanı baştan çıkarmak veya yaptığı ibadetleri tam bir şuur haliyle îfâ etmesine engel olmak için gönüllere verdiği vesveseden tamamiyle kurtulmak mümkün değildir. Muhtemelen bu ifadesiyle Resûl-i Ekrem Efendimiz, bazı âlimlerin söylediği gibi şeytanın, doğacak çocuğu çarpmayacağını, bedenine ve inancına zarar veremeyeceğini, birleşme sırasında kendilerine yaklaşma fırsatı bulamayacağını anlatmak istemiştir. Bir insan için hayatta en tehlikeli şey, imansız olarak ölmektir. Diğer bir ifadeyle şeytanın insana vereceği en büyük zarar, onu dininden ve imanından etmesidir. Belki de Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şeytanın vereceği zarar sözüyle bunu kastetmiştir. Şüphesiz her şey mutlak kudret sahibi olan Cenâb-ı Hakk’ın elindedir. Nitekim şeytana hitaben: **“Şüphesiz kullarım üzerinde senin bir hâkimiyetin yoktur”** [Hicr sûresi (15), 42] buyurmaktadır. Dilerse kullarını ondan muhafaza buyurur. Kula düşen görev, dua ve niyazda bulunmaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her işe besmele ile başlamalıdır.
2. Duayı hiç ihmâl etmemelidir.
3. Şeytan insandan hiç ayrılmadığı için ondan her zaman, hatta eşiyle beraber olmak istediği zaman bile Allah’a sığınmalıdır.
4. Her şey Allah’ın elindedir. O kendisine sığınanı şeytandan korur.

246- باب ما يقوله عند نومه واستيقاظِه

YATAĞA YATINCA VE UYANINCA OKUNACAK DUA

1449- عنِ حُذَيْفَةَ ، وأَبي ذَرٍّ رضيَ اللَّه عَنْهُمَا قالا : كانَ رسولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذا أَوَى إِلى فِراشِهِ قال : « بِاسمِكَ اللَّهُمَّ أَحْيَا وَأَمُوتُ » وإِذا اسْتيقَظَ قال

: « الحمْدُ للّهِ الذِي أحْيَانَا بعد مَا أماتَنَا وَإِليْهِ النَّشورُ » رواه الترمذي .

1449. Huzeyfe ve Ebû Zer *radıyallahu anhümâ* şöyle dediler:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yatağına yattığı zaman: ***"Bismike'llâhümme ahyâ ve emût:*** *Allahım! Senin ismini anarak ölür, dirilirim (uyur, uyanırım)"* derdi. Uykudan uyanınca da: ***"Elhamdülillâhillezî ahyânâ ba'de mâ emâtenâ ve ileyhi'n-nüşûr:*** *Bizi öldükten sonra dirilten Allah'a hamdolsun. Yeniden diriltip huzurunda toplayacak olan da O'dur"* derdi.

Tirmizî, Daavât 28. Ayrıca bk. Buhârî, Daavât 7, 8, 16, Tevhîd 13; Müslim, Zikir 59; Ebû Dâvûd, Edeb 98; İbni Mâce, Duâ 17

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfteki dualar, Peygamber Efendimiz'in sabah ve akşam okuduğu muhtelif dualardan sadece biridir. Nitekim 1454-1467 numaralı hadislerde Resûl-i Ekrem'in sabah, akşam ve yatağına yattığı zaman okuduğu diğer duaların bir kısmı görülecek ve bu dua 1461 numarayla orada tekrar gelecektir.

Hadisimizin 818 numarayla geçen rivayetinde gördüğümüz üzere Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* yatağına yatınca mübarek elini yanağının altına koyarak *"Allahım! Senin ismini anarak ölür, dirilirim"* derdi. Burada ölmek ve dirilmek sözüyle Efendimiz uyumayı ve uyanmayı kastetmiştir. Zira uyku küçük ölümdür. Uyuyup uyanmamak da vardır. Bu sebeple bir mü'min, öldürenin de, diriltenin de sadece Allah olduğu hususundaki kesin inancını uyumadan önce bir daha tekrarlamak suretiyle Cenâb-ı Hakk'a hem imanını yenilemiş hem de O'na teslimiyetini arzetmiş olur. Uyanıp da gücünü, kuvvetini ve hareket kabiliyetini yeniden kazandığını görünce *"Bizi öldükten sonra dirilten Allah'a hamdolsun"* demek suretiyle Allah Teâlâ'ya hem hamdetmiş hem de şükretmiş olur. *"Yeniden diriltip huzurunda toplayacak olan da O'dur"* demek suretiyle, uyku gibi mecâzî değil, hakiki ölümden sonra da

bizi gerçek mânada yeniden diriltecek ve huzurunda toplayacak olan yegâne varlığın Allah olduğu hususundaki imanını ortaya koyar.

Bütün bunları şuurlu bir şekilde yapan kimse, Cenâb-ı Hakk'ın hem kendisi hem de bütün insanlar ve yaratılmışlar üzerindeki mutlak tasarrufuna olan imanını dile getirmiş ve bütün bunları zihninden geçirmek suretiyle de tefekkür gibi önemli bir ibadeti îfâ etmiş olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yatağa yatınca sağ tarafa dönmeli, yanağı sağ avucun içine koymalı ve Peygamber Efendimiz'in de böyle yaptığını düşünerek bu duayı veya Resûl-i Ekrem'in uyurken okuduğu dualardan birini yapmalıdır.

2. Uykudan uyanan kimse, kendisini tekrar hayata döndüren Cenâb-ı Hakk'a yine Efendimiz gibi dua ederek şükrünü arzetmelidir.

3. İnsanları öldürdükten sonra yeniden diriltecek ve hesap vermek üzere huzurunda toplayacak olan Allah Teâlâ'dır.

247- باب فضل حِلَقِ الذِّكْر
والنَّدب إلى ملازمتها والنهَّي عن مفارقتها لغير عذر

ZİKİR HALKALARININ FAZİLETİ

ZİKİR HALKALARININ FAZİLETİ, ORAYA DEVAM ETMENİN İYİ BİR
DAVRANIŞ, MÂZERETİ YOKKEN ORADAN AYRILMANIN HATA OLDUĞU

Âyet

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا [28]

"Sabah akşam Rablerine dua ederek O'nun rızâsını kazanmaya çalışanlarla beraber sıkıntılara karşı dayan. Dünya hayatının süslerine kapılıp da gözlerini onlardan ayırma"

Kehf sûresi (18), 28

Allah Teâlâ Peygamber *aleyhisselâm*'a, kendi rızâsını kazanmak için dua ve zikirle meşgul olan kullarını göstermekte, onlarla beraber olmasını tavsiye etmekte ve kendi rızâsını arayan kimselerin çeşitli sıkıntılara uğrayabileceklerine işaret buyurarak her ne pahasına olursa olsun onları terketmemesini istemektedir. En önemli özellikleri Allah'a dua ve O'nu zikretmek olan bu kimseleri yine Peygamber'ine emanet ettiği bir başka âyette, **"Rablerinin rızâsını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma!"** buyurmaktadır [En'âm sûresi (6), 52].

Mekkeli müşrikler fakir ve yoksullarla bir arada bulunmayı kendilerine hakaret saydıkları için Peygamber Efendimiz'den bu yolda bir istekte bulunmuşlardı. Bizim seninle görüşüp konuşmamızı istiyorsan, yanına geldiğimiz zaman bu yoksul takımını dışarı çıkar, demişlerdi. O putperestlerin bir arada bulunmayı istemedikleri kimseler, İslâm'a gerçekten gönül vermiş olan Habbâb İbni Eret, Suheyb-i Rûmî ve Bilâl-i Habeşî gibi köleler ile diğer yoksullardı. Allah Teâlâ bu iki âyette de, kendi rızâsını isteyerek dua ve zikirle meşgul olan fakir kullarını, burnu havalarda olan kendini beğenmiş zenginlere tercih ettiğini belirtmekte ve bu has kullarını hiçbir şekilde incitmemesini, gücendirmemesini, dünya hayatının geçici câzibesini temsil eden bu kibirli adamların sözüne kapılıp da gözünü onlardan ayırmamasını istemektedir.

Hadisler

1450- وعنْ أَبي هُريرةَ رضي اللَّه عنهُ قال : قالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّ للَّهِ تَعالى ملائِكَةً يَطُوفُونَ في الطُّرُق يَلْتَمِسُونَ أَهْلَ الذِّكْرِ ، فإِذا وَجدُوا قَوْماً يذكُرُونَ اللَّه عَزَّ وَجلَّ، تَـنَادَوْا : هَلُمُّوا إِلى حاجتِكُمْ ، فَيَحُفُّونَهم بِأَجْنِحَتِهِم إِلى السَّمَاء الدُّنْيَا ، فَيَسأَلهُم رَبُّهُم وَهُوَ أَعْلَم : ما يقولُ عِبَادِي ؟ قال : يَقُولُونَ : يُسبِّحُونَكَ وَيُكَبِّرونَكَ ، ويحْمَدُونَكَ، ويُمَجِّدُونَكَ ، فيقولُ : هل رأَوْني ؟ فيقولون : لا واللَّهِ ما رأَوْكَ ، فَيَقُولُ : كَيْفَ لو رَأَوْني؟، قال : يقُولُون لو رَأَوْكَ كانُوا أَشَدَّ لكَ

عِبادَةً ، وأَشَدَّ لكَ تمْجِيداَ ، وأكثرَ لكَ تَسْبِيحاَ . فَيَقُولُ : فماذا يَسأَلُونَ ؟ قال : يَقُولونَ : يسأَلُونَكَ الجنَّةَ . قالَ : يقولُ : وَهل رَأَوْهَا ؟ قالَ : يَقُولُونَ : لا وَاللَّه ياربِّ مَا رأَوْهَا . قَالَ : يَقُولُ : فَكَيْفَ لو رَأَوْهَا ؟، قال: يَقُولُونَ : لو أَنَّهُم رأَوْها كَانُوا أَشَدَّ علَيْهَا حِرْصاً ، وَأَشَدَّ لهَا طَلَباً ، وَأَعْظَم فِيها رغْبة. قَالَ : فَمِمَّ يَتَعَوَّذُونَ ؟ قَالَ : يقولُون يَتعَوَّذُونَ مِنَ النَّارِ ، قال : فَيقُولُ : وهَل رَأَوْهَا ؟ قالَ: يقولونَ: لا واللَّهِ ما رأوْهَا . فَيقُولُ : كَيْف لو رَأَوْها ؟، قال : يقُولُون : لو رَأَوْهَا كانوا أَشَدَّ منها فِراراً ، وأَشَدَّ لها مَخَافَة . قَالَ : فيقُولُ : فَأُشْهدُكم أَنِّي قَد غَفَرْتُ لهم ، قَالَ : يقُولُ مَلَكٌ مِنَ الملائِكَةِ : فِيهم فُلانٌ لَيْس مِنهم ، إِنَّمَا جاءَ لِحاجَةٍ، قال : هُمُ الجُلَسَاءُ لا يَشْقَى بِهم جلِيسهُم » متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ لمسلِمٍ عنْ أَبي هُريرةَ رضِي اللَّه عنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِنَّ للَّهِ مَلائِكَةً سَيَّارةً فُضَلاءَ يتَتَبَّعُونَ مجالِس الذِّكرِ ، فَإِذا وجدُوا مَجلِساً فِيهِ ذِكْرٌ ، قَعدُوا معهُم ، وحفَّ بعْضُهُم بعْضاً بِأَجْنِحَتِهِم حتَّى يَمْلأُوا ما بيْنَهُمْ وَبَيْنَ السَّماءِ الدُّنْيَا، فَإِذا تَفَرَّقُوا عَرجُوا وصعِدوا إِلى السَّماءِ ، فَيسْأَلهُمُ اللَّهُ عَزَّ وجلَّ وهُوَ أَعْلَمُ : مِنْ أَيْنَ جِئْتُمْ ؟ فَيَقُولُون: جِئْنَا مِنْ عِندِ عِبادٍ لَكَ في الأَرْضِ : يُسبحُونَكَ، ويُكَبِّرُونَكَ ، وَيُهَلِّلُونَكَ ، وَيحْمَدُونَكَ ، وَيَسْأَلُونَكَ . قال : وماذا يسْأَلُوني ؟ قَالُوا : يَسْأَلُونَكَ جنَّتَكَ . قال : وهَلْ رَأَوْا جنَّتي ؟ قالُوا : لا ، أَيْ ربِّ : قال : فكَيْفَ لو رأَوْا جنَّتي ؟ قالُوا : ويسْتَجِيرُونَكَ قال : ومِمَّ يسْتَجِيرُوني ؟ قالوا : منْ نَارِكَ ياربِّ . قال

: وَهَلْ رَأَوْا نَارِي ؟ قالوا : لا ، قال : فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْا نَارِي ؟، قالُوا : ويسْتَغْفِرونَكَ ، فيقول : قَدْ غفَرْتُ لهُمْ ، وأَعطَيْتُهُمْ ما سَأَلُوا ، وأَجرْتُهم مِمَّا اسْتَجارُوا . قال : فَيقُولونَ : ربِّ فيهمْ فُلانٌ عبْدٌ خَطَّاءٌ إِنَّمَا مَرَّ ، فَجلَس معهُمْ ، فيقول : ولهُ غفَرْتُ ، هُمْ القَوْمُ لا يَشْقَى بِهِمْ جَلِيسُهُمْ » .

1450. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ'nın yollarda dolaşıp zikredenleri tesbit eden melekleri vardır. Bunlar Cenâb-ı Hakk'ı zikreden bir topluluğa rastladıkları zaman birbirlerine **"Gelin! Aradıklarınız burada!"** diye seslenirler ve o zikredenleri dünya semâsına varıncaya kadar kanatlarıyla çevirip kuşatırlar. Bunun üzerine Allah Teâlâ, meleklerden daha iyi bildiği halde yine de onlara:

- **"Kullarım ne diyor?"** diye sorar. Melekler:

- **Sübhânallah** diyerek seni ulûhiyyetine yakışmayan sıfatlardan tenzih ediyorlar, **Allâhü ekber** diye tekbir getiriyorlar, sana hamdediyorlar ve senin yüceliğini dile getiriyorlar, derler. Konuşma şöyle devam eder:

- "**Peki onlar beni gördüler mi ki?"**

- Hayır, vallahi seni görmediler.

- **"Beni görselerdi ne yaparlardı?"**

- Şayet seni görselerdi sana daha çok ibadet ederler, şânını daha fazla yüceltirler, ulûhiyyetine yakışmayan sıfatlardan seni daha çok tenzih ederlerdi.

- **"Kullarım benden ne istiyorlar?"**

- Cennet istiyorlar.

- **"Cenneti görmüşler mi?"**

- Hayır, yâ Rabbi! Vallahi onlar cenneti görmediler.

- **“Ya cenneti görseler ne yaparlardı?”**

- Şayet cenneti görselerdi onu büyük bir iştiyakla isterlerdi, onu elde etmek için büyük gayret sarfederlerdi.

- **Bunlar Allah’a neden sığınıyorlar?”**

- Cehennemden sığınıyorlar.

- **“Peki cehennemi gördüler mi?”**

- Hayır, vallahi onlar cehennemi görmediler.

- **“Ya görseler ne yaparlardı?”**

- Şayet cehennemi görselerdi ondan daha çok kaçarlar, ondan pek fazla korkarlardı.

Bunun üzerine Allah Teâlâ meleklerine:

- **“Sizi şahit tutarak söylüyorum ki, ben bu zikreden kullarımı bağışladım”** buyurur. Meleklerden biri:

- Onların arasında bulunan falan kimse esasen onlardan değildir. O buraya bir iş için gelip oturmuştu, deyince Allah Teâlâ şöyle buyurur:

- **“Orada oturanlar öyle iyi kimselerdir ki, onların arasında bulunan kötü olmaz.”**

Buhârî, Daavât 66. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 251-252, 358-359

Müslim’in bir rivayeti şöyledir:

Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ’nın diğer meleklerden ayrı, sadece zikir meclislerini tesbit etmek üzere dolaşan melekleri vardır. Allah’ın zikredildiği bir meclis buldular mı, o kimselerin aralarına otururlar ve diğer melekleri oraya çağırarak cemaatin arasındaki boş yerleri ve oradan dünya semasına kadar olan mesafeyi kanatlarıyla doldururlar. Zikredenler dağılınca onlar da semâya çıkarlar. Allah Teâlâ daha iyi bildiği halde onlara:

- **“Nereden geldiniz?”** diye sorar. Melekler de:

- Yeryüzündeki bazı kullarının yanından geldik. Onlar **Sübhânallah** diyerek ulûhiyyetine yakışmayan sıfatlardan seni tenzih ediyorlar, **Allâhü ekber** diye tekbir getiriyorlar, **lâ ilâhe illallah** diyerek seni tehlil ediyorlar, **elhamdülillâh** diyerek sana hamdediyorlar ve senden istiyorlar, derler. (Konuşma şöyle devam eder):

- **“Benden ne istiyorlar?”**

- Cennetini istiyorlar.

- **“Cennetimi gördüler mi?”**

- Hayır, yâ Rabbi, görmediler.

- **“Ya cenneti görseler ne yaparlardı?”**

- Senden güvence isterlerdi.

- **Benden neden dolayı güvence isterlerdi?”**

- Cehenneminden yâ Rabbi.

- **“Peki benim cehennemimi gördüler mi?”**

- Hayır, görmediler.

- **“Ya görseler ne yaparlardı?”**

- Senden kendilerini bağışlamanı dilerlerdi.

Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurur:

- **“Ben onları affettim. İstediklerini onlara bağışladım. Güvence istedikleri konuda onlara güvence verdim.**

Bunun üzerine melekler:

- Yâ Rabbi, çok günahkâr olan falan kul onların arasında bulunuyor. Oradan geçerken aralarına girip oturdu, derler. O zaman Allah Teâlâ şöyle buyurur:

- **“Onu da bağışladım. Onlar öyle bir topluluktur ki, onların arasında bulunan kötü olmaz.”**

Müslim, Zikir 25. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 129

Açıklamalar

Hadisimiz Allah’ı zikretmenin değerini, zikredenlerin kıymetini pek çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. **“Allah’ı zikredenler”** yani namaz kılan, Kur’an okuyan, hadis okuyan, Allah’a dua eden, ilim tahsil eden, ilmî sohbetler yapan kimseleri ziyaret etmek ve onların sohbetlerini dinlemek üzere vazifelendirilmiş melekler vardır. Hadisin bazı rivayetinde bu meleklerin, **hafaza** denilen koruyucu meleklerin dışında oldukları özellikle belirtilmektedir. Bunların dünya semâsına kadar, bir rivayete göre tâ arşa kadar birbirinin üstünde durdukları, bu bahtiyar insanları arayan diğer melekleri de haberdâr ettikleri, o zikir meclisindekilere kol kanat gerdikleri ve sohbetlerine kulak verdikleri belirtilmektedir.

Allah Teâlâ kullarının ne yaptığını meleklerden daha iyi bildiği halde yine de onlara **“Kullarım ne diyor?”** diye sormakla bir nevi târizde bulunmaktadır. Bilindiği üzere Allah Teâlâ meleklerine yeryüzünde bir halife yaratacağını haber verdiği zaman melekler buna karşı çıkmışlar, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı yaratmaya ne gerek var; zaten biz sana hamdü senâ ediyoruz, ulûhiyyetine yakışmayan sıfatlardan seni tenzih ediyoruz, demişlerdi [Bakara sûresi (2), 30]. Cenâb-ı Hak kendisini zikreden kulları hakkında meleklere muhtelif sorular sorup onlardan cevaplar almak suretiyle âdetâ onlara, görüyorsunuz ya, kullarımın arasında işte böyleleri de var. Onlar beni zikretme hususunda meleklerden farksızdır, demiş olmaktadır. Hatta onlara, kullarım beni böyle samimiyetle zikrettiklerine göre, onlar da sizin gibi beni, cenneti, cehennemi görmüşler mi, diye ayrı ayrı sormak ve her birine, hayır görmediler, diye cevap verdirmek, görselerdi daha fazla zikrederlerdi, cehenneminden daha çok korkarlardı, dedirtmek suretiyle kullarının yaptığı zikrin değerine işaret buyurmaktadır. Cenâb-ı Hakk’ın meleklerini mahcup etmemek için söylemediği ve fakat onların çok iyi bildiği bir diğer husus da, bütün vazifeleri Allah’ı zikretmek olan meleklerin insanlar gibi şeytanın vesvesesine ve baştan çıkarmasına muhatap olmamasıdır. Allah’ı zikreden bu kimseler şeytanın bütün düzenlerini bertaraf ederek Allah’ın rızâsını kazanmak için orada toplandıklarına göre, onların Cenâb-ı Mevlâ katındaki yeri ve değeri çok üstündür.

Cenneti ve cehennemi görmüşler mi, tarzındaki sorulardan, cennet ile cehennemin hâlen yaratılmış olduğu sonucunu çıkarmak da mümkündür.

Bu hadîs-i şerîf, 1438 numaralı hadiste de gördüğümüz gibi ilâhî vaad ve müjdenin hoş bir örneğidir. Bilindiği üzere Allah Teâlâ *“Şayet* (kulum) *beni bir toplulukla beraber anarsa, ben de onu daha hayırlı bir topluluk içinde anarım”* buyurmaktadır. Kendisini rızâsına uygun işlerle, zikir ve tesbihlerle anan kullarını, onlardan hoşnut olduğunu belirterek bağışlaması ne güzel bir tecellidir.

Zikir meclisinde bulunmayı düşünmediği halde, her ne sebeple olursa olsun onların arasına katılmaktan dolayı ilâhî affa kavuşan insanın durumu, Allah’ı anıp zikreden kimselerle beraber olmanın kişiye kazandıracağı imkânı ve fazileti göstermektedir. Güzel koku satıcısının yanında bulunan kimse, koku satın almasa bile etrafa yayılan güzel kokulardan nasıl faydalanırsa, iyi insanlarla oturup kalkan kimse de şu veya bu şekilde onların iyiliklerinden istifade eder.

Bir sonraki hadîs-i şerîf, bu hadisin özeti gibidir. Kendisini anıp zikredenlere Cenâb-ı Hakk’ın lutufları kısaca dile getirilmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ kendisini anan kullarından hoşnut olur ve onları meleklerinin yanında anar.

2. Bazı meleklerin vazifesi Allah’ı anıp zikredenleri tesbit etmektir.

3. Melekler Allah’ı zikreden insanları sever ve onları himâye ederler.

4. Allah’ın anıldığı zikir meclislerinde bulunmak insana mânevî faydalar sağlar.

5. Cenâb-ı Hak kendisinden samimiyetle bağışlanma dileyen kullarını bağışlar ve onları korktuklarından emin kılar.

1451- وعنهُ عنْ أَبي سعيدٍ رضِي اللَّه عنْهُمَا قالا : قَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا يَقْعُدُ قَوْمٌ يذْكُرُونَ اللَّهَ إِلاَّ حفَّتْهُمُ الملائِكة ، وغشِيتهُمُ الرَّحْمةُ

وَنَزَلَتْ علَيْهِمْ السَّكِينَة ، وذكَرَهُم اللّه فِيمن عِنْدَهُ » رواه مسلم .

1451. Yine Ebû Hüreyre ile Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anhümâ*’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Bir topluluk Allah’ı zikretmek üzere bir araya gelirse melekler onların etrafını sarar; Allah’ın rahmeti onları kaplar; üzerlerine sekînet iner ve Allah Teâlâ onları yanında bulunanlara över.”

Müslim, Zikr 39, 38. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 14; Tirmizî, Daavât 7; İbni Mâce, Mukaddime 17

Açıklamalar

Bu hadis bir önceki uzun hadîs-i şerîfin özeti mahiyetindedir. Kur’an ve hadis okuyup dinleyerek, onların meâllerini, tefsir ve açıklamalarını öğrenerek, vaaz ve nasihatlere kulak vererek veya Allah’ı anıp zikrederek O’na bağlılıklarını sunan kimselere Cenâb-ı Hakk’ın ikramları anlatılmaktadır. Meleklerin Allah’ı zikredenlerin etrafını nasıl alıp onları dinlediğini, Cenâb-ı Mevlâ’nın bu kullarını meleklerin yanında nasıl anıp onlardan hoşnut olduğunu yukarıdaki hadisten pek güzel öğrendik. Rahmetini onlardan esirgemeyeceğini, korktuklarına uğramayacaklarına dair onlara güvence verdiğini gördük. Allah Teâlâ’nın kendisini zikreden kullarıyla meleklerine karşı övüneceğini 1453 numaralı hadiste bir kere daha göreceğiz.

Zikreden mü’minlerin üzerine **sekînet** inmesine gelince; bu sözle onları Allah’ın rahmetinin kuşatacağı ve bu sebeple gönüllerine derin bir huzur ve itmi’nan geleceği, kalplerindeki sıkıntının gideceği, Allah’a olan saygılarının daha artacağı anlatılmaktadır. Gönüllerine mânevî bir huzur hâkim olan kimseler hem dünya hem âhiret bahtiyarlığını yakalamış olurlar; şeytanın aldatmacalarına kolay kolay pabuç bırakmazlar. **Sekînetin nasıl indiği** hususunda insanı derin hayretler içinde bırakan bir hadîs-i şerîf vardır. Ashâb-ı kirâmdan Üseyd İbni Hudayr bir gece Kur’an okurken birdenbire atı şahlandı. Buna aldırmayan Üseyd okumaya devam etti. At

yine şahlandı. Üçüncü defa yine aynı hal meydana gelince, atın yanında oğlunun yattığını ve çocuğa bir zarar gelebileceğini düşünerek Kur’an okumayı bıraktı. Bu sırada başını kaldırıp yukarı bakınca, içinde pırıl pırıl kandiller yanan, buluta veya gölgeliğe benzeyen bir şey gördü. Sonra bu nesne göğe doğru yükselip kayboldu. Ertesi gün bu olayı Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e anlattığı zaman, Efendimiz ona keşke okumaya devam etseydin, buyurduktan sonra, onun **sekîne** olduğunu, bir başka rivayete göre melek olduklarını ve Kur’an dinlemek için geldiklerini söyledi (Buhârî, Menâkıb 25, Fezâilü’l-Kur’ân 11; Müslim, Müsâfirîn 241-242; ayrıca bk. 1000 numaralı hadis).

Şu halde nerede olursa olsun mü’minler bir araya gelip kendilerine Allah’ı hatırlatan, O’nun kudretini düşündüren, O’nun lutuflarını anmaya vesile olan sohbetler yapmalı, Kur’an okumalı ve hep birlikte Cenâb-ı Mevlâ’nın rahmetini aramalıdır.

Bu hadîs-i şerîf daha uzun bir hadis içinde 247 numarayla geçti. **“Allah’ın evlerinden birinde toplanıp aralarında Kur'ân-ı Kerîm’i müzâkere eden”** kimselerin de bu hadiste vaadedilen lutuflara nâil olacağına dair benzeri bir rivayet 1025 numarayla açıklandı.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah’ı anmak üzere bir araya gelen kimseleri O’nun melekleri, rahmeti, bereketi çepeçevre kuşatır.

2. Cenâb-ı Hakk’ı ananların gönüllerine huzur gelir.

3. Allah Teâlâ kendisini ananları, meleklerinin yanında anarak onlarla övünür.

1452- وعن أَبي واقِدٍ الحارِثِ بن عَوْفٍ رضيَ اللَّه عنْهُ أَنَّ رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بيْنَما هُو جَالِسٌ في المسْجِدِ ، والنَّاسُ معهُ ، إِذ أَقْبلَ ثَلاثَةُ نَفَرٍ ، فأَقْبَل اثْنَانِ إِلى رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وذَهَب واحدٌ، فَوقَفَا على رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . فَأَمَّا أَحدُهُما فرأَى فُرْجَةً في الحلْقَةِ ، فجَلَسَ فيها وأَمَّا

الآخَرُ ، فَجَلَسَ خَلْفَهُمْ ، وأَمَّا الثالثُ فَأَدبر ذاهِباً . فَلمَّا فَرَغَ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: أَلا أُخبِرُكم عنِ النَّفَرِ الثَّلاثَةِ ، أَمَّا أَحدُهم ، فَأَوى إِلى اللَّهِ فآواه اللَّه وأَمَّا الآخرُ فَاسْتَحْيي فاستحيي اللَّهُ مِنْهُ وَأَمَّا الآخرُ ، فأَعْرضَ ، فأَعْرض اللَّهُ عنْهُ » متفقٌ عليه .

1452. Ebû Vâkıd Hâris İbni Avf *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Mescid-i Nebevî'de oturmuş, sahâbîler de onun etrafını almışken karşıdan üç kişi çıkageldi. İkisi Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e doğru yöneldi, diğeri gitti. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gelenlerden biri cemaatin arasında bir boşluk görüp oraya oturdu. Öteki ise cemaatin arkasına gidip oturdu. Üçüncü adam da çekip gitti. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sözünü bitirince (bunlar hakkında) şöyle buyurdu:

"Size şu üç kişinin durumunu haber vereyim mi? Onlardan biri Allah'a sığındı, Allah da onu barındırdı. Diğeri (insanları rahatsız etmekten) **utandı, Allah da ondan hayâ etti. Ötekine gelince, o** (bu meclisten) **yüz çevirdi, Allah da ondan yüz çevirdi."**

Buhârî, İlim 8, Salât 84; Müslim, Selâm 10. Ayrıca bk. Tirmizî, İsti'zân 29

Ebû Vâkıd Hâris İbni Avf

*Adının Avf olduğu da söylenen **Ebû Vâkıd el-Leysî** Medineli sahâbîlerdendir. Ya İslâmiyet'in ilk yıllarında veya Mekke'nin fethedildiği hicretin sekizinci senesinde müslüman oldu. Hz. Ömer devrinde Suriye fetihlerine, Yermük Savaşı'na katıldı. Hayatının son yıllarını Mekke'de geçirdi ve 68 (687-88) tarihinde Mekke'de vefat etti.*

Resûl-i Ekrem Efendimiz'den başka Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Esmâ Binti Ebû Bekir'den hadis rivayet etti. Hepsi yirmi dört hadisten ibaret olan rivayetleri Kütüb-i Sitte'de bulunmaktadır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Mescid-i Nebevî'nin yanından geçmekte olan, fakat kim oldukları bilinmeyen üç kişi içeri şöyle bir gözattılar. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ashâb-ı kirâmın arasına oturmuş onlarla sohbet etmekte olduğunu gördüler. Onlardan ikisi böyle bir fırsatın kaçırılmayacağını düşünerek hemen içeri girdiler. Bazı rivayetlerden öğrendiğimize göre selâm verip oturacak yer aradılar. Biri sohbet halkasının bir yerinde boşluk görüp oraya çöktü. Öteki sahâbî cemaatin arasına sıkışarak onları rahatsız etmekten çekindiği için en arkaya gidip oturdu. Bazı âlimlerin münâfıklardan biri olabileceğini düşündüğü üçüncü kişi ise, bu zikir meclisine önem vermeyip yoluna devam etti.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* bu üç kişi mescide geldiğinde devam etmekte olan sohbetini bitirince, onların davranış tarzlarını ashâbına açıklamak istedi. Sohbet halkasında bulduğu boşluğa oturan kimsenin halini **Allah'a sığınmak** diye değerlendirdi. **Allah'ın da onu** rahmetiyle ve hoşnutluğuyla **barındıracağını** belirtti. Oturanların arasına sıkışmak suretiyle onlara sıkıntı verebileceğini veya Resûl-i Ekrem'in dikkatini dağıtarak onu rahatsız edebileceğini düşünerek en arkaya gidip oturan sahâbînin bu nezâketini pek beğenen Efendimiz, onun bu tavrını **utanmak** diye değerlendirdi; Cenâb-ı Hakk'ın da ona merhamet buyuracağını ve onu günahlarından dolayı hesaba çekerek **utandırmayacağını** bildirdi. Üçüncü kişinin hiçbir işi ve mâzereti olmadığı halde o zikir meclisinden **yüz çevirdiğini** belirten Peygamber *aleyhisselâm*, **Allah'ın da ondan yüz çevirdiğini** haber verdi veya bunu bir temenni olarak söyledi. Bir başka rivayette bu üçüncü şahıstan söz ederken Resûlullah Efendimiz'in **"O iltifat etmedi, Allah da ona iltifat etmedi"** buyurduğu belirtildiğine göre, onun bu sözü bir temenni maksadıyla söylemediği, adamın halini haber verdiği anlaşılmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İlim, zikir ve sohbet meclislerine devam etmek Allah'ın rızâsını kazanmaya vesiledir.

2. Bu meclislerin ashâb-ı kirâmın yaptığı gibi daireler, halkalar şeklinde olması daha uygundur.

3. Böyle bir meclise gelenler, namazda saf tutarken yaptıkları gibi öncelikle boş yerleri doldurmalıdır. Hem böyle yapan kimsenin hem de oturanları rahatsız edeceğini anlayıp arkalardaki bir yere geçip oturan kimsenin davranışı edebe uygundur.

1453- وعن أبي سعيد الخُدْرِيِّ رضي اللَّه عنْهُ قال : خَرج معاوِيَة رضي اللَّه عَنْهُ علَى حَلْقَةٍ في المسْجِدِ ، فقال : ما أَجْلَسكُمْ ؟ قالُوا : جلَسْنَا نَذْكُرُ اللَّه . قَالَ : آللَّهِ ما أَجْلَسكُم إِلاَّ ذَاكَ ؟ قالوا : ما أَجْلَسنَا إِلاَّ ذَاكَ ، قال : أَما إِنِّي لَمْ أَسْتَحْلِفْكُم تُهْمةً لَكُم وما كانَ أَحدٌ بمنْزِلَتي مِنْ رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَقلَّ عنْهُ حَدِيثاً مِنِّي : إِنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم خرَج علَى حَلْقَةٍ مِن أَصحابِه فقال : « ما أَجْلَسكُمْ ؟ » قالوا : جلَسْنَا نَذكُرُ اللَّه ، ونحْمدُهُ علَى ماهَدَانَا لِلإِسْلام ، ومنَّ بِهِ عليْنا . قَال : « آللَّهِ ما أَجْلَسكُمْ إِلاَّ ذَاكَ ؟ قالوا : واللَّه ما أَجْلَسنا إِلاَّ ذَاكَ . قالَ : « أَما إِنِّي لَمْ أَسْتَحْلِفْكُمْ تُهمةً لكُمْ ، ولِكنَّهُ أَتانِي جبرِيلُ فَأَخْبرني أَنَّ اللَّه يُباهِي بِكُمُ الملائكَةَ » رواهُ مسلمٌ .

1453. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Muâviye *radıyallahu anh* mescidde halka halinde oturan bir cemaatin yanına geldi ve:

- Burada niçin böyle toplandınız? diye sordu.

- Allah’ı zikretmek için toplandık, diye cevap verdiler. O tekrar:

- Allah aşkına doğru söyleyin. Siz buraya sadece Allah’ı zikretmek için mi oturdunuz? diye sordu.

- Evet, sadece bu maksatla oturduk, dediler. Bunun üzerine Muâviye:

- Ben sizin sözünüze inanmadığım için yemin vermiş değilim. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e benim kadar yakın olup da benden

daha az hadis rivayet eden yoktur. Bir gün Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir ilim halkasında oturan sahâbîlerinin yanına geldi de onlara:

- **“Burada niçin oturuyorsunuz?”** diye sordu.

- Bize İslâmiyet’i nasip ederek büyük bir lutufta bulunması sebebiyle Allah’ı zikretmek ve ona hamdetmek için oturuyoruz, diye cevap verdiler. Resûl-i Ekrem:

- **“Gerçekten siz buraya sadece Allah’ı zikretmek için mi oturdunuz?”** diye sordu.

- Evet, vallahi sadece bu maksatla oturduk, dediler. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü:

- **“Ben size inanmadığım için yemin vermiş değilim. Fakat bana Cebrâil gelerek Allah Teâlâ’nın meleklere sizinle iftihar ettiğini haber verdi de onun için böyle söyledim”** buyurdu.

Müslim, Zikir 40. Ayrıca bk. Nesâî, Kudât 37

Açıklamalar

Ashâb-ı kirâm Peygamber *aleyhisselâm*’dan duydukları bazı hadisleri, burada Hz. Muâviye’nin yaptığı gibi aynen onun üslûbuyla rivayet etmişler, tâbiîler ve daha sonra gelen nesiller de o hadisleri birbirlerine rivayet ederken hep aynı üslûbu kullanmışlar ve böylece adına **müselsel** dediğimiz hadis türü meydana gelmiştir.

Muâviye *radıyallahu anh* “Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e benim kadar yakın olup da benden daha az hadis rivayet eden yoktur” sözüyle, mü’minlerin annesi olan kız kardeşi Ümmü Habîbe hazretleri sebebiyle Peygamber Efendimiz’e olan yakınlığını anlatmaktadır. Onun kayın biraderi olduğunu, yanına teklifsizce girdiği için kendisinden çok hadis duyduğunu, fakat rivayet konusundaki titizliği sebebiyle bunların pek azını rivayet ettiğini, işte bu sebeple Resûlullah’tan şimdi nakledeceği hadise iyi kulak verip öğrenmeleri gerektiğini söylemektedir.

Kendisini zikreden kullarıyla Allah Teâlâ’nın iftihar etmesi, **meleklerin yanında onlarla övünmesi** meselesine gelince, 1450 numaralı hadiste de bir nebze açıklandığı üzere, Cenâb-ı Hak meleklerine âdeta şöyle

demektedir: Ben sizi ibadet etmek üzere yarattım. Nefes alıp vermek nasıl tabiî bir şeyse, sizin için ibadet etmek de öyledir. Ama yeryüzündeki kullarımın hali böyle değildir. Bir taraftan nefisleri onlara ibadetin zor olduğunu telkin etmekte, öte yandan çeşitli tuzaklarıyla şeytan ve şeytanın askerleri onları baştan çıkarmaya çalışmaktadır. Bununla beraber o benim has kullarım hem nefislerinin telkinine hem şeytanların iğvâsına kulak vermeyip ibadetlerine devam ederler; bir araya gelip beni zikrederler; işte bu sebeple benim has kullarım övgüye ve takdire sizden daha fazla lâyıktır.

İlim öğrenmek, Kur'an okumak, hadislerin aydınlığında ruhları yüceltmek gibi ulvî maksatlarla bir araya gelip Allah'ı zikreden kimseler, Cenâb-ı Hakk'ın hem takdirini hem de rızâsını elde ederler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mü'minler, başka hiçbir menfaat gözetmeden sadece Allah rızâsı için zikir meclislerinde bir araya gelmelidir.

2. Kendisini samimiyetle zikreden kullarıyla Allah Teâlâ meleklerinin yanında iftihar eder.

248- باب الذكر عند الصباح والمساء

SABAH VE AKŞAM ALLAH'I ZİKRETMEK

Âyetler

وَاذْكُر رَّبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعاً وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالآصَالِ وَلاَ تَكُن مِّنَ الْغَافِلِينَ [205]

1. "Sabah akşam tevâzu içinde yalvararak, ürpererek ve sesini yükseltmeden Rabbini an. Sakın gafillerden olma!"

A'râf sûresi (7), 205

"Zikirler Bölümü"ne başlarken 1411 numaralı hadisten önce bu âyet-i kerîmeyi daha geniş şekilde açıkladığımız üzere, Allah Teâlâ sabahın ve akşamın, özellikle gecenin sâkin ve huzurlu saatlerinde son derece sessiz ve insanın sadece kendisinin duyacağı hafif bir sesle, mümkün olduğunca gönül tellerini titreten bir edâ ile kendisini zikretmesini istemektedir. Bütün

bu hallerin yanısıra Kâinatın Sahibi’nin büyüklüğü karşısında kendi aczini ve zayıflığını duyarak mütevâzi olması gerektiğini hatırlatmaktadır.

فَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ آنَاء اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَى [130]

2. “Güneş doğmadan ve batmadan önce Rabbini ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih et ve O’na hamdet.”

Tâhâ sûresi (20), 130

اصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ [55]

3. “Akşam sabah Rabbini ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih et ve O’na hamdet.”

Mü’min sûresi (40), 55

Allah Teâlâ **güneş doğmadan önce** sabah namazının, **güneş batmadan önce** de ikindi namazının kılınmasını emretmektedir. Resûl-i Ekrem Efendimiz bir defasında ayın on dördüncü gecesi bedir halindeki aya baktıktan sonra yanındaki sahâbîlere onu gösterdi ve hiç zorlanmadan ayı gördükleri gibi, kıyamet gününde de Cenâb-ı Hakk’ı aynı şekilde göreceklerini haber verdi; sonra *“Güneş doğmadan ve batmadan önceki namazları uykuya veya işe yenik düşmeden zamanında kılabiliyorsanız, mutlaka kılınız”* buyurdu; ardından da iki numaralı âyeti okudu (Buhârî, Mevâkît 16).

Âyet-i kerîmede işaret buyrulan iki vakti değerli kılan önemli bir husus vardır. 1052 numaralı hadiste gördüğümüz üzere, bu iki vakit, yeryüzündeki meleklerle gökyüzünden henüz gelmiş meleklerin buluşup birbirinden nöbeti devraldıkları zamandır; bu sebeple de bereketli bir vakittir.

Üçüncü âyette **sabah** diye tercüme edilen **el-aşiy,** güneşin zevâlinden gecenin ilk saatlerine kadar olan zamanı yani öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını, **akşam** diye tercüme edilen **el-ibkâr** kelimesi de imsâk vaktinden güneşin doğuşuna kadar olan zaman dilimini yani sabah namazını kapsamaktadır. Böylece bu âyette beş vakit namaz emredilmiş olmaktadır.

فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَن تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ [36]

رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاء الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ [37]

4. “Allah’ın adını anmak için O’nun iradesiyle inşâ edilen mâbedlerde sabah akşam Cenâb-ı Hakk’ı tesbih eden adamlar vardır. Onları ne ticaret ne de alış veriş Allah’ı anmaktan, namazı kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoyabilir.”

Nûr sûresi (24), 36, 37

Âyet-i kerîmede Allah Teâlâ’ya ibadet edilen câmi ve mescidlere önem verilmesi, oraların korunup gözetilmesi, temizlenip bakılması, oranın yüceliğine yakışmayan alış veriş gibi, gereksiz konuşmalar gibi davranışların bu mübarek yerlerde yapılmaması, kokusu başkalarını rahatsız eden bir şey yendiği zaman câmilere gidilmemesi emredilmektedir. Âyet-i kerîmede temas edilen ikinci husus da bu mübarek yerlerin namaz vakitlerinde oraya gidilip içinde ibadet edilmek suretiyle her zaman canlı tutulması, dünya malının ve meşgalesinin insanı Allah’ı anmaktan ve O’na ibadet etmekten alıkoymamasıdır. Âyetin konumuzla ilgili yönü, bu mâbedlerde Cenâb-ı Hakk’ın **sabah akşam** yani bütün gün anılmasıdır.

Kendilerini Allah Teâlâ’nın övdüğü bu iyi insanlar, namazlarıyla sadece mescidleri değil, bir kısım ibadetlerini evlerinde yapmak suretiyle aynı zamanda oraları da canlı ve diri tutan, böylece yuvalarını kabristan olmaktan kurtaran kimselerdir.

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ [18]

5. “Biz dağları onun emrine verdik. Bu dağlar akşam sabah onunla birlikte Allah’ı tesbih ederlerdi.”

Sâd sûresi (38), 18

Bu âyet-i kerîmede Dâvûd *aleyhisselâm*'ın şanlı saltanatından söz edilmektedir. Allah Teâlâ bu aziz peygamberine bazı özellikler vermişti. O heybetli dağlar, Dâvûd *aleyhisselâm*'ın o dâvûdî sesiyle okuduğu Zebûr'un âhengine kendilerini kaptırıp onunla birlikte Cenâb-ı Hakk'ı tesbih ederlerdi, O'nu ulûhiyetine yakışmayan sıfatlardan tenzih ederlerdi. Âyetin devamında kuşların da Dâvûd peygamberin emrine verildiği, onların da bu şanlı zikre katıldıkları belirtilmektedir.

Sabah diye tercüme ettiğimiz **işrâk** vakti, kuşluk zamanı demektir. Demek ki Hz. Dâvûd'un ibadet saatlerinden biri de bu vakitti. Kuşluk namazı kılan bahtiyar mü'minler, Dâvûd *aleyhisselâm*'ın ibadet saatinde alınlarını secdeye koyarak, onun hâtırası olan bu vakti ihyâ etmiş oluyorlar. Hâsılı akşam sabah Allah'ı zikretmek, ilk insandanberi süregelen bir âdet ve dinî gelenektir.

Hadisler

1454- وعنْ أَبي هريرة رضي اللَّه عنهُ قال : قالَ رسولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ قال حِينَ يُصْبِحُ وحينَ يُمسِي : سُبْحانَ اللَّهِ وبحمدِهِ مِائَةَ مَرةٍ لَم يأْتِ أَحدٌ يوْمِ القِيامة بأفضَلِ مِما جَاءَ بِهِ ، إِلاَّ أَحدٌ قال مِثلَ مَا قال أَوْ زَادَ » رواهُ مسلم .

1454. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim sabah akşam yüz defa *sübhânallâhi ve bi-hamdihî:* *Ben Allah'ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve O'na hamdederim"* **derse, onun söylediklerinin bir mislini veya daha fazlasını söyleyen kimse dışında hiçbir şahıs, kıyâmet gününde onun söylediğinden daha faziletli bir zikirle gelemez."**

Müslim, Zikir 26. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 101; Tirmizî, Daavât 61

Açıklamalar

Sabah ve akşam saatleri insanın hayatında önemli bir yere sahiptir. Sabahla birlikte başlayan yeni gün boyunca insan yoğun bir geçim mücâdelesini devam ettirir. Akşama kadar vazifesini sürdürürken çeşitli insanlara muhatap olur, çeşitli olaylarla karşılaşır. Akşamdan sabaha kadar kendisiyle ve ailesiyle başbaşa olacağı için hayatının temposu yavaşlayacak, ölümün kardeşi olan uykuyla değişik bir âleme dalacaktır. İşte bu birbirinden farklı hayat seyri esnasında Rabbini unutmamalı, O'nunla olan irtibatını ibadet, dua ve zikirlerle devam ettirmelidir.

Sübhânallâhi ve bi-hamdihî zikri, insanın Rabbine karşı îfâ etmesi gereken hamd ve şükür vazifesini pek güzel ifade ettiği için Resûl-i Ekrem Efendimiz tarafından sık sık tavsiye edilmiştir. Nitekim 1411 numaralı hadiste bir cümle ilâvesiyle *"Dile hafif, mîzana konduğunda ağır gelen ve Rahmân olan Allah'ı hoşnut eden iki cümle vardır: **Sübhânallahi ve bi-hamdihî sübhânallahi'l-azîm"*** denilmişti. 1413 numaralı hadisin son cümlesinde *"Bir kimse günde yüz defa **sübhânallahi ve bi-hamdihî** derse, onun günahları deniz köpüğü kadar bile olsa hepsi bağışlanır"* buyrulmuştu. 1415 numaralı hadiste *"Allah'ın en çok hoşlandığı sözün **Sübhânallahi ve bi-hamdihî*** olduğu", 1442 numaralı hadiste ise ***"sübhânallahi ve bi-hamdihî** diyen kimse için cennette bir hurma ağacı dikileceği"* görülmüştü.

Bu zikrin yukarıdaki hadislerin bir kısmında da günde yüz defa söylenmesinin tavsiye edildiğine bakarak, sabah ve akşam saatlerinde onun ellişer defa söylenmesiyle Efendimiz'in bu tavsiyesi yerine getirilmiş olabilir. Sabah ve akşam ifadelerinin ayrı ayrı söylenmiş olmasına bakarak da sabahleyin ve akşamleyin yüzer defa söylenmesi gerektiği düşünülebilir. Hadîs-i şerîfte bir sınırlama olmayıp daha fazla söyleyenin daha çok sevap kazanacağı belirtilmektedir. İşte bu sebeple herkes vakti ve imkânı nisbetinde bu değerli zikri söylemeye çalışmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yeni bir güne ve yeni bir geceye başlarken Allah Teâlâ'yı zikretmek gerekir.

2. Bu zikirlerin en değerlilerinden biri **“sübhânallahi ve bi-hamdihî”** olduğu için onu sabah ve akşam ellişer veya yüzer, yapılabiliyorsa daha fazla söylemelidir.

3. Herkes kendi durumuna göre, yukarıdan beri verilen zikirlerden birini, ikisini seçip okuyabilir.

1455- وعَنهُ قال : جاءَ رجُلٌ إِلى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فقال : يا رسُول اللَّهِ ما لَقِيتُ مِنْ عَقْرب لَدغَتني البارِحةَ ، قال : « أَما لَو قُلتَ حِينَ أمْسيت : أعُوذُ بِكَلماتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ منْ شَرِّ ما خَلَقَ لم تَضُرَّك » رواه مسلم .

1455. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir adam Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’e gelerek:

- Dün gece beni sokan akrep yüzünden ne büyük acılar çektim, dedi. Resûl-i Ekrem de:

- **“Eğer akşamleyin *eûzü bi-kelimâtillâhi’t-tâmmâti min şerri mâ halak:*** *Yarattıklarının şerrinden Allah’ın mükemmel kelimelerine sığınırım*, **deseydin o sana zarar vermezdi”** buyurdu.

Müslim, Zikir 55. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tıb 19; İbni Mâce, Tıb 35

Açıklamalar

Zararlı dediğimiz, esasen her biri çeşitli görevler için yaratılmış hayvancıklardan insanı koruyan dualar vardır. O hayvanları bizim bildiğimiz bilmediğimiz hizmetler için yaratan Cenâb-ı Mevlâ, Resûl-i Ekrem vasıtasıyla bize onlardan korunmanın yollarını da öğretmiştir. Bu dua sadece akrepten değil, zarar veren her yaratıktan korunmak için de tavsiye edilmiştir. 984 numaralı hadiste geçtiği üzere Peygamber Efendimiz “*Kim bir yerde konaklar da sonra ‘Yarattıklarının şerrinden Allah’ın mükemmel kelimelerine sığınırım’ derse, konakladığı yerden ayrılıncaya kadar hiçbir şey ona zarar vermez”* buyurmuştur.

Bazı rivayetlerde bu duanın sabah ve akşam okunması, bazılarında da üçer defa tekrarlanması tavsiye edilmektedir.

Allah'ın mükemmel kelimeleri ifadesiyle Cenâb-ı Hakk'ın takdiri veya O'nun şifalı sözleri yahut da Kur'ân-ı Kerîm'i kastedilmiş olabilir. Esasen bunlardan hangisinin kastedildiği çok önemli değildir. Önemli olan ***eûzü bi-kelimâtillâhi't-tâmmeti min şerri mâ halak*** denmesidir. **Eûzü bi-kelimâtillâhi't-tâmmeti** sözleriyle başlayan, muhtelif yerlerde ve zamanlarda okunması tavsiye edilen başka dualar da vardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ashâb-ı kirâm her sıkıntılarını Resûl-i Ekrem Efendimiz'e anlatırlar, onun tavsiyesine göre hareket ederlerdi.

2. Zararlı hayvanlardan korunmak için Peygamber *aleyhisselâm*'ın öğrettiği bu kısa ve özlü dua okunmalıdır.

3. Özellikle kırsal kesimde yaşayan; tarlada, bağda, bahçede çalışan kimseler bu duayı okumayı ihmal etmemelidir.

1456- وعنْهُ عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَنَّه كان يقول إِذَا أَصْبَحَ : اللَّهُمَّ بِكَ أَصْبحْنَا وبِكَ أَمسَيْنَا وبِكَ نَحْيا ، وبِكَ نَمُوتُ ، وَإِلَيْكَ النُّشُورُ » وإِذا أَمْسى قال : « اللَّهُمَّ بِكَ أَمْسَيْنَا، وبِكَ نَحْيا ، وبِك نمُوتُ وإِلَيْكَ المَصِير » . رواه أَبو داود والترمذي وقال : حديث حسن .

1456. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* sabahleyin şöyle dua ederdi:

"Allâhümme bike asbahnâ ve bike emseynâ ve bike nahyâ ve bike nemût ve ileyke'n-nüşûr: *Allahım! Senin lutfunla sabaha ulaştık, senin lutfunla akşama erdik. Sen isteyince dirilir, sen isteyince ölürüz. Yeniden diriltip huzurunda toplayacak olan da sensin."*

Akşamleyin şöyle dua ederdi:

"Allâhümme bike emseynâ ve bike nahyâ ve bike nemût ve ileyke'l-masîr: *Allahım! Senin lutfunla akşama erdik. Sen isteyince dirilir, sen*

isteyince ölürüz. Huzuruna varılacak olan da sensin.”

Ebû Dâvûd, Edeb 101; Tirmizî, Daavât 13. Ayrıca bk. İbni Mâce, Duâ 14

1458 numaralı hadisle beraber açıklanacaktır.

1457- وعنهُ أَنَّ أَبا بَكرٍ الصِّدِّيقَ ، رضيَ اللَّهِ عنه ، قال : يَا رَسُولَ اللَّهِ مُرْنِي بِكَلمَاتٍ أَقُولُهُنَّ إِذَا أَصْبَحْتُ وإِذَا أَمْسَيتُ ، قال : قُلْ : « اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَواتِ والأَرضِ عَالمَ الغَيْبِ وَالشَّهَادةِ ، ربَّ كُلِّ شَيءٍ وَمَلِيكَهُ . أَشْهَدُ أَن لاَ إِله إِلاَّ أَنتَ ، أَعُوذُ بكَ مِنْ شَرِّ نَفسي وشَرِّ الشَّيْطَانِ وَشِرْكهِ » قال : « قُلْها إِذا أَصْبحْتَ ، وَإِذا أَمْسَيْتَ ، وإِذا أَخذْتَ مَضْجِعَكَ » رواه أبو داود والترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1457. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh* Peygamber *aleyhisselâm’*a:

- Yâ Resûlallah! Bana sabahleyin ve akşamleyin okuyacağım mübarek kelimeleri belletseniz de okusam, dedi. O da:

- ***“Allâhümme fâtıre’s-semâvâti ve’l-ardı âlime’l-gaybi ve’ş-şehâdeti, rabbe külli şey’in ve melîkehû. Eşhedü enlâ ilâhe illâ ente. Eûzü bike min şerri nefsî ve şerri’ş-şeytâni ve şirkihî:*** *Gökleri ve yeri, görünen ve görünmeyen âlemleri yaratan Allahım! Ey her şeyin Rabbi ve sâhibi! Senden başka ilâh bulunmadığını kesinlikle söylerim. Nefsimin şerrinden, şeytanın şerrinden, onun Allah’a şirk koşmaya davet etmesinden sana sığınırım”* **diye dua et ve bunu sabahleyin, akşamleyin ve yatağa yattığın zaman söyle!”** buyurdu.

Ebû Dâvûd, Edeb 101; Tirmizî, Daavât 14, 95.

Aşağıdaki hadisle beraber açıklanacaktır.

1458- وعَن ابْن مَسْعُودٍ رضي اللَّه عنهُ قالَ : كانَ نبيُّ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذَا أَمسى قال : أَمْسَيْنَا وأَمْسى المُلكُ للَّهِ ، والحمْدُ للَّهِ ، لاَ إِلهَ إِلاَّ اللَّه وحْدَهُ لاَ

شَريكَ لَه » قالَ الرواي: أرَاهُ قال فيهِنَّ : « لهُ المُلكُ وَلَه الحمْدُ وهُوَ عَلى كلِّ شَيءٍ قديرٌ ، ربِّ أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا في هذِهِ اللَّيلَةِ ، وَخَيْرَ مَا بَعْدَهَا ، وأَعُوذُ بِكَ منْ شَرِّ مَا في هذِهِ اللَّيْلَةِ وشَرِّ ما بعْدَهَا ، ربِّ أَعُوذُ بِكَ من الكَسَلِ ، وَسُوءِ الكِبْرِ ، أعوذُ بِكَ منْ عذَابٍ في النَّار ، وَعَذَابٍ في القبرِ » وَإِذَا أَصْبحَ قال ذلك أَيْضاً : « أَصْبحْنَا وَأَصْبَحَ المُلْكُ للَّهِ »رواه مسلم .

1458. İbni Mes’ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* akşamleyin şöyle dua ederdi:

“Emseynâ ve emse’l-mülkü lillâh, vel-hamdü lillâh, lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke leh, lehü’l-mülkü ve lehü’l-hamdü ve hüve alâ külli şey’in kadîr, rabbi es’elüke hayra mâ fî hâzihi’l-leyleti ve hayra mâ ba‘dehâ ve eûzü bike min şerri mâ fi hâzihi’l-leyleti ve şerri mâ ba‘dehâ, rabbi eûzü bike mine’l-keseli ve sûi’l-kiber, eûzü bike min azâbi’n-nâr ve azâbi’l-kabr: *Akşama girdik. Bütün mülk Allah’ındır. Hamdü senâ da O’na mahsustur. Allah’tan başka ilâh yoktur; yalnız Allah vardır. O tektir, ortağı yoktur. Mülk O’nundur, hamd O’na mahsustur. O’nun gücü her şeye yeter. Allahım! Bu gecenin ve bundan sonrakilerin hayrını senden dilerim. Bu gecenin ve bundan sonrakilerin şerrinden sana sığınırım. Rabbim! Tembellikten, insanı perişan eden yaşlılıktan sana sığınırım. Cehennem azâbından ve kabir azâbından sana sığınırım.”*

Sabahleyin de ***“asbahnâ ve asbaha’l-mülkü lillâh:*** *Sabaha girdik. Bütün mülk Allah’ındır”* diye başlayarak aynı duayı okurdu.

Müslim, Zikir 74-76. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 101; Tirmizî, Daavât 13

Açıklamalar

Bu üç hadiste Resûl-i Ekrem Efendimiz’in sabahleyin ve akşamleyin okuduğu ve ashâbına okumalarını tavsiye buyurduğu üç duayı gördük. Sabah ve akşam vakitleri, dört mevsimde, Cenâb-ı Hakk’ın sonsuz

kudretinden bir kısmını hârikulâde manzaralar halinde yansıtması bakımından ibretle seyredilmeye değer zaman dilimleridir. Sabah, dünyanın yaratılışını, insanın dünyaya gelişini, her şeyin hayata yeniden başlayışını temsil etmekte; akşam ise dünyanın yok oluşunu, ömrün tükenip sona erişini ve her şeyin bitişini hatırlatmaktadır.

Peygamber Efendimiz'in başlayan ve biten gün karşısındaki tavrı, onun hayatı her bakımdan ciddiye aldığını göstermektedir. Geceleyin ibadet etmek üzere uyandığı zaman ilgili âyetleri okuyarak geceyi seyredişi, güneş ve ay tutulmasının mahiyetini çok iyi bildiği halde, bu olayın kıyametin kopmasını temsil ettiğini düşünerek büyük bir telâşa kapılması dünyada görülen her türlü değişime ibret gözüyle baktığını ortaya koymaktadır.

Resûlullah Efendimiz'in sabah ve akşam vakitlerinin girdiği zamanlarda yaptığı dualarda Allah'ın lutfu, yardımı ve öyle istemesi sebebiyle sabah ve akşam vakitlerine girildiğini, öldükten sonra yine O'nun emri üzerine dirilip huzuruna varılacağını, kâinattaki her şeyin, görünen görünmeyen bütün varlıkların tek sahibinin O olduğunu, O'nun her şeye gücünün yettiğini belirtmekte ve böylece Rabbine dip diri bir iman ile bağlandığını ortaya koymakta, aynı zamanda ashâbına ve diğer ümmetine böyle yapmayı tavsiye etmekte, sonra da insanın o güçlü Rabbine bazı zayıf taraflarını arzederek O'dan yardım istemesi gerektiğini hatırlatmakta ve âdetâ şöyle dememizi öğütlemektedir:

Rabbim! Önümde bana neler getireceğini bilmediğim bir gündüz ve bir gece var. O gece ve gündüzün içinde hem hayır var hem de şer. Şunu iyi biliyor ve bütün varlığımla inanıyorum ki, hayır da şer de senin elindedir. Ben bu vakitlerdeki bütün şerlerden sana sığınır, o şerlerden beni korumanı niyâz ederim. Bu vakitlerdeki hayırlardan beni bol bol faydalandırmanı senin o tükenmeyen lutfundan dilerim. En büyük düşmanım ve şerlerin kaynağı olan **nefsim** ile **şeytan** bana senin uygun görmediğin şeyleri yapmayı telkin ederler; hatta şeytan bin bir hilesiyle beni sana şirk koşmaya iter. Beni bu ikisinin hilelerinden koru. Gücüm kuvvetim yettiği halde, nefsimin oyununa gelerek, sana gerektiği gibi kulluk etme konusunda **tembellik** edebilirim. Bu konuda beni nefsimin eline bırakma. Ayrıca beni **çok yaşlanıp** ele avuca düşmekten, bunayıp ne yaptığını ne söylediğini bilmemekten de koru. Beni **cehennem azâbıyla kabir**

azâbından muhâfaza buyur (1426 numaralı hadiste de Peygamber Efendimiz'in cehennem ve kabir azâbından Allah'a sığındığı görülmüştü). Hadisin râvilerinden biri, **"lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke leh"** sözünden sonra Resûlullah Efendimiz'in **"lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr"** deyip demediğinde küçük bir tereddüdü olmuş ve bu tereddüdünü "zannedersem **lehü'l-mülkü** diye devamını okudu" sözüyle belirtmiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Sabah ve akşam saatlerinde Peygamber Efendimiz'in öğrettiği zikir ve duaları yapmaya çalışmalıdır.

2. Bu dualar, Allah'a dayanıp güvenmekten dolayı insanın gönlüne büyük bir güven ve derin bir huzur verir.

1459- وعنْ عبدِ اللَّهِ بنِ خُبَيْب بِضَمِّ الْخَاءِ المُعْجَمَةِ رضي اللَّه عَنْهُ قال : قال لي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « اقْرأْ : قُلْ هوَ اللَّه أَحَدٌ ، والمعوِّذَتَيْنِ حِينَ تُمْسِي وَحِينَ تُصبِحُ ، ثَلاثَ مَرَّاتٍ تَكْفِيكَ مِنْ كلِّ شَيْءٍ » .رواهُ أَبو داود والترمذي وقال : حديثٌ حسن صحيح .

1459. Abdullah İbni Hubeyb *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana şöyle buyurdu:

"Akşam ve sabah vakitlerinde *Kulhüvallâhü ahad* ile ***Muavvizeteyn*** **sûrelerini üçer defa oku. Her türlü kötülükten korunman için bunlar sana yeter."**

Ebû Dâvûd, Edeb 101; Tirmizî, Daavât 116. Ayrıca bk. Nesâî, İstiâze 1

Abdullah İbni Hubeyb

Medineli Cüheyne oğullarından olan Abdullah ile babası Hubeyb sahâbîdirler. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan Abdullah İbni Hubeyb'in Resûl-i Ekrem Efendimiz'den iki veya üç hadis rivayet ettiği, onları da kendisinden oğulları Muâz ile Abdullah'ın naklettiği bilinmektedir.

Allah her ikisinden de razı olsun.

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Abdullah İbni Hubeyb, Ukbe İbni Âmir ve Câbir İbni Abdullah gibi bazı sahâbîlerine bu sûreleri akşam ve sabah saatlerinde okumalarını tavsiye buyururken, bu sûrelerin önemine dikkatlerini çekmek için zaman zaman yaptığı gibi hoş bir usûl tâkip etmiştir. Her üç sahâbînin de belirttiğine göre önce onlara adlarıyla hitap ederek:

- **“Oku!”** buyurmuş; onların:

- Ne okuyayım, Yâ Resûlallah? diye sormaları üzerine, aynı emri bir daha tekrarlamış; bu karşılıklı konuşma üç defa tekrarlandıktan ve böylece Allah'ın Resûlü sahâbîlerini sözüne iyice kulak vermeye hazırladıktan sonra akşam ve sabah saatlerinde İhlâs ve Muavvizeteyn sûrelerini okumalarını tavsiye etmiştir.

Hadîs-i şerîfin diğer rivayetlerinde Resûlullah Efendimiz’in Muavvizeteyn sûrelerinin önemine işaretle, *“İnsanlar bu iki sûreden daha faziletli bir şeyle Allah’a sığınamazlar”* buyurduğu görülmektedir (Nesâî, İstiâze 1). **Kul eûzü bi-rabbi’l-felak** ve **Kul eûzü bi-rabbi’n-nâs** diye başlayan iki sûrenin adı Muavvizeteyn’dir. Bu iki sûreye bir de **Kul hüvallâhü ahad** diye başlayan İhlâs sûresi eklenince üçüne birden “sığındırıcı sûreler” anlamında **Muavvizât** denir. Resûlullah Efendimiz’in her gece **yatağa yatmadan önce** ve ayrıca **mübarek vücudunda bir rahatsızlık hissedince** bu üç sûreyi okuyup avuçlarına üflediği, sonra da başından ve yüzünden başlayarak ellerini vücudunun ön taraflarına sürdüğü bilinmekte, Hz. Âişe annemiz de, Resûl-i Ekrem’in rahatsızlığı artınca bu sûreleri kendisinin okuyup onun mübarek eline üflediğini ve Resûlullah’ın elini vücuduna sürdüğünü söylemektedir (Buhârî, Fezâilü’l-Kur’ân 14).

Hadisimizde bu üç sûreden bahisle *“Her türlü kötülükten korunman için bunlar sana yeter”* buyrulması, diğer duaları okuyamayan kardeşlerimize bir müjdedir. Bu da güzel dinimizin bitip tükenmeyen kolaylıklarından biridir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İhlâs ve Muavvizeteyn sûreleri son derece bereketli ve feyizli sûrelerdir.

2. Her türlü zarardan Allah’a sığınmak için akşam ve sabah bu üç sûreyi üçer defa okumalıdır.

3. Bu sûreleri, Efendimiz’in yaptığı gibi yatağa yatınca ve bir rahatsızlık hissedince de okumalıdır.

1460- وعنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَانَ رضيَ اللَّه عنهُ قالَ: قالَ رَسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «مَا مِنْ عَبْدٍ يَقُولُ في صَبَاحِ كلِّ يَوْمٍ ومَسَاءِ كلِّ لَيْلَةٍ: بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لاَ يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شيء في الأرضِ ولا في السماءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعلِيمُ ، ثلاثَ مَرَّاتٍ ، إلاَّ لَمْ يَضُرَّهُ شَيءٌ» رواه أبو داود ، والتِّرمذي وقال: حديث حسن صحيح .

1460. Osman İbni Affân *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Kim her sabah ve her akşam üç defa *bismillâhillezî lâ yedurru mea’smihî şey’ün fi’l-ardı velâ fi’s-semâ’ ve hüve’s-semîu’l-alîm:* *İsmi sayesinde yerde ve gökte hiçbir şeyin zarar veremeyeceği Allah’ın adıyla. O herşeyi duyar ve bilir”* **derse, ona hiçbir şey zarar vermez.”**

Ebû Dâvûd Edeb 101; Tirmizî, Daavât 13

Allah Teâlâ’dan yardım dileme ve zarar veren her yaratıktan O’na sığınma hususunda Resûl-i Ekrem Efendimiz’in bize öğrettiği özlü dualardan biri de budur. Bu duayı okuyanın duadan faydalanabilmesi için nasıl bir inanca sahip olması gerektiğini duanın içindeki bir ifadeden öğrenmekteyiz. O da: *“İsmi sayesinde yerde ve gökte hiçbir şeyin zarar veremeyeceği Allah”* sözüdür. Demekki duayı okuyan kimsenin her şeyden önce Allah Teâlâ’ya böyle bir iman ile bağlanması ve bu duayı hâlis bir niyetle okuması gerekmektedir.

Duada hem yer hem de gök anılmak suretiyle, yerdeki mahlûkatın zararlarından ve gökten gelebilecek felâketlerden Cenâb-ı Hakk’a sığınılmış olmaktadır. Bu hadisi Hz. Osman’dan oğlu Ebân duyup rivayet etmişti. Bir gün Ebân’a hafif bir felç gelince, bu hadisi ondan duyan biri, ısrarla

Ebân'ın yüzüne bakmaya başladı. Ebân durumu kavradı ve adama, her nasılsa o gün bu duayı okumayı unuttuğunu söyledi. Muhaddis ve fakih tâbiî ve yedi yıl süreyle Medine valisi olan Ebân'ın bu duayı her gün muntazaman okuması, o mübarek neslin bu derin mânalı duaya verdiği önemi de göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cenâb-ı Hakk'a bütün gönlüyle bağlanmalı, her fenalıktan ancak O'nun koruyacağına, her iyiliği ancak O'nun vereceğine inanmalıdır.

2. Bu dua ve zikri akşam sabah okumalıdır.

249- باب ما يقوله عند النوم

YATAĞA YATINCA OKUNACAK DUA

Âyet

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَاخْتِلاَفِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِّأُوْلِي الألْبَابِ [190]
الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىَ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذا بَاطِلاً سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ [191]

"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akıl sahiplerine gerçekten ibretler vardır. Onlar ayakta iken de, otururken de, yatarken de Allah'ı anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler."

Âl-i İmrân sûresi (3), 190, 191

1447 numaralı hadisten önce, "Allah'ı Her Durumda Anma" bahsinin girişinde bu âyet-i kerîme açıklanmıştı. Orada verilen bilgilere şunları ilâve etmek mümkündür. Kâinatta çok yakında veya çok uzakta bulunduğu için göremediğimiz, ancak mikroskop veya teleskop gibi âletlerin yardımıyla görebildiğimiz cisimler vardır. Bunları görüp inceleyen akl-ı selîm sahibi ilim adamları, Cenâb-ı Hakk'ın muazzam kudretine derin bir hayranlıkla iman etmektedir. Bir de hiçbir aletin yardımına ihtiyaç duymadan sabah akşam gökte ve yerde görüp durduğumuz varlıklar ve olaylar vardır. Bu

varlıklar ve onların farklı zamanlardaki görünüşleri, Allah'ın sonsuz kudretini hayranlıkla seyretmemize, yürüyüp gezerken veya oturup yatarken bunlar üzerinde derin derin düşünmemize yeterlidir.

Hadisler

1461- وعنْ حُذيفةَ وأَبي ذرٍّ رضي اللَّه عنْهما أَنَّ رسُول اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ قالَ : « باسْمِكَ اللَّهُمَّ أَحْيَا وَأَمُوتُ » . رواه البخاري .

1461. Huzeyfe ve Ebû Zer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yatağına yattığı zaman şöyle dua ederdi: ***"Bismike'llâhümme ahyâ ve emût:*** *Allahım! Senin ismini anarak ölür, dirilirim (uyur, uyanırım)"*

Buhârî, Daavât 7, 8, 16, Tevhîd 13. Ayrıca bk. Müslim, Zikir 59; Ebû Dâvûd, Edeb 98; Tirmizî, Daavât 28; İbni Mâce, Duâ 17

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sabah ve akşam saatlerinde okuduğu dua ve zikirlerin yanında, yatağına yattığı ve uykudan uyandığı zamanlarda okuduğu dua ve zikirler de vardı. Yatağa girince dua okumanın gereğine işaretle, 820 numaralı hadiste geçtiği üzere, *"Bir kimse yatağa yatar da orada Allah'ı zikretmezse, eksik bir iş yapmış olur"* buyururdu. Hadisimizdeki zikir onun yatağına girdiği zaman okuduğu muhtelif zikirlerin en kısalarından biridir. Bu özlü zikir, Peygamber *aleyhisselâm*'ın uyandığı zaman okuduğu kısa bir zikirle birlikte 1449 numarayla tercüme edilip açıklanmıştır.

Aşağıda Resûlullah Efendimiz'in yatağa girdiği zaman nasıl davrandığı ve başka neler okuduğu görülecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz yatağa yattığı zaman çeşitli dualar okurdu.
2. Bu dualardan biri de ***"Bismike'llâhümme ahyâ ve emût"*** duası idi.

1462- وعَنْ عليٍّ رضي اللّه عَنْهُ أنَّ رسُولَ اللّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ له وَلِفَاطِمةَ رضيَ اللّه عنهما: « إِذَا أَوَيْتُمَا إلى فِراشِكُما ، أوْ إذَا أَخَذْتُمَا مَضَاجِعَكُما فَكَبِّرا ثَلاثاً وَثَلَاثِينَ ، وَسَبِّحَا ثَلاثاً وثَلاثِينَ ، وَاحْمَدَا ثَلاثاً وَثَلاثِين » وفي روايةٍ : « التَّسْبِيحُ أَرَبعاً وَثَلاثِينَ » وفي روايةٍ : « التَّكبيرُ أربعاً وَثَلاثِينَ » متفقٌ عليه .

1462. Ali *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona ve Fâtıma *radıyallahu anhâ*'ya:

"Yatağınıza girdiğiniz zaman -veya **istirahate çekildiğiniz zaman**- **otuz üç defa *Allahü ekber*, otuz üç defa *sübhânallah*, otuz üç defa da *elhamdülillâh* deyiniz"** buyurdu.

Buhârî, Farzu'l-humüs 6, Fezâilü ashâbi'n-nebî 9, Nefekât 6, 7, Daavât 11; Müslim, Zikr 80. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 100

Diğer bir rivayete göre **"Otuz dört defa *sübhânallah* deyiniz**" buyurmuştur (Buhârî, Daavât 11).

Başka bir rivayete göre ise **"Otuz dört defa *Allahü ekber* deyiniz"** buyurmuştur (Buhârî, Farzu'l-humüs 6, Fezâilü ashâbi'n-nebî 9; Müslim, Zikir 80).

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfin söylenmesine sebep olan pek hoş bir olay **(sebeb-i vürûd)** vardır. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sevgili kızı Hz. Fâtıma kendi işini kendisi görürdü. Bundan hiç şikâyet etmezdi. Fakat el değirmeninde un öğütmek ona zor geliyordu. Hz. Ali de kuyudan su çekmekten yoruluyordu. Zaman zaman Medine'ye harp esirlerinin geldiğini, Peygamber *aleyhisselâm*'ın da bunları bazı ihtiyaç sahiplerine hizmetçi olarak verdiğini görünce bir yardımcı da kendileri için istemeye karar verdiler. Bir gün Medine'ye yeni bir esirin geldiğini haber alan Hz. Fâtıma kalkıp babasının yanına gitti. Fakat onu evde bulamadı. Ziyaret maksadını Hz Âişe'ye anlatarak babası eve gelince ona dileğini açmasını

rica etti. O gün Resûl-i Ekrem Efendimiz eve biraz geç geldi. Kızının isteğini öğrenince, vaktin geç olduğuna bakmadan kalkıp onun evine gitti. Hz. Ali ile Hz. Fâtıma henüz istirahate çekilmişlerdi ki, Peygamber *aleyhisselâm*'ın içeri girmek için izin isteyen sesini duyunca hemen buyur ettiler. Resûlullah Efendimiz onların yataktan kalkmalarına bile izin vermeden aralarına gelip oturdu. Doğrudan meseleye girerek o gün gelen esiri kendilerine veremeyeceğini, onun parasıyla Mescid-i Nebevî'de yatıp kalkan fakir müslümanların ihtiyaçlarını temin edeceğini söyledi. Sonra da onlara hadisimizdeki duayı tavsiye buyurdu ve bu duayı okumanın onlar için bir hizmetçiden daha hayırlı olacağını belirtti. Böylece dünya sıkıntılarının gelip geçici, âhiret hazırlığı yapmanın daha önemli olduğuna işaret buyurdu.

Hz. Ali o günden sonra bu zikri hiç ihmâl etmediğini söylerdi. Bunu duyan biri, Hz. Ali'ye, hayatındaki en önemli olaylardan biri olan Sıffîn Savaşı'nı hatırlatarak:

- Sıffîn gecesinde de mi okudun? diye sordu. Hz. Ali:

- Evet, Sıffîn gecesinde de okudum, diye cevap verdi (Müslim, Zikr 80).

İşte ashâb-ı kirâm böyleydi. Resûlullah Efendimiz'in kendilerine bu yöndeki tavsiyelerini bir ganimet kabul ederlerdi. Hayatlarını dua ve zikirlerle mânalandırmaya çalışırlardı.

Hadisin bazı rivayetlerinde bu üç zikirden birinin otuz dört defa söylenmesi tavsiye edilmiş ise de, her birinin **otuz üçer** defa söylenmesine dair rivayet daha fazla yaygınlık kazanmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yatağa girince Resûl-i Ekrem Efendimiz'in öğrettiği dualardan birini yapmalıdır.

2. Sübhânallah, elhamdülillâh ve Allahü ekber zikirlerini oturarak veya yan yatarak otuz üçer defa okumalıdır.

1463- وعن أبي هُريرةَ رَضِيَ اللّه عنهُ ، قال : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّمِ : « إِذا أَوَى أَحَدُكُم إِلى فِراشِهِ ، فَلْيَنْفُضِ فِراشَهُ بداخِلَةِ إِزَارِهِ فإِنَّهُ لاَ يَدْرِي مَا خَلَفَهُ عَلَيْهِ ، ثُمَّ يَقُولُ : بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي ، وَبِكَ أَرْفَعُهُ ، إِنْ أَمْسَكْتَ نَفْسِي فَارْحَمْها ، وإِنْ أَرْسَلْتَهَا ، فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِه عِبادَكَ الصَّالحِينَ » متفقٌ عليه .

1463. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Biriniz yatağına yatacağı zaman elbisesinin bir ucuyla yatağını silksin. Çünkü yatağından ayrıldıktan sonra oraya hangi zararlının girdiğini bilemez. Sonra da şöyle desin: *Bismike Rabbî, vaza'tü cenbî ve bike erfauhû, in-emsekte nefsî ferhamhâ ve in erseltehâ fahfazhâ bimâ tahfazu bihî ibâdeke's-sâlihîn*: *Rabbim senin isminle yatağıma yattım, yine senin isminle yatağımdan kalkarım. Eğer uykuda canımı alacaksan, bana merhamet edip bağışla! Şayet hayatta bırakacaksan, iyi kullarını muhafaza ettiğin gibi beni de fenalıklardan koru!"*

Buhârî, Daavât 13, Tevhîd 13; Müslim, Zikir 64. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 98; Tirmizî, Daavât 20

Açıklamalar

Muntazam evlerde, apartmanlarda yaşayan kimseler bu hadisteki tavsiyenin sebebini gereği gibi anlamayabilirler. Fakat kapısı, bacası düzenli olmayan çöl ve köy evlerinde yaşayanlar, haşerelerin ve diğer zararlıların vereceği tehlikelerden emin olamazlar. Efendimiz zamanında evler muntazam olmadıktan başka, yeteri kadar aydınlatma vasıtasına da sahip değildi. Yatağını açıp bakmadan veya hadiste tavsiye buyurulduğu şekilde orayı temizlemeden kendini yatağa atan kimseler bu hayvancıklardan zarar görebilirdi. Ümmetine her faydalı şeyi öğreten ve gerektiğinde hayat dersi veren Allah'ın Resûlü, onlara yatağa yatma edebini

de öğretmiştir. Bugün pırıl pırıl aydınlatılmış evlerde yaşayanlar için elbette böyle bir zorunluk söz konusu değildir.

Hadîs-i şerîfteki *"Elbisesinin iç tarafıyla yatağını silksin"* ifadesi "elbisesinin bir ucuyla" diye de anlaşıldığı için bunun bize daha uygun olacağı düşüncesiyle öyle tercüme ettik. Esasen hadiste "izârının iç tarafıyla silksin" buyurulmaktadır. İzar belden aşağı tutulan bir nevi etektir. Belki de Resûl-i Ekrem Efendimiz izarın dışının kirlenmemesi için, o günün şartlarına göre böyle yapılmasını uygun görmüştür.

Bu hadiste de Resûlullah Efendimiz'in uykuya yatmadan önce Cenâb-ı Hakk'a nasıl sığındığı, canların sadece O'nun elinde bulunduğuna bütün varlığıyla iman ettiği, yaşatanın ve öldürenin yalnızca O olduğu konusunda hiçbir şüphesi bulunmadığı açıkça görülmektedir. Dikkatimizi çeken taraflardan biri de, Peygamber *aleyhisselâm*'ın ölmeyi yaşamak kadar tabii görmesidir. Şayet hayatıma son vereceksen, bana rahmet ve merhamet buyur. Kabir ve âhiret sıkıntılarından beni koru! Eğer beni yaşatacaksan, sâlih kullarını her türlü fenalıktan ve özellikle günahlardan nasıl muhafaza ediyorsan, beni de öyle muhafaza buyur! diyerek Allah'a teslimiyeti, ders ve ibret alacağımız en önemli hususlardır.

Hadisimizin bazı rivayetlerine göre Peygamber Efendimiz, "bismike Rabbî" diye başlayan bu duanın, sağ tarafa yatıldıktan sonra okunmasını tavsiye buyurmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yatağa girmeden önce yatağın içinde zararlı bir şey olup olmadığına bakmalıdır. Yatılan yer aydınlık değilse, elbisenin bir tarafıyla yatağın içi muhtemel zararlılardan temizlenmeli, daha sonra yatmalıdır.

2. Yattıktan sonra, sağ tarafa uzanmalı, Efendimiz'in yaptığı gibi sağ elini yanağının altına koyduktan sonra bu dua okunmalıdır.

1464- وعنْ عائشةَ رضي اللَّه عنْها ، أَنَّ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كان إِذَا أَخَذَ مضْجعَهُ نَفَثَ في يدَيْهِ ، وَقَرَأَ بالْمُعَوِّذاتِ ومَسح بِهمَا جَسَدَهُ ، متفقٌ عليه .

وفِي رواية لهما : أنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم كَانَ إِذَا أَوى إِلى فِرَاشِهِ كُلَّ لَيْلةٍ جمَع كَفَّيْهِ ثُمَّ نفَثَ فِيهما فقَرأَ فِيهما : قُلْ هُوَ اللَّه أَحَدٌ ، وقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الفلَقِ ، وَقُلْ أَعُوذُ بِربِّ النَّاسِ ، ثُمَّ مَسَحَ بِهِمَا ما اسْتطاعَ مِن جسَدِهِ ، يبْدَأُ بِهما عَلَى رَأْسِهِ وَوجهِهِ ، وما أَقبلَ مِنْ جَسَدِهِ ، يَفْعَلُ ذلكَ ثَلاَثَ مرَّات متفقٌ عليه .

قال أَهلُ اللُّغَةِ : « النَّفْثُ » نَفخٌ لَطِيفٌ بِلاَ رِيقٍ .

1464. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yatağına yatacağı zaman, **Kul hüvallâhü ahad, Kul eûzü bi-rabbi'l-felak** ve **Kul eûzü bi-rabbi'n-nâs**'ı (Muavvizât'ı) okuyarak ellerine üfler, onları vücuduna sürerdi.

Buhârî, Daavât 12; Müslim (bu şekliyle yoktur). Ayrıca bk. İbni Mâce, Duâ 15

Buhârî ve Müslim'in diğer bir rivayetine göre:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* her gece yatağına yattığı zaman avuçlarını birleştirerek onlara **Kul hüvallâhü ahad, Kul eûzü bi-rabbi'l-felak** ve **Kul eûzü bi-rabbi'n-nâs**'ı okuyup üfler, başından, yüzünden ve vücudunun ön tarafından başlayarak ulaşabildiği yerlere kadar ellerini sürer ve bunu üç defa yapardı.

Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 14, Tıb 39; Müslim, (bu şekliyle yoktur). Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 98; Tirmizî, Daavât 21

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in "sığındırıcı sûreler" anlamında **Muavvizât** denen bu üç sûreyi hem yatağına yattığında hem de bir rahatsızlık hissettiğinde okuduğu ve mübarek ellerini vücuduna sürdüğü, rahatsızlığı iyice arttığı zaman ise bu sûreleri onun yerine Hz. Âişe'nin okuyup Resûlullah'ın mübarek eline üflediği, sonra da yine onun elini kendi vücuduna sürdüğü (Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 14, Tıb 39; Müslim, Selâm 51), ayrıca 1459 numaralı hadiste geçtiği üzere bu üç sûrenin sabah ve

akşam vakitlerinde okunmasını Peygamber *aleyhisselâm*'ın tavsiye buyurduğu bilinmektedir. Her üç sûre de **"Kul:** *Söyle!"* ifadesiyle başlamaktadır. Bunlardan birincisi olan **İhlâs sûresinde** dinin temel ilkesi olan Allah'ın birliği yani tevhîd, en açık bir dille ve en güzel şekilde ifade edilmiştir. Muavvizeteyn diye anılan diğer iki sûrede de Cenâb-ı Hakk'ın yegâne sığınak olduğu ve O'na nelerden sığınmak gerektiği dile getirilmiştir. Peygamber *aleyhisselâm* bu üç sûrenin her türlü kötülükten korunmak için insana yeteceğini söylemiş ve *"Hiç kimsenin bu sûrelere benzer bir dua ile Allah'a sığınmadığını"* belirtmiştir (Nesâî, İstiâze 1).

Hadisimiz insanın dua okuduktan sonra üflemesinin câiz olduğunu da göstermektedir. Allah'a sığınmak vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. O'na nasıl sığınılacağını en iyi bilen de şüphesiz Resûlullah Efendimiz'dir. İnsan gerek yatacağı zaman gerek rahatsızlandığı vakit bu üç sûreyi Resûl-i Ekrem'in öğrettiği gibi okuyup Cenâb-ı Hakk'a sığınmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yatmadan önce İhlâs ve Muavvizeteyn sûrelerini okuyup avuç içlerine üflemeli ve onları baş ile yüzden itibaren bütün vücuda sürmelidir.

2. Bunu her akşam üç defa yapmalıdır.

3. İnsan rahatsızlandığı zaman bu işlemi, âfiyet bulma ümidiyle özellikle yapmalıdır.

1465- وَعنِ البرَاءِ بنِ عازِبٍ ، رَضِيَ اللَّهِ عنْهمَا ، قَالَ : قال لي رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «إِذَا أَتَيتَ مَضْجَعَكَ فَتَوضَّأْ وضُوءَكَ لِلصَّلاةِ ، ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلى شِقِّكَ الأَيمَنِ ، وقلْ : اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نفِسي إِلَيكَ ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ . وَفَوَّضتُ أَمري إِلَيْكَ ، وَأَلَجَأْتُ ظَهرِي إِلَيْكَ ، رغبةً ورهْبَةً إِلَيْكَ ، لامَلجأَ ولا مَنجي مِنْكَ إِلاَّ إِلَيكَ ، آمنتُ بِكِتَابِكَ الذِي أَنزَلْت ، وَبِنَبِيِّكَ الذِي أَرسَلتَ ، فإِنْ مِتَّ . مِتَّ على الفِطرةِ ، واجْعَلهُنَّ آخِرَ ما تَقُولُ » مُتَّفقٌ عليهِ .

1465. Berâ İbni Âzib *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana şöyle buyurdu:

“Yatağına yatmak istediğin zaman namaz abdesti gibi abdest al. Sonra sağ yanına yat ve: *Allâhümme eslemtü nefsî ileyke ve veccehtü vechî ileyke ve fevvaztü emrî ileyke ve elce'tü zahrî ileyke, rağbeten ve rehbeten ileyke, lâ melcee velâ mencâ minke illâ ileyke. Âmentü bi-kitâbikellezî enzelte ve bi-nebiyyikellezî erselte:* *Allahım! Kendimi sana teslim ettim. Yüzümü sana çevirdim. İşimi sana ısmarladım. Sırtımı sana dayadım. Ümit bağladığım sen, korktuğum yine sensin. Senden kaçıp sığınacak ve senin elinden kurtulacak bir yer varsa yine sensin. İndirdiğin kitabına ve gönderdiğin peygamberine iman ettim,* **de! Eğer ölürsen iman üzere ölürsün. Bu dua senin o geceki son sözlerin olsun.”**

Buhârî, Vudû 75, Daavât 6; Müslim, Zikir 56. Ayrıca bk. Buhârî, Daavât 7, 9, Tevhîd 34; Müslim, Zikir 57-58; Ebû Dâvûd, Edeb 98

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in engin mânalar yüklü yatak dualarından biri de budur. Yarı ölüm demek olan uykuya yatan bir insan, bir daha hayata dönmeyebileceğini hesaba katarak Allah'a olan imanını yenilemeli ve O'na olan bağlılığını tazelemelidir. Bu duayı okuyan bir kimse Cenâb-ı Hakk'a şunu söylemektedir:

Yâ Rabbî! Canımı veren sensin, ben onu şu ana kadar senin buyurduğun şekilde koruyup kullanmaya çalıştım. Birazdan uykuya dalacağım ve kendimden haberim olmayacak. Bu sebeple canımı, hiçbir zaman uyumayan ve uyuklamayan sana teslim ediyorum. İnsanın yöneleceği tek yön sadece senin yönündür. Ben de bütün benliğimle sana itaat ediyorum. Artık dünyadaki işlerime de sahip değilim. Onları da senin himayene ve idarene bırakıyorum. Şu dünyada gücüne kuvvetine güvenilecek sadece sensin. Senden daha güçlü bir varlık bulunmadığını kesinlikle biliyorum. Bunun için de sırtımı sana dayıyorum. Beni koru yâ Rabbî! Allahım, şunu da biliyorum ki, yardımı umulacak, azâbından korkulacak sadece sensin. Senin azâbından kaçıp kurtulacağım, varıp sığınacağım yer, kesinlikle biliyorum ki sadece senin rahmet ve merhametindir. Bana nimetini lutfet, beni azâbından koru, Allahım!..

Böylesine bir teslimiyet ile Cenâb-ı Hakk'a sığınabilen kimse, uykusunu da ibadete dönüştürmüş olur. Bunun için de bütün ibadetlerde olduğu gibi, abdesti yoksa yeniden abdest alarak yatmalıdır. Sağ yanına dönüp yatmak kabirdeki yatışı temsil ettiğinden, bu hal yapılan duayı gönülden hissetmeye de imkân hazırlayacaktır.

Hadîs-i şerîfin başka rivayetlerinde, Peygamber Efendimiz'in bu duayı Berâ İbni Âzib'e öğrettiği, onun duayı Resûlullah'ın huzurunda tekrarlarken "nebiyyike" kelimesini aynı anlama gelen "resûlike" kelimesiyle değiştirdiği, fakat Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in buna kesinlikle izin vermediği belirtilmektedir. Bu da bize diğer dualar gibi **bu duanın da Resûl-i Ekrem Efendimiz'e Cenâb-ı Hak tarafından öğretildiğini** göstermektedir. Bu hadis 81 numarayla "Tereddütsüz İman ve Allah'a Tam Güven" bahsinde, 816 numarayla da "Uyku Âdabı" konularında geçmiş ve oralarda da gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yatağa yatmadan önce, abdesti olmayan kimse abdest almalıdır.
2. Yatağa girince sağ yanına dönmeli ve Efendimiz'in yaptığı gibi sağ elini yanağının altına koymalıdır. Bu hal insana Resûlullah'ın yatışını hatırlatacağı için okuyacağı duayı daha iyi hissetmesine vesile olacaktır.
3. Yatak duasından sonra konuşmamalıdır.
4. Allah'a teslimiyetin en güzel ifadesi olan bu dua, o gece ölen kimsenin iman ile gitmesini sağlayacaktır.

1466- وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ إذا أَوَى إلى فِرَاشِهِ قَال : «الحمْدُ للَّهِ الَّذي أَطْعَمنَا وسقَانا ، وكفَانَا وآوانَا ، فكمْ مِمَّنْ لا كافيَ لَهُ ولا مُؤْوِيَ » رواهُ مسلمٌ .

1466. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* yatağa yattığı zaman şöyle dua ederdi:

"el-Hamdü lillâhillezî et'amenâ ve sekânâ ve kefânâ ve âvânâ, fe-kem mimmen lâ kâfiye lehû velâ mu'vî: *Bize yedirip içiren, koruyup barındıran Allah'a hamd olsun. Koruyup barındıranı bulunmayan nice kimseler var."*

Müslim, Zikir 64. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 98; Tirmizî, Daavât 16

Açıklamalar

İnsanın uykuya dalıp kendinden geçmeden önce, sahip olduğu büyük lutufların en önemlilerini yeniden hatırlaması ve bunlardan dolayı Cenâb-ı Hakk'a şükretmesi önemli bir kulluk görevidir. Nice insan aç yatarken veya yeteri kadar yiyecek bulamazken doymuş olarak yatmak, niceleri susuzluğunu giderecek kadar içecekten mahrumken suya kanmak, tehlikelerle karşı karşıya kalan veya ihtiyaçlarını temin edemeyen sayısız kimseler varken ihtiyaçları giderilmiş olarak emniyet içinde bulunmak, bir barınaktan mahrum milyonlarca insan sokaklarda gecelerken rahat yatağına uzanmış olmak büyük bir nimettir. İşte bu dua, sahip olduğu nimetlerin kıymetini bilen bir kimsenin Allah'a şükrünü ifade etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yedirip içirenin, koruyup gözetenin Allah Teâlâ olduğunu hatırlamak kulun görevidir.

2. Bu dua, günün sonunda insanın Cenâb-ı Hakk'a son bir hamdini ve şükrünü ifade etmesi bakımından pek değerlidir.

1467- وعنْ حُذيْفَةَ ، رضِيَ اللَّهِ عَنْهُ ، أَنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ إِذا أَرَادَ أَنْ يرْقُدَ ، وضَع يَدهُ اليُمنَى تَحْتَ خَدِّهِ ، ثُمَّ يقُولُ : « اللَّهمَّ قِني عَذَابكَ يوْمَ تَبْعثُ عِبادَكَ » رواهُ الترمِذيُّ وقال : حديثٌ حَسنٌ .

وَرَواهُ أَبو داودَ مِنْ رِوايةِ حفْصةَ ، رَضِي اللَّه عنْهُا ، وَفيهِ أَنَّهُ كَانَ يقُولهُ ثَلاثَ مَرَّاتٍ .

1467. Huzeyfe *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* uyumak istediği zaman sağ elini yanağının altına koyarak şöyle derdi:

"Allâhümme kınî azâbeke yevme teb'asü ibâdek: *Allahım! Kullarını yeniden dirilttiğin gün beni azâbından koru!"*

Tirmizî, Daavât 18; Ebû Dâvûd, Edeb 98. Ayrıca bk. Müslim, Müsâfirîn 62; İbni Mâce, Duâ 15

Açıklamalar

Efendimiz *aleyhisselâm*'ın sağ elini yanağının altına koyarak sağ tarafına yatışında Rabbine tam bir teslimiyet, O'nun emrine boyun eğiş ve uygun gördüğü kadere râzı oluş vardır. Ayrıca yaptığı duada bize önemli bir uyarı bulunmaktadır: Kendinizi rahâvete ve tembelliğe bırakmayın. Şimdi ortalık sütliman görünse bile, öldükten sonra herkes tekrar dirilecek, o gün insan önce hesaba çekilecek, sonra da ya mükâfat veya azâp görecek. O dehşetli hesap gününü ve Allah'ın çetin azâbını hiç mi hiç unutmamak gerekir. Bu sebeple siz de her fırsatta, hatta istirahat için yatağınıza yattığınızda bile cehennem azâbından Allah'a sığının, demektedir. İnsan, en büyük hasmının şeytan olduğunu unutmamalı; kıyâmet gününde insanı eli boş ve yüzü kara bırakmak için şeytanın var gücüyle çalıştığını her an hatırlamalı ve bunun için de Allah'a sığınmalıdır. Hadîs-i şerîf 1097 numara ile "Namazı İlk Safta Kılmanın Sevâbı" bahsinde geçmişti. Berâ İbni Âzib'in oradaki rivayetinden öğrendiğimize göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namaz kıldırdığı zaman, sağ tarafı cemaate gelecek şekilde yüzünü onlara dönerdi. Bu sebeple ashâb-ı kirâm da onun sağ tarafında olmayı arzu ederdi.

Resûl-i Ekrem Efendimiz bir defasında yüzünü cemaate dönünce Berâ onun bu duayı okuduğunu duydu. Demek oluyor ki, bu son derece kısa ve özlü dua sadece yatakta değil, her fırsatta okunmalı, insan kıyametin o dehşetli gününden Cenâb-ı Mevlâ'ya sığınmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her müslüman Efendimiz'i yatarken de örnek almalı, tıpkı onun gibi sağ elini yanağının altına koyarak yatmalıdır.

2. Peygamber *aleyhisselâm*'ın bu yatış tarzı ve duası, onun Allah'a teslimiyetini ve O'nun kaderine boyun eğişini göstermektedir.

كتاب الدعوات

250 – باب فضل الدعاء

DUALAR BÖLÜMÜ

Âyetler

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ [60]

1. "Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana dua edin ki duanızı kabul edeyim."

Mü'min (Gâfir) sûresi (40), 60

ادْعُواْ رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ [55]

2. "Rabbinize yalvara yakara ve sessizce dua edin. Çünkü O haddi aşanları sevmez."

A'râf sûresi (7), 55

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُواْ لِي وَلْيُؤْمِنُواْ بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ [186]

3. "Kullarım sana beni sorduklarında, (bilsinler ki) ben onlara çok yakınım. Bana dua edenlerin dualarını kabul ederim."

Bakara sûresi (2), 186

أَمَّن يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاء الْأَرْضِ أَإِلَهٌ مَّعَ اللَّهِ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ [62]

4. **"Darda kalanların, kendisine yalvardıkları zaman duasını kabul eden ve onları sıkıntıdan kurtaran kim?"**

Neml sûresi (27), 62

Yukarıdaki dört âyette Allah Teâlâ **kendisine dua etmemizi,** dua ederken **sessizce yalvarıp yakarmamızı** istemekte**, dua edenlerin duasını kabul edeceğini,** özellikle **darda kalanların** yalvarıp yakarmalarını kabul buyuracağını bildirmektedir.

Dua nedir? Kulun Rabbini tanıyarak O'nun yüceliği, sınırsız ve sonsuz kudreti karşısında kendi âcizliğini, zayıflığını ve güçsüzlüğünü itiraf etmesi, derin bir sevgi ve saygı içinde O'ndan yardım niyâz etmesidir. Allah'ın birliğini dile getirme ve O'nu övgüyle anma hem bir zikir hem de duadır. Allah'tan af dilemek, merhametini niyâz etmek gibi mânevi isteklere ve dünya ile ilgili dileklere de dua denir. Zaten zikirle duayı, şükür ve hamdü

senâ ile duayı, tövbe ve istiğfâr ile duayı birbirinden ayırmak mümkün değildir. İnsanın Cenâb-ı Hakk'a kulluğunu, bağlılığını dile getirmesi, O'nsuz olamayacağını, O yardım etmeden hiçbir şey yapamayacağını belirtmesi de bir duadır.

Dua kulun Allah'a bağlılığını en güzel şekilde dile getirdiği için Peygamber Efendimiz tarafından **ibadetin özü** sayılmıştır (Tirmizî, Daavât 1). **"Duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin"** [Furkân sûresi (25), 77] âyeti, Cenâb-ı Hakk'ın duaya verdiği önemi pek açık bir şekilde ortaya koymaktadır. İşte bunun için Allah Teâlâ kendisine dua etmemizi yani kendisine olan bağlılığımızı sunmamızı, O'nun saltanatının ihtişâmı karşısında kendi yoksulluğumuzu ve hiçliğimizi itiraf etmemizi istemektedir. Bu âlemi, dünyayı, dünyadaki hayat mûcizesini ve o hayatın içinde bizi yarattığı için kendisine şükranlarımızı sunmamızı emretmektedir. Mü'minlerin ise, bütün bunların üstünde ve ötesinde, nice kimseler inançsızlık buhranı içinde bocalayıp dururken hidâyete erdirilmiş olmalarından dolayı Allah'a dua ve şükretmeleri gerekmektedir.

Darda kalan, sıkıntıya düşen, tehlikeyle karşı karşıya kalan kimsenin tutunacak bir dal araması, dalların en sağlamı ve sığınılacak limanların en kuytusu olan Cenâb-ı Hakk'ın himâyesini dileyerek O'na yalvarıp yakarması insanın tabiatında vardır. İşin fenası, insanın tabiatında, sıkıntıyı atlattığı ve kendisini emniyette hissettiği zamanlar Allah'ı unutma temâyülü de bulunmaktadır. Kulunun böyle çelişkiye düşmesini istemeyen Allah Teâlâ, onun duayı hiç ihmal etmemesini, Rabbini hatırlaması için başına gelecek belâyı beklememesini istemektedir.

Dua Edebi. Dua eden kimse, âlemlerin Rabbinin huzurunda bulunduğunu düşünerek derin bir tevâzu duygusu içinde olmalı, boyun büküp huşûu yakalamaya çalışmalıdır. Üçüncü âyet-i kerîmede geçtiği üzere Cenâb-ı Hakk'ın ben kullarıma çok yakınım; bana dua edenlerin dualarını kabul ederim, buyurduğunu düşünerek O'na **sessizce**, gönülden ve gizlice, hem korku hem saygı hem de büyük bir ümit içinde **yalvarıp yakarmalıdır.** 1446 numaralı hadiste açıklandığı üzere, Peygamber *aleyhisselâm*'ın yüksek sesle Allah Teâlâ'yı zikreden ashâbını *"Siz ne sağıra sesleniyorsunuz ne de yanınızda bulunmayan birine.*

Sizi çok iyi duyan ve yanınızda bulunan birine dua ediyorsunuz. O sizinle beraberdir” diye uyardığı kulaklara küpe olmalıdır.

Dua eden kimse her türlü hayrın ve bereketin Allah'ın elinde olduğunu, bunları dilediği kuluna vereceğini, ama **kimseye vermek zorunda olmadığını**, bu hayır ve berekete herkes gibi kendisinin de muhtaç bulunduğunu aklından çıkarmamalı, O'nun “haddi aşanları sevmediğini” düşünerek sesini alçaltmalı, olanca tevâzuu ile dua etmelidir. Cenâb-ı Hakk'a bağıra, çağıra ve pervâsızca dua eden kimseler, istedikleri şeylerin başlarına çalınabileceğini unutmamalıdır.

Allah Teâlâ kendisini anan kulunu kendinin de anacağını, dua edene karşılık vereceğini ve duaları kabul edeceğini vaad buyurmaktadır. İnsan bunu hiç unutmamalı, dua ettim de kabul olmadı diye düşünmemelidir. Peygamber Efendimiz dua edene isteğinin ya dünyada hemen verileceğini veya âhirete saklanacağını yahut Allah'tan istediği iyilik kadar bir kötülüğün ondan uzaklaştırılacağını belirtmektedir (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, III, 18). Bu sebeple insan, dua ederken kendini duaya vermeli, tam bir zihin uyanıklığı içinde ve duasına mutlaka karşılık alacağı inancıyla dua etmelidir.

1468- وَعن النُّعْمانِ بْنِ بشيرٍ رضِي اللَّه عنْهُما ، عَنِ النَّبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّمْ قَالَ : « الدُّعاءُ هوَ العِبَادةُ » . رواه أبو داود والترمذي وقالا حديث حسن صحيح .

1468. Nu'mân İbni Beşîr *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Dua ibadettir.”

Ebû Dâvûd, Vitir 23; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân 3, 41, Daavât 1. Ayrıca bk. İbni Mâce, Duâ 1

Açıklamalar

İbadet, kendisine kulluk edilecek yegâne varlık olan Allah'a en üstün saygı ve en büyük tevâzu ile yüzünü, geri kalan her şeye ise ardını dönmektir. Resûl-i Ekrem Efendimiz *“Dua ibadettir”* veya *“Dua ibadetin özüdür”* (Tirmizî, Daavât 1) buyurmak suretiyle, Allah'a kulluğu en iyi

şekilde ifade eden hal ve tavrın dua olduğunu söylemektedir. Mademki ibadet kulun Allah'ın huzurundaki hiçliğini, yoksulluğunu, sadece ve sadece O'na muhtaç olduğunu dile getirmesidir, bunu en iyi anlatan hal de duadır.

Hadîs-i şerîfin bazı rivayetlerine göre Peygamber *aleyhisselâm "Dua ibadettir"* buyurduktan sonra, sanki bu sözüne delil getirmek istiyormuş gibi *"Rabbiniz,* **bana dua edin ki duanızı kabul edeyim,** *buyurdu"* demiştir. Duayı emreden bu âyetin hemen arkasından **"Bana ibadet etmekten kibirlenip yüz çevirenler aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir"** buyurulduğuna göre [Mü'min sûresi (40), 60], Allah Teâlâ'nın da ibadetin önemli bir kısmını duanın oluşturduğunu belirttiği anlaşılmaktadır.

"Dua ibadettir" hadisine benzeyen başka hadisler de vardır. Meselâ *"Hac arefedir"* hadîs-i şerîfi bunlardan biridir. Herkes bilir ki, hac ibadeti arefe günü Arafat'ta vakfeden ibaret değildir. Haccın pek önemli bir diğer farzı da tavaftır. Ama arefe günü belli bir süre Arafat'ta durmayan kimse hacı olamaz. İşte arefe günü vakfe haccın en önemli esası olduğu gibi, dua da ibadetin en önemli esasıdır. Dua etmeyen, duanın önemine inanmayan kimsenin ibadeti eksiktir. *"Dua ibadetin özüdür (iliğidir)"* hadisini de böyle anlamak gerekir. İliksiz kimsenin ayakta duramadığı gibi, duasız ibadetin de fazla değeri bulunmadığı anlatılmış olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dua etmek de bir ibadettir.
2. İnsan bu önemli ibadeti fırsat buldukça yapmalıdır.

1469- وعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰه عَنْهَا ، قَالَتْ : كَان رسُول اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَسْتَحِبُّ الجوامِعَ مِنَ الدُّعاءِ ، ويَدَعُ ما سِوى ذلكَ . رَوَاه أَبو داود بإِسنادٍ جيِّد .

1469. Hz. Âişe şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* özlü duaları sever, özlü olmayan duayı yapmazdı.

Ebû Dâvûd, Vitir 23

Peygamber Efendimiz az sözle çok mâna ifade etme yani veciz konuşma özelliğine sahipti. **Cevâmi‘ul-kelim** denen bu özelliğin kendisine Cenâb-ı Hak tarafından verildiğini söylerdi (Buhârî, Cihâd 122; Müslim, Mesâcid 5-8). İşte bu sebeple onun duaları da özlüydü. İnsan halini ve ihtiyacını Allah'a arzederken kısa ve özlü sözleri seçmelidir. Dua ederken Rabbinin huzurunda olduğunu düşünmeli, ağzından çıkana dikkat etmeli, herhangi bir kimsenin yanında dereden tepeden konuşur gibi sayıklamamalıdır. Dua, dileklerin Cenâb-ı Hakk'a arzedilmesi olduğuna göre, O'ndan dünya ve âhiret için faydalı şeyler istemelidir. *Riyâzü's-sâlihîn*'in okumakta olduğumuz "Dualar Bölümü" ile bundan önceki "Zikirler Bölümü"nde Efendimiz'in pek çok özlü duası geçmiştir. Bu duaları dikkatle okumalı, gerek namazlardan sonra gerek başka zamanlarda okuyacağımız duaları bunların arasından seçmeliyiz. Bunların dışındaki dualarımızı da tam bir şuur halinde, dikkatle, titizlikle ve âlemlerin Rabbine yakışır şekilde yapmalıyız.

"Rabbinize yalvara yakara ve sessizce dua edin. Çünkü O haddi aşanları sevmez" [A‘râf sûresi (7), 55] âyet-i kerîmesini görmezden ve bilmezden gelerek bağıra çağıra ve âdeta emredercesine dua eden, bir söylediğini değişik ifadelerle tekrarlayıp duran duâhanların hali gerçekten hüzün vericidir. Kendine dua etmemizi emreden, dua edersek bizi geri çevirmeyeceğini vaad buyuran Cenâb-ı Mevlâ nasıl dua etmemiz gerektiğini özellikle tarif etmiş, Peygamber *aleyhisselâm* da bunun sayısız örneklerini ortaya koymuştur. Kula yakışan; Rabbinin huzurunda olduğunu unutmamak, yalvaran bir edâ, gayet ölçülü bir ses ve özlü ifadelerle dua etmektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dualar özlü sözlerle yapılmalıdır.
2. Duaların en güzeli Peygamber Efendimiz'in dualarıdır.

1470- وعَنْ أَنَسٍ رَضي اللَّهِ عنْهُ ، قَالَ : كانَ أَكْثَرُ دُعَاءِ النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « اللَّهُمَّ آتِنَا في الدُّنْيَا حَسَنَةً ، وفي الآخِرةِ حَسنَةً ، وَقِنَا عَذابَ النَّارِ » مُتَّفَقٌ عليهِ .

زاد مُسلِمٌ في رِوايتِهِ قَالِ :وكَانَ أنَسٌ إِذا أرَاد أنْ يَدعُوَ بِدعوَةٍ دَعَا بها، وَإِذا أَرَادَ أَن يَدعُو بدُعَاءٍ دَعا بهَا فيه .

1470. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* çoğu zaman şöyle dua ederdi:

“Allâhümme âtinâ fi’d-dünyâ hasene ve fi’l-âhireti hasene ve kınâ azâbe’n-nâr: *Allahım! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver. Bizi cehennem azâbından koru!”*

Buhârî, Tefsîr 38, Daavât 55; Müslim, Zikr 23, 26, 27. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 26, Menâsik 51; Tirmizî, Daavât 72; İbni Mâce, Menâsik 32

Müslim’in rivayetinde şu ilâve vardır:

Enes sadece bir dua okuyacağı zaman bunu okurdu. Birkaç dua okuyacağı zaman onlar arasında bunu da okurdu.

Müslim, Zikr 26

Açıklamalar

Bu hadisin söylenmesine sebep olan hoş bir olay (sebeb-i vürûd) vardır. Resûl-i Ekrem Efendimiz hasta bir sahâbîsini ziyaret ediyordu. Adam o kadar erimiş, küçülmüştü ki, hadisin râvisi Enes’in ifadesiyle, kuş yavrusuna dönmüştü. Peygamber *aleyhisselâm* ona:

- Allah’a bir şeyle dua ediyor, ondan bir şey istiyor musun? diye sordu. O eriyip akmış sahâbî:

- Evet, Allahım! Bana âhirette ne ceza vereceksen, onu bana dünyada ver, diye dua ediyorum, dedi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- *“Allah Allah! Senin buna gücün yetmez”* dedikten sonra hadîs-i şerîfteki duayı okumasını tavsiye buyurdu. Daha sonra o sahâbînin âfiyete kavuşması için dua etti, çok geçmeden o zât iyileşti.

Bu dua Bakara sûresinin 201. âyetinden alınmıştır. Âyetteki dua, hemen her müslümanın bildiği üzere **“Rabbenâ âtinâ fi’d-dünyâ”** diye başlayıp

hadisteki gibi devam etmektedir. Hem Kur'ân-ı Kerîm'den alındığı hem de mânası pek geniş olduğu için Allah'ın Resûlü bu duayı her fırsatta okurdu. İbadetleri, hal ve tavırları Resûl-i Ekrem'e en fazla benzeyen sahâbî olarak bilinen Enes *radıyallahu anh* kısaca dua etmek istediğinde sadece bu duayı okurdu. Uzunca dua etmek istediği zaman ise, diğer duaların arasında yine bunu okurdu.

Bu duada üç şey istenmektedir. Biri, **dünyada iyilik**tir. Dünyada iyilik sözü sağlık ve âfiyeti, helâl rızkı, hayırlı evlâdı, iyi eşi, faydalı ilmi, makbûl amel ve ibadeti, kısaca nimet denebilecek her şeyi içine alan geniş kapsamlı bir ifadedir. **Âhirette iyilik**, Allah'ın affını elde ederek başta cennet olmak üzere Cenâb-ı Hakk'ın iyi kulları için hazırladığı her türlü nimete kavuşmayı, kıyametin korkunç hallerinden emin olmayı, hesabı kolayca vermeyi ve özellikle Cenâb-ı Hakk'ı görmeyi ifade etmektedir. **Cehennem azâbı** ise bir insan için felâketlerin en büyüğüdür. Bu sebeple Efendimiz her fırsatta ondan Allah Teâlâ'ya sığınmıştır. Cehennem azâbından korunmayı isteyen kimse, Cenâb-ı Hak'tan kendisini her türlü kötülükten ve haramdan korumasını da istemiş olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mânası pek geniş olan bu duayı, Efendimiz gibi çok okumalıdır.
2. Başka duaların arasında bu duaya mutlaka yer vermelidir.
3. Ashâb-ı kirâmın Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yaptıklarını yapmaya pek büyük özen gösterdiği unutulmamalıdır.

1471- وعَن ابنِ مسْعُودٍ رَضي اللَّه عنْهُ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ : « اللَّهُمَّ إِنِي أَسْأَلُكَ الهُدَى ، وَالتُّقَى ، وَالعفَافَ ، والغنَى » رواهُ مُسْلِمٌ .

1471. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua ederdi:

"Allâhümme innî es'elüke'l-hüdâ ve't-tükâ ve'l-afâfe ve'l-gınâ: *Allahım! Senden hidâyet, takvâ, iffet ve gönül zenginliği isterim."*

Müslim, Zikir 72. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 72; İbni Mâce, Duâ 2

Aşağıdaki hadisle beraber açıklanacaktır.

- وعَنْ طارِقِ بنِ أشْيَمَ ، رضيَ اللّه عَنْهُ ، قالَ : كَانَ الرَّجلُ إِذا أَسْلَمَ عَلَّمَهُ النَّبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم الصَّلاةَ ، ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ يَدعُوَ بهَؤُلاءِ الكَلِمَاتِ : « اللَّهُمَّ اغفِرْ لي ، وَارْحمْني ، واهْدِني ، وعافِني ، وارْزُقني » رواهُ مسلمٌ .

وفي رِوايَةٍ لَهُ عَنْ طارقٍ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَأَتاهُ رَجُلٌ ، فَقَالَ : يا رَسُولَ اللَّهِ . كيْفَ أَقُولُ حِينَ أَسْأَلُ رَبِّي ؟ قَالَ : « قُلْ : اللَّهُمَّ اغْفِرْ لي ، وَارْحَمْني ، وَعَافِني ، وَارْزُقني ، فَإِنَّ هَؤُلاءِ تَجْمَعُ لَكَ دُنْيَاكَ وَآخِرَتَكَ » .

1472. Târık İbni Eşyem *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir kimse müslüman olduğu zaman Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* ona namaz kılmayı öğretir, sonra da şöyle dua etmesini tavsiye ederdi:

“Allâhümmağfirlî verhamnî vehdinî ve âfinî verzuknî: *Allahım, beni bağışla, bana merhamet et, rızânı kazandıracak işler yaptır, bana âfiyet ve hayırlı rızık ver.”*

Müslim, Zikir 35

Yine Müslim’in Târık İbni Eşyem *radıyallahu anh*’den rivayet ettiğine göre, Târık Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’i dinlerken bir adam gelerek:

- Yâ Resûlallah! Rabbimden bir şey isteyeceğim zaman nasıl dua edeyim? diye sordu. Resûl-i Ekrem de şöyle buyurdu:

- *“Allâhümmağfir lî verhamnî ve âfinî verzuknî:* *Allahım, beni bağışla, bana merhamet et, rızânı kazandıracak işler yaptır ve bana hayırlı rızık ver,* **de. Bu sözler senin hem dünya hem de âhiret için istemen gereken şeyleri ihtiva eder.”**

Müslim, Zikir 36

Açıklamalar

Yukarıdaki iki hadis, özlü duaları sevdiğini bildiğimiz Resûlullah Efendimiz'in en veciz ve kapsamlı iki duasını ihtiva etmektedir. Birinci hadis 72 numarayla, ikinci hadis veya onun çok benzeri 1417 numarayla daha önce geçmiş ve açıklanmıştı.

İkinci hadiste Târık İbni Eşyem tarafından anlatılan olayın aynı veya benzeri daha önce Sa'd İbni Ebû Vakkâs tarafından rivayet edilmişti. O rivayetten öğrendiğimize göre bir bedevî Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den kendisine bir zikir öğretmesini istemiş, Efendimiz de öğretmişti. Fakat bedevî, "Bunlar Rabbim için söyleyeceğim dua ve zikirlerdir. Kendim için ne söylemeliyim?" diye sorunca da ona ikinci hadisteki zikri öğretmişti.

Her iki hadisteki benzer kelimeleri bir yana bırakırsak, bir müslümanın hem dünyası hem de âhireti için faydalı olan dileklerin **hidâyet, âfiyet, iffet, takvâ, gönül zenginliği, bağışlanma, ilâhî merhamete nâil olma** ve **hayırlı rızık** olduğu anlaşılmaktadır.

İnsan Allah'tan **hidâyet**i istemekle kendisini her türlü hayra ve başarıya götürecek şeyi; **âfiyet** istemekle, 1491 numaralı hadiste daha geniş şekilde anlatılacağı üzere, hem dünya hem de âhiretle ilgili bütün hayırları; **iffet** istemekle, her türlü günahtan korunmayı; **takvâ** istemekle, Allah'ın bütün emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınmayı; **gönül zenginliği** istemekle, hiç kimseye muhtaç olmamayı; **bağışlanma**yı ve **ilâhî mağfirete nâil olma**yı istemekle âhiret saâdetini; **hayırlı rızık** istemekle de haramlardan korunmayı niyâz etmiş olmaktadır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Bu özlü iki dua bir müslümanın hem dünya hem âhiret saadetini içine almaktadır.

2. Her fırsatta bu duaları tekrarlamaya çalışmalıdır.

1473- وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عمرو بن العاصِ رضيَ اللَّه عنْهُمَا ، قَالَ : قَال رَسُولُ اللَّـهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «

اللّٰهُمَّ مُصَرِّفَ القُلَوبِ صرِّفْ قُلوبَنَا عَلَى طَاعَتِكَ » رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1473. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua etti:

"Allâhümme musarrife'l-kulûb! Sarrif kulûbenâ alâ tâatik: *Ey kalpleri yönlendiren Allahım! Kalplerimizi sana itaate yönelt!"*

Müslim, Kader 17. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 168

Açıklamalar

Hadisimizin râvisi Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anh* bir gün Resûl-i Ekrem Efendimiz'i kalbin mâhiyetinden bahsederken dinledi. Allah'ın Resûlü *"Bütün insanların kalpleri, tıpkı tek bir kalpmiş gibi Allah'ın iki parmağı arasındadır. Onu dilediği yöne çevirir"* buyurduktan sonra yukarıdaki hadiste gördüğümüz şekilde Allah Teâlâ'ya niyazda bulundu.

Şüphesiz biz Allah Teâlâ'yı ancak O'nun kendisini bize tanıttığı kadar biliriz. Daha fazla bir şey söylemeye ne ilmimiz ne de idrâkimiz yeter. Peygamber Efendimiz Allah Teâlâ'nın her şeye gücünün yettiğini, yaratılan her şeyin O'nun idaresi altında olduğunu, her şeye dilediği gibi hükmettiğini, hatta kalpleri bile O'nun yönettiğini mecâzî bir ifadeyle anlatmıştır. Parmaklarla ilgili bu mecâzî anlatıma zaman zaman biz de başvurarak "Ben falanı parmağımın ucunda oynatırım" deriz. Peygamber *aleyhisselâm* Allah Teâlâ'nın, sonsuz kudretiyle kalpleri dilediği yöne çevirdiğini belirttikten sonra bir niyazda bulunarak, Allahım, mademki her şey gibi kalpleri de sen yönetiyorsun, öyleyse kalplerimizi başka yöne değil, hep sana ibadete ve itaate çevir, diye dua etmiştir.

1492 numarayla geleceği üzere Resûl-i Ekrem Efendimiz sık sık şöyle dua ederdi: ***"Yâ mukallibe'l-kulûb! Sebbit kalbî alâ dînik:*** *Ey kalpleri çeviren Allah! Kalbimi dininden ayırma!"*. Efendimiz'in hizmetkârı Enes İbni Mâlik onun böyle dua ettiğini duyunca:

- "Yâ Resûlallah! Biz sana ve senin getirdiğin dine inandık. Yoksa bizim imanımızın değişeceğinden mi korkuyorsun?" diye sordu. O zaman Resûl-i

Muhterem Efendimiz:

- *“Kalpler Allah’ın iki parmağı arasındadır. Onları dilediği gibi evirip çevirir”* buyurdu (Tirmizî, Kader 7).

Burada bir de konumuzla ilgili olarak Ebû Mûsâ el-Eş‘arî *radıyallahu anh*’ın rivayet ettiği bir başka hadisi hatırlayalım. Buna göre Allah'ın Resûlü: *“Kalp, rüzgârların çölde bir sağa bir sola savurduğu kuş tüyü gibi şekilden şekle girer”* (İbni Mâce, Mukaddime 10; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 408, 419) buyurmuştur. Korkunç çöl rüzgârları karşısında bir kuş tüyü ne kadar güçsüz, ne kadar zavallı ise, insan kalbi de çeşitli etkenler karşısında o derece çâresizdir. Zaten **kalp**, bir halden bir hâle geçerek değişmek demektir. Bugün hayır yapmak isteyen kalp, yarın şerri arzu edebilir. Aynı şekilde şimdi kötülüğe muhabbet duyan bir kalbin bir müddet sonra iyi ve güzele yönelmesi mümkündür. İşte bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz’in bu derin mânalı dualarını dilden düşürmemelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bütün kalpler Allah Teâlâ’nın yönlendirmesine tâbidir. Onları istediği yöne çevirir.

2. Bu sebeple O’ndan, tıpkı Efendimiz gibi, kalplerimizi kendine ibadete ve itaate yönlendirmesini, dininden ayırmamasını istemeliyiz.

1474- وَعَنْ أَبِي هُرِيَرةَ رَضيَ اللَّه عَنْهُ ، عن النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ جَهْدِ الْبَلاءِ ، وَدَرَكِ الشَّقَاءِ ، وَسُوءِ الْقَضَاءِ ، وَشَماتَةِ الأَعْدَاءِ » متفقٌ عليه .

وفي رِوَايةٍ : قالَ سُفْيَانُ : أَشُكُّ أَنِّي زِدْتُ وَاحِدَةً مِنها .

1474. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Dayanılamayacak dertten, insanı helâke götürecek tâlihsizlikten, başa gelecek fenalıktan ve düşmanı sevindirecek felâketten Allah’a sığınınız.”

Buhârî, Daavât 28, Kader 13; Müslim, Zikir 53. Ayrıca bk. Nesâî, İstiâze 34, 35

Açıklamalar

Dayanılamayacak dertler, sabredilemeyecek hastalıklar vardır. Bu dertlerden kurtulmanın bir yolunu bulamayan kimse “Allahım, canımı al da kurtulayım” diye feryada başlar. İnsanın geçimini üstlendiği kişilerin çok olup onları geçindirecek maddî gücünün bulunmaması, sevdiklerinden birinin tedâvisi büyük harcamaları gerektirdiği halde çâresiz kalması bu nevi dertlerdendir.

İnsanı helâke götürecek tâlihsizlikler ile **başa gelecek fenalıklar** onun canında ve malında görülebileceği gibi aile fertlerine de musallat olabilir. Böylesine ağır sıkıntılar **düşmanı sevindiren** felâketlerdir. Takdir buyurulan her şeyin güzel olduğu düşüncesiyle bazı zâhitler başa gelenlerden dolayı Allah’tan yardım istemeyi uygun görmese bile, Peygamber Efendimiz’in böyle dertlerden Allah’a sığınmayı tavsiye buyurduğunu dikkate alarak, sıkıntıya düşünce Cenâb-ı Hakk’ın yardımını niyâz etmeliyiz. Zira Âlemlerin Rabbi bir kuluna böyle bir dert ve sıkıntı takdir buyursa bile, onun dua edip yalvarması sebebiyle o sıkıntıyı kulundan uzaklaştırabilir.

Hadisin râvilerinden Süfyân İbni Uyeyne (ö. 198/814), Peygamber *aleyhisselâm*’ın bu dört şıktan **sadece üçünü** söylediğini, ama hadisi rivayet ederken bunlardan birini kendisinin ilâve ettiğini sandığını, fakat daha sonra hangisini ilâve ettiğini bilemediğini söylemiştir. Süfyân’ın bunlardan sonuncusunu eklediği kanaati yaygındır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hadiste sayılan dört belâ, insanın başına gelebilecek en büyük felâketlerdir.

2. Peygamber Efendimiz’in tavsiyesine uyarak, bizi bunlardan koruması için Cenâb-ı Hakk’a dua etmeliyiz.

1475- وَعَنْهُ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : « اللَّهمَّ أَصْلِحْ لي دِيني الَّذي هُوَ عِصْمَةُ أَمْرِي ، وأَصْلِحْ لِي دُنْيَايَ التي فِيهَا مَعَاشِي ، وَأَصْلِحْ لي آخِرَتي الَّتي فِيها معادي، وَاجْعلِ الحيَاةَ زِيادَةً لي في كُلِّ خَيْرٍ ، وَاجْعَلِ الموتَ راحَةً لي مِنْ كُلِّ شَرٍ » رَوَاهُ مسلِمٌ .

1475. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua ederdi:

"Allâhümme aslih lî dînillezî hüve ısmetü emrî, ve aslih lî dünyâyelletî fîhâ meâşî, ve aslih lî âhiretilletî fîhâ meâdî, vec'ali'l-hayâte ziyâdeten lî fî külli hayr, vec'ali'l-mevte râhaten lî min külli şer: *Allahım! Bütün işlerimin başı olan dinim konusunda hataya düşmekten beni koru! Yaşadığım şu dünyadaki işlerimin yolunda gitmesini sağla! Dönüp varacağım âhiretimi kazanmama yardım et! Hayatım boyunca daha çok hayır yapmama imkân ver! Her türlü kötülükten kurtulmamı sağlayacak bir ölüm nasip et!"*

Müslim, Zikir 71

Açıklamalar

İnsanın en büyük hedefi, dinini Allah Teâlâ'nın emrettiği şekilde yaşamaya çalışmak olmalıdır. Çünkü insan dünyaya, Allah'ı tanımak ve O'na ibadet etmek için getirilmiştir. Cenâb-ı Hakk'ın kulları için beğendiği, sadece ona göre yaşamalarını istediği din İslâmiyet'tir. Bu sebeple herkes, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ifade buyurduğu gibi, dinin her şeyin önünde geldiğini, her işin başı olduğunu bilmeli ve bu konuda yanlış yapmamaya çalışmalıdır.

Yaşadığı şu dünyadaki işlerinin yolunda gitmesi, insanın hem Allah'a hem de O'nun kullarına karşı görevlerini yapabilmesi için gereklidir. Bakmakla yükümlü olduğu kimselerin ihtiyaçlarını gideremeyen veya sağlığı yerinde olmayan bir kimse kendinden bekleneni veremez. Dünya işlerinin yolunda gitmesi, insanın âhireti daha kolay kazanmasına, ona daha

iyi hazırlanmasına imkân verir. Hayır ve iyilik yapacak serveti bulunmayan insanların kimseye el açmadan yaşayabilecek kadar helâl bir geçim vasıtasına sahip olması, sonra da ömrünü Allah'a kullukla geçirmesi, onlar için **dünya işlerinin yolunda gitmesi** demektir.

Hayatı boyunca daha çok hayır yapmak insanın ideali olmalıdır. Sayılı nefesinin bir gün tükeneceğini, sağlığının bozulacağını, gücünün ve kuvvetinin yok olacağını, işlerin her zaman yolunda gitmeyebileceğini, devrânın tersine dönüp elinde avucunda olanı kaybedebileceğini hep göz önünde bulundurmalı ve elde fırsat varken daha çok hayır yapmaya bakmalıdır.

Her türlü kötülükten kurtulmayı sağlayacak ölüm, insanın canına, malına, çoluğuna çocuğuna herhangi bir fenalık gelmeden dünyaya göz yummasıdır. Bazı kimseler adına, "Pek genç yaşta öldü, erken göçtü" diye üzülürüz. Zamansız diye değerlendirdiğimiz bir ölüm, maddî veya mânevî sıkıntılara düşmeden hayata vedâ etmek olabilir. Zira hastalığa veya yokluğa yakalanmak insan için bir azap vesilesidir. Böyle bir azâba yakalanmadan ölmek ise, insan için bir kurtuluştur. Bunlardan daha kötüsü **bir günahın** ve **gafletin** pençesine düşmektir. Böyle bir belâya düşmeden hayata vedâ etmek, o kimse için ilâhî bir lutuf olur. Maddî veya mânevî bir sıkıntıya, bir günaha veya gaflete düşmeden gelen ölüm, *her türlü kötülükten kurtulmayı sağlayacak bir ölüm*dür.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu duası, görüldüğü üzere son derece geniş mânalı ve zengin muhtevâlı bir duadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanın şu dünyada sahip olabileceği en büyük servet, Allah'a kulluk ile geçirilmiş bir ömürdür. İşte bu sebeple Allah'tan dünyada O'nun istediği gibi yaşamayı nasip etmesini, kazandığımız hayırları kaybetmeden kendine kavuşturmasını istemeliyiz.

2. İyi bir kul olmaya çalışırken, Cenâb-ı Hak'tan bu hususta bize yardım etmesini dilemeliyiz.

- وَعنْ علي رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، قَالَ : قال لي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « قُلْ : اللَّهُمَّ اهْدِني ، وَسدِّدْني

» . وَفي رِوَايةٍ : « اللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدى ، وَالسَّدَادَ » رواهُ مسلم .

1476. Ali *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana:

"Allâhümmehdinî ve seddidnî: *Allahım! Beni doğru yola ilet ve o yolda başarılı kıl!* **de"** buyurdu.

Müslim, Zikir 78. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Hâtem 4

Başka bir rivayete göre de şöyle buyurdu: ***"Allâhümme innî es'elüke'l-hüdâ ve's-sedâd:*** *Allahım! Senden beni doğru yola iletmeni ve o yolda başarılı kılmanı niyâz ederim.*"

Müslim, Zikir 78

Açıklamalar

İnsanın en önemli meselesi doğru yolu bulmak, bulduktan sonra da o yolda yürüyüp gitmek olmalıdır. Doğru yola iletecek şüphesiz Allah Teâlâ'dır. İnsana düşen görev ise, Allah'ın yolunda olmayı bütün gönlüyle istemek, iradesini kullanarak o yola varmak, sonra da o yolda durmak için gayret sarfetmektir. **"Bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz"** [Ankebût sûresi (29), 69] âyet-i kerîmesi, bu isteğin ve gayretin önemini belirtmektedir.

Doğru yolu bulan insanın yapacağı tek şey, hedefe atılan ok gibi dümdüz gitmektir. İfrat ve tefrite yani aşırılığa düşmekten sakınmaktır. Allah'ın gösterdiği, Resûlullah'ın öğrettiği şekilde İslâm'ın aydınlık yolunda dosdoğru yürümektir. Hep o yolda yürüme azim ve gayretine sahip olmaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan her zaman Allah'ın yolunda yürümeyi istemeli, ondan bir an bile ayrılmayı hatırına getirmemelidir.

2. Mü’minin tek hedefi vardır; o da doğruyu bulmak ve her işinde dosdoğru olmaktır.

3. Doğru yolu bulmanın ve o yolda ölmenin bir gereği de, Peygamber Efendimiz’in Hz. Ali’ye tavsiye ettiği gibi, *“Allahım! Beni doğru yola ilet ve o yolda başarılı kıl!”* diye dua etmektir.

1477- وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، قَالَ : كَانَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : يَقُولُ : اللَّهُمَّ إِنِّـي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعجْزِ والكَسَلِ وَالجُبْنِ وَالهَرَمِ ، وَالْبُخْلِ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ القبْرِ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ المَحْيا وَالمَمَاتِ » .
وفي رِوايةٍ : « وَضَلَعِ الدَّيْنِ وَغَلَبَةِ الرِّجَالِ » رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1477. Enes *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua ederdi:

“Allâhümme innî eûzü bike mine’l-aczi ve’l-keseli ve’l-cübni ve’l-heremi ve’l-buhl, ve eûzü bike min azâbi’l-kabr, ve eûzü bike min fitneti’l-mahyâ ve’l-memât: *Allahım! Âcizlikten, tembellikten, korkaklıktan, ihtiyarlayıp ele avuca düşmekten ve cimrilikten sana sığınırım. Kabir azâbından sana sığınırım. Hayat ve ölüm fitnesinden sana sığınırım.***”**

Müslim, Zikir 50. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 32; Nesâî, İstiâze 7

Diğer bir rivayete göre, ***“...ve dalai’d-deyni ve galebeti’r-ricâl****: Borç altında ezilmekten ve zâlimlerin başa geçmesinden”* buyurdu.

Nesâî, İstiâze 8. Ayrıca bk. Buhârî, Daavât 36

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz’in çeşitli istiâze yani Allah’a sığınma duaları vardır. Onun **namazlardan sonra** *korkaklık*tan, *cimrilik*ten, *erzel-i ömür*den, *dünya ve kabir fitneler*inden Allah’a sığındığını (bk. 1424), **namazda tahiyyâtı bitirdikten sonra**, *cehennem ve kabir azapları*ndan, *hayat, ölüm* ve *kör deccâlin fitnes*inden sığınılmasını tavsiye buyurduğunu (bk. 1426), ayrıca *tembellik*ten, *insanı perişan eden yaşlılık*tan ve yine *cehennem* ve *kabir azapları*ndan Cenâb-ı Hakk’a sığındığını (bk.

1458) görmüştük. Bu hadiste ise zikredilenlerin bir kısmı ile *âcizlik*ten Allah’a sığındığını görmekteyiz.

Âcizlik; özellikle bu hadiste, **hayır ve iyilik** yapamamak, yerine getirmek zorunda olduğu dinî ve dünyevî görevleri îfâ edememek anlamında kullanılmıştır. Namaz, oruç, zekât gibi Allah’a karşı görevlerini daha sonraki zamanlarda yapacağını ileri sürerek onları hep ihmal eden nice kimseler görülmektedir. Bu yanlış tutumu, ihmalden çok âcizlik kelimesi daha iyi ifade etmektedir.

Tembellik, gücü kuvveti yerinde olduğu halde nefsinin telkinine boyun eğerek hayır ve iyilik yapmamak, Allah’a gerektiği şekilde kulluk etmemektir.

Korkaklık, gevşekliği, tenseverliği yüzünden nefse ve şeytana karşı koyamama hali ve dolayısıyla bir kısım ilâhî emirleri yapamama durumudur. Allah, kendi yolunda cihadı emreder, fakat korkak adam bunu yapamaz. Allah, zâlim karşısında doğruyu savunmayı emreder, ama korkak bu emri yerine getiremez.

İhtiyarlık, insanın aklî melekelerini bir ölçüde yitirmesi sebebiyle iyice çocuklaşması, bildiklerini unutmasıdır. Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîflerde bu hale **erzel-i ömür** denmektedir. İnsanın şuuru yerinde olarak yaşlanması o kadar mahzurlu değildir. Ama 1424 numaralı hadiste daha geniş bir şekilde anlatıldığı üzere buradaki ihtiyarlıktan maksat, insanın başkalarının eline avucuna bakması, onların yardımına muhtaç olması, bunaması, anlayışsız ve çekilmez bir hale gelmesidir.

Cimrilik, maddî durumu müsait olduğu halde elindeki imkânları Allah’ın istediği yerlere sarfedememektir. Kur'ân-ı Kerîm’de cimriliğin kötülüğü anlatılmakta, insanın harcaması gerektiği halde harcayamadığı şeylerin kıyamet gününde boynuna dolanacağı belirtilmektedir [Âl-i İmrân sûresi (3), 180].

Kabir azâbının bir adı da 1424 numaralı hadiste görüldüğü üzere **kabir fitnesi**dir. Hem orada hem de 1426 numaralı hadiste kabir azâbı hakkında bilgi verilmiştir. İnsanın o daracık, karanlık ve ürperti veren yerde karşılaşması söz konusu olan bu işkenceden kurtulması ve kabrini Peygamber Efendimiz’in buyurduğu gibi *cennet bahçelerinden bir*

bahçe haline getirmesi mümkündür. Burada, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hadislerinin ışığında şu kadarını söyleyelim ki, **koğuculuk yapmak** ve **üzerine idrar sıçratmak** kabir azâbına sebep olan hallerden sadece ikisidir.

Hayat fitnesi, insanın yaşadığı sürece veya hayatının bir safhasında bizzat veya aile fertlerinden biri sebebiyle sıkıntı çekmesidir. Şüphesiz bunlar birer imtihan vesilesidir. Hayat fitnesi ise bunlara tahammül etmemek, hâşâ Cenâb-ı Hakk'a isyana yeltenmektir. Hayat denen emaneti Allah Teâlâ'nın istediği şekilde kullanmamak, ömrü günah bataklığında boşu boşuna tüketmek de bir hayat fitnesidir.

Ölüm fitnesi, insanın henüz hayata gözlerini yummadan önce şeytanın onu imanından etmek için kurduğu tuzağa kapılmasıdır. Münker ve nekir meleklerinin kabirdeki imtihanı da ölüm fitnesi olarak kabul edilmiştir. Bu imtihanları Allah'ın yardımıyla atlatanlar düzlüğe çıkacaklardır. Kaybedenler ise kabir azâbıyla başlayan kötü bir maceraya atılacaklardır.

Borç altında ezilmek, insanın ağır bir borç altına girip de borcunu ödeyecek maddî imkâna sahip olmamasıdır. Alacaklının talebine müsbet cevap verememek tahammül edilmesi zor bir sıkıntıdır. Peygamber Efendimiz bize, ağır borç yükünden de Allah'a sığınmak gerektiğini öğretmektedir.

Zâlimlerin başa geçmesi ise kötü idarecilerin halkı ezmesi, onlara zulmetmesi demektir. Peygamber Efendimiz bu hali "galebetü'r-ricâl" diye ifade buyurmuştur. Halkın ezilip zulmedilmekten Allah'a sığındığı kadar, idareciliğe soyunan kimseler de zâlim bir yönetici olmaktan kaçınmalı ve bu hale düşmekten Allah'a sığınmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hadîs-i şerîfte sayılan hallerin hepsi insanın mânevî dünyasını yıkan birer kötülüktür.

2. Bu kötülüklerden Allah'a sığınmalıdır.

1478- وَعن أَبي بكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّه عَنْه ، أَنَّه قَالَ لِرَسولِ اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : عَلِّمني دُعَاءً أَدعُو

بِهِ فِي صَلاتي ، قَالَ : قُلْ : اللّهِمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْماً كثِيراً ، وَلا يَغْفِر الذُّنوبَ إِلاَّ أَنْتَ ، فَاغْفِر لي مغْفِرَةً مِن عِنْدِكَ ، وَارحَمْني ، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفور الرَّحِيم » متَّفَقٌ عليهِ .

وفي رِوايةٍ : « وَفي بيْتي » وَرُوِي : « ظُلْماً كَثِيراً » ورويَ « كَبِيراً » بِالثاءِ المثلثةِ وبِالباءِ الموحدة ، فَيَنْبغِي أَن يُجْمَعَ بَيْنَهُمَا ، فَيُقَالُ : كَثيراً كَبيراً .

1478. Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e:

- Bana bir dua öğret de namazımda okuyayım, dedi. O da şöyle buyurdu:

- *"Allâhümme innî zalemtü nefsî zulmen kesîran ve lâ yağfirü'z-zünûbe illâ ente, fağfir-lî mağfireten min indik, ve'rhamnî inneke ente'l-gafûru'r-rahîm:* *Allahım! Ben kendime çok zulmettim. Günahları bağışlayacak ise yalnız sensin. Öyleyse tükenmez lutfunla beni bağışla, bana merhamet et. Çünkü affı sonsuz, merhameti nihayetsiz olan yalnız sensin***, de."**

Buhârî, Ezân 149, Daavât 17, Tevhîd 9; Müslim, Zikir 48. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 97; Nesâî, Sehv 59; İbni Mâce, Duâ 2

Açıklamalar

İnsan günah işlemeye müsait bir varlıktır; her zaman hata edebilir; yanılıp günah işleyince de nefsine zulmetmiş olur. Böyle bir duruma düşen kimse ne yapacaktır? Yüce Rabbimiz bize bunu da öğretmekte ve böyle zamanlarda takvâ sahiplerinin nasıl davranacaklarını şöyle anlatmaktadır:

"Yine onlar, bir kötülük yaptıklarında veya kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tövbe istiğfâr ederler" [Âl-i İmrân sûresi (3), 135]. Demekki önemli olan hata etmemek değil, hata ettiği zaman biricik Rabbini hatırlayıp O'na yönelmek, O'ndan bağışlanma dilemektir.

İnsan kendine nasıl zulmedebilir? İnsanın en büyük düşmanı kendi nefsidir. Nefis insana devamlı surette Allah'ın yasak ettiği şeyleri yapmayı, emrettiği şeyleri yapmamayı telkin eder. Şayet bu konularda sözünü dinletemiyorsa, ilâhî bir emrin yapılması için, meselâ bir namazın kılınması için önünde daha çok vakit bulunduğunu söyleyerek o emri ihmal ettirmeye çalışır. İşte nefsinin bu konulardaki taleplerine kulak veren kimse **kendine zulmetmiş** olur.

İnsanların yapacağı yardım ve iyilik sınırlıdır. **Tükenmez lutuf** sadece Allah Teâlâ'nın yüce katında vardır. O, insanı uçsuz bucaksız rahmetine bir daldırdı mı, işte o zaman insan günah kirlerinden büsbütün temizlenerek bahtiyarlığın zirvesine ulaşmış olur.

Bir kul Hz. Ebû Bekir gibi "sıddîk" derecesinde bile olsa, Cenâb-ı Hakk'a karşı istemeden yaptığı hataları, kusur ve noksanları bulunabilir. İşte bundan dolayı her fert Allah Teâlâ'nın affını ve mağfiretini istemek durumundadır. Peygamber *aleyhisselâm*'ın Hz. Ebû Bekir'e **namazlarda**, bazı rivayetlere göre **evinde** okumak üzere öğrettiği bu dua her yerde her zaman ve her fırsatta okunmalıdır. İnsan bu özlü dua sayesinde günahkârlığını pek samimi bir şekilde itiraf etmekte, Rabbinin bağışlamasına olan ihtiyacını pek güzel dile getirmekte ve kendisini bütün günahlardan sadece Cenâb-ı Hakk'ın arıtabileceğine bütün gönlüyle iman ettiğini ifade etmektedir.

Bu duayı namazda okumak isteyenler, tahiyyattan sonra ve selâm vermeden önce okumalıdır.

Hz. Ebû Bekir'in "namazımda okuyayım" sözü bazı rivayetlerde "evimde okuyayım" şeklindedir (Müslim, Zikir 48). Hadîs-i şerîfteki **"zulmen kesîran"** ifadesi bazı rivayetlerde **"zulmen kebîran"** şeklinde geçmektedir (Müslim, Zikir 48). Her iki rivayeti dikkate alarak **"zulmen kesîran kebîran"** diye okumak uygun olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Ebû Bekir'in yaptığı gibi, insan bilmediğini, özellikle âhireti için faydalı olanı, onu bilen âlimlerden sorup öğrenmelidir.

2. Bu özlü dua hem namazlarda hem evlerde hem başka yerlerde sık sık okunmalıdır.

1479- وَعَن أَبِي مِوسَى رضَيَ اللَّه عَنْه ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَنَّه كَانَ يَدعُو بهَذا الدُّعَاءِ : «اللَّهمَّ اغْفِر لِي خَطِيئَتي وجهْلِي ، وإِسْرَافي في أَمْري ، وما أَنْتَ أَعلَم بِهِ مِنِّي ، اللَّهمَّ اغفِرْ لي جِدِّي وَهَزْلي ، وَخَطَئي وَعمْدِي ، وَكلُّ ذلِكَ عِنْدِي ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ ، وَما أَسْررْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ ، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي ، أَنْت المقَدِّمُ ، وَأَنْتَ المُؤَخِّرُ، وَأَنْتَ عَلى كلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ » متفقٌ عليه .

1479. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua ederdi:

***"Allâhümmağfirlî hatîetî ve cehlî ve isrâfî fî emrî ve mâ ente a'lemü bihî minnî. Allâhümmağfirlî ciddî ve hezlî, ve hataî ve amdî ve küllü zâlike indî. Allâhümmağfirlî mâ kaddemtü vemâ ahhartü, vemâ esrartü vemâ a'lentü, vemâ ente a'lemü bihî minnî, ente'l-mukaddimü ve ente'l-muahhir, ve ente alâ külli şey'in kadîr*:**

Allahım! Günahlarımı, bilgisizlik yüzünden yaptıklarımı, haddimi aşarak işlediğim kusurlarımı, benden daha iyi bildiğin bütün suçlarımı bağışla! Allahım! Ciddî ve şaka yollu yaptıklarımı, yanlışlıkla ve bilerek işlediğim günahlarımı affeyle! Bütün bu kusurların bende bulunduğunu itiraf ederim. Allahım! Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım, gizlediğim ve açığa vurduğum, ölçüsüz bir şekilde işlediğim ve benden daha iyi bildiğin günahlarımı affeyle! Öne geçiren de sen, geride bırakan da sensin. Senin gücün her şeye yeter"

Buhârî, Daavât 60; Müslim, Zikir 70. Ayrıca bk. 1427 numaralı hadisin kaynakları

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in **"geçmiş ve gelecek günahları"** Cenâb-ı Hak tarafından büsbütün bağışlanmıştır [Fetih sûresi (48), 2]. İşte bundan dolayı onun bilerek bilmeyerek, ciddî veya şaka yollu, gizlice veya açıktan yaptığı günahları yoktur. **Peygamberler için günah, yapılması daha uygun ve daha mükemmel olanı yapmamaktan ibarettir.**

Hz. Peygamber'in böyle dua etmesi, Rabbine olan derin tevâzuu, kendisini tamamiyle bağışladığı için O'na duyduğu engin şükrânı sebebiyle olmalıdır. Resûlullah Efendimiz sadece kendisi için değil, aynı zamanda ümmeti için de dua etmiştir. Bu duanın da onlardan biri olması mümkündür. Bilinmesi gereken bir gerçek de şudur: Allah'ın Resûlü ümmetine birçok şeyi öğrettiği gibi, günahlardan tamamen kurtulmak için nasıl dua edilmesi gerektiğini de öğretmiştir. Peygamber Efendimiz bize, yâ Rabbî, bütün bu günahlar bende mevcuttur; bunu samimiyetle itiraf ediyorum; ama şunu da biliyorum ki yegâne bağışlayıcı sadece sensin, ne olur beni de bağışla diye dua etmemizi tavsiye buyurmaktadır.

Bu hadîs-i şerîfin ***Allâhümmağfirlî mâ kaddemtü*** diye başlayan son yarısı 1427 numarayla geçmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Efendimiz'in öğrettiği bu özlü dua, işlediğimiz bütün günah çeşitlerini ortaya koymakta, onların Cenâb-ı Hakk'a itiraf şeklini ve bunlardan kurtulmanın yolunu göstermektedir.
2. İnsan günahlarından kurtulmak için her fırsatta Allah'a dua etmelidir.

1480- وعنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّه عَنهَا ، أَنَّ النَّبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ يقُولُ في دُعَائِهِ : « اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ ما عمِلْتُ ومِنْ شَرِّ ما لَمْ أَعْمَلْ » .رَوَاهُ مُسْلِم .

1480. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua ederdi:

"Allâhümme innî eûzü bike min şerri mâ amiltü ve min şerri mâ lem a'mel: *Allahım! Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım işlerin şerrinden sana sığınırım."*

Müslim, Zikir 65, 66. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 32; Nesâî, Sehv 63, İstiâze 58, 59; İbni Mâce, Dua 3

Açıklamalar

Tâbiîn neslinden bir zât Hz. Âişe'ye Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in en çok hangi duayı okuduğunu sormuş, o da bu duayı söylemişti.

Şimdiye kadar yaptığım işlerin şerrinden sözü, insanın bilerek yaptığı veya istemeden işlediği günahları kapsamaktadır. Hatta insanın yapması gerektiği halde yapamadığı iyilikler de bu duanın içine girmektedir. Böyle dua eden kimse sanki şöyle niyazda bulunmaktadır: Yâ Rabbî, dünyada veya âhirette hesabını vermek zorunda olduğum, dolayısıyla senin affına ve mağfiretine ihtiyaç duyduğum bütün günahlarımı bağışla!

Bundan sonra yapacağım işlerin şerrinden sözü daha kapsamlıdır. Bu sözün içine ilk bakışta, insanın o âna kadar yapmadığı, fakat ondan sonra yapabileceği günahlar girmektedir. İnsanın yapabileceği günahlar, yaptıklarından daha çok olabilir. Meselâ günahtan şiddetle sakınan bazı kimselerin bu davranışlarından dolayı gurura kapılıp kendilerini beğenmeleri başlı başına bir günahtır. Âyet-i kerîmede belirtildiği üzere, **sadece zulmedenlere erişmekle kalmayan**, diğer insanları da perişan edecek olan **fitneler** vardır [Enfâl sûresi (8), 25]. İnsan bu geniş kapsamlı duayı yapmakla, başına gelebilecek sıkıntılardan da Allah'a sığınmış olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yapılan günahlar yüzünden başa gelebilecek cezalardan Allah'a sığınmalıdır.

2. İnsan Cenâb-ı Hakk'ın hoşnut olmayacağı işleri yapmaktan hem sakınmalı hem de kendisini bir mü'mine yakışmayacak tavır ve davranışlardan koruması için O'ndan yardım istemelidir.

1481- وعَنِ ابنِ عُمَرِ رَضِيَ اللّه عَنْهُما قَالَ : كانَ مِنْ دُعاءِ رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم « اللَّهمَّ إِنِّي

أَعُوذُ بِكَ مِنْ زَوَالِ نِعْمَتِكَ ، وَتَحَوُّلِ عَافِيَتِكَ وَفُجاءَةِ نِقْمَتِكَ ، وَجميعِ سخَطِكَ » روَاهُ مُسْلِمٌ .

1481. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dualarından biri şu idi:

"Allâhümme innî eûzü bike min zevâli ni'metike ve tehavvüli 'âfiyetike ve fücâeti nıkmetike ve cemîi sahatik: *Allahım! Verdiğin nimetin yok olup gitmesinden, lutfettiğin âfiyetin bozulmasından, ansızın vereceğin cezâdan ve senin gazabını üzerime çekecek her şeyden sana sığınırım.***"**

Müslim, Zikir 96. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 32

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz bu duasıyla, yokluğu ve varlığı insanı perişan edecek olan ikişer şeyden Allah'a sığınmaktadır.

İnsanın üzerindeki **en büyük nimet**, İslâm ve iman nimetidir. Bu nimetlerin yokluğu insan için en büyük felâkettir. Hem dünya hem de âhiretinin perişan olması demektir. Diğer nimetler bunlardan sonra gelir. Bu kapsamlı ifade her tür nimeti içine almaktadır. Efendimiz'in ifadesiyle söyleyecek olursak **"nimetin zevâli"**, onun büsbütün yok olup gitmesidir.

Âfiyet, hem dünya hem de âhiretle ilgili bütün hayırları kapsayan zengin mânalı bir kelimedir. Bu sebeple insan birbirine âfiyet temenni etmelidir. Fakat biz bu kelimeyi daha çok dünyevî nimetler için kullanırız. Dünyada âfiyetin bozulması, insanın sağlamken hasta olması, zenginken fakir olması veya benzeri sıkıntılara uğraması demektir.

Ansızın gelecek bir felâket, yavaş yavaş gelen sıkıntılardan daha ağır ve yıpratıcıdır. Sıkıntının yavaş yavaş gelmesi insanı felâkete hazırlar, tahammülünü artırır. Beklenmeyen bir felâket ise insanı âniden yıkıp çökertir.

Allah'ın her türlü gazabı ifadesi, yukarıda sayılanların özeti durumundadır. Çünkü nimetin yok olması, âfiyetin kaybedilmesi, bir felâketle ansızın karşılaşılması birer ilâhî gazap, insan için birer felâkettir. *"Allahım! Senin gazabını üzerime çekecek her şeyden sana*

sığınırım” diyen kimse Mevlâ’sının merhametine tutunmuş ve O’nun himâyesine duyduğu derin ihtiyacı dile getirmiş olur.

Allah’ın gazabından kaçıp kurtulacağımız bir başka sığınak yoktur. O’ndan kaçsak bile yine sığınacağımız O’nun rahmetidir. Şu fâni dünyada yegâne hedefimiz Cenâb-ı Hakk’ın rızâsını kazanmak olmalıdır. Bu görevimizi yapmaya gayret ederken, ilâhî bir gazapla her şeyi yitirmemek için de sık sık Allah Teâlâ’ya sığınmalıyız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz bu felâketlerden Allah’a sığınmakla, bize de böyle yapmamızı öğütlemektedir.

2. Sahip olunan nimeti elden kaçırmamanın yolu, onları Cenâb-ı Mevlâ’nın rızâsına uygun şekilde kullanmaktır.

1482- وَعَنْ زَيْدِ بنِ أَرْقَمِ رضَيِ اللَّه عَنْهُ ، قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقَولُ : «اللهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ العَجْزِ وَالكَسَلِ ، والبُخْلِ وَالهَرم ، وعَذَاب الْقَبْر ، اللَّهُمَّ آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا ، وَزَكِّهَا أَنْتَ خَيرُ مَنْ زَكَّاهَا ، أَنْتَ ولِيُّهَا وَموْلاَهَا ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلمٍ لا يَنْفَعُ ، ومِنْ قَلْبٍ لاَ يخْشَعُ ، وَمِنْ نَفْسٍ لا تَشبَعُ ، ومِنْ دَعْوةٍ لا يُسْتجابُ لَهَا » رواهُ مُسْلِمٌ .

1482. Zeyd İbni Erkam’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua ederdi:

“Allâhümme innî eûzü bike mine’l-aczi ve’l-keseli ve’l-buhli ve’l-heremi ve azâbi’l-kabr. Allâhümme âti nefsî takvâhâ, ve zekkihâ ente hayrü men zekkâhâ, ente veliyyühâ ve mevlâhâ. Allâhümme innî eûzü bike min ilmin lâ yenfa‘ ve min kalbin lâ yahşa‘ ve min nefsin lâ teşba‘ ve min da‘vetin lâ yüstecâbü lehâ: *Allahım! Âcizlikten, tembellikten, cimrilikten, ihtiyarlayıp ele avuca düşmekten ve kabir azâbından sana sığınırım. Allahım! Nefsime takvâ nasip et ve onu her türlü günahtan temizle; onu en iyi temizleyecek sensin. Ona yardım edip eğitecek sadece*

sensin. Allahım! Faydasız ilimden, ürpermeyen gönülden, doyma bilmeyen nefisten ve kabul olunmayan duadan sana sığınırım."

Müslim, Zikir 73. Ayrıca bk. Nesâî, İstiâze 13, 65

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz bu duasında üç defa *"Allahım!"* diye söze başlamak suretiyle Cenâb-ı Hakk'a niyazda bulunmaktadır.

Birinci grup duasında **âcizlikten, tembellikten, cimrilikten, ihtiyarlayıp ele güne muhtaç olmaktan ve kabir azâbından** Allah'a sığınmaktadır. 1424, 1426, 1458 ve 1477 numaralı hadislerde de görüldüğü üzere, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hallerden Cenâb-ı Hakk'a her vesileyle sığınmıştır.

İkinci grup duasında nefsi en iyi temizleyip terbiye edenin sadece Allah Teâlâ olduğunu belirterek **nefsine takvâ nasip etmesini ve onu her türlü günahtan temizlemesini** dilemektedir. Efendimiz bu sözleriyle **"Her bir nefse ve onu düzenleyene, sonra da ona hem kötülüğü hem ondan sakınmayı ilham edene yemin olsun"** [Şems sûresi (91), 7-8] âyetine işaret buyurmakta ve Cenâb-ı Hak'tan nefsine takvâ nasip etmesini, yani onu hep emirlerini yapmaya ve yasaklarından kaçınmaya yöneltmesini istemektedir. Çünkü nefsin sahibi O olduğu için, nefse söz geçirecek ve onu iyiliğe ve hayra yöneltecek de sadece O'dur.

Üçüncü grup duasında ise, her biri insan için felâket olan dört şeyi dile getirmekte ve onlardan Allah'a sığınmaktadır.

Faydasız ilim, insanın ahlâkını, söz ve davranışlarını güzelleştirmeye, dini Allah'ın istediği gibi yaşamaya götürmeyen ilimdir. Esasen ilim Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarından biri olduğu için kötülenmez. İlmi kötü ve faydasız kılan sebepler vardır. Bu sebeplerin en önemlisi de onun hem insanın kendine hem de başkalarına zarar vermesidir. Meselâ büyücülük ve falcılık da birer ilimdir. Ama bu ilimlerle uğraşan kimse başkalarına kötülük yapmakla kalmaz, en kıymetli sermayesi olan ömrünü de boşuna tüketip gider.

Ürpermeyen gönül, yanında Allah'ın adı veya âyetleri anıldığı zaman duygulanmayan kalp ve bunun sonucu olarak kendisine çeki düzen vermeyen insan demektir. Peygamber Efendimiz *"Allah'tan en uzak kimselerin katı kalpliler olduğunu"* bildirmektedir (Tirmizî, Zühd 62). Allah Teâlâ da böyle kimseleri **"Allah'ı zikretme konusunda kalpleri katılaşmış olanların vay haline"** [Zümer sûresi (39), 22] diye tehdit etmektedir.

Doyma bilmeyen nefis, Allah'ın verdikleriyle yetinmeyen, aç gözlü oluşu sebebiyle dünyalık biriktirmekten usanmayan veya yiyip içtikleriyle yetinmeyen nefis demektir ki, böyle bir nefis şüphesiz insanın en büyük düşmanıdır.

Kabul olunmayan dua, Cenâb-ı Hakk'ın rızâsını kazanmaya lâyık bir hali bulunmayan kimsenin ağzından çıkması sebebiyle hep reddedilip geri çevrilen dua demektir. Yüce Rabbim bizleri böyle bir muameleye uğramaktan muhâfaza buyursun (Âmin).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Allah'a sığındığı bu şeylerden biz de O'na sığınmalıyız.
2. Allah korkusu gönüllerimize hâkim olmalı, daha çok şey öğrenmeli ve öğrendiklerimizi yaşamalıyız.
3. Şayet Allah'ın adı ve buyrukları anıldığı zaman kalbimiz duygulanıp ürpermiyor, nefsimiz yiyip içtiklerine doymuyor ve daha çok dünyalık istiyorsa, hayatımızı yeniden gözden geçirmeli ve iyi bir müslüman olmaya daha çok gayret etmeliyiz.

1483- وَعنِ ابنِ عبَّاسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُمَا ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ يَقُولُ : « اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ ، وَبِكَ آمَنْتُ ، وعلَيْكَ تَوَكَّلْتُ ، وَإِلَيْكَ أَنَبْتُ وَبِكَ خَاصَمْتُ ، وإِلَيْكَ حَاكَمْتُ . فاغْفِرْ لِي ما قَدَّمْتُ ، وما أَخَّرْتُ ، وَمَا أَسْرَرْتُ ومَا أَعلَنْتُ ، أَنْتَ المُقَدِّمُ ، وَأَنْتَ المُؤَخِّرُ ، لا إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ » .

زادَ بعْضُ الرُّوَاةِ : « ولا حَولَ ولا قوَّةَ إلاّ بِاللّهِ » متفَقٌ عليهِ .

1483. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hep şöyle dua ederdi:

“Allâhümme leke eslemtü ve bike âmentü ve ‘aleyke tevekkeltü ve ileyke enebtü ve bike hâsamtü ve ileyke hâkemtü, fağfir-lî mâ kaddemtü vemâ ahhartü vemâ esrartü vemâ a‘lentü, ente’l-mukaddimü ve ente’l-muahhir, lâ ilâhe illâ ente: *Allahım! Sana teslim oldum, sana inandım, sana güvendim. Yüzümü, gönlümü sana çevirdim, senin yardımınla düşmanlara karşı mücâdele ettim. Kitabın ile hükmettim. Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım, gizlediğim, açığa vurduğum ve senin benden daha iyi bildiğin günahlarımı affeyle! Öne geçiren de sen, geride bırakan da sensin. Senden başka ilâh yoktur.”*

Buhârî, Teheccüd 1, Daavât 10, Tevhîd 8, 24; 35. Müslim, Müsâfirîn 199, 201, Zikir 67. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 119; Tirmizî, Daavât 29; Nesâî, Kıyâmü’l-leyl 9; İbni Mâce, İkâme 180

Bazı râviler, ***“lâ havle velâ kuvvete illâ billâh:*** *Günahtan kaçacak güç, ibadet edecek kuvvet ancak Allah’ın yardımıyla kazanılabilir”* cümlesini ilâve etmişlerdir.

Buhârî, Teheccüd 1; Nesâî, Kıyâmü’l-leyl 9

Açıklamalar

Allah’a teslim olmak, bütün emirlerine kayıtsız şartsız boyun eğmek demektir. **O’na inanmak,** Allah’ın varlığını, birliğini, peygamberlerine haber verip bildirdiği gerçekleri, bütün emirlerini ve yasaklarını kabul etmek demektir. **Allah’a güvenmek**, O’nun yardım edeceğine inanarak bütün işlerin yönetimini kendisine bırakmaktır. **Yüzünü ve gönlünü Allah’a çevirmek,** bütün günahları terkedip O’nun emirlerine yönelmek, gafleti ve uyuşukluğu bırakıp hep O’nu anmaya ve hatırından çıkarmamaya karar vermektir. **O’nun yardımıyla düşmanlara karşı mücâdele etmek,** İslâmiyet’e savaş açanlara, Allah’ın dinini küçük düşürmeye çalışanlara karşı yine Allah’ın desteği, yardım ve ilhamıyla karşı koymak, Hakk’ı galip getirmek için çaba sarfetmektir. **Kitabıyla**

hükmetmek, hayatını Kur'ân-ı Kerîm'e göre düzenlemek, Kur'an'daki ilâhî hükümleri gönül hoşluğu ile benimsemek ve sadece Allah'ın hükmüne baş eğmektir.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* hadisin buraya kadar olan kısmında inancıyla ve inancını yaşamasıyla iyi bir kul olmaya azmettiğini ve bunu gerçekleştirmeye çalıştığını Cenâb-ı Hakk'a arzettikten sonra, bütün günahlarından arınmak istediğini dile getirmekte ve *"Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım, gizlediğim, açığa vurduğum ve senin benden daha iyi bildiğin günahlarımı affeyle!"* diye niyazda bulunmaktadır. Birçok defa belirtildiği üzere Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Cenâb-ı Hak tarafından bağışlanmasına rağmen yukarıdaki ifadelerle dua etmesi, öncelikle ümmetine nasıl dua etmek gerektiğini öğretmek içindir. Bağışlanmasına rağmen yine de böyle dua etmesi, Allah Teâlâ'nın ona öğrettiği üstün tevâzuu sebebiyledir.

Resûlullah Efendimiz'in Cenâb-ı Hakk'a, Allahım, kimi kullarını **öne geçiren** yani onlara güzel işler, ibadetler, sâlih ameller nasip etmek suretiyle kolayca cennete gitmelerini sağlayan, kimilerini de **geride bırakan** yani yolunca gitmemesi sebebiyle cehenneme yollayan sensin, dedikten sonra duasını **Allahım! Günahtan kaçacak güç, ibadet edecek kuvvet ancak senin yardımınla kazanılabilir; senden başka ilâh yoktur,** diye bitirmesi ne kadar anlamlıdır.

Hadîs-i şerîfin ilk yarısı 76 numarayla geçmiş, bu kısım orada "Allah'a tevekkül ve yakîn" bakımından açıklanmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz bu duasında insanın en belirgin zaaf ve kusurlarını saymakta, bütün kapsamıyla günahları dile getirmekte, sonra da o günahlardan bağışlanmasını niyâz etmektedir.

2. Hâlimizi pek güzel dile getiren bu duayı dilimizden düşürmemeliyiz.

1484- وَعَن عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰه عَنْهَا ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ يَدعو بهؤُلاءِ الكَلِمَاتِ : «اللَّهُمَّ إِني أَعوذُ

بِكَ مِن فِتنةِ النَّارِ ، وعَذَابِ النَّارِ ، وَمِن شَرِّ الغِنَى وَالفَقْرِ » .

رَوَاهُ أَبو داوَد ، والترمذيُّ وقال : حديث حسن صحيح ، وهذا لفظُ أَبي داود .

1484. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şu sözlerle dua ederdi:

"Allâhümme innî eûzü bike min fitneti'n-nâri ve azâbi'n-nâr ve min şerri'l-gınâ ve'l-fakr: *Allahım! Cehennem fitnesinden, cehennem azâbından, zenginliğin ve fakirliğin şerrinden sana sığınırım."*

Ebû Dâvûd, Vitir 32; Tirmizî, Daavât 77

Açıklamalar

İnsanın hayata gözlerini açtığı andan, asıl yurdu olan cennete varacağı zamana kadar önünde çeşitli fitneler, pek değişik imtihan şekilleri vardır. Dünya, hayat, hayatta karşılaşılan çeşitli haller, meselâ zenginlik, fakirlik, kaçınılmaz olan ölüm ve kabir birer fitne olduğu gibi cehennem de bir fitnedir.

Hadisimizde önce **cehennem fitnesi**, ardından da **cehennem azâbı** zikredilmiştir. Cehennem fitnesi, insanın cehenneme girmesine sebep olacak günahlardır. Peygamber Efendimiz Cenâb-ı Hak'tan kendisini cehenneme götürecek kötü hareketleri yapmaktan korumasını ve bunun tabii sonucu olan cehennem azâbından da muhafaza buyurmasını istemektedir.

Zenginlik bir nimet olduğu kadar, malının zekâtını vermemek, yardımlarıyla koruyup desteklemesi gerekenleri himâye etmemek, servetini kötü yollarda kullanmak, onu kötü kimselerin fena emellerine hizmet edecek şekilde harcamak, servetin kendisine verilmiş bir emanet olduğunu unutarak onunla övünüp şımarmak, daha da kötüsü servetini Allah'ın yasakladığı haram yollardan kazanmak malın fitnesi ve şerridir.

Fakirliğin şerri yani fenalığı ise, içinde bulunduğu hale râzı olmayıp kaderine isyan etmek, zenginlere bakıp yerinmek, onların durumunu

kıskanmaktır.

Sayılan bu haller ile başa gelmesi kaçınılmaz olan durumlardan ve onların fenalığından Allah'a sığınılması gerekmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cehenneme düşmekten korkmalı ve insanı cehenneme götürecek fena hallerden uzak durmaya çalışmalı ve bunların şerrinden Allah'a sığınmalıdır.

2. Zenginliğin de, fakirliğin de iyi ve kötü tarafları vardır. Önemli olan zenginin, malını yerli yerince kullanması, fakirin de haline razı olmasıdır.

1485- وعَن زيادِ بْنِ عِلاقَةَ عنِ عمِّه ، وهو قُطبَةُ بنُ مالِكٍ ، رَضِيَ اللّه عَنْهُ ، قَالَ : كَانَ النَّبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : « اللَّهمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِن منْكَرَاتِ الأَخلاقِ ، والأَعْمَالِ والأَهْواءِ » رواهُ الترمذي وقال : حديثٌ حَسَنٌ .

1485. Ziyâd İbni İlâka'nın rivayetine göre amcası Kutbe İbni Mâlik *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua ederdi:

"Allâhümme innî eûzü bike min münkerâti'l-ahlâki ve'l-a'mâli ve'l-ehvâ: *Allahım! Kötü ahlâklı olmaktan, fena işler yapmaktan ve yanlış inançlara sapmaktan sana sığınırım."*

Tirmizî, Daavât 126

Kutbe İbni Mâlik ve ***Ziyâd İbni İlâka***

Kutbe İbni Mâlik *es-Sa'lebî ashâb-ı kirâmdan olup hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra Kûfe'ye yerleştiği ve orada yaşadığı bilinmektedir. Hz. Peygamber'den ve Zeyd İbni Erkam'dan az sayıda hadis rivayet etmiştir. Ziyâd İbni İlâka'nın amcası diye tanınmaktadır.*

Ziyâd İbni İlâka İbni Mâlik es-Sa'lebî *ise tâbiîn neslinden Kûfeli güvenilir bir muhaddistir. Amcası Kutbe'den başka Cerîr İbni Abdullah el-*

Becelî, Mugîre İbni Şu‘be gibi sahâbîlerden hadis rivayet etmiştir. Kendisinin tanınmış talebeleri arasında da Şu‘be İbni Haccâc, Süfyân es-Sevrî, Süfyân İbni Uyeyne gibi muhaddisler vardır. Hicrî 125 yılında, yüz yaşını aşkın olarak vefat ettiği söylenmektedir.

Allah her ikisinden de razı olsun

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfte Peygamber *aleyhisselâm* üç şeyden Cenâb-ı Hakk’a sığınmaktadır. İlki **kötü ahlâk** olup bunlar kibir, haset, kendini beğenmek, başkalarına zulmetmek gibi dinin çirkin görüp kesinlikle yasakladığı, akl-ı selîm sahibi kimselerin de kötülüğünü kabul ettiği davranışlardır.

İkincisi **fena işler olup** bunlar da içki içmek, Allah’ın haram kıldığı şeyleri alıp satmak, zina etmek gibi fiillerdir.

Üçüncüsü de **yanlış inançlar**dır. Bunlar Peygamber *aleyhisselâm*’ın getirip tebliğ ettiği ve esaslarını açıkladığı İslâm Dini’nde bulunmayan, Ehl-i sünnet görüşlerine uymayan, sonradan uydurulup ortaya atılan bozuk inançlardır.

Sayılan bu üç hususun her biri müslümanın aklını kullanarak şiddetle kaçınacağı tavır, hareket ve düşünceler olduğu halde Resûl-i Ekrem Efendimiz onlardan yine de Allah’a sığınmakla bize şunu hatırlatmaktadır: İnsan şahsî gayreti ve çabasıyla bu kötülüklerden uzak durmaya çalışacak, bununla beraber onlardan korunabilmek için yine de Cenâb-ı Hakk’ın yardımını isteyecektir. Zira onun lutfu ve inâyeti olmadan kötülüklerden korunmak mümkün değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mü’min kötü ahlâktan, fena davranışlardan ve bozuk inançlardan uzak duracaktır.

2. Bununla beraber kendisine güzel ahlâk ve davranışlar nasip ederek kötülüklerden koruması için Allah Teâlâ’dan yardım isteyecektir.

1486- وعَن زيادِ بْنِ عِلاقَةَ عنِ عمِّه ، وهو قُطبَةُ بنُ مالِكٍ ، رَضِيَ اللّه عَنْهُ ، قَال : كَانَ النَّبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ

وسَلّمِ يقُولُ : « اللّهمَّ إنِّي أعُوذُ بِكَ مِن منْكَرَاتِ الأخلاقِ ، والأعْمَالِ والأَهْواءِ » رواهُ الترمذي وقال : حديثٌ حَسَنٌ .

1486. Şekel İbni Humeyd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Yâ Resûlallah! Bana bir dua öğret! dedim. Bunun üzerine bana:

- ***"Allâhümme innî eûzü bike min şerri sem'î ve min şerri basarî ve min şerri lisânî ve min şerri kalbî ve min şerri meniyyî:*** *Allahım! Kulağımın şerrinden, gözümün şerrinden, dilimin şerrinden, kalbimin şerrinden ve cinsel organımın şerrinden sana sığınırım,* **de***"* buyurdu.

Ebû Dâvûd, Vitir 32; Tirmizî, Daavât 74. Ayrıca bk. Nesâî, İstiâze 4, 10, 11, 28

Şekel İbni Humeyd

Absoğullarından olan Şekel İbni Humeyd hakkında fazla bilgi yoktur. Onun Resûl-i Ekrem Efendimiz'in vefatından sonra Kûfe'ye yerleştiği bilinmektedir. Hadis kitaplarında ondan sadece bu hadis rivayet edilmektedir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Ashâb-ı kirâm Resûlullah Efendimiz'e böyle güzel ve isabetli sorular sormasalardı, geniş kapsamlı ve derin mânalı birçok duayı öğrenmekten mahrum kalacaktık. Allah onların hepsinden razı olsun.

Kulağın şerri, yalan sözü, dedikoduyu, insanı günaha götüren konuşmaları dinlemesidir. Daha da kötüsü hak ve doğru söze, Allah'ın ve Resûlullah'ın davetine iltifat etmemesidir.

Gözün şerri haram olan şeylere bakması, Allah'ın kullarını küçümseyerek ve onlara değer vermeyerek süzmesi, öte yandan Cenâb-ı Hakk'ın kâinattaki eşsiz sanatını ve kudretini görmemesidir.

Dilin şerri, konuşulmasını dinin uygun görmeyip yasakladığı şeyleri söylemesi, kendisini ilgilendirmeyen ve vazifesi olmayan şeyleri konuşup durması, insanların gönlünü kırması, ayrıca bir gerçeği dile getirmesi gereken yerde susup konuşmamasıdır.

Kalbin şerri, gönlü Allah ile ve dinin buyruklarıyla meşgul edecek yerde Allah'tan uzaklaştıracak işlerle oyalaması, onu kibir, gösteriş (riyâ), kin ve nefret gibi fena duygularla beslemesidir.

Cinsel organın şerri, onu meşrû ve helâl şekilde değil de sahibine günah kazandıracak haram yollarda kullanmaktır.

Bir insan bütün bu organları Cenâb-ı Hakk'ın yarattığı meşrû yolun dışında kullandığı zaman, onların başına açacağı felâketlerden gerçekten Allah'a sığınmalıdır. İşte bu sebeple Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, vücudunun bu en önemli organlarını, rızâsına uygun olmayan işlerden korumasını Cenâb-ı Hak'tan niyaz etmekte ve O'na, yâ Rabbî! Kulağımı senin hoşlanmadığın sözleri duymaktan, gözümü senin istemediğin şeylere bakmaktan, dilimi üzerime vazife olmayan sözleri söylemekten, kalbimi senin çirkin gördüğün kötü duygu ve düşüncelerden, mahrem yerlerimi de beni zinaya itecek, hatta ona yaklaştıracak hareketlerden koru, diye yalvarmaktadır. Kulağın, gözün, gönlün, bunların her birinin yaptığı işlerden sorumlu olduğunu belirten âyet-i kerîme de [İsrâ sûresi (17), 36] bize bu organları yerli yerinde kullanmayı tavsiye etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hadisimizde zikredilen organların yapacağı iyi ve güzel işler yanında, kötü ve çirkin davranışlar da vardır. Peygamber Efendimiz onları bu fena hareketlerden korumamızı tavsiye etmektedir.

2. Organlarımızı yerli yerinde kullanmaya çalışırken, onların işleyebileceği günahlardan Allah'a sığınmalıdır.

1487- وَعَن أَنسٍ رَضِيَ اللَّهِ عَنْهُ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ يَقُولُ : « اللَّهمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبرَصِ ، وَالجُنُونِ ، والجُذَامِ ، وسّيِءِ الأَسْقامِ » رَوَاهُ أَبو داود بِإِسنادٍ صحيحِ .

1487. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua ederdi:

"Allâhümme innî eûzü bike mine'l-barasi ve'l-cünûni ve'l-cüzâmi ve seyyii'l-eskâm: *Allahım! Alaca hastalığından, akıl rahatsızlığından, cüzzâm illetinden ve kötü hastalıklardan sana sığınırım."*

Ebû Dâvûd, Vitir 32. Ayrıca bk. Nesâî, İstiâze 36

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz, insanı ya ibadet ve tâatten veya diğer insanlardan uzaklaştırabilecek bazı hastalıkların adını vererek onlardan Allah'a sığınmaktadır. Zikredilen rahatsızlıklardan **alaca hastalığı**, baras ve abraşlık diye de anılan ve deride meydan gelen bir leke hastalığıdır. Eski devirlerde bunun tedavisi bilinmediği için Allah Teâlâ Hz. Îsâ'ya alaca hastalarını iyileştirme mûcizesini vermişti.

Cüzzâm ise, ileri safhasında parmakların ve burnun düşmesine yol açan tehlikeli bir hastalıktır. Eskiden tedavisi bilinmediği için cüzzama yakalanmış kimseler toplumdan uzak tutulurdu.

Akıl hastalığı (cünûn) insanı en büyük nimet olan temyiz gücünden, dolayısıyla mükellef olma bahtiyarlığından, Allah'a ibadetten mahrum ettiği, ayrıca kişiyi insanlar yanında değersiz ve önemsiz kıldığı için Cenâb-ı Hakk'a sığınılması gereken önemli bir rahatsızlıktır.

Efendimizin **kötü hastalıklar** diye genel bir ifadeyle zikrettiği diğer rahatsızlıklar ise insanı uzun süre yatağa bağlayan, tedavisi bilinmeyen ve hatta insanı ölümü bile tercih etmeye mecbur bırakan ağır hastalıklardır. Yukarıda zikredilen ve edilmeyen rahatsızlıklara sabretmek insanın mükafatının artmasına sebep olmakla beraber, bazı hastalıkların tahammül sınırını aşması halinde insan istemeden de günaha düşebilir. Bu sebeple her nevi ağır hastalıktan Allah'a sığınmak gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hastalıklara sabretmek insana sevap kazandırmakla beraber, insanın kazandığı sevapları da yok edebilecek, hatta onu günaha sokacak ağır

hastalıklardan Cenâb-ı Hakk'a sığınmalıdır.

2. Peygamber Efendimiz'in bu özlü duasını dilden düşürmemelidir.

1488- وعَنْ أَبي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، قَالَ : كانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقولُ : اللَّهمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الجُوعِ ، فإِنَّهُ بِئْسَ الضَّجيعُ ، وَأَعُوذُ بِكَ من الخِيانَةِ ، فَإِنَّهَا بئْسَتِ البِطَانَةُ » .رواهُ أبو داودَ بِإِسنادٍ صحيحٍ .

1488. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle dua ettiğini söyledi:

"Allâhümme innî eûzü bike mine'l-cûi feinnehû bi'se'd-dacî', ve eûzü bike mine'l-hiyâneti feinnehâ bi'seti'l-bitâne:

Allahım! Açlıktan sana sığınırım; o insanı avucunun içine alan ne fena bir haldir. Emanete ihânetten de sana sığınırım; o ne kötü bir huy ve tabiattır."

Ebû Dâvûd, Vitir 32. Ayrıca bk. Nesâî, İstiâze 19, 20; İbni Mâce, Et'ime 53

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz bu hadiste önce **açlıktan** Allah'a sığınmakta ve ileri derecedeki açlığın*"insanı avucunun içine alan"*, onun rahatını ve gönül huzurunu yok eden, belki hastalığa, hatta ölüme sürükleyen çok fena bir hal olduğunu söylemektedir. İleri derecedeki açlık insanın aklî melekelerini zayıflatacağı için zihne kötü düşünceler ve bozuk fikirler getirebilir. Bunun sonunda insan dinî ve dünyevî görevlerini ihmal edebilir. Peygamber *aleyhisselâm*'ın, kendisi iftar etmeden iki gün üst üste oruç tuttuğu halde, **savm-ı visâl** denen bu oruç şeklini ümmetine yasaklamasının hikmeti de bu olmalıdır.

Nebiy-yi Muhterem Efendimiz bir de hiyânetten yani insanların ve Cenâb-ı Hakk'ın **emanetlerine ihânet** etmekten Allah'a sığınmış ve bunun çok kötü bir huy ve tabiat olduğunu söylemiştir. İnsanların birbiriyle münasebetlerindeki emanetin ve ona ihânetin ne demek olduğunu biliriz.

Cenâb-ı Hakk'ın emanetine gelince, bu **"Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunun sorumluluğundan korkarak onu yüklenmekten çekindiler"** [Ahzâb sûresi (33), 72] âyetinde işaret edilen ilâhî tekliflerin yani emir ve yasakların tamamıdır. Resûlullah Efendimiz için emanete ihânet elbette söz konusu olamayacağına göre, o bu duasıyla, hâinliğin insanı rezil eden ve onu en aşağı seviyeye indiren korkunç durumunu ümmetine göstermek istemiş ve ondan Allah'a sığınmalarını öğütlemiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Açlık insana mânevî değerlerini bile kaybettirebilecek bir felâkettir.

2. Hâinlik müslümana hiç yakışmayan pek âdi bir huydur.

3. Hem açlıktan hem de emanete ihânet etmekten Allah'a sığınılmalıdır.

1489- وَعن عليٍّ رَضِيَ اللّه عَنْهُ ، أَنَّ مُكَاتَباً جاءهُ ، فَقَالَ إِني عجزتُ عَن كتابتي . فَأَعِنِّي . قالَ : أَلا أُعَلِّمُكَ كَلِماتٍ عَلَّمَنيهنَّ رَسُولُ اللّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لَو كانَ عَلَيْكَ مِثْلُ جبلٍ دَيْناً أَدَّاهُ اللّهُ عنْكَ ؟ قُلْ : « اللَّهمَّ اكْفِني بحلالِكَ عَنْ حَرَامِكَ ، وَاغْنِني بِفَضلِكَ عَمَّن سِوَاكَ».رواهُ الترمذيُّ وقال : حديثٌ حسنٌ .

1489. Ali *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre anlaşmalı bir köle ona gelerek:

- Borcumu ödeyecek gücüm yok, bana yardım et, dedi. O da:

- Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bana öğrettiği duayı ben de sana öğreteyim mi? Bunu okumaya devam ettiğin takdirde üzerinde dağ gibi borç olsa bile Allah Teâlâ onu ödemene yardım eder. Şöyle dua et dedi:

"Allâhümmekfinî bi-helâlike an harâmik, ve ağninî bi-fazlike ammen sivâk: *Allahım! Bana helâl rızık nasib ederek haramlardan koru! Lutfunla beni senden başkasına muhtaç etme!"*

Tirmizî, Daavât 111

Açıklamalar

Anlaşmalı köle diye tercüme ettiğimiz **mükâteb**, efendisinin takdir edeceği bir parayı ona ödeyerek hürriyetine kavuşmak isteyen erkek veya kadın köle demektir. Bunlar çalışarak, şahıslardan ve devletten yardım alarak ödemeleri gereken miktarı efendilerine öder ve hürriyetlerini elde ederler.

Borcunu ödeme zamanı geldiği halde gerekli parayı henüz tedârik edemeyen böyle bir köle Hz. Ali'den maddî veya mânevî yardım istedi. Onun köleye maddî bir yardımda bulunup bulunmadığı hadisten anlaşılmamakla beraber, Resûl-i Ekrem'in kendisine öğrettiği bu duayı ona da belletmek suretiyle en azından mânevî bir yardımda bulunduğu görülmektedir.

İnsana her imkânı lutfeden Allah Teâlâ'dır. Bir borcu ödeyebilmek için elden gelen gayret gösterilirken, her işte olduğu gibi bu konuda da Cenâb-ı Hakk'ın yardımı istenmelidir. İnsan ticaret yaparken veya burada olduğu gibi bir açığını kapatmaya çalışırken hep **helâl rızık** peşinde olacak, haramlardan şiddetle kaçınacak, bunun yanı sıra kendisini haram kazançtan koruması için Allah Teâlâ'dan yardım isteyecektir. "*Haram helâl ver Allahım / Çoluk çocuk yer Allahım*" diyerek nereden geldiğine bakmadan kasasını doldurmaya çalışmak bir müslümanın kesinlikle iltifat etmeyeceği bir anlayıştır.

Müslüman İslâm'ın izzet ve şerefini temsil eden bir kimse olması itibariyle **Allah'tan başkasına muhtaç olmamayı** hayat felsefesi kabul edecek, alan el değil veren el olmaya çalışacak ve böylece gerçek hürriyetine kavuşacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz ağır borç altında ezilmekten Allah'a sığınmamızı tavsiye ettiği gibi, borcumuzun edâsını nasip etmesi için de O'na dua etmemizi tavsiye buyurmaktadır.

2. İnsan helâl rızık peşinde olmalı, haramdan şiddetle kaçınmalıdır.

3. Allah'tan başkasına muhtaç olmamaya çalışmalı ve bunu yine O'ndan niyâz etmelidir.

1490- وعَنْ عِمْرانَ بنِ الحُصينِ رَضِيَ اللّه عنْهُمَا ، أنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَلَّم أَباهُ حُصيْناً كَلِمتَيْنِ يدعُو بهما : « اللَّهُمَّ أَلهِمْني رُشْدِي ، وأَعِذني مِن شَرِّ نفسي » . رواهُ الترمذيُّ وقَالَ : حديثٌ حسنٌ .

1490. İmrân İbni Husayn *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* onun babası Husayn'a dua etmesi için şu iki cümleyi öğretti:

"Allâhümme elhimnî rüşdî ve eiznî min şerri nefsî: *Allahım! Beni senin doğru yoluna ilet! Nefsimin şerrinden beni koru!"*

Tirmizî, Daavât 70

Açıklamalar

23 numaralı hadiste kendisinden kısaca söz ettiğimiz İmrân İbni Husayn tanınmış bir sahâbîdir. Babası Husayn henüz müslüman olmadan önce bir gün Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'e rastladı. Allah'ın Resûlü ile aralarında şöyle bir konuşma geçti:

- Husayn! Bugün kaç tanrıya tapıyorsun?

- Altısı yerde, biri gökte olmak üzere yedi tanrıya.

- Başına bir sıkıntı gelince onlardan hangisine sığınıyorsun?

- Göktekine.

- Husayn! İslâmiyet'i kabul etsen, ben de sana çok faydalı olacak iki cümle öğretsem ne iyi olur.

Daha sonraları Husayn İslâmiyet'i kabul edince Peygamber *aleyhisselâm*'ın yanına geldi ve:

- Yâ Resûlallah! Bana vaadettiğin o iki cümleyi öğret, dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem ona yukarıdaki duayı öğretti (Tirmizî, Daavât 70).

Doğru yolu bulmak ve o yolda yürümek; Allah'ın razı olacağı iyi ve hayırlı işleri yapmak, her türlü hata ve yanlıştan kurtulmak demektir. **Nefsinin şerrinden korunmuş olmak** ise nefsin insana devamlı

surette telkin edip durduğu fena hareketleri yapmamak demektir. Cenâb-ı Hakk'ın tavsiye ettiği dosdoğru yolda yürüyen, nefsinin ve şeytanın telkin ve teşvik ettiği kötü ve çirkin hareketlerden uzak duran kimse hem dünya hem de âhiret bahtiyarlığını elde etmiş olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan Allah Teâlâ'nın gösterdiği yolda yürümeye gayret ederken, kendisini bu yoldan ayırmamasını Cenâb-ı Hak'tan niyâz etmelidir.

2. Hatalar, günah, isyan gibi kötü fiiller nefsin şerri yani onun telkin ve teşviki ile yapılır. Bu sebeple nefsin kötülüklerinden Allah'a sığınılmalıdır.

1491- وَعَن أَبي الفَضلِ العبَّاسِ بنِ عَبْدِ المُطَّلِبِ رضِي اللَّه عنْهُ ، قال : قُلْتُ يارسول اللَّهِ : عَلِّمْني شَيْئاً أَسْأَلُهُ اللَّه تَعَالى ، قَالَ : « سَلُوا اللَّه العافِيةَ » . فَمكَثْتُ أَيَّاماً، ثُمَّ جِئتُ فَقُلْتُ : يا رسولَ اللَّه : علِّمْني شَيْئاً أَسْأَلُهُ اللَّه تعالى ، قَالَ لي : « يَا عبَّاسُ يا عمَّ رَسولِ اللَّهِ ، سَلُوا اللَّه العافيةَ في الدُّنْيا والآخِرةِ » .رَواهُ الترمذيُّ وقَالَ : حديثٌ حسنٌ صَحيحٌ .

1491. Ebü'l-Fazl Abbas İbni Abdülmuttalib *radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Yâ Resûlallah! Bana Allah Teâlâ'dan isteyeceğim bir şey öğret, dedim.

- **"Allah'dan âfiyet dileyin!"** buyurdu.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra tekrar yanına geldim ve:

- Yâ Resûlallah! Bana Allah Teâlâ'dan isteyeceğim bir şey öğret, dedim.

- **"Ey Abbas! Ey Resûlullah'ın amcası! Allah'tan dünya ve âhirette âfiyet dileyin!"** buyurdu.

Tirmizî, Daavât 85. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, I, 209

Abbas İbni Abdülmuttalib

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in amcası olup ondan iki veya üç yaş büyüktü. Mekke'de birlikte büyüdüler. Maddî durumu iyi olduğu için Câhiliye

döneminde Kâbe’yi ziyarete gelen hacılara su dağıtma ve onlara ziyafet verme görevini üstlenmişti. İslâmiyet’in daha ilk günlerinde müslüman olmakla beraber, geniş nüfuzunu kullanarak müslümanları himaye etmek için bunu gizli tuttu. Mekkeli müşriklerin müslümanlara karşı tutumlarını öğrenip Resûlullah’a haber vermek için hicret etmedi. Onun Mekke fethine veya Bedir Gazvesi’ne kadar müslüman olmadığı da rivayet edilmektedir. Öyle bile olsa müşriklere karşı Allah'ın Resûlü’nü her zaman destekledi.

Peygamber Efendimiz onu sever, sayar, ***“o Kureyş’in en cömerdi ve akrabalık bağlarına en çok riayet edeni”*** *diye över ve onu incitenlerin kendisini incitmiş olacaklarını söylerdi* (Müslim, Zekât 11; Tirmizî, Menâkıb 28). *Hz. Ömer, halifeliği döneminde, kıtlık olduğu yıllarda yağmur duasına çıkıldığı zaman, Hz. Abbas’ı kastederek,* “Peygamber’in amcası hürmetine” *diye rahmet niyaz ederdi.*

Otuz beş hadis rivayet etmiş olan Hz. Abbas ömrünün sonuna doğru gözlerini kaybetti ve seksen sekiz yaşında Medine’de vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hz. Abbas’ın Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’e iki defa belki üç defa (Tirmizî, Daavât 85) gelerek âfiyetten başka bir dua öğretmesini istemesi, onun **âfiyet**i o kadar önemsemediğini, ondan daha önemli şeylerin bulunabileceğini zannettiğini hatıra getirmektedir. Halbuki Hz. Ebû Bekir’in haber verdiğine göre bir gün Resûl-i Ekrem minbere çıkmış, sonra ağlamaya başlamış ve ashâbına, *“Allah’tan af ve âfiyet dileyiniz; zira bir kimseye imandan sonra âfiyetten daha hayırlı bir şey verilmemiştir”* (Tirmizî, Daavât 106; İbni Mâce, Duâ 5) buyurmuştu. Bir savaşta da ashâbına *“Düşmanla karşı karşıya gelmeyi istemeyin; Allah’tan âfiyet dileyin”* (Buhârî, Cihâd 112, 156; Müslim, Cihâd 20) diye tavsiye etmişti. Yine Resûlullah Efendimiz *ezanla kamet arasında yapılacak duayı Allah Teâlâ’nın reddetmeyeceğini* söylediği zaman, sahâbîler o sırada nasıl dua etmek gerektiğini sormuşlar, o da *“Dünya ve âhirette Allah’tan âfiyet dileyin”* buyurmuştu (Tirmizî, Daavât 128).

Bu rivayetler ve daha başka hadisler dikkate alındığı zaman âfiyetin sadece dünya ile ilgili bir temenni değil aynı zamanda âhireti de kapsayan çok geniş mânalı bir kelime olduğu görülmektedir. **Âfiyet hem beden hem ruh sağlığını hem bütün sıkıntılardan kurtulmayı ifade ettiği gibi, dünyada ve âhirette insanın başına gelebilecek her fenalıktan kurtulma temennilerini** de ihtiva etmektedir. Nebiy-yi Muhterem Efendimiz'in kendisinden ısrarla âfiyetten başka bir şey öğretmesini isteyen kimseye, *"Şayet Allah Teâlâ sana dünyada ve âhirette âfiyet verirse, artık büsbütün kurtuldun demektir"* (Tirmizî, Daavât 85; İbni Mâce, Dua 5) buyurması bunu açıkça göstermektedir. "Her şeyin başı sağlık" sözü de bir anlamda bu hadisin tercümesi gibidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Âfiyet hem dünya hem âhiret saâdetini ihtiva eden geniş kapsamlı bir kelimedir.

2. Dualarımızda Cenâb-ı Hak'tan kendimiz için âfiyet niyaz ettiğimiz gibi onu başkaları için de temenni etmeliyiz.

1492- وعنْ شَهْرِ بْنِ حوشَبٍ قَالَ : قُلْتُ لأُمِّ سَلَمَةَ ، رَضِي اللَّه عَنْهَا ، يا أُمَّ المؤمِنِين مَا كَانَ أَكْثَرُ دُعَاءِ رسُول اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذا كانَ عِنْدكِ ؟ قَالَتْ : كانَ أَكْثَرُ دُعائِهِ : « يا مُقلبَ القُلوبِ ثَبِّتْ قلْبي علَى دِينِكَ » رَواهُ الترمذيُّ ، وقال حَديثٌ حسنٌ .

1492. Şehr İbni Havşeb şöyle dedi:

Ümmü Seleme *radıyallahu anhâ*'ya:

- Ey mü'minlerin annesi! Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* senin yanında bulunduğu zamanlarda en çok hangi duayı okurdu? diye sordum. O da şöyle dedi:

- Çoğu zaman ***"Yâ mukallibe'l-kulûb! Sebbit kalbî alâ dînik:*** *Ey kalpleri halden hale çeviren Allah! Benim kalbimi dininden ayırma!"* diye dua ederdi.

Tirmizî, Kader 7, Daavât 90, 124. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 182, VI, 91, 251, 294, 302, 315

Şehr İbni Havşeb

İleri gelen tâbiîn âlimlerinden olan Şehr İbni Havşeb hanım sahâbîlerden Esmâ binti Yezîd el-Ensâriyye'nin âzatlı kölesiydi. Hz. Âişe, Ümmü Seleme, hanımı Esmâ, Ebû Hüreyre, İbni Abbas, Abdullah İbni Amr İbni'l-Âs ve Ebû Saîd el-Hudrî gibi büyük sahâbîlerden hadis rivayet etti. İbni Abbas'tan kırâat ilmini öğrendi ve onun huzurunda Kur'ân-ı Kerîm'i yedi defa okudu. Şamlı muhaddislerden olan Şehr âbid ve zâhid bir kimseydi. 112'de (730) seksen yaşlarında Hakk'ın rahmetine kavuştu.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin benzeri 1473 numara ile geçmiş ve konu orada geniş bir şekilde açıklanmıştır. Kesin olan bir şey varsa, kalpler üzerinde dilediği gibi tasarruf eden sadece Cenâb-ı Hak'tır. Zira O insana kalbinden, kalbine de kendisinden daha yakındır. **"Allah kişi ile onun kalbi arasına girer"** [Enfâl sûresi (8), 24] âyet-i kerîmesi de O'nun kalplere çok yakın olduğunu ve onlara dilediği şekli verdiğini göstermektedir. İşte bu sebeple şu âyet-i kerîme dilimizden düşmemelidir:

"Rabbenâ lâ tüziğ kulûbenâ ba'de iz hedeytenâ ve heb lenâ min ledünke rahmeh, inneke ente'l-vehhâb: *Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lutfu en bol olan sensin"* [Âl-i İmrân sûresi (3), 8].

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ kalpleri dilediği yöne çevirebildiği için O'ndan kalbimizi kendi dininden ayırmamasını niyâz etmeliyiz.

2. İşler sonuçlarına göre değerlendirilir. Hiç kimse âkıbetinden emin olmamalı, bu hususta Cenâb-ı Mevlâ'nın yardımını istemelidir.

1493- وعن أبي الدَّرداءِ رَضيَ اللَّه عَنْهُ ، قَالَ : قَالَ رَسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « كانَ مِن دُعاءِ دَاوُدَ

صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم : « اللّهمَّ إنِّي أسْألُكَ حُبَّكَ ، وَحُبَّ مِن يُحِبُّكَ ، وَالعمَلَ الذي يُبَلِّغُني حُبَّكَ اللَّهُمَّ اجْعل حُبَّكَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِن نَفسي ، وأَهْلي ، ومِن الماءِ البارد » روَاهُ الترمذيُّ وَقَالَ : حديثٌ حسنٌ .

1493. Ebü'd-Derdâ *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Dâvûd *aleyhisselâm* şöyle dua ederdi: *Allâhümme innî es'elüke hubbeke ve hubbe men yuhibbüke, ve'l-amele'llezî yübelligunî hubbeke. Allâhümmec'al hubbeke ehabbe ileyye min nefsî ve ehlî ve mine'l-mâi'l-bârid:* *Allahım! Senden seni sevmeyi, seni sevenleri sevmeyi ve senin sevgine ulaştıracak amelleri sevmeyi dilerim. Allahım! Senin sevgini bana canımdan, ailemden ve soğuk sudan daha ileri kıl!"*

Tirmizî, Daavât 73, Tefsîrü'l-Kur'ân 39

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz Dâvûd *aleyhisselâm*'dan söz ettikçe, -belki de onun zamanını kastederek- en fazla ibadet eden kimsenin Hz. Dâvûd olduğunu söylerdi. Dolayısıyla bizim de onun gibi dua etmemizi tavsiye buyururdu.

Bu hadiste sevgilerin en değerlisi olan Allah sevgisi başta olmak üzere, gönülde yer verilmesi gereken diğer sevgiler dile getirilmiştir. Cenâb-ı Hakk'ı sevmek ve O'nun sevgisini kazanmak, bir insan için en büyük saâdettir. Böyle bir saâdete erişen kimse ömür sermayesini tam mânasıyla değerlendirmiş, dünya imtihanını başarıyla kazanmış olur.

Allah Teâlâ, kendi sevgisini kazanmanın yolunu ve usûlünü Peygamber'i vasıtasıyla öğretmiş ve ona insanlara şöyle buyurmasını emretmiştir:

"(Resûlüm!) **De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın"** [Âl-i İmrân sûresi (3), 31].

Cenâb-ı Hak bir kulunu nasıl sever? Resûl-i Ekrem Efendimiz (388 numaralı hadiste) bize bunu da haber vermiştir. Buna göre **Allah Teâlâ bir kulu sevdiği zaman** Cebrâil *aleyhisselâm*'a:

- **“Allah falanı seviyor, onu sen de sev!”** diye emreder; Cebrâil de o kulu sever, sonra da gök halkına:

- Allah falanı seviyor, onu siz de sevin! diye hitâb eder. Göktekiler de o kimseyi severler. Sonra da yeryüzündekilerin gönlünde o kimseye karşı bir sevgi uyanır. Demek oluyor ki, bütün varlıklar tarafından sevilmek isteyen kimse önce Cenâb-ı Mevlâ’yı sevecektir.

Hadîs-i şerîfte **seni sevenleri sevmeyi** ifadesiyle işaret buyrulan kimseler âlimler, sâlih kullar, Cenâb-ı Hakk’a gönül vermiş kimselerdir. Böyle kimseleri sevmek, insanın gönlüne derinlik kazandırır, onlarla bir arada olmak Allah’a bağlılığını artırır.

Allah’ın sevgisine ulaştıracak amelleri seven kimse, derin bir hazla yapacağı ibadetler sayesinde Cenâb-ı Mevlâ’nın sevgisini elde eder.

Bir kul Mevlâ’sını **canından, ailesinden ve soğuk sudan** daha çok sevmek zorundadır. Hatta bir kimse Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i bile *“babasından, çocuğundan ve bütün insanlardan daha fazla sevmedikçe gerçek mü’min olamaz”* (Buhârî, Îmân 8; Müslim, Îmân 70). **Soğuk su** yaz mevsiminde veya sıcak bölgelerde bir insanın gözünde dünyanın en değerli nimeti sayıldığı için, ayrıca Efendimiz soğuk suyu çok sevdiği için onu burada özellikle zikretmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz Dâvûd *aleyhisselâm*’ın bu duasını sevdiği için onu bize de öğretmiştir.

2. Hedefimiz Allah sevgisine ulaşmak olmalıdır. Bu hedefe bizi götürecek iki önemli vesile vardır: Biri Allah Teâlâ’yı sevenleri sevmek, diğeri de Allah sevgisine götürecek amel ve ibadetleri benimseyerek yapmaktır.

1494- وعن أَنَسٍ رضِيَ اللَّهِ عَنْهُ ، قَالَ : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَلِظُّوا بِياذا الجَلالِ وَالإِكرامِ » رواه الترمذي وروَاهُ النَّسَائيُّ مِن رِوايةِ ربيعةَ بنِ عامِرٍ الصَّحابيِّ . قَالَ الحاكم : حديثٌ صحيحُ الإِسْنَادِ . « أَلِظُّوا

« بكسر اللام وتشديد الظاءِ المعجمةِ معْنَاه : الْزَمُوا هذِهِ الدَّعْوَةِ وأَكْثِرُوا مِنها .

1494. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"*Yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâm*: *Ey azamet ve kerem sahibi Allahım!* **duasını ihmâl etmeyip sık sık söyleyiniz."**

Tirmizî, Daavât 92. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 177

Açıklamalar

Zü'l-celâli ve'l-ikrâm, Cenâb-ı Hakk'ın 99 güzel isminden biri olup Kur'ân-ı Kerîm'de iki defa geçmektedir [Rahmân sûresi (55), 27, 78). Sadece **celâl** ismi, azamet sahibi, büyük, yüce ve her türlü noksandan münezzeh olmak anlamındadır. Tıpkı el-Müntakım, el-Kahhâr, el-Cebbâr ve el-Azîz isimleri gibi ilâhî gazabı ifade eden esmâ-i hüsnâdan biridir. Hiçbir karşılık beklemeden vermek, ihsan etmek anlamındaki kerem kökünden gelen **ikrâm** ise Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz iyilik ve kerem sahibi olduğunu ifade etmektedir ve el-Kerîm, es-Settâr, er-Raûf, er-Rahîm, el-Gaffâr gibi Allah Teâlâ'nın rahmet ve sevgisini (cemâlini) ifade eden esmâ-i hüsnâdan biridir. ***Zü'l-celâli ve'l-ikrâm*** ismi en önemli ulûhiyyet sıfatlarını ihtiva etmektedir. Zira **celâl** ismi selbî sıfatların hepsini, **ikrâm** ise sübûtî sıfatların tamamını ifade etmektedir. İşte bu sebeple bazı âlimler zü'l-celâli ve'l-ikrâmın **ism-i âzam** olduğu kanaatine varmışlardır. Resûl-i Kibriyâ Efendimiz'in **"*Yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâm* duasını ihmâl etmeyip sık sık söyleyiniz"** buyurmasının hikmeti bu noktada daha bir anlam ve derinlik kazanmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. "Yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâm" esmâ-i hüsnânın en kapsamlı olanlarından biridir.
2. Her fırsatta "Yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâm" demelidir.

1495- وعن أَبي أُمامةَ رضيَ اللَّه عنْهُ قَالَ : دَعا رسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِدُعَاءٍ كَثيرِ ، لم نَحْفَظْ مِنْهُ

شَيْئاَ ، قُلْنا يا رَسُولَ اللّهِ دعوت بِدُعاءٍ كَثِيرٍ لم نَحْفَظ مِنْهُ شَيْئاً ، فقَالَ : « أَلا أَدُلُّكُم على ما يَجْمَعُ ذَلكَ كُلَّهُ ؟ تَقُولُ : « اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُك مِن خَيرِ ما سأَلَكَ مِنْهُ نبيُّكَ مُحَمَّدٌ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وأَعُوذُ بِكَ من شَرِّ ما اسْتَعاذَ مِنْهُ نَبيُّكَ مُحمَّدٌ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وَأَنْتَ المُسْتَعَانُ ، وعليْكَ البلاغُ ، ولا حَوْلَ ولا قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ » رواهُ الترمذيُّ وقَالَ : حديثٌ حَسَنٌ .

1495. Ebû Ümâme *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* birçok dua okudu, fakat biz ondan hiçbir şey ezberleyemedik. Bunun üzerine:

- Yâ Resûlallah! Pek çok dua okudun, biz onları ezberleyemedik, dedik. O zaman Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

- **"O duaların hepsini içine alan bir duayı size öğreteyim mi? Şöyle deyiniz: *Allâhümme innî es'elüke min hayri mâ seeleke minhü nebiyyüke Muhammedün*** *sallallahu aleyhi ve sellem*. ***Ve neûzü bike min şerri mesteâzeke minhü nebiyyüke Muhammedün*** *sallallahu aleyhi ve sellem*. ***Ve ente'l-müsteân, ve aleyke'l-belâğ, ve lâ havle velâ kuvvete illâ billâh:*** *Allahım! Peygamber'in Muhammed* sallallahu aleyhi ve sellem*'in senden dilediği hayırları ben de dilerim. Peygamber'in Muhammed* sallallahu aleyhi ve sellem*'in sana sığındığı şerlerden biz de sana sığınırız. Yardım ancak senden beklenir. İnsanı dünya ve âhirette muradına ulaştıracak sensin. Günahtan kaçacak güç, ibadet edecek kuvvet ancak Allah'ın yardımıyla kazanılabilir."*

Tirmizî, Daavât 89

Açıklamalar

Okumakta olduğumuz "Dualar Bölümü" ile daha önce okuduğumuz "Zikirler Bölümü"ndeki hadîs-i şerîfler mânalarındaki derinlik, muhtevalarındaki zenginlik açısından gözden geçirildiği zaman, bunların beşer havsalasının üstünde bir enginliğe sahip olduğu görülür. Bu dua ve

zikirlerin Resûl-i Kibriyâ Efendimiz’in ilâhî nur ile aydınlanmış olan gönlüne vahyedildiği kolayca sezilir. Bu, meselenin bir tarafıdır.

Meselenin diğer tarafı da, Nebiy-yi Muhterem Efendimiz’in okuduğu duaların hepsini öğrenmenin, özellikle bu çağda yaşayan hâfıza fakirleri için pek kolay olmadığı gerçeğidir. Bununla beraber, okudukça insanın gönlüne derin huzur veren bu zengin dua hazinesinden faydalanmak, bu çağın insanı için de kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. İşte bundan dolayı, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ashâbına gösterdiği kolaylıktan istifade etmek, onun bütün dualarını ihtiva eden bu kısa formülü her fırsatta kullanmak gerekir. Onun Medine hurması gibi emildikçe tatlanan, bizi mânevî bir iklimde âdeta kanatlandıran ve Rabbimiz’in rahmet ve sevgisine yaklaştıran diğer dualarını kesinlikle ihmal etmemelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz’in bu özlü duasını her fırsatta tekrarlamalıyız.

2. Bu kısa dua formülünün, dua ezberlemekte güçlük çekenler için bulunmaz bir nimet olduğunu bilmeliyiz.

1496- وَعَن ابْنِ مسْعُودٍ ، رضِيَ اللَّه عنْهُ ، قَالَ : كَانَ مِن دُعَاء رَسُولِ اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مُوجِباتِ رحْمتِكَ ، وَعزَائمَ مغفِرتِكَ ، والسَّلاَمَةَ مِن كُلِّ إِثمٍ ، والغَنِيمَةَ مِن كُلِّ بِرٍ ، وَالفَوْزَ بالجَنَّةِ ، وَالنَّجاةَ مِنَ النَّارِ » . رواهُ الحاكِم أَبو عبد اللَّهِ ، وقال : حديثٌ صحيحٌ على شرط مسلِمٍ .

1496. İbn Mes‘ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in dualarından biri şöyleydi:

“Allâhümme innî es’elüke mûcibâti rahmetike ve azâime mağfiretike ve’s-selâmete min külli ismin ve’l-ganîmete min külli birrin ve’l-fevze bi’l-cenneti ve’n-necâte mine’n-nâr: *Allahım! Senin rahmetini kazandıracak, bağışlamanı sağlayacak işler yapmayı, her türlü günahtan*

uzak durmayı, bütün iyilikleri işlemeyi, cennete kavuşup cehennemden kurtulmayı nasip etmeni niyâz ediyorum.”

Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 525. Ayrıca bk. Tirmizî, Vitir 17; İbni Mâce, İkâme 189

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf Hâkim’in *el-Müstedrek*’inde yukarıdaki şekliyle geçmekle beraber Tirmizî ile İbni Mâce’nin *Sünen*’lerinde “Hâcet Namazı” konusundaki uzun rivayetin bir bölümünü teşkil etmektedir. Hadîs-i şerîf her üç kitapta farklı sahâbîler tarafından rivayet edilmiştir. Müellifimizin bu rivayeti tercih etmesinin sebebi, belki de onun rivayet konusunda en dikkatli sahâbîlerden biri olan Abdullah İbni Mes‘ûd tarafından rivayet edilmiş olmasıdır.

Hâcet namazına gelince, Tirmizî ve İbni Mâce’nin rivayetlerinden öğrendiğimize göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Allah Teâlâ’dan bir dilekte bulunmak isteyen veya insanlarla bitecek bir işi olan kimsenin güzelce abdest alıp iki rek’at namaz kılmasını, sonra da yukarıdaki duadan daha uzun bir duayı okumasını tavsiye etmiştir.

Allah’ın rahmetini kazandıracak, bağışlamasını sağlayacak işler sayılamayacak kadar çoktur. Kur'ân-ı Kerîm’de ve hadîs-i şerîflerde yapılması tavsiye edilen her güzel hareket, her iyi söz, her uygun tavır Cenâb-ı Hakk’ın rahmetini kazanmaya birer vesiledir. **“Rahmetim her şeyi kuşatır”** [A‘râf sûresi (7), 156] âyet-i kerîmesi de bunun en açık dayanağıdır. Kulunun kendine doğru yönelmesi ve bağlılığını arzetmesi Allah Teâlâ’yı memnun eder. Her güzel gün bizi Cenâb-ı Mevlâ’ya yaklaştıracak birer fırsattır. Fırsatları kaçırmak ise akıl kârı değildir.

Bizi Allah’ın rahmetinden uzaklaştıracak olan **her günahtan uzak durmaya** çalışmak**,** O’nun rızâsını elde etmeye vesile olacak **her iyiliği yapmaya** gayret etmek en başta gelen görevimizdir. Bunun yanısıra en büyük düşmanımız olan nefsimizi yenerek bu çabamızda başarılı olabilmek için Cenâb-ı Hakk’ın yardımını dilemek mecburiyetindeyiz. Şüphesiz saadetlerin en büyüğü, Yüce Rabbimizin lutfuyla dünya imtihanını başarmak ve **cennete kavuşup cehennemden kurtulmaktır.**

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanın hedefi Allah'ın rahmetini kazandıracak ve affını sağlayacak işler yapmak olmalıdır.

2. Her günahın insanı Allah'tan biraz daha uzaklaştırdığını düşünerek bütün günahlardan uzak durmaya çalışmalıdır.

3. Her işin başı, Cenâb-ı Hakk'ın hoşnutluğunu elde ederek cehennemden kurtulmak ve cennete kavuşmaktır.

251- باب فضل الدُّعاء بظهر الغيب

YANINDA OLMAYAN BİRİNE DUA ETMENİN FAZİLETİ

Âyetler

وَالَّذِينَ جَاؤُوا مِن بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ [10]

1. "Bunlardan sonra gelenler şöyle derler: Rabbimiz! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş imanlı kardeşlerimizi bağışla."

Haşr sûresi (59), 10

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ [19]

2. "Hem kendinin hem de mü'min erkeklerle mü'min kadınların günahlarının bağışlanmasını dile!"

Muhammed sûresi (47), 19

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ [41]

3. "Ey Rabbimiz! Hesabın görüleceği gün beni, anamı-babamı ve bütün mü'minleri bağışla!"

İbrâhim sûresi (14), 41

Yukarıdaki üç âyet-i kerîmede iyi kimselerin mü'minlere olan gıyâbî duaları görülmektedir. Birinci âyette **ashâb-ı kirâm**ın, ikinci âyette **Resûl-i Ekrem Efendimiz**'in, üçüncü âyette de **Hz. İbrâhim**'in hem kendileri hem de mü'min kardeşleri için yaptıkları dualardan söz edilmekte ve böylece mü'minlerin birbirleri için yapacakları duanın önemi belirtilmektedir.

Âyetlerde görülen dua örnekleri, yapılacak duaların sadece aynı devirde yaşayanları değil, ölüp âhirete intikal edenleri, hatta henüz dünyaya gelmeyen mü'minleri de kapsayacağını göstermektedir. Başta peygamberler olmak üzere büyük insanlar, hem kendileri hem de bütün mü'minler için dua ederler. Çünkü onlar, Cenâb-ı Hakk'ın buyruğuna uyarak bütün mü'minleri kardeş bilirler. Gönüllerinde parıldayan o derin iman sebebiyle bütün mü'minleri severler. Kendileri için istedikleri iyi ve güzel şeyleri onlar için de isterler.

Aşağıda göreceğimiz iki hadîs-i şerîf, yukarıdaki âyetlerin tefsiri sayılır. Bu hadisleri okuduğumuz zaman, mü'minlerin birbirinden uzakta yekdiğeri için yapacakları duanın Allah katında ne kadar değerli olduğunu daha iyi anlayacağız.

Hadisler

1497- وَعَن أَبي الدَّردَاءِ رَضِي اللَّه عنْهُ أَنَّهُ سمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « ما مِن عبْدٍ مُسْلِمٍ يَدعُو لأَخِيهِ بِظَهرِ الغَيْبِ إِلاَّ قَالَ المَلكُ ولَكَ بمِثْلٍ » رواه مسلم .

1497. Ebü'd-Derdâ *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinlediğini söylemiştir:

"Bir müslüman, yanında bulunmayan bir din kardeşi için dua ederse, mutlaka melek ona, aynı şeyler sana da verilsin, diye dua eder."

Müslim, Zikir 86. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 29

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

1498- وعَنْهُ أَنَّ رسُول اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ يقُولُ : « دَعْوةُ المرءِ المُسْلِمِ لأَخيهِ بِظَهْرِ الغَيْبِ مُسْتَجَابةٌ ، عِنْد رأْسِهِ ملَكٌ مُوكَّلٌ كلَّمَا دعا لأَخِيهِ بخيرٍ قَال المَلَكُ المُوكَّلُ بِهِ : آمِينَ ، ولَكَ بمِثْلٍ » رواه مسلم .

1498. Yine Ebü'd-Derdâ *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyururdu:

“Bir müslümanın, yanında bulunmayan din kardeşine yapacağı dua kabul olunur. Bir kimse din kardeşine hayır dua ettikçe, yanında bulunan görevli bir melek ona, ‘duan kabul olsun, aynı şeyler sana da verilsin’ diye dua eder.”

Müslim, Zikir 87, 88. Ayrıca bk. İbni Mâce, Menâsik 5

Açıklamalar

Konumuzun başındaki âyet-i kerîmelerin tefsiri mahiyetindeki bu iki hadis gıyâbî duaya, yani mü’minlerin birbiri hakkında yapacakları duaya Allah Teâlâ’nın verdiği önemi ve değeri ifade etmektedir. Gayb ve gıyâb, göz önünde bulunmamak anlamına gelmekle beraber bir kimsenin yanında bulunan din kardeşi hakkında onun duymayacağı şekilde dua etmesi de gıyâbî dua sayılmıştır.

Mü’minlerin birbirlerini sevmeleri, birbirlerinin iyiliğini ve saâdetini istemeleri, bunun için de birbirlerine hayır dua etmeleri Cenâb-ı Mevlâ’yı son derece memnun etmektedir. Başkalarını düşünecek kadar geniş bir gönüle sahip olan böyle kullarını mükâfatlandırmak için de hadîs-i şerîfte anlatılan yola başvurmaktadır. Şöyle ki, bir kimse din kardeşinin hayrını istediğinde veya onun başındaki bir sıkıntının giderilmesi için dua ettiğinde, yanında görevli olan melek, duasına “âmin” yani “Allah duanı kabul etsin” demekte, sonra da *“Kardeşin için istediğin şeyler sana da verilsin”* temennisinde bulunmaktadır. Bir müslümana onun duymayacağı şekilde dua etmek riyâ ve gösterişten tamamen uzak olacağı için Allah katında daha makbuldür.

715 numaralı hadiste **Ömer İbnü'l-Hattâb’ın umre yapmak için Resûl-i Ekrem Efendimiz’den izin istediğini**, onun da Hz. Ömer’e: *Bizi duadan unutma, sevgili kardeşim!" veya "Sevgili kardeşim! Bizi de duana ortak et!"* buyurduğunu okumuştuk. Şu halde biz hem müslüman kardeşlerimiz için dua etmeli hem de onlardan bize dua etmelerini istemeliyiz.

Şüphesiz dua etmekten daha önemlisi, yapılan duaya âmin diyecek temiz ve günahsız bir ağız bulabilmektir. Duamıza âmin diyecek temiz bir ağız bulabilmek için neler fedâ etmeyiz. Halbuki Yüce Rabbimiz böyle

eşsiz bir imkânı her birimize lutfetmiştir. Ağzı dualı kulları başka yerde aramaya gerek yoktur. Onlar baş ucumuzda durmakta ve din kardeşlerimiz için yapacağımız dualara âmin demeyi beklemektedirler. Akıllı insanlar, kendilerine verilen fırsatları değerlendirmesini bilen kimselerdir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslümanlar birbirleri için dua etmelidir.

2. Etrafımızda, birbirimiz için yapacağımız duaya “âmin” diyecek ve birbirimiz için istediğimiz şeylerin bir mislinin de bize verilmesini temenni edecek melekler vardır.

252- باب في مسائل من الدعاء

DUA İLE İLGİLİ BAZI KONULAR

1499- عنْ أُسامَةَ بْنِ زيْدٍ رضِيَ اللَّه عنْهُما قالَ : قالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ صُنِعَ إِلَيْهِ معْرُوفٌ ، فقالَ لِفَاعِلِهِ : جزَاك اللَّه خَيْراً ، فَقَد أَبْلَغَ في الثَّنَاءِ » .

رواه الترمذي وقَالَ : حَدِيثٌ حسنٌ صَحِيحٌ .

1499. Üsâme İbni Zeyd *radıyallahu anhümâ’*dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Kendisine iyilik edilen bir kimse o iyiliği yapana, *cezâkellâhü hayran*: *Allah seni hayırla mükâfatlandırsın,* **derse, ona en iyi şekilde teşekkür etmiş olur.”**

Tirmizî, Birr 87

Açıklamalar

İnsan kendisine yapılan bir iyiliğe en uygun karşılığı vermek suretiyle o iyiliği yapana şükranlarını sunmalıdır. Böyle yapmak gerektiğini bize öğreten Resûl-i Ekrem Efendimiz, *“İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah’a şükretmiş olmaz”* (Ebû Dâvûd, Edeb 11; Tirmizî, Birr 31) buyurmuştur. Gönlü zengin soylu kişiler, gördükleri ikramdan daha fazlasıyla karşılık

vermek ve böylece teşekkürlerini en iyi şekilde ifade etmek isterler. Peygamber *aleyhisselâm*, bir iyiliğe daha büyük bir iyilikle karşılık vermek isteyenlere bir tavsiyede bulunarak, iyiliğini gördükleri kimseye **cezâkellahü hayran** yani *Allah seni hayırla mükâfatlandırsın*, demeyi tavsiye etmektedir. Böyle dua eden bir kimse muhatabına şunu söylemiş olmaktadır: Sen bana o kadar büyük bir iyilik yaptın ki, sana bunun karşılığını vermekten veya benzeri bir ikramda bulunmaktan âcizim. Senin bu iyiliğine ancak Allah Teâlâ karşılık verebilir. İşte bu sebeple seni O'nun mükâfatlandırmasını niyâz ediyorum.

Şüphesiz hiç kimse Cenâb-ı Hak kadar cömert olamaz; iyiliklere onun kadar mükâfat veremez. Bu sebeple bu hayır duayı mü'minlerden esirgememek gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan gördüğü bir iyilik karşısında sessiz kalmamalı, o iyiliği yapana teşekkürlerini sunmalıdır.

2. Müslümanlar iyiliğe en güzel şekilde teşekkür etme sünnetini daima canlı tutmalı ve birbirlerine "cezâkellâhü hayran" diye dua etmelidir.

1500- وَعَن جَابرٍ رَضِيَ اللّٰه عَنْه قال : قَالَ رسُولُ اللّٰهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَدعُوا عَلى أَنْفُسِكُم ، وَلا تدْعُوا عَلى أَولادِكُم ، ولا تَدْعُوا على أَمْوَالِكُم ، لا تُوافِقُوا مِنَ اللّٰهِ ساعة يُسأَلُ فِيهَا عَطاءً ، فيَسْتَجيبَ لَكُم » رواه مسلم .

1500. Câbir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kendinize beddua etmeyiniz; çocuklarınıza beddua etmeyiniz; mallarınıza da beddua etmeyiniz. Dileklerin kabul edildiği zamana denk gelir de Allah bedduanızı kabul ediverir."

Müslim, Zühd 74. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 27

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, 1555-1562 numaralı hadisler arasındaki "Lânet Yasağı" bahsinde genişçe görüleceği üzere, olur olmaz şeye lânet edilmesini son derece sakıncalı bulmasına rağmen, yabancı filimlerin de tesiriyle "lânet etsin!" sözü halkımız arasında çok yayılmıştır. Allah'ın Resûlü lânet edilen bir eşyanın kullanılmasını, lânetlenen bir hayvana binilmesini yasaklamış, "lânet etsin!" sözünün, duaların kabul edildiği zamana denk gelerek gerçekleşebileceğini, üstelik lânetlenmiş varlıkların insana zarar vereceğini belirtmiştir.

Câhil insanların, özellikle kadınların yaygın olarak kullandığı "Allah canımı alsın", "Allah belâmı versin" şeklinde beddualları vardır. Bu kimseler yakınlarına "Gözün kör olsun!" diye bağırmaktan çekinmezler. Böyle beddualar, Efendimiz'in işaret buyurduğu gibi tehlikeli sözlerdir. İnsan gerek şahsının gerek çocuklarının veya yakınlarının başına gelebilecek felâketlerden derin üzüntü duyar. Hele bu felâketler kendi temennisinden sonra meydana gelmişse, söylediğine bin pişman olur. Fakat pişmanlık başa gelen sıkıntıyı ortadan kaldırmaz. Onun için herkes öfkesine hâkim olmayı bilmelidir.

Buvât Gazvesi'nde idi. Devesini çöktürüp ona bindikten sonra hayvanın yürümeyip durakladığını gören bir zât:

- Deeh! Allah sana lânet etsin, dedi.

Bu lafı duyan Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- *Kim o devesine lânet eden?* diye sordu. Adam:

- Ben, yâ Resûlallah! diye cevap verince:

- İn o deveden! Lânetlenmiş bir hayvanla bize refâkat etme! buyurdu. Sonra da ashâb-ı kirâma kendilerine, çocuklarına, mallarına, *Sünen-i Ebî Dâvûd*'daki rivayete göre hizmetçilerine "Allah lânet etsin" veya "Allah canını alsın!" diye beddua etmemelerini tavsiye buyurdu. Buna gerekçe olarak da duaların veya bedduaların kabul edildiği bir zaman bulunduğunu, bu saate denk gelen dileklerin geri çevrilmeyip kabul edildiğini söyledi.

Burada Resûl-i Ekrem Efendimiz'in 921 numaralı hadîs-i şerîfte geçen bir uyarısını da hatırlatmış olalım. Cenâzenin ardından bağıra çağıra

ağlayan kimselere Allah'ın Resûlü şöyle buyurmuştur:

“Kendinize hayırdan başka bir şeyle dua etmeyiniz. Çünkü melekler dualarınıza âmin derler”. 1497 ve 1498 numaralı hadislerde de meleklerin yapılan duaya âmin dedikleri görülmüştü. Lânet yasağı, 1555-1562 numaralı hadisler arasında özellikle ele alınacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan kendine, yakınlarına, hatta başkalarına veya hayvanlara ve diğer varlıklara beddua etmemelidir.
2. Böylesi mânasız temenniler, duaların kabul edildiği zamana denk düşerek gerçekleşebilir.
3. Müslümanlar ağızlarını güzel sözlere ve hayır dualara alıştırmalı, sakıncalı sözleri kesinlikle kullanmamalıdır.

1501- وعن أَبي هُرِيرةَ رضي اللَّه عنهُ أَنَّ رَسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « أَقْرَبُ ما يَكُونُ العَبْدُ مِن ربِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ ، فَأَكْثِرُوا الدُّعَاءَ » رواه مسلم .

1501. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Kulun Rabbine en yakın olduğu hal secde halidir. İşte bu sebeple secdede çok dua etmeye bakın!”

Müslim, Salât 215. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 148; Nesâî, Tatbîk 78

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf “Zikirler Bölümü”nde 1431 numarayla geçen hadisin aynıdır. Secdede yapılan duanın Allah katında makbul olduğunu belirtmesi sebebiyle Nevevî aynı hadisi burada, “Dua ile İlgili Bazı Konular” bahsinde tekrarlamayı faydalı görmüştür. 1428-1432 numaralı hadislere yeniden göz atıldığı zaman, Resûl-i Ekrem Efendimiz’in secdede en çok okuduğu dualar ve zikirler de görülecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah kuluna her zaman yakındır. Kulun Rabbine en yakın olduğu hal ise O'na secde ettiği zamandır.

2. Peygamber Efendimiz bu yakınlığı secdede dua ederek değerlendirmemizi tavsiye buyurmaktadır.

1502- وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : يُسْتَجَابُ لأَحَدِكُم ما لَم يعْجلْ : يقُولُ قَد دَعوتُ رَبِّي ، فَلم يسْتَجبْ لي » . متفقٌ عليه .

وفي رِوَايَةٍ لمُسْلِمٍ : « لا يزَالُ يُسْتَجَابُ لِلعَبْدِ مَا لَم يدعُ بإِثمٍ ، أَوْ قَطِيعةِ رَحِمٍ ، ما لَمْ يَسْتعْجِلْ » قِيلَ : يا رسُولَ اللَّهِ مَا الاسْتِعْجَالُ ؟ قَالَ : « يَقُولُ : قَدْ دعَوْتُ ، وَقَدْ دَعَوْتُ فَلَم أَرَ يَسْتَجِيبُ لي ، فَيَسْتَحْسِرُ عِنْد ذلك ، ويَدَعُ الدُّعَاءَ » .

1502. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Herhangi biriniz acele etmedikçe duası kabul edilir. (Kul acele ederek) Rabbime kaç defa dua ettim de duamı kabul etmedi, der."

Buhârî, Daavât 22; Müslim, Zikir 90, 91. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 23; Tirmizî, Daavât 12; İbni Mâce, Dua 7

Müslim'in diğer rivayeti şöyledir:

- "Bir kul günah olan veya akrabası ile darılmasına yol açan bir şeyi dilemedikçe yahut acele etmedikçe duası kabul olunur."

- Yâ Resûlallah! Acele etmek ne demektir? diye sorulunca da şöyle buyurdu:

- **"Nice defalar hep dua ettim de Rabbimin duamı kabul buyurduğunu gördüğüm yok, der. Duasının hemen kabul edilmemesi sebebiyle bıkar ve duayı bırakır."**

Müslim, Zikir 92

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin yukarıdaki iki rivayeti bize önemli bir dua edebini öğretmektedir: **Duada acele etmemek, dua ettim de kabul olunmadı diyerek duadan vazgeçmemek.** Demek oluyor ki, yapılan dualar hemen kabul edilmeyebilir. Aylar, yıllar geçtiği halde duanın gerçekleştiği görülmeyebilir. Böyle bir durum karşısında, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in tavsiye buyurduğu gibi, paniğe kapılmamalıdır; duam kabul edilmiyor diye duadan vazgeçmemelidir. Mademki Yüce Mevlâmız **"Bana dua edenlerin dualarını kabul ederim"** [Bakara sûresi (2), 186] diye vaadetmiştir; O'nun verdiği bu sözün geç de olsa bir gün gerçekleşeceği muhakkaktır. İlâhî takdir gereğince her şeyin bir vakti saati vardır. Hiçbir şey Allah'ın takdir ettiği saatten ne bir an önce ne de bir an sonra olur. Vakitsiz gül açmaz. Zekeriyyâ *aleyhisselâm*'ın Cenâb-ı Hak'tan **"Rabbim! Beni çocuksuz bırakma!"** [Enbiyâ sûresi (21) 89] diyerek istediği erkek evlat kendisine ancak **kırk sene sonra** Yahyâ *aleyhisselâm* olarak ihsan edilmiştir [Meryem sûresi (19), 7-8; ayrıca bk. İbn Allân, **Belîlü'l-fâlihîn**, IV, 311-312)]. Duaların kabulü hususundaki bu güzel örnek unutulmamalıdır.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in *"Bir kul günah olan veya akrabası ile darılmasına yol açan bir şeyi dilemedikçe yahut acele etmedikçe duası kabul olunur"* buyruğu duada dikkate alacağımız esasları ortaya koymaktadır. Bunlar **günah olan bir şeyi istememek, akrabası ile ilgisini kesecek bir şeyi dilememek ve acele etmemek.** Birinci ve ikinci husus 1504 numaralı hadiste ele alınacaktır. **Duada acele etmeye** gelince, ne yazık ki biz, tabiatımızdaki acelecilik sebebiyle, dileğimizin hemen kabul edilmesini ister ve bunun hakkımızda hayırlı olacağını zannederiz. Hakikaten öyle midir? Bize iyi ve güzel görünmekle beraber zamansız yapılan işlerin doğurabileceği sakıncalar, hatta tehlikeler yok mudur? Meselenin bu yönü kesinlikle unutulmayacak kadar önemlidir. Bu husus hatırdan çıkarılmamalı, şu anda olup biten şeylerin bizim için daha hayırlı olduğu kabul edilmelidir.

Duada acelecilik sayılan bir husus daha vardır. 1407 numaralı hadiste geçtiği üzere bu, Allah'a hamd, Resûlullaha salavât getirmeden duaya başlamaktır. Böyle yapan bir kimse hakkında Resûlullah Efendimiz *"Bu adam acele etti"* buyurmuştur. İşte bu sebeple duaya **el-Hamdü lillâhi Rabbi'l-'âlemîn ve's-salâtü ve's-selâmü alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihî ve sahbihî ecma'în** diye veya buna benzer bir hamdele ve salvele ile

başlamalıdır. Duaya böyle başlayan birini Resûl-i Ekrem Efendimiz takdir etmiş ve ona **“Ey namaz kılan zât! Dua et, duan kabul olunur”** buyurmuştur (Tirmizî, Daavât 65).

1504 numaralı hadiste yine bu konuya temas edilecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan duada aceleci olmamalı, Cenâb-ı Mevlâ’dan istediği şeyi ısrarla istemelidir.

2. Dua ettim de kabul olmadı diye telaşa kapılarak duayı bırakmamalıdır.

3. Duada, haram veya günah olan bir şeyi istememeli, hele akraba ile ilgiyi kesecek bir dilekte bulunmamalıdır.

1503- وَعَنْ أَبي أُمامَةَ رَضيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ : قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : أَيُّ الدُّعَاءِ أَسْمعُ؟ قَالَ : « جوْفَ اللَّيْلِ الآخِرِ ، وَدُبُرَ الصَّلَوَاتِ المكْتُوباتِ » رواه الترمذي وقالَ : حديثٌ حسنٌ .

1503. Ebû Ümâme *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e:

- Hangi dua daha çok kabul edilir? diye sordular.

- **“Gecenin son saatlerinde ve farz namazlardan sonra yapılan dua”** buyurdu.

Tirmizî, Daavât 79. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvû‘ 10; Nesâî, Mevâkît 35, 40

Açıklamalar

Hadisimizin râvisi Ebû Ümâme hazretlerinin dua ve ibadetin en makbul olduğu vakitleri öğrenmeye pek arzulu olduğu, yine kendisi gibi ashâb-ı kirâmdan olan Amr İbni Abese’den rivayet ettiği şu hadîs-i şerîften anlaşılmaktadır: Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur: *“Allah Teâlâ’nın kuluna en yakın olduğu zaman gecenin son saatleridir. Yapabiliyorsan o saatte*

Allah'ı zikredenlerden ol!" (Tirmizî, Daavât 118; Nesâî, Mevâkît 35). Demek oluyor ki, gecenin son saatleri, daha özel bir ifadeyle **seher vakti dediğimiz gecenin son üçte biri**, Cenâb-ı Mevlâ'nın *"Bana dua eden yok mu, duasını kabul edeyim; benden bir dilekte bulunan yok mu, dileğini kabul edeyim"* buyurduğu (Buhârî, Teheccüd 14; Müslim, Müsâfirîn 168-170**), gündüz ve gece meleklerinin nöbet değiştirmek için bir araya geldiği** pek değerli bir vakit olması sebebiyle Cenâb-ı Hakk'ın rızâsını kazanmaya en uygun zaman dilimidir. Bu saatte namaz kılarak, Allah'ı zikredip O'na dua ederek kulluğu arzetmenin tam zamanıdır. Abdullah İbni Ömer seher vaktine kadar namaz kılar, **gecenin son üçte birinde yapılan duanın** makbûl olduğunu bildiği için de o saatten sonra dua ve istiğfâra başlardı (Gece ibadetinin önemi, 1162-1189 numaralı hadislerin yer aldığı "Gece Namaz Kılmanın Fazileti" bahsinde genişçe ele alınmıştır).

Duaların en fazla kabul edildiği ikinci bir vakit de **farz namazlardan sonrasıdır.** Zira ibadetlerin en değerlisi farz olanları, özellikle de farz namazlardır. Namaz kıyâmı, rükûu ve secdesiyle insanın Rabbine en yakın olduğu ve O'na olan bağlılığını, kulluğunu en güzel şekilde sunduğu bir haldir. En önemli görevin yapıldığı ve dolayısıyla ileri derecede bir yakınlığın hâsıl olduğu bir zamanda sunulan dilekler daha fazla kabul görür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Duaların en fazla kabul gördüğü muhtelif zamanlar vardır. İnsan bu vakitleri iyi değerlendirmelidir.

2. Gecenin son üçte biri ile farz namazlardan hemen sonrası bu kıymetli zamanlardan sadece ikisidir.

1504- وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رضِي اللَّه عنْهُ أَنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « مَا عَلى الأَرْضِ مُسْلِمٌ يَدْعُو اللَّه تَعالى بِدَعْوَةٍ إِلاَّ آتَاهُ اللَّه إِيَّاهَا ، أَوْ صَرَف عنْهُ مِنَ السُّوءِ مِثْلَهَا . ما لَم يدْعُ بإِثْم ، أَوْ قَطِيعَةِ رحِمٍ » فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ القَوْمِ : إِذاً نُكْثِرُ . قَالَ : « اللَّه أَكْثَرُ».

رواه الترمذِي وقال حَدِيثٌ حَسنٌ صَحِيحٌ : وَرَواهُ الحاكِمُ مِنْ رِوايةِ أَبي سعيدٍ وَزَاد فِيهِ: « أَوْ يَدَّخر لهُ مِنَ الأَجْرِ مِثْلَها » .

1504. Ubâde İbni’s-Sâmit *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Yeryüzünde bir müslüman Allah’tan bir şey dilerse, günah bir şeyi istemediği veya akrabası ile ilgisini kesmeyi arzu etmediği sürece Allah onun dileğini mutlaka yerine getirir veya ona vereceği şey kadar bir kötülüğü kendisinden giderir.”

Orada bulunanlardan biri:

- O takdirde biz Allah’tan çok şey isteriz, deyince, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **“Allah’ın lutfu dilediğiniz şeylerden daha çoktur”** buyurdu.

Tirmizî, Daavât 115. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, III, 18

Açıklamalar

Dua konusundaki âyet ve hadisler şunu göstermektedir: Lutfu ve keremi sonsuz olan Cenâb-ı Mevlâ, kuluna ihsanda bulunmak için onun kendisine el açmasını, “Rabbim ver!” diye dua etmesini beklemektedir. Bitip tükenmeyen kudret hazinesi, kendisinden her istenen şeyi daha fazlasıyla vermeye müsaittir. Nitekim bazan kulunun üzerine nimetlerini âdeta yağdırır. Bazan da kulunun menfaatini dikkate alarak nimetini farklı şekillerde lutfeder. Meselâ kulunun bir isteğini ona hemen vermek yerine, onun başına gelecek bir kötülüğü yok eder. Bu da bir tür veriştir, bir lutuf ve ihsandır. Bazan bir sıkıntının ortadan kaldırılması, elde edilecek bir nimetten daha çok sevindirici olabilir. Biz anlayıp takdir edemesek bile, bu iki tür lutufdan daha değerlisi de vardır. O da, kula hemencecik verilebilecek bir nimetin ona dünyada verilmeyip âhirete bırakılmasıdır (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned* III, 18). Kıyâmet gününün dehşeti ve insanın o korkunç günde yardıma daha fazla muhtaç olduğu dikkate alınırsa, isteklerin âhirete bırakılmasının büyük bir lutuf olduğu kabul edilir. İşte bir

müslüman bütün bunları dikkate almalı ve dualarım kabul edilmedi diye üzülmemelidir.

Bu hadis ile biraz önce 1502 numarayla okuduğumuz hadiste geçtiği üzere, Allah Teâlâ dualarımızda iki olumsuz şeyin bulunmamasını istemektedir. Biri, **günah ve haram** bir şeyin, diğeri de **akraba ile ilgiyi kesecek** bir hususun istenmemesidir.

Şüphesiz bir kul Rabbine dua ederken yukarıda anlattığımız ihtimalleri de dikkate almalı, duasının geri çevrilmeyerek bir şekilde kabul edileceğine inanmalıdır. Ayrıca insan Rabbinden imkân dahilinde olan şeyleri istemeli, mümkün olmayan şeyleri istememelidir. Bir de dünyevî bir imkânı dinin uygun görmediği bir yolda kullanmayı kesinlikle düşünmemelidir. Duanın kabul edilebilmesi için, bütün bunlara ilâveten, “Duâlar Bölümü”nün giriş kısmında anlatıldığı üzere **dua edebine**, duanın gereklerine riâyet edilmelidir. Duada en önemli hususun **samimiyet** ve **ihlâs** olduğu da hiçbir zaman unutulmamalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ samimiyetle yapılan bütün duaları kabul eder.

2. Cenâb-ı Hakk’ın bir dileği dünyada gerçekleştirmeyip onu âhirete bırakması veya insana dünyada vereceği şeye karşılık ondan bir kötülüğü gidermesi de bir ilâhî lutuftur.

3. Duada günah ve haram olan bir şey istenmemeli, akraba ile ilgiyi kesecek bir dilekte bulunmamalıdır.

1505- وعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي اللَّه عنْهُما أَنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَان يقُولُ عِنْد الكرْبِ : « لا إِلَه إِلاَّ اللَّه العظِيمُ الحلِيمُ ، لا إِله إِلاَّ اللَّه رَبُّ العَرْشِ العظِيم ، لا إِلَهَ إِلاَّ اللَّه رَبُّ السمَواتِ ، وربُّ الأَرْض ، ورَبُّ العرشِ الكريمِ » متفقٌ عليه .

1505. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ*’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir keder ve üzüntü hissettiği zaman şöyle dua ederdi:

“Lâ ilâhe illallâhü’l-azîmü’l-halîm. Lâ ilâhe illallâhü rabbü’l-arşi’l-azîm. Lâ ilâhe illallâhü rabbü’s-semâvâti ve rabbü’l-ardı ve rabbü’l-arşi’l-kerîm: *Azamet ve hilim sahibi olan Allah’tan başka ibadete lâyık hiçbir ilâh yoktur. Azametli arşın sahibi olan Allah’tan başka ibadete lâyık hiçbir ilâh yoktur. Göklerin rabbi, yerin rabbi ve yüce arşın rabbinden başka ibadete lâyık hiçbir ilâh yoktur.”*

Buhârî, Daavât 27, Tevhîd 22, 23; Müslim, Zikir 83. Ayrıca bk. Tirmizî, Duâ 39; İbni Mâce, Duâ 17

Açıklamalar

Dünya bir imtihan yeridir. Bu sebeple insanoğlu çeşitli şekillerde üzüntülere, sıkıntılara uğrar. Sıkıntılar devam ettiği sürece de tabii olarak hüzünlenip kederlenir. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’den öğrendiğimize göre iyi kimselerin üzüntüsü daha fazla olur. Hatta en büyük dertler ve acılar peygamberlere gelir; sonra da derece derece aşağı doğru devam edip gider (Tirmizî, Zühd 56). Resûlullah Efendimiz’in, hastalığı sırasında diğer insanlardan iki misli fazla ıstırap çekmesi de bu sebepledir (Buhârî, Merdâ 3).

Istıraplar karşısında insanların tavırları da farklıdır. Kimi daha sabırlı ve dayanıklı olduğu için sıkıntılarını içine gömer; kiminin de bütün dünya üzerine yıkılmış da o altında kalmış gibi feryadı göklere çıkar. O zaman bir yerlere tutunmak ve ıstıraplarını hafifletmek ister. İşte Resûl-i Ekrem Efendimiz bu hadîs-i şerîfiyle kederli insanlara bir can simidi uzatmaktadır:

Duadan çok zikre benzeyen bu niyâz ile Peygamber *aleyhisselâm*’ın Cenâb-ı Mevlâ’dan bir şey istemediği sanılabilir. Mevlâ’sından bir şey istemeden önce kulun, bir nevi giriş mahiyetindeki bu zikirle Rabbine bağlılığını sunması, daha sonra da halini arzetmesi ve sıkıntısının giderilmesini istemesi daha uygundur. Bu bir yoldur, dileyen böyle yapabilir. Kimi insan da, Rabbim benim halimi, üzüntümü ve sıkıntımı benden daha iyi bilirken O’na ayrıca derdimi söylemeye ne gerek var diye düşünerek zikre devam edebilir. Böyle kimselerin hali de şu kudsî hadisteki ilâhî müjdeye uygun düşmüş olur: *“Bir kimse benden bir şey istemeyip Kur’an okumakla ve beni*

zikretmekle meşgul olursa, dilekte bulunanlara verilenden daha fazlasını ona veririm” (Tirmizî, Sevâbü’l-Kur’ân 25; Dârimî, Fezâilü’l-Kur’ân 6). Öyleyse herkes kendine uygun bir yol tutabilir.

Hadis kitaplarımızda, bir zâlimin zulmüne uğrayacağı sırada bu duayı okuyarak kurtulan muhtelif insanlardan söz edilmektedir. Onlardan biri de Hasan-i Basri hazretleridir. Tâbiîn neslinin bu önde gelen ilim ve zühd adamının anlattığına göre, Emevîler’in meşhur vâlisi Haccâc ona, yanına gelmesi için haber göndermişti. Haccâc’ın ne zâlim olduğunu bilen Hasan-i Basrî bu sıkıntı duasını okuduktan sonra yanına vardı. Haccâc-i Zâlim ona şunları söyledi: Huzuruma getirilmeni emrederken, esasen seni öldürmeyi düşünüyordum; ama şimdi sen bana falan ve falan adamlardan daha değerlisin, dedi.

Hadîs-i şerîfte geçen azametli arşın sahibi anlamındaki **rabbü’l-arşi’l-azîm** ifadesi [Tevbe sûresi (9), 129; Mü’minûn sûresi (23), 86] ile yüce ve mübarek (bereketli) arşın sahibi anlamındaki **rabbü’l-arşi’l-kerîm** [Mü’minûn sûresi (23), 116] ifadesini Resûl-i Ekrem Efendimiz Kur'ân-ı Kerîm’den almıştır. Arş-ı a‘zam, akıllara durgunluk verecek derecede muazzamdır. Arşın büyüklüğünü anlatan bir hadis vardır. Senedi biraz zayıf bulunmakla beraber bu hadis Cenâb-ı Hakk’ın bu en büyük eseri hakkında az da olsa bilgi vermektedir. Bu rivayete göre Resûl-i Ekrem Efendimiz arşın büyüklüğünü şöyle bir misâlle açıklamıştır: Yedi kat gök ile yedi kat yer, **Allah'ın kürsüsü** yanında, çölün ortasına atılmış bir yüzük halkası kadar küçük kalır.

Arşın kürsüye göre büyüklüğü ise, çölün halkaya olan büyüklüğü kadardır (İbn Belbân, *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbni Hibbân*, II, 66, nr. 361). Peygamber Efendimiz bu hadiste Allah Teâlâ hazretlerini daha başka kelimelerle de anıp zikretmekte, O’nu azametini dile getiren, zâtının ve sıfatlarının mâhiyeti anlaşılamayacak kadar ulu demek olan **azîm** ismiyle, ayrıca kendisine kullukta kusur etmelerine rağmen insanları hemen cezalandırmadığını dile getiren ve teennî sahibi olduğunu belirten **halîm** ismiyle de anmaktadır.

İslâm büyüklerinin çok önem verdiği bu **sıkıntı duası** ihmâl edilmemelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan her zaman sıkıntıyla karşılaşabilir, üzülüp kederlenebilir.

2. Böyle zamanlarda Cenâb-ı Hakk'ın birliğini ve yüceliğini dile getiren ve tutunulacak yegâne sağlam dalın O olduğunu belirten ve Efendimiz tarafından tavsiye buyurulan bu duayı okumalıdır.

3. Bir kimse bu duadan sonra hâlini ve sıkıntısını Mevlâ'sına arzederek O'nun yardımını isteyebilir.

253- باب كرامات الأولياء وفضلهم

VELİLERİN KERÂMET VE FAZİLETLERİ

Âyetler

أَلا إِنَّ أَوْلِيَاء اللّهِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ [62] الَّذِينَ آمَنُواْ وَكَانُواْ يَتَّقُونَ [63]

لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَياةِ الدُّنْيَا وَفِي الآخِرَةِ لاَ تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ [64]

1. "Gözünüzü açın! Allah'ın dostları üzerine ne korku vardır ne de onlar mahzûn olurlar. Onlar iman etmişler ve Allah'a karşı gelmekten sürekli sakınmışlardır. Onlara dünya hayatında da âhiret hayatında da müjdeler vardır. Allah'ın sözlerinde değişiklik yoktur. İşte bu, en büyük kurtuluştur."

Yunus sûresi (10), 62-64

Evliyâ veya evliyâullah; Allah dostları, Allah'a dost olanlar, Allah için dost olanlar demektir. Velilik; muhabbet, dostluk, yardım ve vekil olarak birinin işine bakmak anlamlarına gelir.

Âyette veliler, iki ana vasıf ile tanıtılmaktadırlar: **İman ve ittika**. Yani tam bir iman ve Allah'ın emir ve hükümlerini ifâ ve icrâya devam etmek. Veliler, kendilerinde Allah'ın rızâsına aykırı herhangi bir söz, fiil ve tavrın görülmemesine dikkat eder, her çeşit haram ve şüpheli işlerden sakınıp uzak durmaya çalışırlar. Bir başka şekilde söylersek, Allah'ın dostları mümin ve

müttakîlerdir. Onlarda Allah korkusundan başka korku ve geçmişe dönük herhangi bir şeyin üzüntüsü bulunmaz.

Bu durumdaki Allah dostları, dünya ve âhiret hayatında müjdelere muhataptır. Onlar, iman ve ittika ile Allah'a yönelmişler, Allah Teâlâ da onlara dünya ve âhirette müjdeler sunmuş ve ikramda bulunmuştur. "Evliyâullah'ın kerâmeti" işte bu ilâhî lutuf ve teveccühten kaynaklanmaktadır. Allah'ın vaadlerinde ve bu müjdeli sözlerinde asla değişme olmaz. Onu değiştirecek bir başka güç de zaten yoktur. O halde evliyâullaha yönelik müjdeler temellidir, ebedîdir. Bu da hiç şüphesiz en büyük kurtuluşun tâ kendisidir.

وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا [25]
فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنسِيًّا [26]

2. "**Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze hurma dökülsün. Ye, iç. Gözün aydın olsun. Eğer insanlardan birini görürsen de ki: Ben, çok merhametli olan Allah'a oruç adadım; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım.**"

Meryem sûresi (19), 25-26

Hz. Meryem, evlenmemiş olduğu halde Hz. İsâ'yı bir hurma ağacı dibinde doğurmuştu. Kavminden uzakta bir yerdeydi. Yalnızdı. Kendisine âyette geçtiği şekilde hitabedilmek suretiyle ona ikramda bulunulmuştu. Kuru hurma ağacından taze hurma dökülmesi, onunla ihtiyacını gidermesi Hz. Meryem'e Allah'ın ikramıydı.

Bir başka şekilde söyleyecek olursak bu durum, Hz. Meryem'in kerâmetiydi. Onun iman ve ittikâsının sonucu olarak kendisine yöneltilmiş olağanüstü bir iyilikti. Hz. Meryem'in içinde bulunduğu durum, yine de onun için anlatılması zor bir durumdu. O sebeple, kendisini görecek herhangi bir insana "**Ben Allah'a oruç adadım, bugün kimse ile konuşmayacağım**" demesi öğütlenmişti. O toplumda oruçlu kişinin yememesi içmemesi yanında kimse ile konuşmaması da pek tabiî idi. Hz. Meryem de böyle bir oruç adamış olmaktaydı.

فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِندَهَا رِزْقاً قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هَـذَا قَالَتْ

هُوَ مِنْ عِندِ اللّهِ إنَّ اللّهَ يَرْزُقُ مَن يَشَاء بِغَيْرِ حِسَابٍ [37]

3. "**Zekeriyya onun yanına mihraba her girdiğinde orada bir rızık bulur ve "Ey Meryem! Bu sana nereden geliyor?" derdi. O da, "Bu, Allah tarafındandır. Allah dilediğine sayısız rızık verir" diye cevap verirdi**.

Âl-i İmrân sûresi (3), 37

Hz. Meryem'in annesi, hamilelik günlerinde, doğuracağı çocuğunu Allah'a adamıştı. Bu adağını kabul buyurması için dua etmişti. O, erkek doğuracağını ümit ediyordu. Ancak doğan çocuğun kız olduğunu görünce, "**Rabbim, kız doğurdum, -Oysa kız, erkek gibi değildir-, ona Meryem adını verdim. Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu senin korumanı diliyorum"** dedi.

Meryem, onların dilinde "rabbin hizmetçisi" anlamına gelmekteydi. Allah Teâlâ bu adağı hüsn-i kabulle karşılayıp onu nâdide bir çiçek gibi büyüttü. Zekeriyya'yı da Meryem'in bakımıyla görevlendirdi.

İşte âyette haber verilen konuşma, Zekeriyya'nın, Meryem'in bulunduğu yüksekçe bir yerdeki özel odasına -ki âyette ona *mihrab* denilmektedir- girdiği zaman aralarında cereyan eden konuşmadır. Çünkü Meryem'in yanına gittiği her defasında, orada, o mevsimde, o çevrede bulunmayan meyveler görürdü. Bu olağan dışı yiyecekleri kimin gönderdiğini sorduğunda ise, Meryem "**Allah katından**" derdi. Bu olay da Meryem'e Allah'ın bir keremi, bir iyiliği veyahut da Hz. Meryem'in kerâmetiydi.

وَإِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَأْوُوا إِلَى الْكَهْفِ يَنشُرْ لَكُمْ رَبُّكُم مِّن رَّحمته ويُهَيِّئْ لَكُم مِّنْ أَمْرِكُم مِّرْفَقًا [16]
وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَت تَّزَاوَرُ عَن كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَت تَّقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِّنْهُ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ مَن يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِي وَمَن يُضْلِلْ فَلَن تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُّرْشِدًا [17]

4. "(İçlerinden biri şöyle demişti): **Mâdem ki siz onlardan ve onların Allah'tan başka tapmakta olduklarından uzaklaştınız, o halde mağaraya sığının ki, Rabbiniz size rahmetini yaysın ve işinizde sizin için fayda ve kolaylık sağlasın. (Resûlüm! Orada bulunacak olsaydın), güneşi görürdün: Doğduğu zaman mağaranın sağına meyleder; batarken de sol taraftan onlara isabet etmeden geçerdi. Böylece onlar**

güneş ışığından rahatsız olmaksızın mağaranın bir köşesinde uyurlardı. İşte bu, Allah'ın âyetlerinden (kudretinin ve nimetinin göstergelerinden) **dir**. **Allah kime hidâyet ederse, işte o, hakka ulaşmıştır, kimi de hidâyetten mahrum ederse artık onu doğruya yöneltecek bir dost bulamazsın.**"

Kehf sûresi (18), 16-17

Bu âyetler, Ashâb-ı Kehf (mağara ehli) diye bildiğimiz Allah dostlarının, toplumlarındaki şirk ortamından uzaklaşmış bu iman ve ittika sahibi müminlerin gördükleri ilâhî ikramı anlatmaktadır. Kur'an-ı Kerîm'in 18. sûresinde bu babayiğit insanların mâcerası anlatılmaktadır. Burada ise, onların 309 yıl sığındıkları o mağarada nasıl hiç rahatsız edilmeden kaldıkları, yani onların kavuştukları ilâhî ikram haber verilmektedir.

"**Allah'ın âyetlerinden**" olan bu olağanüstü olay, Allah dostlarının kerâmetlerini açıkça dile getirmektedir. Bu sebeple de Nevevî merhum burada zikrettiği bu dört âyetle konuyu belgeleme yolunu seçmiş bulunmaktadır.

Hadisler

1506- وعَنْ أبي مُحَمَّدٍ عَبْدِ الرَّحْمن بنِ أبي بكر الصِّدِّيق رضي اللَّه عنْهُما أنَّ أَصْحاب الصُّفَّةِ كانُوا أُنَاساً فُقَرَاءَ وأنَّ النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ مرَّةً « منْ كانَ عِنْدَهُ طَعامُ اثنَينِ ، فَلْيذْهَبْ بِثَالث ، ومَنْ كَانَ عِنْدهُ طعامُ أرْبَعَةٍ ، فَلْيَذْهَبْ بخَامِسٍ وبِسَادِسٍ » أوْ كَما قَالَ ، وأنَّ أبَا بَكْرٍ رضي اللَّه عَنْهُ جَاءَ بثَلاثَةٍ ، وَانْطَلَقَ النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِعَشرَةٍ ، وَأنَّ أبَا بَكْرٍ تَعَشَّى عِنْد النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، ثُمَّ لَبِثَ حَتَّى صلَّى العِشَاءَ ، ثُمَّ رَجَعَ ، فَجَاءَ بَعْدَ ما مَضَى من اللَّيلِ مَا شاءَ اللَّه . قَالَتْ امْرَأَتُهُ : ما حبسَكَ عَنْ أضْيافِكَ ؟ قَالَ : أوَ ما عَشَّيتِهمْ ؟ قَالَتْ : أبوْا حَتَّى تَجِيءَ وَقدْ عرَضُوا

عَلَيْهِم قَال : فَذَهَبْتُ أَنَا ، فَاختبأتُ ، فَقَالَ : يَا غُنْثَرُ ، فجدَّعَ وَسَبَّ وَقَالَ : كُلُوا هَنِيئاً ، واللَّه لا أَطْعمُهُ أبَداً ، قال : وايمُ اللَّهِ ما كُنَّا نَأخذُ منْ لُقْمةٍ إلاَّ رِبا مِنْ أَسْفَلِهَا أَكْثَرُ مِنْهَا حتَّى شَبِعُوا ، وصَارَتْ أَكثَرَ مِمَّا كَانَتْ قَبْلَ ذلكَ ، فَنَظَرَ إلَيْهَا أَبُو بكْرٍ فَقَال لا مْرَأَتِهِ : يَا أُخْتَ بني فِرَاسٍ مَا هَذا ؟ قَالَتْ : لا وَقُرّةِ عَيني لهي الآنَ أَكثَرُ مِنْهَا قَبْلَ ذَلكَ بِثَلاثِ مرَّاتٍ ، فَأَكَل مِنْهَا أبُو بكْرٍ وَقَال : إنَّمَا كَانَ ذلكَ مِنَ الشَّيطَانِ ، يَعني يَمينَهُ ، ثُمَّ أَكَلَ مِنهَا لِقمةً ، ثُمَّ حَمَلَهَا إلى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَأَصْبَحَت عِنْدَهُ . وكانَ بَيْننَا وبَيْنَ قَومٍ عهْدٌ ، فَمَضَى الأجَلُ ، فَتَفَرَّقنَا اثني عشَرَ رَجُلاً ، مَعَ كُلِّ رَجُلٍ مِنْهُم أنَاسٌ ، اللَّه أعْلَم كَمْ مَعَ كُلِّ رَجُلٍ فَأَكَلُوا مِنْهَا أَجْمَعُونَ .

وفي روايَة : فَحَلَفَ أبُو بَكْرٍ لا يَطْعِمُه ، فَحَلَفَتِ المرأَةُ لا تَطْعِمَه ، فَحَلَفَ الضِّيفُ أو الأَضْيَافُ أن لا يَطعَمَه ، أوْ يطعَمُوه حَتَّى يَطعَمه ، فَقَالَ أبُو بَكْرٍ : هذِهِ مِنَ الشَّيْطَانِ ، فَدَعا بالطَّعامِ فَأكَلَ وَأَكَلُوا ، فَجَعَلُوا لا يَرْفَعُونَ لُقْمَةً إلاَّ ربَتْ مِنْ أَسْفَلِهَا أَكْثَرَ مِنْهَا ، فَقَال: يَا أُخْتَ بَني فِرَاس ، ما هَذا ؟ فَقالَتْ : وَقُرَّةِ عَيْني إنهَا الآنَ لأَكْثَرُ مِنْهَا قَبْلَ أنْ نَأْكُلَ ، فَأَكَلُوا ، وبَعَثَ بهَا إلى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فذَكَرَ أَنَّه أَكَلَ مِنهَا .

وفي روايةٍ : إنَّ أبَا بَكْرٍ قَالَ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ : دُونَكَ أَضْيافَكَ ، فَإِنِّي مُنْطَلِقٌ إلى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَافْرُغْ مِنْ قِراهُم قَبْلَ أنْ أجِيءَ ، فَانْطَلَقَ عبْدُ الرَّحمَن ، فَأَتَاهم بمَا عِنْدهُ . فَقَال : اطْعَمُوا ، فقَالُوا : أيْنَ رَبُّ مَنزِلَنَا ؟ قال : اطعموا ، قَالُوا : مَا نَحْنُ بآكِلِين

حتَى يَجِيىء ربُ مَنْزِلَنا ، قَال : اقْبَلَوا عَنَّا قِرَاكَم ، فإنَّه إنْ جَاءَ ولَمْ تَطْعَمُوا لَنَلقَيَنَّ مِنْهُ ، فَأَبَوْا ، فَعَرَفْتُ أنَّه يَجِد عَلَيَّ ، فَلَمَّا جاءَ تَنَحَّيْتُ عَنْهُ ، فَقالَ : ماصنعتم ؟ فأَخْبَروهُ ، فقالَ يَا عَبْدَ الرَّحمَنِ فَسَكَتُّ ثم قال : يا عبد الرحمن. فسكت ، فَقَالَ : يا غُنثَرُ أَقْسَمْتُ عَلَيْكَ إن كُنْتَ تَسمَعُ صوتي لما جِئْتَ ، فَخَرَجتُ ، فَقُلْتُ : سلْ أَضْيَافِكَ ، فَقَالُوا : صَدقَ ، أتَانَا بِهِ . فَقَالَ: إنَّمَا انْتَظَرْتُموني وَاللَّه لا أَطعَمُه اللَّيْلَةَ ، فَقالَ الآخَرون : وَاللَّهِ لا نَطعَمُه حَتَّى تَطعمه ، فَقَالَ : وَيْلَكُم مَالَكُمْ لا تَقْبَلُونَ عنَّا قِرَاكُم ؟ هَاتِ طَعَامَكَ ، فَجاءَ بِهِ ، فَوَضَعَ يَدَه ، فَقَالَ: بِسْمِ اللَّهِ ، الأولى مِنَ الشَّيطَانِ فَأَكَلَ وَأَكَلُوا . متفقٌ عليه .

قوله : « غُنْثَر » بغين معجمةٍ مضمومةٍ ، ثم نونٍ ساكِنةٍ ، ثُمَّ ثاءٍ مثلثةٍ وهو : الغَبيُّ الجَاهِلُ ، وقوله : « فجدَّع » أي شَتَمه وَالجَدْع : القَطع . قوله : « يجِدُ عليَّ » هو بكسر الجيمِ ، أيْ : يَغْضَبُ .

1506. Ebû Muhammed Abdurrahman İbni Ebû Bekr es-Sıddîk *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Suffe ashâbı fakir kişilerdi. Bir keresinde Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "**İki kişilik yemeği olan (suffe ashâbından) bir üçüncüsünü; dört kişilik yemeği olan da bir beşincisini ve hatta altıncısını yemeğe buyur edip götürsün!**" Yahut buna benzer bir tavsiyede bulundu.

Ebû Bekir, onlardan üç kişiyi evine getirdi. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* de on kişiyi alıp götürdü.

Ebû Bekir, akşam yemeğini Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in evinde yedi. Yatsı namazı kılınıncaya kadar orada kaldı. Gecenin hayli ilerlemiş

bir vaktinde evine döndü. Hanımı ona:

- Seni misafirlerinin yanında bulunmaktan alıkoyan nedir? diye sordu. O da:

- Vay! Sen onlara hâlâ yemek vermedin mi? diye çıkıştı. Hanımı:

- Sen gelmedikçe yemek yemeyeceklerini söylediler, sofra kurduk, yemediler, dedi.

(Hadisin râvîsi) Abdurrahman şöyle dedi: Ben ortalıktan kaybolup saklandım. Ebû Bekir bana:

- Behey anlayışsız herif! diye bağırdı. Verdi veriştirdi. Sonra hiddetle:

- İçinize sinmesin, yiyin. Vallahi ben bu yemekten yemiyeceğim, dedi.

(Abdurrahman dedi ki), Allah'a yemin ederim ki, bizim her el uzattığımız lokmanın altından yemek daha artıyordu. Nihayet misafirler doydular. Yemek de ilk getirildiğinden daha fazla olarak ortada duruyordu. Ebû Bekir yemeğe baktı, olduğu gibi duruyordu. Hanımına hitâben:

- Bu ne hal? Ey Benî Firâsın kızı! dedi. O da:

- Gözümün nuruna yemin ederim ki, yemek şimdi öncekinden üç misli fazladır, dedi.

Bunun üzerine Ebû Bekir o yemekten yedi ve ettiği yemini kastederek, "O, şeytandandı" dedi. O yemekten bir lokma aldıktan sonra, geri kalanı Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gönderdi. Yemek orada sabaha kadar durdu. Bizim ile bir topluluk arasında bir sözleşme vardı. Sözleşmenin süresi bittiği için o topluluk Medine'ye gelmişlerdi. İçlerinden sözcü olarak on iki kişi ayırdık. Her biri ile beraber kaç kişinin bulunduğunu Allah bilir. İşte onların hepsi o yemekten yediler.

Buhârî'nin bir rivâyetinde (Edeb 87) şöyle denilmektedir:

(Misâfirlerin, kendisi gelmedikçe yemek yemek istemediklerini öğrenince) Ebû Bekir, o yemekten yemeyeceğine dair yemin etti. Hanımı da o yemedikce yemeyeceğine yemin etti. Misafir veya misafirler de, zaten o yemedikçe sofraya oturmayacağına – veya oturmayacaklarına- yemin etmişlerdi. Bunun üzerine Ebû Bekir:

- Başlangıçta yaptığım yemin şeytandandır, haydi buyurun yemeğe, dedi. Kendisi de misafirleri de yediler. Her el uzattıkları lokmanın altından yemek çoğalıyordu. Bunun üzerine Ebû Bekir, hanımına:

- Ey Benî Firasın kızı, bu ne hal? dedi. O da:

- Gözümün nûruna yemin ederim ki, yemek şimdi, ilk halinden daha fazladır, dedi. Oradakiler yediler, mevcut yemeği Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gönderdiler.

Abdurrahman, Hz. Peygamber'in bu yemekten yediğini haber verdi.

Bir başka rivâyette (Buhârî, Edeb 88) olay şöyle anlatılmaktadır:

Ebû Bekir, oğlu Abdurrahman'a;

- Ben Hz. Peygamber'in yanına gideceğim. Ben gelinceye kadar misafirlerin hizmetinde bulun, yemeklerini yedirmiş ol, diye tenbihde bulundu. Abdurrahman misafirlere yemek getirdi, "Buyurunuz," dedi. Onlar:

- Bu evin sahibi nerede? dediler. Abdurrahman:

- Siz buyurun, yiyin, dedi. Onlar:

- Evin sahibi gelinceye kadar biz yemiyeceğiz, dediler. Abdurrahman:

- Yemeğinizi lutfen yiyiniz. Eğer babam geldiğinde siz yemek yememiş olursanız, bana darılır, kızar, diye ısrar ettiyse de misafirleri yemeye ikna edemedi. (Abdurrahman diyor ki) babam geldiğinde bana fenâ halde çıkışacağını bildiğim için o gelince hemen savuşup bir yere gizlendim.

- Misafirlere ne yaptınız? diye sordu. Durumu haber verdiler. Bunun üzerine:

- Abdurrahman! diye bana seslendi. Cevap vermedim. Sonra yine:

- Abdurrahman! diye bağırdı. Ben yine ses vermedim. Bu defa:

- Behey anlayışsız herif! Sesimi duyuyorsan, Allah aşkına gel, dedi. Ben de yanına gelip:

- Benim kusurum yok, istersen misafirlere sor, dedim. Misafirler:

- Abdurrahman doğru söylüyor, bize yemek getirdi ama biz yemedik, dediler. Bunun üzerine:

- Demek beni beklediniz! Ben de bu gece bu yemeği yemiyeceğim işte! dedi. Onlar:

- Allaha yemin ederiz ki sen yemezsen, biz de yemeyiz, dediler. Ebû Bekir:

- Allah iyiliğinizi versin! Size ne oluyor ki, yemeğimizi kabul etmiyorsunuz? Haydi buyurun yemeğe! dedi. Yemek geldi, babam elini koydu, besmele çekti, "Kızgınlığımdan ötürü başta ettiğim yemin şeytandandır" deyip yemeği yedi, misafirler de yediler.

Buhârî, Mevâkît 41, Menâkıb 25, Edeb 87-88; Müslim, Eşribe 176, 177

Abdurrahman İbni Ebû Bekir

Künyesi Ebû Muhammed olan Abdurrahman, Hz. Ebû Bekir'in en büyük oğludur. Hz. Aişenin öz kardeşidir. Asıl adı Abdülkâbe idi. Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber adını Abdurrahman olarak değiştirdi. Kendisi Bedir ve Uhud harblerinde müşrikler cephesinde idi. Mekke fethi öncesinde müslüman oldu. Hayber Gazvesi ve daha sonraki savaşlarda bulundu.

Ok atıcılığı ve cesâreti ile meşhurdu. İrtidad olaylarında Hâlid İbni Velid komutasında mürtedlere karşı savaştı. Daha sonra Suriye fetihlerine iştirak etti. Cemel vakasında Hz. Aişe tarafında bulundu. Hz. Ali tarafında aynı savaşa katılan kardeşi Muhammed İbni Ebû Bekir'e karşı savaştı. Yezid'in veliaht tayin edilmesine karşı çıktı. Muaviye'nin, gönlünü almak için gönderdiği yüz bin dirhemi, "Dinimi onun dünyasına satamam" diye geri çevirdi.

Hz. Peygamber'den sekiz hadis rivâyet etti. Rivâyetlerinden üçü Sahihayn'da, ötekiler ise Kütüb-i Sitte'nin diğerlerinde yer almıştır.

Hicretin elli üçüncü yılında Mekke'ye altı mil mesâfede bulunan bir dağda vefât etti. Cenâzesi Mekke'ye getirilerek defnedildi.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf, Hz. Ebû Bekir'in evinde hazırlanan yemeğin bereketlenmesi dolayısıyla burada zikredilmiş bulunmaktadır. Hz. Peygamber, Mescid-i Nebevî'nin suffe denilen yerinde yatıp kalktıkları için kendilerine *ashâb-ı suffe* denilen fakir ve garip müslümanların yedirilip içirilmesini zaman zaman öteki müslümanlara havâle etmekteydi. Ölçü, üç kişilik yemeği olanın bir dördüncü kişiyi; dört kişilik yemeği olanların ise, beşinci ve hatta altıncı kişiyi misafir etmesi idi.

Hz. Ebû Bekir'in ağırlamak üzere evine götürdüğü üç kişinin sebep olduğu olay, üç ayrı rivâyetteki farklı anlatımlarıyla birlikte ortaya konulmaktadır. Hz. Ebû Bekir'in, başlangıçta yemin ederek o yemekten yemiyeceğini söylemesi, misafirlerin tutumlarına kızmış olmasının bir sonucu idi. Çünkü müsaade ettiği halde onlar getirilen yemeğe el sürmemişler, Hz. Ebû Bekir'i beklemişlerdi. Hatta onu beklemekle de yetinmemişler, o yemedikçe yemeğe el uzatmayacaklarını söylemek suretiyle Ebû Bekir'i zor durumda bırakmışlardı. Hz. Ebû Bekir'in kızgınlığı onların bu ısrarlı tutumlarından kaynaklanıyordu. Fakat sonuç tatlıya bağlandı. Hep birlikte yemek yendi. Ancak her alınan lokmanın altından daha fazlasının peydah oluvermesi, yani yemeğin berektelenmesi Hz. Ebû Bekir'i hayrete düşürdü. Bu, Allah'ın Ebû Bekir ailesine bir ikramı idi. Bu bereketli yemeği Hz. Ebû Bekir, Resûl-i Ekrem Efendimiz'e gönderdi. Medineye gelmiş kalabalık bir kabile o bereketli yemekten yiyerek karınlarını doyurdular.

Bu durum Hz. Ebû Bekir'in iman ve ittikâ sahibi, ilâhî ikramlara ve kerâmetlere muhatap bir kişi olduğunu göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ, dostlarına izzet ü ikramda bulunur.
2. Nafile olarak niyet edilmiş oruç daha hayırlı bir iş için bozulabilir.
3. Hz. Ebû Bekir, hayır ve iyilik sever bir kimse idi.
4. Allah Teâlâ kendisine yönelik tazim ve hürmeti karşılıksız bırakmaz.

1507- وعنْ أبي هُرَيْرَة رضي اللّه عَنْهُ قَالَ : قال رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لَقَدْ كَان فِيما قَبْلَكُمْ مِنَ الأُممِ نَاسٌ محدَّثونَ ، فإن يَكُ في أُمَّتي أَحَدٌ ، فإنَّهُ عُمَرُ » رواه البخاري ، ورواه مسلم من روايةِ عائشةَ ، وفي رِوايتِهما قالَ ابنُ وَهْبٍ : « محدَّثُونَ » أي : مُلهَمُون.

1507. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Sizden önce yaşamış ümmetler içinde kendilerine ilham olunan kimseler vardı. Şayet ümmetim içinde de onlardan biri varsa, hiç şüphesiz o Ömer'dir.**"

Buhârî, Fezâilü'l-ashâb 6; Enbiyâ 54; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 23. Ayrıca bk. Tirmizî, Menâkıb 17

Açıklamalar

Buhârî'nin Ebû Hüreyre'den, Müslim'in ise Hz. Âişe'den rivâyet ettiği bu hadîs-i şerîf'te geçen *muhaddes* kelimesi, belirtildiğine göre mülhem yani ilhâm-ı ilâhî'ye mazhar kılınmış kimse demektir. Efendimiz, resûl ve nebî olmadıkları halde ilham ile desteklenmiş, konuştukları zaman dillerinden gerçekler dökülen insanların geçmiş ümmetler içinde bulunduğunu haber vermiştir. Eğer kendi ümmeti içinde de onlardan biri varsa, -ki muhakkak vardır- onun Hz Ömer olduğunu müjdelemiştir. Efendimiz'in bu ifadesi, asla bir şüphe ve tereddüd anlamında değildir. Çünkü diğer ümmetler içinde bulunan böylesi insanların, bütün ümmetlerden üstün olan ümmet-i Muhammed içinde de bulunması pek tabiidir. Bu sebeple Efendimiz'in bu ifâdesi, tereddüt değil pekiştirme için olup kesin olarak o insanların kendi ümmeti içinde de bulunduğunu ifade eder. Yani "Benim bir dostum varsa o da falandır" sözünde olduğu gibi kesinlik mânasındadır. Bu duruma göre ümmet-i Muhammed içinde bulunduğunda asla şüphe olmayan *muhaddes*, resûl ve nebî olmadığı halde ilham ile desteklenen veliyyullah anlamındadır.

Müslim'in *Sahih*'inde yer alan bir rivayette (Fezâilü's-sahâbe 24), bizzat Hz. Ömer'in şu sözü nakledilmektedir: "Rabbime üç konuda muvâfık düştüm: Makâm-ı İbrahim'de, hicab konusunda ve Bedir esirleri hakkında." Bu konulardaki âyetlerin, Ömer'in rey ve ictihadına uygun olarak inmesine rağmen Hz. Ömer'in, "Rabbim bana muvafakat etti" demeyip "Ben rabbime muvafık düştüm" demesi, onun edebinin göstergesi olarak değerlendirilmiştir. İbni Hacer el-Askalânî, "Hz. Ömer'in bu üç konuyu zikretmesinin, onlardan başka konularda muvafakatının olmadığı anlamına gelmez. Zira benim tesbitime göre onbeş konuda onun ictihadına muvâfakat buyurulmuştur" demektedir (Geniş bilgi için bk. *Tecrid Tercemesi*, II, 348-353).

Hz. Ömer'in, burada zikrettiği konuların dışında, münâfıkların cenaze namazının kılınmaması, şarabın haram kılınması gibi meselelerde de kendisinin görüşü istikâmetinde âyetler gelmiştir. Hatta o, Hz. Peygamber'in hanımlarından uzak kalmaya yemin etmesi **(îlâ)** olayında aralarında kızı Hafsa'nın da bulunduğu Peygamber hanımlarına, "Şayet Peygamber sizi boşarsa, sizin yerinize Rabbi ona sizden daha hayırlı eşler verir" demişti. Bu konuda tahyir âyeti diye bilinen şu mealdeki âyet indi: "**Ey Peygamber! Eşlerine şöyle de: Eğer dünya dirliğini ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de, sizi güzellikle salıvereyim**" [Ahzâb sûresi (33), 28].

Konuştuğu zaman ağzından gerçekler dökülüveren insanlar vardır. Vahiy olmaksızın gönlüne bir şeyler doğan bu kimseler sözlerinde gerçeği dile getirirler. Bunlar âdetâ konuşan değil, konuşturulan kimselerdir. Sanki onların lisanıyla melekler konuşur. Halkımız arasında yaygın olan *"Söyleyene değil, söyletene bak"* sözü de bu farklı durumun ifadesi olsa gerektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ'nın ilham ile müeyyed kulları, dostları, velileri vardır.

2. Hz. Ömer bu ümmetin muhaddeslerinden yani ilhama mazhar olanlarındandır.

3. Geçmişte her ümmette ilham ile desteklenen kullar bulunmuştur.

4. Hadîs-i şerîf, Hz. Ömer'in fazilet, kerâmet ve üstünlüğüne delildir.

1508- وعنْ جَابِرِ بن سمُرَةَ ، رضي اللَّه عَنْهُمَا . قَالَ : شَكَا أهْلُ الكُوفَةِ سَعْداً ، يَعْنِي : ابْنِ أبي وَقَّاصٍ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، إلى عُمَرَ بنِ الخَطَّابِ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، فَعزَلَه وَاسْتَعْمَلَ عَلَيْهِمْ عمَّاراً ، فَشَكَوْا حَتَّى ذكَرُوا أنَّهُ لا يُحْسِنُ يُصَلِّي ، فَأَرسَلَ إلَيْهِ ، فَقَالَ: ياأبا إسْحاقَ ، إنَّ هؤُلاءِ يزْعُمُونَ أنَّكَ لا تُحْسِنُ تُصَلِّي. فَقَالَ : أمَّا أنَا واللَّهِ فَإنِّي كُنْتُ أصَلِّي بِهمْ صَلاةَ رَسُولِ اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لا أخْرِمُ عَنْهَا أُصَلِّي صَلاةَ العِشَاءِ فَأَرْكُدُ في الأُولَيَيْنِ ، وَأُخِفُّ في الأُخْرَيَيْنِ ، قال : ذَلِكَ الظَنُّ بكَ يَا أبَا إِسْحاقَ ، وأرسلَ مَعَهُ رَجُلاً أَوْ رجَالاً إلَى الكُوفَةِ يَسْألُ عَنْهُ أَهْلَ الكُوفَةِ ، فَلَمْ يَدَعْ مَسْجِداً إلاَّ سَأَلَ عَنْهُ ، وَيُثْنُونَ مَعْرُوفاً، حَتَّى دَخَلَ مَسْجِداً لِبَني عَبْسٍ ، فَقَامَ رَجُلٌ مِنْهُمْ ، يُقَالُ لَهُ أُسامةُ بنُ قَتَادَةَ ، يُكَنَّى أبَا سَعْدَةَ، فَقَالَ : أَمَا إذْ نَشَدْتَنَا فَإنَّ سَعْداً كانَ لا يسِيرُ بِالسَّرِيّةِ ولا يَقْسِمُ بِالسَّوِيَّةِ ، وَلا يعْدِلُ في القَضِيَّةِ ، قَالَ سعْدٌ : أَمَا وَاللَّهِ لأَدْعُوَنَّ بِثَلاثٍ : اللَّهُمَّ إنْ كَانَ عبْدكَ هذا كَاذِباً ، قَام رِيَآءً ، وسُمْعَةً ، فَأَطِلْ عُمُرَهُ ، وَأَطِلْ فَقْرَهُ ، وَعَرِّضْهُ للفِتَنِ ، وَكَانَ بَعْدَ ذلكَ إذا سُئِلَ يَقُولُ : شَيْخٌ كَبِيرٌ مَفْتُون ، أصَابتْني دَعْوةُ سعْدٍ .

قَالَ عَبْدُ الملِكِ بنُ عُميْرٍ الرَّاوِي عنْ جَابرِ بنِ سَمُرَةَ فَأنا رَأَيْتُهُ بَعْدَ قَدْ سَقَط حَاجِبَاهُ عَلى عيْنيْهِ مِنَ الكِبَرِ ، وَإنَّهُ لَيَتَعَرَّضُ للجوارِي في الطُّرقِ فَيغْمِزُهُنَّ . متفقٌ عليهِ .

1508. Câbir İbni Semüre *radıyallahu anhümâ* dedi ki; Kûfeliler(in bir kısmı vâli) Sa'd İbni Ebû Vakkâs'ı (halife) Ömer İbnu'l-Hattâb *radıyallahu*

anh'e şikâyet ettiler. Ömer de Sa'd'ı vâlilikten azledip Ammar İbni Yâsir'i Kufeye vâli tayin etti. Kûfeliler Sa'd hakkındaki şikâyetlerini, "Sa'd namaz kıldırmasını bile bilmiyor" demeye kadar vardırmışlardı. Ömer, adam gönderip Sa'd'ı Medineye getirtti ve:

- Ey Ebû İshak! Bu adamlar senin namaz kıldırmayı bile bilmediğini iddia ediyorlar, dedi. Bunun üzerine Sa'd:

- Allaha yemin ederim ki ben onlara Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*in namazı gibi namaz kıldırdım; ondan hiçbir şeyi eksik bırakmadım. Yatsı namazını kıldırırken ilk iki rek'atte uzunca ayakta durur, son iki rek'ati de hafif tutarım, dedi.

Ömer:

- Senden bizim beklediğimiz de aslında budur, Ey Ebû İshak, dedi. Sonra, (durumu bir de yerinde araştırmak üzere) Sa'd ile birlikte bir veya birkaç adamı Kûfeye gönderdi.

Görevli kişi Kûfelilerden Sa'd'ın durumunu soruşturdu, bütün mescidlere gidip cemaata Sa'd'ı sordu. Onlar da Sa'd hakkında hep övgü dolu sözler söylediler. En sonunda Absoğulları mescidine gitti (ve herkesi Sa'd hakkında bildiklerini Allah için söylemeye davet etti). Onlar arasından Ebû Sa'de Üsâme İbni Katâde kalktı ve şöyle dedi:

- Mâdem ki bize Allah adını verdin, söyliyeyim: Sa'd, askerle birlikte harbe gitmez, mal taksiminde eşitliği gözetmez, adâletle hükmetmez, dedi.

Bunun üzerine Sa'd şöyle dedi:

- (Madem ki sen böyle dedin) Ben de senin hakkında vallahi üç dilek dileyeceğim: Allahım, senin bu kulun bu söylediklerinde yalancı ise, sen onun ömrünü uzat, fakirliğini artır ve kendisini fitnelere çarptır.

Sonraları Üsâme'ye hali sorulduğunda:

- Kocamış, fitneye uğramış zavallı bir ihtiyarım ben. Sa'd'ın bedduasına tutuldum, diye cevap verirdi.

Hadisi, Câbir İbni Semüre'den rivayet eden râvi Abdülmelik İbni Umeyr şöyle der: Daha sonraki zamanlarda o kişiyi ben de gördüm.

Yaşlılıktan dolayı kaşları gözlerinin üzerine düşmüş olduğu halde yollarda rast geldiği kız çocuklarına sataşır, onları çimdiklerdi.

Buhârî, Ezân 95; Müslim, Salât 158-159. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 128; Nesâî, İftitâh 74

Açıklamalar

Hadisimizdeki olayın kahramanı Sa'd İbni Ebû Vakkas hazretleri, İslâm'ın ilk günlerinde henüz on yedi yaşında iken müslümanlar arasına katılmıştı. İslâm uğrunda ilk ok atan ve hatta müşriklerle aralarında çıkan tartışma esnasında bir müşriğin kafasını yarmak suretiyle İslâm uğrunda ilk kan döken müslümandır. Daha hayatta iken cennetle müjdelenmiş on bahtiyâr sahabîden (el-aşeretü'l-mübeşşere) biridir. Irak'ı fethedip Sâsâni devletine son veren İslâm ordusunun komutanıdır. Kûfe şehrinin de kurucusudur.

Peygamber Efendimiz tarafından çok sevilen Hz. Sa'd, bütün gaz-velere iştirak etmiş ve gerçekten büyük yararlık göstermiştir. Onun Uhud Gazvesi'ndeki bahadırlığı unutulacak gibi değildir. İslâm askerlerinin dağıldığı sırada, vücûdunu Hz. Peygamber'e siper ederek düşmana ok yağdırmıştır. O ok atarken Resûl-i Ekrem Efendimiz, "*At, anam-babam sana fedâ olsun*" diye kendisini hem teşvik etmiş hem de atması için ona ok temin etmiştir. Sa'd, okları atarken "Allahım! Bu senin okundur, onu düşmanına yetiştir" der, Sevgili Peygamberimiz de; "*Allahım! Sana dua ettiğinde Sa'd'ın duasını kabul et. Ey Allahım! Sa'd'ın atışını hedefine ilet, davetine icâbet et*!" diye mukâbele eder, dua buyururdu.

Sa'd İbni Ebû Vakkas *radıyallahu anh*, Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra müslümanlar arasında çıkan anlaşmazlık ve iç savaşlara karışmamış, taraf olmamıştır.

Hz. Sa'd, kahramanlığı ve ok atmaktaki ustalığı kadar, duasının makbul olmasıyla da meşhur olmuş bir büyük sahâbîdir. Bu hadîs-i şerîf, ilk dönem hadisçilerince namaz ile ilgili bölümlerde zikredilmişken, Hz. Sa'd'ın kerâmetini gösteren bir olayı da bize haber verdiği için müellif Nevevî tarafından, işin bu yönü öne çıkarılarak "Velilerin Kerâmeti" başlığı altına alınmıştır.

Kûfe vâlisi iken, bazı Kûfelilerin şikâyetleri üzerine, yapılacak araştırmanın sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için kendisini görevden alıp Medineye çağıran Halife Hz. Ömer, ona yöneltilen ithamların arasında bulunan "Namaz kıldırmasını bile bilmiyor" suçlamasını Sa'd'a sormuş ve "Ben Resûlullah'ın namazı gibi namaz kıldırıyorum.." cevabını alınca da "Zaten senden beklenen (bir rivayete göre, benim de senden beklediğim) budur" diye Hz. Sa'd'a olan itimat ve güvenini belirtmiştir. Fakat yine de olayı yerinde tetkik etmek için Muhammed İbni Mesleme ve Abdullah İbni Erkam'ı görevlendirmiştir.

Müslim'deki bir rivâyete göre (Salât 160); Hz. Sa'd, "*Bana namazı bedevîler mi öğretecek*?" diye tepki göstermiştir. Bu tepki, onun, kıldırdığı namazın Hz. Peygamber'den öğrendiği namaz gibi olduğu konusundaki kesin kanaatini ve kendisini şikâyet eden kimselerin ise, câhil kimseler olduklarını gösterir.

Burada iki hususa işâret etmekte fayda vardır:

Birincisi, hadisimizde anlatılan olayın bundan sonraki kısmı sadece Buhârî'nin rivâyetinde yer almaktadır.

İkincisi, Hz. Ömer, Sa'd İbni Ebû Vakkas'ı, aczinden veya ihanetinden dolayı, yani hakkındaki suçlamaları haklı bulduğu için görevden almış değildir. Kûfelilerin sebep olabilecekleri başka fitneleri önlemek ve Hz. Sa'd'den Medine'de yararlanmak için böyle bir idârî tasarrufta bulunmuştur. Nitekim Hz. Ömer, kendinden sonraki halifeyi seçmek için belirlediği altı sahâbî arasına Hz. Sa'd'i almış ve "Eğer halifelik Sa'd'e isabet ederse ne âla! Aksi halde, kim emîr olursa, Sa'd'den faydalansın" sözleriyle de bu durumu çok açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Muhammed İbni Mesleme *radıyallahu anh*'ın Absoğulları mescidinde yaptığı soruşturmada Ebû Sa'de künyesiyle meşhur olan Üsâme İbni Katâde'nin yönelttiği "Askerle birlikte harbe gitmez, mal taksiminde eşitliği gözetmez, adâletle hükmetmez" ithamına son derece üzülen Hz. Sa'd, kendisinin şecaat, iffet ve hakseverliğine söz eden bu zata, ömrünün uzun, fakirliğinin çok olması ve fitnelere maruz bırakılması için beddua etmiştir. Hz. Sa'd'ın bu duası, Üsâme üzerinde aynen görülmüştür. Üsâme tam bir fakru zarûrete düşmüş, ahlâkı bozulmuş, bir rivâyete göre gözleri de

kör olmuştur. O halinde bile bir kadın sesi duydu mu hemen ona saldırır, rezalet çıkarırmış. Nerede bir fitne ve fesat varsa, Üsâme orada mutlaka bulunur ve bu perişan halini, "Ne yapayım, Sa'd'ın bedduası!" diye açıklarmış.

Hz. Sa'd'ın, Allah katında duası makbul, kerâmet sahibi bir Allah dostu olduğunu gösteren bu olay, aynı zamanda velilerin kerâmetine de delildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sa'd İbni Ebû Vakkâs, faziletli ve duası makbul bir sahâbîdir.

2. Zâlime beddua etmek câizdir.

3. Ashâb-ı kirâm, Hz. Peygamber'den öğrendiklerini yaşamaya ve yaşatmaya son derece dikkat ve özen gösterirlerdi.

4. Namazların ilk iki rekatı daha uzun, son rekatları ise daha kısa tutulur.

5. Suçu sabit olmasa bile hakkında şikâyet bulunan me'mur, görevinden alınabilir.

6. Âmir, memurları hakkında vâki şikâyetleri, müfettişler aracılığı ile o yörenin güvenilir kimselerinden sorup araştırır.

1509- وعنْ عُرْوَةَ بنِ الزُّبيْر أنَّ سعِيدَ بنَ زَيْدٍ بْنِ عمْرو بْنِ نُفَيْلٍ ، رضي اللَّه عَنْهُ خَاصَمتْهُ أرْوَى بِنْتُ أوْسٍ إلى مَرْوَانَ بْنِ الحَكَمِ ، وَادَّعَتْ أنَّهُ أَخَذَ شَيْئاً مِنْ أرْضِهَا ، فَقَالَ سَعِيدٌ : أنَا كُنْتُ آخُذُ مِنْ أرْضِها شَيْئاً بعْدَ الذي سمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ،؟ قَالَ : مَاذا سمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ؟ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : « مَنْ أَخَذَ شِبْراً مِنَ الأرْضِ ظُلْماً ، طُوِّقَهُ إلى سبْعِ أرضينَ » فَقَالَ لَهُ مرْوَانٌ : لا أسْأَلُكَ بَيِّنَةً بعْد هذا ، فَقَالَ سعيدٌ : اللَّهُمَّ إنْ كانَتْ كاذِبَةً ، فَأَعْمِ بصرهَا ، وَاقْتُلْهَا في أرْضِهَا ، قَالَ : فَمَا ماتَتْ حَتَّى ذَهَبَ بَصَرُهَا ، وبيْنَما هِي

تمْشي في أرْضِهَا إذ وَقَعَتْ في حُفْرةٍ فَمَاتتْ . متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ لمسلِمٍ عنْ مُحمَّدِ بن زَيْد بن عبد اللَّه بن عُمَر بمَعْنَاهُ وأَنَّهُ رآهَا عَمْياءَ تَلْتَمِسُ الجُدُرَ تَقُولُ : أصَابَتْني دعْوَةُ سعًيدٍ ، وَأَنَّها مرَّتْ عَلى بِئْرٍ في الدَّارِ التي خَاصَمَتْهُ فِيهَا ، فَوقَعتْ فِيها ، وَكانَتْ قَبْرهَا .

1509. Urve İbni'z-Zübeyr'den rivayet edildiğine göre Ervâ Binti Evs, kendi arazisinden bir parçayı gasbettiği iddiasıyla Saîd İbni Zeyd İbni Amr İbni Nüfeyl İbni'l-Hakem *radıyallahu anh*'ı (Medine vâlisi) Mervân İbnü'l-Hakem'e şikâyet etti. Bu şikâyet üzerine Saîd:

- Ben bu konuda Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*in söylediklerini dinledikten sonra, onun hakkını üzerime geçirir miyim hiç! dedi. Mervân:

- Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den ne duydun? diye sordu. O da:

- Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, "**Kim haksız olarak bir karış yer alırsa, o yerin yedi katı o kişinin boynuna dolanır**" buyurduğunu işittim, dedi. Bunun üzerine Mervân Saîd'e hitâben:

- Artık senden, bundan başka delil istemiyorum, dedi.

Dâva bu noktaya gelince Saîd:

- Allahım! Eğer bu kadın yalancı ise, sen onun gözünü kör et, kendisini de o arazisinde öldür! diye beddua etti.

Urve dedi ki, kadın ölmeden önce gözleri kör oldu ve bir gün o dâva konusu yerde gezinirken bir çukura düşüp öldü.

Buhârî, Bed'ül-halk 2, Mezâlim 13; Müslim, Müsâkât 139-142. Ayrıca bk. Tirmizî, Diyât 21

Müslim'in, Muhammed İbni Zeyd İbni Abdullah İbni Ömer'den bir rivayeti de aynı mânadadır. Râvi Muhammed, o kadının kör olduğunu, Saîd'in bedduasına uğradım diyerek duvarlara tutuna tutuna yürüdüğünü

görmüş ve o kadının, dâva konusu arazisindeki bir kuyuya düştüğünü ve kabrinin o kuyu olduğunu haber vermiştir (Müslim, Müsâkât 138).

Açıklamalar

Konumuz açısından hadîs-i şerîfte önem arzeden husus, 1359 numaralı hadiste hayatı hakkında bilgi verdiğimiz Saîd İbni Zeyd hazretlerinin tutumudur. Saîd İbni Zeyd *radıyallahu anh,* bir önceki hadiste geçen Sa'd İbni Ebû Vakkâs *radıyallahu anh* gibi aşere-i mübeşşere'den, yani daha hayatta iken cennetle müjdelenmiş olan on bahtiyâr sahâbîden biridir. İlk muhacirlerden olan Hz. Saîd, Bedir Gazvesi dışında butün gazvelere katılmıştır. Bedir'de bulunmadığı halde Hz. Peygamber onun için de bir hisse ayırmıştır. Kendisinden kırk sekiz hadis rivâyet edilmiştir.

Arazi gasbı gibi ağır bir suçlamayla karşı karşıya kalmasına son derece üzülen duası makbul bu büyük sahâbî, hemen bütün sahâbîlerin sünnet-i seniyye karşısındaki mutlak itaat tavırlarını, "Ben Resûlullah'tan *kim haksız olarak bir karış yer alırsa, o yerin yedi katı o kişinin boynuna dolanır,* hadisini işittikten sonra, böyle bir gasb suçunu nasıl işlerim?" diyerek ortaya koymuştur. Mervân'ın da "Başka bir delil getirmene gerek yok" demesi, sahâbîler arasındaki sünnetle amel etme dikkat ve titizliğinin bir başka şekilde ifadesidir. Rivâyetlere göre Saîd İbni Zeyd hazretleri, şikâyetçi kadının iddia ettiği toprağı ona bırakmış ve dâvayı uzatmamıştır. Ancak böylesine haksız bir suçlama ile karşılaşmış olması karşısında da beddua etmekten kendini alamamıştır. Zira Ervâ'nın suçlaması, aslında onun sünnete bağlılığına yöneltilmiş bir bühtan niteliğindeydi.

Duası müstecâb ve makbûl olan Saîd İbni Zeyd hazretlerinin kadın hakkındaki dileğinin aynen gerçekleşmiş olması, onun Allah katındaki yerinin ve Allah Teâlâ'nın ona olan lutuf ve ihsanının yani kerâmetinin açık bir göstergesidir.

Mûtezile, Cin sûresi'nin "**Allah bütün görülmeyenleri bilir. Sırlarına kimseyi muttali kılmaz. Ancak bildirmeyi dilediği peygamber bunun dışındadır"** meâlindeki 26 ve 27. âyetlerini delil getirerek evliyânın kerâmetini inkar etmiştir. Ancak bir resûle tâbi olan velinin, Allah'ın bildirmesi sonucu gaybe ait herhangi bir şeyi bilmesi, -kendisi hakkında kerâmet olmakla beraber,- aslında tâbi olduğu peygamberin mûcizesidir.

Bilindiği gibi **mûcize,** bir peygamber'in peygamberlik iddiasının doğruluğunun delili olarak tezâhür eder. Kerâmet ise Allah dostlarına, Allah'ın bir lutfu ve kerâmeti olarak tecelli eder. Peygamber'in bilgilendirilmesi vahiy ile ve çok değişik yollarla olabilir. Veli ise, ilhâm veya rüya yoluyla bazı şeyleri öğrenebilir.

Hadisimizdeki "bir karış yer" ifadesi azlıktan kinâyedir. Bir karışlık bir sınır tecâvüzü böylesine bir cezalandırmayı gerektirirse, daha büyük toprak gaspları elbette çok daha büyük cezaları haydi haydi gerektirir, anlamına gelmektedir.

Memleketimiz gibi bağ-bahçe ve tarla komşuları arasında sınır tecâvüzlerinin sıkça görüldüğü ve bazan da bu yüzden cinâyetlere varan olayların yaşandığı ülke ve yöre müslümanları için bu hadîs-i şerîf ne büyük bir uyarıdır.

Bu ve önceki hadiste, her iki sahâbînin beddualarının aynen gerçekleştiğini görmekteyiz. Buradan hareketle, Allah dostlarının hep olumsuz dileklerinin yerine getirildiği gibi yanlış bir kanaat edinilmemelidir. Onların duaları makbul olduğu gibi bedduaları da makbuldür. Herhalde müellif Nevevî, bu mesajı vermek için bu misalleri seçmiş olmalıdır. Hem de Allah dostlarına düşmanlık etmenin tehlikesine işaret etmek istemiş olabilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Toprak gaspının cezâsı çok ağırdır.

2. Bir yere sahip olan, onun altına da üstüne de sahiptir. O yerin hem altında hem de üstünde tasarruf edebilir. Ancak kişi arazisinin üzerinde bina yapmak istediği zaman komşularına herhangi bir şekilde zarar vermemekle mükelleftir. Yani kimseye zarar vermemek şartıyla arsa sahibi arazisinin üzerine istediği kadar kat çıkabilir.

3. İman ve ittika sahiplerine haksız ithamlarda bulunmak, iddia sahibinin başına büyük işler açabilir.

4. Zulüm ve haksızlık yapana beddua edilebilir.

5. Allah dostlarını kırmaktan, onlara düşmanlık etmekten sakınmak gerekir.

6. Sahâbîler hakkında hüsnüzanda bulunmak esastır.

1510- وَعَنْ جَابِرِ بنِ عبْدِ اللَّهِ رضي اللَّه عَنْهُما قَال : لمَّا حَضَرَتْ أُحُدٌ دَعَاني أبي مِنَ اللَّيْلِ فَقَال : مَا أُرَاني إلاَّ مَقْتُولا في أوَّل مَنْ يُقْتَلُ مِنْ أصْحابِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وَإِنِّي لا أَتْرُكُ بعْدِي أعزَّ عَلَيَّ مِنْكَ غَيْرِ نَفْسِ رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وإنَّ علَيَّ دَيْناً فَاقْضِ ، واسْتَوْصِ بِأَخَوَاتِكَ خَيْراً : فأَصْبَحْنَا ، فَكَانَ أوَّل قَتِيلٍ ، ودَفَنْتُ مَعهُ آخَرَ في قَبْرِهِ ، ثُمَّ لَمْ تَطِبْ نفسي أنْ أَتْرُكهُ مع آخَرَ ، فَاسْتَخْرَجته بعْدَ سِتَّةِ أشْهُرٍ ، فَإذا هُو كَيَوْمِ وَضَعْتُهُ غَيْر أُذُنِهِ ، فَجَعَلتُهُ في قَبْرٍ عَلى حِدَةٍ . رواه البخاري .

1510. Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Uhud Harbi'nden önceki gece babam beni yanına çağırdı ve "Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sahâbîlerinden ilk öldürelecek kişinin ben olacağımı sanıyorum. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hariç, benim için geride bırakacağım en kıymetli kişi sensin. Borçlarım var, onları öde. Kardeşlerine daima iyi davran" dedi.

Sabahleyin babam ilk şehid düşen kişi oldu. Bir başka şehid ile birlikte onu bir kabre defnettim. Sonra onu bir başkasıyla aynı kabirde bırakmayı içime sindiremedim. Altı ay sonra onu kabirden çıkardım. Bir de ne göreyim; kulağı(nın bir kısmı) hariç, tüm vücûdu kendisini kabre koyduğum günkü gibiydi. Onu yalnız başına bir mezara defnettim.

Buhârî, Cenâiz 78

Açıklamalar

Hz. Câbir'in babasının adı Abdullah İbni Amr İbni Harâm idi. Hâkim Nîsâbûrî'nin *el-Müstedrek* adlı kitabında (III, 204) Vâkıdî'den naklen bildirdiğine göre Abdullah, Bedir şehidlerinden Mübeşşir İbni Abdülmünzir'i rüyâsında görmüş, Mübeşşir ona, sen bugünlerde bize kavuşacaksın, demişti. O da rüyasını Hz. Peygamber'e anlatmış, Efendimiz

de *"Bu şehidlik demektir"* diye yorumlamıştı. Muhtemelen Abdullah bu olay üzerine veya düşmanla savaş arzusu dolayısıyla kendisinin Uhud şehidlerinin ilki olacağını oğluna söylemiş olmalıdır. Önemli olan, -hangi sebeple olursa olsun,- söylediğinin aynen tahakkuk etmiş olmasıdır. Bu Hz. Abdullah'ın birinci kerâmetidir.

Câbir babasının vasiyetine tam anlamıyla sadık kalmış, borçlarını ödemiş ve kardeşlerine âdeta babalık etmiştir. Babasını kulağının bir kısmı kesilmiş olduğu halde, babasının eniştesi Amr İbni'l-Cemuh ile birlikte aynı mezara defnetmiştir. Zaten bütün Uhud şehidleri zaman darlığı ve imkânsızlık sebebiyle Hz. Peygamber'in emri üzerine elbiseleriyle ve yıkanmadan ikişer ikişer defnedilmişlerdi. Zamanla bu durum kendisine ağır gelen Câbir *radıyallahu anh*, altı ay kadar sonra babasını mezardan çıkarıp ayrı bir yere defnetmiştir. Ancak onun altı ay sonra gördüğü manzara, o ilk Uhud şehidinin sanki daha dün defnedilmiş gibi ter ü tâze duruyor olmasıdır. Bu da Hz. Abdullah'ın ikinci kerâmetidir. Zaten hadisimizin burada zikredilmesinin sebebi de, ilk Uhud şehidi olacağını önceden söylemesi ve aradan altı ay geçmiş olmasına rağmen cesedinin çürümemiş olması gerçeği ve kerâmetidir.

Değişik zaman ve yerlerde bu tür, vefâtından uzun zaman geçtiği halde çürümemiş olduğu söylenen cesedlerle ilgili haberler duyarız. Kimileri bunlara inanır, kimileri de dudak bükerek "öyle şey olur mu?" diye tepki gösterir. Sahâbî oğlu sahâbî Câbir *radıyallahu anh*'in bu haberi, "çürümeyen cesedler gerçeği"ni hiç bir itiraza imkân bırakmayacak şekilde ortaya koymaktadır. Zaman ve mekânın yaratıcısı olan Allah, şâyet dilerse, dostlarının cesedini onlara bir kerâmet ve lutuf, bizlere de ibret ve ders olmak üzere çürütmez. Bu hadis, bunun bir örneğini gözlerimiz önüne sermektedir. Hz. Abdullah'ın, oğluna söylediği sözler arasında, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i herkesten üstün tutan ifâdesi, son derece dikkate şâyandır. Bu bakış ve anlayış, bütün sahâbîlerin bakışı ve anlayışıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah dostlarının kerâmeti haktır.

2. Abdullah İbni Amr İbni’l-Harâm hazretleri, kerâmeti açık velîlerdendir.

3. Bir kabre iki veya daha fazla kişi defnedilebilir. Bu konunun teferruatı hakkında mezhepler arası bazı görüş ayrılıkları vardır.

4. Kabirler açılıp içindekiler nakledilebilir. Bu işlemin süre ve şartları konusunda da farklı görüşler bulunmaktadır.

1511- وَعَنْ أنَسٍ رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ رَجُلَيْنِ مِنْ أصْحابِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم خَرَجا مِنْ عِنْدِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في لَيْلَةٍ مُظْلِمَةَ ومَعهُمَا مِثْلُ المِصْبَاحَينِ بيْنَ أيديهِما ، فَلَمَّا افتَرَقَا ، صارَ مَعَ كلِّ واحِدٍ مِنهما وَاحِدٌ حَتى أتَى أهْلَهُ .

رواه البخاري مِنْ طرُقٍ ، وفي بعْضِها أنَّ الرَّجُلَيْنِ أُسيْدُ بنُ حُضيرٍ ، وعبَّادُ بنُ بِشْرٍ رضي اللَّه عَنْهُما .

1511. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbından iki kişi karanlık bir gecede Peygamber *aleyhisselam*'ın yanından çıktılar. Önlerinde meş'ale gibi iki ışık peydâ oldu. Birbirlerinden ayrılınca da evlerine varıncaya kadar herbirinin yolunu bir ışık aydınlattı.

Buhârî, Salât 79; Menâkıbü'l-ensâr 13

Açıklamalar

Rivayetlerden birinde (Menâkıbu'l-ensâr 13) bu iki sahâbînin Üseyd İbni Hudayr ve Abbâd İbni Bişr *radıyallahu anhümâ* oldukları bildirilmektedir.

Hz. Peygamber'in sohbetini kaçırmamak ve onunla birlikte yatsı namazını kılmak için karanlığa kalan bu iki sahâbînin yolunu aydınlatan o iki meş'ale, onların bu konudaki samimiyetlerinin bir mükâfatı idi. Bu durum Hz. Peygamber için bir mûcize, o iki sahâbî için ise kerâmettir.

Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde, "*Karanlıklarda mescidlere devam edenlere kıyamet günü tam bir nura kavuşacaklarını müjdele*" buyurulmaktadır.

Üseyd İbni Hudayr ve Abbâd İbni Bişr *radıyallahu anhümâ* bu müjdeye daha dünyada iken nâil olmuşlardır.

Geceleyin meş'ale ya da ışık ile aydınlanma kerâmeti aslında sadece bu iki sahâbî ile sınırlı değildir. Kabilesinin müslüman olmasına vesile olan şâir Tufeyl İbni Amr ed-Devsî, Mekke'de Hz. Peygamber ile görüşüp iman ettikten sonra Efendimiz'in, "*Allahım! Ona bir alâmet ihsan et"* duası neticesinde kabilesine dönerken karanlık gecede iki kaşı arasında peydâ olan bir nur yolunu aydınlatmıştır. Tufeyl'in "Bunu bir hastalık sanarlar aman yüzümde olmasın" temennisi üzerine nur, elindeki deyneğin ucuna intikal etmiştir. Kendisi daha sonraları nurlu (Zünnûr) diye anılır olmuştur.

Yine ensardan Katâde İbni'n-Nu'mân *radıyallahu anh* bir gece, elinde kuru bir hurma dalı olduğu halde Hz. Peygamber'in huzurundan çıkmış giderken dal birden lamba gibi yanmaya başlamış ve yolunu aydınlatmıştır.

Keza Ebû Ubeys el-Evsî *radıyallahu anh* de namazlarını Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile kılıp sonra kendi kabilesi olan Benî Hârice yurduna dönermiş. Yağmurlu ve zifiri karanlık bir gecede evine dönerken elindeki asası ışık saçarak yolunu aydınlatmıştır.

Hamza İbni Ömer el-Eslemî *radıyallahu anh* diyor ki, karanlık bir gecede Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte idik. Develerimiz ürküp dağıldı. O sırada benim parmaklarım ışık saçmaya başladı. Bütün develerim toplanıncaya kadar parmaklarımdaki ışıldama devam etti.

Bütün bu ve benzeri olaylar ve rivayetler göstermektedir ki, Allah Teâlâ, iman ve ittikâ sahibi veli kullarına değişik şekillerde kerâmette, iyilikte ve lutufta bulunmaktadır. Bu lutfu ilâhînin sadece sahâbîlerle sınırlı olduğu sanılmamalıdır. O'nun sonsuz lutfu her zaman kesiminde yaşayan ve yaşayacak olan iman ve takvâ sahipleri içindir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ, dostlarına değişik şekillerde kerâmet ve ihsanda bulunur.
2. Üseyd İbni Hudayr ve Abbâd İbni Bişr *radıyallahu anhümâ* karanlıkta meş'ale ile aydınlanma kerâmetine sahip iki sahâbîdir.

3. Hz. Peygamber'e yakın olmaya ihlasla gayret eden kimseler onun mûcizesi olarak bazı kerâmetlere mazhar olurlar.

1512- وعنْ أبي هُرَيْرةَ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، قَال : بَعثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَشَرَةَ رهْطٍ عَيْناً سَرِيَّةً ، وأمَّرَ علِيْهِم عَاصِمَ بنَ ثابِتٍ الأنصاريَّ ، رضي اللَّه عنْهُ ، فَانطَلَقُوا حتَّى إذا كانُوا بالهَدْاةِ ، بيْنَ عُسْفانَ ومكَّةَ ، ذُكِرُوا لَحِيٍّ منْ هُذَيْلٍ يُقالُ لهُمْ : بنُوا لِحيَانَ ، فَنَفَرُوا لهمْ بقَريب منْ مِائةِ رجُلٍ رَامٍ فَاقْتَصُّوا آثَارَهُمْ ، فَلَمَّا أحَسَّ بهمْ عاصِمٌ وَأَصحابُهُ ، لجَأوا إلى مَوْضِعٍ ، فَأحاطَ بهمُ القَوْمُ ، فَقَالُوا انْزلوا ، فَأَعْطُوا بأيْدِيكُمْ ولكُم العَهْدُ والمِيثاقَ أنْ لا نَقْتُل مِنْكُم أحداً ، فَقَالَ عاصم بن ثابت : أيها القومُ ، أمَّا أنَا فلا أنْزِلُ عَلَى ذِمةِ كَافرٍ . اللهمَّ أخْبِرْ عَنَّا نَبِيَّكَ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَرمَوْهُمْ بِالنَّبْلِ فَقَتَلُوا عَاصِماً ، ونَزَل إلَيْهِمْ ثَلاثَةُ نَفَرٍ على العهدِ والمِيثاقِ ، مِنْهُمْ خُبيْبٌ ، وزَيْدُ بنُ الدَّثِنةً ورَجُلٌ آخَرُ ، فَلَمَّا اسْتَمْكَنُوا مِنْهُمْ أطْلَقُوا أوْتَار قِسِيِّهمْ ، فرَبطُوهُمْ بِها ، قَال الرَّجلُ الثَّالِثُ : هذا أوَّلُ الغَدْرِ واللَّهِ لا أصحبُكمْ إنَّ لي بهؤلاءِ أسْوةً ، يُريدُ القَتْلى ، فَجرُّوهُ وعالجوه ، فَأبي أنْ يَصْحبَهُمْ ، فَقَتَلُوهُ ، وانْطَلَقُوا بخُبَيْبٍ ، وَزيْدِ بنِ الدَّثِنَةِ ، حتى بَاعُوهُما بمكَّةَ بَعْد وَقْعةِ بدرٍ ، فَابتَاعَ بَنُو الحارِثِ ابنِ عامِرِ بن نوْفَلِ بنِ عَبْدِ مَنَافٍ خُبَيْباً ، وكانَ خُبَيبُ هُوَ قَتَل الحَارِثَ يَوْمَ بَدْرٍ ، فلَبِثَ خُبيْبٌ عِنْدهُم أسِيراً حَتى أجْمَعُوا على قَتْلِهِ ، فَاسْتَعارَ مِنْ بعْضِ بنَاتِ الحارِثِ مُوسَى يَسْتحِدُّ بهَا فَأعَارَتْهُ ، فَدَرَجَ بُنَيٌّ لهَا وَهِي غَافِلةٌ حَتى أتَاهُ ، فَوَجَدْتُه مُجْلِسَهُ عَلى فَخذِهِ وَالمُوسَى بِيده ، فَفَزِعتْ فَزْعَةً عَرَفَهَا

خُبَيْبٌ ، فَقَال : أتَخْشيْنَ أن أقْتُلَهُ ما كُنْتُ لأفْعل ذلكَ ، قَالَتْ : وَاللَّهِ ما رأيْتُ أسِيراً خَيْراً مِنْ خُبيبٍ ، فواللَّهِ لَقَدْ وَجدْتُهُ يوْماً يأكُلُ قِطْفاً مِنْ عِنبٍ في يدِهِ ، وإنَّهُ لمُوثَقٌ بِالحديدِ وَما بمَكَّةَ مِنْ ثمَرَةٍ ، وَكَانَتْ تقُولُ: إنَّهُ لَرزقٌ رَزقَهُ اللَّه خُبَيباً ، فَلَمَّا خَرجُوا بِهِ مِنَ الحَرم لِيقْتُلُوهُ في الحِلِّ ، قَال لهُم خُبيبُ : دعُوني أُصلي ركعتَيْنِ ، فتَرَكُوهُ ، فَركعَ رَكْعَتَيْنِ، فقالَ : واللَّهِ لَوْلا أنْ تَحسَبُوا أنَّ مابي جزَعٌ لَزِدْتُ : اللَّهُمَّ أحْصِهِمْ عدداً ، واقْتُلهمْ بَدَداً ، ولا تُبْقِ مِنْهُم أحداً . وقال:

فلَسْتُ أُبالي حينَ أُقْتلُ مُسْلِماً على أيِّ جنْبٍ كَانَ للَّهِ مصْرعِي

وذلِكَ في ذَاتِ الإلَهِ وإنْ يشَأْ يُبَارِكْ عَلَى أوْصالِ شِلْوٍ مُمَزَّعِ

وكانَ خُبيْبٌ هُو سَنَّ لِكُلِّ مُسْلِمٍ قُتِلَ صبْراً الصَّلاةَ وأخْبَر يعني النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . أصْحَابهُ يوْمَ أُصِيبُوا خبرهُمْ ، وبعَثَ نَاسٌ مِنْ قُريْشٍ إلى عاصِم بن ثابتٍ حينَ حُدِّثُوا أنَّهُ قُتِل أنْ يُؤْتَوا بشَيءٍ مِنْهُ يُعْرفُ . وكَانَ قتَل رَجُلاً مِنْ عُظَمائِهِمْ ، فبَعثَ اللَّه لِعَاصِمٍ مِثْلَ الظُّلَّةِ مِنَ الدَّبْرِ ، فَحَمَتْهُ مِنْ رُسُلِهِمْ ، فَلَمْ يقْدِرُوا أنْ يَقْطَعُوا مِنهُ شَيْئاً . رواه البخاري .

قولُهُ : الهَدْاَةُ : مَوْضِعٌ ، وَالظُّلَّةُ : السحاب ، والدَّبْرُ : النَّحْلُ . وقَوْلُهُ : « اقْتُلْهُمْ بِدَداً » بِكسرِ الباءِ وفتحهَا ، فمن كسر ، قال هو جمعٍ بِدَّةٍ بكسر الباءِ ، وهو النصِيب ، ومعناه اقْتُلْهُـمْ حِصَصاً مُنْقَسِمَةً لِكلِّ واحِدٍ مِنْهُمْ

نصيبٌ ، ومن فَتَح ، قَالَ : مَعْنَاهُ : مُتَفَرِّقِينَ في القَتْلِ واحِداً بَعْدَ وَاحِد مِنَ التّبْدِيدِ .

وفي الباب أحاديثٌ كَثِيرَةٌ صحِيحَةُ سبقت في مواضِعها مِنْ هذا الكتاب مِنها حديثُ الغُلام الذي كانَ يأتي الرَّاهِبَ والسَّاحِرَ ومِنْهَا حَديثُ جُرَيجٍ ، وحديثُ أصحَابِ الغار الذين أطْبِقَتْ علَيْهِمُ الصَّخْرِةُ ، وحديثُ الرَّجُلِ الذي سَمِعَ صَوتاً في السَّحاب يقولُ : اسْقِ حدِيقة فلانٍ ، وغيرُ ذلك والدَّلائِلُ في الباب كثيرةٌ مَشْهُورةٌ ، وبِاللَّهِ التَّوْفِيقُ .

1512. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* başlarına Medineli Âsım İbni Sâbit'i komutan tayin ettiği on kişiden oluşan bir kâfileyi (irşad ve istihbârât için) görevlendirdi. Kâfile Usfân ile Mekke arasında bulunan Hüdât denilen yere ulaştı. Bunların hareketi (müşriklerce), Hüzeyl'in bir kolu olan ve Lihyân oğulları denilen kabileye haber verilmişti. Lihyân oğulları yüze yakın okçudan oluşan bir grupla onları takibe aldılar. Âsım ve arkadaşları izlendiklerini farkedince, kendilerini savunabilecekleri yüksekçe bir yere sığındılar ama düşman da onların çevresini sardı ve:

- İnin aşağı, elinizdeki silahları bırakıp teslim olun. Söz veriyoruz hiç birinizi öldürmeyeceğiz! dediler. Bunun üzerine Âsım İbni Sâbit:

- Arkadaşlar! Ben, bir kâfirin sözüne güvenerek aşağı inmem, dedi. Allahım, durumumuzu Peygamberine bildir, diye dua etti. Bunun üzerine düşmanlar, Âsım'ı (ve komutasındaki altı kişiyi) oka tutup şehit ettiler. İçlerinden üç kişi, Hubeyb, Zeyd İbni Desine ve bir kişi daha verilen söze güvenerek inip teslim oldular. Müşrikler bu üç kişiyi ellerine geçirince, yay tellerini çıkarıp onları kıskıvrak bağlamaya kalktılar. Durumu gören üçüncü kişi:

-Bu bize yapılan ilk kalleşliktir. Vallahi size aslâ teslim olmayacağım. Şu şehitler bana güzel bir örnektir, diye direndi. Onu zorla sürükleyip

götürmek istediler ise de şiddetle karşı koydu. Bunun üzerine onu da şehit ettiler. Hubeyb ve Zeyd İbni Desine'yi götürüp Bedir Gazvesi sonrasında Mekke'de sattılar. Hubeyb'i, Bedir Gazvesi'nde öldürdüğü Hâris İbni Âmir İbni Nevfel İbni Abdimenâf'ın oğulları satın aldı. Hubeyb, kendisini öldürmeye karar verdikleri güne kadar onların elinde esir olarak kaldı.

Bu esâret günlerinde Hubeyb, etek traşı olmak için Hâris'in kızlarından birinden bir emânet ustura istedi, o da verdi. Bir ara kadının gafletinden yararlanan küçük çocuğu, Hubeyb'in yanına sokuldu. Hubeyb'in elinde ustura olduğu halde çocuğu dizine oturttuğunu görünce kadın, son derece telaşlandı. Durumu sezen Hubeyb:

- Çocuğu öldüreceğimden mi endişeleniyorsun? Ben böyle bir şey yapmam! dedi.

Kadın dedi ki: Allah'a andolsun ki ben hayatımda Hubeyb'den daha iyi bir esir görmedim. Vallahi ben onu, zincire bağlı olduğu ve Mekke'de hiç bir meyvenin bulunmadığı bir gün taze üzüm yerken gördüm. Bu, Allah'ın Hubeyb'e lutfettiği bir rızıktı.

Hâris'in oğulları onu öldürmek için Harem bölgesinin dışına Hill denilen yere çıkardıkları zaman Hubeyb onlara:

- Müsaade edin de iki rek'at namaz kılayım, dedi. Bıraktılar. Hubeyb iki rek'at namaz kıldı ve sonra “Allaha yemin ederim ki, ölümden korktuğumu zannetmeyeceğinizi bilsem, bu namazı daha fazla kılardım” dedi ve “Allahım! Bunların her birini tek tek mahvet, birer birer canlarını al, hiç birini sağ bırakma!” diye dua edip şu beyitleri okudu:

Müslüman olarak öldükten sonra,

Nasıl öldüğümü asla dert etmem.

Bunların hepsi elbette Allah uğrunda;

Dilerse O, pek kolaydır, parçalanmış vücûdumla rahmete ermem!

Böylece Hubeyb, idam edilecek her müslümanın iki rekat namaz kılması âdetini başlatan kişi oldu.

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, düşman tarafından kuşatıldıkları gün bu on kişilik müslüman kafilesinin başına gelenleri ashâbına anında

bildirmişti.

Âsım İbni Sâbit'in şehit edildiğini haber aldıkları zaman Kureyş'in bazı ileri gelenleri, (Bedir savaşında) kendilerinden birini öldürmüş olması sebebiyle onu tanımaya yarayacak bir parçasını getirmek üzere adamlar yolladılar. Bunun üzerine Allah, Âsım'ı korumak için bir arı sürüsü gönderdi. Bu arı bulutu Âsım'ın cesedini kapladı. Kureyşin adamları, onun nâşından hiç bir şey koparmaya imkân bulamadılar.

Buhârî, Cihad 170, Meğâzî 10, 28

Açıklamalar

Hadisimiz, İslâm tarihinde Reci' vak'ası olarak bilinen acı olayın kahramanlarından bir kısmına ait gelişmeleri açıklamaktadır. Peygamber Efendimiz, Mekkeli müşriklerin düşünce ve planlarını öğrenmek maksadıyla bilgi ve istihbârât toplamak üzere gönüllüler birliği hazırlamıştı. Tam bu sırada Lihyân oğulları'nın tahrik ve teşvikiyle Adal ve Kare kabileleri, Medine'ye adamlar gönderip kendilerinin müslüman olduklarını ve dini kendilerine öğretecek elemanlar istediklerini bildirdiler. Efendimiz de on kişiden oluşan bu gönüllü birliğini görevlendirdi. Başlarına da Âsım İbni Sâbit'i komutan tayin etti. Birlik mensupları geceleri yürüyüp gündüzleri dinlenerek Huzeyl kabilesi bölgesindeki Reci' denilen su başına vardılar. Burada dinlenip Medine'nin özel hurması olan acveden yiyip çekirdeklerini oraya attılar. Hurma çekirdeklerinden buraya Medinelilerin uğramış olduğunu anlayan bir çoban gidip durumu Lihyân oğullarına haber verdi.

Lihyân oğullarından yüz kadar okçu silahlanıp müslüman birliğinin peşine düştü ve onları, sığındıkları dağın tepesinde kuşattı. Teslim olmaları halinde onlara dokunmayacaklarını söylediler. Müslümanlar önce kendi aralarında durumu müzâkere ettiler. Sonra da başta birlik komutanı Âsım İbni Sâbit olmak üzere, müşriklere güvenemeyeceklerini, onlara asla boyun eğmeyeceklerini, müşriklerle hiç bir zaman anlaşma yapmayacaklarını söyleyerek çarpışmaya karar verdiler. Yapılan şiddetli çarpışma sonunda başta Âsım İbni Sâbit olmak üzere yedi müslüman okla şehit edildi.

Âsım, Bedir ve Uhud savaşlarına katılmış ve çok büyük yararlık göstermiş gazilerdendi. İyi bir okçu idi. Âsım, savaş kararı alınca,

"Allahım! Durumumuzu Peygamberine bildir" demiş ve yaralandığı zaman da "Allahım! Ben günün başında senin dinini korudum; sen de günün sonunda benim cesedimi koru!" diye dua etmişti.

Uhud savaşında iki oğlunu öldürdüğü kadın tarafından başını getirene yüz deve verileceği ilan edilmiş olan Âsım'ın cesedini bir arı bulutu Lihyân oğullarından korumuştu. Akşam olup arıların dağılmasını bekleyen düşman, hiç beklemediği bir olayla karşılaştı. Birden yağmur bastırdı. Seller oluştu ve Âsım'ın cesedi bu esnada ortadan kayboldu. Düşman da Âsım'ın cesedinden herhangi bir parça koparmaya muvaffak olamadı. Bundan sonra Âsım, *arıların koruduğu şehit* diye anıldı.

Müslüman gönüllü birliğinden üç kişi, müşriklerin verdiği söze inanıp, üstlendikleri bilgi ve istihbârât toplama görevlerini belki yerine getirebilecekleri ümidi ile teslim oldular. Bunlar Hubeyb İbni Adî, Zeyd İbni Desine ve Abdullah İbni Târık *radıyallahu anhüm* idi. Abdullah, müşriklerin onları bağlamaları üzerine "Bu ilk kalleşliktir" deyip direnmeye karar verdi. Müşrikler onu Mekke yolunda şehit ettiler.

Hubeyb ve Zeyd'i Mekke'ye götürüp esir olarak sattılar. Hubeyb'i, Bedir savaşında öldürülen Hâris İbni Âmir'in oğulları, babaları yerine öldürmek üzere satın aldılar. Zeyd'i de Safvan İbni Ümeyye, yine Bedir'de öldürülen babası Ümeyye'nin yerine öldürmek üzere satın aldı. Böylece bu iki müslüman için tutukluluk günleri başladı.

İşte bu tutukluluk günlerinde Hz. Hubeyb, evinde zincire vurulduğu kadın tarafından mevsimi olmadığı halde üzüm yerken görüldü. Kadın, bunun Hubeyb'e Allah'ın bir ikramı olduğunu anladı.

Hubeyb'in, kendisine istediği usturayı getiren çocuğu eline geçirmiş olmasına rağmen onu rehine olarak kullanmaya kalkmaması, ona bakmakla görevli olan kadını sevindirdi. Kadının sorması üzerine Hubeyb, sen bana içecek temiz su ver, bir de beni öldürme kararı aldıkları zaman önceden bana haber ver yeter demişti. Hubeyb müşriklerin kestiği etlerden ve hazırladığı yemeklerden yememeye dikkat ediyordu.

Öbür tarafta Zeyd İbni Desine de tutukluluk günlerini oruç tutarak geçiriyordu. Hz. Zeyd, Safvân İbni Ümeyye'ye, şayet verirse, sadece süt kabul edeceğini başka hiçbir şey istemediğini bildirmişti.

Haram aylarının bitiminde müşrikler, bu iki müslümanı Mekke'nin harem bölgesi dışına çıkararak Ten'im’de idam etmeye karar verdiler. Kadın, çoluk çocuk ve çevreden gelenler bu idamları seyretmek üzere Ten'im’de toplandı. İdam edilecekleri yere götürülürken, bir ara görüşmelerine izin verilen bu iki müslüman, kısa görüşmelerinde birbirlerine sabır tavsiye ettiler, sonuna kadar direnmeleri gerektiğini hatırlattılar.

Önce Hubeyb'i, kendisi için hazırladıkları dar ağacının yanına getirdiler. Hubeyb burada iki rekat namaz kılmak istedi. İzin verdiler. O namazını kıldı ve "Ölümden korktuğumu sanmıyacağınızı bilseydim namazı uzatırdım" dedi. İdam edilecek kimselerin iki rekat namaz kılması Hubeyb'in başlattığı bir âdet oldu. Hz. Hubeyb, kendisine yapılan tavsiye ve dininden dönmesi halinde serbest bırakılacağı telkinlerine asla itibar etmedi. Hz. Peygamber'e bağlılığını ısrarla ifade etti. Bir ara "Allahım! Sen bize Resûlünün peygamberliğini tebliğ ettin. Bize yapılanı da Resûlüne ulaştır!" diye dua etti. Hz. Peygamber Medine'de ashâbıyla otururken, "**Ve aleyhisselâm** = *Ona da selâm olsun*" bir rivâyete göre de "**Ve aleyhimesselâm** = *O ikisine de selâm olsun"* buyurdu. Sahâbîlerin sormaları üzerine de Efendimiz, Hubeyb ve Zeyd'in şehit edildiğini, onların gönderdiği selâma mukâbele ettiğini bildirdi. Allah onlardan razı olsun.

Hz. Hubeyb, idam edilmeden önce müşrikler hakkında beddua etmişti. O gün orada bulunan müşriklerden, Hubeyb'in bedduasına tutulmamak için, kurşundan sakınır gibi kendisini yere atanlar, duymamak için kulaklarını tıkayanlar, bir ağaç veya insanların arkasına sığınanlar olmuştur. Daha sonraki dönemlerde Hz. Ömer'in Humus'a vâli tayin ettiği Saîd İbni Âmir el-Cumahî, kendisine ara ara gelen baygınlığı, Hubeyb'in idam edildiği gün orada bulunması ve onun bedduasını duymuş olmasıyla açıklamıştır.

Âsım İbni Sâbit'in cesedinin önce arılar tarafından korunması, sonra da sel sularının alıp götürmesi, düşmanların ona ilişememesi; Hubeyb'in, mevsimi olmadığı halde tutuklu bulunduğu yerde taze üzüm yemesi, selâmlarının ve durumlarının anında Hz. Peygamber'e ulaşması, Efendimiz'in mûcizesi, bu mücâhidlerin de kerâmetidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ mü'min kullarını çeşitli şekillerde imtihan eder.

2. O, dilediği kuluna -ölü olsun diri olsun- ikram ve ihsanda bulunur.

3. Allah Teâlâ, ihlâs ile yapılan duaları kabul buyurur, kendine sığınan kullarını korur.

4. Reci' vak'ası ve sonrasında gelişen olaylar, Âsım İbni Sâbit, Hubeyb İbni Adî ve Zeyd İbni Desine hazretlerinin kerâmetlerine delildir.

5. İdam edilecek müslümanların idamdan önce iki rek'at namaz kılması Hz. Hubeyb'in başlattığı güzel bir âdettir.

Nevevî merhum şöyle der:

Aslında, "velilerin kerâmeti" konusunda bu kitabın değişik bahislerinde geçmiş olan bir çok hadis bulunmaktadır. Meselâ, sihirbaz ve rahib arasında gidip gelen genç ile ilgili hadis, Cüreyc hadisi, kapısını koca bir kayanın kapattığı mağaraya sığınmış üç kişi ile ilgili hadis, buluttan, "falanın bahçesini sula!" sesinin geldiğini duyan kişi ile ilgili hadis ve benzeri rivayetler bu kabil hadislerden sadece bir kaçıdır. Bu konuyla ilgili deliller hem çok hem de pek meşhurdur.

1513- وعَن ابْنِ عُمر رضي اللَّه عنْهُما قال : ما سمِعْتُ عُمرَ رِضي اللَّه عنْهُ يَقُولُ لِشَيءٍ قطُّ : إنِّي لأظُنَّهُ كَذا إلاَّ كَانَ كَمَا يَظُنُّ ، رواهُ البُخَاري .

1513. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Ömer *radıyallahu anh*, herhangi bir şey hakkında "Ben şöyle düşünüyorum" dedi mi, o şey gerçekten onun düşündüğü gibi neticelenirdi.

Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr 35

Açıklamalar

Hz. Ömer'in öngörülerinin isâbeti konusunda dikkat çeken bir şehâdeti ihtivâ eden Abdullah İbni Ömer'in bu beyânı, biraz yukarıda 1507 numara

ile geçen hadîs–i şerîfte Resûl-i Ekrem'in Hz. Ömer hakkındaki takdirkâr ifadelerinin sebebini açıklar gibidir.

Burada bir kez daha Hz. Ömer'in tahmin ve düşüncelerinde doğruyu önceden yakalama özelliğini, yani *muhaddes* veya *mülhem* bir kişiliğe sahip olduğunu, diğer bir ifadeyle, kerâmet sahibi bir sahâbî olduğunu görüyoruz. Abdullah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'nın bu şehâdeti, Hz. Ömer'in en yakınındaki birinin tesbiti olarak bizlere tam bir kanaat vermektedir.

Bazan insanlar "içime doğdu" diye bir konuda görüş beyân eder, tahminde bulunurlar. Olay da aynen o şekilde gerçekleşir. Hemen her insan için söz konusu olabilecek böylesi durumlar, iman ve takvâ sahipleri için daha sıklıkla söz konusu olabilir. İşte Hz. Ömer'in, hemen hemen her konuda gerçeği yakalayabilen ileri ve isabetli görüş sahibi bir sahâbî olduğu anlaşılmaktadır. Bu da ona Allah Teâlâ'nın bir ikrâmı ve lutfudur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Velilerin kerâmeti haktır.
2. Hz. Ömer, görüşlerinin isabeti ile tanınan bir büyük sahâbîdir.

كتاب الأمور المنهي عنها

254- باب تحريم الغيبة والأمر بحفظ اللسان

GIYBETİN HARAM OLDUĞU VE DİLİ KORUMA EMRİ

Âyetler

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيراً مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ [12]

1. "Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Elbette bundan tiksinirsiniz. O halde Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok esirgeyicidir."

Hucurât sûresi (49), 12

Öncelikle ve özellikle müslüman bir toplum meydana getirip onun fertleri arasındaki ilişkileri sağlıklı bir şekilde düzenlemeyi hedefleyen dinimiz, mü'minler arası ilişkilere son derece büyük önem verir. İster hukukî ister ahlâkî alanda olsun getirdiği bütün kısıtlama ve yasaklar müslüman fertlerin ve dolayısıyla İslâm toplumunun huzur ve saadetini sağlamaya yöneliktir.

Kurulmak istenen bu huzur ve güven ortamını bekleyen tehlikelerden biri, toplumu oluşturan fertlerin birbirlerini çekiştirip gıybet etmeleridir. Zira gıybet, kişiler arasındaki güveni ortadan kaldırır. Birbirine güvenmeyen fertlerin meydana getirdiği toplumda da asla huzur ve saadet olmaz. Hucurât sûresinin mü'minler arası ilişkileri düzenleyen âyetlerinden biri olan ve "**Ey iman edenler!**" diye doğrudan müslümanlara hitâbeden bu âyette gıybet, *ölmüş olan kardeşinin etini yemek* diye takdim edilmiştir. Nasıl ki ölmüş bir insan kendisini savunamaz ise, orada olmayan bir kişi de hakkında söylenenleri bilemeyeceği için o anda kendisini savunamaz. Bu sebeple de birini arkasından çekiştirmek, bir ölünün etlerini parçalayıp yemek gibi çok çirkin bir davranış ve bir tür canavarlıktır. İşte bu benzetme, hem dinî olarak hem de aklî olarak gıybetin ne kadar çirkin bir huy olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yakışıksız durumdan mü'minlerin tiksineceği vurgulandıktan sonra, bu sahada çok dikkatli davranılması istenmektedir. Allah Teâlâ'nın tövbeleri çok kabul edici ve çok esirgeyici olduğu hatırlatılmak suretiyle de işlenecek hatalardan temizlenme yolu gösterilmektedir.

Müellif Nevevî'nin yasaklar bölümüne ahlâkî bir yasak olan gıybet ile başlaması, dinimizdeki nehiylerin, aslında, güzel ahlâkı hâkim kılma hedefine yönelik olduğunu hatırlatmaktadır.

وَلاَ تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلّ أولـئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُولاً [36]

2. "Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi, yaptıklarından sorumludur."

İsrâ sûresi (17), 36

İnsanın bilmediği ve kendisini de ilgilendirmeyen bir takım konuların arkasına takılıp onlar hakkında ileri geri sözler söylemesi zan ve tahminlerde bulunması asla doğru değildir. Dili koruma ve konuşma disiplini bakımından hiç hoş olmayan bu durum, sonuçta insanı büyük bir sorumlulukla karşı karşıya getirir. Duymadığını duymuş gibi, görmediğini görmüş gibi, anlamadığını anlamış gibi davranıp o yarım yamalak bilgilerle birtakım değerlendirmelerde bulunmak, sorumluluk duygusuyla bağdaşacak hareketler değildir. Biz biliyoruz ki *"Hepiniz çobansınız ve sürünüzden sorumlusunuz"* hadisinde olduğu gibi her insan, öncelikle tüm uzuvlarından sorumludur. **Bu âyet-i kerîmede özellikle idrak ve bilginin gerçekleşmesinde etkili olan kulak, göz ve gönlün sorumlulukları hatırlatılmak suretiyle insanın genel sorumluluğuna dikkat çekilmiştir.**

Âyet-i kerîme gıybet gibi bir günaha düşmemenin yolunu, "**Hakkında bilgin olmayan şeyin peşine düşme, iyice bilmediğin bir sözü söyleme"** diye göstermektedir.

مَا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ [18]

3. "**İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında onu gözetleyen yazmaya hazır bir melek bulunmasın.**"

Kaf sûresi (50), 18

Bu âyet-i kerîme dilin korunması ve ağız disiplini konusunda en temel ve en genel esası belirlemekte, güzel veya çirkin, hayır veya şer ne olursa olsun ağızdan çıkan her sözün kaydedildiğini hiçbir şüpheye yer bırakmayacak kesinlikte ortaya koymaktadır. Böylesine yakından bir takip, tesbit ve denetime tâbi olduğunu bilmek, dili korumak konusunda alınabilecek en etkili tedbirdir. Yani **insan, yokluğunda tercüme-i hâli yazılan biri değil, en yakından takib edilerek yaptıkları ve söyledikleri kaydedilerek hayat hikâyesi tesbit edilen ve ona göre de sorgulanacak**

olan bir varlıktır. O halde "nefsinin ona verdiği vesveseler" yani içinden geçen his ve düşünceler bir yana, hiç değilse iki dudağı arasından çıkacak olan sözlere son derece dikkat etmeli ve hâkim olmalıdır. Gerek yalnızken gerek toplum içinde gerek eğlenirken gerekse üzülürken her an ve her yerde ağızdan çıkacak olan söz ve kelimelerin her biri kaydedilmektedir. Kelime kelime, hesabı verilecek bir hayatın sahibi olmak, son derece disiplinli yaşamayı gerektirir. Âyet-i kerîme bizde bu bilincin yerleşmesini istemektedir.

Hadisler

1514- وَعنْ أبي هُرِيْرَةَ رضي اللَّه عنْهُ عَنِ النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَاليَوْمِ الآخِرِ فَليقُلْ خَيْراً ، أوْ ليَصْمُتْ » متفقٌ عليه .

وَهذا الحَديثُ صَرِيحٌ في أَنَّهُ يَنْبغي أن لا يتَكَلَّم إلاَّ إذا كان الكَلامُ خَيْراً ، وَهُو الَّذي ظَهَرَتْ مصْلحَتُهُ ، وَمَتى شَكَّ في ظُهُورِ المَصْلَحةِ ، فَلا يَتَكَلَّمُ .

1514. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah'a ve âhiret gününe inanan, ya hayır söylesin ya da sussun."

Buhârî, Edeb 31, 85, Rikak 23; Müslim, Îmân 74, Lukata 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 123; Tirmizî, Kıyâmet 50

Açıklamalar

Nevevî, konu başlığında her ne kadar önce gıybetin haram olduğunu sonra dili koruma gereğini zikretmiş ise de, konuyla ilgili hadisleri sıralarken bunun tam aksi bir uygulama yapmış, önce dilin korunmasına sonra gıybete dair hadislere yer vermiştir. Aslında uygun olan da budur. Çünkü önce genel olarak dilin korunması ve onun önemi anlatıldıktan sonra gıybet ve gıybetin zararlarından bahsetmek daha mâkul, mantıklı ve anlaşılır bir uygulamadır.

Allah'a ve âhiret gününe inanan kimselerin engin bir sorumluluk duygusu taşıdığı açıktır. Hepimizin bildiği gibi disiplin, âhiret sorumluluğu ile yakından alâkalıdır. Hesaba, cezâ ve mükâfata inanmış bir insan, hesap günü mahcup olmamak için öncelikle diline sahip olacak ve hayatını daha dikkatli yaşayacaktır. Hadisimizde işte bu temel gerçeğe dikkat çekilerek, dili korumanın, *ya hayır söylemek ya da sükût etmek* gibi iki yolu olduğu bildirilmektedir. Her mükellef insanın, iyilik ve hayır olduğu açıkca belli olan sözlerin dışındaki tüm sözlerden dilini koruması uygun olur. Hatta yerine göre konuşmanın ve susmanın eşit bir durum arzetmesi halinde, susmak sünnettir. Çünkü Nevevî'nin de işâret ettiği gibi, mübah bir söz bile bazan haram veya mekruh bir durumla neticelenebilir. Halkımızın *"Korkulu rüya görmektense uyanık durmak yeğdir"* dediği gibi, böyle muhtemel bir tehlikeden uzak kalabilmek için sükût etmek daha akıllıca olur.

Şuna da işâret edelim ki, hayır söylemek veya sükut eylemek, imanın aslının değil, olgunluğunun göstergesidir. Hadisimizin ifadesi, ya doğru konuşmak veya susmak konusuna son derece dikkat edilmesini tenbih maksadına yöneliktir.

"Allah'a ve âhiret gününe inanan" diye başlayan daha bir çok hadis bulunmaktadır(Bk. Ali el-Kaarî, *Mirkâtu'l-mefâtîh*, VIII, 70). Bu, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bir eğitim ve irşad üslûbudur. Bu üslûbun, ehemmiyetine binâen dilin korunması konusunda da kullanıldığını görmekteyiz.

Bu hadis 707 numara ile daha önce de geçmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz konuların özelliklerine göre üslûb kullanır.

2. Hayır söylemek veya sükut eylemek, müslümanın ağız disiplinin gereği ve iman bakımından olgunluğunun göstergesidir.

3. Konuşmanın veya susmanın hangisi hayırlı ise, onu yapmak gerekir. Eşitlik halinde susmak sünnettir.

1515- وعَنْ أبي مُوسَى رضي اللّه عَنْهُ قَال : قُلّتُ يا رَسُولَ اللّهِ أيُّ المُسْلِمِينَ أفْضَلُ؟ قال : « مَنْ سَلِمَ المُسْلِمُونَ مِن لِسَانِهِ وَيَدِهِ » . متفق عليه .

1515. Ebû Mûsâ *radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Ey Allah'ın Resûlü! Hangi müslüman en üstündür? diye sordum.

- "**Dilinden ve elinden müslümanların emniyette olduğu kimse"** cevabını verdi.

Buhârî, Îmân 4, 5, Rikak 26; Müslim, Îmân 64, 65. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 2; Tirimizî, Kıyâmet 52, Îmân 12; Nesâî, Îmân 8, 9, 11

Açıklamalar

Güzel ahlâklı ve faziletli müslümanı Peygamber Efendimiz, diliyle ve eliyle öteki müslümanlara zarar vermeyen kişi diye tarif etmiştir. Bu, işin başlangıç noktasını göstermektir. Müslüman elbette başkalarına faydalı olmaya çalışacaktır. Ama her zaman herkesin faydalı olma, iyilik yapma imkânı olmayabilir. İyiliğin yapılamadığı yerde kötülük yapmamak, zarar vermemek, müslümanları kendisinden kuşkulandırmamak, zararsız bir kimse olmak da bir fazilettir. Aslında hadisimiz, *zaman zaman iyilik ve hayr işlese bile, dilinden ve elinden yani diliyle ya da eliyle vereceği zarardan müslümanların emin olamadıkları kimse, olgun ve faziletli bir müslüman olamaz* anlamını ifade etmektedir.

Diğer müslümanlara güven veren emin kişi olmak, olgun müslüman olmak demektir. Bunun yolu, dili ve eliyle onlara zarar vermemektir. Hadisimizde önce dilin zikredilmiş olması dikkat çekicidir. Çünkü el ile zarar vermek her zaman ve herkes için kolay olmayabilir. Fakat dil ile sözlü olarak öteki müslümanlara zarar vermek hem daha kolay hem de daha yaygındır. Bu sebeple öncelikle dil ile zarar vermemek üzerinde durulmuştur. Atalarımız da "dil yarasının onulmazlığı"nı bildirirken bu önceliğe dikkat çekmişlerdir. Nitekim Peygamber Efendimiz bir başka hadislerinde, *"Dilini tutan kurtuldu*" buyurmuştur (Tirmizî, Kıyâmet 50, Dârimî, Rikak 5).

Hadisimizin faziletli müslüman tarifi, aslında içtimâî ve iktisâdî (sosyo-ekonomik) durumu ne olursa olsun, her müslümanın iyi olabilmesi için, dilinden ve elinden müslümanları emin kılmak gibi her zaman geçerli bir yolun bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İyi müslüman, diğer müslümanların dilinden ve elinden emin oldukları kişidir.

2. İyilik ve fazilet başkalarına zarar vermemekle ölçülür.

3. Müslümanlar arası güven ve emniyet, huzurlu bir toplum hayatının temel şartıdır.

1516- وَعَنْ سَهْلِ بنِ سعْدٍ قَال : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ يَضْمَنْ لي ما بيْنَ لَحْيَيْهِ وَمَا بيْنَ رِجْلَيْهِ أضْمنْ لهُ الجَنَّة » . متفقٌ عليهِ .

1516. Sehl İbni Sa'd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim bana iki çenesi arasındaki (dili) ile iki budu arasındaki (üreme) organını koruma sözü verirse, ben de ona cennet sözü veririm.**"

Buhârî, Rikak 23. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 61

Açıklamalar

Nevevî merhumun, Müslim'in rivayet etmiş olduğuna işaret etmesine rağmen Müslim'in *Sahih'*inde geçmeyen bu hadis, dili korumanın âhirete bakan tarafını gözlerimiz önüne sermektedir.

İnsan hayatını büyük ölçüde etkileyen iki organ demek olan ağız ve tenâsül uzvunun, kendilerine has meşrû sınırlar içinde tutulmaları son derece önemlidir. Efendimiz bu önemi bu hadîs-i şerîflerinde pek çarpıcı bir üslûp ile belirtmişlerdir. Bu iki organı haramlardan koruyacağına söz verebilen herkesin cennete gireceğini, *"Ben de ona cennet sözü veririm"* beyanıyla, bir peygamber va'di ve sözü olarak bildirmiştir. Bu demektir ki, mü'minleri, cennetten mahrum bırakan uzuvların başında bu

iki organ gelmektedir. Durum bu olunca her iki organa da sahip çıkmanın gereği ve önemi kendiliğinden belirmektedir. Eskilerin isabetle işaret ettiği gibi, "eline, diline, beline sahip olmak" hem dünyada hem de âhirette rahat etmek demektir.

Sevgili Peygamberimiz'in cenneti garanti edeceğini açıkca bildirmesi, bu iki organı korumanın imkânsız değil ama bir hayli zor olduğunu da imâ etmektedir. Cenneti veya cennette derecesinin yükselmesini isteyen herkesin bu zor işi başarmaya gayret etmesi gerekmektedir. Biraz sonra gelecek 1522 numaralı hadis bu hususta Allah'ın yardımını ve korumasını istemenin lüzumunu belirtmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dilini ve üreme organını meşru olmayan işlerden korumasını başarabilen kimseler cennete girmeyi hakederler.

2. Bu iki organına sahip çıkabilenlere Peygamber Efendimiz açıkça cennet sözü vermiştir.

1517- وَعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : إنَّ الْعَبْد لَيَتَكَلَّمُ بِالكَلِمةِ مَا يَتَبيَّنُ فيهَا يَزِلُّ بهَا إلى النَّارِ أبْعَدَ مِمَّا بيْنَ المشْرِقِ والمغْرِبِ » . متفقٌ عليهِ .

ومعنى : « يَتَبَيَّنُ » يَتَفَكَّرُ أنَّهَا خَيْرٌ أمْ لا .

1517. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre o, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinlemiştir:

"**Kul, iyice düşünüp taşınmadan bir söz söyleyiverir de bu yüzden cehennemin, doğu ile batı arasından daha uzak bir yerine düşer gider**".

Buhârî, Rikak 23 ; Müslim, Zühd 49, 50

1519 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1518- وَعَنْهُ عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إنَّ الْعَبْدَ لَيَتَكَلَّمُ بِالكَلِمةِ مِنْ رِضْوَانِ اللَّهِ تَعَالى مَا يُلقِي لهَا

بَالاً يَرْفَعُهُ اللّه بهَا دَرَجاتٍ ، وَإنَّ الْعبْدَ لَيَتَكلّمُ بالْكَلِمَةِ مِنْ سَخَطِ اللَّهِ تَعالى لا يُلْقي لهَا بالاً يهِوي بهَا في جَهَنَّم » رواه البخاري .

1518. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *salallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kul, Allah'ın hoşnut olduğu bir sözü önemsemeksizin söyleyiverir de Allah onun derecesini yüceltir. Yine bir kul Allah'ın gazabını gerektiren bir sözü hiç önemsemeksizin söyleyiverir de Allah onu bu sözü sebebiyle cehennemin dibine atar.**"

Buhârî, Rikak 23. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 10; İbni Mâce, Fiten 12

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1519- وعَنْ أبي عَبْدِ الرَّحمنِ بِلال بنِ الحارثِ المُزنيِّ رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « إنَّ الرَّجُلَ ليَتَكَلَّمُ بالْكَلِمَةِ مِنْ رِضْوانِ اللَّهِ تَعالى ما كَانَ يَظُنُّ أنْ تَبْلُغَ مَا بلَغَتْ يكْتُبُ اللَّه اللَّه بهَا رِضْوَانَهُ إلى يَوْمِ يلْقَاهُ ، وَإنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بالكَلِمةِ مِنْ سَخَطِ اللَّه مَا كَانَ يظُنُّ أن تَبْلُغَ ما بلَغَتْ يكْتُبُ اللَّه لَهُ بهَا سَخَطَهُ إلى يَوْمِ يلْقَاهُ ».رواهُ مالك في « المُوطَّإِ » والترمذي وقال :حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1519. Ebû Abdurrahman Bilâl İbni'l-Hâris el-Müzenî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kul, Allah'ın hoşnut olduğu bir sözü söyler, fakat onunla Allah'ın rızâsını kazanacağı hiç aklına gelmez. Halbuki Allah, o söz sebebiyle, kendisine kavuştuğu kıyamet gününe kadar o kimseden hoşnut olur.**

Yine bir kul da Allah'ın gazabını gerektiren bir söz söyler fakat o sözün kendisini Allah'ın gazabına çarptıracağını düşünmez. Oysa

Allah, o kimseye o kötü söz sebebiyle kendisine kavuşacağı kıyamet gününe kadar gazap eder."

Muvatta, Kelâm 5; Tirmizî, Zühd 12. Ayrıca bk. İbni Mâce, Fiten 12

Bilâl İbni Hâris el-Müzenî

Ebû Abdurrahman künyesiyle bilinen Bilâl, hicretten sonra beşinci yılda Müzeyne kabilesi elçileriyle birlikte Medine'ye geldi. Hz. Peygamber kendisine Akîk-i Medine denilen bölgede yer verdi. Mekke fethinde Müzeyne kabilesinin sancaktarlığını yaptı.

Hz. Peygamber'den sekiz hadis rivayet etmiş olan Bilâl, daha sonra Basra'ya yerleşti. Kendisinden oğlu Hâris ve Alkame İbni Vakkâs rivayette bulundu. Rivayetleri sünenlerde yer aldı.

Seksen yaşlarında iken hicretin 60. yılında Basra'da vefât etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bu üç hadis, birbirine oldukca yakın mânalar ifade etmekte olup dikkatsizce veya önemsenmeden söyleniverecek bir kaç kelimelik bir sözün, aslında Allah katında çok büyük neticelere vesile olacağını açıkca ortaya koymaktadır. Bu bir anlamda, sonuçları itibariyle "küçük söz veya basit kelime" olmadığını göstermektedir. Dili korumanın asıl lüzumu da buradan ileri gelmektedir.

Birinci hadiste haram mı helâl mi, güzel mi kötü mü, hayır mı şer mi henüz tam olarak kestiremediği bir sözü söylemek suretiyle bazan kulların, cehennemin doğu-batı arasından daha uzak bir yerine fırlatılıp atılacakları bildirilmektedir. Bu, üzerinde durulması gerekli çok ciddî bir tehdittir.

İkinci hadiste, herhangi bir kişinin, bazan Allah'ın hoşnutluğunu gerektiren bir sözü pek önemsemeksizin, daha doğrusu basit görerek söyleyebileceği haber verilmektedir. Tabiî aynı tutum, Allah'ın gazabını celbedecek herhangi bir söz için de aynen geçerlidir. Birinci halde Allah, o sözü söyleyen kulunun derecesini yükseltir, ikinci durumda ise, onu cehennemin dibine atar. O halde önemli olan, sözün uzun veya kısalığı, basit ve ağır oluşu değil, Allah'ın rızâsını mı, yoksa gazabını mı celbedici

nitelikte olduğudur. Bunun için de söylenilecek sözün iyice düşünülmesi gerekmektedir. Atalarımız *"Bin düşün bir söyle!"* derken, bu ve benzeri hadisleri dikkate almış olmalıdırlar.

Üçüncü hadiste ise, bir anlamda bu iki hadiste bildirilen uhrevî sonuçların, nasıl meydana geleceği açıklanmaktadır. Allah Teâlâ, hoşnut olacağı sözü söyleyen kişiyi, kendisine kavuştuğu kıyamet gününe kadar, kendilerinden razı olduğu kişiler arasına kaydeder. Yani o kişiyi, ölünceye kadar hayır ve iyilikler işlemeye, taat ve ibadet etmeye muvaffak kılar. Neticede o kul bu güzellikleri yaşarken ölür ve Rabbine kavuşur. Dolayısıyla âhiret hayatı aynı güzellikler içinde sürer gider. Aksi de aynen vâriddir. Allah Teâlâ'nın gazabını gerektiren bir sözü söyleyen kişiyi, kıyamete kadar gazap ettikleri kimseler arasına yazar. Yani o kişi hep gazabı gerektiren işler yapar. Sonuçta da bu kötü halin tabiî uzantısı olan kötü âkıbete uğrar.

İbn Abdilberr, zâlim bir yöneticinin yanında onun gönlünü kazanmak için söylenen sözleri, kıyamete dek Allah'ın gazabına vesile olacak söze misal gösterir. Çünkü der, bu tür sözlerle ya bir mâsumun canına kıyılması ya da bir müslümana zulmedilmesi istenmiş, teşvik edilmiş olur. Bu ise, Allah'ın gazabına vesile olur. Zâlimlerin ve zulüm sistemlerinin yazılı-sözlü meddahlığını yapanların kulakları çınlasın.

Aynı şekilde zâlim bir yöneticinin huzurunda söylenecek doğru ve hak söz -o zâlimi kızdırsa da- Allah'ın rızâsına vesile olur. Nitekim Hz. Peygamber *"Cihadın en üstünü zâlim sultana karşı doğruyu söylemektir"* buyurmuştur (Ebû Dâvûd, Melâhim 17). Merhum Âkif' ne tatlı ifâde eder:

"Hakkı bir zâlime ihtâr, o ne şâhâne cihâd!

"En büyüktür" dedi Peygamber-i pâkîze nihâd!"

Hadisteki *"kendisine kavuştuğu güne kadar"* kaydından, söz konusu durumun dünya ile sınırlı olduğu asla sanılmamalıdır. Burada ağızdan çıkacak bir sözün, insanın hem dünya hem de âhiret hayatını çok ciddî mânada etkilediği anlatılmaktadır. Hadisin ifâdesi, "**Ceza gününe kadar lânetim senin üzerindedir**" [Sad sûresi (38), 78] âyetindeki ifadeye benzemektedir. Bu ifadeden, İblis'in o gün lânetten kurtulacağı

anlaşılamıyacağı gibi, hadisimizin ifadesinden de ilâhî hoşnutluk veya gazabın âhirete uzanmayacağı mânası çıkarılamaz.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslüman, her ağzına gelen sözü söylememelidir.

2. Önemsemeden, ciddiye almadan söylenen sözler insanın başına çok ciddi işler açar.

3. Dilini tuttuğu, sözünü yuttuğu için zarar gören insan çok azdır. Fakat diline hâkim olamamak yüzünden kayba uğrayanların sayısını tesbit etmeye imkân yoktur.

4. Söylenecek sözün Allah'ın rızâsını mı yoksa gazabını gerektireceğine çok dikkat etmek gerekir.

5. İnsan, âhiretteki hayatını dünyada hazırlar. Bu hazırlıkta dilin etkisi çok büyüktür.

6. Sonucu büyük olduğu sürece küçük veya basit söz yoktur.

1520- وعَنْ سُفْيانِ بنِ عبْدِ اللَّهِ رضي اللَّه عنْهُ قَال : قُلْتُ يا رسُولَ اللَّهِ حَدِّثْني بأمْرٍ أعْتَصِمُ بِهِ قالَ : « قُلْ ربِّي اللَّه ، ثُمَّ اسْتَقِمْ » قُلْتُ : يا رسُول اللَّهِ ما أخْوفُ مَا تَخَافُ عَلَيَّ ؟ فَأَخَذَ بِلِسَانِ نَفْسِهِ ، ثُمَّ قَال : « هذا » رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1520. Süfyân İbni Abdullah *radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Ey Allah'ın Resûlü! Bana kesinlikle yapmam gereken bir iş söyle dedim. Efendimiz:

- "**Rabbim Allah'tır de, sonra dosdoğru ol!**" buyurdu. Ben:

- Ey Allah'ın Resûlü! Hakkımda (zararını göreceğimden) en çok endişe ettiğin şey nedir? dedim. Efendimiz, o güzel dilini eliyle tuttu ve:

- "**İşte budur!**" buyurdu.

Tirmizî, Zühd 61; Ayrıca bk. İbni Mâce, Fiten 12

Açıklamalar

86 numaralı hadisin ravisi olan Süfyân İbni Abdullah, orada Hz. Peygamber'e *"Bana müslümanlığı öylesine tarif et ki, bir daha senden başka kimseye sorma ihtiyacını duymayayım"* demişti; bu defa *"Sımsıkı sarılıp mutlaka işlemem gereken bir şey söyle bana"* diye bir istekte bulunduğunu bildirmektedir. Resûl-i Ekrem Efendimiz ise, peygamberlik birikimi ve cevâmiü'l-kelim (az sözle engin mânalar dile getirme) özelliği ile Süfyân'ın her iki isteğine de aynı cevabı vermiştir: *"Rabbim Allah'tır de, sonra dosdoğru ol!"*

Burada Süfyân, Hz. Peygamber'den ikinci bir istekte bulunmakta ve kendisi hakkında en çok neden endişe duymakta olduğunu öğrenmek istemektedir. Efendimiz de mübârek eliyle dilini tutarak, *"Sana zarar vereceğinden en çok endişe duyduğum işte budur"* buyuruyor. Hadisin konumuzla ilgili kısmı da burasıdır.

Hadisimiz birinci kısmı ile sımsıkı sarılıp mutlaka yerine getirilmesi gereken hususu, **"tevhid ve istikâmet"** olarak belirlemektedir. Temelinde tevhid yani Allah'ın birliği inancı bulunmayan bir dürüstlükten söz edilemez. Ancak hemen kaydedelim ki, "Tevhid inancına sahip olan herkes, dürüst bir hayata sahiptir" de denilemez.

Dürüst bir hayat yaşamak, son derece büyük bir dikkat ve gayret ister. Nitekim Efendimiz, tevhid inancına ve dürüst bir yaşayışa sımsıkı sarılmasını tavsiye ettiği sahâbîsine, gerek inancında gerekse dürüstlüğünde kendisini yanıltacağından en çok endişe duyduğu konunun, dil olduğunu hem fiilen hem de sözlü olarak belirtmiştir. Peygamber Efendimiz'in bu iki cevabı gösteriyor ki, müslümanları inançta ve amelde geri koyacak, onları yanıltacak en tehlikeli organ dildir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu güzel tavsiyesinin temelinde dil ile ilgili çok ciddî bir endişenin yattığı anlaşılmaktadır. O halde müslümanların ne yapmaları, nasıl yaşamaları, iyi birer müslüman olabilmek için dillerine nasıl ve ne ölçüde hâkim olmaları lâzım geldiğini iyice düşünmeleri gerekmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. *"Rabbim Allah'tır deyip dosdoğru olmak"* yani *tevhid ve istikâmet*, her müslümanın sımsıkı sarılıp yerine getirmesi gerekli iki temel kuraldır.

2. İman ve istikâmet, dünya ve âhirette mutluluk demektir.

3. Dile hâkim olamamak, her müslüman için en büyük endişe kaynağıdır.

4. Sahâbe-i kirâm, ciddî konuları öğrenmek için soru sorarlar ve aldıkları cevaba göre yaşamaya güçleri yettiğince gayret ederlerdi.

1521- وَعَن ابنِ عُمَر رضي اللَّه عنْهُمَا قَالَ : قَالَ رسُولُ اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تُكْثِرُوا الكَلامَ بغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ ، فَإنَّ كَثْرَةَ الكَلامِ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّه تَعالَى قَسْوةٌ لِلْقَلْبِ ، وإنَّ أبْعَدَ النَّاسِ مِنَ اللَّهِ القَلبُ القَاسي » . رواه الترمذي .

1521. İbn Ömer *radıyallahu anhümâ* "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu" dedi:

"**Allah'ı anmaksızın çok konuşmayın. Allah'ın zikri dışında çok söz söylemek, kalbi katılaştırır. Katı kalpli olanların ise, Allah'dan en uzak kimseler olduğu kesindir**."

Tirmizî, Zühd 62

Açıklamalar

Genellikle insan konuşmayı sever. Konuşulacak şeyler de çoktur. Ancak sözlerin ve konuşmaların hiç şüphesiz gerekli-gereksiz, güzel-çirkin, hayır-şer, yapıcı-kırıcı olanları vardır. Asıl görevi Allah'a kulluk olan, hayatı sınırlı, sonlu ve yaptıklarından sorumlu insanların elbette bu konuda son derece dikkatli davranması gerekir. Çünkü bu konuda gösterilecek ihmal ve dikkatsizliğin getireceği zarar ve pişmanlık çok büyüktür.

Kulun, Allah'ı anması, onun kendisiyle ilgili tayin ve tesbit ettiği sınırlar içinde kalıp güzel bir kul olmaya çalışması, bütün imkân ve kabiliyetlerini öncelikle bu sonucu temin edebilmek için kullanması pek tabiî ve çok güzel bir harekettir. Allah Teâlâ'yı hatırlamadan, anmadan uzun uzun her şeyi konuşmak, ama sadece konuşmak, kul için sağlık değil hastalık işaretidir.

İşte hadisimiz, bu hastalığın yani kalp katılığının ne kadar ciddî bir hastalık olduğunu gözlerimizin önüne sermektedir.

Allah'ı anmaksızın çok çok, uzun uzun konuşmak kalp katılığına sebeptir. Âlimler kalp katılığının belirtilerini de tek tek saymışlardır. Meselâ, hakkı dinlemekten, hakka kulak vermekten uzak durmak, halk arasına karışıp günlerini geçirmeye düşkünlük göstermek, haşyet azlığı, huşû ve göz yaşı yokluğu, âhiret konusunda derin bir gaflet bu göstergelerin başlıcalarıdır. Bu durumdaki bir kalbin sahibi, artık sadece sürekli konuşan ve fakat yüce duygularını kaybetmiş, kaskatı, âdetâ taşlaşmış demektir. Böyle bir kişinin konuştukları ise, ne yaptığını bilmeyen hastanın hezeyanlarından hiç de farklı değildir. Bu ise, o kişiyi her geçen gün biraz daha olması gereken yerden, yani kulluk çizgisinden, Allah'dan ve Allah'ın rahmetinden uzaklaştırır. Nitekim hadisimiz de bu acı sonu haber vermektedir: *"Allah'dan en uzak olanlar, katı kalpli kimselerdir."*

Böylesine ciddî ve ağır sonuçlara sebep olan dilin, korunmasının lüzûmu ve önemi ortadadır. Eskiler ne güzel söylemişlerdir: "İnsan iki küçük organından ibârettir; kalbi ve dili."

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'ı anmadan uzun uzun konuşmak doğru değildir.
2. Çok konuşmak kalbi öldürür.
3. Kalp katılığı, Allah'ın rahmetinden uzak kalmaya sebeptir.
4. Dile hâkim olmak, iyi müslüman olmak demektir.
5. Saatler süren toplantılar yapıp da Allah'ı anmadan dağılmak büyük felâkettir.

1522- وعنْ أبي هُريرَة رضي اللَّه عَنهُ قَالَ : قال رسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ وَقَاهُ اللَّه شَرَّ مَا بيْنَ لَحْيَيْهِ ، وشَرَّ مَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ دَخَلَ الجنَّةَ » رَوَاه التِّرمِذي وقال : حديث حسنٌ.

1522. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*, "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu" demiştir:

"**Allah kimi, iki çenesi ve iki budu arasındakinin şerrinden korursa, o kişi cennete girer.**"

Tirmizî, Zühd 61

Açıklamalar

Hadisimiz, diline ve üreme organına sahip çıkmasını bilenlerin cennete gireceği müjdesini ihtivâ etmesi bakımından yukarıda geçen 1516 numaralı hadîs-i şerîf ile aynıdır. Hatta belki de Tirmizî'nin yaptığı gibi bu iki hadisin peşpeşe verilmesi daha münâsip olurdu.

Orada sevgili Peygamberimiz'in, dilini ve üreme organını koruyacağına söz verecek kimselere cennet va'dettiğini görmüştük. Burada ise, Efendimiz, dili ve üreme organını yasaklardan koruma işinde Allah Teâlâ'nın irade ve yardımına dikkat çekmekte, koruma işini Allah'a izâfe etmekte, böyle ciddi ve büyük bir işte kulların kendilerine pay çıkarmamalarını hatırlatmaktadır. Diline ve üreme organına hâkim olan bir babayiğit çıkarsa, onun bu başarısı kendinden değil, Allah Teâlâ'nın onu koruması sebebiyledir. Binaenaleyh dünyada böyle bir ilâhî desteğe mazhar olan kimse, âhirette de kesinlikle cennete girer.

Her müslüman, diline ve üreme organına dinimizin emrettiği sınırlar çerçevesinde sahip olmaya çalışmakla görevlidir. Bunu başaranlar, kerameti kendilerinde aramamalıdır. Bu konuda Allah'ın kendilerini koruduğu bilinci ve itirafı içinde olmalıdırlar. Bu, her konuda sahip olunması gereken bir edep ve anlayıştır. Efendimiz, bu hadîs-i şerîfte işte bu noktayı öne çıkarmış ve mutlu sonu bir kez daha müjdelemiştir.

Hadisten Öğendiklerimiz

1. Dilini ve üreme organını korumaya Allah Teâlâ'nin muvaffak kıldığı mü'min, cennete girer.

2. Bu iki organa sahip olabilmek için Allah'ın yardım ve korumasına muhtaç olduğumuz unutulmamalıdır.

1523- وَعَنْ عُقْبَةَ بنِ عامِرٍ رضي اللَّه عنْهُ قَالَ : قُلْتُ يا رَسول اللَّهِ مَا النَّجاةُ ؟ قَالَ : « أمْسِكْ عَلَيْكَ لِسانَكَ ،

وَلْيَسَعْكَ بيْتُكَ ، وابْكِ على خَطِيئَتِكَ » رواه الترمذي وقالَ : حديثٌ حسنٌ .

1523. Ukbe İbni Âmir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Ey Allah'ın Resûlü! Kurtuluş (sebebi) nedir? dedim.

- "**Aleyhine olacak sözlerden dilini tut, evinde kalmayı yeğle, kendi günahın için pişmanlık duyarak göz yaşı dök!**" buyurdu.

Tirmizî, Zühd 61

Açıklamalar

Kul kusursuz olmaz. İnsanlar mutlaka hata ederler. Ama onlar, hem dünyada hem de âhirette kurtuluşu ve mutluluğu isterler. Bunun yolu nedir? İşte bunu merak eden Ukbe İbni Âmir *radıyallahu anh*, bir anlamda bizim adımıza bu önemli konuyu Resûl-i Ekrem Efendimiz'e soruvermiştir. Gerçi Ukbe, *"Kurtuluş nedir?"* anlamına gelecek bir soru yöneltmiş ama Efendimiz ona kurtuluşa ulaşma yollarını sayarak cevap vermiş, böylece asıl sorulması gerekenin ne olduğunu göstermiştir.

Efendimiz'in verdiği ilk cevap, kurtuluşu arzu eden herkesin diline hâkim olması gerektiğidir. Bu, her zaman ve herkes için geçerli en esaslı kurtuluş yoludur. Dilini kullanmasını bilmeyenler her an tehlike ile yüzyüzedirler.

Hz. Peygamber ikinci olarak, her zaman geçerli olmakla beraber, özellikle fitne-fesat zamanlarında daha büyük bir önem kazanan evinde kalıp halk arasına katılmamayı, öncelikle o sosyal kargaşadan uzak kalmanın, daha sonra da uhrevî sorumluluktan kurtulmanın yolu olarak göstermiştir. Haklı ile haksızın ayırdedilemediği ortamlarda bulunmamak, eviyle ocağıyla meşgul olmak, fitne içinde aktif rol almamak demek olacağı için hiç şüphesiz o büyük bir kurtuluştur.

Üçüncü olarak Peygamber Efendimiz, kurtulmayı arzu edenlere kendi günahlarıyla meşgul olmalarını, pişmanlık duyup hatalarından dolayı göz yaşı dökmelerini tavsiye etmektedir. Çünkü başkalarının kusurlarını gözetleyen kimse, kendi kusurlarını unutur. Oysa herkes hesabını kendisi verecektir. Kendi kusurlarıyla meşgul olup onları

affettirmenin yolunu aramak, kurtuluşa kavuşmanın yolunu tutmak demektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Diline hâkim olabilen kurtuluş yolundadır.

2. Fitne zamanlarında evde kalmayı yeğlemek daha uygundur.

3. Herkes kendi kusurlarının derdine düşmeli ve onları ortadan kaldırmaya çalışmalıdır. Bu, fertlerin olduğu kadar toplumların da kurtuluşunun en sağlıklı yoludur.

1524- وعن أَبي سَعيدٍ الخُدْرِيِّ رضي اللَّه عَنْهُ عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « إذا أَصْبح ابْنُ آدم ، فَإِنَّ الأَعْضَاءَ كُلَّهَا تُكَفِّرُ اللِّسانَ ، تَقُولُ : اتِّقِ اللَّه فينَا ، فَإِنَّما نحنُ بِكً : فَإِنِ اسْتَقَمْتَ اسْتقَمْنا وإِنِ اعْوججتَ اعْوَجْجْنَا » رواه الترمذي . معنى « تُكَفِّرُ اللِّسَان » : أَي تَذِلُّ وتَخْضعُ لَهُ .

1524. Ebû Said el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**İnsan sabahlayınca, bütün organları dil'e baş vurur ve (âdeta ona) şöyle derler: Bizim haklarımızı korumakta Allah'dan kork. Biz ancak senin söyleyeceklerinle ceza görürüz. Biz, sana bağlıyız. Eğer sen doğru olursan, biz de doğru oluruz. Eğer sen eğrilir, yoldan çıkarsan biz de sana uyar, senin gibi oluruz.**"

Tirmizî, Zühd 61

Açıklamalar

Günlük hayatın başlama saatinde insan bedenindeki diğer organların, dilin önünde boyun kırıp ona, kendi aleyhlerine olacak bir söz söylememesi için baş vurmaları, dilin insan vücudu üzerindeki etkinliğinin temsilî bir anlatımıdır. Aslında insan vücudu, ağızdan çıkacak sözlerin yönlendirici etkisinde ve sorumluluğu altındadır. Bu durum hadisimizde, *"Biz, sana bağlıyız. Eğer sen doğru olursan, biz de doğru oluruz. Eğer sen eğrilir,*

yoldan çıkarsan biz de sana uyar, senin gibi oluruz" ifadeleriyle ortaya konulmuştur.

Organların dile yaptıkları bu başvuru, onların mevcut durumlarının hal diliyle anlatımıdır. Ancak burada bir nokta akla takılabilir. 589 numaralı hadiste geçtiği üzere Peygamber Efendimiz, insan vücudunda, *"sağlıklı olması halinde tüm vücudun sağlıklı, bozuk olması halinde de bütün vücudun bozuk olacağı kalb denilen bir et parcası*" bulunduğuna dikkat çekmişti. Burada ise organların, doğruluk ve eğrilik bakımından dilin tutumuna bağlı olduğu söylenmektedir. Bu bir çelişki değil midir? Dili, kalbin tercümanı, sözcüsü olarak düşündüğümüz zaman, Peygamber Efendimiz'in bu iki hadisi arasında herhangi bir çelişkinin olmadığı anlaşılacaktır. Dilin dışa vurdukları, aslında kalpte oluşan karar, arzu ve meyillerden ibarettir. Ama işin dışa vuruluşunda, sanki dil müstakil bir yetki kullanmakta ve onun konuşmasından sonra öyle veya böyle bir sorumluluk durumu ortaya çıkmaktadır.

589 numaralı hadiste insan vücudu çerçevesinde kalbin asıl konumu, bu hadiste ise, kalbin emrinde olan dilin görünürdeki bağlayıcılık bakımından durumu anlatılmıştır. Esasen yukarıdaki hadislerde de birbirini etkileme bakımından kalp ile dil arasındaki ilişkiye dikkat çekilmişti.

Tekrar edelim ki kalp, beden ülkesindeki tüm organların reisidir. Bütün organları etkiler. Dil, kalbin sözcüsüdür. Onun doğruluğu ve eğriliği de diğer organların tavırlarına tesir eder. Nitekim bir başka hadiste Efendimiz : "*Kalbi dürüst olmadıkça kulun imanı doğru olmaz. Dili doğru olmadıkça da kalbi doğru olmaz*" buyurmuştur (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 198).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan, sözünün esiridir.

2. Ağızdan çıkan her söz, diğer organları da bağlar.

3. Dile hâkim olmak, onu meşrû sınırlar içinde kullanmak, dünya ve âhiret mutluluğu için vazgeçilmez şartlardandır.

4. Peygamber Efendimiz, bazı mânevî gerçekleri, bilinen ve görülen uygulamalara benzeterek anlatmıştır.

1525- وعنْ مُعاذ رضي اللّه عنهُ قال : قُلّتُ يا رسُول اللَّهِ أخبرني بِعَمَلٍ يُدْخِلُني الجَنَّة ، ويُبَاعِدُني عن النَّارِ ؟ قَال : « لَقدْ سَأَلْتَ عنْ عَظِيم ، وإنَّهُ لَيَسِيرٌ عَلى مِنْ يَسَّرَهُ اللَّه تَعَالى علَيهِ : تَعْبُد اللَّه لا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً ، وتُقِيمُ الصَّلاةَ ، وتُؤتِي الزَّكَاةَ ، وتصُومُ رمضَانَ وتَحُجُّ البَيْتَ إن استطعت إِلَيْهِ سَبِيْلاً، ثُمَّ قَال : « ألا أدُلُّك عَلى أبْوابِ الخَيْرِ ؟ الصَّوْمُ جُنَّةٌ . ،َالصَّدَقةٌ تطْفِيءُ الخَطِيئة كما يُطْفِيءُ المَاءُ النَّار ، وصلاةُ الرَّجُلِ منْ جوْفِ اللَّيْلِ » ثُمَّ تَلا : {تتجافى جُنُوبهُمْ عَنِ المَضَاجِعِ } حتَّى بلَغَ { يعْمَلُونَ } [السجدة : 16] . ثُمَّ قال: « ألا أُخْبِرُكَ بِرَأسِ الأمْرِ ، وعمودِهِ ، وذِرْوةِ سَنامِهِ » قُلتُ : بَلى يا رسول اللَّهِ : قَالَ : « رأسُ الأمْرِ الإسْلامُ ، وعَمُودُهُ الصَّلاةُ . وذروةُ سنامِهِ الجِهَادُ » ثُمَّ قال : « ألا أُخْبِرُكَ بِـمِلاكِ ذلكَ كله ؟» قُلْتُ : بَلي يا رسُولَ اللَّهِ .فَأخذَ بِلِسَانِهِ قالَ : « كُفَّ علَيْكَ هذا » قُلْتُ: يا رسُولَ اللَّهِ وإنَّا لمُؤَاخَذون بمَا نَتَكلَّمُ بِهِ ؟ فقَال : ثَكِلتْكَ أُمُّكَ ، وهَلْ يَكُبُّ النَّاسَ في النَّارِ علَى وَجُوهِهِم إلاَّ حصَائِدُ ألْسِنَتِهِمْ ؟ » رواه. الترمذي وقال : حدِيثٌ حسنٌ صحيحٌ ، وقد سبق شرحه .

1525. Muâz İbni Cebel *radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Ya Resûlallah! Beni cennete girdirecek, cehennemden uzaklaştıracak bir iş (amel) söyle bana, dedim.

- "**Çok büyük bir şey istiyorsun. Ancak bu, Allah'ın kolay kıldığı kişi için pek kolaydır: Hiçbir şeyi ortak koşmadan yalnızca Allah'a kulluk edersin. Namazı dosdoğru kılarsın. Zekâtı verirsin. Ramazan orucunu tutarsın. Gücün yeter, imkân bulabilirsen haccedersin**" buyurdu. Sonra sözüne devamla:

"Şimdi sana hayır kapılarını haber vereyim mi?: Oruç kalkandır. Sadaka, suyun ateşi söndürmesi gibi günahın azâbını söndürür. Kişinin gece yarısı kıldığı namaz da günahı söndürür" buyurdu.

Bundan sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* "**Korkuyla ve umutla Rablerine kulluk ettikleri için vücutları yataklarından uzak kalır ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar. Yaptıklarına karşılık olarak, onlar için ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez**" [Secde sûresi (32), 16, 17] âyetini okudu.

Daha sonra Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

- "**Sana bütün işlerin başını, ana direğini ve doruk noktasını bildireyim mi?**" Ben:

- Evet, bildiriniz Ya Resûlallah! dedim.

- "**İşin başı İslâm, direği namaz, doruğu cihaddır**" buyurdu.

Sonra:

- "**Sana bütün bunların kıvamının kendisine bağlı olduğu şeyi (can damarını) bildireyim mi**?" dedi.

Ben:

- Evet, bildir Ya Resûlallah! dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber dilini tuttu ve:

- "**Şunu koru**! buyurdu. Ben:

- Ya Resûlallah! Biz konuştuklarımızdan da sorgulanacak mıyız? dedim.

- "**Annen yokluğuna yansın ey Muaz! İnsanları yüzüstü cehenneme sürükleyen, ancak dillerinin ürettikleridir!**" buyurdu.

Tirmizî, Îmân 8. Ayrıca bk. İbni Mâce, Fiten 12

Açıklamalar

Hadisin bir başka rivâyetinden öğrendiğimize göre, Tebük Gazvesi'ne giderken aşırı sıcak sebebiyle herkes bir tarafa çekilmiş ve büyük sahâbî Muâz, kendisini bir an için Resûlullah'ın yanında buluvermiştir. Bu fırsattan

istifade ederek hemen hadisimizde yer alan sorusunu sormuş ve daha sonra Hz. Peygamber ile aralarında hadiste geçen konuşma cereyan etmiştir.

Hz. Peygamber'in, müslümanı cennete götürüp cehennemden uzak tutacak amel olarak İslâm'ın beş şartını sayması, her şeyden önce, dünya ve âhiretin mutluluğuna kavuşabilmek için İslâm esaslarının yaşanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yine Hz. Peygamber'in hayr yollarını bildirdikten sonra *İşin başı İslâmdır* tesbitinde bulunması, hem kötülüklerden uzak kalmak hem de hayr ve iyiliklere kavuşabilmek için temelde İslâm'ın vaz geçilmez şart olduğunu iyice vurgulamak anlamına gelmektedir. Çünkü İslâm olmadan ne din binasını ne de toplum ve ümmet yapısını ayakta tutmak mümkündür. Namaz bu temelin varlığının isbatı; cihad ise, o temel üzerinde yapılabilecek ihya hareketlerinin ortak adı ve zirvesidir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, bütün bu söylediklerinin can alıcı noktası olarak mübârek dilini gösterip *"Şunu koru!"* buyurması ise, bir müslümanın dünya ve âhiret hayatını temelden etkileyen şeyin dil olduğunu ifade etmektedir. Hadisin burada zikredilmesinin sebebi de bu cümle ile bundan sonraki kısımdır. Şunu itiraf edelim ki biz bugün müslümanlar arasındaki birtakım olumsuzlukların asıl sebebinin gereksiz sözler, gevezelikler, yanıltıcı propagandalar, saptırmalar ve yanıltmalar olduğunu görmekteyiz. Buna eğitim-ögretim sistemlerini, kitle iletişim araçlarını da kattığımız zaman, dili korumanın millet ve ümmet hayatı için ne anlama geldiği çok kolaylıkla anlaşılmaktadır.

Muâz İbni Cebel hazretleri, insanların söylediklerinden dolayı sorumlu olacaklarını elbette biliyordu. O, *"Biz konuştuklarımızdan da sorumlu tutulacak mıyız?"* derken *"Her sözümüzden sorumlu tutulacak mıyız?"* demek istemiştir. Peygamber Efendimiz ise, gerçeği bütün açıklığıyla ortaya koymuş, insanları cehenneme yüz üstü sürükleyen şeyin dillerinin ürettikleri, yani söyledikleri sözler olduğunu bildirmiştir.

Ohalde dili korumak, basit bir organa sahip çıkmak demek değildir. Dünya ve âhiret mutluluğuna sahip çıkmak ya da o mutluluktan vazgeçmek anlamına gelmektedir. Bu yüzden iş son derece ciddîdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm'sız hiçbir şeyin anlamı ve kıymeti yoktur.

2. Müslümanlar yaptıkları güzel işlerin güzel sonuçlarını görebilmek için dillerine hâkim olmak zorundadırlar.

3. İnsanı hem dünyada hem de âhirette sıkıntıya sokan şey, ağzından denetimsizce dökülen sözlerdir.

1526- وعنْ أبي هُرَيرةَ رضي اللَّه عنهُ أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « أَتَدْرُونَ ما الغِيبةُ؟» قَالُوا : اللَّه ورسُولُهُ أَعْلَمُ . قال : « ذِكرُكَ أَخَاكَ بما يكْرَهُ » قِيل : أفرأَيْتَ إن كان في أخِي ما أَقُولُ ؟ قَالَ : « إنْ كانَ فِيهِ ما تقُولُ فَقَدِ اغْتَبْته ، وإنْ لَمْ يكُن فِيهِ ما تَقُولُ فَقَدْ بهتَّهُ » رواه مسلم .

1526. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "**Gıybet nedir, bilir misiniz**?"

- Allah ve Resûlü daha iyi bilir, dediler. Hz. Peygamber:

- "**Gıybet, din kardeşini hoşlanmadığı bir şey ile anmandır**" buyurdu.

- Söylenen ayıp eğer o kardeşimde varsa, ne dersiniz?" diye soruldu.

- "**Eğer söylediğin şey onda varsa gıybet ettin; yoksa, o zaman ona iftira ettin demektir**," buyurdu.

Müslim, Birr 70. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 35; Tirmizî, Birr 23

Açıklamalar

Hadisimiz büyük günahlardan olan gıybet ve iftiranın tarifini yapmaktadır. Bu rivayete göre Peygamber Efendimiz gıybetin ne olduğunu bilip bilmediklerini ashâb-ı kirâma sormuştur. Hadisin Ebû Dâvûd ve Tirmizî'deki rivayetlerinde ise, gıybetin ne olduğu bir sahâbî tarafından Efendimiz'e sorulmuştur. Aslında Resûl-i Ekrem Efendimiz, zaman zaman bazı konuları kendisi soru olarak sahâbîlere yöneltir, böylece onların dikkatlerini çeker, sonra da sorduğu sorunun cevabını yine kendisi verirdi. Bu, onun eğitim ve öğretim usullerinden biridir.

Sahâbe–i kirâm, Hz. Peygamber'in kendilerine yönelttiği sorulara daima *"Allah ve Resûlü daya iyi bilir"* diye cevap verirlerdi. Bu onların edebiydi. O konuda bilgileri olsa bile, işin daima bilemedikleri farklı bir yönünün olabileceğini, bu sebeple de cevabı Hz. Peygamber'den öğrenmek istediklerini belirtirlerdi. Burada da aynı usûlün uygulandığını görüyoruz.

Bir insanın arkasından konuşmak demek olan gıybeti Peygamber Efendimiz, *"Din kardeşini hoşlanmadığı bir şey ile anmandır"* diye tarif etmektedir. Burada şu inceliğe dikkat etmek gerekmektedir. Efendimiz gıybeti tarif ederken, "Kardeşini hoş olmayan birşeyle anmandır" demiyor, *"Duyduğu zaman kardeşinin hoşlanmayacağı bir şey ile onu anmandır"* buyuruyor. Bu demektir ki, senin söylediğin kelime veya söz aslında kötü olmayabilir, eğer kardeşin onun kendisi hakkında söylenmesinden hoşlanmıyorsa, sen onu gıybet etmiş, çekiştirmiş olursun. O halde gıybette, söylenen sözün kendisinden çok, hakkında o sözün söylendiği kişinin ondan hoşlanıp hoşlanmaması önem arzetmektedir.

"Din kardeşini hoşlanmadığı bir şeyle anmak" genel bir ifâdedir. Bir kişinin bedeni, fizik yapısı, dini, dünyası, ahlâkı, malı, çocukları, anası-babası, eşi, hizmetçisi, evi, arabası, yürüyüşü, güler yüzlülüğü, asık suratlılığı, konuşması v.s. gibi onunla ilgili hususların sözlü veya yazılı olarak dile getirilmesi, rumuzla veya kaş-göz, el-kol hareketleriyle anlatılması, kısacası, bir başkasına bir müslümanın herhangi bir noksanını anlatmaya yeten her söz ve hareket bu gıybet tarifi içine girer. Hatta bir kişinin bir eksiğini anlatmak maksadıyla, onun bulunmadığı bir ortamda, sözlü veya fiilî olarak taklidini yapmak da bu tarif içine girer yani gıybettir.

Sahâbîlerin, *"Söylediğimiz şey o kardeşimizde varsa yine de gıybet etmiş olur muyuz?"* anlamına gelen soruları, durumun çok daha kesin olarak açıklık kazanmasına vesile olmuştur. Efendimiz, *"Eğer söylediğin şey onda varsa gıybet ettin; yoksa, o zaman ona iftira ettin demektir"* buyurmak suretiyle bir taraftan gıybeti tam olarak zihinlere yerleştirirken bir taraftan da iftira ve bühtan kavramını açıklamış, gıybet ve iftira farkını hiç unutulmayacak bir şekilde ortaya koymuştur.

Kabul etmek gerekir ki gıybet, yani bir insanı arkasından, onun bulunmadığı yerde, kendisinde olan ve fakat duyduğu zaman asla hoşlanmayacağı bir şeyle anmak ve çekiştirmek çok çirkin bir davranıştır.

Böyle olmakla beraber ne yazık ki bu kötü huy, insanlar arasında çok da yaygındır. Nevevî, -pek haklı olarak- çok az insanın bu çirkinlikten yakasını kurtarabildiğini kaydetmektedir.

Allah Teâlâ'nın, ölü kardeşinin etini yemekle bir tuttuğu gıybet hastalığından uzak kalabilmek için, öncelikle diline hâkim bir müslüman olmaya çalışmak gerekmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir müslümanı, duyduğu zaman hoşlanmayacağı bir şeyle anmak gıybettir.

2. Gıybet haramdır.

3. Bir müslümanı onda olmayan bir vasıfla anmak ise, ona iftira etmek demektir. İftira da haramdır.

1527- وعنْ أبي بكْرةَ رضي اللَّه عنْهُ أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال في خُطْبتِهِ يوْم النَّحر بِمنىً في حجَّةِ الودَاعِ : « إنَّ دِماءَكُم ، وأمْوالَكم وأعْراضَكُم حرامٌ عَلَيْكُم كَحُرْمةِ يومِكُم هذا ، في شهرِكُمْ هذا ، في بلَدِكُم هذا ، ألا هَلْ بلَّغْت » متفقٌ عليه .

1527. Ebû Bekir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Vedâ haccında Mina'da kurban kesme gününde îrad ettiği hutbesinde şöyle buyurdu:

"**Bu gününüz, bu ayınız ve bu beldeniz saygı değer ve dokunulmaz olduğu gibi (aranızda) kanlarınız, canlarınız ve namusunuz da saygı değer ve dokunulmazdır. Tebliğ ettim mi?**"

Buhârî, İlim 9, 37, Hac 132, Tevhîd 24; Müslim, Hac 147, Kasâme 29,30. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu' 10; Tirmizî, Fiten 6; Nesâî, Kudât 36; İbni Mâce, Menâsik 76, 84, Fiten 2

Açıklamalar

Bilindiği gibi Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz ömründe bir kez o da hicretin onuncu yılında hac yapmıştır. Kendisi bu ilk ve son haccında yüz binden fazla müslüman hacıya üç ayrı yerde irâd buyurduğu hutbeleriyle en son uyarılarını ulaştırmıştır. Bu hutbelerinden birinde ashâbına vedâ ettiği için Vedâ hutbesi diye muşhur olan Efendimiz'in bu beyanları, müslümanlığın ana kurallarını bir kez daha resmen hatırlatma mâhiyetindedir. Hadisimiz, Efendimiz'in bu Vedâ haccında, Mina'da irâd buyurduğu hutbesinde ortaya koyduğu can, mal ve ırz dokunulmazlığını ifade eden cümlelerinden ibârettir.

216 numaralı hadisin içinde de geçmiş olan Efendimiz'in bu beyanı, müslümanların can, mal ve namuslarının fiilî veya sözlü her türlü saldırıdan korunmuş olduğunu, kimsenin bunlara haksız yere tecavüzde bulunma hak ve selahiyetinin bulunmadığını bildirmektedir. Peygamber Efendimiz, bu konudaki yasağın niteliğini anlatmak için, önce içinde bulundukları ayı, sonra şehri sonra da günü sormuş, Zilhicce ayında, Mekke toprağında ve kurban kesme gününde (yevm-i nahr) olduklarını oradakilere ikrar ettirdikten ve bunların üçünün de "haram" hükmünde olduklarını hatırlattıktan sonra, aynı şekilde mal, can ve namuslarının da birbirlerine haram olduğunu bildirmiştir. Bu üslup, belirtilen hüküm konusunda kimsenin şüphe ve tereddüde düşmesine imkân bırakmayan çok açık ve kesin bir üsluptur. Bu sebeple hadisimizi, *"Bu gününüz nasıl mübârek bir gün ise, bu ayınız nasıl mübârek bir ay ve bu beldeniz Mekke nasıl mübârek ve muhterem bir şehir ise, canlarınız, mallarınız, namuslarınız da öylece mübârektir, her türlü tecâvüzden korunmuştur"* diye tercüme etmek de mümkün ve belki de daha uygundur.

Burada konumuzu ilgilendiren taraf, müslümanların can, mal ve namuslarının dokunulmazlığını ortadan kaldıramayacakları, birbirlerinin gıybet ve dedi-kodusunu yapamayacaklarıdır. Çünkü gıybet, can, mal ve namusa el uzatmaya denk, büyük bir cinayettir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanların can, mal ve namusları dokunulmazdır.
2. Bu üç değere fiilen tecavüz edilemeyeceği gibi, sözle de saldırılamaz.

3. Gıybet, müslümanların can, mal ve namus dokunulmazlığına yönelik bir saldırı niteliğindedir ve haramdır.

1528- وعنْ عائِشة رضِي اللَّه عنْها قَالَتْ : قُلْتُ للنبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حسْبُك مِنْ صفِيَّة كذا وكَذَا قَال بعْضُ الرُّواةِ : تعْني قَصِيرةٌ ، فقال : « لقَدْ قُلْتِ كَلِمةً لو مُزجتّ بماءِ البحْرِ لمَزَجتْه ، » قَالَتْ : وحكَيْتُ له إنساناً فقال : « ما أحِبُّ أني حكَيْتُ إنْساناً وإنَّ لي كذا وَكَذَا » رواه أبو داود ، والترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

ومعنى : « مزَجَتْهُ » خَالطته مُخَالَطة يَتغَيَّرُ بهَا طَعْمُهُ ، أوْ رِيحُهُ لِشِدةِ نتنها وقبحها ، وهَذا مِنْ أبلغَ الزَّواجِرِ عنِ الغِيبَةِ ، قَال اللَّهُ تَعالى : { وما ينْطِقُ عنِ الهَوى ، إن هُوَ إلا وحْيٌّ يوحَى } [النجم : 4] .

1528. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

-Ey Allah'ın Resûlü! Safiyye'nin şöyle şöyle oluşu sana yeter, dedim. -Ravilerden biri, bu sözle Hz. Âişe'nin, onun kısa boylu oluşunu kastettiğini söylüyor-. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

- "**Ey Âişe! Öyle bir söz söyledin ki, eğer o söz denize karışsa idi onun suyunu bozardı**" buyurdu.

Âişe dedi ki, ben bir başka gün de kendisine bir insanın durumunu takliden hikâye etmiştim. Bunun üzerine de Hz. Peygamber:

- "**Bana dünyanın en kıymetli şeylerini verseler, ben yine de bir insanı hoşlanmayacağı bir şekilde taklid edip anmayı kesinlikle istemem**" buyurdu.

Ebû Dâvûd, Edeb 35; Tirmizî, Kıyâmet 51

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in muhterem eşleri annelerimiz -*Allah hepsinden razı olsun*- bütün faziletlerine rağmen nihayet birer insan idiler. İnsanlık

gereği davranışlarda bulunmaları da pek tabiîdir. Üstelik onlar birden fazla kuma ile Hz. Peygamber'i paylaşmak ve günlük hayatı sürdürmek durumunda idiler. Birbirlerini şu veya bu ölçüde kıskanmaları, kadın psikolojisi çerçevesinde davranmaları asla yadırganmamalıdır. Onların bu tür davranışları ümmetin hanımlarının eğitimine yönelik esasların belirlenmesine ve tedbirlerin alınmasına sebep olmuştur. Hadisimiz de bu durumun güzel bir örneğidir.

Âişe vâlidemiz, kuması Safiyye anamızı, boyunun kısalığını söz konusu ederek Efendimiz'in huzurunda çekiştirmiş, gıybetini yapmıştır. Bu hatasını da bize yine Âişe vâlidemizin kendisinin haber vermesi ne kadar dikkat çekicidir. Fazilet ve büyüklük işte buradadır. Efendimiz onun Safiyye validemiz hakkında söylediği sözün, gerçeğe uygun olsa bile, onu yermek maksadıyla söylediği için aslâ doğru olmadığını, *"Ey Âişe! Öyle bir söz söyledin ki, eğer o söz, su olup da koskoca bir denize karışacak olsaydı, denizi ifsad ederdi"* buyurarak çok çarpıcı bir şekilde ifade etmiştir. Efendimiz'in bu sözleri, tek bir kelime ile de olsa, başkasını gıybet etmenin ne kadar kötü bir şey olduğunu ortaya koymaktadır.

Âişe vâlidemiz *-Allah ondan razı olsun-*, bir başka gün bu defa bir başka kişinin hal ve hareketini Hz. Peygamber'e taklid ederek anlatıyor. Bu durum karşısında da Efendimiz, Âişe vâlidemizi, *"Bana dünyayı verseler ben, asla bir insanı hoşlanmayacağı bir şekilde taklid ve tavsif etmezdim"* buyurarak ikaz etmiştir. Hiç şüphesiz Efendimiz'in bütün bu ikazları, Âişe vâlidemizin şahsında bütün ümmete yöneliktir. Hepimiz için uyarıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir müslümanı duyduğu zaman hoşlanmayacağı bir şekilde anmak gıybettir.
2. Gıybet bir kelimeden ibaret olsa bile, gıybettir, vebâli ve kötülüğü çok büyüktür.
3. Peygamber Efendimiz hanımlarını kırmadan eğitmiştir.
4. Peygamberimiz'in hanımları, başlarından geçen olayları kendileri anlatmak suretiyle, müslüman hanımların ve ümmetin tamamının eğitimine

yardımcı olmuşlardır.

5. Gıybet sadece sözle değil, el, kol, kaş, göz hareketleriyle de yapılabilir.

1529- وَعَنْ أَنَسٍ رضي اللَّه عنهُ قالَ : قَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لمَّا عُرِجَ بي مررْتُ بِقَوْمٍ لهُمْ أظْفَارٌ مِن نُحاسٍ يَخمِشُونَ بهَا وجُوهَهُمُ وَصُدُورَهُم ، فَقُلْتُ : منْ هؤلاءِ يَا جِبْرِيل ؟ قَال : هؤلاءِ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ لُحُوم النَّاسِ ، ويَقَعُون في أعْراضِهِمْ ، » رواهُ أبو داود.

1529. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Mi'raca çıkarıldığımda ben bakırdan tırnaklarla yüzlerini ve göğüslerini tırmalayan bir topluluğun yanından geçtim**.

- Ey Cebrâil! Bunlar kimlerdir? diye sordum."

- Bunlar, (gıybet etmek suretiyle) insanların etlerini yiyenler ve onların şeref ve namuslarıyla oynayanlardır, cevabını verdi.

Ebû Dâvûd, Edeb 35

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, baştan sona mucizevî bir ortamda cereyan etmiş olan Mi'rac olayında, müşâhade ettiği bazı hususları haber vermiş bulunmaktadır. Hadisimiz, Efendimiz'in bu kabil gözlemlerinden bir sahneyi bize aktarmaktadır.

Aslında *tırnaklarıyla yüz ve göğüslerini tırmalamak***,** yaralamak özellikle Câhiliye döneminde ağıtçı kadınların yaptıkları bir harekettir. Malesef bu yaka - paça yırtarak ölüye ağlamak demek olan **niyâhâ** âdetinin yurdumuzun değişik yörelerinde kadınlarımız arasında halen devam ettiği de acı bir gerçektir.

İşte Peygamber Efendimiz, Mi'rac esnasında bu Câhiliye kadınları gibi bakırdan tırnaklarla yüz ve göğüslerini tırmalayan bir topluluk görmüş ve bunların kimler olduğunu Cebrail *aleyhisselâm*'dan sormuş, Cebrâil de, bu

şekilde azap olunan kimselerin, *"gıybet edenler ve insanların şeref ve namuslarıyla oynayanlar"* olduğunu bildirmiştir.

Efendimiz'in bu beyanı, gıybetin âhirette ne tür bir cezaya sebep olacağını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. O halde böylesine çirkin ve cezası ağır olan gıybetten uzak durmaya çalışmak, her müslümanın özen göstermesi gerekli bir konu olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Başkalarının gıybetini yapan, şeref ve namusuyla oynamaya kalkanlar, âhirette bakırdan tırnaklarla yüz ve göğüslerini parçalama cezasına çarptırılacaklardır.
2. Peygamber Efendimiz Mi'rac olayında uhrevî âleme ait konularda bilgilendirilmiştir.

1530- وعن أبي هُرِيْرة رضي اللَّه عنْهُ أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « كُلُّ المُسلِمِ عَلى المُسْلِمِ حرَامٌ : دَمُهُ وعِرْضُهُ وَمَالُهُ » رواهُ مسلم .

1530. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Her müslümanın öteki müslümana kanı, ırzı (namusu) ve malı haramdır!"**

Müslim, Birr 32. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 18

Açıklamalar

236 ve 237 numaralı hadislerin içinde de geçmiş olan hadisimiz, müslümanların birbirlerine karşı dokunulmaz değerlerini genel bir kural olarak ortaya koymaktadır. Can, mal ve ırz güvenliği...

Her müslüman öncelikle hayat hakkına, mal, can ve namus dokunulmazlığına sahiptir. Bir başkasının bu değerlere şu veya bu şekilde tecavüzde bulunması haramdır. Her tecavüz mutlaka bir ceza ile karşılaşacağına göre bu değerlere sözle ve fiilî olarak tecavüz edilemez.

Gıybet, nihayet bir sözdür, denilemez. O da fiilî tecavüz gibi ağır bir suçtur. Konunun baş tarafında da hatırlattığımız üzere atalarımız *"Kılıç*

yarası onulur, dil yarası onulmaz" demişlerdir. Koruma altına alınmış ve haram kılınmış değerlere yapılacak saldırının ne ile ve nasıl olması değil, saldırı olması önemlidir. Bu sebeple insanların değerlerine dil ile de asla saldırmamak gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her müslümanın mal, can ve namusu yekdiğerine haramdır.

2. Müslümanın dokunulmaz haklarına yapılacak sözlü veya fiilî tecavüz büyük suçtur.

3. Gıybet, müslümanın haklarına tecavüz sayıldığı için yasaklanmıştır.

255- باب تحريم سماع الغيبة
وأمر من سمع غيبة محرَّمة بردِّها ، والإِنكار على قائلها فإن عجز أو لم يقبل منه فارق ذلك المجلس إن أمكنه

GIYBET DİNLEME YASAĞI

GIYBET DİNLEMENİN HARAM KILINMASI, GIYBETİ DUYAN KİŞİNİN ONU REDDETMESİ, BUNU YAPAMAYACAK İSE VEYA SÖZÜ DİNLENİLMEYECEK İSE İMKÂN BULMASI HALİNDE O MECLİSİ
TERKETMESİ GEREKTİĞİ

Âyetler

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ [55]

1. **"Onlar boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler.**"

Kasas sûresi (28), 55

Yahûdi veya hıristiyan iken İslâm'ın gelmesinden sonra İslâm'ı seçen ve bu sebeple karşılaştıkları tepkilere sabreden ve bundan dolayı da iki defa ödüllendirilecek olanların bazı üstün nitelik ve meziyetleri sayılırken onların övgüye layık davranışlarından biri olarak, kendilerini ilgilendirmeyen her türlü boş sözden yüz çevirdikleri bildirilmektedir. Sabır, kötülüğü iyilikle savmaya çalışmak ve Allah'ın kendilerine verdiği rızık ve

imkânlardan başkalarını yararlandırmak gibi üstün vasıfların sahiplerine, faydasız ve boş sözlerden yüz çevirmek yaraşır. Âyet-i kerîme bu hususu, bir haber cümlesi ile teşvik etmektedir.

Mâlâyânî denilen boş laflara kulak vermemek, ilgisiz kalmak, aslında müslümanların müşterek vasıflarıdır. Nitekim aşağıdaki âyet-i kerîmede bu durum açıkca yer almaktadır.

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ [3]

2. "**Mü'minler, boş ve faydasız şeylerden yüz çevirirler."**

Mü'minûn sûresi (23), 3

Kurtuluşa eren mü'minlerin vasıflarının tek tek sayıldığı Mü'minûn sûresi'nde, onların namazda huşû içinde oldukları bildirildikten sonra hemen ikinci vasıf olarak **"Boş ve faydasız sözlerden yüz çevirdikleri"** ifade buyurulmaktadır. Bir anlamda, boş ve faydasız şeylerden yüz çevirmenin günlük hayatın huşuu demek olduğuna dikkat çekilmektedir. Namazda gönül huzuru ne ise, günlük hayatta da boş laflardan uzak kalmak odur. Yani insana aynı duruluğu ve huzuru yaşatır. Ancak şu da bir başka gerçektir ki, namazda huşu' nasıl her zaman yakalanamazsa, boş ve faydasız sözlerden uzak kalabilmek de o kadar zordur. Bu yönüyle de aralarında bir benzerlik bulunmaktadır. Başarılabilmesi halinde her ikisinin de mü'mine kazandıracağı mutluluk ve seviye gerçekten son derece büyüktür.

وَلاَ تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولـئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُولاً [36]

3. "Kulak, göz ve gönül, bunların hepsi sorumludur."

İsrâ sûresi (17), 36

Gıybet yasağıyla ilgili önceki konuda da yer verilmiş olan bu âyet-i kerîme, müslümanların her şeyiyle sorumlu bir hayatın sahibi olduklarını çok kesin ifadelerle ortaya koymaktadır.

وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُواْ فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلاَ تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَى مَعَ الْقَوْمِ

الظَّالِمِينَ [68]

4. "**Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur. Eğer şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zâlimler topluluğu ile oturma.**"

En'âm sûresi (6), 68

Mekke dönemi günlerinde Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sıkça karşılaştığı durumlardan biri, müşriklerin çeşitli vesilelerle Allah'ın gönderdiği âyetler hakkında ileri-geri görüş beyan etmeleri idi. İşte bu ve buna benzer ortamlarda, yani insanları konu değiştirmeye veya susturmaya güç yetirilemeyen hallerde müslümanların o meclisi terketmelerinin en uygun hareket olacağı bildirilmektedir. Ne zamana kadar? Onların konuyu değiştirmelerine kadar. Yoksa insanları tamamen kendi hallerine terketmek, onlarla bütün ilişkileri kesmek emredilmemektedir. Çünkü müslümanlık onlara da anlatılacaktır. Bunun için ilişkilerin sürmesi gereklidir.

Allah'ın âyetleri hakkında ileri-geri konuşmakla, orada bulunmayan müslümanların arkasından hoşlanmayacakları sözleri söylemek arasında, yanlış, boş ve faydasız olma bakımından bir benzerlik söz konusudur. En azından Nevevî merhuma göre bu böyle olmalı ki, -haklı olarak- bu âyetleri burada bir araya getirmiştir.

Hadisler

1531- وعنْ أبي الدَّرْداءِ رضي اللَّه عَنْهُ عنِ النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « منْ ردَّ عَنْ عِرْضِ أخيهِ، ردَّ اللَّه عنْ وجْهِهِ النَّارَ يوْمَ القِيَامَةِ » رواه الترمذي وقالَ : حديثٌ حسنٌ .

1531. Ebû'd-Derdâ *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim, (din) kardeşinin ırz ve namusunu onu gıybet edene karşı savunursa, Allah da kıyamet günü o kimseyi cehennemden korur**."

Tirmizî, Birr 20

Açıklamalar

Gıybet etmenin, herhangi bir müslümanı, hoşlanmayacağı şeyleri arkasından söyleyerek çekiştirmenin haram olduğunu biliyoruz. Burada ise, bizzat kendisi gıybet etmemekle beraber, başkasının yaptığı gıybeti dinlemenin de yasak olduğunu öğrenmekteyiz. Böyle bir durumla karşılaşılınca yapılacak iş, bir yolunu bulup bu gıybet olayına mâni olmaktır. Hadisimiz işte böylesi bir müdâhalenin yani gıybeti yapılan müslümanı savunmanın, âhiretteki sonucunu bildirmektedir.

Hadisin, Esmâ Binti Yezid *radıyallahu anhâ*'dan gelen rivayetinde; *"Kim, yokluğunda kardeşinin etini savunursa (yani gıybet edilmesini önlerse), Allah'ın o kimseyi cehennemden kurtarması kesinleşmiş demektir"* (Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân,* VI, 112-113) buyurulmak suretiyle, aynı anlam daha güçlü bir şekilde teyit edilmektedir.

Hadisimizin her iki rivayetinde de, bir müslümanın namus ve şerefini koruyan kimseyi, Allah'ın kıyamette cehennem azabından koruyacağı müjdelenmektedir. Bu, büyük bir lutuf olup yapılan işin Allah katında ne ölçüde değerli olduğunu gösterir. Bu demektir ki, müslümanın ırzı, namusu, haysiyet ve şerefi mukaddes olduğu gibi, bunların korunması, savunulması da özellikle âhiretteki sonucu itibariyle bütün müslümanlara düşen ve çok önemli bir görevdir. Herkes birbirinin ırz ve namusunu, onun bulunmadığı yerde koruyacak ve savunacaktır. Müslüman bir başkasını çekiştirmeyeceği gibi, yanında, böyle çirkin bir işin yapılmasına yani başkalarının çekiştirilmesine de izin vermeyecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanın ırz, namus, haysiyet ve şerefine söz söylememek bir görev, söyletmemek ikinci bir görevdir.

2. Bir müslümanı koruyanı, Allah da cehennemden korur.

3. Dinimiz insan haysiyet ve şerefine son derece büyük önem verir.

1532- وعنْ عِتْبَانَ بنِ مالِكٍ رضي اللَّهُ عنْهُ في حدِيثِهِ الطَّويلِ المشْهورِ الَّذي تقدَّم في باب الرَّجاءِ قَالَ : قامَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُصلِّي فَقال : « أيْنَ مالِكُ

بنُ الدَّخْشُمِ ؟ » فَقَال رجل: ذلكَ مُنافِقٌ لا يُحِبَّ اللّه ورسُولَهُ ، فَقَال النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تقُلْ ذلكَ ، ألا تَراه قد قَال : لا إلهَ إلاَّ اللَّه يُريدُ بذلك وجْهِ اللَّه ، وإن اللَّه قدْ حَرَّمَ على النَّارِ منْ قال : لا إله إلاَّ اللَّه يبْتَغِي بِذلكَ وجْهَ اللَّه » متفقٌ عليه .

« وعِتبانُ » بكسر العين على المشهور ، وحُكِي ضمُّها ، وبعدها تاء مثناةٌ مِنْ فوق ، ثُمَّ باء موحدةٌ . و « الدُّخْشُمُ » بضم الدال وإسكان الخاءِ وضمِّ الشين المعجمتين .

1532. İtbân İbni Mâlik *radıyallahu anh*'den "Allah'ın Rahmetini Ümit Etmek" bahsinde geçen uzun hadisinde rivayet edildiğine göre şöyle dedi:

(Bizim evde) Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kalkıp namaz kıldırdı. (Namazdan sonra otururken) cemaattan biri:

- Mâlik İbni Duhşûm, nerede? dedi. Bir başkası:

- O Allah ve Resûlünü sevmeyen bir münâfıktır, dedi.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Öyle deme! Görmüyor musun o, Allah'ın rızasını dileyerek Lâ ilâhe illallah diyor. Rızasını umarak Lâ ilâhe illallah diyen kimseyi Allah, cehenneme haram kılmıştır"** buyurdu.

Buhârî, Salât 45, 46, Ezân 4, 5, 153, 154, Teheccüd 25, 33, 36, Meğâzî, 12, 13, Et'ime 15, Rikak 6, İstitâbetü'l-mürteddîn 9; Müslim, Îmân 54, 55, Mesâcid 263, 264, 265, Fezâilü's-sahâbe 178. Ayrıca bkz. Nesâî, İmâme 10, 46, Sehv 73; İbni Mâce, Mesâcid 8

Açıklamalar

418 numara ile uzunca bir metin halinde geçmiş olan hadisimiz, Peygamber Efendimiz'in, bundan önceki rivayette bildirilen gerçeği doğrudan kendisinin uyguladığını göstermektedir. Huzurunda bulunmayan bir müslüman hakkında gıybet edilmesini Efendimiz, bizzat kendisi engellemiştir. Hem de bizim için çok büyük müjde anlamı taşıyan bir gerekçe göstermiştir: *"Rızasını umarak Lâ ilâhe illallah diyen kimseyi Allah, cehenneme haram kılmıştır."*

Peygamber Efendimiz'in, mahallelerini teşrif ettiğini duyan insanlar hemen Efendimiz'in bulunduğu eve koşuşmuşlar ve onunla birlikte namaz kılmışlardı. Bu arada herhangi bir sebeple oraya gelememiş olan Mâlik İbni Duhşûm'un yokluğu, onun *"Allah ve Resûlünü sevmeyen bir münâfık"* olmasıyla değerlendirilmek istenmişti. Efendimiz ise buna karşı çıktı. Bu demektir ki, büyük çoğunlukla müslümanların önem verdiği bir konuya ilgi duymadı veya bir yerlerde hazır bulunmadı diye bir müslümanı gıybet etmek ve hakkında hoşlanmayacağı sözler söylemek doğru değildir. Bu tür girişimleri önlemek öncelikle o mecliste bulunanların en ileri gelenlerine, sonra da oradaki herkese düşer.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz'in sözleri ile fiilleri tam bir uyum içinde idi.
2. Ümmetinden neyi yapmalarını istemişse, onu kendisi mutlaka yapmıştır.
3. Gıybeti önlemek, her müslümanın görevidir.

1533- وعَنْ كعْبِ بنِ مالكٍ رضي اللَّه عَنْهُ في حدِيثِهِ الطَّويلِ في قصَّةِ توْبَتِهِ وقد سبق في باب التَّوْبةِ . قال : قالَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وهُو جَالِسٌ في القَوْمِ بِتبُوكَ : « ما فعل كَعْبُ بنُ مالك ؟ » فقالَ رجُلٌ مِنْ بَني سلِمَةَ : يا رسُولَ اللَّه حبسهُ بُرْداهُ ، والنَّظَرُ في عِطْفيْهِ . فقَال لَهُ معاذُ بنُ جبلٍ رضي اللَّه عنْه : بِئس ما قُلْتَ ، واللَّهِ يا رسُولَ اللَّهِ ما عَلِمْنا علَيْهِ إلاَّ خيْراً ، فَسكَتَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم .متفق عليه .

« عِطْفَاهُ » جانِباهُ ، وهو إشارةٌ إلى إعجابه بنفسهِ .

1533. Kâ'b İbni Mâlik *radıyallahu anh*'den tövbe mâcerasına dair "Tevbe" bahsinde geçen uzunca hadisinde rivayet edildiğine göre şöyle dedi: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Tebük'te ashâbı arasında otururken:

- "**Kâ'b İbni Mâlik ne yaptı?**" diye sormuş. Benî Selime'den bir adam:

- Ya Resûlallah! Elbiselerine ve sağına soluna bakıp gururlanması onu Medine'de alıkoydu, demiş. Bunun üzerine Muâz İbni Cebel ona:

- Ne kötü söyledin! diye çıkışmış, sonra da Peygamber *aleyhisselâm*'a dönerek:

- Yâ Resûlallah! Biz onun hakkında hep iyi şeyler biliyoruz, demişti. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ise, hiçbir şey söylememiş, sükût etmişti.

Buhârî, Meğâzî 79; Müslim, Tevbe 53. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsiru sûre (9)

Açıklamalar

Tebük Gazvesi'ne katılmadığı için başından çok büyük olaylar geçmiş olan Kâ'b İbni Mâlik hazretlerinin mâcerasını Tevbe konusunda yer alan 22 numaralı hadiste bütün yönleriyle okumuştuk. Hadisimiz, o uzun rivayetin, gıybeti önleme konusunu ilgilendiren kısmından ibârettir.

Burada büyük sahâbî Muâz İbni Cebel'in, yapılmak istenen bir gıybete, yani Kâ'b İbni Mâlik'in hazır bulunmadığı bir mecliste çekiştirilmesine izin vermeyip onu savunduğunu görüyoruz. Bu da ashâb-ı kirâm'ın konuya gösterdiği hassasiyetin örneği olmaktadır. Peygamber Efendimiz'in, sükut buyurup Hz. Muâz'ı tasvip etmesi, "takrîrî sünnet" dediğimiz sünnet türüne örnek oluşturmaktadır. Bir müslümanın gıybet edilmesinin önlenmesi, birinci hadiste olduğu gibi "sözlü", ikinci hadiste gördüğümüz gibi "fiilî" ve bu hadiste müşâhade ettiğimiz gibi "takrîrî" olmak üzere sünnetin her üç çeşidiyle de teşvik edilmiş, örneklendirilmiş ve hükme bağlanmış olmaktadır. Hiç şüphesiz bu durum, konunun ne kadar ehemmiyetli olduğunun açık delilidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sahâbe-i kirâm, yanlarında bir başkasının gıybet edilmesine fırsat vermeyip derhal müdâhale ederlerdi.

2. Peygamber Efendimiz ashâbının iş ve sözlerini bazan sükût buyurmak suretiyle tasvip ederdi.

3. Müslümanlar hakkında iyi düşünmek, güzel söz söylemek, onları kötülememek, başkaları tarafından kötülenmelerine de müsaade etmemek gerekir.

256- باب بيان ما يُباح من الغيبة

اعلم أن الغيبة تباح لغرض صحيح شرعي لا يمكن الوصول إليه إلا بها وهو ستة أسباب:

الأول التظلم فيجوز للمظلوم أن يتظلم إلى السلطان والقاضي وغيرهما ممن له ولاية أو قدرة على إنصافه من ظالمه، فيقول: ظلمني فلان بكذا.

الثاني الاستعانة على تغيير المنكر ورد العاصي إلى الصواب، فيقول لمن يرجو قدرته على إزالة المنكر: فلان يعمل كذا فازجره عنه، ونحو ذلك، ويكون مقصوده التوصل إلى إزالة المنكر، فإن لم يقصد ذلك كان حراماً.

الثالث الاستفتاء، فيقول للمفتي: ظلمني أبي أو أخي أو زوجي أو فلان بكذا فهل له ذلك؟ وما طريقي في الخلاص منه وتحصيل حقي ودفع الظلم؟ ونحو ذلك فهذا جائز للحاجة، ولكن الأحوط والأفضل أن يقول: ما تقول في رجل أو شخص أو زوج كان من أمره كذا؟ فإنه يحصل به الغرض من غير تعيين، ومع ذلك فالتعيين جائز كما سنذكره في حديث هند (انظر الحديث رقم 1532) إن شاء اللّٰه تعالى.

الرابع تحذير المسلمين من الشر ونصيحتهم، وذلك من وجوه؛ منها جرح المجروحين من الرواة والشهود، وذلك جائز بإجماع المسلمين بل واجب للحاجة. ومنها المشاورة في مصاهرة إنسان أو مشاركته أو إيداعه أو

معاملته أو غير ذلك أو مجاورته، ويجب على المشاوَر أن لا يخفي حاله بل يذكر المساوئ التي فيه بنية النصيحة. ومنها إذا رأى متفقهاً يتردد إلى مبتدع أو فاسق يأخذ عنه العلم وخاف أن يتضرر المتفقه بذلك، فعليه نصيحته ببيان حاله بشرط أن يقصد النصيحة، وهذا مما يُغلط فيه، وقد يحمل المتكلم بذلك الحسد ويلبِّس الشيطان عليه ذلك ويخيل إليه أنه نصيحة فليُتَفطن لذلك. ومنها أن يكون له ولاية لا يقوم بها على وجهها، إما بأن لا يكون صالحاً لها، وإما بأن يكون فاسقاً أو مغفلاً ونحو ذلك، فيجب ذكر ذلك لمن له عليه ولاية عامة ليزيله ويولي من يصلح، أو يعلم ذلك منه ليعامله بمقتضى حاله ولا يغتر به، وأن يسعى في أن يحثه على الاستقامة أو يستبدل به.

الخامس أن يكون مجاهراً بفسقه أو بدعته كالمجاهر بشرب الخمر، ومصادرة الناس وأخذ المكس وجباية الأموال ظلماً وتولي الأمور الباطلة، فيجوز ذكره بما يجاهر به، ويحرم ذكره بغيره من العيوب إلا أن يكون لجوازه سبب آخر مما ذكرناه.

السادس التعريف، فإذا كان الإنسان معروفاً بلقب كالأعمش والأعرج والأصم والأعمى والأحول وغيرهم جاز تعريفهم بذلك، ويحرم إطلاقه على جهة التنقص، ولو أمكن تعريفه بغير ذلك كان أولى.

فهذه ستة أسباب ذكرها العلماء وأكثرها مجمع عليه. ودلائلها من الأحاديث الصحيحة المشهورة؛ فمن ذلك:

Bilesin ki gıybet ancak, kendisine başka yolla ulaşmak mümkün olmayan sahih, şer'î bir sebeple mübah olur. Gıybeti mübah kılan sebepler altıdır:

1. ***Tezallüm.*** *Zulme uğramış bir kimsenin, hükümdar veya hâkim gibi, zâlime karşı kendisine yardımcı olabilecek yetki ve kudrete sahip birine gidip "Falan bana şöyle şöyle haksızlık etti" demesi câizdir.*

2. ***Bir kötülüğün önlenmesi*** *veya bir asînin yola getirilmesini temin* ***için yardım istemek.*** *Kişinin, güçlü olduğunu sandığı bir kimseye gidip sırf bir kötülüğü ortadan kaldırmak niyetiyle, "Falanca şu kötü işleri yapıyor, onu bundan alıkoy" demesi câizdir. Böyle bir niyet taşımazsa, bu yaptığı haramdır.*

3. ***Fetvâ almak.*** *Bir kişinin müfti'ye gidip "Babam, kardeşim, kocam veya falan adam bana zulmetti. Bunları yapmaya hakları var mıdır? Bundan kurtulmamın, hakkımı almamın ve haksızlığı önlememin yolu nedir?" gibi sözler söylemesi, ihtiyaçtan dolayı câizdir. Ancak, "Şöyle şöyle yapan bir kimse veya bir eş hakkında ne dersiniz?" diye üstü kapalı olarak durumu arzetmesi ihtiyata daha uygun ve fazilete daha muvafık olur. Nitekim böyle bir üslubla da maksad hasıl olur. Bununla beraber, inşallah aşağıda zikredeceğimiz Hind'in rivayet ettiği hadiste olduğu gibi haksızlık eden şahsın açıkça söylenmesi de câizdir.*

4. ***Müslümanları şerden sakındırmak ve iyiliklerini istemek (nasihat).*** *Bunun çok çeşitli uygulaması vardır:*

a) Hadis râvilerinden ve şâhidlerden kusurlu olanları cerhetmek. Bu, müslümanların icmâı ile câizdir. Hatta yerine göre vâcip bile olur.

b) Bir kimse ile dünürlük, ortaklık, komşuluk, alış-veriş vs. yapılmak, emânet bırakmak istenildiği zaman ve benzeri durumlarda kendisine danışılan kişinin bildiğini gizlememesi, aksine, büyük bir hayırhahlıkla bildiklerini olduğu gibi söylemesi gerekir.

c) Dini ve din bilimlerini öğrenmek isteyen birinin, bid'atçı veya günahkâr (fâsık) bir hocadan ders aldığına şâhid olup zarar göreceği endişesine kapılan kimsenin, o öğrenciye öğüt verip hocasının halini açıklaması gerekir. Bu da yine sırf öğüt vermek maksadına yönelik

olmalıdır. Bu iş tehlikeli ve yanılgıya açıktır. Çünkü uyarıda bulunan kişi çekememezlik duygusuna kapılmış olabilir. Şeytan onu yanıltabilir. Bu noktada çok uyanık ve dikkatli olmak gerekir.

d) İster ehli olmadığı için, ister günahkâr olduğu için isterse başkaları tarafından yanıltıldığı için yahut daha başka bir sebepten dolayı üstlendiği görevi gerektiği şekilde yapmayan bir yetkilinin durumunu daha üst bir yetkiliye bildirmek suretiyle o görevlinin dürüst hareket etmesini sağlamasını veya onu görevden uzaklaştırarak lâyık olan bir başka kişiyi görevlendirmesini sağlamaya çalışmak, onu buna teşvik etmek câiz ve gereklidir.

*5. **Fıskı ve bid'atçılığı âşikar olan kimse**nin, meselâ açıkta şarap içmek, insanların malına el koymak, haksız öşür almak, haraç kesmek, zorla baş olmaya, başa geçmeye çalışmak, kötü ve gayri meşrû işlere yönelmek gibi tavırlar gösteren kimsenin hakkında konuşmak câizdir. Çünkü kendisi kötülüğünü açığa vurmuştur. Ancak onun açığa vurduklarının dışındaki başka ayıplarının anılması -onların da söylenmesini gerektiren daha başka sebep veya sebepler yoksa- haramdır.*

*6. **Tarif etmek.** Bir insan şaşı, topal, sağır, kör ve buna benzer başka lakaplarla biliniyorsa, onu sırf tarif edebilmek için bu lakapları kullanmak caizdir. Ancak bu lakapların, kişinin değerini düşürme amacıyla takılması haramdır. Böyle lakaplarla bilinen kişilerin bu lakaplar söylenmeden tarif ve tanıtımı mümkün olduğu sürece bunları kullanmamak daha doğrudur.*

Gıybetin câiz olduğu yerler konusunda bu altı sebebi âlimler ortaya koymuşlardır. Bunların çoğunda da ulemanın görüş birliği vardır. Bu husustaki deliller, sahih ve meşhur hadislerdir. Şimdi onlardan bazılarını görelim.

Hadisler

1534- عَنْ عَائِشَةَ رضي اللَّه عَنْهَا أن رَجُلاً استأْذَن عَلى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقَالَ : « ائذَنُوا لهُ، بئس أخو العشِيرَةِ ؟ » متفقٌ عليه . احْتَجَّ بهِ البخاري في جَوازِ غيبةِ أهلِ الفسادِ وأهلِ الرِّيبِ .

1534. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre bir adam Hz. Peygamber'in yanına girmek için izin istedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

- "**Kabilesinin kötü adamıdır ama, izin verin ona**" buyurdu.

Buhârî, Edeb 38, 48; Müslim, Birr 73. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 5

Açıklamalar

Hadisimize ait rivayetin tamamı, olayı iyice kavramamızı sağlayacak niteliktedir. Olayla ilgili anlatım özetle şöyledir: Uyeyne İbni Hısn veya Mahreme İbni Nevfel olduğu tahmin edilen şahıs, Efendimiz'in huzuruna girmek için izin ister. Gelenin kimliği kendisine bildirilince Efendimiz, *"Kabilesinin kötü adamıdır ama, izin verin ona, gelsin bakalım"* anlamındaki sözünü söyler:

Efendimiz gelen kişi hakkında böyle bir beyanda bulunduktan sonra adamı huzuruna kabul eder ve kendisine yumuşak davranır, konuşur-görüşür ve adam memnun olarak ayrılır. Efendimiz'in, gıyabında kötü olduğunu söylediği kişi ile normal birisiymiş gibi görüşüp konuşması Hz. Âişe'nin dikkatini çeker ve bunun hikmetini sorar. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz şöyle buyurur:

- "**Ey Âişe! Kıyamet günü Allah katında en kötü durumda kalacak kişi, insanların şerrinden çekindikleri için kendisini terkettikleri kimsedir.**"

Sahîhayn'daki bir rivayette de *"sözle veya fiille haddi aşmasından, bir kötülük yapmasından korkulduğu için kendisinden uzak durulan kimsenin en kötü kişi olduğu"* belirtilmektedir. Efendimiz, Hz. Âişe'ye verdiği bu cevapla, bir taraftan, kendisini ziyaret eden kişinin zararını önlemek maksadıyla onu idare ettiğini ortaya koyarken, bir taraftan da "Ben ona yumuşak davrandım, eğer gıyâbında söylediğimi yüzüne karşı söyleseydim, benim kendisini inciteceğim endişesiyle beni terkederdi, o takdirde ben de kötülerden olurdum" demek istemiş olabilir.

Önce Peygamber Efendimiz'in bu şahıs hakkındaki değerlendirmesinin tamamen doğru olduğunu bilmemiz gerekir. Nitekim Uyeyne İbni Hısn Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde irtidad etmiş, yani dinden dönmüş, müslümanlara karşı savaşmış, sonra tekrar müslüman olmuştur. Sert, katı ve cahil bir kişi olduğu, halifeliği döneminde Hz. Ömer'e gelip çok kaba davranmasından anlaşılmaktadır (bk. 358 numaralı hadis).

Efendimiz'in, kötülüğü âşikâr olan bir kişinin durumunu bildirmek suretiyle mü'minleri ondan korumak istediği açıktır. Binaenaleyh onun böyle konuşması asla gıybet değildir. Öte yandan Peygamber Efendimiz'in, o kişiyi huzuruna kabul buyurduktan sonra ona yumuşak davranması yani müdârâ etmesi, asla bir müdâhane değildir. *Müdârâ*, dünyanın veya dinin veya her ikisinin birden ıslahı için dünyaya ait değerleri kullanmaktır. *Müdâhane* (yağcılık) ise, dünya ve dünyalıklar için dinden ve dinî esaslardan vazgeçmek demektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kötülüğü açık olan kimsenin durumunu söylemek gıybet değildir. Böyle bir kişinin henüz açığa çıkmamış yönlerini söylemek ise gıybettir. Bu inceliğe dikkat etmek gerekir.

2. Zararı önlemek maksadıyla müdârâ edilebilir. Bu konuda ruhsat vardır. Müdârâ mübahtır ama müdâhane aslâ câiz değildir. Yani dünya ve dünyalıklar hatırına din ve dince kutsal sayılan değerler kimseye peşkeş çekilemez.

3. Peygamber Efendimiz, müslümanları uyarmak için onlara olan şefkat ve merhametinin gereği olarak bazı kimselerin durumlarını açıklamıştır.

1535- وعنْهَا قَالَتْ : قَالَ رسُولُ اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَا أَظُن فُلاناً وفُلاناً يعرِفَانِ مِنْ ديننا شَيْئاً » رواه البخاريُّ . قال الليثُ بنُ سعْدٍ أَحدُ رُواةِ هذا الحَدِيثِ : هذَانِ الرَّجُلانِ كَانَا مِنَ المُنَافِقِينَ .

1535. Yine Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Falan ve falanın dinimizden birşey bildiklerini sanmam.**"

Buhârî, Edeb 59

Açıklamalar

Kütüb-i Sitte içinde sadece Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer alan bu hadisin ravilerinden Leys İbni Sa'd, hadiste kendilerinden bahsedilen bu iki kişinin münâfıklardan olduğunu bildirir. Onun bu görüşü sonraki âlimlerce tartışılmıştır.

Buhârî'deki ikinci rivayette de Efendimiz, *"Falan ve falanın bizim üzerinde bulunduğumuz şu dinimizi bildiklerini sanmıyorum"* buyuruyor.

Efendimiz'in bu beyanları, söz konusu iki kişi hakkında bir sûizan ve kötüleme değil, başkalarının onlara bakıp yanılmamaları için mevcut durumlarını bildirmekten ibarettir. Hadiste her ne kadar zan ifadesi geçiyorsa da zannın, bir çok yerde olduğu gibi burada da "kesin bilgi ve kanaat (ilm-i yakîn)" anlamına geldiğine işaret edilmiştir. Nitekim dilimizde de "herhalde" kelimesi, bazan "şüphe" bazan da "mutlaka, şüphesiz" anlamında kullanılmaktadır. Böylece Efendimiz, *"Falan ve falan'ın bizim şu dinimizi bilmediklerini, ondan bir şey öğrenmediklerini biliyorum"* buyurmuş olmaktadır. Bu da onların sebep olabilecekleri yanılgıları önlemek için gerekli bir açıklamadır. Buradan hareketle, günümüzde çokça rastladığımız gibi, **yeterli bilgisi olmadığı halde din hakkında görüş açıklayan**, ahkâm kesen **kimselerin bu durumlarının kamuya açıklanmasının gıybet olmadığı**, **hatta** onların müslümanlara verecekleri zararı önlemek için **gerekli olduğu** anlaşılır. Nitekim, Nevevî merhum da bu kanaatte olduğu için hadisi, mübah olan gıybet konusunda zikretmiş bulunmaktadır.

Her iki hadiste kendilerine işaret edilen şahısların kimler olduğu tesbit edilememiştir. Efendimiz'in kimleri kasdettiği zamanında anlaşılmış olmasına rağmen, sonraki dönemlerde açıklanmamış ve kaynaklarda isimleri yer almamıştır. Böylece o kişilerin sonraki dönemlerde çekiştirilmeleri önlenmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanları uyarmak ve uğramaları muhtemel zararlardan korumak maksadıyla bazı kişiler hakkındaki bilgileri açıklamak gıybet değildir.

2. Peygamber Efendimiz, din hakkında bilgisi olmayanların halkı yanıltmalarını önleyici açıklamalarda bulunmuştur.

1536- وعنْ فَاطِمةَ بنْتِ قَيْسٍ رضي اللَّه عَنْها قَالَتْ : أَتيْتُ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فقلت : إنَّ أبا الجَهْمِ ومُعاوِيةَ خَطباني ؟ فقال رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أمَّا مُعَاوِيةُ ، فَصُعْلُوكٌ لا مالَ له ، وأمَّا أبو الجَهْمِ فلا يضَعُ العَصا عنْ عاتِقِهِ » متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ لمسلمٍ : « وأمَّا أبُو الجَهْمِ فضَرَّابٌ للنِّساءِ » وهو تفسير لرواية : « لا يَضَعُ العَصا عَنْ عاتِقِهِ » وقيل معناه : كثيرُ الأسفارِ .

1536. Fâtıma Binti Kays *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldim ve:

- Ebü'l-Cehm ve Muâviye İbni Ebû Süfyân beni istiyorlar (ne dersiniz) dedim. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Muâviye malı olmayan fakirin biridir. Ebü'l-Cehm ise, sopasını omuzundan indirmez**" buyurdu.

Müslim, Talâk 36. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Talâk 39; Tirmizî, Nikâh 38; Nesâî, Nikâh 22

Müslim'in bir rivâyetinde **"Ebu'l-Cehm, kadınları çokca döven biridir"** ifadesi bulunmaktadır.

Fâtıma Binti Kays

İlk muhâcir sahâbi hanımlardan olan Fâtıma Binti Kays, zekâsı, güzelliği ve olgunluğu ile tanınır. Kûfe emirlerinden Dahhâk İbni Kays'ın ablasıdır. Hz. Ömer'in şehid edilmesinden sonra şûra heyeti onun evinde toplanmıştır.

Eşi Ebû Hafs İbnü'l-Muğîre kendisini boşadıktan sonra Efendimiz'in emriyle âmâ sahâbi İbni Ümmü Mektûm'un evinde iddetini bekledi ve daha sonra da yine Efendimiz'in tavsiyesiyle Üsâme İbni Zeyd ile evlendi. Hz.

Peygamber'den 34 hadis rivâyet etti. Kendisinden de başta Şa'bî olmak üzere Tâbiûn neslinin büyüklerinden bazıları hadis rivayet etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Nevevî, bu hadisi Buhârî'nin de rivayet ettiğini belirtmektedir. Ancak hadis Buhârî'de rivayet olarak geçmemekte, sadece olaya atıfta bulunulmaktadır (Buhârî,Talak 41, 42).

Hadisimiz kısaca hayat hikayesini anlattığımız Fâtıma Binti Kays'ın kocası tarafından boşanması, iddet beklemesi için Hz. Peygamber'in kendisine yer tayin etmesi ve sonra da evlenmesi ile ilgili bir dizi olayın anlatıldığı uzunca bir rivayetin sadece bir kısmını bize yansıtmaktadır. Nevevî merhum konumuzla ilgili olduğu için dünürlük yapan kişiler hakkında bilinenlerin söylenmesi gerektiğini ve bunun asla gıybet sayılmayacağını gösteren kısmını buraya almış bulunmaktadır.

Peygamber Efendimiz, görüldüğü gibi Fâtıma Binti Kays ile evlenmek isteyen Muâviye ve Ebü'l-Cehm hakkında bildiklerini Fâtıma'ya açıkca söylüyor. Birincisi için *"malı olmayan fakirin teki"*, diğeri için de *"omuzundan sopasını eksik etmeyen yani kadınları çokca döven biri"* olduğunu belirtiyor. İşte Efendimiz'in bu sözleri, kurulacak bir yuva öncesinde fikri sorulan kişinin adaylar hakkında bildiklerini herhangi bir karalama gayesi gütmeksizin söylemesinin gıybet sayılmayacağını göstermektedir. Aksi halde kendisine bu konuda fikir danışan kimseye yalan söylemiş olmak veya ondan gerçeği gizlemek gibi iki durum söz konusu olur ki, her ikisi de haramdır.

Efendimiz, Fâtıma ile evlenmek isteyen bu iki kişi hakkında görüşlerini böylece açıkladıktan sonra ona Üsâme İbni Zeyd ile evlenmesini tavsiye etmiştir. Fâtıma önce istememiş ama sonunda Efendimiz'in ısrarı üzerine evlenmeyi kabul etmiştir. Neticede kendisi, bu evlilikten çok memnun olduğunu ve hatta Üsâme İbni Zeyd'in olgunluğuna hayran kaldığını itiraf etmiştir. Doğrudan konumuzla ilgili olmamakla beraber, hadiste geçtiği için dikkatimizi çeken bir hususa işaret etmek yerinde olacaktır. Efendimiz, Muâviye için *"malı olmayan fakirin teki"* derken onun durumunu

belirtmiştir. Bu sözleriyle Efendimiz, fakirlerle evlenmemek gerektiğini söylemek istememiştir. Elbette fakirlik evliliğe mani olmamalıdır. Ancak erkeğin, alacağı hanımı, yöre şartlarına göre geçindirecek bir gelire sahip olması da ailenin huzuru bakımından ihmal edilmemesi gereken önemli bir husustur. Hadisimizde bu noktaya dikkat çekilmiş olmaktadır.

Ebü'l-Cehm'in kadınları çok dövmesi de yine kadın hakları ve aile saadeti noktasından önemli bir kusurdur. Efendimiz, önce böyle bir âdeti olan erkekleri sonra da onlarla evlenecek olan hanımları uyarmış olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Evlenmek söz konusu olduğu zaman, fikrine müracaat edilen kişinin bildiklerini olduğu gibi söylemesi gıybet değildir.

2. İstişâre ve nasihat niyetiyle bir kimseyi kusuru ile anmak câizdir.

3. Hz. Peygamber'i dinleyip onun tavsiyelerine uymak insanı mutlu eder.

4. Fazilet ve tecrübe sahibi kimselerin tavsiyelerini dinlemek daima iyidir.

5. Fetvâ verecek olan kimsenin, fetvâ isteyen kadının sesini duyması, onunla konuşması câizdir.

1537- وعن زِيْدِ بنِ أرْقَمَ رضي اللَّهِ عنهُ قال : خَرجْنَا مع رسولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في سفَرٍ أصاب النَّاس فيهِ شِدةٌ ، فقال عبدُ اللَّه بنُ أبي : لا تُنْفِقُوا على منْ عِنْد رسُولِ اللَّه حتى ينْفَضُّوا وقال : لَئِنْ رجعْنَا إلى المدِينَةِ ليُخرِجنَّ الأعزُّ مِنْها الأذَلَّ ، فَأَتَيْتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، فَأَخْبرْتُهُ بِذلكَ ، فأرسلَ إلى عبد اللَّه بن أبي فَاجْتَهَد يمِينَهُ : ما فَعَل ، فقالوا : كَذَب زيدٌ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَوقَع في نَفْسِي مِمَّا قالوهُ شِدَّةٌ حتى أنْزَل اللَّه تعالى تَصْدِيقي: { إذا جاءَكَ المُنَافِقُون } ثم دعاهم النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، لِيَسْتغْفِرَ لهم فلَوَّوْا رُؤُوسَهُمْ . متفقٌ عليه .

1537. Zeyd İbni Erkam *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in maiyyetinde bir sefere çıkmıştık. Müslümanlar büyük bir yokluk ve sıkıntı içindeydi. Asker arasında bulunan Abdullah İbni Übey, yandaşlarına:

- Allah'ın elçisinin çevresindekilere sakın bir şey vermeyin ki, onu terketsinler. Eğer Medine'ye dönersek, güçlü olanlar güçsüzleri oradan mutlaka çıkarıp atacaktır, dedi.

Ben de gidip bu olayı Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e haber verdim. Peygamber *aleyhisselâm* Abdullah'a adam gönderip durumu soruşturdu. O böyle bir söz söylemediğine dair yemin üstüne yemin etti. Bunun üzerine sahâbîlerden bazıları "Zeyd, Hz. Peygamber'e yalan söyledi" dediler. Allah Teâlâ, benim doğru söylediğimi tasdik eden **"Münâfıklar sana geldikleri zaman..."** diye başlayan Münâfıkûn sûresi'ni Nebî *sallallahu aleyhi ve selleme* indirinceye kadar, onların bu sözlerinden dolayı son derece üzüldüm. Daha sonra, Hz. Peygamber kendilerine istiğfar etmek için onları davet etti, fakat onlar buna da yanaşmadılar.

Buhârî, Tefsîru sûre (63),1; Müslim, Sıfâtü'l-münâfıkîn 1. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru sûre (63)

Açıklamalar

Değişik anlatımlarıyla kaynaklara intikal etmiş bulunan olay, Münâfıkûn sûresinin nüzül sebebidir. Zeyd İbni Erkam *radıyallahu anh*'ın açıkça söylemediği sefer, meğâzî müelliflerinin büyük çoğunluğunun kabul ettiğine göre Mustalıkoğulları Gazvesi'dir.

Müslümanların bu gazvede çektikleri yiyecek sıkıntısı karşısında, Medineli münâfıkların reisi Abdullah İbni Übey, kendi yandaşlarına ellerindeki imkânlardan müslümanlara vermemelerini tenbih etmiş, onların bu sıkıntıları bahâne ederek Hz. Peygamber'in etrafından dağılacaklarını hayal etmiş veya böyle bir sonucu hazırlamaya çalışmıştır. Yandaşlarını cesaretlendirmek için de, Medine'ye dönüldüğü zaman güçlü olan kendilerinin, zayıf gördükleri müslümanları Medine'den çıkaracakları va'dinde bulunmuştur. Bu sözleri duyan Zeyd İbni Erkam, durumu Hz.

Peygambere ulaştırmıştır. Aslında hadisin bizim konumuzu ilgilendiren yeri burasıdır. Münâfık olduğu hemen hemen herkes tarafından bilinen İbni Übey'in sözlerini ve geliştirmeye çalıştığı müslümanlar aleyhindeki planlarını gidip müslümanları koruma amacıyla Hz. Peygamber'e haber vermek asla gıybet değildir. Zaten Efendimiz de Zeyd'i bu davranışından dolayı ikaz etmemiştir. Durumu tahkik etmiş, münâfıkların yemin ederek olayı inkar etmeleri üzerine, Zeyd'in yanılmış olabileceği kabul edilmiştir. Zeyd ise, bu duruma düşmüş olmaktan dolayı çok üzülmüştür. Hatta bazı rivayetlerde çadırına kapandığı ve kimse ile görüşmek istemediği anlatılmaktadır. Yine başka bazı rivâyetlerde Hz. Peygamber'in Zeyd'e kulağının yanılmış olabileceğini söylediği, Zeyd'in bundan çok müteessir olduğu da yer almaktadır.

Zeyd'i tasdik eden ve münâfıkların kesin yalan söylediklerini ve Zeyd'in haber verdiği niyet ve sözlerini de aynen nakleden Münâfıkûn sûresi inzal buyurulunca, Hz. Peygamber Zeyd'i çağırıp mübârek elleriyle kulaklarını okşayarak, "*Allah Teâlâ, kulağını doğruladı"* buyurmuştur. Bu sebeple daha sonraları olayı bilenler arasında Zeyd İbni Erkam, "kulağı Allah Teâlâ tarafından tasdik edilmiş kişi" diye anılmıştır.

Burada yeri gelmişken her ikisi de iki yüzlülük demek olan iki terimin, **nifak** ile **riyâ**nın farkına işâret edelim. **Riyâ** ibâdette, **nifak** itikadda iki yüzlülük demektir. Buna göre her münafık aynı zamanda mürâîdir. Ancak her mürâî, münâfık değildir. Çünkü imanı sağlam olanlar da amellerinde herhangi bir sebeple riyâ (gösteriş) yapabilir. Çünkü riyâ Allah'a yaptığı ibâdette halka dönük niyetler taşımaktır. Nifak ise, özünde iman bulunmadığı halde, sözde mü'min görünmektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Nifâkı ve fıskı belli kişilerin sözlerini yetkililere ulaştırmak onların gıybetini yapmak demek değildir.
2. Zeyd İbni Erkam faziletli ve haklılığı vahiyle ortaya konulmuş bir sahâbîdir.

3. Cephede İslâm ordusu aleyhindeki sözleri ve faaliyetleri komutana haber vermek gerekir.

1538- وعنْ عائشةَ رضي اللَّه عنها قالتْ : قالت هِنْدُ امْرأَةُ أبي سُفْيانَ للنبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : إنَّ أبا سُفيانَ رجُلٌ شَحِيحُ ولَيْس يُعْطِيني ما يَكْفِيني وولَدِي إلاَّ ما أَخَذْتُ مِنه ، وهَو لا يعْلَمُ ؟ قال : « خُذِي ما يكْفِيكِ ووَلَدَكِ بالمعْرُوفِ » متفقٌ عليه .

1538. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Ebû Süfyân'ın hanımı Hind, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e:

- Ey Allah'ın Resûlü! Ebû Süfyân çok cimri bir adam. Onun haberi olmadan benim aldığım dışında bana ve çocuğuma yetecek derecede bir şey vermiyor. (Benim bu yaptığım doğru mu?) dedi. Hz. Peygamber de:

- "**Örfe göre kendine ve çocuğuna yetecek kadar al**!" buyurdu.

Buhârî, Büyû' 95, Nafakât 4, Menâkıbü'l-ensâr 23; Müslim, Akdiye 7,8,9. Ayrıca bk. Nesâî, Kuzât 31; İbni Mâce, Cihâd 13

Açıklamalar

Kocası Ebû Süfyan'ın Mekke fethi öncesinde müslüman olmasının hemen ardından kendisi de müslüman olan Hind Binti Utbe İbni Rebîa, müslüman olduğu güne kadar azılı bir İslâm düşmanı idi. Bedir gazvesi'nde babası Utbe'nin Hz. Hamza tarafından öldürülmesi, yine aynı savaşta amcası Şeybe ve kardeşi Velid'in öldürülmüş olmaları onun müslümanlara diş bilemesine sebep olmuştu. Uhud harbinde Vahşi'yi özel olarak tutup Hz. Hamza'yı şehid etmesini sağlamış ve intikam almak için Hz. Hamza'nın ciğerini ağzına alıp çiğnemiştir.

Müslüman olduktan sonra kendisi de müslümanlara karşı duyduğu düşmanlığı itiraf etmiş ve Hz. Peygamber'e gelerek:

- Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a yemin ederim ki şu dünyada senin hane halkın kadar zelîl ve perişan olmasını istediğim halk yoktu. Bugün ise, şu

dünyada senin hane halkın kadar aziz ve mutlu olmasını istediğim kimse yoktur, demiştir.

Hz. Hind, bazı rivayetlere göre bu görüşme esnasında bazılarına göre de bir başka zaman Efendimiz'e kocası Ebû Süfyân'ın, son derece eli sıkı, cimri bir kişi olduğunu, kendisine ve çocuklarına yetecek derecede harcama yapmadığını şikayet etmiş, kendisinin ondan habersiz olarak malından bir şeyler alıp harcadığını, bunun kendisi için bir vebâli olup olmadığını sormuştur. Hadisin bizi ilgilendiren yeri Hind'in, kocasını çok cimri, eli pek sıkı gibi vasıflarla zikretmesidir. Fetvâ almak için kişileri vasıflarıyla anmak gıybet değildir. Durumun belirlenebilmesi için zarûrîdir. Nitekim bu olayda da Hz. Peygamber, Hind'i böyle konuşmasından dolayı ikaz etmemiş, sorduğu soruya örfe uygun şekilde kocasının malından kendisi ve çocukları için harcama yapabileceği, bunun bir sakıncası olmadığı cevabını vermiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Fetvâ almak ve resmen şikâyette bulunmak için kişileri hoşlanmadıkları vasıflarıyla anmak câizdir. Bu gıybet değildir.

2. Koca, mahallin örfüne göre hanımının ve çocuklarının nafakasını temin etmekle yükümlüdür.

3. Ailesine karşı yükümlülüğünü yerine getirmeyen kocanın malından eşi, geçimlerini sağlamak için kocasının bilgisi dışında harcama yapabilir.

4. Dinen bir hükme bağlanmamış olan konularda örfe uyulur.

5. Gâib yani orada bulunmayan kimse hakkında fetvâ verilebilir. Hüküm verilip verilemeyeceği ise tartışmalıdır. Kazâ ile fetvâ bu noktada birbirinden ayrılır. Fetvâ kişilerin dindarlığına hitabeder. Kazâ ise, kanun gücüyle icrâ ve infâz edilir.

257- باب تحريم النميمة
وهي نقل الكلام بين الناس على جهة الإِفساد

NEMİME YASAĞI

İNSANLARIN ARASINI BOZMAK İÇİN KOĞUCULUK YAPMANIN, SÖZ GETİRİP GÖTÜRMENIN HARAMLIĞI

Âyetler

هَمَّازٍ مَّشَّاء بِنَمِيمٍ [11]

1. "**Kusur peşinde koşan, durmadan laf getirip götüren kimseye boyun eğme!.**"

Kalem sûresi (68), 11

Bilindiği gibi Mekkeli müşrikler Peygamber Efendimiz'i dâvasından vazgeçirmek için çok çeşitli yollara baş vurmuşlar, birtakım itham ve iftiralarda bulunmuşlar, bu yolla Hz. Peygamber'in kendilerine yumuşak davranmasını, yanlışlarını tasvip etmesini temin etmeye çalışmışlardı. Bu durumu açıklayan âyetlerle başlayan Kalem sûresinde, daha sonra aralarında bu âyet-i kerîme'nin de bulunduğu 10-14. âyetlerle Efendimiz'e şu tâlimât verilmektedir: "**(Resûlüm!) Alabildiğine yemin eden, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan laf getirip götüren, iyiliği hep engelleyen, mütecâviz, günaha dadanmış, kaba ve haşîn, bütün bunlardan sonra bir de soysuzlukla damgalanmış kimselerden hiçbirine, mal ve oğulları vardır diye sakın boyun eğme!**"

Açıkca görüldüğü gibi söz getirip götürmek yani *nemîme* azılı İslâm düşmanı müşriklerin sıfatlarındandır. Koğuculuk yapmak gibi bir ahlâkî zaafın müslümanı kimlerin durumuna düşürdüğünü iyice düşünmek gerek. Bu noktanın iyi anlaşılması, dilimize sahip çıkmakta bize büyük ölçüde yardımcı olacaktır.

مَا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ [18]

2. "**İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında onu gözetleyen, yazmaya hazır bir melek bulunmasın.**"

Kaf sûresi (50), 18

Bu âyet-i kerîme, nerede ve hangi şartlarda olursa olsun, insanın ağzından dökülecek sözler için kesin bir kayıt ve denetimin bulunduğunu bildirmektedir. Dolayısıyla dilin gıybet ve koğuculuk gibi âfetlerden korunmasını istemektedir. Bu âyet biraz yukarıda geçen "Gıybet Yasağı" konusunda da zikredilmişti. Orada daha genişçe yorumlandı.

1539- وعَنْ حذَيْفَةَ رضي اللَّه عنهُ قالَ : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا يَدْخُلُ الجنةَ نمَّامٌ» متفقٌ عليه .

1539. Huzeyfe *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Koğuculuk yapan cennete giremez.**"

Buhârî, Edeb 49, 50; Müslim, Îmân 168, 169, 170. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 33; Tirmizî, Birr 79

1541 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1540- وعَنْ ابن عَباسٍ رضي اللَّه عَنْهُمَا أَنَّ رَسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : مرَّ بِقَبريْنِ فقال : «إِنَّهُمَا يُعَذَّبان ، وَمَا يُعَذَّبَانِ في كَبيرٍ ، بَلى إِنَّهُ كَبيرٌ : أَمَّا أَحَدُهمَا ، فَكَانَ يمشِي بالنَّمِيمَةِ، وأَمَّا الآخرُ فَكَانَ لا يسْتَتِرُ مِنْ بولِه » . متفقٌ عليه ، وهذا لفظ إحدى روايات البخاري .

قالَ العُلَماءُ : معْنَى: «وما يُعَذَّبَانِ في كَبيرٍ» أيْ كبير في زَعْمِهما وقيلَ: كَبِيرٌ تَرْكُهُ عَلَيهما.

1540. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yanından geçmekte olduğu iki mezar hakkında şöyle buyurdu:

- "**Bu ikisi, kendilerince büyük olmayan birer günahtan dolayı azâb görüyorlar. Evet, aslında (günahları) büyüktür. Biri koğuculuk yapardı. Diğeri ise, idrarından sakınmaz, iyice temizlenmezdi.**"

Buhârî, Vudû 55, 56, Cenâiz 82, Edeb 49. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tahâret 11; Tirmizî, Tahâret 53; Nesâî, Tahâret 26, Cenâiz 116; İbni Mâce, Tahâret 26

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1541- وعن ابنِ مسْعُودٍ رضيِ اللّه عنْهُ أنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « ألا أُنَبِّئُكُم ما العَضْهُ ؟ هي النَّمِيمةُ ، القَالَةُ بيْنَ النَّاسِ » رواه مسلم .

« العَضْهُ » : بفَتْح العين المُهْمَلَةِ ، وإسْكان الضَّادِ المُعْجَمَةِ ، وبالهاءِ على وزنِ الوجهِ، ورُوي : « العِضَةُ » بِكسْرِ العَيْنِ و فَتْحِ الضَّادِ المُعْجَمَةِ عَلى وَزْنِ العِدَةِ ، وهِي : الكذِبُ والبُهتانُ ، وعَلى الرِّواية الأولى : العَضْهُ مصدرٌ ، يقال : عَضَهَهُ عَضْهاً ، أي : رماهُ بالعَضْهِ .

1541. İbni Mes'ud *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "**Size *el-adh* kelimesinin ne demek olduğunu söyleyeyim mi? O, insanların arasını bozmak için laf taşımak demektir.**"

Müslim, Birr 102

Açıklamalar

Bu üç hadiste Arapça'da *nemîme* denilen, insanların arasını bozmak maksadıyla söz getirip götürmenin yasaklanmış olduğu ve böyle bir ahlâkî düşüklüğün zararı anlatılmaktadır.

Birinci hadiste, insanların arasını bozmak, onları birbirine düşürmek maksadıyla söz getirip götürme işini çokça yapan, onu iş edinmiş olana *nemmâm* denildiği onun da cennete giremeyeceği çok kesin bir şekilde ifade buyurulmaktadır.

Hadisin diğer bazı rivâyetlerinde *nemmâm* yerine *kattât* kelimesi geçer. Her ikisi de aynı mânayı ifâde eder. Ancak bazı âlimlere göre yine de aralarında ince bir fark bulunmaktadır. Meselâ Ebû Dâvûd'un *Sünen*'ine ilk şerhi yazan Hattâbî der ki; **"Nemmâm**, aralarında bulunduğu bir cemaatın sözlerini başkalarına taşır. **Kattât** ise, insanların haberi olmadan onların konuşmalarını dinler, sonra da gider başkalarına haber verir. "Hemen hatırlatalım ki, bugün birtakım teknik araçlarla insanların konuşmalarını rızâları olmadığı halde, uzaktan dinleyip kaydederek bir yerlere

ulaştıranlar, eğer bozgunculuk maksadıyla bunu yapıyorlarsa, durumları hadiste belirtildiği gibidir.

Öte yandan bozgun çıkarmak maksadıyla halktan duyduğu sözleri, yöneticilere, devlet yetkililerine ulaştıranlar da aynı hükümdedirler. Hatta Müslim'in *Sahîh*'indeki iki rivâyette (Îmân, 169, 170), Hz. Huzeyfe'nin bu hadisi, mescidde yanlarına gelen bir kişi hakkında kendisine "Bu adam emîre laf taşıyor" denilmesi üzerine, o kişinin de duyacağı yüksek bir sesle açıkladığı kaydedilmektedir.

Halkımızın ifâdesiyle "müzevirlik yapmak", "koğuculuk etmek" demek olan nemîme, iki kişinin arasını bozma amacına dayalı olması dolayısıyla gıybetten ayrılır. Çünkü gıybet, orada olmayan bir kimseyi hoşlanmayacağı bir şey ile anmaktır. Gıybette bozgunculuk maksadı bulunması şart değildir. Nemîme insanların birbirleri hakkında söyledikleri sözlerin, onların yanında veya gıyabında aralarını bozmak maksadıyla diğerine nakledilmesi demektir.

Aslında *nemîme*, birinin sözünü onun gıyâbında hakkında söz edilmiş olan kimseye götürüp "Falan senin hakkında şöyle şöyle diyor" şeklinde konuşmaktır. Kişinin gıyâbında olması yönüyle gıybete benzer ise de, sözü söyleyen ile nakledilen kişinin arasını bozma niyeti onu gıybetten ayırır. Bu haliyle *nemîme,* gıybetten daha ağır bir günahtır.

Nemmâm veya *kattât*'ın cennete girememesi, Allah Teâlâ'nın onları affetmemesine bağlıdır. Allah Teâlâ dilerse affeder, dilerse azâb eder. Bu konuda Allah Teâlâ'ya kimse karışamaz. Hadisimizi, koğuculuğu helal sayanlara yönelik olarak yorumlamak da mümkündür.

İkinci hadiste, koğucunun mezarında da rahat olamayacağı, azâba tâbi tutulacağı bildirilmektedir. Peygamber Efendimiz'in, kabirlerinde azâb gören o iki kişi hakkında *"Azâb görmeleri büyük bir günah sebebiyle de değil"* buyurması, "onlara göre büyük olmayan" demektir. Yoksa gerçekten "büyük bir suç olmayan" demek değildir. Esasen Peygamber Efendimiz de "*Evet, aslında günahları büyüktür*" buyurmak suretiyle durumu açıklamış bulunmaktadır.

Nitekim işledikleri günahları ve hataları önemsemeyen, basite alan ve küçük gören çok insan vardır. Hadisimizdeki iki kişinin de bir anlamda, *söz* ile *idrar* damlacıkları arasında bir ilgi kurarak, "Bir iki söz değil mi, bir iki damlacık değil mi ne çıkar bundan" anlayışı içinde davrananlardan olduklarına işaret edilmektedir. Hatasını küçük görme hâlet-i rûhiyesine Hz. Aîşe vâlidemize iftira edilmesi olayı dolayısıyla yüce kitabımızda şöyle işaret buyurulur: "**Siz önemsiz olduğunu sanıyorsunuz. Halbuki bu, Allah katında çok büyük bir suçtur**" [Nûr sûresi (24),15].

Hadisimizden, koğuculuk niyetiyle ağızdan çıkacak kelimelerin, ortalığı berbat etmek bakımından idrar damlacıklarına benzetildiği izlenimini edinmek mümkün gözükmektedir. Bu da bizi, nemîmenin mutlaka korunulması, temizlenilmesi gereken bir pislik olduğu sonucuna götürür.

Hadisin buraya alınmayan bölümünde Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yaş bir hurma çubuğu isteyip onu ikiye ayırdıktan sonra, *"Bunlar yeşil kaldıkca belki azâbları hafifler"* buyurarak o iki mezarın üzerine diktiği kaydedilir. Bu da Efendimiz'in günahkârlara karşı olan şefkatinin bir göstergesidir. Aynı zamanda kabristanların ağaçlandırılmasını ve yeşillendirilmesini teşviktir.

Üçüncü hadiste Peygamber Efendimiz, Arapça *el-Adh* kelimesinden söz ederek, onun da "şiddetle yasaklanmış koğuculuk" anlamına geldiğini ashâbına açıklamaktadır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İki kişinin arasını bozmak amacıyla birinden diğerine söz taşıyıp müzevirlik yapmak haramdır.

2. Koğuculuğu âdeta meslek edinmiş olanlar veya helâl sayanlar cennete giremez.

3. Kabir azâbı vardır. Koğuculuk yapmak da kabir azâbının sebeplerinden biridir.

4. İşlediği hatayı küçük görmek, basite almak sonuçta büyük sıkıntılara ve pişmanlıklara sebep olur.

5. Mü'min kendi hatasını büyük görüp onu ortadan kaldırmaya bakmalıdır.

258- باب النهي عن نَقْل الحديثِ وكلام الناس إلى ولاة الأمورِ إذا لم تدْعُ إليه حاجةٌ كخَوفِ مفسدةٍ ونحوها

YÖNETİCİLERE SÖZ TAŞIMA YASAĞI

BİR KÖTÜLÜĞÜN YAYILMA ENDİŞESİ GİBİ CİDDİ BİR İHTİYAÇ OLMADIKÇA HALKIN KONUŞTUKLARINI İŞ BAŞINDAKİ YETKİLİLERE TAŞIMANIN YASAKLANMIŞ OLDUĞU

Âyet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُحِلُّواْ شَعَآئِرَ اللّهِ وَلاَ الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلاَ الْهَدْيَ وَلاَ الْقَلآئِدَ وَلا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِّن رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُواْ وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ أَن صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَن تَعْتَدُواْ وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبرِّ وَالتَّقْوَى وَلاَ تَعَاوَنُواْ عَلَى الإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُواْ اللّهَ إِنَّ اللّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ [2]

"Günah işlemekte ve düşmanlıkta birbirinize yardımcı olmayın!"

Mâide sûresi (5), 2

Dinimiz, müslümanların birbirleriyle çok sıcak ve samîmi bir dostluk ve dayanışma içinde olmalarını ister. Onların, birbirlerinin daha iyi ve takvâ üzere olmaları için gayret göstermelerini emreder. Günaha sevketmekte ve düşmanlık duygularıyla dinin belirlediği sınırları aşmakta birbirlerine destek olmalarını da açıkça ve kesin bir dille yasaklar.

Yaptırım gücüne sahip yöneticilere, halkın, yönetim hakkındaki düşünce ve sözlerini ulaştırmak, gereksiz yere ispiyonculuk yapmak toplumda bir çok sıkıntının doğmasına sebep olur. Böyle bir hareket günah işlemekte ve düşmanlıkta yardımlaşma anlamı taşır. Bu ise yasaklanmıştır. Nitekim Nevevî merhum da açtığı başlıkta, "bir kötülüğün yayılması endişesi gibi ciddi bir ihtiyaç yokken iş başındakilere halkın sözlerini nakletmenin yasak

olduğunu" belirtmektedir. Böyle bir ihtiyaç varsa, elbette kamunun selâmeti için istihbârât sağlamak gerekecektir ki bu da iyilik ve takvâda yardımlaşmak demek olur. Aslında Nevevî'nin de işaret ettiği gibi bu konuda zikredilebilecek hadisler önceki bahiste geçmiş bulunmaktadır.

Hadis

1542- وعن ابن مَسْعُودٍ رضي اللَّه عنهُ قالَ : قالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا يُبَلِّغْني أحدٌ من أصْحابي عنْ أحَدٍ شَيْئاً ، فَإنِّي أُحِبُّ أنْ أَخْرُجَ إِلَيْكُمْ وأنا سليمُ الصَّدْرِ » رواه أبو داود والترمذي .

1542. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Ashâbımdan hiç kimse, bir diğeri hakkında hoşlanmayacağım bir şeyi bana ulaştırmasın. Zira ben, gönül huzuru ile sizin yanınıza çıkmak istiyorum**."

Ebû Dâvûd, Edeb 28; Tirmizî, Menâkıb 63

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz, bir devlet başkanı olarak idare edenlerle idare edilenler arasında bulunması gerekli ilişkinin bir yönünü bu hadîs-i şerîflerinde ortaya koymaktadır. O da ashâbından hiçbir kimsenin, kendisine bir başka sahâbînin hoşa gitmeyecek bir iş veya sözünü nakletmemesidir.

Hadisin Tirmizî'deki rivayetinde, bir keresinde Efendimiz'in kendisine getirilen bir malı dağıttığı, iki kişinin de kendi aralarında "Bu taksimde Allah'ın rızâsı ve âhiret hesabı Hz. Peygamber tarafından dikkate alınmadı" diye söylendikleri, bu konuşmayı duyan İbn Mes'ûd tarafından durumun Hz. Peygamber'e ulaştırıldığı bildirdirilmektedir. Bunun üzerine Efendimiz hem öfkelenmiş hem de üzülmüş ve *"Beni kendi halime bırak"* diye İbni Mes'ûd'a çıkışmış, sonra da *"Mûsâ'ya bundan daha ağırı söylendi de o sabretti"* diye kendi kendisini teselli etmiştir.

Peygamber Efendimiz'in kendisine ulaştırılmasını yasakladığı söz veya işler, düzeltilmesi istenen herhangi bir aksaklıkla ilgili olmayanlardır. Umûma ait düzeltilmesi gerekli aksaklıkların haber verilmesi bu yasağa dahil değildir. Hatta görevdir. Bu tür olaylarda da şahısların değil, olaylar ve hataların üstü kapalı bir şekilde ulaştırılması uygun olur. Zaten Efendimiz, bizzat kendisinin muttali olduğu hataları duyurur fakat o hatayı işleyenleri açıklamazdı.

Bu hadîs-i şerîflerinde ise Efendimiz, bir yöneticinin ruhî durumunu dile getirmekte, haklarında bir çok şey söylenilen kimselere karşı gönül huzuru açısından yöneticilerin rahat olamayacağını, halbuki onların, halkın karşısına rahat bir şekilde çıkmalarının esas olduğunu ortaya koymaktadır.

Bazı âlimler bu hadisten, Efendimiz'in, ashâbından razı olarak dünyadan ayrılmak istediği, onlardan hiç birine karşı içinde bir kırgınlık bulunmamasını arzu ettiği anlamını çıkarmışlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Doğması muhtemel bir kötülük söz konusu olmadıkca halkın işlerini yöneticilere ulaştırmak doğru değildir.

2. Şer'î veya içtimâî bir fayda bulunması halinde halkın düşünce ve sözlerini yöneticilere ulaştırmak bu yasağın dışındadır.

3. Peygamber Efendimiz, ashâb ve ümmetini her bakımdan faziletli davranmaya davet etmiştir.

259- باب ذم ذي الوجهين

İKİ YÜZLÜLÜĞÜN KÖTÜLENMESİ

Âyet

يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلاَ يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لاَ يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطاً [108]

"İnsanlardan gizler de Allah'dan gizlemezler. Halbuki geceleyin, O'nun razı olmadığı sözü düzüp kurarken Allah, onlarla beraber idi. Allah yaptıklarını kuşatıcıdır."

Nisâ sûresi (4), 108

İnsan, diğer insanlardan gizlediği bir çok düşünce ve sözlerini, kendi kendisine ya da sırdaş edindiği kimselere söyler. İster başkalarından gizlemiş olsun, ister çok yakın bazı dostlarına söylemiş olsun, bütün bunları, daima kendisiyle beraber olan Allah Teâlâ'dan gizleyemez. Kimsenin Allah'tan bir şey gizlemesi esasen mümkün değildir. O halde böyle iki yüzlü bir davranışın, kimseye kazandıracağı bir şey yoktur.

Aslında bu tür davranışlar, Allah'ın daima bizi gözetlediği, denetlediği, herşeyimizden haberdâr olduğu ve gizli - açık herşeyi bildiği şuurundan uzak olmanın sonucudur. Allah'tan gizliyormuşcasına geceleyin birtakım planlar yapanlar, gündüzleri insanlardan gizledikleri düşünceleri ortalık kararınca gizlice bir yerlerde toplanıp konuşarak bazı kararlar alanlar, düşünmezler ki bütün bu yaptıklarından haberdâr olan Allah vardır. O'ndan gâfil olmaları ne kadar çirkindir.

Hadisler

1543- وعن أبي هُريرةً رضي اللَّه عَنْهُ قالَ : قالَ رسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « تَجدُونَ النَّاسَ معادِنَ :

خِيارُهُم في الجاهِليَّةِ خيارُهُم في الإسْلامِ إذا فَقُهُوا ، وتجدُونَ خِيارَ النَّاسِ في هذا الشَّأْنِ أشدَّهُمْ لهُ كَراهِيةً ، وتَجدُونَ شَرَّ النَّاسِ ذا الوجْهيْنِ ، الَذي يأتي هؤلاءِ بِوجْهِ وَهؤلاءِ بِوَجْهِ » متفقٌ عليه .

1543. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Siz insanları madenler (**gibi cins cins**) bulursunuz. Onların Câhiliye döneminde hayırlı ve değerli olanları, şayet dini hükümleri iyice hazmederlerse İslâmiyet devrinde de hayırlıdırlar. Siz yine en hayırlı kişileri, yöneticilik işinden hiç hoşlanmayanlar olarak bulursunuz. Siz, en kötü kişileri de iki yüzlüler olarak bulursunuz ki onlar, birilerine bir yüzle diğerlerine bir başka yüzle gider gelirler.**"

Buhârî, Menâkıb 1; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 199

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1544- وعنْ محمدِ بن زَيْدٍ أنَّ نَاسًا قَالُوا لجَدِّهِ عبدِ اللَّه بنِ عُمْرو رضي اللَّه عنْهما : إنَّا نَدْخُلُ عَلَى سَلاطِيننا فنقولُ لهُمْ بِخلافِ ما نتكلَّمُ إذَا خَرَجْنَا مِنْ عِندِهِمْ قال : كُنَّا نعُدُّ هذا نِفَاقاً عَلى عَهْدِ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . رواه البخاري .

1544. Muhammed İbni Zeyd'den nakledildiğine göre bazı kişiler, dedesi Abdullah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'ya gelip:

- Biz idarecilerimizin yanına girer ve onlara karşı, oradan çıktığımız zaman söylediklerimizin tam tersi sözler söyleriz, dediler. Bunun üzerine Abdullah İbni Ömer:

- Bu sizin yaptığınızı biz, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında iki yüzlülük sayardık, cevabını verdi.

Buhârî, Ahkâm 27

Açıklamalar

Bir kısmı takvâ konusunda 70 numaralı hadis içinde de geçmiş bulunan **birinci hadis**, insanların altın, gümüş, bakır ve benzeri madenler gibi kimilerinin baştan beri kıymetli, halis; kimilerinin de değersiz ve kalp olduğunu tesbit ve ilân etmektedir. Buna bağlı olarak, Câhiliye döneminde aslen değerli olan kimselerin müslüman olduktan sonra da - eğer dini iyice kavrayıp doğru yaşarlarsa- aynı değerlerini koruyacaklarını bildirmektedir. Nasıl madenler yeraltından çıkarıldıkları zaman asıl kıymetleri anlaşılırsa, insanlar da müslüman olduktan sonra eski değerleri ortaya çıkar. İslâm'ı kavrama ve yaşama oranlarına göre de değerleri artar. Hz. Peygamber'in,*"Cahiliye döneminde üstün görülenler, eğer İslâm esaslarını tam anlamıyla anlar ve yaşarlarsa, İslâmiyette de hayırlıdırlar"* beyânı, İslâmiyet'teki yegâne üstünlük ve hayırlılık ölçüsünün, fazilet, hikmet, ilim ve dindarlık olduğunu ortaya koymuştur. Nevevî'nin dediği gibi, takvâya soy asâleti de eklenirse, o daha güzel olur. Yine aynı hadiste Peygamber Efendimiz iyi insanların, emirlik gibi yönetim görevlerine karşı uzak durduklarını, öyle bir görevi arzu etmediklerini bildirmektedir. Ancak böyle bir göreve getirilmeleri halinde ise, elbette onun hakkını vermeye çalışacakları şüphesizdir.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz, insanların en iyilerini tanıttığı bu hadisinde pek tabiî olarak kötülerine de işaret buyurmuş ve iki yüzlü davrananları en kötü insanlar olarak tanımlamıştır. İki yüzlü kişilerin, birilerine karşı bir yüzle, bir şekilde, diğerlerine karşı da bir başka yüzle, bir başka şekilde yaklaştıklarına dikkat çekmiştir. Demek oluyor ki, herkese yağcılık yapanlar, yöneticilere başka, yönetilenlere başka konuşanlar, insanları, grupları, cemaatleri bu yolla kullanmaya veya birbirine düşürmeye kalkışanlar en kötü kişilerdir.

Aslında birinci hadisin konumuzu ilgilendiren yeri bu son cümlesidir. İki yüzlülük, bir yerde nifakla, yalancılıkla, sahtecilikle birleşmektedir. Her çevreye uyan, bulunduğu yerin havasına kolaylıkla giren ve böylece durmadan âdeta renk değiştiren bukalemun meşrepli kişilerin hangi yüzlerine, hangi sözlerine ve hangi davranışlarına itibar edileceği kestirilemez. Bu tavır, kalpteki nifaktan kaynaklanıyorsa çok kötüdür. Böylelerine münâfık denir. Münâfıklar da yüce kitabımızın açık beyânına göre dünyada kimlerle beraber olacağını bilemeyen, bir ona bir buna gönül veren ortada kalmış kimseler olarak âhirette cehennemin en derinlerinde

ceza çekeceklerdir [bk. Nisâ sûresi (4), 143, 145]. Kalpte iman olmasına rağmen, daha başka sebeplerle böyle davranılıyorsa, o da en azından riyâkarlıktır. Riyâkarlık ise, nifaka çok yakın bir kötülüktür.

İkinci hadis, Abdullah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'nın torunu Muhammed İbni Zeyd'in bir müşâhedesini bize nakletmektedir. Bu olay, iki yüzlülüğün, iki yüzlü davranmanın ve hükmünün ne olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. İdarecilerin huzurunda onları metheden, dışarı çıkınca da yeren, içeride söylediklerinin aksini söyleyen ve belki biraz da âcizlik ve pişmanlıkla gelip bu yaptıklarını haber veren kimselere İbn Ömer'in verdiği cevap, kesin bir şekilde bu tür davranışın Hz. Peygamber zamanında münafıklık sayıldığını göstermektedir. İnsanlar veya grupların arasını bulmak gibi güzel bir niyetle gruplara biraz farklı davrananlar ve konuşanlar elbette iki yüzlülükle suçlanamazlar.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İki yüzlü davrananlar en kötü insanlardır.
2. İki yüzlülük, ashâb-ı kirâm tarafından münâfıklık olarak değerlendirilmiştir.
3. İslâm, insanların takvâ ve dindarlıklarına kıymet verir.
4. Özellikle yöneticilere karşı dürüst davranmak, doğruyu söylemek gerekir.
5. Müslüman, mert, doğru sözlü ve dürüst davranışlı olmalıdır.

260- باب تحريم الكذب

YALAN YASAĞI

Âyetler

وَلاَ تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولـئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُولاً [36]

1. "Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme."

İsrâ sûresi (17), 36

مَا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ [18]

2. "**İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında onu gözetleyen yazmaya hazır bir melek bulunmasın.**"

Kaf sûresi (50), 18

Her iki âyet dili korumakla ilgili bölümde, ikinci âyet ayrıca "Nemîme yasağı" konusunda geçmiş bulunmaktadır. Oralarda yaptığımız yorumlar bu konuda da aynen geçerlidir. Burada şuna işaret etmekle yetineceğiz. Buhârî, birinci âyetteki, bizim "peşine düşme" diye tercüme ettiğimiz **lâ takfu** kelimesinin **lâ tekul** = söyleme" diye de yorumlandığına işâret etmektedir (İ'tisam, 7). Bu mâna, konumuza daha uygun düşmekte ve o zaman âyet, "Hakkında bilgin bulunmayan sözü söyleme" ya da "Bilmediğin konuda görüş beyan etme!" demek olur. İkinci âyet ise, zaten bilerek veya bilmeyerek söylenen her sözün mutlaka kaydedildiği gerçeğini hatırlatmaktadır. O halde bu iki âyet, bilerek yalan söylemeyi öncelikle yasaklamış olmaktadır.

Hadisler

1545- وعَنْ ابنِ مسعودٍ رضيَ اللَّه عنْهُ قال : قالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم : « إنَّ الصِّدْقَ يهْدِي إلى الْبِرِّ وَإنَّ البرِّ يهْدِي إلى الجنَّةِ ، وإنَّ الرَّجُل ليَصْدُقُ حتَّى يُكتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدّيقاً، وإنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إلى الفُجُورِ وإنَّ الفُجُورَ يهْدِي إلى النارِ ، وإن الرجلَ ليكذبَ حَتى يُكْتبَ عنْدَ اللَّهِ كَذَّاباً » متفقٌ عليه .

1545. Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallâhu anh*"den rivâyet edildiğine göre Nebî *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "**Şüphesiz ki sözde ve işte doğruluk hayra ve üstün iyiliğe yöneltir. İyilik de cennete iletir. Kişi doğru söyleye söyleye Allah katında sıddîk (doğrucu) diye kaydedilir. Yalancılık yoldan çıkmaya (fucûr) sürükler. Fucûr da cehenneme götürür. Kişi yalancılığı meslek edinince Allah katında çok yalancı (kezzâb) diye yazılır**".

Buhârî, Edeb 69; Müslim, Birr 103-105. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 80; Tirmizi, Birr 46; İbni Mâce, Mukaddime 7; Dua 5

Açıklamalar

Doğru sözlülük konusunda 55 numara ile geçmiş olan hadîs-i şerîfin konumuzu yalanla alakalı kısmı ilgilendirmektedir. İlk geçtiği yerde hadisin tümünü açıklamıştık. Burada sadece yalancılıkla ilgili kısmı üzerinde duracağız.

Hadiste, yalan konuşa konuşa insanın yalancılığı âdetâ meslek edineceği, yalana iyice alışacağı, yalana alışan insanın da fücûr denilen her türlü kötülüğe hazır hale geleceği bildirilmektedir. Fücûrun ise insanı cehenneme götüreceği anlatılmaktadır. Bu tesbit, yalan konusunda son derece dikkatli olunması için çok ciddi ve açık bir uyarıdır. Yalanın küçüğü büyüğü olmaz demektir. Ayrıca yalancılığın ve sahteciliğin İslâm'da yeri olmadığını ortaya koymaktadır.

Yalancılığı âdet edinen kişinin Allah katında "kezzâb" diye tescil edilmesi, yalanın insanı ne kadar ağır ve kötü bir duruma düşürdüğünü göstermektedir. Âhirete ait sonuç ise, cehennem olmaktadır.

Bilindiği gibi yalan, dile ait bir âfettir. Dil ise, kalbin sözcüsü olarak insanın tüm organlarını ve davranışlarını etkilemektedir. Diline -en azından- bilinçli olarak yalan söylememek konusunda hâkim olabilen kişi, büyük ölçüde kendisini hadiste haber verilen kötü âkıbetten korumuş demektir.

Açıklamakta olduğumuz yasaklar bölümüne ait hemen her konudaki yasağın ısrarla uhrevî yönüne dikkat çekildiği görülmektedir. Çünkü müslüman için gerçek ve sonsuz olan hayat âhiret hayatıdır. Orada müslümanı sıkıntıya sokacak olan herşeyden burada uzak kalmak ve böylece hem dünyada mutlu ve hem de âhirette mutlu olmaya bakmak en akıllıca iştir. Çünkü müslüman, âhiretini ihmal etmeden dünyayı yaşayan insandır ve bu, onun diğer insanlardan en temel farkını oluşturmaktadır. Sorumluluk bilinci de ancak âhiret inancı ve hesap kaygısı olan kişilerde görülebilir.

O halde hem dünyada mahcûbiyetlere sebep olması hem de âhirette cehenneme götürmesi düşünülerek yalana ve yalancılığa asla iltifat etmemek, müsâmaha göstermemek, ondan mümkün olduğunca uzak kalmak ve doğru konuşup dürüst olmaya bakmak lâzım gelmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yalan konuşmak haramdır.

2. Yalanı küçük gören ve işlemeye devam eden ona alışır ve sonunda yalancılar defterine yazılır.

3. Yalan, insanı her türlü kötülüğe sevkeder.

4. Fücûr denilen kötülükler de insanı cehenneme götürür.

5. İman ile yalan birbirine tamamen zıddır. Müslüman mümkün mertebe yalandan uzak kalmalı, doğru sözlülüğü ve dürüst davranışı seçmelidir.

1546- وعن عبدِ اللّهِ بنِ عَمْرِو بنِ العاص رضي اللّه عنْهُما ، أَنَّ النبي صَلّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «أَرْبعٌ منْ كُنَّ فِيهِ ، كان مُنافِقاً خالِصاً ، ومنْ كَانتْ فيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ ، كَانتْ فِيهِ خَصْلةٌ مِنْ نِفاقٍ حتَّى يَدعَهَا : إذا اؤْتُمِنَ خَانَ ، وَإذا حدَّثَ كَذَبَ ، وإذَا عاهَدَ غَدَرَ ، وإذا خَاصمَ فجَرَ » متفقٌ عليه .

وقد سبقَ بيانه مع حديثِ أبي هُرَيْرَةَ بنحوهِ في « باب الوفاءِ بالعهد » .

1546. Abdullah İbni Amr İbni'l-Âs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Dört huy vardır ki bunlar kimde bulunursa o kişi tam münâfık olur. Kimde de bu huylardan biri bulunursa, onu terkedinceye kadar o kişide münâfıklıktan bir sıfat bulunmuş olur:

Kendisine bir şey emânet edildiği zaman ona ihanet eder.

Konuştuğunda yalan söyler.

Söz verince sözünden döner.

Düşmanlıkta haddi aşar, haksızlık yapar."

Buhârî, Îmân 24, Mezâlim 17, Cizye 17; Müslim, Îmân 106. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 15; Tirmizî, Îmân 14; Nesâî, Îmân 20

Açıklamalar

691 numara ile geçmiş, 1582 numara ile tekrar gelecek olan hadisimiz, yalan konuşmanın, temelde nifaka dayandığını belirlemesi dolayısıyla burada tekrar edilmiş bulunuyor.

Nifak, inançta iki yüzlülüktür. Yani içinden inanmadığı halde inanıyormuş gibi davranmak demektir. Böylesi bir inanç sahtekârlığının dışa vurumunun dört yolu hadisimizde teşhis edilmektedir. Bu dört huyun hepsinin birden bir kişide bulunması o kişinin tereddütsüz ve katıksız bir münâfık olduğunu göstermektedir. Bu dört huydan herhangi birinin kendisinde bulunduğu kişi, o huyu terkedinceye kadar, münâfıklıktan bir alâmet taşımaya devam eder. Kişinin münãfıklığını gösteren işaretlerden biri de yalancılıktır.

Yalan konuşmayı, yalan dolanla iş çevirmeyi beceri ve başarı sayanlar, bu hadîs-i şerîf'in taşıdığı tehdit unsurunu iyice düşünmelidirler. Tabiî münâfığın, kâfirden daha beter bir durumda olduğunu unutmadan bu değerlendirmeyi yapmalıdırlar.

Hadisimiz, bir bakıma yalanın haram kılınmasının gerekçesini de gözlerimiz önüne sermektedir. Çünkü insanı münâfık durumuna düşüren bir huy elbette müslümana yakışmaz. Müslümanın ondan uzak kalması gerekir.

Bizi bizden daha çok düşünen Rabbimiz'in yalan konusunda koyduğu yasağı dikkate alıp ona göre doğru sözlü, dürüst bir müslüman olarak yaşamaya bakmak bizlere düşen en önemli görev olmaktadır. İzzet, şeref ve mutluluk her konuda olduğu gibi bu mevzuda da yüce dinimizin koyduğu sınırlara bağlı kalmakla sağlanabilir.

Emânete ihânet, sözünde durmamak, düşmanlıkta aşırı gidip haksızlık etmek gibi hadisimizde zikredilen diğer nifak alâmetleri kendilerine ait yerlerde açıklanmıştır. Onlardan da uzak kalmak gereklidir. Bunların her birinin ne kadar büyük kusurlar olduğu ve onlardan uzak kalmanın ne kadar gerekli bulunduğu günümüzde çok daha iyi anlaşılmaktadır. Kendi iç güvenini büyük ölçüde kaybetmiş bir toplumun fertleri olarak, bu hadisi herhalde en iyi biz anlamaktayız. "Temiz toplum" bu ahlâkî ve yaygın kusurlardan kurtulmadan nasıl oluşturulabilir ki?

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yalan konuşmak, nifak alâmetidir.

2. Nifak inançta sahtekârlık demektir.

3. Dili yalandan korumak, kalbi nifaktan arındırmış olmakla mümkündür.

4. Münâfık, kâfirden de daha kötü durumdadır.

5. Müslümanlar hadiste sayılan bu dört kötü huydan mutlaka kaçınmalıdırlar.

1547- وعن ابن عباسٍ رضي اللَّه عنْهُما عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قَالَ : « مَنْ تَحَلَّمَ بِحُلْمٍ لمْ يرَهُ ، كُلِّفَ أنْ يَعْقِدَ بيْن شَعِيرتين ، ولَنْ يفْعَلَ ، ومن اسْتَمَع إلى حديثِ قَوْم وهُمْ لهُ كارِهُونَ، صُبَّ في أُذُنَيْهِ الآنُكُ يَوْمَ القِيامَةِ ، ومَنْ صوَّر صُورةً ، عُذِّبَ وَكُلِّفَ أنْ ينفُخَ فيها الرُّوحَ وَليْس بِنافخٍ » رواه البخاري .

« تَحلَّم » أي : قالَ أنهُ حَلم في نَوْمِهِ ورَأى كَذا وكَذا ، وهو كاذبٌ و « الآنك » بالمدِّ وضمِّ النونِ وتخفيفِ الكاف : وهو الرَّصَاصُ المذابُ .

1547. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim görmediği bir rüyayı gördüm deyip anlatırsa, âhirette yerine getirmesi mümkün olmayan bir işe, iki arpa tanesini birbirine düğümleme cezasına çarptırılır.**

Kim, bir topluluğun duyulmasını istemedikleri bir sözü öğrenmeye çalışır (kulak hırsızlığı yapar)sa, kıyamet günü kulaklarına eritilmiş kurşun dökülür.

Kim de herhangi bir canlının resim (ve heykelini) yaparsa, o da kıyamette, yapamayacağı halde, "haydi buna can ver " diye zorlanarak azâb edilir."

Buhârî, Ta'bîr 45. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 88; Tirmizî, Rüyâ 8; İbni Mâce, Rüyâ 8

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1548- وعن ابنِ عُمرَ رضي اللَّه عنْهُما قالَ : قال النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَفْرَى الفِرَى أنْ يُرِيَ الرجُلُ عيْنَيْهِ ما لَمْ تَرَيا » .

رواهُ البخاري . ومعناه : يقولُ : رأيتُ فيما لم يره .

1548. *İbni Ömer radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**En büyük yalan, görmediği düşü gördüm diye kişinin gözlerine iftira etmesidir.**"

Buhârî, Ta'bîr 45

Açıklamalar

Birinci hadiste, en kolay yalan söylenebilecek bir konuya, rüyâ mevzuuna dikkat çekiliyor. 839 - 845 numaralı hadislerin yer aldığı "Rüyânın Edepleri" konusunda da geçtiği gibi, sâdık (doğru) rüyâ nübüvveten bir parçadır. Bu sebeple rüyâ, bir anlamda ilâhî bir bildirim niteliğine sahiptir. Bundan dolayı, görmediği düşü gördüm diye iddia edenlere, çok ağır bir cezanın tayin edilmiş olması, bu iddianın, Allah'a karşı söylenmiş bir yalan, hatta iftira mânası taşımasından ileri gelmektedir.

Öte yandan herhangi bir kişinin görmediği halde gördüm diye anlattığı düşün kontrolü de mümkün değildir. Rüyanın insanlar üzerinde inkâr edilemez bir etkisi vardır. Bu etkiden yararlanmak maksadıyla iyi olsun kötü olsun, hayırlı olsun şerli olsun, görmediği bir düşü gördüm diye iddia eden kişi, insanların etkilendikleri bir aracı kötüye kullanıyor demektir.

Özellikle de bazı art niyetli câhillerin, kendilerine toplum içinde ya maddî çıkar ya da mânevî itibar sağlamak maksadıyla böyle bir yola başvurdukları bilinen bir gerçektir. Dinin ve kutsal dinî değerlerin kötüye kullanılmasına yönelik yalan rüya iddiaları, elbette son derece sakıncalı ve büyük bir cinâyettir. Bu sebeple Efendimiz böyle bir yola başvuranlar için âhirette sonu gelmez bir azâb olduğunu, "*Kendisinden iki arpa tanesinin birbirine düğümlenmesi istenecektir*" ifadesiyle duyurmuştur. Hadisimizde

bunu kimsenin başaramayacağı da vurgulandığına göre, azâbın devam edeceği anlatılmak istenmiş olmaktadır.

Rüyânın farklı bir şuur hali olduğunu dikkate alanlar, bu durumu kötüye kullanmaya kalkan yalancıların, kelime olarak şuur ile kök birliği bulunan şaîr (= arpa) düğümleme cezâsına çarptırılmaları arasında bu açıdan bir uyum bulunduğunu söylemektedirler.

İkinci hadiste de açıkca ve "*en büyük iftira*" diye nitelendirildiği gibi, görmediği düşü görmüş gibi anlatan kimselerin aslında, kendi gözlerine iftira ettikleri, onları yalanlarına şahit tuttukları, kendi yalanlarını gözlerine nisbet ettikleri ortadadır. 845 numaralı hadiste geçtiği üzere, böyle bir girişim, bir kimsenin gerçek babasını bırakıp bir başkasına nesep isnad etmesi ve "Benim babam falandır" demesi ile Hz. Peygamber'in söylemediği bir sözün, "söyledi" diye nakledilmesi arasında hiç bir fark yoktur. Her üçü de büyük birer yalan ve iftiradır.

Birinci hadiste yer alan diğer iki husus, konumuzu doğrudan ilgilendirmemektedir. Ancak hadisin bütünlüğünün bozulmaması için onlara da kısaca temas edelim.

Kulak hırsızlığı yaparak, herhangi bir cemaatin veya topluluğun duyulmasını istemedikleri konuşmalarını dinleyen (bugün herhangi bir teknik cihazla kaydeden) kimseler, suçlarına uygun olarak kıyamette kulaklarına kurşun dökülmek suretiyle cezalandırılacaklardır.

Canlı yaratıkların herhangi bir zorunluluk yokken, resim ve heykellerini yapan kimselere de, bu fiillerine uygun bir ceza olarak kıyamet günü haydi bu yaptıklarınıza ruh verin diye yapamayacakları bir teklifle azâb edilecektir. Esasen ressam ve helkeltıraşların yaptıkları da bir yerde sahteciliktir. Canlıların özü ve ruhu olmayan şekil ve suretlerini ortaya koymaktır. Bunlar ile görmediği rüyayı gördüm diyerek bir başka şekilde Allah'a yalan isnad etmiş olanlar arasında sahtecilik bakımından bir ilgi vardır. Cezaları da ona göre tanzim edilmiş bulunmaktadır. Yani her sahteci veya yalancı mutlaka yalanı cinsinden bir cezaya çarptırılacaktır. O halde sahteciliğin ve yalanın her türünden uzak durmaya çalışmaktan başka çıkar yol yoktur.

"Sanat" diye savunmaya kalkışmak, sahteciliğin asıl mahiyetini değiştirmeye yetmez.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ne tür olursa olsun görmediği bir rüyayı gördüm diye anlatmak, bir yerde Allah'a iftira etmek mânası taşıdığı için büyük bir yalancılıktır.

2. Rüyâ anlatırken bile yalan haramdır.

3. İnsan kendi organlarına iftira etmek gibi garip bir duruma düşmemek için yalan söylememelidir.

4. Her amelin cezası kendi cinsindendir.

5. Müslümana yakışan, her türlü sahtecilikten uzak durup gerçeklerin peşinde olmaktır.

1549- وعن سَمُرَةَ بنِ جُنْدُبٍ رضي اللَّه عَنْهُ قالَ : كانَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مِما يُكْثِرُ أنْ يقولَ لأصحابهِ : « هَلْ رَأَى أحدٌّ مِنكُمْ مِن رؤيا؟» فيقُصُّ عليهِ منْ شَاءَ اللَّه أنْ يقُصَّ . وَإنَّهُ قال لنا ذات غَدَاةٍ : « إنَّهُ أتَاني اللَّيْلَةَ آتيانِ ، وإنَّهُما قالا لي : انطَلقْ ، وإنِّي انْطلَقْتُ معهُما ، وإنَّا أتَيْنَا عَلى رجُلٍ مُضْطَجِعٌ ، وإذَا آخَرُ قَائِمٌ عَلَيْهِ بِصَخْرَةٍ ، وإذَا هُوَ يَهْوِي بالصَّخْرَةِ لِرَأْسِهِ ، فَيثْلَغُ رَأسهُ ، فَيَتَدَهْدهُ الحَجَرُ هَاهُنَا . فيتبعُ الحَجَرَ فيأْخُـذُهُ ، فلا يَرجِعُ إلَيْه حَتَّى يَصِحَّ رَأْسُهُ كما كان ، ثُمَّ يَعُودُ عَلَيْهِ ، فَيفْعلُ بهِ مِثْلَ ما فَعَلَ المَرَّةَ الأولى،» قال : قلتُ لهما : سُبْحانَ اللَّهِ ، ما هذانِ ؟ قالا لي : انْطَلِقْ انْطَلِقْ، فانْطَلَقْنا. فأتيْنَا عَلى رَجُلَ مُسْتَلْقٍ لقَفَاه وَإذا آخَرُ قائمٌ عليهِ بكَلُّوبٍ مِنْ حَديدٍ ، وإذا هُوَ يَأتى أحَد شِقَّيْ وَجْهِهِ فيُشَرْشِرُ شِدْقَهُ إلى قَفاهُ ، ومنْخِرهُ إلى قَفَاهُ ، وَعينَهُ إلى قَفاهُ ، ثُمَّ يتَحوَّلِ إلى الجانبِ الآخرِ فَيَفْعَل بهِ مثْلَ ما فعلَ بالجانب الأول ، فَما يَفْرُغُ مِنْ

ذلكَ الجانب حتَّى يصِحَّ ذلكَ الجانِبُ كما كانَ ، ثُمَّ يَعُودُ عليْهِ ، فَيَفْعَل مِثْلَ ما فَعلَ في المَرَّةِ الأولى . قال : قلتُ: سُبْحَانَ اللَّه ، ما هذان ؟ قالا لي : انْطلِقْ انْطَلِقْ ، فَانْطَلَقْنَا . فَأَتَيْنا عَلى مِثْلِ التَّنُّورِ فَأَحْسِبُ أنهُ قال : فإذا فيهِ لَغَطٌ ، وأصْواتٌ ، فَاطَّلَعْنا فيهِ فَإِذَا فِيهِ رجالٌ ونِساء عُرَاةٌ ، وإذا هُمْ يأتِيهمْ لَهَبٌ مِنْ أَسْفلِ مِنْهُمْ ، فإذا أَتَاهُمْ ذلكَ اللَّهَبُ ضَوْضَؤُوا ، قلتُ ما هؤلاءِ ؟ قالا لي : انْطَلِقْ انْطَلِقْ ،فَانْطَلقْنَا. فَأتيْنَا على نهرٍ حسِبْتُ أنهُ كانَ يقُولُ : « أَحْمرُ مِثْلُ الدَّمِ ، وإذا في النَّهْرِ رَجُلٌ سابِحٌ يَسْبحُ ، وَإذا على شَطِّ النَّهْرِ رجُلٌ قَد جَمَعَ عِندَهُ حِجارةً كَثِيرَة ، وإذا ذلكَ السَّابِحُ يسبح ما يَسْبَحُ، ثُمَّ يَأتيْ ذلكَ الذي قَدْ جمَعَ عِنْدهُ الحِجارةَ ، فَيَفْغَرُ لهَ فاهُ ، فَيُلْقِمُهُ حجراً ، فَيَنْطَلِقُ فَيَسْبَحُ ، ثُمَّ يَرْجِعُ إليهِ ، كُلَّمَا رجع إليْهِ ، فَغَر فاهُ لهُ ، فَالْقمهُ حَجَراً ، قلت لهما : ما هذانِ ؟ قالا لي : انْطلِقْ انطلِق ، فانْطَلقنا . فَأَتَيْنَا على رَجُلٍ كرِيهِ المَرْآةِ ، أوْ كأَكرَهِ ما أنت رَاءٍ رجُلاً مَرْأى ، فإذاً هو عِندَه نارٌ يحشُّها وَيسْعى حَوْلَهَا ، قلتُ لهما : ما هذا ؟ قالا لي : انْطَلِقْ انْطلِقْ ، فَانْطلقنا . فَأتَينا على روْضةٍ مُعْتَمَّةٍ فِيها مِنْ كلِّ نَوْرِ الرَّبيعِ ، وإذا بيْنَ ظهْرِي الرَّوضَةِ رَجلٌ طويلٌ لا أكادُ أرى رأسَهُ طُولاً في السَّماءِ ، وإذا حوْلَ الرجلِ منْ أكثر ولدان ما رَأَيْتُهُمْ قطُّ ، قُلتُ: ما هذا ؟ وما هؤلاءِ ؟ قالا لي : انطلَقْ انْطلِقْ فَانْطَلقنا . فَأتيْنَا إلى دَوْحةٍ عظِيمَة لَمْ أر دَوْحةً قطُّ أعظمَ مِنها ، ولا أحْسنَ ، قالاَ لي : ارْقَ فيها، فَارتَقينا فيها ، إلى مدِينةٍ مَبْنِيَّةٍ بِلَبِنِ ذَهبٍ ولبنِ فضَّةٍ ، فأتَينَا باب المَدينة فَاسْتفتَحْنَا، فَفُتحَ لَنا، فَدَخَلناَهَا ، فَتَلَقَّانَا رجالٌ شَطْرٌ مِن خَلْقِهِم كأحْسنِ

ما أنت راءٍ ، وشَطرٌ مِنهم كأقْبحِ ما أنتَ راءِ ، قالا لهم : اذهبوا فقَعُوا في ذلك النَّهْر ، وإذا هُوَ نَهرٌ معتَرِضٌ يجْرِي كأن ماءَهُ المحضُ في البياض ، فذَهبُوا فوقعُوا فيه ، ثُمَّ رجعُوا إلينا قد ذَهَب ذلكَ السُّوءُ عَنهمْ ، فَصارُوا في أحسنِ صُورةٍ .قال : قالا لي : هذه جَنَّةُ عدْن ، وهذاك منزلُك ، فسمَا بصَرِي صُعداً ، فإذا قصر مِثلُ الرَّبابة البيضاءِ . قالا لي : هذاك منزِلُكَ . قلتُ لهما : بارك اللَّه فيكُما، فَذراني فأدخُلْه . قالا : أما الآن فلا ، وأنتَ داخلُهُ . قلت لهُما : فَإنِّي رأَيتُ مُنْذُ اللَّيلة عجباً ؟ فما هذا الذي رأيت ؟ قالا لي : إنَا سَنخبِرُك. أمَّا الرجُلُ الأوَّلُ الذي أتَيتَ عَليه يُثلَغُ رأسُهُ بالحَجَرِ ، فإنَّهُ الرَّجُلُ يأخُذُ القُرْآنَ فيرفُضُه ، وينامُ عن الصَّلاةِ الكتُوبةِ . وأمَّا الذي أتَيتَ عَليْهِ يُشرْشرُ شِدْقُه إلى قَفاهُ ، ومَنْخِرُه إلى قَفاهُ ، وعَيْنهُ إلى قفاهُ ، فإنه الرَّجُلُ يَغْدو مِنْ بَيْتِه فَيكذبُ الكذبةَ تبلُغُ الآفاقَ . وأمَّا الرِّجالُ والنِّساءُ العُراةُ الذين هُمْ في مِثل بِناءِ التَّنُّورِ ، فإنَّهم الزُّناةُ والزَّواني . وأما الرجُلُ الَّذي أتَيْت عليْهِ يسْبَحُ في النَهْرِ ، ويلْقمُ الحِجارة ، فإنَّهُ آكِلُ الرِّبا. وأمَّا الرَّجُلُ الكَريهُ المَرآةِ الذي عندَ النَّارِ يَحُشُّها ويسْعى حَوْلَها فإنَّهُ مالِكُ خازنُ جَهنَّمَ. وأما الرَّجُلُ الطُّويلُ الَّذي في الرَّوْضةِ ، فإنه إبراهيم ، وأما الوِلدانُ الذينَ حوْله ، فكلُّ مُوْلود ماتَ على الفِطْرَةِ » وفي رواية البَرْقَانِي : « وُلِد على الفِطْرَةِ » . فقال بعض المسلمينَ : يا رسول اللَّه ، وأولادُ المشركينَ ؟ فقال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «وأولادُ المشركينَ » . وأما القوم الذين كانوا شطر منهم حسن وشطر

منهم قبيح فإنهم قوم خلطوا عملاً صالحاَ وآخر سيئاَ تجاوز الله عنهم . رواه البخاري .

وفي رواية له : « رأيتُ اللَّيلَةَ رجُلَين أتَياني فأخْرجاني إلى أرْضٍ مُقدَّسةِ » ثم ذكَره . وقال : « فانطَلَقْنَا إلى نَقبٍ مثلِ التنُّورِ ، أعْلاهُ ضَيِّقٌ وأسْفَلُهُ وَاسعٌ ، يَتَوَقَّدُ تَحتهُ ناراً، فإذا ارتَفَعت ارْتَفَعُوا حَتى كادُوا أنْ يَخْرُجوا ، وإذا خَمَدت ، رَجَعوا فيها ، وفيها رجالٌ ونساء عراةٌ . وفيها : حتى أتَينَا على نَهرٍ من دًم ،ولم يشك فيه رجُلٌ قائمٌ على وسطِ النَّهرِ ، وعلى شطِّ النَّهر رجُلٌ ، وبيْنَ يديهِ حجارةٌ ، فأقبل الرَّجُلُ الذي في النَّهرِ ، فَإذا أراد أنْ يخْرُجَ ، رمَى الرَّجُلُ بِحجرٍ في فِيه ، فردَّهُ حيْثُ كانَ ، فجعلَ كُلَّمَا جاءَ ليخْرج جَعَلَ يَرْمي في فيه بحجرٍ ، فيرْجِعُ كما كانَ .وفيهَا : « فصعدا بي الشَّجَرةَ ، فَأدْخلاني داراً لَمْ أر قَطٌّ أحْسنَ منْهَا ، فيها رجالٌ شُيُوخٌ وَشَباب » . وفِيهَا : « الَّذي رأيْتهُ يُشَقُّ شِدْقُهُ فكَذَّابٌ ، يُحدِّثُ بالْكذبةِ فَتُحْملُ عنْهَ حتَّى تَبْلُغَ الآفاق، فيصْنَعُ بهِ ما رأيْتَ إلى يوْمِ الْقِيامةِ » . وفيها : « الَّذي رأيْتهُ يُشْدَخُ رأسُهُ فرجُلُ علَّمهُ اللَّه الْقُرآنَ ، فنام عنهُ بِاللَّيْلِ ، ولَمْ يعْملْ فيه بِالنَّهَارِ ، فيُفْعلُ بِه إلى يوم الْقِيامةِ » . والدَّارُ الأولى التي دخَلْتَ دارُ عامَّةِ المُؤمنينَ ، وأمَّا هذه الدَّارُ فدَارُ الشُّهَداءِ ، وأنا جِبْريلُ ، وهذا مِيكائيلُ ، فارْفع رأسَك ، فرفعتُ رأسي ، فإذا فوقي مِثلُ السَّحابِ ، قالا: ذاكَ منزلُكَ ، قلتُ : دَعاني أدْخُلْ منزلي ، قالا : إنَّهُ بَقي لَكَ عُمُرٌ لَم تَستكمِلْهُ ، فلَوْ اسْتَكْملته ، أتيت منْزِلَكَ » رواه البخاري .

قوله : « يَثْلَغ رَأسهُ » وهو بالثاءِ المثلثة والغينِ المعجمة ، أي : يشدخُهُ ويَشُقُّه . قوله: « يَتَدهْده » أي : يتدحرجُ ، و « الكَلُّوبُ » بفتح الكاف ، وضم اللام المشددة ، وهو معروف . قوله : « فيُشَرشِرُ » أي : يُقَطّعُ . قوله : « ضوْضَوؤوا » وهو بضادين معجمتين ، أي صاحوا . قوله : « فيفْغَرُ » هو بالفاءِ والغين المعجمة ، أي : يفتحُ . قوله: « المرآةِ » هو بفتح الميم ، أي : المنْظَر . قوله : « يحُشُّها » هو بفتح الياء وضم الحاءِ المهملة والشين المعجمة ، أي : يوقدها ، قوله : « روْضَةٍ مُعْتَمَّةٍ » هو بضم الميم وإسكان العين وفتح التاء وتشديد الميم ، أي : وافيةِ النَّبات طويلَته . قَولُهُ : « دوْحَةٌ » وهي بفتح الدال ، وإسكان الواو وبالحاءِ المهملة : وهِي الشَّجرَةُ الْكبيرةُ ، قولُهُ : «المَحْضُ » هو بفتح الميم وإسكان الحاءِ المهملة وبالضَّاد المعجمة : وهُوَ اللَّبَنُ . قولُهُ : «فَسَما بصرِي » أي : ارْتَفَعَ . « وَصُعُداً » : بضم الصاد والعين : أيْ : مُرْتَفِعاً . «وَالرَّبابةُ » : بفتح الراءِ وبالباءِ الموحدة مُكررة ، وهي السَّحابة .

1549. Semüre İbni Cündeb *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, ashâbına:

- "**Düş göreniniz var mı?**" diye sorup, "gördüm" diyenin düşünü, Allah'ın dilediği şekilde yorumlardı. Bir sabah bize şöyle buyurdu:

- "Bu gece düşümde bana iki kişi gelerek "haydi yürü, gidiyoruz" dediler. Ben de onlarla beraber gittim. Yanı üzerine yatmış bir adamın yanına vardık. Elinde bir kaya parçası bulunan bir başka adam, onun başı ucunda ayakta duruyor, elindeki kayayı, yanı üzerine yatmış olan adamın tepesine indiriyor, başını yarıyordu. Taş yuvarlanıp gidiyor, adam taşı arkasından koşup alıyor, o geri gelinceye kadar ötekinin başı iyileşiyor, eski

haline geliyordu. Adam, önce yaptığını aynen tekrarlayıp duruyordu. Ben yanımdakilere:

- “Sübhânellah! Bu nedir?” dedim.

-Yürü, yürü hele dediler. Yürüdük. Derken sırt üstü yatmış bir adamın yanına vardık. Başucunda da, elinde demir çengel bulunan bir başkası duruyordu. Bu adam, yatan kişinin bir tarafına geçip elindeki çengelle avurdunu, burnunu ve gözünü ta ensesine kadar yarıyor sonra öbür tarafına geçip orasını da aynı şekilde parçalıyordu. Bir tarafını yarıncaya kadar önceki yardığı taraf eski haline geliyor adam da sürekli aynı şekilde parçalamaya devam ediyordu. Ben:

- “Sübhânellah! Bunlar ne ? dedim.

- Yürü, yürü hele! dediler. Yürüdük. Fırın gibi bir yapıya vardık. (Râvi diyor ki, sanıyorum Peygamber Efendimiz sözlerine şöyle devam etti:) Orada ne söylenildiği anlaşılamayan çığlıklar, feryadlar birbirine karışıyordu. O yapının içinde çıplak bir sürü erkek ve kadınların bulunduğunu anladık. Altlarından alevler geldikçe, onlar çığlık atıyor, feryat koparıyorlardı. Ben:

- Bunlara ne oluyor? dedim.

- Yürü, yürü hele! dediler.Yürüdük. Nihayet bir nehire vardık. (Ravi, herhalde "kan kırmızısı bir nehir" buyurdu, diyor.) Nehrin içinde yüzen bir adam, kıyısında da yanına birçok taş yığmış bir başka adam.. Nehirde yüzen kişi, yüzeceği kadar yüzdükten sonra kıyıya geliyor ve ağzını açıyordu. Kıyıdaki adam da onun ağzına bir taş koyuyor, yüzen kişi dönüp yüzmesine devam ediyor, sonra dönüp yine kenara geliyor, ağzını açıyor öteki de ağzına bir taş daha atıyor, o da dönüp gidiyordu. Ben, yanımdaki iki kişiye:

- "Bu ikisinin hali nedir böyle? dedim.

- Yürü, yürü hele! dediler. Yürüdük. Çirkin -gördüğünüz adamların en çirkini de diyebilirsiniz- bir adamın yanına vardık. Adam, sürekli ateş yakıyor ve ateşin etrafında dolanıp duruyordu. Ben:

- "Bu adam neci?" dedim.

- Yürü, yürü hele! dediler. Yürüdük; içinde baharın tüm çiçek çeşitlerinin bulunduğu geniş yemyeşil bir bahçeye vardık. Bahçenin ortasında gayet uzun boylu bir adam vardı. O kadar ki, göğe uzanan başını nerede ise göremeyecektim. Adamın etrafında, hayatımda hiç görmediğim kadar çok çocuk bulunuyordu. Ben:

- "Bu adam ve bu çocuklar kim, (ne yapıyorlar)?" dedim.

- Yürü, yürü hele! dediler. Yürüdük, Gide gide büyük bir ağaçlığa vardık ki ben onun gibi güzel ve geniş bir ağaçlık görmüş değilim. Beni götürenler, "Gir oraya!" dediler. Birlikte girdik ve bir tuğlası altın bir tuğlası gümüşten örülmüş bir şehirle karşılaştık. Şehrin kapısına varıp açılmasını istedik. Kapı açıldı, biz de girdik. Bizi, vücutlarının yarısı bugüne kadar gördüklerinizin en güzeli, diğer tarafı bugüne kadar gördüklerinizin en çirkini birtakım adamlar karşıladı. Yanımdaki iki kişi onlara:

- Gidip şu nehre girin! dediler. Bir de ne göreyim, suyu süt gibi, bembeyaz, enine doğru akan bir nehir. Adamlar gidip nehre girdiler sonra çıkıp yanımıza geldiler. Çirkinlikleri tamamen gitmiş, hepsi de son derece güzelleşmişlerdi.

Resûl-i Ekrem *sallalahu aleyhi ve sellem* sözlerine şöyle devam etti:

Beni götüren iki kişi bana:

- Burası adn cennetidir, şurası da senin konağındır, dediler. Başımı kaldırıp baktım, bir de ne göreyim; beyaz buluta benzeyen bir köşk.

- İşte burası senindir, dediler. Ben o iki kişiye:

- "Allah size büyük hayırlar ihsan etsin, bırakınız da beni oraya gireyim," dedim.

- Hayır, şimdi değil! Sen oraya daha sonra gireceksin, dediler. Bunun üzerine ben:

- "Bu gece boyunca hayret verici çok şey gördüm. Gördüklerimin anlamı nedir?" dedim. Onlar:

- Anlatalım, dediler ve anlattılar:

- "İlk önce yanına vardığın kafası taşla yarılan adam var ya, o, Kur'an'ı öğrendiği halde terkeden ve farz namaz vaktini uyku ile geçiren kimsedir.

Avurdu, burnu ve gözleri demir çengelle yarılan adam, evinden çıkıp etrafa yalanlar yayan kişidir.

Fırın içindeki çıplak erkek ve kadınlar ise, zina eden erkek ve kadınlardır.

Nehirde yüzüp yüzüp de taş yutan adam, faiz yiyen kişidir.

Yanındaki ateşi sürekli yakıp, etrafında dolaşıp duran çirkin görünüşlü kişi, cehennemin görevlisi Mâlik'tir.

Bahçedeki uzun boylu adam, İbrahim *aleyhisselâm*'dır. Etrafındaki çocuklar da İslam fıtratı üzere ölen küçük yavrulardır."

Berkânî'nin rivayetinde, "fıtrat üzere doğan" kaydı bulunmaktadır.

Müslümanlardan biri:

- Ey Allah'ın elçisi! Müşrik çocukları da bunlara dahil mi? diye sordu. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **"Müşriklerin çocukları da dahildir"** buyurdu.

Vücutlarının yarısı güzel, yarısı çirkin olan adamlara gelince bunlar, güzel işleri kötü işlere karıştıran kimselerdir. (Ancak) Allah onları bağışlamıştır."

Buhârî, Ta'bîr 48

Buhârî'nin bir başka rivayetinde Efendimiz'in "**Bu gece bana iki adam gelip beni kutsal bir yere çıkardılar**" buyurduğu ve sonra oraya nasıl çıktığını şöyle anlattığı bildirilmektedir:

"Biz, üstü dar, altı geniş ve alt kısmında ateş yanan fırına benzer bir deliğin yanına vardık. Alevler yükseldikçe insanlar da yükseliyor, neredeyse delikten çıkacak hale geliyorlar, alevler sakinleşince dibe iniyorlardı."

Bu rivayette ,"Orada çıplak erkekler ve kadınlar bir arada bulunuyorlardı" ifadesi de bulunmaktadır.

Yine bu rivayette kesin bir ifade ile "Nihayet kandan bir nehire ulaştık" denilmektedir. "Nehrin ortasında ayakta duran bir adam, nehrin kenarında

da önünde bir yığın taş bulunan bir başka adam vardı. Nehirdeki adam çıkmak isteyince, kıyıdaki onun ağzına bir taş atıyor ve onu yerine geri çeviriyordu. Çıkmak için kenara her gelişinde aynı şeyi yapıyor ağzına bir taş atıyor, o da geri dönüyordu."

Yine aynı rivayette şu ifadeler bulunmaktadır:

"O iki kişi beni ağaca çıkardılar ve beni, daha güzelini hiç görmediğim bir eve soktular. İçinde yaşlı ve genç insanlar vardı."

"Şu ağzının parçalandığını gördüğün adam var ya, o yalancının biriydi. Sürekli yalan söylerdi. Onun yalanları ufukları kaplıyordu. İşte o yalancı adam, kıyamet gününe kadar böyle azâb olunacaktır."

"Bir de şu başının ezildiğini gördüğün adam var ya, ona da Allah Kur'an'ı öğretmişti, o geceleri hep uyku ile geçirip Kur'an okumamış, gündüz de Kur'an'la amel etmemiştir. Ona da kıyamet gününe kadar böyle azâb edilir."

"Girdiğin birinci ev, mü'minlerin; şu ev ise, şehidlerin evidir. Ben Cebrâil'im, bu da Mikâil'dir. Kaldır başını! dedi. Başımı kaldırdım bir de ne göreyim, üstümde buluta benzer bir şey duruyor. Burası da senin konağındır" dediler. Ben:

- Bırakın beni, oraya gireyim, dedim.

- "Hayır, sen henüz ömrünü tamamlamadın. Onu tamamlayınca konağına gireceksin" dediler.

Buhârî, Cenâiz 93

Açıklamalar

Bu uzun hadîs-i şerîf, yalan yasağına uymayan kimselerin ölüm sonrasında çekecekleri azâbın şeklini belirlemesi bakımından burada zikredilmiştir. Ancak hadis, bunun yanında bir çok konuya da ışık tutmaktadır.

Nevevî'nin hiç bir kısaltma yapmadan hatta rivayet farklarını da göstermek suretiyle hadisi zikretmiş olması, hadiste bahis mevzuu edilen konuların tamamını çok önemli gördüğünden olsa gerektir. Biz de Nevevî merhumun tercihine uyarak bütün konuları, hadisten öğrendiklerimiz

başlığı altında tek tek ve kısa kısa vermeye çalışacağız. Ancak ondan önce, hadisin anlatım tarzının bize hatırlatması gereken bir iki önemli noktaya değinmek istiyoruz.

Bilindiği gibi, peygamberlerin rüyası haktır, hüküm ifade eder. Bunun misalleri Kur'an-ı Kerîm'de yer almaktadır.

Rüyâ, peygamberlerin bilgilendirilme vasıtalarındandır. Bu sebeple Hz. Peygamber'in "rüyamda gördüm" diye anlattıkları ile ona melek aracılığıyla ya da daha başka yollarla bildirilenler arasında, bildirim yolu farklılığı dışında, kesinlik ve gerçeklik bakımından hiçbir fark yoktur. Yani bu hadîs-i şerîfte anlatılanlar asla bir hikâye değildir.

Hz. Peygamber'in bilgilendirilmesi olayını sadece melek aracılığı ile bildirilen vahye (vahy-i metlüv) bağlamak, onunla sınırlı göstermeye kalkışmak kesinlikle doğru değildir. Allah, dilediği yollarla dilediği gerçekler hakkında peygamberlerini bilgi sahibi kılar.

Peygamber Efendimiz bu hadislerinde Cebrâil ve Mîkâil'le beraber değişik olaylara şâhid olduğunu ve bunlar hakkında onlardan bilgi aldığını açıkca ifade buyurmaktadır. Bunun rüyada cereyan etmiş olması hiçbir şeyi değiştirmez. Anlatılanlar bize ulaştırılmış olan kesin gerçeklerdir.

Hadiste anlatılan cezalandırma şekilleri, kıyamet gününe kadar sürecek olanlardır. Kıyamet günü görülecek hesab sonrası nelerin olacağı burada yer almış değildir. Bu da kabir azâbı denilen bir başka gerçeğin varlığını, hatta belli günahlar için belli şekillerde sürdürüldüğünü göstermektedir.

Nevevî merhumun, hadisin farklı rivayetlerindeki değişik ifade ve tesbitleri de vermesi, durumun iyice anlaşılmasına yardımcı olmak içindir.

Peygamberler dışındaki insanların gördükleri sâdık rüyalar, kendileri için bilgi ifade eder, sadece onları bağlar. Diğer insanların inanmak mecburiyetleri yoktur. Kabul eder veya etmezler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kur'an'ı öğrenenlerin onu unutmamak için gayret göstermeleri gerekir. Kur'an'ı hayat kitabı olarak yaşamayı unutmak elbette çok daha ağır sorumluluklar doğurur,

2. Namaz konusunda tenbelliğe yer yoktur. Dinin direği olan namazı terkedenlerin cezası çok ağırdır.

3. Yalan söylemenin ölüm sonrasındaki cezası, avurtların, burnun ve gözün enseye kadar demir kancalarla parçalanmasıdır.

4. Zina haramdır.

5. Fâizin azı çoğu hepsi haramdır.

6. Güzel amelleri kötü ve haram işlerle karıştırmamak gerekir.

7. Şehidlerin âhiretteki makamı gıbta edilecek güzelliktedir.

8. Küçük yaşta ölen çocuklar cennettedir.

9. Hz. Peygamber'in makamı çok yücedir.

10. Hz. Peygamber değişik şekillerde Allah Teâlâ tarafından bilgilendirilmiştir. Daima gerçeği söyleyen (muhbir-i sâdık) Efendimiz, bizi âhiret hayatı konusunda da aydınlatmıştır.

261- باب بيان ما يجوز من الكذب

YALANIN CÂİZ OLDUĞU YERLER

إْعْلَمْ أنَّ الْكَذب، وَإنْ كَانَ أَصْلُهُ مُحرَّماً، فيَجُوزُ في بعْض الأحْوالِ بشرُوطٍ قد أوْضَحْتُهَا في كتاب: «الأذْكار» ومُخْتَصَرُ ذلك أنَّ الكلامَ وسيلةٌ إلى المقاصدِ ، فَكُلُّ مَقْصُودٍ محْمُودٍ يُمْكِن تحْصيلُهُ بغَيْرِ الْكَذِبِ يَحْرُمُ الْكذِبُ فيه، وإنْ لَمْ يُمكِنْ تحصيله إلاَّ بالكذبِ جاز الْكذِبُ. ثُمَّ إن كانَ تَحْصِيلُ ذلك المقْصُودِ مُباحاً كَانَ الْكَذِبُ مُباحاً ، وإنْ كانَ واجِباً ، كان الكَذِبُ واجِباً ، فإذا اخْتَفي مُسْلمٌ مِن ظالمٍ يريد قَتلَه ، أوْ أَخْذَ مالِه ، وأَخَفي مالَه ، وسُئِل إنسانٌ عنه ، وجب الكَذبُ بإخفائِه ، وكذا لو كانَ عِندهُ وديعة ، وأراد ظالِمٌ أخذَها، وجب الْكَذِبُ بإخفائها ، والأحْوطُ في هذا كُلِّه أَنْ يُوَرِّي ، ومعْنَى التَّوْرِيةِ : أن يقْصِد بِعبارَتِه مَقْصُوداً صَحيحاً ليْسَ هو كاذِباً بالنِّسّبةِ إلَيْهِ ، وإنْ كانَ كاذِباً في ظاهِرِ اللَّفظِ ،

وبالنِّسْبةِ إلى ما يفهَمهُ المُخَاطَبُ ولَوْ تَركَ التَّوْرِيةَ وَأَطْلَق عِبارةَ الكذِبِ ، فليْس بِحرَامٍ في هذا الحَالِ .

Bilesin ki yalan aslında haram ise de bazı hallerde, el-Ezkâr *adlı kitabımda açıkladığım şartlarla câiz olur. Mes'elenin özü şudur:*

Söz, maksatları ifade vasıtasıdır. Böyle olunca, yalana başvurmaksızın erişilmesi mümkün olan her meşru maksatta yalan söylemek kesinlikle haramdır. Böyle bir maksadın elde edilmesi ancak yalan söylemekle mümkün olacaksa o takdirde yalan câizdir. Şayet o meşru maksada ulaşmak mübah ise, yalan da mübah; vâcip ise, yalan da vâcip olur.

Binaenaleyh bir müslüman, kendisini öldürmek isteyen bir zâlimden gizlense ya da malını almak isteyen bir zorbadan malını saklasa, bir başka müslümana da o kişi ve malı sorulsa, -zulmü önlemek için- bu müslümanın onu gizlemek maksadıyla yalan söylemesi vâcip olur.

Yine bir kimsenin yanında bir emanet olsa, bir zorba da ona el koymak istese, onu gizlemek için yalan söylemesi vacip olur. Bu ve benzeri hallerin tamamında, söz yalan gibi görünse veya muhatap öyle sansa da aslında kendi içinde doğru bir maksadı kastedip ona ters düşmeyecek tarzda konuşması (tevriye yapması) en ihtiyatlı yoldur. Eğer böyle yapması mümkün olmaz da mutlaka yalan söylemek zorunda kalırsa, o da haram değildir, yapabilir. Alimler, böylesi durumlarda yalanın câiz olduğuna aşağıdaki Ümmü Külsûm hadisini delil getirmişlerdir.

Hadis

1550= واسْتَدلَّ الْعُلَماءُ بجَوازِ الكَذِب في هذا الحَال بحديث أُمِّ كُلْثومٍ رضي اللَّه عنْهَا أَنَّها سَمِعَتْ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : « لَيْسِ الكَذَّابُ الَّذي يُصلحُ بيْنَ النَّاسِ ، فينمِي خَيْراً أو يقولُ خَيْراً » متفقٌ عليه .

زاد مسلم في رواية : « قالت : أمُّ كُلْثُومٍ : ولَم أسْمعْهُ يُرْخِّصُ في شَيءٍ مِمَّا يقُولُ النَّاسُ إلاَّ في ثلاثٍ :

تَعْني : الحَرْبَ ، والإصْلاحَ بيْن النَّاسِ ، وحديثَ الرَّجُلَ امْرَأتَهُ ، وحديث المرْأةِ زوْجَهَا .

1550. Ümmü Külsûm *radıyallahu anhâ'dan* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittiği nakledilmiştir:

"**İnsanların arasını düzeltmek maksadıyla birinden ötekine uygun sözler taşıyan (veya hayırlı konuşan) yalancı sayılmaz.**"

Buhârî, Sulh 2; Müslim, Birr 101. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 50; Tirmizî, Birr 26

Müslim'in rivayetinde (Birr 101) şu ifadeler yer almaktadır:

Ümmü Külsûm şöyle dedi:

"Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*in, şu üç hal dışında, halkın yalan söylemesine ruhsat verdiğini hatırlamıyorum:

Harbte,

Kişilerin arasını düzeltmekte,

(Aile dirliğini sağlamak için) kocanın hanımına, hanımın kocasına söylediği sözlerde."

Açıklamalar

Aslında şefaat konusunda 251 numara ile geçmiş bulunan hadisimiz, -Nevevî'nin de belirttiği gibi-, âlimlerin yalan söylemenin caiz olduğu yerler konusuna delil getirmiş olmaları dolayısıyla burada tekrar zikredilmiş bulunmaktadır.

Her genel kaide gibi her yasağın da istisnalarının bulunması pek tabiîdir. Burada, büyük günahlardan olan yalanın söylenebileceği yerler sayılmaktadır.

Söz konusu üç halde, yalan söylenmesine ruhsat verilmiş olması, yalanı helâl kılmak anlamında değildir. Yani yalan yine yalandır. Ama taşıdığı amaçlar ve varmak istediği hedefler gözetilerek bu hallerde yalan söyleyenlerin cezaya çarptırılmayacağı bildirilmiş olmaktadır.

Kabul etmek gerekir ki, insanlar arasında meydana gelmiş kırgınlıkları ve düşmanlıkları önce yumuşatıp sonra ortadan kaldırabilmek için küskünlerin her birine, öteki adamın kendisi hakkında aslında iyi şeyler düşündüğünü söylemek lazım gelir. Bunun için de gerek söz gerekse yorum olarak gerçek dışı konuşmaya ihtiyaç duyulur. Söylenecek yalanın bir işe yarayacağı anlaşıldığı zaman, yalan söylememiş olmak için insanlar arasını ıslah etmekten kaçınmak doğru değildir. Tam aksine, o yalanı söyleyip bir kırgınlığı ya da düşmanlığı ortadan kaldırmak görevdir.

İnsan ve toplum gerçeğine son derece değer veren dinimiz, mevcut şartlar içinde ideal bir İslâm toplumunu oluşturmanın en tabiî ve uygulanabilir esaslarını getirmiş bulunmaktadır. "Yalanın tesis ettiği dostluk ya da huzur şurada kalsın" demeye kimsenin hakkı yoktur. Unutulmamalıdır ki, "İş bitiren yalan, fitne çıkaran doğrudan yeğdir."

Doğunun filozofu Sa'dî der ki; haksız yere asılmak üzere olan bir mahkûm, ana diliyle hükümdara sövüp saymaya başlar. Mahkûmun garip şekilde söylendiğini gören hükümdar, yanında bulunan vezirlerinden birine, adamın ne söylediğini sorar. İyilik sever vezir de, "Efendim, kendisini bağışlamanızı istiyor" der. Bu vezirle arası pek iyi olmayan bir başka vezir ileri atılır ve "Hükümdarın huzurunda yalan söylemek bize yaraşmaz. Adam size küfrediyor sultanım" der. Bunun üzerine hükümdar, "Bunun yalanı, bizi senin doğrundan daha iyi bir yola sevkediyor. İş bitiren yalan fitne çıkaran doğrudan yeğdir” der ve mahkûmu bağışlar.

İyiliğin yalana muhtaç olmaması elbette arzu edilir. Ama böyle bir ihtiyacın ortaya çıkması halinde, hadisimizdeki ruhsatın kullanılması ümmete tanınmış pek büyük bir kolaylıktır. Unutmayalım ki yeri gelince ruhsatları kullanmak bir çeşit azimet ve iyi dindarlık mânası kazanır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yalan konuşmak haramdır ama yalan söylemenin câiz olduğu yerler de vardır.

2. Harpte düşmana karşı, aralarını bulmak için küskün insan veya grublara karşı söylenecek yalanla eşlerin birbirlerine karşı söyleyecekleri yalanlara müsaade edilmiştir.

262- باب الحثّ على التثّبت فيما يقوله ويحكيه

SÖZÜ SAĞLAMLAŞTIRMAYA TEŞVİK

SÖYLEYECEĞİ VE NAKLEDECEĞİ SÖZÜ ARAŞTIRDIKTAN SONRA
SÖYLEMEYE TEŞVİK

Âyetler

وَلاَ تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولـئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُولاً [36]

1. "Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme."

İsrâ sûresi (17), 36

مَا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ [18]

2. "**İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında onu gözetleyen yazmaya hazır bir melek bulunmasın.**"

Kaf sûresi (50), 18

Daha önce de delil olarak zikredilmiş bulunan bu iki âyet gerçekten insanı, söyleyeceği sözü veya nakledeceği haberi araştırıp doğruluğunu tesbit etmeye, gerçek olduğunu belirlemeye çağırmaktadır. "Bilmediğini, hakkında kesin bilgin olmayan şeyi söyleme" tavsiyesinin hemen ardından, "ağızdan çıkan her sözün mutlaka kaydedildiği" bildirilmek suretiyle müslümanlar bu konuda son derece hassas davranmaya çağırılmış oluyorlar.

Hadisler

1551- وعنْ أَبِي هُرِيْرة رضي اللَّه عنْهُ أَنَّ النبيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « كفي بالمَرءِ كَذِباً أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ ما سمعِ » رواه مسلم .

1551. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

"Her duyduğunu nakletmesi kişiye yalan olarak yeter. "

Müslim, Mukaddime 5

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1552- وعن سمُرة رضي اللَّه عنْهُ قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ حدَّث عنِّي بِحَدِيثٍ يرَى أنَّهُ كذِبٌ ، فَهُو أحدُ الكَاذِبين » رواه مسلم .

1552. Semüre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Yalan olduğunu zannettiği bir hadisi benden nakleden kimse yalancılardan biridir.**"

Müslim, Mukaddime, rakamsız (I,9); Ayrıca bk. Tirmizî, ilim 9

Açıklamalar

Her iki hadis de aslında hadis rivayet ederken araştırma ve kesin kanaat edinmenin (*taharri ve tesebbüt*) gereğini bildirmektedir. Nevevî merhum, delil olarak kullanıldıkları bu özel alana değil, anlamlarının genelliğine bakarak bu iki hadisi, anlatılacak veya hikâye edilecek sözlerin doğruluğunu tesbite teşvik konusunda zikretmiştir.

Birinci hadis, duyduğu her sözü herhangi bir araştırma yapmadan nakleden insanın bu yaptığının yalan söylemek anlamına geldiğini çok kesin bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu sebeple insanı, duyduklarını nakletmeden önce, onların doğru olup olmadığını iyice araştırmaya teşvik etmektedir. Zira yalan söylememiş olmanın yolu, duyulanları iyice tahkik etmekten geçer.

"Ben duyduğumu söylüyorum" savunması sorumluluktan kurtulmak için yetmez. Herkes her duyduğunu nakledecek olursa, ortalık yalan dolandan geçilmez hale gelir.

Duyulan her haberin veya sözün araştırılması "yalancı durumuna düşmemek için" gerekli olunca, özellikle Hz. Peygamber'den nakledilen hadisler konusunda mutlaka çok ince araştırmalar yapmak gerekecektir.

Hadisin bu noktadaki çağrısını ve tehdidini farketmiş olan meşhur hadisçi Beğavî, onu *Mesâbihü's-sünne* adlı eserinde (I,155), i'tisam

bölümünde zikretmiştir. Böylece o, Hz. Peygamber'den nakledilen hadislerin ince bir tetkikten geçirilmesi, bizzat Hz. Peygamber'e ve sünnete bağlılığın gereği olduğunu göstermek istemiştir.

İkinci hadiste Efendimiz, yalan olduğunu zannettiği bir sözü, tetkik etmeden kendisinden nakleden kimsenin, yalancılardan olduğunu bildirmektedir. Hadisin bazı rivayetlerinde *"iki yalancıdan biri olur"* buyurulmaktadır. Yalancılardan biri o sözü uyduran kişi, ötekisi de şüphelenmesine rağmen hiç bir araştırma yapmadan o sözü öylece nakleden k imsedir.

Bile bile Hz. Peygamber adına yalan söyleyen kişinin, cehennemdeki yerlerine hazırlanması gerektiği yine Peygamberimiz tarafından bildirilmiştir. Burada ise, yalan olmasından şüphelendiği sözü araştırmadan Peygamber namına nakleden kişinin, rivayet farklılığına göre, ya "iki yalancıdan biri" ya da "yalancılardan biri" olduğu açıklanmaktadır.

İslâm âlimleri özellikle de hadisçiler, Hz. Peygamber adına söylenen her sözü ince eleyip sık dokumuşlar, konuyla ilgili bir çok bilim dalı oluşturmuşlardır. Hadis usulü ilmi içinde geliştirilmiş olan ince tetkik esasları gerçekten akıllara durgunluk verecek boyutlardadır.

Hz. Peygamber'den nakledilen sözleri araştırıp onun söylemiş olduğuna kanaat getirdikten sonra nakletme disiplin ve alışkanlığını kazanmış olan kimselerin, başkalarından duydukları sözleri de tahkik etmeleri ve doğru olduğu kanaatine vardıktan sonra nakletmeleri hiç de zor olmayacaktır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Her duyduğunu nakletmek yalan günahına bulaşmış olmak demektir.
2. Duyduklarımız konusunda kesin kanaat edinmeye çalışmalıyız.
3. Yalan olmasından şüphelenilen hiçbir sözü Hz. Peygamber'e asla isnad etmemek gerekir.

1553- وعنْ أسماءَ رضي اللَّه عنْها أن امْرأَةً قالَتْ : يا رَسُول اللَّه إنَّ لي ضرَّةَ فهل علَيَّ جناحٌ إنْ تَشبعْتُ من زوجي غيْرَ الذي يُعطِيني ؟ فقال النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ

وسَلّم : « المُتشبِّعُ بِما لـم يُعْطَ كَلابِس ثَوْبَي زُورٍ » متفقٌ عليه .

المُتشبِّعُ : هو الذي يُظهرُ الشَّبع وليس بشبعان ، ومعناها هُنا : أنَّهُ يُظهرُ أنه حَصلَ له فضِيلةٌ وليْستْ حاصِلة . « ولابِس ثَوْبي زورٍ » أي : ذِي زُورٍ ، وهو الذي يزَوِّرُ على النَّاس ، بأن يَتَزَيَّى بِزيِّ أهل الزُّهدِ أو العِلم أو الثرْوةِ ، ليغْترَّ بِهِ النَّاسُ وليْس هو بِتِلك الصِّفةِ ، وقيل غَيْرُ ذلك واللَّه أعلم .

1553. Esmâ *radıyallahu anhâ* şöyle dedi: Bir kadın:

- Ey Allah'ın Resûlü! Benim bir kumam var. Kocamın bana vermediği bir şeyi, verdi diye kumama karşı gösteriş yapsam, bunun bana bir günahı olur mu? diye sordu. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- "**Kendisine verilmemiş bir şey ile doymuş görünen kişi, iki sahte elbise giyerek gösteriş yapan kimse gibidir**" buyurdu.

Buhârî, Nikah 106; Müslim, Libâs 127. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 87

Açıklamalar

Hadisimiz, söylenecek sözün kesinlikle doğru olması gereğini vurgulamak üzere seçilmiş bir örnektir. Bir erkeğin birden fazla hanımı varsa, Anadolumuzda bu hanımlar birbirlerine *kuma* derler. Biz de hadisi buna göre tercüme ettik. Kumalar genellikle birbirlerini çekemezler. Bu sebeple de birbirlerine karşı şu veya bu oranda gösteriş yapmadan duramazlar. Beyinin kendisine almadığı bir şeyi almış, yapmadığı bir iltifatı yapmış gibi göstererek ortaklarını üzmek isterler. İşte hadisimizde bir sahâbî hanımın (ki muhtemelen Esmâ'nın kendisidir) gelip Hz. Peygamber'e, bu durumu sorduğunu görmekteyiz. Efendimiz'in cevabı tüm sahtecilikleri ve sahtecileri kapsayacak bir mâna enginliğine sahiptir: *Kendisine verilmemiş bir şey ile doymuş görünen kişi, iki sahte elbise giyerek gösteriş yapan kimse gibidir.* Halkımızın "açın kabadayısı" dediği türden, karnını doyuracak azık bulamazken, zenginmiş gibi

davranan, caka satan, ya da hiç bir bilgi ve becerisi olmadığı halde âlim veya filozof kılığına bürünen, beş paralık ameli yokken âbid ve takvâ sahibi gibi davranan, hasılı toplumda itibar gören hangi meslek varsa ona mensupmuş gibi hava atan, gösteriş yapan sahtecilerin tamamı hadisimizde, kendisinin olmayan iki sahte elbise ile dolaşan kimselere benzetilmişlerdir. Bu yalancıların hadisimizdeki ortak adı "**müteşebbi**"dir. Kendisini yalancıktan tok gösteren demektir. Bu müteşebbi'ler iki kez yalan söylemektedirler: Biri, var dedikleri şeyin olmaması; ikincisi, olmayanı varmış gibi göstermeye kalkışmaları..

Hadisimiz, elinde olmayan bir şeyi varmış gibi gösteren kimsenin halini, aslı olmayan bir sözü söyleyen yalancının haline benzetmektedir. Kumasına karşı, kocasının kendisine vermediği bir şeyi vermiş gibi göstermeye kalkan kadınlar da iki kez yalan söylemiş olurlar. İki kat sahte elbise giyenlere benzerler. Bu sebeple böyle aslı olmayan sahteciliklere değil, söyleyeceği veya nakledeceği sözün doğru olmasına son derece dikkat etmeye, gerçekçi olmaya bakmak gerekmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sahteciliğin her türlüsü yasaktır.

2. Kendisinde olmayan bir şeyi varmış gibi göstererek adam aldatmaya kalkmak, iki kez yalan söylemek demektir..

3. Aile içinde kumaların birbirlerine karşı, aslı olmayan şeylerle beyleri adına gösterişe kalkışmaları çifte yalancılık hükmündedir.

4. Gerek sözde gerekse davranışlarda müslümana gerçekçi olmak yakışır.

5. Hadisimiz, nüfuz, servet, ilim, fazilet, mevki ve şöhret sahtekârları hakkında edebî değeri yüksek bir darb-ı meseldir.

263- باب بيان غلظ تحريم شهادة الزور

YALANCI ŞÂHİTLİĞİN ŞİDDETLE YASAKLANMASI

Âyetler

ذَلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ عِندَ رَبِّهِ وَأُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ [30]

1. "**Yalan sözden** (yalan yere şâhitlik yapmaktan) **kesinlikle kaçının!"**

Hac sûresi (22), 30

Bu ilâhî beyanın içinde yer aldığı âyet, yalandan ve dolayısıyla yalancı şâhitlik yapmaktan sakınma gereğini, inanç ve tavır olarak murdarlık ve pislik demek olan putlara saygı göstermekten kaçınma emriyle birlikte vermek suretiyle ortaya koymuştur: "**O halde murdarlıktan ibaret olan putlara hürmet etmekten sakının, yalan sözden sakının**!.."

وَلاَ تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولـئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُولاً [36]

2. "Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme."

İsrâ sûresi (17), 36

مَا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ [18]

3. "**İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında onu gözetleyen yazmaya hazır bir melek bulunmasın.**"

Kaf sûresi (50), 18

Dili korumakla ve sözle ilgili hemen her konuda delil olarak zikredilmesi mümkün ve uygun olan bu iki âyet, pek tabiî olarak yalan şâhitliğin doğuracağı vebâli hatırlatmakta da en kesin delillerdendir. Bu iki âyet hakkında "Yalan Yasağı" konusunda yaptığımız yorumlar burada da aynen geçerlidir.

نَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ [14]

4. "**Hiç şüphesiz Rabbin, sürekli görüp gözetmektedir.**"

Fecr sûresi (89), 14

Yukarıdaki üçüncü âyette geçen her sözün kaydedildiğine dair bilgiyi ve bilinci, bu âyet daha genel ve kesin bir ifade ile pekiştirmektedir. Allah Teâlâ'nın herşeyi sürekli görüp gözettiği, hiç bir söz veya işin onun denetiminden kurtulamayacağı bidirilmektedir. Böyle olunca söylenen

yalanın veya yalancı şâhitliğin aslında hiç bir gerçeği değiştiremeyeceği açıktır. O halde doğru konuşmak, sahici şâhitlik yapmaktan başka yol yoktur.

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا [72]

5. "**Onlar yalan şâhitlik yapmazlar**"

Furkân sûresi (25), 72

Olgun mü'minler, elbette bu olgunluk seviyesini güzel, meşrû ve olumlu işler yaparak elde etmişlerdir. Onların söz ve tavırları bu açıdan çok önem arzeder. İşte onların örnek tavırlarından biri kesinlikle yalancı şâhitlik yapmamalarıdır. Gerçeği birilerinin hatırı veya korkusundan dolayı eğip bükmeye çalışmamalarıdır. İmana dürüstlük yaraşır. Onlar da bunun bilincindedirler. Doğru söylemenin faturası dokuz köyden koğulmak da olsa, onlar asla yalana dolana iltifat etmez, doğruluktan ayrılmazlar. Kemâl ve olgunluğun en önde gelen göstergelerinden biri, yalancı şâhitlik yapmamaktır.

Hadisler

1554- وعن أبي بكْرةَ رضي اللَّه عَنْهُ قال : قالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ألا أُنبِّئكُم بأكبرِ الكَبائِرِ ؟ قُلنَا : بَلَى يا رسول اللَّهِ . قَالَ : « الإشراكُ باللَّه ، وعُقُوقُ الوالِديْنِ » وكان مُتَّكِئا فَجلَس ، فقال : « ألا وقَوْلُ الزُّورِ ، وشهادةُ الزورِ » فما زال يُكَرِّرُهَا حتى قلنا : لَيْتَهُ سكت . متفق عليه .

1554. Ebû Bekre *radıyallahu anh* şöyle dedi: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* :

- "**En büyük günahı size haber vereyim mi**?" buyurdu. Biz:

- Evet, yâ Resûlallah, dedik. Resûl-i Ekrem:

- "**Allah'a şirk koşmak, ana babaya itaatsizlik etmek**" buyurduktan sonra, yaslandığı yerden doğrulup oturdu ve "**İyi belleyin, bir de yalan söylemek, yalancı şâhitlik yapmaktır**" buyurdu. Bu son cümleyi sürekli

tekrarladı. Biz daha fazla üzülmesini arzu etmediğimiz için "keşke sussa" diye temennide bulunduk.

Buhârî, Şehâdât 10, Edeb 6, İsti'zân 35, İstitâbe 1; Müslim, Îmân 143. Ayrıca bk. Tirmizî, Şehâdât 3, Birr 4, Tefsîru sûre(4), 5

Açıklamalar

"Ana Babaya Karşı Gelmenin Haram Olduğu" konusunda 338 numara ile geçmiş olan hadisimiz, burada yalancı şâhitliğin yasaklanmış olduğunu belgelemek için tekrar zikredilmiş bulunmaktadır. İlk geçtiği yerde de işaret edildiği gibi dinimizde yasaklar büyük ve küçük günahlar diye iki kısımda değerlendirilir.

Büyük günahlar değişik vesilelerle muhtelif hadislerde sayılmıştır. Bunların hepsini tanıtan müstakil eserler kaleme alınmıştır. Biz bu hadiste, Peygamber Efendimiz'in, en büyük günahı, diğer bir ifadeyle büyük günahlar içinde en önde gelen günahı bildirmek istediğine şahit olmaktayız. Hatta hadisin 338 numaradaki rivayetinde Efendimiz'in bu isteğini üç kez tekrar ettiğine ayrıca işaret edilmektedir. Resûl-i Ekrem Efendimiz, en büyük günah ya da büyük günahların en büyüğü olarak, **Allah'a şirk koşmayı** ve **ana babaya itaatsizlik etmeyi** zikrediyor, sonra da söyleyeceği sözün önemini herkesin kavramasını sağlamak üzere yaslandığı yerden doğrularak, "*İyi belleyin*!" vurgusuyla *"Bir de yalan söylemek ve yalancı şâhitlik yapmaktır*" buyuruyor. O bu son cümleyi, daha fazla üzülüp yorulmasını istemediklerini ifade için oradaki sahâbilerin "keşke sussa" deme zorunda kalacakları kadar uzun bir süre devamlı tekrar ediyor. Efendimiz'in baştan beri sergilediği bu tavır ve kullandığı bu üslup, hiç şüphesiz, yalancılığın ve özellikle yalancı şâhitliğin Allah'a şirk koşmak ve ana babaya itaatsizlik etmekten hemen sonra gelen en büyük günah olduğunu ve şiddetle yasaklanmış bulunduğunu göstermektedir. Böylece hadisimiz, konu başlığında dile getirilen yasaklama şiddetine tam bir delil oluşturmaktadır.

Büyük günahlar arasında ilk üç sırayı teşkil eden günahların sanki birbirine denkmiş gibi "büyük günahların en büyüğü" olarak takdim edilmiş oldukları da dikkatimizi çeken bir başka husustur.

Yalan ve yalancı şâhitlik, gerçeği ters yüz etmek demektir. Bunun anlamı, kul hakkına tecâvüzdür. Allah'a şirk koşan ile ana babaya itaatsizlik edenler de inkârı mümkün olmayan iki yalın gerçeği inkar ve ters yüz etmiş olmaktadırlar. Her üçü de çok büyük haksızlıktır. Bu yüzden şiddetle yasaklanmışlardır. Öte yandan bu hadiste yer alan üç büyük günahın, insanlar tarafından çok yaygın şekilde işlendikleri de bir başka ortak noktalarıdır. Şiddetle yasaklanmış olmaları, bu olumsuz yaygınlığın önüne geçmek için olmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yalancı şâhitlik yapmak, Allah'a şirk koşmak ve ana babaya itaatsizlik etmek gibi büyük günahların başında yer alan ve çok ağır sorumluluk doğuran bir günahtır.

2. Peygamber Efendimiz'in üslup ve tavrı konunun ciddiyetini göstermektedir. Onun böyle davranması ümmetine karşı duyduğu şefkat ve merhametin sonucudur.

3. Bir iki kelime ile de olsa yalan söylemek ve yalancı şâhitlik yapmak, en büyük günahı işlemiş olmak için kâfidir.

4. Gerçek dindarlık, dinin koyduğu sınırlara riâyet etmekle isbat edilir.

264- باب تحريم لَعْن إنسان بعَينه أو دابة

BELLİ BİR İNSAN VEYA HAYVANA LÂNET ETME YASAĞI

Hadisler

1555- عن أبي زيْدٍ ثابتِ بنِ الضَّحاكِ الأنصاريِّ رضي اللَّه عنهُ ، وهو منِ أَهْل بيْعةِ الرِّضوانِ قال : قَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « من حَلَف عَلى يمِينٍ بِملَّةٍ غيْرِ الإسْلامِ كاذباً مُتَعَمِّداً، فهُو كما قَالَ ، ومنْ قَتَل نَفسهُ بشيءٍ ، عُذِّب بِهِ يوْم القِيامةِ ، وَليْس على رجُلٍ نَذْرٌ فِيما لا يَملِكهُ ، ولعنُ المُؤْمِنِ كَقَتْلِهِ » متفقٌ عليه .

1555. Rıdvân bîatında bulunan sahâbîlerden Ebû Zeyd Sâbit İbni'd-Dahhâk el-Ensârî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim İslâm'dan başka bir din adına bilerek yalan yere yemin ederse, o kişi dediği gibi** (yalancının biri)**dir. Kim, ne ile intihar ederse, kıyamet günü onunla azâb olunur. Sahip olmadığı bir şeyi adayanın adağı geçersizdir. Mü'mine lânet etmek, onu öldürmek gibidir.**"

Buhârî, Cenâiz 84, Edeb 44, 73, Eymân 7; Müslim, Îmân 176, 177. Ayrıca bk. Tirmizî, Nüzûr 16; Nesâî, Eymân 7, 11, 31; İbni Mâce, Keffârât 3

Sâbit İbni'd-Dahhâk el-Ensârî

Ebû Zeyd künyesiyle meşhur olan Sâbit, Medineli sahâbîlerdendir. Uhud ve Hendek gazvelerine iştirak etmiş, bey'atü'r-rıdvân'da hazır bulunmuştur. Hz. Peygamber'den 14 hadis rivayet etmiştir. Buhârî ve Müslim onun üç hadisini kitaplarına almışlardır. Diğer rivayetleri de Sünen'lerdedir.

Hicretin 45. yılı vefât etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfte dört önemli konuya açıklık getirilmektedir. Bunlardan sadece dördüncüsü bizim burada işleyeceğimiz lânet mevzuuyla ilgilidir. Hadis için gösterdiğimiz kaynaklar bu dört konuyu içine alan kaynaklardır. Her bir kaynakta bu dört konunun tamamı bulunmayabilir. Hadiste yer alan ilk üç hususu çok kısa olarak açıklayacak, *"Mü'mine lânet etmek, onu öldürmek gibidir"* cümlesi üzerinde duracağız.

İslâm'dan başka bir din üzerine, o dinin geçersiz olduğunu bile bile, sanki bir üstünlüğü varmış gibi o dine mensup olmayı niyet ederek yemin eden kimse, yalan üzerine yemin ettiği için önce yalancıdır sonra da niyetine bağlı olarak o din mensuplarının hükmünde olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Hadisin bu kısmı üzerinde uzun uzun yorumlar yapılmış, değişik düşüncelere işaret edilmiştir. İşin özü, bir müslümanın müslümanlıktan başka bir din namına yemin eder ve meselâ, "Şunu yaparsam, yahudi veya hırıstiyan olayım" der de o işi yapar ve bu sözüyle o dinlere girmeyi gerçekten niyet ederse, dediği gibi olur, yani İslâm'dan çıkar. Böyle bir şeyi niyet etmeksizin bunları söylemişse o zaman küfre girmez ama tam bir yalancı olur. Her ikisinden de kaçınmak gerekir. Çünkü din iman üzerine oyun oynanmaz.

İntihar büyük günahlardandır. İntihar eden kendisini ne ile öldürürse onunla azâb edilmek suretiyle cezalandırılacaktır. Hadisin birinci fıkrası ile bu fıkrası arasında bir paralellik gözükmektedir. Birincisi, ettiği yeminle mânevî varlığı itibariyle intihar etmiş olurken, bu da maddî varlığını sona erdirmek suretiyle aynı işi yapmış olmaktadır.

İntihar eden kimsenin cenâze namazı kılınır.

Kişinin sahip olmadığı bir şeyi adamasına ve mesela "Falanca ülkede İslâm iktidar olursa, bizim patronun tüm servetini sadaka olarak dağıtacağım" demesine itibar edilmez, hükümsüzdür. Halkımız bu tür adak ve sözlerin boşluğunu, "El malıyla dost gönüllemek" diye tanımlar.

Lânet, lânet edilen canlının, hem dünya hem de âhirette Allah'ın rahmetinden uzak kalmasını dilemek demektir. Lanet olsun, Allah lânet etsin, lânet olası, mel'un adam gibi sözler -farkında olunsun veya olunmasın- kişinin rahmetten tard edilmesini, uzak tutulmasını istemek demektir. Lânetlenmiş varlıkların başında şeytan gelir. **Şeytân aleyhi'l-la'ne** cümlesi, "Allah'ın rahmetinden kovulmuş şeytan" anlamında çokca kullanılan bir ifadedir.

Bir mü'mine lânet etmek, onun şeytan gibi ilâhî rahmetten ebediyyen mahrum kalmasını dilemek anlamına gelir. Bu ise, o müslümanın hayat hakkına tecâvüz etmek, onu öldürmek gibi çok ağır bir suçtur. Hatta bir müslümanın tam anlamıyla ölmesini dilemek anlamındadır. Öldüren, öldürdüğü müslümanı sadece dünyevî hak ve menfaatlarından mahrum bırakır. Lânetçi ise, dileğine kavuşsa da kavuşmasa da, müslümanın hem dünya hem de âhiret mutluluğuna mâni olmak için teşebbüste bulunmuş demektir.

"**Mü'mine lânet etmek, onu öldürmek gibidir**" tesbitinden, lânetçinin de kâtil gibi kısas edileceği hükmü çıkarılamaz. Ancak işlediği cinâyetin büyüklüğü ortaya konulmuş olmaktadır. Lânetçinin dünyadaki cezâsı değilse de mânevî sorumluluğu kâtilinkine eş bir sorumluluktur.

Mü'mini öldürmek kolay değildir. Çünkü o bir fiildir. Mü'mine lânet etmek ise kolaydır. Zira o bir sözdür. Bu fark da dikkate alınınca, hadisimizin lânetçiye yönelik olarak ifade ettiği tehdidin, "Bu iş kolaydır" diye böyle bir cinâyetin işlenivermesini önlemeye yönelik olduğu anlaşılır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümana lânet etmek, onu öldürmek gibi büyük bir günahtır.

2. Müslümanların birbirlerine lânet değil, rahmet dilemeleri yakışır.

3. Kim ne ile intihar ederse, kıyamette onunla azâb edilir.

4. Sahip olmadığı şeyi adayan kişinin bu adağı geçersizdir.

5. Kim, İslâm'dan başka bir din adına, o dine bir üstünlük tanıyarak yemin ederse, yalan yere yemin etmiş olur.

1556- وعنْ أبي هُرِيْرةَ رضي اللَّه عنهُ أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لا ينْبغِي لِصِدِّيقٍ أنْ يكُونَ لَعَّاناً » رواه مسلم .

1556. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Sıddîka lânetçi olması yakışmaz**."

Müslim, Birr 84. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 72

1560 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1557- وعنْ أبي الدَّردَاءِ رضي اللَّه عَنْهُ قال : قالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا يكُونُ اللَّعَّانُون شُفعَاءَ ، ولا شُهَدَاءَ يوْمَ القِيامَةِ » رواه مسلم .

1557. Ebu'd-Derdâ *radıyallahu anh*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Lânetçiler, kıyamet günü ne şefaatçı ne de şâhit olurlar.**"

Müslim, Birr 85, 86. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 45

1560 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1558- وعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ رضي اللَّه عنْهُ قالَ : قالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَلاعنُوا بلعنةِ اللَّه ، ولا بِغضبِهِ ، ولا بِالنَّارِ » رواه أبو داود ، والترمذي وقالا : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1558. Semüre İbni Cündeb *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Birbirinize Allah'ın lâneti, gazâbı ve cehennem azâbı ile lânet ve beddua etmeyiniz!**"

Ebû Dâvûd, Edeb 45; Tirmizî, Birr 48

1560 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1559- وعن ابن مسعودٍ رضي اللَّه عنهُ قال : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لَيْس المؤمِنُ بِالطَّعَّانِ ، ولا اللَّعَّانِ ولا الفَاحِشِ ، ولا البذِيِّ » رواه الترمذي وقالَ : حديثٌ حسنٌ .

1559. *İbni Mes'ûd radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Olgun mü'min, yerici, lânetçi, kötü iş ve kötü söz sahibi olamaz.**"

Tirmizî, Birr 48

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1560- وعنْ أبي الدَّرْداءِ رضي اللَّه عنهُ قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : إنَّ العبْد إذا لَعنَ شَيْئاً ، صعِدتِ اللَّعْنةُ إلى السَّماء ، فتُغْلَقُ أبْوابُ السَّماءِ دُونَها ، ثُمَّ تَهبِطُ إلى الأرْض ، فتُغلَقُ أبوابُها دُونَها ، ثُمَّ تَأخُذُ يميناً وشِمالا ، فإذا لمْ تَجِدْ مساغاً رجعت إلى الذي

لَعِنَ ، فإنْ كان أهلاً لِذلك ، وإلاّ رجعتْ إلى قائِلِها » رواه أبو داود .

1560. Ebu'd-Derdâ *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kul, herhangi bir şeye lânet ettiğinde o lânet gökyüzüne çıkar. Semânın kapıları ona kapanır. Sonra yere iner, yeryüzünün kapıları da ona kapanır. Sonra sağa sola bakınır, girecek yer bulamaz da lânet edilen kişiye döner. Eğer gerçekten lânete lâyık ise onda kalır, değilse lânet edene döner.**"

Ebû Dâvûd, Edeb 45. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 48

Açıklamalar

Bir müslümana lânet etmenin onu öldürmekle eşdeğer bir cinâyet olduğunu tesbit ve ilân eden hadisten sonra zikredilmiş olan bu beş hadîs-i şerîf, konuyu iyice inceleme imkânı vermektedir.

Sıddîk, özü sözü doğru kimse demektir. **Birinci hadis**, böyle birine lânetçiliğin yakışmayacağını bildirmektedir. Eğer bir kişi başkalarına olur olmaz sebeplerle lânet ediyorsa, onun iman ve İslâm kalitesinde bir kusur var demektir. Özü sözü doğru olma kıvamına erişememiş demektir. Burada kendisine olmadık eziyetler eden müşriklere lânet etmesi teklif edilince Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, *"Ben lânetçi olarak değil, ancak rahmet olarak gönderildim"* (Müslim, Birr 87) hadisini de hatırlamak gerekir.

İkinci hadis, etrafa lânet yağdırmayı huy edinmiş olanların kıyamet günü uğrayacakları mahrûmiyeti ortaya koymaktadır. Böylesi kimseler, kıyamette kimseye şefaatçi olamaz ve şâhitlik yapamaz, bu tür mutlulukları yaşayamazlar. Bu, onların mü'minler arasında olması gereken acıma ve yardımlaşma gibi güzel duygu ve ilişkilerden uzak bulunduklarının hem göstergesi hem de cezâsıdır. Yani âhirette lânetçinin şefaatı ve şehâdeti kabul edilmeyecektir.

Üçüncü hadiste, müslümanların birbirlerine "Allah sana lânet etsin", "Allah'ın gazâbına uğrayasın", "cehennemde yanasın" gibi beddua cümleleriyle lânet okumamaları tenbih ve ikaz edilmektedir. Lânet, gazap

ve azâb temennisi, müminlerin öfkelerini yatıştırmak için de olsa, ağızlarına almamaları gereken felâket tellallığıdır. Zira **dördüncü hadis**te açıkca belirtildiği gibi olgun müminler kimseyi kötülemez, lânetlemez, iş ve sözde haddini aşmaz, ahlâksızlık yapmaz. Kemâl noksanlığının göstergesi olan bu gibi düşük hareketlerin ve özellikle lânetçiliğin en büyük tehlikesi, -**beşinci hadis**te anlatıldığı üzere- o lânetin sonuçta lânetçiye dönmesidir. Lânet, kendisine gökyüzünde ve yeryüzünde yer bulamaz, lânet edilen kişiye gider, eğer gerçekten o lânete layık biri ise, onda kalır, değilse onu dileyene, yani lânet edene döner. Lânetçinin lâneti, kendisi hakkında geçerlilik kazanır. Bu da kişinin kendi ağzıyla kendi felâketini hazırlaması, felâketine bizzat kendisinin davetiye çıkarması demektir. Hiç şüphesiz aklı başında olgun hiç bir mü'min böylesi gülünç ve acı bir duruma düşmek istemez. Bunun yolu ise, başkalarına lânet etmemektir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Sıddîk olan kimseye lânetçilik yakışmaz.

2. Lânetçiler âhirette şefaat ve şâhitlik yapma hakkından mahrum bırakılırlar.

3. Olgun mü'minler, lânet, gazap ve azâb temennisinde bulunmaz, kimseye kötü söz söylemez, haddi aşmaz ve ahlâksızlık yapmazlar.

4. Lânet, açıkta kalmaz. Lânet edilen ona lâyık değilse, lânet edene döner.

5. Müslümana rahmet ve iyilik temennisi yakışır. Çünkü başkalarını iyiliklere lâyık görenler, aslında kendilerine iyilik etmiş olurlar.

1561- وعنْ عِمْرَانَ بنِ الحُصيْنِ رضي اللَّه عنْهُما قال : بينَما رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في بعضِ أسْفَارِهِ ، وامرأةٌ مِنَ الأنصارِ عَلي نَاقَةٍ ، فضجِرَتْ فَلَعَنَتْهَا ، فَسمع ذلكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقالَ : « خُذوا ما عليها ودعُوها ، فإنَّها ملعُونَةٌ » قالَ عِمرَانُ : فكَأَنِّي أرَاهَا الآنَ تمشي في النَّاسِ ما يعرِضُ لهَا أحدٌ . رواه مسلم .

1561. *İmrân İbni Husayn radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Bir seferde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in maiyyetinde bulunuyorduk. Devesinin üzerindeki Medineli bir hanım, devesinden sıkılarak ona lânet etti. Resûlullah *sallahu aleyhi ve sellem* kadının sözünü duyunca:

-"**Üzerindekileri alın, deveyi salın gitsin. Çünkü o deve lânetlenmiştir**" buyurdu.

İmrân der ki: O deve hâlâ gözümün önündedir, insanların arasında gezinirdi de kimse ona ilişmezdi.

Müslim, Birr 80, 81

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1562- وعن أبي برّزَةَ نَضلَةَ بْنِ عُبيْدٍ الأسلمِيِّ رضي اللَّه عنْهُ قال : بينما جاريةٌ على ناقَةٍ عليها بعضُ متَاع القَوْمِ ، إذْ بَصُرَتْ بالنبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وتَضايَقَ بهِمُ الجَبلُ ، فقالتْ : حَلْ ، اللَّهُم العنْها فقال النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تُصاحِبْنا نَاقَةٌ عليها لعْنةٌ » رواه مسلم .

قوله : « حلْ » بفتح الحاءِ المُهملةِ ، وإسكان اللاَّم ، وهَي كلِمةٌ لزَجْرِ الإبلِ.

واعْلَم أنَّ هذا الحديث قد يُسْتَشْكلُ معْنَاهُ ، وَلا إشْكال فيه ، بل المُرادُ النَّهيُ أنْ تُصاحِبَهُمُ تِلك النَّاقَةُ ، وليس فيه نهيٌ عن بيْعِها وذَبْحِهَا وَرُكُوبِها في غَيْرِ صُحْبةِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بلْ كُلُّ ذلك وَما سوَاهُ من التَّصرُّفاتِ جائِزٌ لا منْع مِنْه ، إلاَّ مِنْ مُصاحبَتِهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِها ، لأنَّ هذِهِ التَّصرُّفاتِ كُلَّهَا كانتْ جائزة فمُنِع بْعضٌ مِنْها ، فبَقِي الباقِي على ما كَانَ . واللَّه أعْلَمُ.

1562. Ebû Berze Nadle İbni Ubeyd el-Eslemî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Genç bir hanım, üzerinde müslümanların birtakım eşyalarının da bulunduğu bir deve üstünde bulunuyorken, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'i görüverdi. Dağ yolunun dar yerine gelmişlerdi. Kadın:

- "Deeh, Allahım bu hayvana lanet et!" deyip hayvanı sürmeye çalıştı. Bunun üzerine Peygamber *aleyhisselâm*:

- "**Lânetlenmiş bir deve bizimle birlikte bulunmasın**!" buyurdu.

Müslim, Birr 82,83

Açıklamalar

Bu iki hadis, dinimizdeki lânet yasağının sadece insanlara yönelik olmadığını, tam aksine hayvanlara da lânet edilmemesi gerektiğini belgelemektedir. Bu hadisler aslında, müslümanın hayatından lâneti tamamen kaldırmak istemektedir.

Büyük bir ihtimalle daha önce bineğine lânet etmemesi konusunda uyarılmış olan kadınınn, uyarıyı dikkate almayıp devesine yine lânet etmesi üzerine Peygamber Efendimiz'in, eşyaları aldıktan sonra hayvanı salıvermelerini emretmesi, "*lânetlenmiş hayvan bize yol arkadaşlığı edemez*" buyurması, son derece önemlidir. Efendimiz böylece konuya ait kesin ve fiilî bir tavır ortaya koymuş ve müslümanların meseleye dikkatini en açık biçimde çekmiştir. Bunun anlamı müslüman toplumda lânete uğramış insan ve hayvan bulunmamalı demektir.

Müellif Nevevî'nin de belirttiği gibi Resûl-i Ekrem Efendimiz'in salıverdirdiği o deveye ait hukûkî durum değişmiş değildir. Sadece Efendimiz'in bulunduğu bir toplulukta bulunması yasaklanmıştır. Çalıştırılması, kesilmesi, etinin yenilmesi helâldir. Ancak sahâbîler, lânet yasağının toplum içinde iyice yerleşmesine yardımcı olduğu düşüncesiyle o deveye dokunmamış ve onu kendi başına bırakmış olmalıdırlar.

Aslında Efendimiz'in bu uygulaması, o devenin sahibesine yöneliktir; "Lânet ettiğin hayvanı kullanma hakkını kaybedersin" demektir. Çağdaş hayvan severlerin, hayvan haklarını koruma derneği mensuplarının

kulakları çınlasın. Hayvanlara "lânet olası" denilmesine bile müsaade etmeyen âlemlere rahmet olarak gönderilmiş Hz. Peygamber'den haberleri var mı acaba? Diğer taraftan koyu dindar gözüken bazı kimselerin de Efendimiz'in bu şefkatini dikkate almaları ve hayvanlara karşı daha merhametli davranmaları gerekir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Lânet yasağı hayvanlar hakkında da geçerlidir.

2. Peygamber Efendimiz lânetlenmiş hiç bir canlı ile beraber olmak istemediğini ortaya koymak suretiyle lânet konusunda toplumda ciddî bir bilincin uyanmasını sağlamıştır.

265- باب جواز لَعْن بعض أصحاب المعاصي غير المُعَيَّنِين

GÜNAHKÂRLARA LÂNET ETMEK

ŞAHIS BELİRLEMEKSİZİN GÜNAHKÂRLARA LÂNET ETMENİN CÂİZ OLDUĞU

Âyetler

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللّهِ كَذِبًا أُوْلَـئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَى رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الأَشْهَادُ هَـؤُلاء الَّذِينَ كَذَبُواْ عَلَى رَبِّهِمْ أَلاَ لَعْنَةُ اللّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ [18]

1. "**Biliniz ki Allah'ın lâneti zâlimler üzerinedir.**"

Hûd sûresi (11), 18

وَنَادَى أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَن قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدتُّم مَّا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُواْ نَعَمْ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَن لَّعْنَةُ اللّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ [44]

2. "**İçlerinden bir çağırıcı, "Allah'ın lâneti zâlimler üzerine olsun" diye bağırır.**"

A‘raf sûresi (7), 44

Her iki âyette aynı gerçek, tek tek şahıs tayin edilmeksizin genel bir ifâde ile, Allah'ın lânetinin zâlimler üzerine olduğu gerçeği kesin bir şekilde bildirilmektedir.

Bu âyetleri takib eden âyet, her iki sûrede de aynı ifâdeleri taşımakta, zâlimler'in topluca nitelikleri hakkında bazı bilgiler vermektedir. Şöyle buyuruluyor: "**Onlar, (insanları) Allah'ın yolundan alıkoyan ve onu eğip bükmek isteyenlerdir. Âhireti inkar edenler de onlardır"** [A‘raf sûresi (7), 45; Hûd sûresi (11), l9].

Hadisler

وَثَبت في الصَّحيحِ أن رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لعَنَ اللَّه الوَاصِلَةَ والمُسْتَوصِلةَ »

Sahih olarak bize intikal ettiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

"**Allah iğreti saç (peruk) takana ve taktırana lânet etsin**" buyurmuştur (bk. 1646,1648 numaralı hadisler).

وأَنَّهُ قال: « لعَنَ اللَّه آكِلَ الرِّبا »

Yine Peygamber *aleyhisselâm*:

"**Fâiz yiyene Allah lânet etsin**" buyurmuştur (bk. 1619 numaralı hadis).

وأَنَّهُ لَعَنَ المُصَوِّرين ،

Aynı şekilde o, canlı sureti (heykel) yapanlara lânet etmiştir.

وأنَّه قال : « لعنَ اللَّه مَنْ غَيَّر منارَ الأرْض » أيْ : حُدُودها ،

Ayrıca o, "**Allah topraktaki sınırları bozanlara lânet etsin**" buyurmuştur (Bk. Müslim, Edâhî 44,45; Nesâî, Dahâyâ 34).

وأَنَّهُ قال : «لَعنَ اللَّه السَّارِقَ يَسرِقُ البيضَة »

Ayrıca Hz. Peygamber:

- "**Bir yumurta bile çalsa Allah hırsıza lânet etsin**" (Buhârî, Hudûd 7, 13; Müslim, Hudûd 7; Nesâî, Sârık 1; İbni Mâce, Hudûd 22) .

«لَعنَ اللّه مَنْ لعن والِديْهِ » « وَلَعَنَ اللّه مَنْوأنهُ قال :
ذبح لِغيْرِ اللَّه »

- "**Ana babasına lânet edene Allah lânet etsin (**bk. Müslim, Edâhî 44), **Kestiğini Allah'tan başkası adına kesene de Allah lânet etsin**" (Bk. Müslim, Edâhî 43-45; Nesâî, Dahâyâ 34).

« منْ أحْدَثَ فِيها حدثاً أوْ آوى محدِثاً ، فَعليّهِوأنهُ قال :
لَعْنَةُ اللّهِ والملائِكَةِ والنَّاسِ أجْمعِينَ »

- "**Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların lâneti, Medine'de bir bid'at çıkaran veya bir bid'atçıyı barındıran kimse üzerine olsun**" (Buhârî, İ'tisam 5, 6, Medine 1, Cizye 10; Müslim, Hac 403, 467, 469, İtk 20).

« اللَّهُمَّ العنْ رِعْلاً، وذَكوانَ وَعُصيَّةَ، عصَواوأنَّهُ قالَ :
وَهذِهِ ثلاثُ قبائِل مِنَ العَرَبِاللَّه ورَسُولَهُ »

- "**Ey Allah'ım! Allah'a ve Resûlüne isyan etmiş olan Ri'l, Zekvân ve Usayye'ye (bu üç arab kabilesine) lânet et!**" (Buhârî, Cihâd 9, 19; Mesâcid 294, 297, 299).

«لَعنَ اللَّه اليهودَ اتخَذُوا قُبورَ أنبيَائِهم مسَاجِدَوأنَّه قال :
«

- "**Peygamberlerin mezarlarını mescid edinen yahûdîlere Allah lânet etsin**" (Buhârî, Salât 48, Cenâiz 62, 96, Enbiyâ 50, Meğâzî, 83; Müslim, Mesâcid 19, 23; Ebû Dâvûd, Cenâiz 72; Nesâî, Mesâcid 13).

وأنَّهُ « لَعن المُتشبهِينَ مِنَ الرِّجالِ بِالنِّساءِ ،
والمتشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بالرِّجالِ » .

- "**Kadınlara benzemeye çalışan erkeklere ve erkeklere benzemeye kalkışan kadınlara lânet olsun**" (bk. 1635 numaralı hadis) diye beddua etmiştir.

وَجَميعُ هذِهِ الألفاظِ في الصحيحِ ، بعْضُهَا في صحيحي
البخاري ومسلمٍ ، وبعْضُها في أحدِهِمَا ، وإنَّما قَصدْتُ

الاختصَار بِالإشارةِ إليْهَا ، وسأذكرُ مُعظَمَهَا في أبوابها مِنْ هذا الكتاب ، إن شاءَ اللّٰه تعالى .

Açıklamalar

Nevevî merhumun nâdir uygulamalarından birini burada görmekteyiz. Büyük bir kısmı ilerideki bahislerde ele alınacak olan hadisleri, rivayet olarak değil, sırf konu hakkında fikir vermek üzere alıntı (iktibas) yoluyla burada sıralamış bulunmaktadır. Biz de kendisinin tercihine uyarak hadisleri numaralandırmadan topluca verdik. Fakat her bir hadisin ya bu kitaptaki numarasını ya da aslî hadis kaynaklarındaki yerlerini de gösterdik.

Yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm ve Resûl-i Ekrem'in hadislerinden seçilmiş olan bu örnekler, şahıs belirtilmeksizin birtakım günahkârlara toptan lânet edilebileceğini göstermektedir.

Bu rivayetlerde *ahlâkî*, *itikâdî* ve *iktisâdî* açılardan büyük sapmaları temsil eden *anlayış*, *davranış* ve *uygulamalar* lânetlenmiştir. Bunların herbiri hakkında iyi düşünmek gerekir.

"*Ben lânetçi değilim, davetçiyim*" buyurduğu halde Hz. Peygamber'in, bu genel prensibin dışına çıkarak anılan işleri yapanlara lânet etmesi, bu davranışların İslâm toplum yapısı ve hayatı açısından çok ciddî ve olumsuz tesirlerinin olduğunu gösterir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslüman müslümana lânet etmez.

2. Şahıs belirlemeksizin günahkârlar topluluğuna genel bir ifade ile lânet edilebilir.

3. Belli günahları işleyenlere veya işleyecek olanlara lânet olsun diye beddua edilebilir.

266- باب تحريم سَبِّ المسلم بغير حقّ

MÜSLÜMANA SÖVME YASAĞI

HAKSIZ OLARAK BİR MÜSLÜMANA SÖĞÜP SAYMA YASAĞI

Âyet

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا [58]

"Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, işlemedikleri bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftirâ ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir."

Ahzâb sûresi (33), 58

Ezâ veya bizim söyleyişimizle **eziyet**, pek tabiîdir ki söğüp saymaktan ibaret olmadığı gibi sadece sözle de yapılmaz. Sözle, fiille, davranışlarla ortaya konan maddî mânevî her türlü baskı ve sıkıştırma eziyet cümlesindendir. Mü'min erkek ve kadınları, işlemedikleri bir suçtan dolayı, haketmedikleri şekilde suçlayanlar, iftirâ etmiş ve büyük bir vebal yüklenmiş olurlar. Bunu yapan kim olursa olsun, netice değişmez.

Bu âyet, Nisâ sûresi'nin 112. âyetini hatırlatmaktadır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "**Kim, kasıtlı veya kasıtsız bir günah işler ve sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, muhakkak ki büyük bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur**."

Bu iki âyetin ortaya koyduğu olaylar arasındaki bütün fark, birincisinde mü'min erkek ve kadınlar işlemedikleri bir suçtan dolayı sözlü veya fiilî olarak eziyete tâbî tutulurlarken, ikincisinde ise, birileri kendi işledikleri suçu başkalarının üzerine atmak suretiyle o insanlara eziyet etmektedirler. Ancak her iki halde de bu işin fâilleri, büyük bir iftirâ ve günah yüklenmiş olmakta birleşmektedir.

Bu hallerden hangisi ile olursa olsun müslümanlara haketmedikleri bir şeyle eziyet etmek, onları üzmek sonuçta büyük bir vebâlin altına girmek demektir.

Bu büyük iftirâ ve günah yükünün altına girmemek için müslümanlara hiçbir şekilde eziyet etmemek, onları üzmemek gerekmektedir.

Hadisler

1563- وعنِ ابنِ مَسعودٍ رضي اللَّه عَنهُ قال : قال رسُولُ اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « سِباب المُسْلِمِ

فُسوقٌ ، وقِتَالَهُ كَفْرٌ » متفقٌ عليه .

1563. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Müslümana sövmek fâsıklık, onunla savaşmak küfürdür.**"

Buhârî, Îmân 36, Edeb 44, Fiten 8; Müslim, Îmân 116. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 51, Îmân 15; Nesâî, Tahrîm 27; İbni Mâce, Mukaddime, 7, 9, Fiten 4

1565 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1564- وعنْ أبي ذرٍّ رضي اللَّه عنْهُ أَنَّهُ سمِع رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : « لا يَرمي رجُلٌ رَجُلاً بِالفِسْقِ أو الكُفْرِ ، إلاَّ ارتدت عليهِ ، إنْ لمْ يَكُن صاحِبُهُ كذلكَ » رواه البخاريُّ .

1564. Ebû Zer *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre o, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*i şöyle buyururken işitmiştir:

"**Hiç kimse, bir başkasına fâsık veya kâfir demesin. Şayet itham altında bırakılan kişide bu sıfatlar yoksa, o söz onu söyleyene döner.**"

Buhârî, Edeb 44

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1565- وعنْ أبي هُرَيرةَ رضي اللَّه عنْهُ أنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « المُتَسابانِ مَا قَالا فَعَلى البَادِي مِنْهُما حتَّى يَعْتَدِي المظلُومُ » رواه مسلم .

1565. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Birbirine söven iki kişinin söylediklerinin günahı, mazlum olan haddi tecâvüz etmedikçe, sövüşmeyi ilk başlatana yazılır.**"

Müslim, Birr 68. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 39; Tirmizî, Birr 51

Açıklamalar

Sebbetmek, sövüp saymak, karşısındakini rencide edecek şekilde konuşmak, şerefine, namusuna, dinine, imanına, hasılı insanlık ve müslümanlık değerlerine söz etmek, saldırıda bulunmak demektir.

Birinci hadiste, iki fiil, iki ayrı terimle değerlendirilmektedir. **"Müslümana sövmek (sibab) fâsıklıktır; müslümanla savaşmak (kıtâl), küfürdür,**" buyurulmaktadır. Fâsıklık (Fısk), hak yoldan sapmaktır. "**Şeytan, rabbinin emrinden çıktı"** [Kehf sûresi(18), 50] âyetinde bu mâna açıkça görülmektedir. Binaenaleyh her haktan sapma ve çizgiden çıkma olayı fısk kelimesiyle ifade edilir. Haksız yere müslümana sövüp saymak işte bu mânada bir fısktır. Fâsık da yoldan çıkmış günahkâr kimse demektir. Müslümanla savaşa (kıtâle) tutuşmak, onu öldürmeye teşebbüs etmek ve tabiî öldürmek küfürdür.

Hadisi, "Müslüman ile sövüşmek fâsıkların, müslüman ile kıtâle tutuşmak da kâfirlerin işidir, onlara yakışır. Binaenaleyh böyle bir yola sapanların fısk ve küfür bataklığına düşmelerinden korkulur," şeklinde anlamak ve yorumlamak da mümkündür.

İkinci hadis, başkalarına fısk ve küfür ithamında bulunmanın, fâsık ve kâfir demenin tehlikesine dikkat çekmektedir. Bu çok kötü ithama maruz kalan kimsede bu haller varsa mesele yoktur. İthamda bulunan doğru söylemiş olduğu için sorumlu olmaz. Fakat itham edilen kişide o haller yoksa işte o zaman itham, ithamı yapana döner. Yani durup dururken bir müslümana fâsık veya kâfir diyenin kendisi fâsık veya kâfir durumuna düşer.

Her iki hadis de haksız yere, dini ve imanı konusunda müslümana laf etmenin, ithamda bulunmanın ve böylece onu rahatsız etmeye kalkışmanın büyük bir vebâl olduğunu çok açık olarak ortaya koymakta, müslümanları böyle tehlikeli ve günahı çok ağır bir işe girişmekten uzak durmaya çağırmaktadır.

Üçüncü hadis ise, karşılıklı ağız dalaşına giren, birbirlerine kötü sözler söyleyen, küfürleşen, sövüşen kişilerin söyledikleri bütün sözlerin günah ve vebâlinin, haksızlığa maruz kalan kimsenin ötekinden daha aşırı şeyler söylemediği, ondan ileri gitmediği sürece, bu çirkin olayı ilk önce başlatana

yazılacağını bildirmektedir. Bu tesbit, böylesi bir olaya sebep olmaktan her müslümanı ciddî biçimde sakındırmaktadır.

Öte yandan hadisimizin bu ifâdesi, mütecâviz kişilere aynı şekilde karşılık verilebileceğini ortaya koymaktadır. Ancak pek tabiîdir ki sabırlı davranıp küfürleşme yarışına girmemek çok daha iyidir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslümana sövüp saymak, onu öldürmeye kalkışmak fâsık ve kâfirlerin işidir. Böyle bir yola giren müslümanın da onların durumuna düşmesinden korkulur.

2. Fısk ve küfür ithamında bulunmak, insanı sonuçta aynı ithama maruz bırakabilir.

3. Sövüşme ve ağız dalaşının vebâli, hakârete uğrayan hakâret edenden daha aşırı gitmediği sürece, olayı ilk başlatanın boynunadır.

4. Müslümanları sözle veya fiille veya herhangi bir şekilde haksız yere incitmek ve üzmek haramdır.

5. Müslümanların hadîs-i şerîflerin tesbit ve uyarılarına imkân ölçüsünde uymaları, kendi menfaatları gereğidir.

1566- وعنهُ قالَ : أُتيَ النبيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِرجُلٍ قَدْ شَرِب قالَ : « اضربُوهُ » قال أبو هُرَيْرَة : فَمِنَّا الضَّاربُ بِيدِهِ ، والضَّاربُ بِنعْلِه ، والضَّارِبُ بثوبهِ ، فلَمَّا انصَرفَ ، قال بعض القَوم : أخزاكَ اللَّه ، قال : « لا تقُولُوا هذا ، لا تُعِينُوا عليهِ الشَّيطَانَ » رواه البخاري .

1566. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir defasında Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e içki içmiş bir kişi getirdiler. Hz. Peygamber, orada bulunanlara:

- "**Dövün şu adamı**!" buyurdu.

Ebû Hüreyre dedi ki: Bunun üzerine bizden kimileri eliyle, kimileri papuçlarıyla, kimileri de elbiselerinin ucuyla adama vurmaya başladı. Dayak faslı bittikten sonra oradakilerin birisi:

- "Allah seni rezil etsin, kahretsin!" diye söylendi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

- **"Hayır, öyle demeyiniz, adam aleyhinde böyle şeyler söyleyip de şeytana yardımcı olmayın!"**buyurdu.

Buhârî, Hudûd 4. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Hudûd 35, 36

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1567- وعنْهُ قالَ : سمِعْتُ رسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « من قَذَف ممْلُوكَهُ بِالزِّنا يُقامُ عليهِ الحَدُّ يومَ القِيامَةِ ، إلاَّ أنْ يَكُونَ كما قالَ » متفقٌ عليه .

1567. Yine *Ebû Hüreyre radıyallahu anh* şöyle dedi: Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim:

"**Kim, köle ve câriyesine (memlûküne) zina iftirasında bulunursa, köle ve câriyede böyle bir kusur bulunmadığı takdirde kıyamet günü o kişiye had cezası uygulanır.**"

Buhârî, Hudûd 45; Müslim, Eymân 37. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 124; Tirmizî, Birr 30

Açıklamalar

Bu iki hadisi bir arada açıklamamızın sebebi, haksız yere müslümana sövüp sayma yasağının, mânevi ve sosyal açılardan farklı konumlarda bulunan müslüman günahkârları ve köleleri de kapsamakta olmasıdır.

Birinci hadis'te ilginç bir olaya şâhit oluyoruz. Buhâri'deki Hz. Ömer'den nakledilen bir başka rivâyetten öğrendiğimize göre, içki içme yasağına bir türlü ayak uyduramamış çok az sayıdaki sahâbîlerden biri ve en meşhuru olan Abdullah el-Hımâr, yine bir gün içkili halde Efendimiz'in huzuruna getirilmiş. Hz. Peygamber had vurulmasını, "*Dövün şu adamı*!" emrini vererek istemiş, orada bulunan sahâbîler de elleriyle, papuçlarıyla veya elbiselerinin uçlarıyla vurmaya başlamışlar. Bu uygulamanın ne kadar sürdüğü bilinmemektedir. İçki içene verilecek cezanın (Hadd-i şirb) mikdarı (40 sopa mı 80 sopa mı vurmak gerektiği) konusunda farklı

görüşler bulunmaktadır. Ancak şurası bilinmelidir ki, sarhoşa uygulanacak ceza onu şöyle bir-iki pataklamaktan ibâret olup öldüresiye dövmek anlamında değildir. Hatta sarhoşa şöyle biraz göz dağı vermek ve bir başka rivayette (Ebû Dâvûd, Hudûd 35) açıkça belirtildiği gibi utandırıp içki içmekten vazgeçirme maksadı taşımaktadır. Hadisimizde de böyle bir uygulamayı görüyoruz. Şu kadar var ki bu kişinin daha önce de bir kaç kez aynı şekilde cezalandırıldığı için, dayak faslından sonra bazı sahâbîler ona "Allah seni rezîlü rüsvâ etsin, kahretsin!" gibi sözler söylemiş ve âdeta o müslümana ikinci bir ceza vermişlerdir. Âlemlere rahmet olarak gönderilmiş bulunan Peygamber Efendimiz işte bu noktada ashâb ve ümmetini derhal uyarmış ve "*Hayır, öyle demeyiniz, adam aleyhinde böyle şeyler söyleyip de şeytana yardımcı olmayın,"* buyurmuştur.

Bu ikazı ile Efendimiz önce, günahkâr da olsa, hatta kendisine had tatbik edilmiş de olsa, herhangi bir müslümana haketmediği tarzda sövüp saymayı yasaklamış sonra da bir başka gerçeği hatırlatmıştır: Şeytan müminlerin rezil olmasına bayılır. Bir müslümanın rezil olmasını istemek, şeytana yardımcı olmak demektir.

O halde haksız yere bir müslümana veya suçunun cezasını çekmiş bir mü'mine böyle buddua ederek, sövüp sayarak şeytana yardımcı olmamak, o mel'unu sevindirmemek gerek. Ebû Dâvûd'un bir rivâyetinden (bk. Hudud 35) öğrendiğimize göre Efendimiz, sadece *"Hayır, öyle söylemeyin.."* demekle kalmamış, ne söylenmesi gerektiğini de *"Allahım, onu bağışla, ona merhamet eyle! diye dua ediniz*" sözleriyle bildirmiştir.

Olayı bu boyutlarıyla bir iyice düşündüğümüz zaman, sevgili Peygamberimiz'in müslümanlara ne derece şefkat gösterdiğini, onların hukukunu nasıl koruduğunu ve müslümana rastgele sövüp saymanın ne ağır bir suç olduğunu kolaylıkla anlamamız mümkündür. Bizlere, müslümanlara sövüp sayarak şeytana yardımcı olmak ve şeytanın görevini üstlenmek değil; günahkâr da olsa müslümanların hak ve kişiliklerine saygılı davranmak düşer.

İkinci hadiste bir başka ilginç durumla karşılaşıyoruz. Köle veya câriyesine zina ettiği iftirasında bulunan bir kimse, dünyada cezasız kalsa bile âhirette bu yaptığının cezasına çarptırılacaktır. Yani köle veya câriye

de olsa bir müslümanın dinine imanına, ırz ve nâmusuna söz etmenin, onu kötülemenin asla cezasız kalmayacağı açıklanmaktadır.

Kölelik ve câriyelik hukukî bir satatüye sahiptir. Bugün bilhassa memleketimizde böyle bir satatüye tâbi kimseler resmen ve hukuken yoktur. Ancak fiilen var mıdır, yok mudur tartışılabilir. Toplum kesimleri arasında bulunan ilan edilmemiş bir kölelik - efendilik anlayışı ve uygulamaları, konuyu tartışmalı kılan fiilî gerçeklerdir. Dinimiz, köle ve câriyelerin tam anlamıyla bir mal gibi telakki edildiği ve hiç bir hakka sahip olmadığı bir dönemde onları hukukî statüye kavuşturmuş, durumlarını zaman içinde düzeltmelerine, hatta kölelikten kurtulmalarına imkan sağlayacak tedbirleri almıştır. Bu hadîs-i şerîf, köle-câriye de olsa müslümanın haksız yere uğrayacağı bir iftiranın mutlaka cezalandırılacağı prensibini vazetmek suretiyle, müslüman bir toplumda müslümanların hukukuna gösterilecek saygının her kesimi kapsadığını ilan etmektedir.

Bir köle hür bir kimseye zina ettiği iftirasında bulunursa, hür müfterinin cezasının yarısına çarptırılır. Hür biri, bir köleye zina iftirasında bulunursa ona had uygulanmaz. Ama işte bu hadiste görüldüğü gibi hür bir kişi kendi kölesine de olsa zina iftirasında bulunursa, o kişiye kıyamet günü had uygulanır, onun iftirası cezasız kalmaz. Dünyada ceza görmemesi hiç bir zaman ceza görmeyeceği anlamına asla gelmez. O halde dünyevî cezası yoktur diye insan, kendi kölesine bile iftira da bulunamaz. Zira âhirette cezalandırılacaktır.

Toplumda kendisini güçlü veya imtiyazlı görüp öyle olmayanlara istediği sözü söylemeye kalkışacaklara bu hadîs-i şerîf çok ciddî bir tehdiddir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslüman açık bir günah işlemiş de olsa, cezasını çektikten sonra ona ilâve ceza anlamına gelecek tarzda sövülüp sayılamaz.

2. Müslümanın rezil rüsvâ olmasını istemek, şeytanı sevindirmek ve ona yardımcı olmak demektir.

3. İçtimâî durumu ne olursa olsun, iftira ve ithama mâruz bırakılan müslümanların hakkı, mütecâvizden (dünyada veya âhirette) mutlaka alınacaktır.

4. Müslümana haksız yere sövmek, itham ve iftirada bulunmak haramdır.

267- باب تحريم سَبّ الأموات بغير حقٍّ ومصلحة شرعية

هي التحذير من الإقتداء به في بدعته وفسقه ونحو ذلك فيه الآية والأحاديث السابقة في الباب قبله.

ÖLÜLERE SÖVME YASAĞI

HAKSIZ YERE, BİD'AT VE GÜNAHINA ORTAK OLMAKTAN SAKINDIRMAK GİBİ DİNÎ BİR İYİLİK MAKSADI DA BULUNMAKSIZIN ÖLÜLERE SÖVÜP SAYMANIN NEHYEDİLMİŞ OLDUĞU

Hadis

1568- وعن عائِشةَ رضي اللَّه عنها قالتْ : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَسُبُّوا الأمواتَ، فَإنَّهُمْ قد أَفْضَوْا إلى ما قَدَّموا » رواه البخاري .

1568. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Ölülere sövmeyin! Çünkü onlar, önceden âhirete göndermiş olduklarının sonuçlarıyla başbaşadırlar.**"

Buhârî, Cenâiz 97, Rikak 42. Ayrıca bk. Nesâî, Cenâiz 52

Açıklamalar

Müslümana haksız olarak sövüp sayma yasağıyla ilgili olarak önceki konuda geçmiş olan âyet ve hadislerde sağ-ölü ayırımı yapılmadığı dikkate alınacak olursa, o âyet ve hadislerin bu mevzu ile de ilgili oldukları anlaşılır. Bu sebeple Nevevî, burada açıkça "ölülere sövmeyi" yasaklayan hadisi zikretmekle yetinmiştir.

Müslüman ölülere sövmek, ayıplarını sayıp dökmek, lânet okumak, onların azâb görmelerini istemek, hakâret etmek yasaklanmıştır.

Hayatlarında günahkâr ve hatta kâfir de olsalar, imansız olarak öldükleri kesin olarak bilinmediği sürece ölülere sövmek yasaktır. Çünkü günahkârın ve kâfirin son nefesinde imanla ölmüş olma ihtimali vardır. Ancak küfür üzere öldüğü kesin olan, Firavun, Ebû Cehil ve Ebû Leheb gibi kimselere lânet edilebilir ve sövülebilir.

Müslüman ölülere sövülmesini yasaklayan Hz. Peygamber, gerekçe olarak "*Çünkü onlar, önceden gönderdiklerinin sonuçlarıyla başbaşadırlar,*" onların cezâ veya mükâfatına kavuşmuşlardır, buyurmuştur.

O halde artık müdahale edecek bir durum kalmamıştır. Onların yaptıklarının karşılığını verecek olan yalnızca Allah Teâlâ'dır. Allah isterse bağışlar, isterse cezalandırır. Burada insanın karışmasını gerektiren bir durum yoktur. Herkes kendi işine bakmalıdır. Hem iyi bir müslüman olmanın alâmeti, kendisini ilgilendirmeyen şeylerle meşgul olmamaktır. Şu var ki, Nevevî'nin de belirttiği gibi adamın icad etmiş olduğu bid'ate uyulmaması, işlediği günahların fazilet sanılıp tekrarlanmaması, takibedilmeye layık olmayan kötü gidişâtının izlenmemesi gibi dinî bir fayda varsa, o takdirde ölülere sövülebilir. Bunun da asıl amacı, yaşayanları uyarmak ve kötülükten korumaktır.

Burada sövme konusu işlendiği için Nevevî, sadece bu yasağı bildiren hadisi zikretmekle yetinmiş olmalıdır. Aslında ölüleri, güzellik ve hayırla anmayı tavsiye eden hadisler de bulunmaktadır.

Ölülere sövmemek, geçmişe, tarihe saygı demektir. Tarihine ve geçmişine saygısı olmayan nesillerin ise, güzel bir geleceği olamaz. Özellikle ümmet-i Muhammed'in ilk nesillerine yönelik kin, gayz, karalama ve sövme eğilimlerinin şu veya bu şekilde görülegeldiği günümüzde bu yasağın anlamı çok daha iyi anlaşılmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ölüler hakkında kötü sözler söylemek, onlara sövmek nehyedilmiştir.

2. Ölen kişi, yaptıklarının sonuçlarıyla başbaşa kalmıştır. Onun hakkında hüküm vermek sadece Allah Teâlâ'ya âittir. O dilerse af, dilerse azâb eder.

3. Müslüman, Allah'ın işine karışmaktan uzak durup kendi yapması gerekenlerin peşinde olmalıdır.

4. Büyük bir yanlışa ya da bâtıla öncülük etmiş olan ve küfür üzere öldüğü kesin olarak bilinen kimseleri kötülemek câizdir.

268- باب النهي عن الإيذاء

MÜSLÜMANLARI İNCİTMEMEK

Âyet

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا [58]

"Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, işlemedikleri bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftirâ ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir."

Ahzâb sûresi (33), 58

Buraya kadar işlediğimiz gıybet, dedi-kodu, lânet ve söğüp saymak gibi yollara ilave olarak daha başka yol ve yöntemlerle de müslümanlara eziyet edilebilir. Maddî-mânevî her türlü baskı ve sıkıştırma, incitme ve eziyet demektir. Karşılığı da âyette belirtildiği gibi "**bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmektir."**

Bir önceki âyette [Ahzâb sûresi (33), 57] Allah ve Resûlü'nü incitenlerden söz edilmiş ve cezaları bildirilmiştir: "**Allah ve Resûlü'nü incitenlere Allah, dünyada ve âhirette lânet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azâb hazırlamıştır.**"

Yüce kitabımızda bu iki âyetin arka arkaya gelmesi, müslümanları incitmeye kalkışmanın, Allah ve Resûlü'nü incitmekle bir sayıldığını, sorumluluğunun da o çapta büyük olduğunu göstermektedir.

Hadisler

1569- وعنْ عبدِ اللَّه بنِ عَمرو بن العاصِ رضيَ اللَّه عنْهُمَا قالَ : قال رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « المُسْلِمُ منْ سَلِمَ المُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ ويدِهِ ، والمُهَاجِرُ منْ هَجَر ما نَهَى اللَّه عنْهُ » متفقٌ عليه .

1569. Abdullah İbni Amr İbni'l-Âs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

" **(İyi) müslüman, dilinden ve elinden müslümanların emin olduğu kişidir. (Asıl) muhâcir de Allah'ın yasakladıklarını terkedendir.**"

Buhârî, Îmân 4, 5, Rikak 26; Müslim, Îmân 64-65. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 2; Tirmizî, Kıyâmet 52, Îmân 12; Nesâî, Îmân 8, 9, 11

Açıklamalar

İyi ve olgun mü'mini tanıtan hadîs-i şerîflerin sayısı oldukça kabarıktır. Resûl-i Ekrem Efendimiz müslümanı çok değişik yönleriyle tanıtmıştır. 213 numara ile de geçmiş olan bu hadiste Efendimiz, müslümanı "müslümanlara zarar vermeyen kişi" diye takdim etmektedir.

Müslüman erkek ve kadınların, hatta bir rivayete göre insanların, elinden ve dilinden emin olduğu kişi olmak, sanıldığı gibi basit bir şey değildir. Kabul etmek gerekir ki insan, istese de her zaman faydalı olamaz, ama zarar vermemesi mümkündür. Aslında zararsız olmayı benimsememiş kişilerin başkalarına faydalı olmaları da pek düşünülemez.

Hadiste önce dilin zikredilmiş olması, yerme, sövme, gıybet, iftira, bühtan, şikâyet, çekiştirme vs. gibi dil aracılığıyla verilen zararların daha kolay, yaygın ve onulmaz olmasından dolayıdır. El ile zarar vermek ya da kişilere eziyet etmek o kadar kolay değildir. Bazı kişiler de vardır, hem iyilik yapar hem de arkasından diliyle o insanları üzerler. Yani yaptığı hayrın hayrını komazlar. Onun için önce dilinden sonra da elinden müslümanların emin oldukları kişi, gerçekten olgun ve iyi müslümandır, buyurulmuştur. Diline hâkim olan kişinin kurtulduğu (bk. Tirmizî, Kıyâmet 50), Allah'a ve âhiret gününe iman edenlerin ya hayır söylemesi ya da sükût etmesi gerektiği (bk. Buhârî, Edeb 31) yine Peygamber Efendimiz'in tesbit ve tavsiyelerindendir.

"El" burada diğer organları temsil etmektedir. Zira fiilî olarak verilen zararlarda elin şu veya bu ölçüde katkısı bulunur. Hangi fiil olursa olsun, hatta elin hiç bir katkısı bulunmasa bile yine o fiil konuşma sırasında ele izâfe edilir. Zira el, bir yerde insanın gücünü temsil etmektedir.

Tekrar edelim ki hadisimiz, müslümanların haklarına ve mukaddes değerlerine diliyle ve eliyle zarar vermeyip saygılı olmayı, hiçbir şekilde kimseyi incitmemeyi iyi müslüman olmanın şartı ve göstergesi kabul etmektedir. Hadisimiz gerçek muhâciri, Allah'ın koyduğu yasaklardan uzak duran, onlara yaklaşmayan kişi olarak tanıtmaktadır. Bu tesbit, bir taraftan her yer ve zamanda sürekli hicret halinde bulunmanın mümkün olduğunu belirliyor, bir taraftan da müslümanları incitmemeye özen gösteren, bu konudaki yasağa uyan kimsenin de o açıdan gerçek muhâcir niteliğine kavuştuğunu ortaya koyuyor. Yani hadisin ilk bakışta alakasız gibi görünen bu iki cümlesi arasında aslında yasaklardan kaçınma ve hicret eyleminde buluşma anlamında çok ciddî bir ilgi bulunmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman güvenilir kişidir.

2. İyi müslüman, diğer müslümanların dilinden ve elinden emin oldukları kişidir.

3. Müslümanları diliyle veya eliyle rahatsız etmek, incitmek ve üzmek nehyedilmiştir. Kaliteli müslüman olmak için bu nehye uygun davranmak

gerekir.

4. Asıl muhacirler, Allah'ın yasakladıklarını terkedenlerdir.

5. İnsanlara zarar vermemek de bir faydadır.

1570- وعنهُ قالَ : قال رسولُ اللّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلّم : « مَنْ أحبَّ أن يُزَحْزحَ عن النَّارِ ، ويَدْخَلِ الجنَّةَ ، فلتَأتِهِ منِيَّتُهُ وهُوَ يُؤمِنُ باللهِ واليَوْمِ الآخِرِ ، وَلْيَأتِ إلى النَّاسِ الذي يُحِبُّ أنْ يُؤْتَي إليْهِ » رواه مسلم .

وهُو بعْضُ حَديثٍ طويلٍ سبقَ في باب طاعةِ وُلاةِ الأمُورِ .

1570. Yine Abdullah İbni Amr İbni'l-Âs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim, cehennemden uzaklaştırılıp cennete konulmayı isterse, ölümünü, Allah'a ve âhirete inanmış olarak karşılasın. Bir de başkalarına karşı, kendisine nasıl davranılmasından hoşlanıyorsa öyle davransın."**

Müslim, İmâre 46. Ayrıca bk. Nesâî, Bey'at 25; İbni Mâce, Fiten 9

Açıklamalar

669 numara ile geçen uzun hadîs-i şerîfin bir bölümünden ibâret olan hadisimiz, ikinci cümlesi dolayısıyla burada zikredilmiş bulunmaktadır.

Müslümanın gâyesi, hayatı müslümanca yaşamak ve âhirette mutlu olmaktır. Bu sebeple pek tabiî olarak cennet her müslümanı ümitlendirir, cehennem korkutur. Bu korkudan kurtulup ümit edilene kavuşmak için müslüman olarak ölmek esastır. Ne var ki müslümanların imanla ölmek garantisi bulunmamaktadır. *"Ölümü kendisine müslüman olduğu halde gelsin"* veya *"Ölümünü müslüman olarak karşılasın"* cümlesinin anlamı, henüz hayatta iken imandan uzak kalmamaya baksın, hayatını hep imanlı olarak yaşasın ki, ne zaman geleceği belli olmayan ölüm geldiğinde, onu mü'min olarak bulsun, demektir. Bir bakıma da "âhiret mutluluğuna kavuşmak için iman ile ölmek; iman ile ölmek için de müslümanca yaşamak gerek" fikri telkin edilmektedir.

Böyle çok ciddî bir durumla karşı karşıya olan müslüman, müslümanca yaşamayı sürdürürken başkalarını incitmemek görevini de yerine getirmekle yükümlüdür. Bunu başarması için, kendisine yapılmasını istediği şeyleri başkalarına yapmayı prensip edinmesi gerekmektedir. Yani insan, kendisine ne yapılmasından hoşlanıyorsa, başkalarına ancak onları yapmalıdır. Her müslüman, kendisine nasıl davranılmasından hoşlanıyorsa, başkalarına karşı öyle davranırsa, müslümanlar arası beşeri ilişkiler son derece güzelleşir, herhangi bir tatsızlık söz konusu olmaz.

Peygamber Efendimiz'in cevâmiu'l-kelim (özlü konuşma) niteliği taşıyan bu çağrısı, müslümanları incitmeme konusunda söylenebilecek en etkili söz ve uygulanabilirliği herkesi kapsayan en geçerli yoldur. Mesele, bunun şuuruna erebilmekte ve ona uymaya niyet etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Âhiret mutluluğu imanla ölenler içindir.

2. Ölümü imanla karşılayabilmek için hayatı imanla yaşamak gerekir.

3. Beşerî ilişkilerde herkes, kendisine yapılmasını istediği şeyleri başkalarına yapmayı ilke edinmelidir.

4. Tutum ve davranışlarının merkezine kendi öz nefsini koyan kimse, kolay kolay başkalarını incitemez.

269- باب النهي عن التباغض والتقاطع والتدابر

BUĞUZ ETME, İLİŞKİ KESME VE SIRT ÇEVİRME YASAĞI

Âyetler

نَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ [10]

1. "**Mü'minler ancak kardeştirler.**"

Hucurât sûresi (49), 10

Mü'minler arası ilişkiler, İslâm toplum yapısının sıhhat şartıdır. Bu ilişkilerin tek kelime ile ifadesi ise "kardeşlik"tir. Bunun anlamı, kan kardeşleri nasıl birbirlerine karşı çok sıcak duygular hissediyor, birbirlerine

arka çıkıyorlarsa, aralarında din ve iman bağı bulunan bütün mü'minler de aynı sıcak ve samimi duygu ve davranış birliği içindedirler. Aralarındaki anlaşmazlık ve kırgınlıklar, normalde öz kardeşler arasındaki anlaşmazlık ve kırgınlıklar gibi çok kısa sürelidir. Uzun süre devam edecek bir kırgınlık, hele birbirleriyle ilişkilerini koparma derecesine varacak bir düşmanlık asla düşünülemez.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ مَن يَرْتَدَّ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَلاَ يَخَافُونَ لَوْمَةَ لآئِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاء وَاللّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ [54]

2. "**Onlar mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve zorludurlar.**"

Mâide sûresi (5), 54

Mü'minlerden beklenen kendileriyle aynı imanı paylaşanlara karşı yumuşak, şefkatli, merhametli ve mütevazi olmalarıdır. Mü'minlerin şiddet ve sertliği ancak dinsizlere ve kâfirlere karşıdır. Bu tesbit, İslâm'dan dönecek olanların yerine, Allah'ın, dilerse getireceği yeni mü'minlerin özelliklerini bildiren âyetin bir cümlesidir. Aynı özelliği aşağıdaki âyette, sahâbîlerin vasfı olarak bulmaktayız.

مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاء عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاء بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا [29]

3. "**Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler.**"

Fetih sûresi (48), 29

Âyet-i kerîme, Resûlullah'ı ve onunla beraber bulunma bahtiyarlığına ermiş sahâbîleri en belirgin vasıflarıyla tanıtmaktadır. Efendimiz için "**Allah'ın elçisidir**" buyurulduktan sonra sahâbîler hakkında da **"Kâfirlere karşı çetin ve zorlu, kendi aralarında çok yumuşak ve pek merhametlidirler**" tesbiti yapılmaktadır. Bu, kaliteli müslümanlar arasında kin, nefret, ilişki kesme, düşmanlık etmek gibi kardeşliğe ters düşen kabalıkların bulunmayacağını ilân etmek demektir.

Böylesi bir ilânda bulunmak, ayrıca bir yasaklama söz konusu olmasaydı bile, kardeşliğe aykırı düşecek her türlü duygu ve davranışların nehyedildiği anlamına gelirdi. Kaldı ki yüce Rabbimiz ve sevgili Peygamberimiz müslümanlar arası ilişkileri en ince noktalarına kadar hükme bağlamış ve örnek bir toplum yapısının oluşması için gerekli şartları açıklamışlardır. Dinimizdeki emir ve nehiylerin tamamı öncelikle işte bu hedefi gerçekleştirmeye yöneliktir.

Hadisler

1571- وعنْ أنسٍ رضي اللَّه عَنهُ أنَّ النبيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ قال : « لا تَباغَضُوا ، ولا تحاسدُوا، ولاَ تَدابَرُوا ، ولا تَقَاطعُوا ، وَكُونُوا عِبادَ اللَّهِ إخواناً ، ولا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أنْ يهْجُرَ أخَاه فَوقَ ثلاثٍ »متفقٌ عليه .

1571. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Birbirinize kin tutmayınız, hased etmeyiniz, sırt dönmeyiniz ve ilginizi kesmeyiniz. Ey Allah'ın kulları, kardeş olunuz. Bir müslümanın, din kardeşini üç günden fazla terketmesi helâl değildir.**"

Buhârî, Edeb 57, 58, 62; Müslim, Birr 23, 24, 28, 30-32. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 47; Tirmizî, Birr 24; İbni Mâce, Duâ 5

Açıklamalar

Ortak vasıfları ve temel görevleri Allah'a kul olmaktan ibâret olan müslümanlar, bu vasıflarını korumak ve görevlerini yerine getirmek için bazı noktalara özel ihtimam göstermek zorundadırlar. Bu noktaların başında

"kardeşlik" kavramına ters düşecek duygulara kapılmamak, öylesi davranışlarda bulunmamak gelir.

"Müslümanların dokunulmaz haklarına saygı göstermek konusunda 237 numaralı hadis içinde kısmen de olsa geçmiş olan hadisimiz, bu çok önemli noktalardan bir kaç tanesine dikkat çekmektedir. Şimdi bunları sırasıyla açıklayalım;

Buğz: Sevgisizlik, birilerine karşı içinden kin ve nefret duymak, düşmanlık beslemek demektir. Bu sebeple de bir müslümanın bir başka müslümana buğzetmesi, herşeyden önce kardeşlik kavramına ve duygusuna ters düşer. Ancak buğz, tamamen dini kaygılar sebebiyle ve Allah rızâsı için olursa, o zaman sakıncalı olmaktan çıkar ve olumlu bir anlam kazanır. Nitekim Efendimiz, "*Amellerin en üstünü Allah için sevmek, Allah için buğzetmek, kin tutmaktır*" buyurmuştur (bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 2).

Bu demektir ki müslümanın sevdikleri, saygı duydukları olabileceği gibi, sevmedikleri, buğzettikleri, kin besledikleri de olacaktır. Bu da pek tabiîdir. Zira sevgi ne kadar tatlı ve sıcak; buğz ve kin ne kadar sert ve soğuk görülürse görülsün, "Allah için" oldukları zaman, aralarında fark kalmaz, her ikisi de aynı hükümde birleşirler. Her ikisi de "en üstün amel" derecesine yükselirler. Duygu ve davranışlara anlam kazandıran, onların temelinde yatan niyetler ve yöneldikleri hedeflerdir. Müslümanların sevgisi de kin ve nefreti de İslâm ile sınırlıdır, öyle olmak zorundadır. Bu çerçevenin dışında kalan kişisel birtakım gerekçelerle müslümanların birbirlerine buğzetmeleri, kin ve nefret duymaları nehyedilmiş, yasaklanmıştır.

Haset: Başkasının sahip bulunduğu maddî mânevî bir değerin onun elinden çıkmasını istemek demek olan haset, dilimizde kıskançlık kelimesiyle karşılanmaktadır. Bu mânada müslümanların birbirlerini kıskanmaları, çekememeleri, her birinin yekdiğerinin imkânlarında, malında, mülkünde, mevki ve makamında gözü olması, önce kardeşlik hukukuna sığmaz, sonra da toplumda emniyet ve güven bırakmaz. Aslında iyice tetkik edilecek olursa, hasedin temelinde ilâhî takdir ve taksime itiraz etmek niyet ve anlamının bulunduğu görülecektir. Hasedin yasaklanmasının belki asıl sebebi de budur.

Kıskançlık ve çekememezliğin ilk ve asıl zararı, bu duyguya sahip olanlaradır. Başkalarında bulunan nimetlerin onlarda kalmakla beraber, bir benzerinin de kendisine verilmesini istemek, arzu etmek yasak değildir. Bu tür duyguya *gıpta* ve *imrenme* denir. Gıpta, güzelliklerin artmasını temenni etmek anlamı taşır.

Sırt çevirme: Buğz ve haset birer duygu idi. Sırt çevirmek ise, bu duygulara dayalı olarak, düşmanlık olsun diye müslümanlara arkasını dönme, görüşüp konuşmama, onlardan kopma demektir ve bu bir davranıştır. Müslümanların birbirlerine arka vermeleri, destek çıkmaları gerekirken, birbirlerine sırt dönmeye kalkışmaları, elbette "kardeşlik"le bağdaşmaz. O yüzden de yasaklanmıştır.

İlişki kesme: Maddî mânevî bütün ilişkileri koparma, müslümanlarla ilgilenmeme demektir. Eskiler buna *kat-ı alâka* derler. Kardeşler arasında, ciddî ve meşrû bir sebebe dayanmayan bir ilişki kesme, çok ciddî mânada bir bozgun alâmetidir.

Küsme, konuşmama: Çok farklı sebeplere dayalı olarak insanlar birbirlerine kızabilir, küsebilirler. Ancak bunun makul ve meşrû bir sürede sona erdirilmesi gerekir. Bu süre hadîs-i şerîfte en fazla üç gün olarak belirlenmiştir. Üç güne kadar küs durmanın hiç bir sakıncası yoktur, sanılmamalıdır. Onun da sakıncası vardır ama küsme olayı üç günü taşarsa, işte o zaman açıkca "haram" sınırına girmiş olur. Kişisel değil de tamamen dinî sebeplerle üç günden fazla küs durulabilir. Buna delil olarak, Tebük Seferi'ne mazeretsiz katılmayan Ka'b İbni Mâlik ve arkadaşlarıyla, haklarında âyet gelinceye kadar, Hz. Peygamber ve ashâbının elli gün küs durdukları gösterilmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dinimiz müslümanları kardeş ilân etmiştir.

2. İslâm toplumu kardeşler toplumudur.

3. Kardeşlik hukukuna ve kavramına ters düşen buğz, haset, sırt çevirme, ilişki kesme ve küsme gibi bütün duygu ve davranışlar yasaklanmıştır.

1572- وعنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللّهُ عَنْهُ أنَّ رَسُولَ اللّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « تُفْتَحُ أبْوابُ الجَنَّةِ يَوْمَ الاثنَيْنِ ويَوْمَ الخَمِيس ، فَيُغْفَرُ لِكُلِّ عبْدٍ لا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيئاً ، إلاَّ رجُلاً كانَت بيْنهُ وبَيْنَ أخيهِ شَحْناءُ فيقالُ : أنْظِرُوا هذيْنِ حتَّى يصطَلِحا ، أنْظِرُوا هذَيْنِ حتَّى يَصطَلِحا ، » رواه مسلم .

وفي روايةٍ له : « تُعْرَضُ الأعْمالُ في كُلِّ يومِ خَميسٍ وَاثنَيْنِ » وذَكَر نحْوَهُ .

1572. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Pazartesi ve perşembe günleri cennet kapıları açılır. Din kardeşi ile aralarında düşmanlık bulunan kişi dışında Allah'a şirk koşmayan her kulun günahları bağışlanır. (Meleklere) siz şu iki kişiyi birbiriyle barışıncaya kadar tehir edin, evet siz bunları birbiriyle barışıncaya kadar tehir edin**! **buyurulur.**"

Müslim, Birr 34-36. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 47

Müslim'in bir rivayetinde (Birr 36), "**Her perşembe ve pazartesi günleri ameller (Allah'a) arzolunur**" buyurulur. Gerisi yukarıdaki rivayetin aynıdır.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf, müslümanlar arasındaki düşmanlık ve küskünlüğün, müşriklerle beraber Allah'ın mağfiretinden uzak kalmaya vesile olduğunu bildiren cümlesi dolayısıyla burada zikredilmiştir. Böyle ağır bir sonuca vesile olan düşmanlık ve küskünlüğün nehyedilmiş olması kadar tabiî bir şey olamaz.

Allah Teâlâ, kendisine şirk koşulmasını affetmeyeceğini Kur'ân-ı Kerîmde bildirmiştir. Onun için her pazartesi ve perşembe günleri açılan cennet kapıları yani ilâhî bağış imkânları müşrikler dışındaki insanlar

içindir. Ancak bu işin geçiçi de olsa bir istisnası daha bulunmaktadır. O da aralarında düşmanlık bulunan müslümanlardır.

Bunlar, düşmanlıktan vazgeçip aralarını düzeltinceye kadar af ve mağfiret dışı bırakılmaktadırlar. Sevgili Peygamberimiz'in buradaki rivayete göre iki defa, Müslim'in *Sahih*'indeki rivayete göre ise, üç kere bu durumu bildiren cümleyi tekrar etmiş olması, durumun ciddiyetini ve mahrumiyetin büyüklüğünü gösterir.

Hele aralarını düzeltmeden ölen kimselerin mahrumiyeti elbette çok daha büyüktür. Her hafta iki kez karşılaşılan bağışlanma fırsatını, sırf din kardeşiyle arasındaki anlamsız bir düşmanlık yüzünden kaçırmış olmaktan daha büyük bir felâket ve mahrumiyet mi olur?

Buradan hareketle müslümanı ilâhî rahmet ve bağıştan mahrum bırakan veya ona kavuşmasını engelleyen, tecil ve tehirine sebep olan her duygu ve davranışı dinimiz nehyetmiştir diyebiliriz. İslâm, müslüman ile ilâhî mağfiret arasında herhangi bir engel bırakmak istememektedir. Eğer biz müslümanlar, zorla bir engel icad etmek istemezsek tabiî...

Hadisin ikinci rivayetinde *"Perşembe ve pazartesi günleri kulların amelleri Allah'a arzolunur"* buyurulmaktadır. Müşrikler dışındaki insanların amelleri kabul edilir. Bir de aralarında düşmanlık bulunan kimselerin amellerinin kabulü, barışıp aralarını düzelttikleri ana kadar tehir edilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her pazartesi ve perşembe günü cennet kapıları açılır, kulların amelleri Allah'a arzolunur.

2. Allah'a şirk koşanlar ne affedilirler ne de amelleri kabul olunur.

3. Aralarında düşmanlık bulunan müslümanlar da barışıp aralarını düzelttikleri zamana kadar af ve kabulden uzak tutulup bekletilirler.

4. Müslüman, kendisini af ve mağfiretten, dolayısıyla da cennetten mahrum bırakan düşmanlıktan uzak durmalıdır.

5. Müslümanlar kardeştir, kardeşçe yaşamalıdırlar.

270- باب تحريم الحسد
هو تمني زوال نعمة عن صاحبها سواء كانت نعمة دين أو دنيا

HASET YASAĞI

İSTER DİN İSTER DÜNYA NİMETİ OLSUN BİR KİMSENİN SAHİP OLDUĞU NİMETİN ELİNDEN ÇIKMASINI İSTEMEK ANLAMINDAKİ
HASEDİN HARAM KILINDIĞI

Âyet

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللّهُ مِن فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُم مُّلْكًا عَظِيمًا [54]

"**Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeyler için insanları kıskanıyorlar mı?** "

Nisâ sûresi (4), 54

Hz. Peygamber zamanında yaşayan yahudiler, bugünkiler gibi bütün güzelliklere ve iyiliklere sadece kendilerini lâyık görüyorlardı. Bir son peygamber geleceğini biliyorlar, ama onu kendi içlerinden bekliyorlardı. Öyle olmadığını görünce, Hz. Peygamber'e peygamberliği, müslümanlara da iman ve İslâm'ı yakıştıramadılar. Hem Kureyş kabilesini hem de Arapları peygamberlik onlara geçti diye çekemediler, kıskandılar.
Âyet-i kerîme, hasedin aslında Allah'ın takdir ve ihsanına rızâ göstermemek ve itiraz etmek demek olduğunu, buna da kimsenin hakkının bulunmadığını bildirmektedir. Kıskançlıklarıyla Kur'ân-ı Kerîm'e geçmiş olan yahudilerle aynı çizgide birleşmek istemeyenlerin, kendilerini haset ve kıskançlıktan arındırmaları gerekmektedir.

وفيه حديث أنس السابق في الباب قبله (انظر الحديث رقم 1564) .

Hadis

1573- وعَنْ أبي هُرَيرة رضي اللّه عنْهُ أنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « إيَّاكُمْ والحسدَ ، فإنَّ الحسدَ يأكُلُ الحسناتِ كَما تَأْكُلُ النَّارُ الحطبَ ، أوْ قال العُشْبَ » رواه أبو داود .

1573. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Haset etmekten sakının. Zira, ateşin odunu** (veya otları) **yiyip bitirdiği gibi haset de iyilikleri yer bitirir.**"

Ebû Dâvûd, Edeb 44. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 22

Açıklamalar

Bir önceki konuda geçen Enes İbni Mâlik'ten rivayet edilmiş olan hadiste de kısmen değinildiği gibi haset, başkalarına verilmiş olan maddî mânevî nimetleri çekemeyip onların sahiplerinin elinden çıkmasını istemek demektir. Bu, duygusal bir rahatsızlıktır. Temelinde de ilâhî taksime rızâ göstermemek yatmaktadır. Allah'a inanan bir mü'minin, O'nun takdir ve ihsanına razı olmaması son derece yanlış bir duygu ve tavır olup iman ve teslimiyet gerçeğiyle bağdaşmaz.

Resûl-i Ekrem Efendimiz, bu karmaşık ve anlaşılmaz duruma hiç bir müslümanın düşmemesi için açık bir uyarıda bulunarak "*Haset etmekten sakının"* buyurmuştur. Gerekçesini de *"Zira, ateşin odunu (veya otları) yiyip bitirdiği gibi haset de iyilikleri yer bitirir"* diye açıklamıştır.

Ateş için odun veya otları yakıp kül etmek ne kadar tabiî ve kolay ise, çekememezlik duygusu da kişinin yaptığı iyilikleri öylece tüketir. Çünkü kıskanan kişi kıskandıklarının gıybetini, dedi-kodusunu yapar, aleyhinde bulunur. Bunlar hasetçinin kaybını ve zararını, kendisine haset edilen kimsenin de nimet ve sevabını artırır. Böylece haset eden kimsenin hem dünyası hem de âhireti mahrûmiyetle dolar.

Haset tedâvi edilmezse, neticede kişinin imanını da ifsat edebilir. İyiliklerin, hayır ve hasenâtın desteğinden uzak kalan imanın önce kemalini

sonra da aslını kaybetmesinden korkulur. Bu sebeple haset şiddetle yasaklanmıştır.

Ateş, odunların cismini yok edip küllerini bıraktığı gibi, haset de iyilikleri yer, onların etkisini ortadan kaldırır. Bu durumda bu hadis ile "**Gerçekten iyilikler kötülükleri ortadan kaldırır**" âyeti [Hud sûresi (11), 114] arasında herhangi bir çelişki olmaz. Çünkü hasetçinin iyilikleri, özü yokedilmiş, yenmiş tüketilmiş iyiliklerdir. Nerde kaldı ki kötülükleri silip süpürsün.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Haset haramdır.
2. Haset, sahibinin iyilik ve sevaplarını yer bitirir.
3. Allah'ın takdir ve ikramına razı olmamak demek olan hasetten sakınmak gerekir.
4. Müslümana nimetin takdirkârı olmak yaraşır.
5. Başkalarının sahip olduğu nimetlerin bir benzerinin de kendisine verilmesini istemekte (gıbta) herhangi bir sakınca yoktur.

271- باب النهي عن التجسّس والتسمّع لكَلام مَن يكره استماعُهُ

TECESSÜS YASAĞI

GİZLİLİKLERİ ARAŞTIRMANIN VE KİŞİNİN DUYULMASINI İSTEMEDİĞİ SÖZÜ DUYMAYA ÇALIŞMANIN NEHYEDİLMİŞ OLDUĞU

Âyetler

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيراً مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ [12]

1. "**Birbirinizin gizli hallerini araştırmayın**."

Hucurât sûresi (49), 12

Mü'minler arası ilişkilerde dikkate alınması gerekli kurallar arasında, insanların ayıp ve kusurlarının araştırılmaması, gizli kalmış şeylerin peşine düşülmemesi, gereksiz bir dedektif merakı ve eğilimi gösterilmemesi, röntgencilik ve casusluk yapılmaması da yer almaktadır. İnsanların gizli kusur ve ayıplarının araştırılmasına, aşırı ve hatta gereksiz merak anlamında **tecessüs** denilmektedir. Her ne kadar hadis metinlerinde, önemine işâret için ayrıca **tehassüs** kelimesiyle ifâde edilmişse de gizli konuşmaların dinlenmesi, tecessüse dâhildir. Her ikisi de haramdır.

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا [58]

2. "**Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.**"

Ahzâb sûresi (33), 58

Kabul etmek gerekir ki hiç kimse gizli hallerinin izlenmesinden, gizli konuşmalarının dinlenmesinden hoşnut olmaz. Aksine sıkılır, üzüntü duyar. Böyle bir durumla karşılaşmak herkes gibi mü'min erkek ve kadınları da son derece rahatsız eder. Yani kendileri açığa vurmadıkça müslümanların gizli hallerini ve gizli konuşmalarını izlemeye kalkmak (tecessüs ve tehassüs), yapmadıkları bir şeyden dolayı onlara eziyet etmek, onları incitmek demektir. Bunun anlamı da bu âyet-i kerîmede "**iftirâ ve açık bir günah yüklenmek**" olarak belirtilmiş bulunmaktadır.

Hadisler

1574- وعنْ أبي هُرِيْرةَ رضي اللَّه عنهُ أَنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إيَّاكُمْ والظَّنَّ ، فإن الظَّنَّ أكذبُ الحدِيثَ ، ولا تحَسَّسُوا ، ولا تَجسَّسُوا ولا تنافَسُوا ولا تحَاسَدُوا ، ولا تَباغَضُوا، ولا تَدابَرُوُا ، وكُونُوا عِباد اللَّهِ إخْواناً كَما أمركُمْ . المُسْلِمُ أخُو المُسْلِمِ ، لا يظلِمُهُ ، ولا يخذُلُهُ ولا يحْقرُهُ ، التَّقوى ههُنا ، التَّقوَى ههُنا » ويُشير إلى صَدْرِه « بِحْسبِ امريءٍ مِن الشَّرِّ أن يحْقِر أخاهُ

المسلِم ، كلّ المُسلمِ على المُسْلِمِ حرَامٌ : دمُهُ ، وعِرْضُهُ ، ومَالُه، إنَّ اللَّهَ لا يَنْظُرُ إلى أجْسادِكُمْ، وَلا إلى صُوَرِكُمْ ، وأعمالكم ولكنْ يَنْظرُ إلى قُلُوبِكُمْ».

وفي رواية : « لا تَحاسَدُوا ، وَلا تَبَاغَضُوا ، وَلا تَجَسَّسُوا ولا تحَسَّسُوا ولا تَنَاجشُوا وكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إخْوَاناً » .

وفي روايةٍ : « لا تَقَاطَعُوا ، وَلا تَدَابَرُوا ، وَلا تَبَاغَضُوا ولا تحَاسدُوا ، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إخْوَاناً » .

وفي رواية : « لا تَهَاجَروا وَلا يَبِعْ بَعْضُكُمِ على بيع بَعْضٍ » .

رواه مسلم : بكلِّ هذه الروايات ، وروى البخاري أكثَرَها .

1574. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Zandan sakınınız. Çünkü zan (yersiz itham), sözlerin en yalan olanıdır. Başkalarının konuştuklarını dinlemeyin, ayıplarını araştırmayın, birbirinize karşı öğünüp böbürlenmeyin, birbirinizi kıskanmayın, kin tutmayın, yüz çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları! Allah'ın size emrettiği gibi kardeş olun.**

Müslüman müslümanın kardeşidir: Ona haksızlık etmez, onu yardımsız bırakmaz, küçük görmez. (Göğsüne işâret ederek) Takvâ buradadır, takvâ buradadır!”

"Kişiye, müslüman kardeşini hor görmesi kötülük olarak yeter. Müslümanın her şeyi, kanı, namusu ve malı müslümana haramdır.”

"Şüphesiz ki Allah, sizin bedenlerinize, görünüşünüze ve mallarınıza değil, kalblerinize kıymet verir."

Bir rivâyette (Müslim, Birr 30), şöyle buyurulur**: "Birbirinize haset etmeyin, kin tutmayın. Başkalarının ayıplarını araştırmayın,**

konuştuklarını dinlemeyin, müşteri kızıştırmayın. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olun."

Bir rivayette (Müslim, Birr 30' un ikinci rivayetinde), şöyle buyurulur**:**

"Birbirinizle alâkayı kesmeyin! Birbirinize sırt dönmeyin! Birbirinize kin tutmayın! Haset etmeyin. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olun!"

Bir rivayette de (Müslim, Birr 32) şöyle buyurulur**: "Birbirinizle alâkayı kesmeyin! Biriniz bir başkasının satış pazarlığı üzerine satış yapmasın!"**

Müslim, bu rivâyetlerin tamamını (Birr 28-34), (Buhârî de büyük bir kısmını) rivayet etmiştir.

Açıklamalar

Nevevî merhum, burada da zaman zaman başvurduğu farklı bir uygulama yapmıştır. Aynı sahâbîden ayrı ayrı rivayet edilmiş olan hadisleri sanki bir rivâyetmiş gibi bir araya toplayıp sunmuştur. Tercümedeki paragraflar bu farklı rivâyetleri göstermektedir.

Şuna da hemen işâret edelim ki, müellif bunların tamamının Müslim tarafından, büyük bir kısmının da Buhârî tarafından rivayet edildiğine işaretle yetinmiştir. Biz de onun üslubuna müdâhale etmemiş olmak için onun bu sözlerini nakletmekle yetindik. Zira burada topluca verilmiş olan rivayetler bu kitapta değişik bahislerde geçmektedir. Oralarda ayrıca diğer kaynakları da gösterilmiştir.

Z a n, kesin bilgi olmadan öyle veya böyle tahminde bulunmak ve buna dayanarak hüküm vermek demektir. İyi tahmine *hüsnüzan*, kötü tahmin ve düşünmeye de *sûizan* denilmektedir. Burada kendisinden uzak durulması istenilen, kötü zandır. Zannın insanın içinden geçmesi, söz veya davranış olarak ortaya konulmaması bir sakınca doğurmaz. Zanla konuşulduğu veya zan herhangi bir şekilde açıklandığı zaman sorumluluk sebebi olur. Zanna dayalı sözün en yalan söz olması, öncelikle söyleyenin onun öyle olduğundan emin olmaması dolayısiyledir. Bu belirsizliğe rağmen bir de kesin bir gerçekmiş gibi ifade edilmesi, zannın, hem düşünce ve değerlendirme hem de ifade olarak yalan olması demektir.

Hüsnüzan etmek kişiye herhangi bir vebal yüklemez. Bu sebeple gerçeğin öğrenilemediği yerlerde müslümanların özellikle birbirlerine karşı hüsnüzanda bulunmaları, birbirleri hakkında güzel düşünmeleri esastır. Bir hadîs-i şerîfe göre (Ebû Dâvûd, Cenâiz 13, Edeb 81) "*Hüsnüzan, iman gereğidir.*"

Ayıp ve kusur araştırmak demek olan t e c e s s ü s ve milletin gizli konuşmalarını dinlemek anlamına gelen t e h a s s ü s esasen kötü bir zanna dayanan davranışlardır. Bu davranışta ağırlıklı olarak, herhangi bir müslümanın bir ayıbını ve eksiğini, bir sırrını şöyle veya böyle öğrenip açıklama kötü niyeti vardır. Bu ise, hem âyet hem de hadislerle yasaklanmış bir tavırdır. Kardeşlik hukuku ile bağdaşması asla mümkün değildir. Bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, sık sık *"Ey Allah'ın kulları! Kardeş olunuz!"* yani birbirinize karşı kardeşce davranın, kardeşlerin duygu ve davranış sıcaklığı ve dürüstlüğü içinde bulunun, uyarı ve çağrısı son derece önemli ve anlamlıdır.

Bize göre, hadislerde zikredilen öteki davranışların tamamı, sûizan, tecessüs ve tehassüs gibi ahlâkî seviyesizliklere dayalı, şu veya bu ölçüde bunların eseri olan davranışlardır. Müslümanlar birbirlerine karşı hüsnüzan beslemeyi başarırlarsa, öteki hatalara düşmemek için en ciddi önlemi almış olurlar. Efendimiz'in mübârek göğsünü işâret ederek *"Takvâ işte buradadır"* buyurması, yine *"Allah sizin kalblerinize kıymet verir"* açıklaması, kardeşlik hukukuna aykırı düşen tüm davranışların Allah saygısı eksikliğinden kaynaklandığını, Allah saygısının yerinin de insanın kalbi olduğunu, kalbinde güzellikler besleyenlerin kötü hareketler yapmayacağını anlatmaktadır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ayıp ve kusur araştırmak ayıp, günah ve haramdır.
2. Duyulması istenilmeyen sözleri gizlice dinlemek yasaklanmıştır.
3. Müslümanlara karşı hüsnüzan beslemek, sûizanda bulunmamak gerekir.
4. Kardeşliğe ve kardeşlik hukukuna ters düşen söz ve davranışlardan özenle kaçınılmalıdır.

5. Hz. Peygamber'in, "*Ey Allah'ın kulları kardeş olunuz*!" çağrı ve uyarısı, mü'minler arası ilişkileri düzeltmeye çağrıdır.

6. İslâmiyet, beşerî ilişkileri son derece gelişmiş dost bir müslüman toplum oluşturmayı istemektedir.

7. İnsan, kalbini değişik düşüncelerden alıkoyamazsa da dilini kesin ve doğru olmayan sözden, bedenini de birtakım zanlara dayalı davranışlardan koruyabilir.

1571- وعَنْ مُعَاويةَ رضي اللَّه عنْهُ قالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « إنَّكَ إن اتَّبعْتَ عَوْراتِ المُسْلِمينَ أفسَدْتَهُمْ ، أوْ كِدْتَ أنْ تُفسِدَهُمَ » حديثٌ صحيح. رواهُ أبو داود بإسناد صحيح.

1575. Muâviye *radıyallahu anh* şöyle dedi: Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*in şöyle buyurduğunu işittim:

"**Müslümanların ayıplarının, gizli durumlarının peşine düşer, araştırmaya kalkışırsan, onların ahlâkını bozarsın veya onları buna zorlamış olursun."**

Ebû Dâvûd, Edeb 37

Açıklamalar

Ebû Dâvûd'un sahih bir senedle rivayet etmiş olduğu bu hadîs-i şerîf, özellikle yöneticiler tarafından halkın ayıplarının ve gizli hallerinin takip ve tesbite kalkışılmasının, halkın ahlâkını iyiden iyiye bozacağını bildirmektedir. Hadisin hem ilk ve özel muhâtabı hem de râvisi ileride halifeliğini ilan edecek olan Hz. Muâviye'dir. Bu durum, hadisin asıl muhataplarının yönetimler ve yöneticiler olduğunu göstermektedir.

Yönetimler ve yöneticiler birileri veya özel örgütler aracılığıyla kendi halkının gizli hallerini tesbite kalkışırsa, alabildiğine bir huzursuzluk, güvensizlik ve sahtekârlık ortalığı kaplar. Hem bu işle görevlendirilmiş olanlarda hem de sade vatandaşlarda bu ahlâkî fesat gözle görülür hale gelir. Kendi öz yurdunda, kendi yönetimi tarafından potansiyel tehlike gibi görülerek takib edilmek, önce yönetime karşı sonra da öteki insanlara karşı halktaki güveni sarsar. Herkesten şüphelenir hale gelen bir insanın

huzursuzluğunun ne kadar derin olacağını hesabetmek gerekir. Böylesi bir kimsenin ne zaman doğru konuştuğu, ne zaman yalan söylediği bile kestirilemez. Bu ise, toplumda bulunması gereken kardeşlik havasının iyice ortadan kalkmasına sebep olur.

Yönetimlerin istihbârât teşkilâtları, ülke insanlarını dış düşmanlara karşı korumak maksadıyla çalıştırılmalıdır. Vatandaşından şüphelenen bir yönetim, aslında kendisinden şüpheleniyor demektir. Bu da halkla beraber yönetimin, bizzat yöneticiler tarafından ifsad edilmesi anlamına gelir.

Üç müslümanın bir araya gelmesinden kuşkulanan yönetim ve yöneticilerin ne tür sıkıntılara sebebiyet verdikleri henüz unutulmuş değildir. Hâlâ sakıncalı olabileceği düşünülen kesim veya kesimlerin başında müslümanların bulunduğu yanılgısıyla uykuları kaçan bir çok insan vardır.

İslâmî ve insânî ölçülerle eğitilip yetiştirilmeyen insanları fişleme tehdidiyle düzeltmek mümkün değildir. Böylesi ortamlarda yöneticiler, aslında kendi esaretlerini elleriyle hazırlamış olurlar.

Yöneticilerin yönettiklerine, yönetilenlerin de yöneticilerine güven duymalarının ilk ve en önde gelen şartı, gizliliklerin araştırılmaması, o noktada olsun karşılıklı bir güven duygusunun bulunmasıdır. İşte Efendimiz'in uyarısı, bunu temine yöneliktir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ayıp ve kusur araştırmak, milletin ahlâkını ifsad eder.
2. Yöneticiler ve yönetimler, halkın kusurunu araştırmakla değil, huzurunu temin etmekle meşgul olmalıdırlar.
3. Halkından kuşkulu yöneticiler, ne kendileri huzur bulur ne de halka huzur verirler.

1576- وعنِ ابنِ مسعودٍ رضي اللَّه عَنْهُ أَنَّهُ أُتِىَ بِرَجُلٍ فَقيلَ لَهُ : هذَا فُلانٌ تَقْطُرُ لِحْيَتُهُ خَمراً ، فقالَ : إِنَّا قَدْ نُهينَا عنِ التَّجَسُّسِ ، ولكِنْ إن يظهَرْ لَنَا شَيءٌ ، نَأخُذْ بِهِ ، حَديثٌ حَسَنٌ صحيحٌ .

رواه أبو داود بإِسْنادٍ عَلى شَرْطِ البخاري ومسلمٍ .

1576. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*, bir gün kendisine bir adam getirilerek, "Bu, sakalından şarap damlayan falanca kişidir" denildiğini bunun üzerine kendisinin de şu cevabı verdiğini bildirmektedir:

"**Biz ayıp ve kusur araştırmaktan menedildik. Kendiliğinden bir kusur veya ayıp ortaya çıkarsa biz onun gereğini yaparız."**

Ebû Dâvûd, Edeb 37

Açıklamalar

Nevevî'nin, Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygun bir senedle rivayet edildiğini söylediği ve ilk islâm toplumundaki durumu yansıtan bu haber, yukarıdaki hadislerde yer alan tavsiyelerin, ilk müslümanlar arasında nasıl uygulandığını göstermesi bakımından çok önemlidir.

Büyük sahâbî Abdullah İbni Mes'ûd, yanına getirilen ve "sakalından şarap damlayan adam" diye tanıtılan kişiyi kontrol etme gereği hissetmemiş, adamın sakalını yoklamamıştır. Bunu gereksiz bir tecessüs olarak değerlendirmiş, müslümanların Kitap ve Sünnet'le tecessüsten nehyedildiklerini hatırlatmıştır.

Tecessüsten kaçınmanın, suça ve suçluya müsamaha anlamına gelmediği açıktır. Nitekim Abdullah İbni Mes'ûd kendiğilinden ortaya çıkmış bir kusur, ayıp veya günah olursa onun gereğini yerine getirmekten geri durmayacaklarını bildirmiştir. Daha ileri giderek, "Bu daha başka şeyler de yapmış olabilir" diye kusur ve ayıp aramanın doğru olmadığına işaret etmiştir.

Sahâbe neslinin bu tutumu, onların İslâm'ın koyduğu ölçü ve sınırlara bağlılıklarının ve birbirlerine duydukları güvenin göstergesidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Günah ve kusur casusluğu yapmak yasaklanmıştır.

2. Açığa çıkmış hata ve günahların cezasını vermek yeterlidir.

3. Açıktaki hatalara ses çıkarmayıp da gizli kusur aramayı marifet sayanlar, toplumun bozulmasını hızlandırmaktan başka bir şey yapmazlar.

272- باب النهي عن سوء الظنّ بالمسلمين من غير ضرورة

MÜSLÜMANLARA GEREKSİZ YERE SÛİZANDA BULUNMA YASAĞI

Âyet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيراً مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ [12]

"**Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Zira zannın bir kısmı günahtır.**"

Hucurât sûresi (49), 12

İsm, cezalandırılması gereken günah demektir. **Zan** ise, ihtimal üzerine hüküm vermektir. Binaenaleyh zanna dayalı hükümlerin doğruluğu da zannîdir, asla kesin değildir. Başkasının hakkının söz konusu olduğu yerlerde verilmiş yanlış hükümler neticede iftira ve bühtan olarak büyük bir vebal sebebidir. Zannın kaynağı özellikle eğer kişinin nefsi ise, hata ve vebal daha da büyür. Bu sebeple ihtiyat ve tedbir, zannın çoğundan ya da çoğu zandan kaçınmayı gerektirir.

Zannın bir kısmının günah olduğunun belirtilmesi, herşeye rağmen her zannın mutlaka vebali gerektirmediğini gösterir. Hatta, Allah ve mü'minler hakkında güzel zanda bulunmak vâciptir. Durumu bilinmeyen bir kişi hakkında güzel zanda bulunmak vâcip olmasa bile kötü zanda bulunmak da câiz değildir. Ancak haksızlığı ve günahkârlığı bilinen kişiler hakkında kötü zanda bulunmak haram değildir.

"Zannın çoğundan kaçının" buyurulması, genel bir üslûp içinde kaçınılması vâcip olan zanlar bulunduğunu gösterir. Durum iyice belirli hale gelmeden birileri hakkında kötü zanda bulunmaya cür'et edilmemesini tenbih anlamı taşır. Çünkü bilmeden ağır veya büyük günah olan zanna düşme tehlikesi dâima vardır.

Hadis

1573- وعنْ أبي هُرَيرةَ رضي اللّه عنْهُ أَنَّ رَسُول اللّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ ، فإنَّ الظَّنَّ أكذَبُ الحَدِيثِ » متفقٌ عليه .

1577. Ebû Hüreyre radıyallahu anh'den rivayet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"**Zandan sakının. Çünkü zan, sözlerin en yalan olanıdır.”**

Buhârî, Vasâyâ 8, Nikâh 45, Ferâiz 2, Edeb 57, 58; Müslim, Birr 28. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 56

Açıklamalar

Asıl dayanağı kesin bilgi (yakîn) olması gereken dinî konularda zan ile hareket etmek, zanna dayanarak haber vermek aslâ doğru değildir. Nitekim yüce Rabbimiz, İslâm gerçeği karşısında birtakım zan ve tahminlerle ileri geri konuşan, iddialarda bulunan putperestler hakkında "**Onların çoğu, zandan başka bir şeye uymaz. Şüphesiz zan, haktan hiçbir şeyin yerini tutamaz**" [Yunus sûresi(10), 36] buyurmuştur. "**Onlar ancak zanna ve nefislerinin arzusuna uyuyorlar"** [Necm sûresi (53), 23] âyeti de hem müşriklerin hem de dinî konularda his ve heveslere dayanarak zan ve tahminle görüş beyan edenlerin asıl yanlışlarını ortaya koymaktadır. Burada reddedilen zan, tam anlamıyla sûizandır.

Dinin iki temelinden biri olan sünnetin asıl dayanağı olan hadis rivâyeti konusunda zan ve tahminle hareket edilmesi, hadis nakledilmesi öncelikle bu yasağın içinde ve hatta başındadır. Çünkü zan, sözün en yalanıdır. Zaten Peygamber Efendimiz, *"Kişiye yalan (veya günah) olarak her duyduğunu nakletmesi yeter"* (bk. 1551 numaralı hadis) buyurmuştur.

Zan, bir mânada, nefsin telkinlerinin en yalan olanıdır. Zira zan, şeytan tarafından insanın içine atılmış bir düşüncedir. Bu noktadan hareketle hadisimizi *"Müslümanlara yönelik olarak sûizanda bulunmaktan sakının! Çünkü bu tür bir beyân, sözlerin en yalanı olur"* diye mânalandırmak da mümkündür. Nevevî merhum, büyük bir ihtimalle bu mânayı tercih ettiği için hadisimizi burada bir kez daha tekrar etmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kötü zan, sözlerin en yalanıdır.
2. Müslümanlar hakkında sûizanda bulunmak haramdır.

273- باب تحريم احتقار المسلمين

MÜSLÜMANI KÜÇÜK GÖRME, AŞAĞILAMA YASAĞI

Âyetler

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَومٌ مِّن قَوْمٍ عَسَى أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاء مِّن نِّسَاء عَسَى أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الاِسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ [11]

1. "**Ey mü'minler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın; belki de onlar, kendilerinden daha iyidir. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar; belki de alay ettikleri kendilerinden daha iyidir. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İman ettikten sonra, doğrudan ayrılıp günaha girmek (fısk) ne kötü bir isimdir. Tövbe etmeyenler zâlimlerin tâ kendileridir**."

Hucurât sûresi (49), 11

Mü'minler arası ilişkilerde dikkat edilmesi gerekli nezâket noktaları bulunmaktadır. Bunların başında müslümanlarla alay etmemek gelmektedir. Alay etmek, hakâret ve horlamak, gülünecek şekilde ayıplamak, eğlenmek demektir. Bu, sözle olabileceği gibi, hareketlerle, kaş-göz işaretleriyle de olur. Erkek ve kadın topluluklarına ayrı ayrı hitâbeden âyet-i kerîmede alay etme yasağının gerekçesi her iki defasında da **"Belki alay ettikleri, kendilerinden daha iyidir"** diye ortaya konulmuştur. Allah katında kimin ne durumda olduğunu ancak Allah bilir. O halde kimse dış görünüşe bakıp da gözüne kestirdiği insanları horlamaya, onlarla eğlenmeye teşebbüs ve cür'et etmemelidir.

Âyette geçen erkekler topluluğu ve kadınlar (kavim ve nisâ) kelimelerinin belirsiz (nekre) olarak gelmiş olması, yasaklamanın genel olduğunu gösterir. Ayrıca bu ifade tarzı, İslâm'ın değişik kavim ve milletlere

yayılacağına, başkalarını alaya almanın onlarla eğlenmeye kalkmanın zararının büyük olduğuna, kadınlı erkekli kalabalıklarla bu işin yapılacağına ve alay eden, maskaralık yapan kişilerin veya kadınların çevresinde gülüp eğlenecek kalabalıkların toplanacağına yani işin hiç bir zaman ferdî olarak kalmayacağına işaret etmektedir.

Âyette, müminleri ayıplamaya kalkan müslümanların aslında kendilerini ayıplamış olacaklarına "**Kendi kendinizi ayıplamayın"** buyurularak dikkat çekilmiştir. Çünkü aynı imanı paylaşan müslümanlar, aslında bir tek nefis gibidirler. Nitekim "Müslüman müslümanın aynasıdır" buyurulmuştur.

Ayrıca yergi ve kötülük anlamına gelen lakaplar takılması da müslümanları küçük görme eğiliminin bir belirtisi sayılarak yasaklanmıştır. O halde müslümanı gücendirecek ve ayıplayacak lakaplarla çağırmak, müslümanın yapacağı bir iş olmamalıdır.

Yasaklanmış olan şeyleri işleyip de tövbe etmeyenler kendilerine zulmeden gerçek zâlimlerdir.

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ [1]

2. "**İnsanları arkadan çekiştirip kaş-göz işâretiyle eğlenmeyi âdet haline getirenlerin vay haline**!"

Hümeze sûresi (104), 1

Gerek el, gerek dil ile maddî ve mânevî olarak insanları itip kakmayı, kırıp incitmeyi, kötülemeyi, maskaraya almayı, eğlenmeyi, küçük görmeyi kaş-göz işaretleriyle alaya almayı âdet edinmiş dedikoducuların asıl acınacak kimseler olduğu, asıl felâkete onların uğrayacakları vay hallerine (**veyl**) ifâdesiyle ortaya konulmuştur.

Âyette geçen **hümeze** ve **lümeze** kelimelerine bir çok mâna verilmiştir. Topluca ifade edecek olursak **hümeze**, ayıplayıcı, gıybetçi, yüze karşı, açıkça ve el ile; **lümeze** ise, ayıpçı, dil ile, arkadan, gizli, kaş-göz işâretiyle insanları alaya alan, küçümseyen ve bunu âdet haline getirmiş olan kimseler demektir. Bu ve daha başka bazı mânaları da ihtiva eden bu iki kelimenin ortaya koyduğu tavırlar, âyetin nüzûl sebebi dikkate alınınca müslümanın değil, müşrik ve kâfirlerin tavırları olduğu anlaşılmaktadır. O halde

müslüman, kendine yakışan tavırların adamı olmaya bakmalı, bunun için de hiç bir müslümanı asla hor-hakir görmemelidir.

Hadisler

1578- وعنْ أبي هُرَيرة رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ « بِحَسْبِ امْرِيءٍ مِنَ الشَّرِّ أن يحْقِرَ أخَاهُ المُسْلِمَ » رواه مسلم ، وقد سبق قرِيباً بطوله .

1578. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Müslüman kardeşini hor görmesi kişiye kötülük olarak yeter.**"

Müslim, Birr 32. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 35; Tirmizî, Birr 18; İbni Mâce, Zühd 23

1580 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1579- وعَن ابْنِ مسعُودٍ رضي اللَّه عنهُ ، عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « لا يَدْخُلُ الجَنَّةَ منْ كَانَ في قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ ، » فَقَالَ رَجُلٌ : إنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسناً ، ونَعْلُهُ حَسَنَةً ، فقال : « إنَّ اللَّه جَمِيلٌ يُحِبُّ الجَمَال ، الكِبْرُ بَطَرُ الحَقِّ ، وغَمْطُ النَّاسِ » رواه مسلم .

وَمَعْنَى « بطر الحَقِّ » : دَفْعه ، « وغَمْطُهُم » : احْتِقَارهُمْ ، وقَدْ سَبَقَ بيانُهُ أوْضَح مِنْ هَذا في باب الكِبرِ .

1579. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "**Kalbinde zerre kadar kibir olan kimse cennete giremez**."

Bunun üzerine bir sahâbî:

- İnsan elbisesinin ve ayakkabısının güzel olmasını arzu eder, dedi. Resûl-i Ekrem de şöyle buyurdu:

- "**Allah güzeldir güzeli sever. Kibir ise, hakkı kabul etmemek ve insanları hor görmektir.**"

Müslim, Îmân 147. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 26; Tirmizî, Birr 61

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1580- وعن جُنْدُبِ بن عبدِ اللّٰه رضي اللّٰه عنهُ قالَ : قالَ رسولُ اللّٰهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « قالَ رَجُلٌ : واللّٰهِ لا يَغْفِرُ اللّٰه لفُلانٍ ، فَقَالَ اللّٰه عَزَّ وَجَلَّ : مَنْ ذا الَّذِي يَتَأَلَّى عليَّ أنْ لا أغفِرَ لفُلانٍ إنِّي قَد غَفَرْتُ لَهُ ، وَأَحْبَطْتُ عمَلَكَ » رواه مسلم .

1580. Cündeb İbni Abdullah *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

Bir kişi:

- Vallahi, Allah falan adamı bağışlamaz, diye yemin etti. Bunun üzerine aziz ve celil olan Allah da:

- "**Falanı bağışlamayacağım hakkında benim adıma kim (yemin edip) hüküm verebilir? Ben onu bağışladım, senin amelini de boşa çıkardım**" buyurdu.

Müslim, Birr 137

Açıklamalar

Burada zikredilmiş bulunan üç hadis, *takvâ*, *tahkîr* ve *kibir* arasında çok ciddî bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Müslümanı hor görmenin, takvâsızlık ve kibir gibi iki büyük kusura dayandığı anlaşılmaktadır. Şimdi sırasıyla hadisleri bu genel ilişki çerçevesinde açıklayalım.

1574 numara ile yakında geçmiş olan **birinci hadis**, orada da görüleceği gibi Peygamber Efendimiz, müminler arası ilişkileri anlatırken, "*Müslüman müslümanı küçük görmez, aşağılamaz. Takvâ buradadır*" diye mübârek

eliyle kalbine işaret etmiş, sonra da *"Müslüman kardeşini hor görmesi, kişiye kötülük olarak yeter"* buyurmuştur.

Efendimiz'in *"Takvâ buradadır"* diye kalbine işâret buyurması, kendi zâtına yönelik bir değerlendirme olmanın ötesinde, müslümanların işledikleri birtakım günahlar sebebiyle küçümsenmemeleri, hor görülmemeleri, takvâsızlıkla suçlanmamaları gerektiğini gösterir. Çünkü Allah saygısı demek olan takvânın yeri kalbtir. Yeri kalb olan şeyi insanların görmesi mümkün değildir. Böyle olunca da hiç bir kimsenin herhangi bir müslümanı takvâsızlıkla itham edip küçümsemesi câiz olmaz.

Efendimiz'in bu beyân ve hareketinin bir anlamı da şu olabilir: Takvânın yeri kalptir. Öyleyse kalbinde Allah saygısı olan kimse hiç bir müslümanı küçük göremez, tahkir edemez. Çünkü müttakî kimseler müslümanları küçümsemez, küçümseyemezler.

Her iki mânaya göre de müslümanı küçük görmek, horlamak, aşağılamak insan için şer ve kötülük olarak yeter. Çünkü müslümanı tahkir etmek, takvâsızlığın, yani Allah'a karşı saygısızlığın bir sonucudur. Takvâdan yoksun olmak ise, büyük bir mahrûmiyettir.

Bir de müslümanı, imanından dolayı, müslüman olduğu için küçümseyenler vardır ki bunlar, -kendilerine ister çağdaş, ister demokrat, ister laik, ne derlerse desinler- daha ziyâde müslümanlarla aynı imanı paylaşmayanlardır. Yani asıl kendileri küçük adamlardır. Kur'ân-ı Kerîm'in beyânına göre, hemen bütün peygamberlere inanmış olan sade insanlar, kendi devirlerindeki kendilerini bir şey sanan yöneticiler (mele') tarafından küçümsenmişlerdir. Peygamberler de hep mü'minleri kollamış, onlara kol kanat germiş ve "**Hor gördüğünüz mü'minlere Allah hayır vermeyecektir diyemem"** [bk. Hûd sûresi (11), 31] diye onları savunagelmişlerdir.

Şuna da işâret edelim ki, müslüman olmayanların müslümanları hor görmesini anlamak daha kolaydır. Asıl zor ve anlaşılamaz olan, müslümanın müslümanı herhangi bir sebeple küçümsemesidir. Hadisimiz de öncelikle müslümanları uyarmakta ve *"Müslümana, müslüman kardeşini küçük görmesi şer olarak yeter, başka kötülük aramasına gerek yoktur"* diye ifade edilebilecek çok ciddî bir tehdid anlamı taşımaktadır.

İkinci hadis, zerresi bile müslümanı ya geçici veya temelli olarak cennetten mahrum bırakmaya yeten kibri, büyüklenmeyi, "hakkı tanımamak ve insanları küçük görmek" olarak tarif etmektedir. Bu tarif, merhum Âkif'in "Nazarlardan taşan mâna ibâdullahı istihkâr" diye tesbit ettiği Allah kullarını hor görme hastalığının asıl kaynağının, hak tanımazlık, nefsî ve şeytânî bir kibir olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Böylesine bir kibir ve büyüklenme duygusu ve hak tanımazlık ise, tek kelime ile takvâsızlık, Allah saygısından mahrûmiyet demektir. İşte bu noktada takvâsızlık, kibir ve müslümanı hor görme küçüklüğü, sebep ve sonuç ilişkisi içinde bir araya gelivermektedir.

613 numara ile de geçmiş olan hadiste, sorulan bir soru üzerine, temiz ve güzel giyinmeyi sevmenin kibir sayılmayacağı ayrıca bildirilmiştir.

Üçüncü hadiste Peygamber Efendimiz, büyük bir ihtimalle geçmiş ümmetler içinde bir adamdan söz ederek, her devirde bulunması mümkün olan bir insan tipini gözlerimiz önüne sermektedir. Bu tipler, birilerinin günahlarını çoğunsayarak veya büyüterek ya da kendi amellerini gözünün önüne getirip nefsini saygın bir konumda zannederek *"Allah falan kişiyi asla affetmez"* diye yemin ederler. Halbuki dinimizin telkin ettiği inanç esaslarına göre, hiçbir kimse ve varlık, Allah Teâlâ'ya tahakküm edemez. O'nu yönlendirmeye kalkışamaz. Bu gerçeği Peygamber Efendimiz, *"Allah Teâlâ, falanı bağışlamayacağım hakkında benim adıma kim (yemin edip) hüküm verebilir? Ben onu bağışladım, senin amelini de boşa çıkardım buyurdu"* sözleriyle çok kesin bir şekilde ortaya koymuştur.

Bu açıklama, hiçbir insanın, hiçbir kimseyi mevcut durumuna bakarak Allah'ın rahmet ve mağfiretinden uzak görmeye ve göstermeye, Allah adına hüküm vermeye hakkı ve haddi olmadığını ortaya koymaktadır. Hele böyle bir şeyi, kendisini belli bir mertebede görerek yani bir tür büyüklük taslayarak yapması büsbütün hatadır. Allah Teâlâ'nın veya Hz. Peygamber'in bir beyanda bulunmadığı halde, bazı insanların cennetlik veya cehennemlik olduklarını kesin bir dille iddia etmek aslâ câiz değildir.

Halk arasında bu tür değerlendirme ve iddialar maalesef öteden beri görülegelmektedir. İnsanlar kendi ayıp ve günahlarıyla meşgul olacakları, onu çok görüp bağışlatmak için çalışacakları yerde, başkalarının hatalarını büyüterek onların cehennemlik olduklarını söyleyebilmektedirler. Bu hadis,

işte bu tür davranış sahiplerini bekleyen büyük tehlikeyi haber vermekte, Allah'ın işine karışmaya kalkışmanın çok ağır olan bedelini hatırlatmaktadır.

Unutulmamalıdır ki, Allah Teâlâ, şirkten başka her türlü günahı dilediği insanlara bağışlayacağını bizzat kendisi bildirmiştir. O halde şirk dışında, birilerinin günahını çok görerek veya bazı insanları küçük, hor hakir görerek, Allah adına şunu bağışlar, bunu bağışlamaz diye kesin bir ifade kullanmak, hele hele yemin etmek asla doğru değildir. Bu davranış -Allah saklasın- gazab-ı ilâhîyi celbedecek bir büyük kusurdur.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslümanı hor hakir görmek, küçümsemek, aşağılamak büyük günahtır.

2. Allah saygısının yeri kalptir. Kalbinde takvâ bulunan kişi hiç bir müslümanı küçük görmez.

3. Asıl kibir, hakkı tanımamak ve insanları küçümsemektir.

4. Müslümanı küçük görme, takvâsızlık ve kibirden ileri gelir ki, bunların üçü de kişiye şer ve kötülük olarak yeter.

5. Allah'a tahakküm anlamına gelecek "Allah şunu bağışlar bunu bağışlamaz" gibi sözler sarfetmek, yemin etmek kimsenin haddi ve hakkı değildir.

6. Müslümanı imanından dolayı küçümsemek ise, ancak kâfir işidir.

7. Müslümanı hor gören kendisini horluğa mahkum eder.

274- باب النهي عن إظهار الشماتة بالمسلم

MÜSLÜMANIN FELÂKETİNİ SEVİNÇLE KARŞILAMA YASAĞI

MÜSLÜMANIN BAŞINA GELEN BİR FELÂKETTEN DOLAYI SEVİNÇ
GÖSTERİSİNDE BULUNMANIN NEHYEDİLMİŞ OLDUĞU

Âyetler

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ [10]

1. "**Mü'minler ancak kardeştir.**"

Hucurât sûresi (49), 10

Bir başkasının uğradığı felâket ya da belâya sevinme, sevinç gösterisinde bulunma sağlıklı bir müslümanın tavrı olamaz. Zira müslümanlar arasındaki temel bağ din kardeşliğidir. Kardeşlik hukuku ve duyguları, birbirinin felâketine sevinmeye müsaade etmez.

Felâketi bayram ilân eden hiç bir millet yoktur. Bunu kişiler de yapmamalıdır. Hele müslüman kardeşinin felâketine sevinmek şöyle dursun, düşmanının uğradığı felâketten dolayı elem duymalıdır. "Allah düşmanımın başına vermesin" cümlesi, herhalde bu düşünce ve duygunun ifadesidir.

Âyet-i kerîme, sosyal içerikli yasakları işleyen bütün konuların başında yer alabilecek bir mâna enginliği içindedir. Çünkü İslâm toplum yapısının ana özelliği olan müslümanların kardeşliğini belirlemektedir.

إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَن تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ [19]

2. "**Kötü sözlerin, hayasızlığın mü'minler arasında yayılmasından sevinç duyanlar için, dünyada da âhirette de acıklı bir azâb vardır.**."

Nûr sûresi (24), 19

Hz. Âişe vâlidemizin uğradığı iftira olayı (ifk hadisesi) dolayısıyla o günün toplumunda yapılan yorumlar, görülen tavırlar ve oluşan gruplar hakkında inen âyetlerden biri olan bu âyet-i kerîme, herhangi bir müslümanın başına gelen bir sıkıntıdan dolayı sevinenlerin ve müslümanlar arasında felâketlerin yayılmasını temenni ve arzu edenlerin ve bunun için gayret sarfedenlerin her iki dünyada da acıklı bir azâba çarptırılacaklarını bildirmektedir. Buradan, "Müslümanın felâketine sevinmenin bedeli felâkete uğramaktır" sonucu çıkmaktadır.

Müslüman toplumda kötülüklerin yayılmasını arzu edenlere dünya ve âhirette acıklı bir azâb olduğu bildirildiğine göre, müslümanların uğradığı

herhangi bir felaketi sevinç gösterileriyle karşılayanlara böyle bir cezanın verileceği öncelikle ifâde buyurulmuş olur. Nevevî, bu münâsebetle bu âyeti burada zikretmiştir.

Hadis

1581- وعَنْ وَاثِلَةَ بنِ الأسْقَعِ رضي اللَّه عنْهُ قالَ : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تُظْهِرِ الشَّمَاتَةَ لأخيك فَيرْحمْهُ اللَّهُ وَيبتَلِيكَ » رواه الترمذي وقال : حديث حسنٌ .

وفي الباب حديثُ أبي هريرةَ السابقُ في باب التَّجَسُّسِ : « كُلُّ المُسْلِمِ على المُسْلِمِ حرَامٌ » الحديث .

1581. Vâsile İbni'l-Eskâ *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kardeşinin uğradığı felâketi sevinçle karşılama! Allah onu rahmetiyle o felâketten kurtarır da seni derde uğratır.**"

Tirmizî, Kıyâmet 54

Açıklamalar

Düşmanın uğradığı felâkete sevinmeye *şemâtet* denir. Kişinin içinde duyduğu sevinci dışa vurması ise, şemâtetin ızhârıdır. İnsan tabiî olarak, kendisine düşmanlık eden veya kendisinin düşmanlık ettiği bir kimsenin herhangi bir sıkıntıya düşmesine içinden sevinebilir. Esasen böylesi bir sevinç duymamak gerekir. Ama bunu ancak olgun kişiler başarabilirler. Burada yasaklanan ise, sevinç gösterisinde bulunmak, yani şamata yapmaktır.

Tasada ve kıvançta gerçekten ortak olmaları gereken müslümanların, kardeşlerinden birinin uğradığı musibetten dolayı sevinmeleri anlaşılabilir bir tutum değildir. Hadîs-i şerîf işte böylesi bir anlaşılmaz durumu önlemek istemektedir. Bunu da *"Allah onu bu felâketten kurtarır da seni derde uğratır"* tesbit ve tehdidiyle sağlamaya çalışmaktadır. Atalarımızın *"Gülme*

komşuna gelir başına!" sözü, sanki hadisimizin bu son cümlesinden alınmış gibidir.

Bir müslümanın uğradığı felâkete sevinerek âdeta bayram etmek, herhalde daha büyük bir felâkettir. Onun için böylesi bir acıklı duruma kimse düşmemeli, sevincini hiç değilse içinde saklamalıdır. Bir başka ifade ile ağlayamayanların bari gülmekten utanmaları gerekir.

Hadisin sıhhati konusunda bazı farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Ancak Nevevî onu delil getirmekten çekinmemiştir. Yine kendisinin belirttiği gibi Hz. Ebû Hüreyre'nin rivâyet ettiği, tecessüs bahsinde geçen *"Müslümanın müslümana kanı, ırzı ve malı haramdır..."* hadisi de bu konunun delillerindendir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanlar kardeştirler. Bunun için tasa ve kıvançları da ortaktır.
2. Müslüman müslümanın uğradığı felâketi sevinç gösterisiyle karşılamamalıdır.
3. Atalarımızın "Gülme komşuna gelir başına" sözü unutulmamalıdır.
4. Allah dilerse felâkete uğramış müslümanı kurtarır, ona sevinen müslümanı felâkete uğratır.

275- باب تحريم الطَّعْن في الأنساب الثابتة في ظاهر الشرع

NESEBE DİL UZATMA YASAĞI

AÇIK DİNÎ HÜKÜMLERE GÖRE SABİT OLAN NESEPLERE DİL UZATMANIN HARAM OLDUĞU

Âyet

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا [58]

"**Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.**"

Ahzâb sûresi (33), 58

Kabul etmek gerekir ki insanlar, kimlik ve kişilik haklarına, soy-soplarına, ırz, namus ve nesep gibi değerlerine saygı gösterilmesini bekler, onlara dil uzatılmamasını isterler. Aksi bir durumla karşılaşmaktan son derece rahatsız olurlar.

Dinin açık hükümlerine göre sahih ve meşrû olan neseplere, birilerinin kalkıp şu veya bu sebeple şu veya bu şekilde dil uzatması, müslümanlara, "**işlemedikleri bir şeyden dolayı eziyet etmek**"tir. Bu sebeple de haramdır.

Âyet-i kerîme, müslümanlara eziyet sayılabilecek her konuyu genel bir ifade ile yasaklamış ve böyle bir cinâyetin acı sonucunu açıkça ortaya koymuş olduğu için kitabımızın yasaklar bölümünün pek çok bahsinde delil olarak tekrar edilmektedir.

Hadis

1582- وَعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عَنْهُ قالَ : قَالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « اثْنَتَان في النَّاسِ هُمَا بِهِم كُفْرٌ : الطَّعْنُ في النَّسَبِ ، والنِّيَاحةُ على المَّيت » رواه مسلم .

1582. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallalllahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Nesebe dil uzatmak ve yüksek sesle ölüye ağlamak, halk arasında yerleşmiş küfür niteliği taşıyan iki huydur."**

Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr 23; Müslim, Îmân 121, Cenâiz 29. Ayrıca bk. Tirmizî, Cenâiz 23

Açıklamalar

Sahih bir nesebe sahip olmayı herkes arzu eder. Toplum içinde saygınlığın başlangıç noktası budur. Dinin koyduğu açık kurallar gereği, meşrû ve sâbit bir nesebe herkesin saygı gösterme zorunluğu vardır. Hiç kimse bir başkasının sahih nesebine dil uzatma, laf söyleme, onun meşrûluğunu tartışma konusu yapma hakkına sahip değildir. Böyle bir

iddia, bir çok hukukî meseleyi peşinden sürüklemesinin yanında, müslümana yapılabilecek en büyük eziyet ve kötülüktür.

Nesebe, soya sülâleye dil uzatmak iki şekilde olur. Biri, bir insanın kendi öz babasını bırakıp, babasının başka biri olduğunu söylemesi veya nesebinin gayr-i sahih olduğu izlenimini verecek şekilde konuşmasıdır. İkincisi ise, birilerinin kalkıp bir başkasının nesebi hakkında ileri-geri söz söylemesidir. Her iki hal de yasaklanmıştır. Bir insan bunun haram olduğunu bile bile ve helâl sayarak böyle bir iddiada bulunursa açıkça küfre girmiş olur. Helâl kabul etmemesine rağmen böyle davranırsa, Câhiliye insanlarında ve kâfirlerde yaygın olarak görülen bir işi yapmış olur. Bir başka şekilde söyleyecek olursak, sahih bir nesebe dil uzatmak, sonuçta insanı küfre götürecek bir büyük cinâyettir. Hadisimiz bu büyük tehdidi dile getirmektedir.

Bir kimsenin ğayr-i meşrû bir şekilde dünyaya geldiğini ifade eden ve halk arasında çok kullanılan -burada söylemek istemediğimiz- sözlerin her biri, "nesebe dil uzatma" yasağı içine girer. Bir insanın soyuna sülâlesine küfretmek de söz etmek de böyledir. "Kanı bozuk", "sütü bozuk" gibi hakaret cümleleri de eğer "nesebi gayr-i sahih" anlamında kullanılırsa, nesebe dil uzatma yasağına dahil olur.

Dinimiz, gıybet, istihza, iftira, bühtan gibi müslümanlara eziyet veren her şeyi yasaklamakla kalmamış, insanların neseplerine dil uzatmayı da aynı şekilde menetmiştir.

1671 numara ile tekrar gelecek olan hadisimizde neseplere dil uzatmak gibi halk arasında yaygın olan yasaklanmış bir başka âdetin de ölüye bağıra-çağıra, yaka-paça yırtarak ağlamak (**niyâha**) olduğu açıklanmaktadır. Bu konu 1661-1671 numaralı hadislerde ayrıca ve etraflıca ele alınacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sahih neseblere dil uzatmak Câhiliye âdeti ve daha çok kâfirlerin yaptığı bir iştir.
2. Dinimiz nesebe dil uzatmayı haram kılmıştır.
3. Ölüye feryat ederek ağlamak da aynı şekilde haram kılınmıştır.

4. Bu iki hal, halk arasında yaygın kötü âdetlerdendir.

5. Başkasının nesebine rastgele dil uzatan, kendi nesebine söz edilmesi yolunu açmış olur.

6. Müslümanların her iki konuya da son derece dikkat etmeleri gerekir.

276- باب النهي عن الغش والخِداع

HİLE YAPMA VE ALDATMA YASAĞI

Âyet

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا [58]

"**Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.**"

Ahzâb sûresi (33), 58

Aldatılmaktan ve kendisine hile yapılmasından hoşlanacak normal bir insan tasavvur etmek mümkün değildir. Aldatıldığının farkına varmak, herkesi üzer.

Alış-verişte ve öteki beşerî münâsebetlerde birileri tarafından aldatılmak, işlemedikleri bir şeyle insanlara eziyet etmek demektir. Dolayısıyla da yasaktır. Hile ve hud'a ile elde edilecek kazanç ise, içinde başkasının hakkı bulunduğu için haramdır.

Kardeşler ve güven toplumu olması gereken İslâm toplumunda üç-beş kuruşluk çıkar uğruna hile hud'a yoluna sapmak, herşeyden önce İslâm imanının gerektirdiği dürüstlük ilkesine aykırıdır. Bu durum müslümanın kendi kendisiyle çelişkiye düşmesi demektir.

Bir müslümanı, herhangi bir şekilde aldatmak suretiyle üzen kimse, büyük bir günah yüklenmiş olmaktadır. Âyet-i kerîmenin ortaya koyduğu gerçek budur.

Hadisler

1583- وَعَنْ أبي هُرَيرةَ رضي اللّه عَنه أنَّ رَسُولَ اللّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « منْ حمَلَ عَلَيْنَا السِّلاحَ ، فَلَيْسَ مِنَّا ، ومَنْ غَشَّنَا ، فَلَيْسَ مِنَّا » رواه مسلم .

وفي روايةٍ لَه أنَّ رَسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مرَّ عَلى صُبْرَةِ طَعام ، فَأدْخَلَ يدهُ فيها ، فَنالَتْ أصَابِعُهُ بَلَلاً ، فَقَالَ : « مَا هَذَاَ يا صَاحِبَ الطَّعَام ؟ » قَالَ أصَابتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللَّه قَالَ: « أفَلا جَعلْتَه فَوْقَ الطَّعَامِ حَتَّى يَراهُ النَّاس ، مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا » .

1583. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Bize silah çeken bizden değildir. Bize hile yapıp aldatan da bizden değildir.**"

Müslim, Îmân 164, Fiten 16. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Büyû 50; Tirmizî, Büyû 72; İbni Mâce, Ticârât 36

Müslim'in bir başka rivâyetinde şöyle denilmektedir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* pazarda bir buğday sergisine uğradı. Elini buğday yığınının içine daldırdı, parmakları ıslandı. Bunun üzerine satıcıya:

- "**Ey zâhîreci! Bu ıslaklık nedir?**" buyurdu. Adam:

- Ey Allah'ın Resûlü! Yağmur ıslattı, dedi. Resûl-i Ekrem:

- "**İnsanların görüp aldanmaması için o ıslak kısmı ekinin üstüne çıkarsaydın ya! Kim bizi aldatırsa, bizden değildir**" buyurdu.

Müslim, Îmân 164

Açıklamalar

Her ne suretle olursa olsun hile yapmak ve insanları aldatmak kesinlikle yasaklanmıştır. Hadisimiz durumu hem prensip olarak ortaya koymakta hem de çokça rastlanan bir misal vermektedir.

Efendimiz'in "*Bize silah çeken bizden değildir*" yani bizim yolumuz, tavrımız ve inancımız üzere değildir buyurduktan sonra aynı üslub ile *"Bizi aldatan da bizden değildir"* buyurmuş olması son derece dikkat çekicidir. Müslümana silah çeken neticede onun canına kasdediyor ise, hile ve hud'a ile bir müslümanı aldatan da müslümanın malına kasdediyor demektir. Binaenaleyh bu iki fiil ancak müslüman olmayanların yapabileceği bir davranıştır. Çünkü müslümanın canı da malı da bir başka müslümana haramdır.

Ayıbı gizleyip göstermemek ve söylememek demek olan hilekârlığın bir şekli hadisin ikinci rivayetinde dikkatlerimize sunulmuştur.Toptan veya halkımızın ifadesiyle kabala yani göz kararı satılan, tartılmayan mallarda daha çok tesâdüf edilen bir hile ile bizzat Hz. Peygamber karşılaşmış bulunmaktadır. Çuval veya ölçek işi buğday satan bir zahîreciye satın almak veya teftiş için uğramış olan Resûl-i Ekrem Efendimiz, mübârek elini şöyle bir buğdayın içine daldırıveriyor. Bir de ne görsün, buğdayın iç kısmı ıslak. Bunun üzerine, satıcıyı sorguluyor ve aldığı "yağmur ıslatmıştı" cevabı karşısında da *"İnsanların görüp aldanmaması için o ıslak kısmı ekinin üstüne çıkarsaydın ya!"* diye yapılması gerekeni hatırlatıyor. Daha sonra işin kâidesini, *"Kim bizi aldatırsa, bizden değildir"* buyurmak suretiyle ortaya koyuyor.

Peygamber Efendimiz'in bu sahteci buğday tüccârını cezalandırdığına dair herhangi bir bilgi bize ulaşmış değildir. Efendimiz'in böyle davranması, muhtemelen ilk kez böyle bir durumla karşılaşmış olduğu için o kişiyi uyarmayı ve konuya ait genel kâideyi hatırlatmayı yeterli görmesindendir.

Malın kötüsünü altına veya tezgahın arka kısmına koymak, süte su katmak, yüksek kaliteli mala düşük kalitelisini karıştırmak, para veya kıymetli kağıtların sahtesini yapmak ve müşteriyi aldatacak her türlü sahtecilik, *"Bizi aldatan bizden değildir"* hadîs-i şerîfinin tehdidine muhataptır. Şimdilerde milletler arası sahtekârlıklar, büyük ihâle yolsuzlukları göz önüne getirilirse, Efendimiz'in konuya gösterdiği hassâsiye t ve getirdiği ağır tehdidin ne kadar yerinde ve haklı olduğu kolaylıkla anlaşılır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanı hile yaparak aldatmak, müslümanın yapacağı bir iş değildir.

2. Müslümana silah çekmekle onu aldatmak arasında "tecâvüz" nokta-i nazarından herhangi bir fark yoktur.

3. Devlet başkanı zaman zaman çarşı pazarı denetlemeli ve denetletmelidir.

1584- وَعَنْهُ أنَّ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « لا تَنَاجشُوا » متفقٌ عليه .

1584. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Müşteri kızıştırmayın**!"

Buhârî, Büyû 58, 64, 70, Şurût 8; Müslim, Nikâh 52, Büyû 11, Birr 30, 32. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Büyû 44; Tirmizî, Büyû 65; Nesâî, Nikâh 70, Büyû 17, 19, 21; İbni Mâce, Ticârât 14

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1585- وَعَنْ إبنِ عُمر رضي اللَّه عَنْهُمَا ، أنَّ النبيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَهَى عن النَّجَشِ . متفقٌ عليه.

1585. İbni Ömer *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* müşteri kızıştırmayı nehyetmiştir.

Buhârî, Büyû 60, Şurût 11, Hiyel 6; Müslim, Büyû 13. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Büyû 44; Tirmizî, Büyû 65; Nesâî, Büyû 16, 17, 21; İbni Mâce, Ticârât 14

Açıklamalar

Hile yaparak müslümanı aldatmanın çarşı pazarda çokça görülen bir türünü de bu iki hadîs-i şerîf tescil ve teşhir etmektedir. **Birinci hadis**te Hz. Peygamber, alıcı olmadığı halde sırf müşteri kızıştırmak için müşteri gibi davranıp yüksek fiat vermek suretiyle malın fazla fiyatla satılmasına ve böylece gerçek alıcıların zarara uğramasına vesile olmayı, *"müşteri kızıştırmayın"* buyurarak yasaklamaktadır.

1574 numaralı hadisin içinde de yer alan bu hadisin muhatapları aslında iki sahteciliği birden yapmaktadırlar. Önce alıcı olmadıkları halde alıcı gibi davranmaktadırlar. Sonra da almayacakları mala alacakmış gibi fiyat

vermek suretiyle boştan yere malın değerini yükseltmektedirler. Tabiî neticede de gerçek alıcının aldatılmasına aracılık etmiş olmaktadırlar. İşte bu tutum çok çirkin bir aldatmacadır.

Hele bazı kişilerin bu sahteciliği bir meslek haline getirip kazanç yolu olarak benimsemeleri, alacakları komisyon karşılığında bu işi yapmaları çok daha ağır bir suçtur. O yüzden de konunun yasaklanmış olması, müslümanlar arası ticârî faaliyetlerin tabiî seyri içinde yürütülmesi ve kimsenin kasdî olarak aldatılmasına meydan verilmemesi bakımından son derece önemlidir.

Günümüzde medya reklamlarında, toplum tarafından tanınan kişilerin çıkıp "ben de aldım" diye almadıkları bir malın satışına yardımcı olmaya kalkmaları da bir çeşit müşteri kızıştırmaktır.

İkinci hadiste Peygamber Efendimiz'in, sonuçta gerçek alıcının aldatılmasına yol açacak tavır, reklam ve müşteri kızıştırma hareketlerinin her türlüsünden müslümanları nehyettiği bildirilmektedir. Birinci hadisteki açık nehiy, ikinci hadiste dolaylı olarak haber şeklinde verilmiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz müslümanların aldatılmasını ve aldatılmalarına aracı olunmasını istememektedir.
2. Hangi yolla olursa olsun müşteri kızıştırmak nehyedilmiştir.
3. Müşteri kızıştırmak sahteciliktir.

1586- وعَنْهُ قَالَ : ذَكَرَ رَجُلٌ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَنَّهُ يُخْدعُ في البُيُوعِ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ بايَعْتَ ، فَقُلْ لا خِلابَةَ » متفقٌ عليه .

« الخِلابةُ » بخاءٍ معجمةٍ مكسورة ، وباءٍ موحدة : وهي الخدِيعةُ .

1586. Yine İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Bir adam Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek alış-veriş yaparken kendisinin sürekli aldatıldığını söyledi. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Kimden alış-veriş yaparsan ona 'İslâm'da aldatma yoktur' de!**" buyurdu.

Buhârî, Büyû 48, İstikrâz 19, Husûmât 3, Hiyel 7; Müslim, Büyû 48. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Büyû 66; Tirmizî, Büyû 28; Nesâî, Büyû 51

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1587- وَعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عَنهُ قَال : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ خَبَّب زَوْجَة امْرِيءٍ ، أوْ ممْلُوكَهُ ، فَلَيْسَ مِنَّا » رواهُ أبو داود .

« خبب » بخاءٍ معجمة ، ثم باءٍ موحدة مكررة : أيْ : أفسدَهُ وخدعَهُ .

1587. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim, bir adamın karısını veya kölesini ayartıp aldatırsa bizden değildir.**"

Ebû Dâvûd, Edeb 126

Açıklamalar

Bu iki hadiste biri *iktisâdî* biri *ahlâkî* nitelikli iki ayrı aldatmadan söz edilmektedir.

Birinci hadiste, adının büyük bir ihtimalle Habbân İbni Münkız olduğu sanılan zâtın, Efendimiz'e gelerek yaptığı alış-verişlerde hep aldatıldığından yakındığını, Efendimiz'in de kendisine bundan böyle alış-veriş yaptığı kişilere *"İslâmda aldatma yoktur"* yani yasaklanmıştır ikazında bulunmasını tavsiye ettiğini görüyoruz.

Peygamber Efendimiz'in *"İslâmda aldatma yoktur" sözü kesin bir yasaklamadır*. Böyle bir kâidenin alış-veriş esnasında hatırlatılması,

doğacak sorumluluğun tamamen bu kaideye uymayan kimseye ait olacağının dile getirilmesi demektir.

Kabul etmek gerekir ki herkesin, her alacağı mal veya eşya hakkında yeterli teknik bilgiye sahip olması mümkün değildir. Satıcının, alıcının bu durumundan yararlanmaya kalkması asla doğru olmaz. O kendi inançları doğrultusunda dürüst davranmaya, helal kazanmaya ve kimseyi aldatmamaya memurdur. Ona bu görevini hatırlatmak, en azından aldatıldığı endişesini taşıyan müşterinin psikolojik olarak rahatlamasını sağlar. Satıcıya da bir telkin ve tebliğ yapılmış olur.

Bu tür hatırlatmaların, gözünü kazanma hırsı bürümüş, "kazan da nasıl kazanırsan kazan" anlayışıyla hareket edenlere tesiri olmasa da, Allah saygısı ve hak duygusunu henüz tamamen kaybetmemiş olanlara mutlaka etkisi olur.

Burada yer almayan başka rivâyetlerde olayın kahramanı olan Habbân'a, Hz. Peygamber'in, "*Sen üç gün muhayyersin. Aldığın şeyi beğenirsen ne âla, değilse geri verirsin*!" diye bir başka yol daha gösterdiği bildirilmektedir. Hz. Osman zamanına kadar yaşayan bu zât, herhangi bir alış-verişte aldatılırsa, hemen bir sahâbî, ona Hz. Peygamber'in üç gün muhayyerlik tanıdığına şâhitlik yapar ve beğenmediği malın parasını geri almasını sağlardı. Hz. Peygamber'in Habbân'ın şahsına tanıdığı bu muhayyerlik hakkı, aldatıldığından şikâyetçi olan her tüketici için geçerlidir. Bugün yeni yeni gündeme gelen tüketiciyi koruma teşebbüsleri de ticârî hayatta aldatılmayı önlemek için birtakım tedbirlere duyulan ihtiyacın geç kalmış itirafıdır.

İkinci hadis, ahlâkî sahada bir kandırma ve aldatmadan bahsetmekte, onun da aynı yasak içinde olduğunu göstermektedir. Peygamber Efendimiz, herhangi bir kişinin karısını veya erkek olsun kadın olsun kölesini ayartıp aldatarak, eşinden ayrılmasını veya efendisinden uzaklaşmasını sağlamaya çalışanları da *"Bizden değildir!"* diye tehdid etmiş ve onları müslüman toplumun yaşayış ve gidişâtından dışlamıştır. Yine günümüzde yaşanan bu tür aldatmalara dayalı âile fâciaları dikkate alınınca, Efendimiz'in bu kesin tehdid ve tavrının toplumun huzuru için ne kadar gerekli olduğu anlaşılmaktadır.

Bir başkasının memurunu, işçisini, ustasını, elemanını ayartmak da hiç kuşkusuz bu yasak çerçevesindedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Hile ve aldatma hangi sahada olursa olsun, bütün çeşitleri nehyedilmiştir. Harp gibi meşrû bir sebebe dayalı olan hile ve aldatmalar bu yasağın dışındadır.

2. Alış-verişte aldatıldığından şikayetçi olan kişiler, önce alış-veriş yaptıkları insanlara *"İslâm'da aldatma yoktur"* ihtarında bulunabilirler.

3. Aldatmak ihânettir.

4. Müslümanı aldatmak, iyi müslüman olmayanların işidir.

277- باب تحريم الغَدر

SÖZDEN CAYMA, AHDİ BOZMA YASAĞI

Âyetler

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَوْفُواْ بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُم بَهِيمَةُ الأَنْعَامِ إِلاَّ مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنتُمْ حُرُمٌ إِنَّ اللّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ [1]

1. "**Ey iman edenler! Akitlerin gereğini yerine getirin**!"

Mâide sûresi (5), 1

Ahd veya **akid** belgeye bağlanmış sözlü veya yazılı taahhüd ve anlaşma demektir. Dikkate alınması ve uyulması gereken sözlere ve belgelere de ahid denir. Her iki terim hemen hemen aynı anlamda olmakla beraber akid, mîsak gibi daha fazla sağlamlaştırma ifade eder. Bir insanın yaptığı ve sonuçta ya kendisini veya başkalarını bağlayan sözleşmelere akid denilir. Bu sebeple verilen söz, atılan imza, ikrar edilen inanç, adanan adak ve Allah'a, insanlara karşı girilen her türlü taahhüd akiddir ve yerine getirilmesi gerekir.

Ukûd kelimesi, Allah Teâlâ'nın kullarına olan teklifleri, dini emirleri, hükümleri, tayin ettiği sınırları, kulların kendiliklerinden Allah'a karşı bağlandıkları adakları, yeminleri ve nihayet insanların kendi aralarında sahih olarak gerçekleştirdikleri sözleşmeleri, emânetleri, muameleleri ve

her çeşit akidleri içine alır. Beynelmilel çapta yapılan anlaşmalar da pek tabiî ki buna dahildir.

Âyet-i kerîme müslümanlardan bu çerçevedeki akidlerini yerine getirmelerini, Allah'a ve insanlara verdikleri sözü, ahdi bozan, vefasızlık yapan, sözlerinden cayıp gadreden diğer ümmetler gibi olmamalarını, sözlerinin eri olmalarını istemektedir.

وَلاَ تَقْرَبُواْ مَالَ الْيَتِيمِ إِلاَّ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُواْ بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُولاً [34]

2. "**Verdiğiniz sözü yerine getirin. Çünkü verilen söz sorumluluğu gerektirir.**"

İsrâ sûresi (17), 34

İslâm ahlâkının temeli sayılan on iki esası tek tek ilân eden âyetlerden biri olan bu âyet-i kerîme, kişinin dürüstlüğü, güvenilirliği ve toplumun güven ve huzuru için son derece lüzumlu olan ahde vefâ ilkesini hatırlatmakta ve verilen sözlere sahip çıkılmasını istemektedir. Çünkü her taahhüd ve verilen söz, insana belli bir sorumluluk yükler. Yerine getirilmeyen akdin mutlaka bir bedeli olur.

Münâfıkların alâmetlerinden olduğu bildirilen akdi bozma, ahde vefâ göstermeme ve verilen sözden cayma demek olan **gadr**in bedelini, aşağıdaki hadisler açıklamaktadır.

Hadisler

1588- وعَنْ عبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرو بْنِ العاص رضي اللَّه عَنْهُمَا أنَّ رسُولَ اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « أرْبِعٌ مَنْ كُنَّ فيهِ ، كانَ مُنَافِقاً خالصاً ، وَمَنْ كانتْ فيه خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ ، كانَ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفاقِ حتَّى يدعها : إذا أؤتمِنَ خانَ ، وإذا حدَّثَ كَذَب ، وإذا عاهَدَ غَدَر ، وإذا خَاصَم فَجر » . متفقٌ عليه .

1588. Abdullah İbni Amr İbni'l-Âs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Dört huy vardır ki bunlar kimde bulunursa o kişi tam münâfık olur. Kimde de bu huylardan biri bulunursa, onu terkedinceye kadar o kişide münâfıklıktan bir sıfat bulunmuş olur:

Kendisine bir şey emânet edildiği zaman ona ihânet eder.

Konuştuğunda yalan söyler.

Söz verince sözünden döner.

Düşmanlıkta haddi aşar, haksızlık yapar."

Buhârî, Îmân 24, Mezâlim 17, Cizye 17; Müslim, îmân 106. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 15; Tirmizî, Îmân 14; Nesâî, Îmân 20

1591 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1589- وعن ابن مسْعُودٍ ، وابنِ عُمرَ ، وأنسٍ رضي اللَّه عنهُمْ قَالُوا : قَالَ النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « لِكُلِّ غَادِرٍ لِوَاءٌ يوْمَ القِيامةِ ، يُقَالُ : هذِهِ غَدْرَةُ فُلانٍ » متفقٌ عليه .

1589. İbni Mes'ûd, İbni Ömer ve Enes *radıyallahu anhüm*'den rivayet olunduğuna göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Ahdini bozan herkes için kıyamet günü bir bayrak dikilip bu falanın vefâsızlık alâmetidir diye ilân olunacaktır.**"

Buhârî, Cizye 22, Edeb 99, Hiyel 99; Müslim, Cihâd 11-17. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 150; Tirmizî, Siyer 28; İbni Mâce, Cihâd 42

1591 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1590- وَعَنْ أبي سَعِيدٍ الخُدْرِي رضي اللَّه عَنهُ أنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : لِكُلِّ غَادِرٍ لِواءٌ عِندَ إسْتِه يَوْمَ القِيامةِ يُرْفَعُ لَهُ بِقدْرِ غدْرِهِ ، ألا ولا غَادر أعْظمُ غَدْراً مِنْ أمير عامَّةٍ » رواه مسلم .

1590. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kıyamet günü her vefâsız kişinin arkasında bir bayrak bulunacak ve vefâsızlığı ölçüsünde o bayrak yükseltilecektir. Bilin ki, vefâsızlık açısından kamu yöneticisinden daha büyük vefâsız yoktur.**"

Müslim, Cihâd 15-16. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 26

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1591- وعنْ أبِي هُرَيرةَ رضي اللَّه عنهُ عن النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : قَالَ اللَّه تعالى ثَلاثَةٌ أنا خَصْمُهُمْ يوْمَ القِيَامَةِ : رَجُلٌ أعطَى بي ثُمْ غَدَرَ ، وَرجُلٌ باع حُراً فأكل ثمنَهُ ، ورجُلٌ استَأجرَ أجِيراً ، فَاسْتَوْفي مِنهُ ، ولَمْ يُعْطِهِ أجْرَهُ » رواه البخاري .

1591. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, "Allah Teâlâ şöyle buyurdu" demiştir:

"**Ben kıyamet günü şu üç (grup) insanın düşmanıyım:**

Benim adıma and içtikten sonra sözünden cayan kişi.

Hür bir insanı köle diye satıp parasını yiyen kişi.

Ücretle bir işçi tutup işini gördüren ve işçinin ücretini vermeyen kişi."

Buhârî, Büyû 106, İcâre 10. Ayrıca bk. İbni Mâce, Ruhûn 4

Açıklamalar

691 ve 1546 numaralarda da geçen **birinci hadis**, söz verip anlaşma yaptığında sözünden cayıp gereğini yerine getirmemeyi nifak alâmeti ve münâfıkların en belirgin ve belirleyici vasıflarından biri olarak tesbit ve teşhir etmektedir.

Nifâkın inançta iki yüzlülük demek olduğu ve münâfıkların cehennemde kâfirlerden daha aşağı derekelerde bulunacağı hatırlanacak olursa, sözünde durmamanın, ahde vefâ göstermemenin ne ölçüde ağır bir suç olduğu kolaylıkla anlaşılır.

İkinci ve üçüncü hadisler birbirine çok benzer ifâdelerle, sözüne sadâkat göstermeyen ondan caymak suretiyle haksızlık yapan kimselerin

kıyamet günü nasıl teşhir edileceklerini bildirmektedir. Böylesi kişilerin arkasına bir bayrak dikileceği ve bu bayrağın boyunun da o kişinin vefâsızlık derecesine göre ayarlanacağı ve "*Bu falanın vefâsızlığının alâmetidir"* diye herkese ilan edileceği anlatılmaktadır. O dehşetli günde böyle bayraklı bir teşhir cezasına ve muamelesine tâbi tutulmak herhalde kimsenin arzu etmeyeceği bir haldir.

Bu bayraklı anlatım, Araplar arasında var olan bir âdete göredir. Eskiden onlar, bir kimse verdiği sözü yerine getirmezse, pazar yerlerine sancaklar dikerek o kişinin vefâsızlığını ilan ederlermiş. Hadisimiz de aynı teşhir işinin kıyamette yapılacağını bildirmek suretiyle insanları vefâsızlıktan sakındırmaktadır.

Üçüncü hadisin ikinci cümlesinde Peygamber Efendimiz'in dikkat çektiği husus, çok daha büyük önem arzetmektedir. Toplumun yönetimini üstlenmiş, müslümanlara idâreci olmuş kişilerin verdikleri söze, girdikleri taahhütlere ve yönettikleri insanlara yaptıkları vaadlere uymamaları halinde onların vefâsızlığı bir anda o toplumun fertleri adedince büyüyecektir. Bu sebeple bir toplumu yönetenler vefâsızlık bakımından herkesten daha büyük bir vebâli yüklenmiş olacaklardır. Yani kıyamet günü onların ihânetlerini teşhir eden bayrakları herkesten yüksek olacaktır. Bu da hiç kuşkusuz, müslüman milletlerin idaresine tâlip olup bir çok vaadlerle başa geçen sonra da verdiği sözlerin hiç biriyle kendisini bağlı hissetmeyen politikacılara ve her kademedeki yöneticilere dönük çok ciddî bir uyarıdır.

Dördüncü hadis, kudsî bir hadistir. Allah Teâlâ, kıyamette üç sınıf insanın hasmı olacağını bildirmektedir. Allah adına and içerek söz veren, yemin eden sonra da sözünden cayanlar bu üç sınıf insanın ilk grubunu teşkil etmektedir. Allah Teâlâ'nın kıyamette bir kulun hasmı olmasından daha büyük bir felâket tasavvur edilebilir mi? Bu ne büyük ve çâresiz bir felâkettir. Böyle bir âkıbetten sen bizleri koru ya Rab!

Hadîs-i kudsîde yer alan diğer iki grup insan ise, insanın hürriyetine ve emeğine saygı göstermeyen, hür bir kişiyi köle diye satıp parasını yiyen ve belli bir ücret karşılığında anlaşıp çalıştırdığı işçinin ücretini vermeyenlerdir. Aslında bu üçüncü grup, hem yaptığı anlaşmaya sadık

kalmıyor hem de işçinin alın terinin karşılığını vermiyor. Yani iki haksızlığı birden yapmış oluyor.

İnsanları veya milletleri zorla veya kültürel olarak köleleştirip sahip oldukları doğal zenginlikleri, yine o insanları karın tokluğuna çalıştırarak hem emeklerini hem de ekonomik değerlerini sömürenler hadîs-i kudsî'de bildirilen son iki cinâyeti birden işleyen zâlimlerdir. İnşallah cezâları da ona göre olacaktır. Tüm sömürgecilerin kulakları çınlasın...

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ahde vefâsızlık nifâk alâmetidir, şiddetle haram kılınmıştır.

2. Verdikleri sözden cayanlar, akidlerini bozanlar kıyamette arkalarına birer bayrak dikilmek suretiyle teşhir edileceklerdir.

3. Devlet yöneticilerinin vefâsızlığı en ağır vefâsızlıktır.

4. Allah adına söz verip yemin eden sonra da sözüne ve yeminine sâdık kalmayan kimseleri Allah kendisinin hasmı olarak ilân etmiştir.

5. Müslümana sözünün eri olmak yaraşır. O, ağzından çıkan söze, inançlarına ve attığı imzaya sahip çıkar.

6. Vaad ve taahhütlerini yerine getirmemek haramdır.